KONSTANTIN FEDIN

rugul

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

KONSTANTIN FEDIN

rugul

KONSTANTIN FEDIN

rugul

EDITURA
PENTRU
LITERATURĂ
UNIVERSALĂ

București — 1963

Coperta: *Napoleon Zamfir*

Конст. Федин
КОСТЕР
Роман Газета
№ 1/253/, 2/254/ — 1962
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
Москва

Traducere de
Gellu Naum şi *Isabella Dumbravă*

Cartea întîi

INVAZIA

Vîntul stinge lumînarea şi aţîţă focul.
O veche zicală.

Capitolul întîi

1.

Sporeşte numărul anilor care te despart de casa părintească, unde ai crescut şi unde ţi-a rămas prima tinereţe. Şi cu cît sînt mai mulţi, cu atît mai neliniştit îţi bate inima cînd te apropii din nou de pragul lîngă care te-ai născut.

Ţi se părea că de mult ai uitat totul, că pînă şi amintirile ţi-au fost năpădite de buruieni şi de ierburi, şi, deodată, la un cot al drumului, ţi se iveşte în faţă un pin bătrîn, cu trunchiul secular, pinul pe care te-ai căţărat în copilărie, pinul de ale cărui crengi te-ai atîrnat pe atunci — între cer şi pămînt — fluierînd voiniceşte ca Solovei-tîlharul[1] — şi picioarele ţi se opresc locului, fără voie.

Nu te mai saturi privindu-i coroana stufoasă şi te minunezi în gînd: oare eşti tot tu, cel de altădată, aşa cum ai fost cîndva? Cine ar fi crezut că vei mai întîlni în cale cîte ceva din ce-a fost, că nu s-a schimbat şi n-a dispărut totul? Dar uitarea-i fum: vîntul adie şi o risipeşte.

Aşa simţea Matvei Verighin sosit în concediu, mergînd să-şi vadă tatăl, în regiunea Smolenskului.

---

1 Personaj legendar din bîline, care-şi pîndea din vîrful copacilor victimele, ademenindu-le cu triluri de privighetoare (Solovei-privighetoare în lb. rusă).

Avusese noroc: în zori, de lîngă gara bielorusă unde coborîse din tren, îl luase un camion gol, cu o singură pasageră, o băbuță care și apucase să se instaleze în cabină. Legănîndu-l în uruitul, scîrțîitul și pîrîitul încheieturilor lui uzate, camionul îl purtase de-a lungul celor douăzeci și cinci de kilometri peste glodul zbicit al drumului de țară, printre băltoacele rămase pe alocuri după prima ploaie de mai.

Cînd dădu să coboare, Matvei desenă cu piciorul un semicerc peste latura mașinii — de parcă n-ar fi avut picior, ci compas — puse hotărît talpa pe una din roțile dinapoi, își trase afară celălalt picior și, balansîndu-l în aer, își scoase din mașină haina împăturită cu căptușeala în sus. Apoi sări jos, se depărtă puțin de drum, pipăi iarba, își privi palma să vadă dacă s-a udat sau nu, își așeză haina jos, se întoarse, se cățără din nou pe roată, cu o mișcare a bicepsului — ca la haltere — își săltă valijoara destul de grea și o puse tot pe iarbă, lîngă haină. Iar după ce rămase o clipă lîngă bagaje, se aplecă, mută haina de pe iarbă pe valijoară și se îndreptă spre șoferul care, din cabina de lemn, îl urmărea cu privirea.

Asupra prețului, se înțeleseseră la gară; dar lui Matvei îi venise acum ideea ca în loc de trei ruble, cîte se cuveneau, să-i dea șoferului numai două. Și cum asemenea matrapazlîcuri nu-i erau de loc străine, încercă să se explice spunînd că e și el șofer, la Moscova, și că, deci, ar avea dreptul la o reducere.

— Așaa! Da' deștept mai ești, făcu șoferul privindu-l chiorîș.

Matvei zîmbi, lățindu-și gura pînă la urechi. Avea o gură împodobită cu dinți strălucitori, ca modelele din vitrinele dentiștilor. Iar zîmbetul îi era prietenos și vesel.

— Ce te rînjești la mine? Nu cumva, la Moscova, tu cari pasagerii pe gratis?

— Eu, la Moscova, am serviciu...

— Păi nici eu nu-s particular.

— La noi, la Moscova, pentru cîștiguri obținute pe sub mînă, îți umflă miliția carnetul de șofer, făcu Matvei nepăsător, scuturîndu-și ușurel pantalonii ca să și-i curețe de paie.

Şoferul împinse cît colo uşa cabinei, îşi scoase afară picioarele încălţate cu nişte cizme brun-roşcate şi se uită atent la pantofii lui Matvei cu tălpi de cauciuc, groase de-un deget.

— Aici, pînă dai de miliţie, îţi toceşti cauciucurile de tot, spuse el cu un glas în care cu greu s-ar fi putut ghici dacă răsuna ameninţarea sau dispreţul faţă de pantofii la modă.

— Zău, aşa, prietene, n-ai pic de înţelegere faţă de un tovarăş de meserie, îl dojeni Matvei.

— Tu, în schimb, ai. După cum văd, te pricepi al naibii să tragi lumea pe sfoară...

— Urît mai vorbeşti, făcu Matvei cu glasul îndurerat.

— Ia lasă vorba. Plăteşte cum ne-am înţeles. N-am timp de pierdut.

— După ce ţi-am curăţat tot camionul de gunoaie... Şi costumul, abia astăzi l-am îmbrăcat pentru prima oară.

Matvei se dădu ceva mai la o parte ca să vadă, în spatele şoferului, chipul tovarăşei de drum şi să-i cîştige aprobarea. Dar băbuţa, mulţumită de oprirea neaşteptată, moţăia.

— Eşti deprins numai pe perne moi! Te pomeneşti că mergi numai cu *Emka*[1], îl luă la vale şoferul.

— Ba merg cu *Cadillac*-ul, frăţioare. Şeful meu e mai mare decît bradul de colo! Şi Matvei zîmbi din nou, arătînd cu capul spre pădurea peste a cărei margine zimţată se înălţa singuratic, întunecat, un vîrf de brad, atît de înalt, încît ca să-l priveşti ţi-ai fi putut pierde căciula de pe cap.

Şoferul, luminat parcă de reflexul însorit al dinţilor lui Matvei, zîmbi şi el.

— Cum văd, eşti mare şmecher... spuse el ceva mai îmbunat.

— Hai, fie, ia-ţi toată pricopseala, se învoi Matvei.

Şi scoţînd din buzunarul vestei un teanc subţirel de bancnote presate, numără trei ruble, le netezi cu palma şi le întinse şoferului.

— Mulţumesc, om bun, că m-ai luat.

---

[1] M.K.-marcă de automobil

Şoferul vîrî banii în buzunarul cămăşii care aducea a bluză militară, apoi întrebă:

— Şi zici că eşti din Korjiki?

— Din Korjiki, fireşte, răspunse Matvei mulţumit. Tot neamul meu, şi tata şi bunicul s-au născut în Korjiki. Neam de fierari. Şi eu, pînă să plec la armată, am fost fierar, tot acolo.

— Ia stai, strigă deodată şoferul venind mai aproape. Taică-tău nu cumva lucrează acum la cooperativa satului?

— La Vshodî? El e. Păi cine altul? Ilia Antonîci, îşi numi Matvei, plin de respect, tatăl. Eu sînt cel mai mare dintre cei trei feciori ai lui.

— Îl cunosc. E cam bolnav, nu?

— Chiar aşa.

— Nici vorbă că-l cunosc...

— Păi vezi! Şi mi-ai luat bani, ca un taxi, îl dojeni iar Matvei cu zîmbetul luminos.

Şoferul rîse şi el, intră în cabină, trînti uşa, răsuci volanul spre stînga, apăsă pe accelerator şi, după ce-l măsură din nou cu privirea pe Matvei din cap pînă în picioare, îi strigă prin fereastra maşinii:

— De la unul ca tine, nu-i păcat să iei bani! Te pomeneşti că la Moscova îl plimbi pe comisarul poporului, ai?

— N-ai văzut pe cine plimb? răspunse Matvei, arătîndu-i bradul.

— Hai, ia-ţi valea spre Korjiki tăi. Noroc!

Uruitul camionului se stinse, treptat, în depărtare. Dar parcă nu se stinse de tot, căci un şirag de sunete armonioase îi luase locul. Se stîrnise vîntul de dimineaţă. Zumzetul de acum era nespus de plăcut: frunzuliţele lipicioase, abia ivite pe plopi şi pe mesteceni, se atingeau între ele, foşnind uşor.

Codiţele lor fragede şi roze, pe jumătate goale, se vedeau clar în lumina tremurătoare a petelor de soare. Şi parcă se auzea cum, legănate de vînt, izbeau uşor şi ciocăneau frunzişul proaspăt. Deasupra copacilor plutea un foşnet lin, iar din adîncurile pădurii, lipindu-se parcă de pămînt, se strecura freamătul crengilor

de brazi, pline de muguri ascuţiţi, împestriţaţi cu solzi portocalii.

Şi deodată, prin foşnetul copacilor, lui Matvei i se păru că aude vuietul clocotitor al pădurii care, odinioară, de cum se stîrnea o adiere mai puternică, îl îndemna să hoinărească şi să hoinărească, la nesfîrşit. Iar amintirea era atît de vie, atît de pătrunzătoare, încît Matvei simţind un fior în spate, se zgribuli ca de frig, trase adînc aerul în plămîni şi-şi îmbrăcă haina.

Mirosul urît care îl împresurase în camion — un miros amestecat, de ulei ars, de benzină, de amoniac de la superfosfat şi de la alte îngrăşăminte cărate în primăvară — pierise fără urmă. Aroma pămîntului reavăn, cu iarba lui proaspătă, mireasma cetinii răşinoase, parfumul dulce al cojii de mesteacăn îi învioră tot trupul ca o baie în rîu.

— Ei, măiculiţă — doamne! oftă Matvei cu adîncă plăcere, îndreptîndu-şi spinarea şi desfăcîndu-şi braţele.

Din locul unde se desfăcea drumul spre Korjiki şi pînă în sat mai erau zece verste. Matvei ştia bine asta. Odinioară, pe aici, mai întîi cu taică-său şi mai apoi de unul singur, vînase iepuri şi, cîteodată, păsări sălbatice. Se aflau acolo întinderi uriaşe de pădure, cu luminişuri mari, vechi exploataţii forestiere năpădite de tufe, de zmeuriş — locuri de adăpost şi hrană pentru vînat.

După o vreme, Matvei ajunse pe-un povîrniş lat, acoperit parte cu plopi şi cu mesteceni tineri, parte cu buturugi proaspete. Recunoscu locul numaidecît, dar îl văzu aşa cum fusese pe vremea cînd, copil încă şi fără puşcă, pornea, plîngînd, după taică-său, la vînătoare.

Pe locul unde acum se luau la întrecere spre înălţimi conurile verzi ale copăceilor tineri, creşteau pe atunci tufe cîrlionţate, înalte de-o şchioapă; iar pe partea deschisă unde se zăreau acum buturugile, se înălţa odinioară, ca un zid, codrul care astăzi se trăsese înapoi de pe povîrnişul pleşuvit.

Colo, la ieşirea din codru, unde pe vremea aceea se sfîrşeau tufele, Ilia Antonîci îi arătase cîndva băiatu-

lui, cu o singură împușcătură, ce înseamnă o adevărată lovitură de maestru. Și bubuitul împușcăturii răsună parcă din nou în urechile lui Matvei, de cum ajunse la locul știut....

Ziua aceea fusese și cu ghinion. Se însera și Matvei ca (așa îi zicea taică-său în copilărie) tot mai ducea pe umăr plasa în care se aflau doar vreo duzină de mînătărci culese din plictiseală, fără să se mai gîndească la vînat. Puietul se împrăștiase de mult. Păsările tinere, ca și cele bătrîne, deopotrivă speriate de vînătorii care hoinăriseră pe-acolo toată luna lui august, se țineau cu strășnicie în adîncurile desișului și aproape că nu se ridicau nici sub botul cîinelui. Ilia Antonîci se săturase să tot poarte arma în mînă cu patul sub braț și și-o aruncase pe umăr. Cînd Matveica și tatăl său ajunseră în luminișul destul de larg lăsat de tăierile proaspete, întunericul unise în urma lor copacii, prefăcînd codrul într-un masiv uriaș și monolit. Și numai trunchiurile dinspre poale mai păstrau ceva din căldura razelor piezișe ale soarelui în amurg.

Deodată, de sub picioarele lui Matveica și cam înapoia lui, cu fîlfîit amenințător de aripi, bătînd năprasnic aerul, se ridică o pasăre, și, împingînd în lături tufele, dispăru ca o nălucă neagră în desiș. Speriat de zgomot, Matveica se întoarse brusc și abia apucă să vadă legănatul tufelor și umbra care se zbătea grăbită în întunecimea codrului. Dar mai văzu totodată arma alunecînd parcă singură de pe umăr; mai văzu patul lipindu-se de obrazul tatălui și, în aceeași clipă — plină de vibrații neașteptate — răsună și împușcătura.

Vuietul ei greu răscoli împrejurimile, stîrni ecourile pădurii și zbură către cer, pe deasupra povîrnișului.

Cei doi vînători încremeniseră cu trupurile sucite nefiresc, așa cum îi surprinsese împușcătura. Și, întinzîndu-și gîturile, ascultau dacă prin vuiet se mai aude sau nu bătaia aripilor păsării depărtîndu-se în zbor.

— Gata? întrebă încet Matveica.

Tatăl asculta, mereu.

— Gotcan? stărui copilul după o clipă de așteptare.

— Du-te de-l caută, îi răspunse Ilia Antonîci, coborînd încet spre pămînt țeava armei și întorcîndu-se spre băiat.

Atunci, înainte de-a se repezi în pădure, Matveica se uitase în ochii mici, albaștri, ai tatălui și zărise în adîncul lor două luminițe albe, micuțe de tot, două puncte care parcă tremurau. Iar trupul uscățiv, nu prea înalt, al lui Ilia Antonîci părea și el altfel decît de obicei.

Nu e lucru ușor să găsești vînatul. Matveica se învîrti mult printre brazi, pe cînd întunericul se lăsa tot mai greu, și era tot mai încredințat că taică-său greșise lovitura. Ba chiar era cît pe-aci să-i spună asta, cînd Ilia Antonîci îi strigă:

— Uite, colo!

Aproape de lizieră, între doi mesteceni cu trunchiuri drepte ca două lumînări, zăcea gotcanul; sub greutatea aripilor lui întinse iarba se lipise de pămînt. Ciocul i se răsucise sub gușă. Penele negre aveau luciri umede ca de funingine. Matvei ridică pasărea, ținînd-o de gîtul cald, năclăit de sînge. Cu o clipă mai înainte nu putea desluși nimic în beznă; acum însă parcă se luminase totul în preajmă și-ar fi putut jura că zărește fiecare pană.

Dar tot îi trebui cam mult timp pînă cînd, cu degetele care nu mai voiau să-l asculte, izbuti să vîre prada în plasa pe care taică-său o ținea desfăcută.

Porniră iar la drum, prin șleaul tăiat în pădure. Prada apăsa greu umărul lui Matvei, îl lovea peste șold la fiece pas, dar lui i se părea nespus de plăcută și de ușoară.

— Tăticule, cum de-ai ochit? Că doar era întuneric! se minună băiatul căruia îi trecuse orice urmă de oboseală, ținîndu-se cu pas sprinten după taică-său.

Ilia Antonîci devenise iar cel de totdeauna, așa cum îl vedea Matvei în fiecare zi: pășea voinicește, cu pași mărunți, pe șleaul din pădure, umezindu-și din mers țigara răsucită pe dibuite din ziar. Tușind ușor, el scăpără un chibrit. Lumina îi polei trupul, pînă la piept, ca în zori.

— Ochii ageri nu văd, dar urechea obișnuită aude.

Se opri, își aprinse țigara, așteptă să se stingă chibritul, călcă în picioare scînteiuța, căzută pe jos, și porni mai departe.

— În cazuri de-astea, ochitul nu ajută la nimic. Trebuie să ai mișcări sigure, spuse el și tăcu. Se zice că fierarii sînt surzi. Or fi ei surzi, dar au mîna sigură, nu dau greș. Lovesc cu barosul și sare bănuțul... Ai să-mi pricepi tu vorba cînd o să fii mai mare și o să începi să muncești.

După ce mai făcu vreo cîțiva pași, imitîndu-și aidoma tatăl, Matveica spuse a laudă:

— Frumos l-ai mai doborît!...

Trecuseră de atunci douăzeci de ani, dar Matvei își amintea discuția cuvînt cu cuvînt.

Curînd după aceea — nu isprăvise încă școala din sat — Matvei începuse să-și ajute tatăl, în fierărie. Muncise lîngă el pînă cînd fusese chemat la armată, ajunsese el însuși fierar priceput, devenise vînător iscusit, învățase să ochească din zbor, dar nu izbutise să-l întreacă pe Ilia Antonîci.

Plecase la armată în anul cînd în sat se făcea colectivizarea și de atunci, adică de doisprezece ani, nu mai dăduse prin Korjiki. Fusese șofer într-un detașament motorizat, cînd terminase armata ajunsese la Moscova, se însurase, muncise pe un camion, cîțiva ani lucrase pe un taxi, încercase să ajungă mecanic, dar găsise un post bun la șeful care, acum, plecase cu soția la odihnă, în sudul țării, și-i dăduse concediu pînă la mijlocul lui iunie...

Și iată-l bătînd din nou potecile peste dealurile și pădurile natale. Își făcuse socoteala că pînă la Korjiki — dacă ținea pas ostășesc — mai avea de mers o oră și jumătate. Recunoștea cu nesaț fiecare șerpuire a drumului, recunoștea loturile rezervate odinioară cătunelor pierdute printre crînguri, asculta zîmbind țipetele stridente ale gaițelor cărora se obișnuise din copilărie să le spună „carioze", asculta trilurile cintezoilor, și glasurile acestea parcă făceau să se salte tot mai sus și mai sus, deasupra lui, bolta cerului.

Mergea Matvei, mulțumit, cu valijoara lui moscovită în mînă, cu șapca lui moscovită, de culoare cafe-

nie, ca şi costumul. Se gîndea că e arătos, ca şi costumul, că umerii drepţi şi reverele ascuţite, ca nişte săgeţi, ale hainei au prestanţă, ca şi el. Vedea clar cum o să intre în casă, cum o să-şi pună valijoara lîngă uşă, cum o să-şi aşeze şapca peste ea, cum o să-şi scoată pieptenul din buzunar, cum o să-şi netezească părul, cum o să facă o plecăciune şi cum o să spună: „Bună ziua, tată!“, apoi cum o să-l strîngă la piept pe bătrîn, pe cînd mama vitregă şi frăţiorul Antoşa au să-l privească uimiţi de atîta eleganţă.

Şi cu cît se apropia de Korjiki, cu atît îşi închipuia mai clar sosirea în sînul familiei şi se gîndea mai tare la taică-său.

2.

Fierarul Anton Verighin — bunicul lui Matvei — avusese doi feciori gemeni: Ilia şi Stepan. Pe Ilia îl oprise la fierăria lui căci, deşi mai slăbuţ decît frate-său, Ilia era mai îndemînatic. Iar Stepan fusese trimis să-şi caute norocul la oraş. În sat nu s-a aflat niciodată prin cîte oraşe colindase Stepan, dacă schimbase mulţi stăpîni şi dacă se pricopsise — de fapt multă vreme nu se mai auzise nimic despre el, iar mai tîrziu se aflase doar că nu ajunsese nici prea departe şi nici prea sus: se stabilise în gubernia Tula, aproape de Cerni, în gara Vîpolzovo, ca revizuitor de cale ferată.

Ilia venise pe lume după fratele său geamăn. Înscris ca mezin, tot ca mezin trebuise să facă armată. Luat la oaste în armata ţarului, la începutul războiului ruso-japonez, se pomenise trimis în Manciuria. Prin spatele frontului de la Mukden, regimentul lui fusese mereu atacat dintr-un sector într-altul, de pe un mal al rîului Hun-he pe altul, pînă la începutul retragerii vertiginoase spre Telin, cînd războiul i se înfăţişă aşa cum îl văd soldaţii, sub forma mulţimilor armate care se retrag în dezordine, în iureşul ciocnirilor întîmplătoare cu duşmanul şi care par fără nici un rost, în goană după convoiul aprovizionării care se pierde mereu, prin

spitalele de campanie, fără popasuri şi lihniţi de foame. Ilia izbutise să scape teafăr din Manciuria.

În Zabaicalie, trăi toată amărăciunea şi revolta armatei învinse, decimată de jertfe inutile, înjosită de ştabii din statele majore faţă de care soldaţii nutreau numai duşmănie, furată de intendenţi, înrăită de ofiţeri. La Cita, compania lui refuză să meargă împotriva feroviarilor grevişti. Soldaţii fură judecaţi de curtea marţială, şi cu aceasta se încheie participarea lui Ilia la evenimentele primei revoluţii. Pedeapsa disciplinară îi prelungi serviciul militar; flăcăul se reîntoarse în sat abia la douăzeci şi şase de ani şi se însură imediat.

La scurt timp după întoarcerea lui Ilia, Anton Verighin se prăpădi. De pe urma bătrînului rămînea o bucată de pămînt, o casă şi o fierărie. Ilia îi scrise fratelui său, la Vîpolzovo, că, prin voia domnului, tătuca s-a prăpădit de pe urma unei boli necunoscute de stomac, şi Stepan veni în sat pentru împărţirea moştenirii. Ilia aştepta primul copil; Stepan nu avea copii — copiii îi mureau de mici — aşa că moştenirea nu iscă ceartă: toate bunurile fură împărţite pe din două. Dar Stepan nu se gîndea să se mai reîntoarcă la ţară. Să lucreze pămîntul nu era rentabil, meşteşugul de fierar nu-l învăţase, de altfel, fierăria aducea doar atît cît unul singur să nu moară de foame — aşa că fraţii se învoiră ca Ilia să cumpere partea de moştenire care îi revenea lui Stepan.

Cînd începu primul război mondial, Ilia tot îi mai era dator fratelui său. Avea doi băieţi, pe Matvei şi pe Nicolai; doi ani la rînd recolta fusese proastă; cu fierăria cîştiga puţin chiar atunci cînd, o dată cu venirea primăverii, avea de lucru din belşug; şi datoria nu mai scădea. Lucrurile ajunseseră atît de departe, încît Stepan ameninţă că va cere prin judecată partea lui de moştenire. Dar Ilia plecă la război. Nevastă-sa îi trimise lui Stepan o jalbă, scrisă pentru un pitac de cărturarul satului. Dictase chiar ea scrisoarea, iar pisarul o înflorise fiindcă nu putea să scrie fără floricele de stil:

„Lumina şi nădejdea noastră, mult preastimate cumnat Stepan Antonîci, nu mă lăsa la sapă de lemn,

pe mine, nevastă amărîtă de soldat, să ajung dimpreună cu copilașii mei să cerșesc pe la casele oamenilor. Ce să mă fac cu ei, unde să mă duc cu Matveica și Micolca, nepoții tăi de sînge? Mai bine îngăduie să mă rog toată viața pentru tine ca pentru tăicuțul meu și nu cere, rogu-te, banii unei amărîte ca mine, fiindcă și anul acesta cît am semănat atîta am cules și-s singură pe lume, cad din picioare, nu dorm nopțile frămîntîndu-mă cu gîndul la ce-o să le dau de mîncare pruncilor, iar cînd o vrea domnul să se înapoieze din război frățiorul matale, preaiubitul meu bărbat, Ilia Antonîci, are să se sfătuiască pe îndelete cu tine și are să-ți plătească tot, pînă la ultimul ban, de-ar fi să plătim pînă la ceasul morții, de-ar fi să ne vindem și cămașa de pe noi și tot o să-ți înapoiem ce e al tău. Fie-ți milă de copilașii lui care nu știu încă nici cum să țină lingura în mînă, lui Micolca nu-i mai ies dințișorii, iar eu — iată, mă jur în fața lui dumnezeu — n-am să-l uit pînă la moarte pe binefăcătorul nostru. Maica domnului să-ți trimită grabnica ajutorare, împreună cu nevasta dumitale, cumnata noastră Lidia Haritonovna, copilași spre mîngîiere, să te țină la bătrînețe, ceea ce vă doresc la amîndoi pentru nepoții matale nevîrstnici, iar frățiorul matale are să-ți mulțumească și el că te-ai milostivit cu noi, numai să se întoarcă acasă întreg, cu mîini și picioare, și o să zicem bogdaproste pentru toate. Pentru dumnezeu, te rog nu nenoroci o biată nevastă de soldat cu copilașii ei, gîndește-te ce soartă îi așteaptă făr'de tată, miluiește-ne cu bunătatea inimii tale și aștept răspuns grabnic la situația mea nenorocită."

Stepan nu-i răspunse nimic, dar multă vreme nu mai ceru un ban, fiindcă o dată cu războiul toate începuseră să se schimbe vertiginos și puțini au fost cei care nu s-au schimbat cu totul din ziua cînd pusese stăpînire pe viață nu războiul, ci revoluția.

Ilia se întoarse acasă la sfîrșitul primului an de război, lăsat la vatră din pricina rănii de la picior. Suferea și el acum de aceeași boală de stomac, necunoscută după părerea lui, de care se prăpădise și taică-său. Își găsi soția căzută la pat. Scrisoarea trimisă

cumnatului nu fusese un simplu vicleşug de mamă, ci cuprindea adevărul curat: necazurile abătute peste capul bietei femei în lipsa bărbatului o doborîseră, şi ea nu mai trăi mult după reîntoarcerea lui.

Deşi văduv cu doi copii, Ilia ar fi fost un logodnic cu căutare, fiindcă avea o meserie socotită bănoasă. Dar era bolnav. Şi să te chinuieşti cine ştie cît cu un bărbat bolnav, ca apoi să rămîi văduvă, cu copiii alteia în spinare — o asemenea soartă nu şi-ar fi dorit nici chiar cea mai răbdătoare şi mai dezinteresată dintre femei.

Totuşi, Ilia avu noroc. Abia apucase să se răspîndească prin sat zvonul că se prăpădeşte de mîhnire după moartea nevestei-si, cînd el se şi însură cu o fată de vreo douăzeci de ani, Mavra Ivanovna, o fată deosebit de harnică dintr-un sat vecin, născută, fireşte, într-o familie săracă şi împovărată de copii.

Mama aceasta vitregă îi crescu pe Matveica şi pe Micolca.

În ziua cînd tatăl lor se însură a doua oară, cel mai mare dintre băieţi avea şase anişori, iar cel mic — patru. Mavra nu prea se prăpădea de dragul celor doi copii vitregi. Dar, prin firea ei, avea o trăsătură minunată: nu ştia să se certe. Supărările şi necazurile o înveseleau parcă; şi le alunga totdeauna cu o glumă spusă cu atîta nevinovăţie încît nu supăra pe nimeni. Altminteri, vorbele ei nu erau niciodată prea tăioase, ci numai vesele.

O viaţă grea dă naştere unor firi îndatoritoare mult mai adesea decît o viaţă fără griji. La taică-său, Mavra avusese de îngrijit şapte copii; la bărbat avea numai doi. Taică-său îi răsplătise truda cu ameninţări şi cu vorbe răstite; Ilia Antonîci o lăuda pentru tot ce făcea. La căldura îngrijirilor ei, familia Verighin se învioră, iar capul familiei se întremă treptat şi se puse pe picioare.

La începutul revoluţiei din februarie, Ilia aprinse din nou jarul în atelier, de multă vreme stins. Din nou plutiră peste sat loviturile cunoscute ale baroşului, iar primăvara, cînd pămîntul fu gata de însămînţat şi ţăranii ieşiră pe ogoare, zărindu-i cu mîrţoagele şi

cu boroanele lor răsturnate cu dinţii în sus, Verighin se simţi atît de bine de parcă el, cu nicovala lui răsunătoare, ar fi chemat satul să zgîrie scoarţa pămîntului.

8.

Lîngă Korjiki se afla o moşie ai cărei stăpîni izbutiseră să-şi cîştige prin împrejurimi numai o faimă proastă. În zilele lui Octombrie, ţăranii se adunară la moşie ca, astfel, strînşi laolaltă, să dea mai multă tărie hotărîrii mai dinainte luate, de a trece pămînturile moşiei în folosinţa satelor învecinate.

Poate că totul s-ar fi desfăşurat după cum fusese plănuit — adică ţăranii s-ar fi adunat, s-ar fi sfătuit, ar fi întocmit un proces-verbal în care să se arate cît pămînt moşieresc să se dea fiecărei obşti şi ar fi trecut la împărţire bătînd ţăruşii în pămînt. Dar, în toiul discuţiilor, se năpusti din casă o fată bătrînă şi smintită, o rudă de-a moşierului, lăsată să îngrijească de conac, şi începu să-i ameninţe în fel şi chip pe mujici: cu închisoarea, cu sapa de lemn, cu judecata de apoi. Oamenii căutară s-o potolească, dar ea se înfurie din ce în ce mai rău. Şi atunci o încuiară în remiza de trăsuri.

Pămîntul trecu de îndată pe planul doi, iar pe primul apăru conacul. Împărţirea lui părea simplă. Cei mai îndrăzneţi se repeziră cît ai clipi să care din casă oglinzile şi scaunele, cei cu simţ gospodăresc se năpustiră spre ocolurile vitelor şi magazii, înfometaţii — spre hambare şi beciuri. Se auziră uşi sparte, geamuri făcute ţăndări. Cu împotrivirea ei, apărătoarea avutului moşieresc stîrnise în sufletul ţăranilor ura mocnită. Apoi se treziră furia şi pizma unuia faţă de celălalt. Fiecare dorea să pună mîna pe cît mai mult, să se arate cît mai îndrăzneţ.

Din vremuri străvechi, în asemenea împrejurări doar focul mai poate domoli mînia dezlănţuită a oamenilor, şi focul s-ar fi aprins şi în ungherul acesta paşnic din pădure. Tineretul începuse tocmai să care

paie şi să le aşeze în jurul remizei, cînd se ivi la conac, şchiopătînd, Ilia Verighin.

Fierarul îşi aruncase pe umeri vechea lui manta soldăţească, şi mantaua asta parcă nu-l lăsa să-şi piardă curajul de ostaş. De cum sosi, Ilia puse mîna pe furcă, împrăştie paiele adunate în jurul remizei, se propti singur în faţa mulţimii şi întrebă:

— Vreţi să daţi foc avutului? Cui o să-i folosească dacă-i daţi foc?

Mînuise cu atîta îndrăzneală furca şi atît de clar i se vedeau în ochi luminiţele albe ale mîniei cînd înfruntă privirea celorlalţi, încît, din prima clipă, se potoliră toţi, de parcă li s-ar fi muiat mîinile. Şi în liniştea care urmă se auziră doar răcnetele femeii neastîmpărate, din remiză.

— Pe cine aţi încuiat acolo?

Cîteva glasuri se răstiră furioase: „Am încuiat pe cine se cuvenea să încuiem!" „La gunoi cu lepădătura!" „Să-i zăvorîm botul, căţelei, să nu mai scheaune!"

— Ia staţi puţin, oameni buni! Lăsaţi-mă să vorbesc! strigă Ilia acoperind zarva. Pesemne că v-aţi pierdut minţile dacă vreţi să ardeţi de vie o muiere! Ia să văd şi eu cine-i acolo. Lăsaţi-mă să mă uit la ea!

Fierarul se apropie de remiză şi descuie uşa.

Dinăuntru se năpusti o babornıţă ciufulită, cu un pieptene de baga pus strîmb în pletele ei lungi şi cărunte. Ţinîndu-şi cu mîna stîngă cordonul rupt de la fustă şi ameninţînd cu pumnul drept pe deasupra capului, babornıţa se repezi spre mulţime, continuînd să-şi strige cu glas tare sudălmile.

— Ia te uită ce mai dihanie! spuse Ilia cu prefăcută spaimă, dîndu-se înapoi din faţa arătării.

Răsunară cîteva rîsete, mai întîi sfioase, apoi mai tari, după care cineva îşi vîrî două degete în gură şi şuieră din răsputeri. Trezită parcă de şuieratul acesta neaşteptat, babornıţa amuţi, se uită în preajmă şi, pricepînd în sfîrşit ce se petrece, făcu un salt într-o parte şi porni spre poartă strîngîndu-şi fusta, împleticindu-se în ea şi grăbind din ce în ce mai mult paşii.

Un țăran bărbos, cu fața prelungă și cu brațele încrucișate pe piept, se opri în fața lui Verighin și-l întrebă supărat:

— Păi bine, Ilia Antonîci, o lăsăm să plece așa?

Omul vorbise încet, ca și cum n-ar fi vrut să atragă asupra sa atenția celor ce-o petreceau cu hohote de rîs pe moșieriță. Dar tocmai faptul că nu i se auziră prea deslușit cuvintele spuse cu glas dușmănos atrase privirile, iar cei aflați mai aproape de Ilia ciuliră urechile.

— Pe dracu, ce nevoie ai de ea? răspunse Ilia.

— Eu n-am nevoie... făcu bărbosul și se opri încruntat.

— Las-o să se ducă unde-or duce-o picioarele, urmă Ilia.

— Va să zică așa, oameni buni! Verighin are de gînd să hotărască după capul lui!

Mulți înțeleseseră despre ce era vorba și așteptau răspunsul lui Verighin.

— N-am de gînd să poruncesc, dar am de spus două lucruri, și-o să alegeți, răspunse el. Un zîmbet i se ivi o clipă pe buze și se stinse imediat. Mai întîi: s-o lăsăm pe moșieriță, de sămînță...

Lumea se întoarse spre poarta larg deschisă: moșierița părăsise ograda și, fără se se uite înapoi, se depărta cu același mers șovăielnic pe drumul care ducea de-a dreptul peste cîmpie.

— Adevărat, ce să ceri de la o nebună? se auzi un glas. Lăsați-o încolo! Te pomenești că o fi vrînd cineva să-i sape un loc în brazda din dosul casei!

Buna dispoziție încă nu-i părăsise pe toți și tineretul izbucni din nou în rîs.

— Acu' să auzim ce mai ai să ne spui, făcu bărbosul după un pic de zăbavă, uitîndu-se la Ilia.

Verighin parcă crescuse; își îndreptă spinarea și se uită grăbit în jurul lui, căutînd să vadă pe cine se poate bizui. Parte dintre mujici mai rătăceau încă, răzlețiți, prin acareturi; ieșeau fuga în ogradă și dispăreau iar, în odăi. Ceilalți se grămădiseră în jurul celor doi potrivnici. La picioarele lor zăceau tot soiul de lucruri scoase din conac sau de prin magazii. Unul

ţinea sub braţ un ferăstrău, altul nişte hamuri sau un sac plin cu mărunţişuri.

— Acum, vă spun şi al doilea lucru, vorbi Ilia. Conacul boieresc să fie luat în folosinţa poporului, a ţăranilor.

Mai multe glasuri îl susţinură cu însufleţire, spunînd că aşa se cade, că a venit vremea să fie împărţite bunurile boierilor, iar moşierii să fie alungaţi de pe pămînturile lor şi să nu se mai audă niciodată despre ei. Dar Ilia încă nu isprăvise.

— Cetăţeni! Să confiscăm în bună regulă vitele şi uneltele, prin adunarea plăşii, aşa fel ca fiecare obşte să primească ce i se cuvine, atîtea şi atîtea maşini, şi altele...

Auzind această completare, unii îşi muşcară limba, iar capetele începură să se plece tot mai jos, unul după altul. Bărbosul, dobîndind pe neaşteptate un glăscior piţigăiat şi furios strigă:

— Adică prin care adunare a plăşii vrei tu, Ilia Antonîci, să se facă împărţeala? Nu cumva prin cea în care ai fost trimis din partea satului Korjiki?

— Ei şi ce dacă-am fost trimis? Doar nu m-au trimis numai pe mine. Cum o să fie alcătuită adunarea plăşii, va hotărî adunarea deputaţilor aleşi de ţărani şi de argaţi.

— Ia te uită! Deputaţi! Da' multe mai vrei?! îl întrerupse bărbosul, triumfător. Ba adunarea plăşii, ba deputaţi! Ştiu că sînt unii care ar vrea să lase zemstva plăşii. Şi au s-o lase. Şi-atunci tu o să-mi intri în zemstvă, aşa-i? Iar zemstva plăşii o să zică să hotărască zemstva judeţeană. Şi acolo se află boierii. Vă întreb, oameni buni, asta-i dreptatea?

— Nu încurca lucrurile, îl opri Ilia, aspru. Adunarea plăşii e una şi zemstva e alta.

— Ba te poftesc să nu le încurci tu, frăţioare. Pe noi n-o să ne duci! Oameni buni! Asta face politica boierilor! De-aia i-a dat drumul moşieriţei din remiză. L-a apucat mila! Cică să rămînă de sămînţă! Se vede că ţine la sămînţa boierilor! Căţeaua aia o s-o întindă acum cît o ţin picioarele, pînă la judeţ, cu pîra: ţăranii, vezi matale, nu mă lasă să trăiesc! Iar noi, ca nerozii,

o să așteptăm pînă ce Verighin o să adune deputații și au să hotărască laolaltă cu boierii, în care pîrnaie e mai sigur să ne închidă...

— Am să te... strigă Ilia, ducînd la spate pumnul strîns și șchiopătînd înainte cu un pas.

— Încearcă numai! zbieră și mai tare celălalt. Norodul crezi că ține cu tine sau cu mine?

Dar nimeni nu mai voia să le asculte ciorovăiala. Oamenii îi lăsară singuri. În larma de glasuri se mai auziră doar cuvintele: pîrnaie, pîră, politica boierilor; apoi și bătrînii și tinerii se împrăștiară prin ogradă de teamă să nu scape din mînă avutul care nu fusese încă strîns de cei ce nu se lăsaseră duși cu vorba. De altfel și bărbosul, după ce îl mai sudui o dată pe Ilia, se făcu nevăzut.

4.

Ilia nu se așteptase ca lucrurile să ia o asemenea întorsătură. Pentru el, împărțirea pămîntului și confiscarea conacului erau — ca pentru toată lumea — lucruri stabilite. Se gîndise însă că dacă trecerea proprietăților moșierești în folosința țăranilor s-ar face cu aprobarea adunării plășii împărțirea aceasta ar căpăta numaidecît o formă legală. Dar în mințile țăranilor pînă și cuvîntul „lege" mai era încă sinonim cu inviolabilitatea avutului moșieresc, cu politica aceea a boierilor de care fusese învinuit Ilia. Fierarul rămăsese uimit văzînd că printr-o răstălmăcire vicleană fusese arătat în fața lumii drept apărător al boierilor. Dar îl uimise și mai mult faptul că, deși țăranii îi purtau de obicei respect, acum nu-l ascultaseră pe el, ci pe unul pe care nimeni nu-l stimase vreodată.

Bărbosul Timofei Nîrcov le era cunoscut tuturor celor ce auziseră învinuirile aruncate lui Verighin. Nîrcov se lipea de bogătani, se căznea din răsputeri să ajungă ca ei și, cînd se înjuga la muncă, în sat ca un bou, cînd dispărea pe la gară sau prin oraș, colinda iarmaroacele, vindea și cumpăra ca să revîndă sau să schimbe tot ce se putea revinde sau schimba. Pentru

această patimă după cîștig, după înavuțire pe orice cale, bogătanii își băteau joc de el; iar fiindcă se lipea de cei avuți, săracii îl ocoleau. Dar cum Nîrcov se pricepea să intre în voia tuturor, nimeni nu se înstrăina de el cu dușmănie. Cu Verighin n-avea nimic de împărțit. Dimpotrivă, într-un rînd îl ajutase chiar să-și facă rost la preț ieftin de niște fier vechi dibuit de el la gară. Ce îl îndemnase, oare, să se certe acum cu Ilia?

După ce-și mai potoli necazul, rămas singur printre oamenii care forfoteau prin conac, Ilia Antonîci pricepu pe cine susținea Nîrcov.

Fiecare din cei ce jefuiau conacul se temea în sinea lui că va trebui să dea seama și se temeau mai ales cei care socoteau că vor pune mîna pe lucrurile mai de preț. Principala atracție o constituiau vitele. Dar dacă cei săraci ar fi luat cîte o vacă, pînă una alta nu numai că n-ar fi fost în stare s-o hrănească, dar nici n-ar fi avut măcar unde s-o țină. Și nu numai atît. La început, vitele trebuiau ascunse în așa fel încît, dacă s-ar întîmpla ceva, să te poți descotorosi lesne de ele ca să poți scăpa cu fața curată. Asta n-o puteau face însă decît gospodarii cei mai înstăriți și ei chibzuiseră totul din vreme: caii și vitele mari să le ascundă la ei, iar sărăcimea să ia numai dobitoace mărunte — porci, oi — pe care, la nevoie, le poți tăia mai ușor, ștergînd astfel urmele. Pentru ca împărțeala să pară dreaptă și să întărească răspunderea colectivă, fiecare om trebuia să primească măcar o găină.

Tocmai de răspunderea aceasta colectivă se îngrijise Timofei Nîrcov cînd căutase să înlăture amenințarea ivită o dată cu amestecul lui Ilia, care ar fi dat peste cap cele plănuite. Nîrcov nădăjduia că și el, ca și cei bogați, își va duce acasă o vită bună.

Rămas locului după ce țăranii se împrăștiaseră, Verighin se gîndi la toate acestea și-și simți sufletul tare amărît. Remiza de trăsuri fusese demult descuiată, iar porțile date în lături, hamurile și sculele fuseseră luate de oameni, sania cea ușoară, trasă în ogradă, zăcea acum răsturnată pe-o rînă, după ce mai întîi țăranii îi cercetaseră, dumnezeu știe de ce, tălpicele întărite cu șine de fier.

Şinele astea de fier le prinsese Ilia la sanie iarna trecută; iar cînd se înfăţişase să-şi primească banii pentru muncă, înfruntînd privirile crunte ale moşieriţei pe care o eliberase mai adineauri, trebuise să-i asculte zicala despre mujicii care, pasămite, caută să ia cît mai mult şi să dea cît mai puţin. În ziua aceea, Verighin zîmbise doar ascultînd vorbele cunoscute din copilărie şi repetate mai ales de cei care se pricep cel mai bine să se îmbogăţească pe spinarea altora.

Pe cînd privea sania, Ilia se simţi şi el îndemnat de-o mare ispită: jos, lîngă remiză, zăcea un cleşte pierdut de cine ştie cine. Ilia ridică unealta, o încercă să vadă cît de lesne merge, îi cercetă fusele. Cleşte cu fuse, de felul acestuia, nu avea. Şi se gîndi că, în orice caz, mujicii n-au să lase nimic în conac şi că nicăieri n-ar fi mai la locul ei unealta decît într-o fierărie. Tocmai atunci, nişte ţipete îi tulburară gîndurile: lîngă grajduri izbucnise o ceartă. Ilia zvîrli cu ciudă cleştele, înapoi, în remiză.

Oamenii se strînseseră buluc în jurul vitelor scoase afară. Neputînd să se împotrivească ispitei pe care-o prezenta acest loc — principalul punct de atracţie — Verighin se îndreptă într-acolo, căutînd să meargă cît mai încet cu putinţă.

Un pui de mujic căruia nu-i văzu faţa, ascunsă după un sac mare aruncat pe umăr, i-o luă înainte cu mersul săltat, în paşi mărunţi.

— Hei, Ilia Antonîci, strigă ţăranuşul, cu un glas în care răsuna fericirea, lumea zice că împărţeala nu te bucură...

— Ba împărţeala mă bucură, dar nu mă bucură jaful.

— Ai ajuns să faci mofturi! vorbi ţăranuşul, pe un ton cîntător, săltîndu-şi povara pe umăr.

Multă vreme nu putu să uite Ilia scîrba şi amărăciunea care îl cuprinseseră cînd îl văzuse pe ţăranuş iuţindu-şi paşii mărunţi. Scuipă în urma lui, se răsuci brusc şi porni înapoi, spre casă. Da, multă vreme nu putu să uite cît de amărît şi de singur se simţise în clipa aceea. De multe ori îşi pusese mai apoi întrebarea dacă nu fusese un neghiob cînd refuzase să meargă

laolaltă cu toţi ceilalţi; şi tot de atîtea ori conştiinţa îi răspunsese: bine ai făcut, frăţioare, că n-ai căzut şi tu.

Dar nici lumea nu uitase cuvîntul jaf, rostit de el. De la întîmplarea petrecută la conac trecuse mult timp şi prin satele vecine tot se mai vorbea că Ilia Verighin ţine cu boierii. Zvonul era întreţinut de gospodarii serioşi, care se întăriseră la conducerea plăşii. Dar peste un an, cînd se formară comitetele sărăcimii şi Verighin trecu de partea lor, toată lumea începu să-i zică delegatul sărăcimii. Bogătaşii fură alungaţi de la conducerea plăşii; şi tot atunci începu să umble vorba că Verighin se împotrivise jafului numai de ochii lumii, fiindcă, de fapt, din moment ce ţine isonul comitetelor sărăcimii înseamnă că şi el nu-i decît tot un jefuitor.

Dar cu toate astea, nimeni n-a ajuns la ceartă pe faţă cu Ilia; oamenii l-au bîrfit cît l-au bîrfit şi s-au lăsat păgubaşi. La ţară, toată lumea are nevoie de fierar, ce rost are să te cerţi cu dînsul, şi-apoi, cum spune vorba veche: dumnezeu ţine cu orbul, şi dracul — cu fierarul; te pomeneşti că se întorc lucrurile şi-atunci o să ai de ce să te scarpini în ceafă...

Altminteri, şi Verighin căuta să fie prudent. Într-o bună zi, pînă şi Mavra Ivanovna îi atrase atenţia:

— Ia seama, Ilia, că n-or să ne mai calce ţăranii prin fierărie şi-o să ne meargă prost. Comitetul sărăcimii n-o să ne umple hambarul cu hrişcă.

Ilia gîndea şi el la fel. Mujicii, care priveau cu ochi răi comitetele sărăcimii, tot îi mai dădeau prilejul să cîştige un ban, fie cît de rar, chiar şi în vremurile acelea grele. Dacă se certa cu ei, ar fi murit de foame. Că de, săracului orice i-ai face, se cheamă că tot pe datorie îi dai.

Cît ţinuse războiul civil, iar satul trebuise să predea la timp cotele obligatorii de cereale, Ilia susţinuse făţiş că trebuie să dea mult cine are mult. Dar vremurile se schimbară. În Korjiki ajunse un cuvînt nou: NEP. Şi cuvîntul acesta slăbi curajul unora, întărindu-l pe al altora.

Într-o zi, Timofei Nîrcov îşi rîse de Ilia:

— Ce mai socoteală ți-ai făcut tu? Ți-oi fi închipuit că o să se scrie pe dos calendarul bisericesc? Ai crezut că or să ajungă calicii în fruntea bisericii? Nu, frățioare, norodul nu vrea să-ți primească socotelile.

— Și pe-ale tale crezi că o să le primească? Adică să dăm înapoi pămîntul boierilor? îl întrebă Ilia.

— Iar o întorci! Nu-i chip să-i uiți pe boieri!

— Ba tu tragi într-acolo. Eu nu trag înapoi.

— Cum înapoi? Mujicii știu să-și apere dreptul...

— Și sovietele or să stea să se uite la ei, nu?

— Da' pe tine cine te ține? Sovietele?

Ilia zîmbi: cui nu i-a dat dumnezeu minte, nu poți să i-o făurești tu, cu barosul!...

Dar să-și alunge îndoielile care-l năpădeau nu era atît de simplu pe cît era să-i întoarcă spatele lui Nîrcov. Oare poți, într-adevăr, să făurești cu barosul mintea celui ce n-o are? Și o fi bun pentru asemenea treabă tocmai barosul cu care a muncit tătîne-său, cu care muncește el astăzi și ar dori să muncească mîine și feciorii lui?

5.

În anii aceia, atracția pentru gospodării izolate, pe care o cunoscuse întreaga Smolenscina, se făcuse simțită și la Korjiki. În fiece primăvară, pînă la stricarea drumurilor, ba ici, ba colo cîte o casă era desfăcută scîndură cu scîndură și cărată în poienile din pădure, cît mai departe de sat. Se defrișau loturile, se ardeau hățișurile. Ascultînd proverbul bătrînesc: ochiul străinului nu aduce nici un bine — noii locuitori săpau șanțuri de-a curmezișul vechilor drumuri din codru și le acopereau cu grămezi de vreascuri, ca nimeni să nu vină să-i tulbure. În gospodăriile răzlețe viața își urma cursul după vorba din bătrîni: fiecare pentru sine.

Cînd începură strămutările, treburile lui Ilia se îndreptară. Cîte nu făurise cu ciocanul lui, cine nu poposise la nicovală cît timp se repararǎ morile de făină și mașinile de decorticat, sau zăgazurile de pe vechile iazuri? Cine nu-i călcase pragul cît timp noii

locuitori ai cătunelor își clădeau casele, își dregeau inventarul și căruțele, își potcoveau surii și roibii, își făureau zăvoare noi pentru hambare? Bătea barosul, ciocanul de mînă îi ținea isonul, nicovala cînta. Lumea începuse să șoptească: Ilia prinde cheag! Acum fierarul avea un lucrător, fiu-său Matvei se făcuse mare, îl ajuta din ce în ce mai cu sîrg în atelier; pînă și micuțul Nicolai nu mai era doar o gură de hrănit, ci și un ajutor în casă, iar tatăl începea să uite cum, în primii ani, Mavra Ivanovna umflase foalele și uneori chiar muncise alături de el, la nicovală.

Ilia își plăti treptat datoria către frate-său Stepan. Nutrea un gînd ascuns: dacă izbutea să se împace cu Stepan, poate că acesta, cu slujba lui la calea ferată, îl va ajuta din cînd în cînd să facă rost de niscai fier vechi, căci acum, cînd începuse reconstrucția, fierul se găsea tot mai anevoie. Dar își uită gîndul, așa cum își uitase și atîtea alte socoteli făcute odinioară.

După ce noii locuitori ai cătunelor își isprăviră de clădit cuibușoarele calde, îmbulzeala din fierărie începu să scadă. Lui Ilia i se părea acum că viața satului se oprise în loc și începu tot mai des să se amestece din nou în cursul vieții acesteia atît de frămîntată în cotiturile și șerpuirile ei.

E drept că și aveai cu ce să-ți bați capul. Morarii se plimbau iar, legănîndu-se pe sub sălciile din preajma zăgazurilor, așezînd la rînd oamenii veniți să macine grînele. Gospodarii din cătune își pășteau pe ascuns, în pădure, vitele „dezertate“ din scriptele fiscului. Banii se dovedeau iar puternici; ai fi zis, ca pe vremuri, că unde începea să pice cîte unu, acolo se și adunau: bogătanii prindeau osînză, săracii slăbeau văzînd cu ochii.

Ilia nădăjduise cîndva că atunci cînd băieții lui vor fi mari, totul va merge strună. Dar iată-i flăcăi cît brazii, nevoiți să plece capul ca să nu lovească pragul de sus cînd intrau în casă, și viața mergea tot șchiopătînd, din lipsă în lipsă.

— Of, Ilia, i se văită într-o bună zi Mavra, se vede că norocul nostru trece ca apa prin ciur.

— Ce noroc oi fi vrînd?

— Eu nu vreau nimic! Dar mai deunăzi, cînd s-au așezat băieții la masă, m-au întrebat: ce-i asta, mămucă? Iar plutesc în ciorbă doar cîteva firișoare de ceapă?

— Să le fi spus și tu să pună mai multă sare, făcu fierarul.

Și dădu să treacă pragul, dar se opri.

— Care ți-a zis de ceapă? Matvei?

— Nu-mi aduc aminte...

— Mai joacă-te și mai rîzi cu el...

— De ce-aș plînge?

Ilia trînti ușa. Așa e Mavra — o vezi că începe și pe urmă tot ea scapă, cu o glumă. Și apoi chiar că prea rîde mult cu Matvei. Oricît de grea ar fi viața, unde s-a mai pomenit ca fierarii să mănînce ciorbă goală? Ce știu flăcăii? Lor numai de joacă le arde. Puțin le pasă că uneori fac glume care îl amărăsc pe Ilia. Cîte nu i-au auzit lui urechile?! Asta mai lipsea acum, să-l dojenească și-ai lui! În sat, s-a spus ba că ține cu boierii, ba că e cu comitetele sărăcimii, iar acum — că e cu cei de prin cătune. Te zăpăcești singur încercînd să le faci pe plac tuturor...

„Eu am trăit după capul meu", se gîndea Ilia, „și tot așa o să trăiesc și de-acum înainte!"

Ușor de spus, dar greu de trăit după capul tău. Se vorbea tot mai mult de colhozuri, iar gospodarii de prin cătune se încruntau tot mai rău. Din cînd în cînd, Ilia Antonîci le cerea băieților — așa, parcă într-o doară — să facă rost de vreun ziar, să citească ce mai e nou. Sau îl întreba cu înflăcărare tinerească pe mezin:

— Ce mai zice garda ta? (Nicolai avea în sat prieteni comsomoliști.)

Mavra Ivanovna nu se schimbase de loc, dar lui i se părea că e tot mai veselă cu copiii ei vitregi și tot mai scîrbită cu el. Ea nu se plîngea niciodată, dar cînd îi scăpa cîte un oftat, el se burzuluia:

— Nu se dărîmă numai tinda noastră!

Sau adăuga cu necaz:

— Ce te-ai întristat? Las că vine Matvei să te înveselească...

Într-o zi, femeia își pierdu răbdarea:

— E păcat de dumnezeu, Ilia! Ce, vrei să mă faci de ocară de-i tot dai zor cu Matvei și iar cu Matvei... De l-ar lua odată la armată, să-ți vină și ție mințile la cap...

Uneori, Ilia se mira singur: de ce tot îi vine să urmărească fiecare pas pe care-l fac nevastă-sa și feciorul? Matvei avea o fire veselă și prietenoasă, dar nu era nici ușuratic, nici petrecăreț. Era iscusit în meserie ca și taică-său, nu-i plăcea să pălăvrăgească și se purta serios cu toată lumea. Ilia știa toate astea mai bine ca oricine. Față de feciorul său era sever, îl respecta și nu-i spunea deschis ce are pe inimă, cum făcea uneori cu Mavra. Dar glumele lor îl supărau.

„Îl pizmuiesc?“ se întreba el cînd ciudata amărăciune îl apăsa mai tare. Pizmaș, Ilia nu fusese niciodată; dar cînd se uita la Matvei, cînd îl vedea cum își umflă pieptul și-și potrivește cămașa curată, cum își trece mîna prin părul cîrlionțat peste fruntea albă și cum se așază, mîndru și chipeș, la masă, în fața Mavrei — se simțea aproape neputincios, iar amărăciunea i se urca în gît. Își spunea de multe ori că Matvei o să plece curînd la armată, dar asta nu-l bucura ci, dimpotrivă, făcea să i se strîngă inima și mai tare. Ce întorsătură au să ia lucrurile după plecarea flăcăului? La fierărie, Matvei ajunsese de neînlocuit; mezinul n-o să fie niciodată în stare să-i țină locul. Iar lui Ilia, vechea boală îi șoptea din cînd în cînd: nu mă uita, prietene, că sînt aici, la lingurică!

Cît timp așteptase schimbările, se simțise și nerăbdător— de-ar veni odată! — se și temuse de ele — să nu se ardă! Dar cînd veni clipa hotărîtoare, nu trebui să miște nici măcar un deget. Oricît citise prin ziare, oricîte discuții auzise despre noua rînduială a pămîntului, despre gospodăriile mari și mici, el totuși crezuse că, așa cum la un moment dat apăruse cuvîntul NEP, tot așa va răsuna dintr-o dată și chemarea amenințătoare: jos lacătele de pe hambare! Chemarea aceasta nu era un strigăt de eliberare, nu îndemna mulțimea la mînie; ea era legea revoluției însăși: venise ceasul cînd trebuia să li se ceară socoteală chiaburilor, așa cum li se ceruse cîndva moșierilor.

Niciodată vechiul cuvînt *chiabur* n-a fost rostit de atîtea ori ca în anul acela rămas în amintirea oamenilor sub numele de anul *deschiaburirii*. Ilia Verighin avea uneori impresia că se află în cîmp deschis, în bătaia ploii reci şi că în orice parte şi-ar fi întors privirile era numai umezeală şi nu vedea unde s-ar fi putut adăposti de apele ei. Prea mult nu avea de ales: trebuia ori să rămînă alături de artelul care se înjgheba treptat la Korjiki, ori să fugă din sat. Strîngea din dinţi, tăcea nădăjduind că vremea rea o să treacă, dar ploaia îl biciuia mereu, din ce în ce mai tare, cînd peste faţă, cînd în ceafă.

Pilda mujicilor cu gospodării răzleţite prin pădure îi împărţea gîndurile în două. Pe unii îi auzea vorbind fără chef despre reîntoarcerea în sat. Pe alţii îi vedea bătînd în cuie ferestrele caselor şi porţile ogrăzilor pustii şi pornind cu bocceluţe şi ţînci spre gară, iar de acolo mai departe, spre cine ştie ce oraş.

Timofei Nîrcov dispăru primul, într-o noapte liniştită şi tristă. Ajunsese pînă în Korjiki zvonul că cineva îl văzuse la gară, săltîndu-şi în vagon sacul de cinci puduri şi sărind pe scară. Cică era de nerecunoscut: avea obrazul neted, ras ca în palmă. Îl dăduseră de gol doar pometii ascuţiţi ai obrajilor şi buzele. Avea nişte buze roşii ca sîngele, cea de jos lată ca o ciupercuţă, cea de sus — subţire ca un firicel de iarbă. Cel care îl văzuse apucase, chipurile, să-i vorbească, şi fugarul i-ar fi spus:

— Nîrcov pleacă să-şi întîlnească norocul!

L-a întrebat de soţie. El a răspuns:

— Dacă ţine la mine, o să mă caute.

Şi cu asta, a plecat.

Nu se ştia dacă zvonul era adevărat sau nu. Dar la Korjiki toată lumea îl credea, mai ales că nu de mult Timofei le arătase copiilor o maşinuţă de ras şi se lăudase că o să dea o dată cu ea şi — adio barbă şi mustăţi, iar fetele or să se ţină iar scai după el. I se pierdu urma; nevastă-sa — cînd era întrebată — bocea cît o ţinea gura.

La început, întîmplarea asta îl zăpăci pe Ilia. Nu putea să priceapă cum de i-a venit zgîrciobului de

Nîrcov să-şi lase casa, tot avutul şi nevasta pe deasupra. Apoi, s-a gîndit că socotelile geambaşului nu pot fi cîntărite cu un cîntar obişnuit, fiindcă geambaşul îşi are socotelile lui de geambaş. Şi a rîs: el, ce să facă? Să-şi lipească o barbă şi s-o pornească razna prin lume?

„Cu mine e altfel decît cu ceilalţi!" îşi spunea el, mîngîindu-şi mustaţa scurtă, de culoarea cînepei şi bărbia rasă (nu încetase să se radă, de cînd cu serviciul militar, pe vremea ţarului).

Poate că ar fi oscilat mult şi bine ca limba unei pendule, dacă viaţa nu s-ar fi ostenit să ia pentru el o hotărîre după alta.

În anul acela de pomină, Matvei plecă la armată. Chef n-au făcut. Ilia refuză să dea banii trebuitori, dar în ajunul plecării puse pe masă o sticlă mare de rachiu, îi porunci Mavrei să facă plăcinte şi plăcintuţe cu poalele în brîu şi-l pofti pe naşul lui Matvei — un ţăran blajin, rămas de curînd văduv, care vorbea într-una cu lacrimi în ochi despre răposata lui nevastă. Băură cu paharele mari, ciocniră şi închinară pentru sănătate. Naşul plînse: unii beau pentru sănătate, iar el pentru odihna sufletului răposatei! Apoi îl sărută pe cumătru, pe cei doi feciori, boci cu glas tare, dar se întrerupse brusc şi, fără să se ridice de la masă, începu să bată cu opincile în podea şi să îngîne un cîntec sîcîitor, anapoda:

Toţi boierii bea, mănîncă,
Numai naşul, sărăcuţu,
Nici nu bea, nici nu mănîncă.

Ilia mai mult tăcea, se uita cu coada ochiului la Mavra. Femeia părea tristă, abia dacă gusta rachiul. O întrebă:

— Tu de ce nu cînţi?

— Aştept să începi tu. Cum începi — îţi ţin isonul, împreună cu copiii, răspunse ea imediat. Apoi tăcu. Peste puţin, se sculă brusc, ieşi din casă şi lipsi multă vreme.

Ilia mai dădu pe gît un pahar şi se ameţi de tot. Încercînd parcă să conducă un cor, începu să dea din

mîini, fără nici o noimă, izbind cu degetele moi în fața de masă. Mavra îl duse la pat, el o lăsă să-l descalțe, tot agitîndu-și brațele, bolborosind și fornăind pe nas.

Matvei și Nicolai plecară să-l ducă acasă pe nașul care abia se mai ținea pe picioare; apoi porniră îmbrățișați de-a lungul uliței. Noaptea era liniștită, toamna fusese secetoasă și, cînd vreun dulău lătra în somn, lătratul lui stîrnea sus, în văzduh, clinchete ca de sticlă. Nu se zărea nici o lumină. Korjiki dormeau. Clătinîndu-se, frații ajunseră în ograda părintească, suiră cerdacul și priviră spre cer.

— Mai ții minte? Cînd eram mic m-ai pus să ascult cum sună stelele, spuse Nicolai.

— Păi nu le auzi?

— Nu. Lumina tremură...

— Ai să ajungi un învățat, rîse Matvei.

Își bătu pe umăr fratele și-l răsuci spre ușă.

— Altădată satul știa să-și cinstească recruții, spuse Matvei, încet. Acum, e altfel... Tremură lumea, izbucni el parcă fără voie și se întrerupse rîzînd. Hai să ne culcăm.

A doua zi, după gustarea de dimineață, Mavra îi încropi o legăturică cu de-ale gurii. Plecară cu toții să-l conducă. Tatăl se strîmba, gemea, se simțea mahmur după băutura din ajun.

— Te doare ceva? îl întrebă Mavra.

Ilia nu-i răspunse.

Aproape din fiecare ogradă ieșeau oamenii să-l însoțească pe Matvei cîțiva pași, pînă la ograda vecină, unde se opreau să-și ia rămas bun de la el. Bătrînii îl povățuiau cu vorbe bune, tinerii îl îmbrățișau; prietenii și fetele merseră pînă la marginea satului de unde familia Verighin, rămasă singură, porni mai departe cu pași repezi.

Trecură de islazul și de pajiștea învecinată unde văcarul satului, bătrînul Procop, uimitor de sprinten pentru vîrsta lui, îl închină pe Matvei, repetînd cu bunătate în glas: „Să dea dumnezeu să te întorci sănătos cînd o fi să te întorci, să dea dumnezeu..." Apoi familia Verighin intră sub bolta pădurii.

Lumina aurie tremura în văzduh, răzbind printre crengile mestecenilor care își lepădau frunzele pe pămînt. Era dulce și trist să pășești peste lăicerul auriu, luîndu-ți rămas bun de la pădurea natală. Se despărțiră la poalele pădurii de mesteceni. Ilia se opri cel dintîi și-l îmbrățișă pe Matvei, suflîndu-i în față duhoarea de rachiu; îl sărută de trei ori, în cruce, pe obraji. Apoi Matvei își luă rămas bun de la frate-său. Se sărutară lung, apăsîndu-și atît de tare buzele, încît li se ciocniră dinții. Matvei se uită țintă în ochii umezi ai mezinului și-l întrebă:

— Cînd o să ne mai întîlnim, Nicolca?

— Poate... la armată, răspunse sfios băiatul.

— Cînd ți-o veni ție rîndul, eu o să fiu liberat de mult...

Și, deodată, Mavra se clătină și căzu la pieptul lui. Se lipi de el, scoase un țipăt, tăcu, apoi prinse a boci cu un glas străin, înecat în suspine, abia îngăimînd un singur cuvînt:

— Bă... ie... țe... lul meeeu!

Țipătul trezi ecoul. Femeia tremura, se izbea cu fața de umărul lui Matvei. Iar el, căutînd să se desprindă din brațele ei, șoptea speriat:

— Mămucă... Mămucă...

Ilia făcu un pas înainte, o prinse pe Mavra de braț și o smuci tare, smulgînd-o de lîngă băiat.

— Pleacă! se răsti el la Matvei și luminițele albe, ale mîniei, îi jucară în ochi.

Fără să se grăbească, Matvei făcu o plecăciune adîncă, salutîndu-i pe toți și porni cu pași mari pe drumul care începea să urce spre satul vecin.

— Dacă stau și mă gîndesc, își spunea el, au fost toate după cum se cuvine: și băutură, și cîntece, și lacrimi de beție, și lacrimi amare s-au vărsat. Și acum iată-l pe flăcău, mergînd cu sacul la spate spre punctul de adunare de la sovietul sătesc, așa cum scrie la carte. Rămîi cu bine, Korjiki! L-ai hrănit, l-ai crescut, i-ai pus în mînă o meserie frumoasă. Nici că se poate ceva mai bun! Și acum, înainte: un, doi! Nu trebuie să fii trist! Nici tata și nici mama vitregă nu te-au crescut ca să-ți pierzi capul cum dai de greu. Eh, mamă

vitregă, mămucă, Mavra Ivanovna! Îţi mulţumesc că ai fost pentru fiul tău vitreg la fel ca o mamă adevărată!...

6.

După plecarea lui Matvei, Ilia Verighin căzu la pat. La început se mîngîia cu gîndul că băuse prea mult, că durerea i se trage de la rachiu şi că are să se vindece curînd. Dar zilele treceau şi el nu se mai ridica din pat. Atunci fu chemat felcerul. Omul pipăi uşor pîntecul lui Ilia Antonîci, se aşeză la masă, scrise mult timp mişcîndu-şi fără zgomot buzele, întocmi reţeta, spuse ce nu avea voie bolnavul să mănînce şi la urmă îl întrebă ce gîndeşte despre colhozuri. Doctoria nu aduse însă nici o alinare. Atunci o chemară pe baba doftoroaia, cunoscută în întreaga regiune. Baba spunea că nu bolile trebuiesc căutate, ci slăbiciunea trupului. Batjocori mîncărurile prescrise de felcer, sfătui să i se dea bolnavului altele, mai grase, şi porunci ca atîta timp cît va boli, Ilia nici să nu se gîndească să dea ceva colhozului, mai ales (doamne fereşte) să nu dea vreo vită, fiindcă fără lapte, brînză şi smîntînă atît cei bolnavi, cît şi cei sănătoşi se vor prăpădi.

Dar nici leacurile doftoroaiei nu-i ajutară lui Ilia. Fiecare dintre cei veniţi să-l vadă îl sfătuia să încerce altceva şi, cu toate că bolnavul era destul de greu de convins, durerea îl silea să ţină seama de toate sfaturile. Pînă la urmă, Ilia se deprinse cu boala şi cu ideea că de ce ţi-e scris — nu scapi.

Oamenii din sat îl vizitară toată toamna şi toată iarna, nu atît ca să afle cum se mai simte, cît ca să vorbească despre grijile lor: unii îl sfătuiau să nu intre în artel, alţii, dimpotrivă — să se înscrie. Ilia le răspundea tuturora:

— Oi vedea eu, cînd m-oi face bine.

Dar, cînd rămînea singur, Ilia nu căuta să se mai joace de-a v-aţi ascunsa cu el însuşi. Povara gospodăriei căzuse pe umerii Mavrei, fierăria — pe umerii lui

Nicolai. Flăcăul se pricepea să meşterească tot soiu de unelte casnice — furci pentru oale, vătraie, tigăi — dar trebuia să se gîndească, fireşte, că n-o să-l mai poată ţine multă vreme la nicovală. În fierărie îi veneau mereu prietenii; băieţii fumau mahorcă de casă, se sfătuiau, plănuiau care încotro să se ducă să lucreze, să înveţe, să-şi caute norocul. Dacă şi Nicolai avea să plece la oraş, să-şi caute norocul — ce-or să se facă ei? Ilia, chiar de s-o înzdrăveni, n-o să mai fie niciodată în stare să muncească aşa cum muncise, şi nici vremurile nu mai îngăduiau acum să tocmeşti un om. Ce putea face? Grea întrebare. Şi, pe deasupra, nici cu nevasta nu se putea sfătui; ea nu ştia decît să glumească.

— Ce, parcă o ducem noi mai rău decît alţii? Ni meni n-are nimic şi noi avem tot cît ei!

Într-o noapte de iarnă, pe cînd Ilia se zvîrcolea de durere, Mavra îi încălzi la foc de surcele ceaiul de tei pregătit de cu ziuă şi, dîndu-i-l să bea, îşi plecă spre el capul ciufulit şi-i şopti:

— Nu-ţi dori moarte. Doreşte-ţi viaţă lungă. Am să-ţi nasc un fecior şi-o să avem sprijin în casă.

Ilia îşi smulse cana de la gură. Tăciunii abia mai pîlpîiau în prichiciul vetrei. În semiîntunericul odăii, abia putea desluşi ochii Mavrei. Îi dădu uşor la o parte pletele dese, negre-corb în întunericul nopţii şi o iscodi cu privirea. Mavra îl privea cu duioşie.

— Nu cumva ţi-ai pierdut minţile? întrebă el.

— Nu-mi trebuie cine ştie cîtă minte pentru treaba asta, zîmbi femeia. Dar zîmbetul ei nu mai părea glumeţ ca de obicei, ci visător.

— E adevărat?

— Da.

Ilia tăcu, tot cercetîndu-i ochii.

— Bea ceaiul, pînă nu se răceşte, bea-l, spuse femeia, apropiind cana de buzele lui.

El îi luă cana din mînă, sorbi încet băutura. Se opri din băut şi spuse:

— Mai va pînă... la sprijinul tău...

— Al nostru, al nostru, al tău şi al meu, şopti din nou Mavra.

— Pînă atunci, o să ne mîncăm răbdările...
— O să avem de ce trăi! stărui femeia, scuturată parcă de friguri.
Ilia isprăvi ceaiul; Mavra puse cana pe masă, se întoarse la el, îi îndreptă perna, o scutură pe-a ei și se culcă încetișor alături.
— Te-a mai lăsat?
Ilia tăcea. Ar fi vrut s-o întrebe cînd aștepta să nască, dar ceva îl împiedica și el știa ce anume. Aștepta să-i spună ea, singură.
N-avea motive de îndoială și totuși, îndoiala se făurea de la sine; dacă Mavra n-o să se teamă să-i spună cînd așteaptă să nască, înseamnă că totul e bine; iar dacă se va teme și va tăcea — atunci cum s-o mai creadă? Căuta să ghicească data, își făcea socoteala dacă se va potrivi cu anumite semne tainice, de-ale lui.
Parcă cineva ar fi ținut anume să-l sîcîie cu socotelile și îndoielile acestea. Ele se iveau, în pofida gîndurilor serioase care-l frămîntau. Își aduse aminte deodată cum, în al doilea an de căsătorie, Mavra lepădase copilul; de-atunci, oricît nădăjduiseră, alți copii nu mai avusese. Și doar trăiseră destul de bine, fără să știe ce-i foamea. Pe-atunci ar fi fost și timpul cel mai nimerit; Ilia nu se gîndea încă la bătrînețe.
— Să nu ne trimeată dumnezeu o fată, oftă el.
— De jurat n-aș putea să jur, dar simte inima că o să fie băiat, îi răspunse îndată Mavra.
Stăteau liniștiți unul lîngă altul și el întrebă:
— Dar dacă rămîi singură pe lume?
— Nu mă lăsa singură și n-am să rămîn! spuse ea, lipindu-se de el și îmbrățișîndu-l. Fă-te bine. Botezul o să fie cînd s-or coace verzele.
— Nu mai curînd? scăpă Ilia.
— N-aș crede să vină înainte de înălțarea sfintei cruci.
El îi mîngîie ușor umărul rotund și-și lăsă mîna să-i zacă, acolo. Mavra părea că spune adevărul — socotelile se potriveau. Dar, ca să nu se trădeze, Ilia repetă cu încăpățînare:
— O să ne fie greu să-l creștem.

— Ce, parcă nu sîntem obişnuiţi? Doar ţi-am crescut băieţii tăi şi n-o să-mi fie greu să-l cresc şi pe-al meu.

— Sînt vremuri grele...

— Ba tu eşti greu! îl întrerupse cu vioiciune femeia. Oftaturile şi văicărelile n-or să ne ajute la nimic... M-am întîlnit aseară cu preşedintele. M-a întrebat, cică: n-a sosit încă ceasul ca şi gospodăria Verighinilor să intre în artel? Eu i-am zis: bărbatul zace bolnav. Iar el, de colo: intră tu. Adică să intru eu în colhoz. Chipurile, azi femeile au şi ele aceleaşi drepturi. Şi bărbaţii şi muierile-s la fel. Sînt, cică, şi femei înscrise în colhoz. Eu am ţinut-o pe-a mea: unde-i bărbatul, zic, acolo-i şi femeia.

Mavra tăcu aşteptîndu-i răspunsul, dar Ilia nu spuse nimic. Atunci ea repetă:

— Aşa i-am zis: unde-i bărbatul — acolo-i şi femeia. Dar, în gîndul meu: poate că dacă intru eu la colhoz, o să-ţi iasă ţie vreo înlesnire cu fierăria, ce zici?

Ilia îşi luă mîna de pe umărul ei.

Pe preşedintele artelului îl cunoştea de mult. Era un om cam de vîrsta lui, pe nume Rudnea, originar din satul vecin. Rezervişti amîndoi, fuseseră chemaţi odată la război. Dar Rudnea căzuse prizonier la austrieci şi se înapoiase în sat tîrziu, după reîntoarcerea lui Verighin, atunci cînd se constituiau comitetele sărăcimii. Ştiutor de carte, trecut prin toate mizeriile prizonieratului şi pe deasupra om cu gospodărie săracă — Rudnea se dusese să lucreze în comitet. Zvonurile care circulau pe seama fierarului din Korjiki, şi care susţineau că Ilia ar fi fost de partea comitetelor sărăcimii, îl făcuseră să încerce o apropiere, dar, neizbutind să se înţeleagă cu el, drumurile li se despărţiseră. Rudnea plecase la oraş, la fabrica de textile şi se înapoiase în sat comunist, abia după zece ani, în toiul colectivizării. Atunci începu din nou, cînd şi cînd, să dea pe la fierărie; încerca să-i lămurească lui Ilia rînduiala colhoznică, intra în vorbă cu ţăranii de prin cătune, dacă se întîmpla să fie vreunul de faţă. Stăruia să-i convingă pe toţi că viaţa lor întunecată s-a sfîrşit, că, de, aţi trăit cît aţi trăit de unul singur, în afara

obştei, dar acu'ajunge, drum înapoi nu există. Cu Ilia vorbea blînd, cu chibzuinţă şi întotdeauna se despărţeau în termeni buni, cu un zîmbet pe buze.

— N-am de gînd să te silesc, ai şi tu cap pe umeri şi-o să ajungi şi singur la noi, îi spunea Rudnea la plecare.

— Cum să vă ajung din urmă, eu, un şontorog?! rîdea Verighin.

— Ai să ne ajungi la fel de bine ca şi alţii. Şchiopătatul nu-i o piedică...

Discuţia cu Mavra, din noaptea aceea de pomină, stăruia mereu în mintea lui Ilia. Îl uimea totul şi nu ştia de ce să se mire mai mult: de faptul că nevastă-sa îi vorbise despre înscrierea în colhoz sau de nerăbdarea cu care aştepta copilul? Şi dacă ar fi adevărat, dacă s-ar putea să intre în colhoz şi să-şi păstreze totuşi fierăria? Cînd s-o naşte copilul, n-o să-l poţi sălta numai cu verdeţurile din grădină. Pe cînd cu fierăria, ia te uită ce mai flăcăi au crescut! Şi al treilea o să fie la fel ca ei. Poate că Nicolai n-o să fugă aşa curînd la oraş, poate că o să muncească pînă i-o veni vremea de armată, apoi o să se întoarcă Matvei acasă şi o să se aşeze iar la nicovală. Ce bine s-ar putea rîndui toate, cu mîna uşoară a Mavrei Ivanovna, zău aşa! De multă vreme nu mai stătuse de vorbă Ilia Antonîci cu nevastă-sa atît de frumos ca în noaptea aceea întunecoasă şi liniştită. Şi cît de duios îl întrebase ea la sfîrşit: „Te-a mai liniştit oleacă ceişorul?“ Iar el şi uitase că-l băuse! În noaptea aceea, durerile parcă se milostiviseră, îl lăsaseră şi putuse să adoarmă liniştit.

Peste cîteva zile, în casa Verighinilor sosi preşedintele, în persoană. După obiceiul lui de-a se grăbi mereu, spuse că a venit doar aşa, în treacăt. Ilia ghici uşor că Mavra îl aşteptase: prea le avea toate la îndemînă, deşi se văicări puţin cu privire la musafirii care pică din senin în casă. Mavra începu să se frămînte, să ofteze, îl pofti pe preşedinte să stea pe locul de cinste. Rudnea se aşeză sub icoane, glumind:

— Nu-ţi pîngăresc cumva sfinţii?

— Ce le pasă?! Doar ţie să nu ţi se năzară ceva din pricina lor! rîse Mavra, ţinîndu-i isonul.

Apoi scutură faţa de masă curată, dădu s-o aştearnă, dar Rudnea o opri:

— Nu te mai osteni. N-am vreme de pierdut. Şi nici n-am venit la petrecere. Cînd om bate palma cu Ilia Antonîci pentru artel şi adunarea generală o să te primească, atunci o să sărbătorim bucuria.

— Nu cumva ai de gînd să mă desparţi de nevastă? întrebă Ilia ursuz.

— Nu te desparte nimeni. Dar a sosit vremea, Ilia Antonîci, să intri în artel cu fierărie cu tot.

— Aşadar ai venit să-mi cînţi prohodul, spuse Ilia şi, punîndu-şi jos picioarele, se ridică anevoie din pat. Hai, Mavra, pune masa. N-a bătut încă ceasul pentru colivă, n-am înţepenit încă de tot şi trebuie să cinstim neamul de fierari al Verighinilor cu ce avem în casă.

— Aoleu, doamne, dumnezeule! De ce cobeşti?! şopti Mavra speriată, lăsîndu-se pe laviţă.

Ilia se aşeză în faţa musafirului.

— Lasă, nu mai îndruga vrute şi nevrute, Ilia Antonîci, începu Rudnea încet, dar cu asprime. Ascultă ce-am să-ţi spun eu. După aia, sau ai să mă înjuri, sau ai să zici ca mine.

Ce-i spuse Rudnea la început nu era de loc o noutate pentru Ilia. Se apropia primăvara. Inventarul adunat de prin ogrăzile chiaburilor trebuia reparat. Colhozul ducea lipsa unui atelier de reparaţii adevărat, dar, pînă să-şi încropească unul, trebuiau să facă faţă cu ce aveau. Fierăria lui Verighin nu era prea mare, dar sovietul sătesc făgăduise să ajute artelul cu unelte şi cu oameni. O să fie nevoie de multe perechi de braţe, şi de meşteri şi de ajutori. Ca să potcoveşti un cal, trebuie să te pricepi. Nicolai, fireşte, cum a muncit aşa o să muncească şi de-acum încolo. E flăcău de nădejde. Dacă Ilia Antonîci ar fi fost sănătos — n-ar mai fi lipsit nimic!

„Aha, se gîndi Ilia devenind atent, ia să vedem, ce dar îmi pregăteşti, vorbăreţule?"

— Tu te pricepi la meserie, urmă Rudnea fără să se oprească. Cînd o să te faci bine, o să vrei, fireşte, să dai cîte un sfat, să arăţi cum şi ce trebuie făcut. Oamenii au încredere în tine şi or să te asculte oricînd.

Doar ești om harnic, nu te potrivești cu trîntorii.

— Hai, ajunge cu tămîiala. Știu eu și singur ce pot, îl întrerupse Ilia. Doar n-am chemat dracii la fierărie să făurească bani chiaburilor.

— Dar nici pentru buzunarul tău nu prea ți-ai făurit mulți, zîmbi Rudnea. Numai cu boala te-ai ales. Eu, unul, socot că așa bolnav cum ești, munca de fierar nu mai e de tine. Să n-o pățești mai rău dacă treci iar la nicovală. Și acum, judecă: tu zaci bolnav în pat, iar impozitul pe fierărie crește, și trebuie să-l plătești.

Ilia ridică brațul ca să-l oprească și-l întrebă fără răutate și fără sfidare:

— Va să zică ai hotărît să-mi iei fierăria, nu-i așa?

Se uită trist la Mavra, apoi își întoarse ochii de la ea. Femeia tăcea, mai mult moartă decît vie.

— De hotărît, o să hotărască consiliul de conducere, îi răspunse Rudnea.

— Știm noi că consiliul de conducere. Bun. Dar consiliul ăsta de conducere are el depline puteri?

— Adică cum?

— Iac-așa. Are el depline puteri să-mi ia fierăria? Da' puterea să mi-o lase, cine are? Să muncesc și de-acum înainte pentru obște, cum a muncit tata și bunicu-meu, iar mai apoi chiar eu cu băieții.

— La asta, Ilia Antonîci, să nu te aștepți din partea colhozului.

— Păi așa zic și eu: dacă eu sînt stăpîn pe ograda mea, tot eu o să hotărăsc după cum m-o tăia capul. De pildă, dacă vreau — o păstrez, dacă nu — îi dau foc.

Mavra oftă înăbușit și-și ascunse fața în palme. Rudnea izbi cu pumnul în masă și vorbi răspicat, cu voce joasă:

— Ia las-o mai ușurel cu pildele tale. Dacă le mai spui și altora, n-o să ai timp să te saturi de lacrimi. Lumea ar putea scorni că vrei să dai foc satului.

Apoi tăcu, așteptînd răspuns și privind aspru obrazul trist al lui Verighin.

— Nimeni din consiliul de conducere nu-ți vrea răul.

— Răul nu mi-l vrea, dar de aruncat la gunoi mă aruncă.

— Iar o iei de la capăt! se înciudă Rudnea. Nu te mai împotrivi. Trebuie să-ţi schimbi munca, atîta tot! Îţi dăm un post, Ilia Antonîci. Cu leafă. Avem nevoie de-un om care să se priceapă la articole de fierărie.

— Unde?

— La cooperativa satului. Trebuie să punem la punct secţia de articole mărunte de fierărie. Am vorbit despre tine mai deunăzi, în privinţa asta.

— Adică vreţi să mă faceţi negustor?

— Pe negustori îi desfiinţăm curînd şi la oraşe şi la sate. Au negustorit destul, s-au veselit, le-ajunge...

Rudnea se ridică zîmbind de la masă. Îşi puse mîinile în brîu, îşi strînse cureaua. Săltînd uşor în vîrfurile pîslarilor — cu vioiciunea aceea pe care o au adesea oamenii mici şi graşi — îşi trase cojocelul de oaie şi apucă de pe laviţă căciula cu urechi. Vorbea într-una.

— Socoteşte şi tu: salariul, plus ce-o să cîştige Nicolai; scoate impozitul, mai pune pe deasupra ce-o să primească Mavra Ivanovna... Hotărăşte-te. Vremea nu aşteaptă. Şi mie mi se cere răspuns. O să mai trec zilele astea pe la tine.

Îşi scutură cu furie căciula pe care o ţinea de-o ureche.

— Şi să termini odată cu boleşniţa asta!... Nu te mai ridica, lasă, nimeresc eu şi singur drumul, se răsti el la Mavra Ivanovna, care dădea să se ridice de pe laviţă ca să-l conducă. Apoi îşi scutură şi mai furios căciula, iar cînd ajunse dincolo de prag, în tindă, strigă: Rămîneţi cu bine! Pe curînd!...

După plecarea lui Rudnea, se aşternu tăcerea. Înăbuşindu-şi suspinele, Mavra îşi ştergea pe furiş lacrimile. Se temea să se uite la bărbatu-său ştiind că, pînă nu deschide gura, trebuie să-l lase să se gîndească.

Ilia privea geamul acoperit cu flori de gheaţă. Se însera. Afară, februarie mătura uliţa, îngrămădind zăpada răscolită în faţa porţii Verighinilor. Ceea ce aşteptase Ilia se întîmplase. Dar de ce oare trebuia să-şi repete acum că într-adevăr se aşteptase la asta? De ce i se părea totul neaşteptat, negîndit? Februarie — luna drumurilor grele. Greu a mai devenit şi dru-

mul lui Ilia Antonîci. Vîntul răscolește zăpada. Și o s-o troienească în fața porții și n-o s-o mai poți deschide. Nu cumva a sosit ceasul de pe urmă al Verighinilor? De l-ar da odată gata boala, să nu mai vadă cu ochii cum se duc toate de rîpă...

Și, deodată, Mavra îndrăzni să vorbească încetișor:

— Nu vrei să-ți aduc un picușor de varză? Poate mănînci ceva...

Și tot așa, pe neașteptate, Ilia îi răspunse liniștit:

— Adă mai bine un pahar de vin.

— Vai de mine! se văicări femeia.

— Ce te sperii? Doar l-ai pregătit, pentru președinte...

— Să nu-ți facă rău vinul!

— Cui pe cui se scoate... Și, vezi, n-o fi Nicolai undeva, pe la poartă?

— Îl strig eu, acușica.

Mavra se repezi în tindă, smulgînd basmaua din cui și legîndu-se cu ea la cap.

Așa s-a încheiat ziua aceea în casa Verighinilor: au stat tustrei la masă, au băut împreună, fără urări lungi și au mîncat. Ziua se isprăvea și fiecare se gîndea în felul lui, dar gîndul era același: pentru ce-a fost băut paharul de basamac? Ce se vedea pe fundul lui turbure? Durere sau speranță? Plîngeau oare viața trecută sau se veseleau în întîmpinarea vieții noi?

Curînd după întîlnirea cu președintele, Ilia Antonîci află o veste care-i stărui necontenit în minte și nu-i dădu pace: frate-său Stepan, deși îi scria foarte rar, îi trimise o scrisoare, rugîndu-l să primească să fie nașul fetiței lui de curînd născută. Lidia Haritonovna, scria Stepan, nu mai poate de bucurie; toată viața jinduise după copil și acum se grăbea să-l boteze; iar noua născută va primi numele de Antonina. Părinții așteptau felicitări de la dînsul.

— Ia te uită, îi spuse Ilia nevestei, rîzînd de noutatea asta. Lidia a născut la bătrînețe un copil! Mi-a luat-o înainte frate-meu!... Apoi adăugă serios: Ai grijă, Mavra: copilul nostru născut la bătrînețe să fie Anton. Și Stepan a așteptat un fecior. În cinstea tatii voia să-i dea numele. Și a ieșit Antonina.

— A ieşit ce-a ieşit! se supără Mavra. Lidia e mult mai bătrînă decît mine. De unde pînă unde ai mai scos-o că fac copil la bătrîneţe? Pentru mine, e tocmai timpul să nasc primul copil!

— Bine, bine, dar ai grijă, se muie Ilia cînd o văzu supărîndu-se.

Îşi dădea seama că asemenea glume nu-şi aveau rostul. Dar, fără să vrea, încerca să ascundă sub ele îngrijorarea care îi pusese stăpînire pe suflet: va aduce oare copilul mîngîierea pe care o aşteptau şi el şi Mavra? Şi repeta mereu povestea asta, pe alte tonuri, deşi vedea că femeia se sperie tot mai mult auzind-o. Cu cît se apropia mai mult sorocul naşterii, Mavra, tot mai intimidată şi mai înfricoşată parcă, plîngea mereu. Primăvara, vara şi toamna trecură pline de frămîntări şi îngrijorare; niciodată nu şi-au simţit Verighinii inima mai grea decît în anul acela.

După ce se mai întremă, Ilia îşi luă în primire postul la magazinul cooperativei săteşti. Serviciul nu era greu, nici nu se compara cu munca la fierărie, dar drumurile pe care le făcea dimineaţa şi seara pînă la magazin îi sleiau puterile. Într-o seară urîtă de toamnă, ca să nu mai bată noroiul cu picioarele, rămase să doarmă la cooperativă; iar a doua zi, un colhoznic venit din Korjiki îi aduse salutări de la Mavra Ivanovna şi poruncă să se înfăţişeze acasă cu daruri pentru moaşă şi cu felicitări cu prilejul naşterii feciorului.

„Noi am biruit!“ îşi spuse Verighin, strîngînd cu putere mîna celui ce-i adusese vestea şi mulţumindu-i cu căldură pentru bucuria primită, deşi îi tremura inima de teamă: n-o să se ruşineze oare vreodată de bucuria lui, cînd o să vadă cum îşi fac vecinii cu ochiul şi cum chicotesc pe înfundate: ia te uită, are feciori mari, buni de însurat, şi-acum poftim — prunc îi lipsea! Îşi făcu singur curaj: doar nu-i încă bătrîn, şi-apoi nu le poţi face tuturor pe plac!

Din ziua aceea, în casa Verighinilor începură vremuri noi. Aşa se întîmplă uneori cînd o rază de soare străpunge deodată ca un ac norii groşi de pe cer, învăpăiază cu scîntei vreo culme singuratică şi îndată între-

gul pămînt îi răspunde cu sclipiri multicolore, chiar și acolo unde pînă în clipa aceea domnise umbra; iar norii își schimbă și ei culoarea mohorîtă și încep să unduiască mărunt, jucăuș.

O dată cu venirea pe lume a copilului, grijile se înmulțiră, dar totul părea mai ușor. Zilele posomorîte se luminară. Tot ce era matern, tot ce tînjise, cerînd să iasă la iveală în sufletul Mavrei, învie și se eliberă ca prin farmec. Femeia se făcuse parcă mai frumoasă și mai duioasă, era parcă mai în puteri ca oricînd și toate începură să-i fie iarăși pe plac. Tatăl meșteri și atîrnă de grinda casei un leagăn, pe care mama îl împodobi cu o perdeluță înflorată.

— Noroc, Anton Ilici, să trăiești și la mulți ani! spuse Ilia, desfăcînd perdeluța ca să se convingă că pruncul cu obraz roșu, smochinit și supărat ca un moșneag, stătea bine în leagăn.

De acum înainte, în casa Verighinilor anii începură să fie socotiți de la nașterea mezinului. Feciorii cei mari trimiteau cînd și cînd, la zile mari, cîte o scrisoare, după care își lăsau tatăl în pace. Cît făcu armata și apoi școala de aviatori, Nicolai își petrecu acasă concediile. De la Matvei, știrile veneau rar. Apoi se schimbă și rînduiala asta. După ce se însură, Nicolai încetă să-și mai răsfețe tatăl cu scrisori; în schimb, Matvei, cu cît trecea timpul, cu atît ducea parcă mai tare dorul satului, scria mai des și făgăduia mereu să vină într-o bună zi.

Cu toate astea, mai întîi îl vizită Ilia Antonîci pe el, la Moscova; motivul vizitei îl constitui aceeași veche boală de care sufereau Verighinii. Pe Ilia, durerile cînd îl lăsau, cînd începeau din nou să-l sîcîie. Fusese de cîteva ori să-și caute sănătatea la Dorogobuj, la Smolensk și pînă la urmă veni și rîndul capitalei. În fiecare oraș i se recomandau alte tratamente, dar durerea se încăpățîna să stăruie. Totuși, Moscova îi plăcu. Ce-i drept, o dusese cam greu acolo cu dormitul; în schimb cumpărase de prin magazine asemenea lucruri, încît, o lună încheiată după ce se înapoiase, tot satul se perindă prin casa Mavrei ca să vadă și să pipăie darurile aduse de bărbatul ei.

Dar lucrul cel mai de seamă cu care se reîntoarse Ilia era simțămîntul de dragoste proaspătă și caldă față de fiu-său mai mare. Matvei i se păru acum mai serios, mai cumsecade decît odinioară și atît de chipeș încît orice tată ar fi fost bucuros să se poată mîndri cu un asemenea fiu. Întîmplător, Ilia își aduse deodată aminte cum îl tulburase gîndul acela urît despre nevastă-sa și despre Matvei, dar se rușină, se ocărî spunîndu-și drac bătrîn și nerod. La despărțire, nu se lăsă pînă cînd Matvei nu-i făgădui că o să vină negreșit la Korjiki, în primăvară.

Dar primăverile treceau una după alta și Ilia își așteptă în zadar feciorul. Îi venea greu să-și schimbe părerea despre el, dar — vrînd, nevrînd — viața îi arăta că nu poate pune temei pe vorbele lui. Și se mîhni grozav că Matvei nu-i răspunsese nici un cuvînt, odată, cînd i se plînsese, după un mare necaz.

Ce să-i faci! Dacă e adevărat că viața de odinioară s-a dus, ce rost mai are să te bizui pe feciorii cei mari? Parcă și el nu trece oare mereu prin fața fierăriei fără să-și întoarcă măcar capul? Cine mai are acum nevoie de fierărie? Bălăriile au năpădit poteca neumblată. De departe, se aude cum vuiește stația de mașini și tractoare. Acolo forfotesc și fac larmă oameni noi. Iar Verighin uită să mai spună că e fierar de meserie. El bate zi de zi drumul pînă la cooperativa satului, unde are serviciu, și nu se mai gîndește decît cum să-l ridice în picioare pe băiatul cel mic, cum să facă om nou din „scumpul lui Antoșa.

Capitolul al doilea

1.

Soarele începuse să dogorească, dar Matvei tot mai mergea cu haina pe el. Ca să ajungă la Korjiki, trebuia să treacă mai întîi printr-o regiune împădurită în care se afla satul poreclit Degteari, adică Dohotari. Aici, din vremuri străvechi, localnicii se ocupau toți

cu scoaterea dohotului de mesteacăn. Grămezile de mangal din pădure răspîndeau pînă departe fum şi funingine, iar satul, cu casele lui neospitaliere, cu acoperişuri afumate părea negru şi el.

Intrînd în sat, Matvei cercetă Dohotarii şi recunoscu îndată fîşia de pămînt lungă şi îngustă, pe care sătenii o răpiseră pădurii pentru ogrăzi şi grădini, şi singura uliţă, întinsă de la un cap la altul al satului.

O casă proaspăt clădită, sclipind de prospeţimea cherestelei noi, se înălţa în capătul uliţei. Casa era foarte arătoasă, dar alături de ea se ivea o cocioabă străveche, intrată atît de adînc în pămînt şi atît de neagră de parcă chiar atunci ar fi fost unsă cu catran.

Cînd dădu cu ochii de cocioabă, Matvei avu o tresărire: în faţa ei stătea neclintit un om şi în omul acela nu se putea să nu-l recunoşti pe dohotarul Evdochim. Bătrînul se uita la noul venit pe sub cozorocul unei şepci vechi şi uriaşe; trupul lui plat părea vîrît ca într-o cutie de lemn în haina smolită, croită din stofă groasă, fără nici o cută, cu poalele atîrnîndu-i pînă peste genunchi. Nişte pantaloni negri îi strîngeau pulpele slabe şi numai opincile noi-nouţe, din coajă de tei, aruncau lumini de chihlimbar. La fel îl văzuse Matvei ultima oară, cu mulţi ani în urmă, lîngă aceeaşi prispă a aceleiaşi case.

— Bună ziua, nene Evdochim, spuse el respectuos, apropiindu-se şi scoţîndu-şi şapca.

Evdochim îşi scoase şi el şapca. Vîntul îi răscoli uşor pletele încă neîncărunţite de tot. Apoi bătrînul îşi prinse cu două degete cîteva fire din barbă şi le vîrî în gură.

— Da tu cine eşti? Nu cumva Verighin?

— Chiar el, nene Evdochim. Bună ziua.

— Aaa...Bună ziua, flăcăule.

Îi privi atent obrazul, apoi — cercetător — întreaga îmbrăcăminte.

— Ia te uită ce fercheş mai e! spuse bătrînul, întinzîndu-i mîna cu un aer de parcă nu s-ar fi petrecut nimic deosebit, ci doar ar fi întîlnit o cunoştinţă pe care o vede zilnic. Va să zică ai venit să-ţi vezi tatăl?

— Da.

Evdochim se apropie cu un pas de prispă.
— Oi fi ostenit. Odihnește-te.
Se așezară alături. Matvei tăcea, așteptînd să fie întrebat și cumpănind despre ce să întrebe.
Din poarta casei celei noi, de alături, dădură buzna afară doi țînci cam de vreo șapte anișori; cînd ajunseră în mijlocul uliții, țîncii îl văzură pe Matvei, se opriră o clipă din goană și porniră încet înainte, tot mai departe și mai departe, ocolind cocioaba lui Evdochim.
— Vă dau eu vouă! se oțărî deodată bătrînul la ei, izbindu-se cu șapca peste genunchi.
Ca doi iepurași speriați, copiii o tuliră înapoi, spre poarta casei celei noi. Matvei rîse. Evdochim zîmbi alene și spuse:
— Te-am recunoscut de cum te-ai apropiat. Mușcătura... dinții ăia nu pot fi decît ai lui Verighin, mi-am zis... Va să zică ai venit iar pe locurile părintești. Ca oaspe.
— Sînt în concediu.
— Pricep. Și-ai vrut să vezi cum mai muncim și de-ale gurii cum ne îngrijim. E mult de cînd nu l-ai văzut pe taică-tău?
— Acum patru ani a fost la Moscova, la doctor.
— Am auzit. Zicea că Moscova nici nu se compară cu Dorogobujul nostru...
— E ceva mai mare... zîmbi Matvei.
— Păi asta zic și eu... Ești la stăpîn?
— Da. Conduc mașina.
— Dumnealui nu știe să meargă pe jos? Adică stăpînu-tău?...
— Ba știe mai bine decît noi doi.
— Atunci nu-l lasă trufia. Pricep... Am auzit că și pe Nîrcov Timofei l-ai băgat la stăpîn, tot acolo unde lucrezi și tu...
Matvei se încruntă.
— Tata ți-a spus?
— Știe toată lumea. Astăzi, dacă Moscova cîntă — Dohotarii joacă.
Evdochim lipăi din opinci ca și cum ar fi jucat pe loc și zîmbi șiret.

— Iac-aşa e pe la noi. Ai văzut prăjinile celea de pe case? Cum se întîmplă ceva — noi şi aflăm.

— Acum Nîrcov e cu totul altfel de cum era. Şi-a ras şi barba, spuse Matvei.

— Mda, barba... barbă am şi eu. Şi ce să ascunzi în ea? Sînt aşa cum sînt. Iar răutatea n-o poţi rade cu briciul... Pe Timofei l-au necăjit rău cei din Korjiki. Şi unde era să se ducă? La oraş. Oraşul îi adună pe toţi.

— Nîrcov nu stă la oraş. Păzeşte vila.

— Tot aia e. Cum apucă simbria, se duce la franzelărie. Sau porneşte după încălţări, ca ale tale...

Evdochim se lipi de Matvei. Tînărul îi văzu de aproape obrazul brăzdat de riduri, pleoapele roşii, ochii care lăcrimau.

— Ia spune-mi, flăcăule, de ce trag toţi la oraş? Oare de-acum încolo n-au să mai rămînă decît oraşe? ...Cumătru-meu are o fetişcană. A dat-o la şcoală. Fata a învăţat. Dar cînd s-a dus s-o ia acasă, ea s-a împotrivit: ce, zice, crezi că-s proastă să merg să muncesc în colhoz după ce am isprăvit şapte clase? Cu şcoala medie pe care o am, zice, pot să intru oriunde, în serviciu. Iaca-aşa! Şi ce crezi: a ieşit pe-a ei. Acum stă la Dorogobuj, la poştă, şi porunceşte printr-un ochi de geam... Nu învaţă lumea de dragul satului.

— Matale parcă aveai un fecior de vîrsta mea. Unde e? întrebă Matvei.

Evdochim arătă spre poarta cea nouă prin care se zgîiau cu nesaţ cei doi ţînci.

— Uite nepoţeii mei, spuse cu duioşie bătrînul. Copiii lui Vasile... e o diferenţă de un an între dînşii.

— Şi Vasile?

— E tehnician la Smolensk. Face case. Ia te uită ce căsoaie a clădit pentru el. Asta-i palatul lui. L-a ridicat vara trecută. Noru-mea nici nu vrea să se uite la noi, bătrînii. Se primblă prin căsoaie şi ascultă cîntece la radio.

— Dumitale de ce nu ţi-a făcut casă nouă?

— Nu cumva tu oi fi venit să-i faci casă lui taică-tău? întrebă Evdochim supărat. O să-mi facă el cojoc de brad, cînd o fi să mă ducă la cimitir... De crăciun,

mi-a trimis o scrisorică, adică: la mulţi ani! Pentru el casă nouă, pentru mine — cocioabă veche... Uită-te numai cum umblu!

Evdochim izbi din nou cu opincile în pămîntul tare, de data asta cu un aer trist.

— Ai nişte opinci de toată frumuseţea, din coajă de primăvară, zîmbi Matvei.

Evdochim întoarse capul şi oftă.

— Zău, cum se cunoaşte că te-a învăţat satul şi te-a dezvăţat oraşul. Coaja de toamnă e de trei ori mai trainică decît cea de primăvară... Şi n-am mai călcat prin pădure de astă toamnă. Am fost atunci cu copiii, după alune. De, ca moşnegii...

Evdochim ridică fruntea. Ochii îi lăcrimară şi mai tare. Bărbuţa, săltată în sus, albă colilie deasupra mărului lui Adam, se mişcă uşor cînd bătrînul mestecă în gol cu gura lui aproape pe de-a-ntregul ştirbă.

— Nu mai scoţi dohot? îl întrebă Matvei.

— Ce să fac cu el? Cît am trăit, tot ca un drac m-am înnegrit. A venit vremea să mai mă spăl.

Evdochim se răsuci spre Matvei. Un zîmbet neaşteptat, şăgalnic, îi încreţi obrajii, tîmplele şi partea de sus a nasului.

— Ce dracu să mai faci cu dohotul? Tu îţi ungi maşina cu ulei, nu-i aşa?... Şi nici noi nu sîntem mai prejos decît alţii. N-auzi colea, după pădure, cum sforăie tractorul? Iar căruţele colhozului acum au trei roţi. N-ai ce unge...

Se gîndi puţin şi repetă ca pentru sine: „Dohot!"; apoi îl înghionti pe Matvei cu umărul şi se învioră.

— La Kaluga am o fată măritată cu un lăcătuş. Bun băiat. Şi lacom de cîştig, nevoie mare! Are o căsuţă, dincolo de Oka. Cunoşti Kaluga? Cum treci podul, începe aşezarea cea nouă. Are, lîngă casă, o grădină cu zarzavat. Ţine vacă... Fiică-mea zice că o să ne ia la ea, pe mine şi pe babă. Cică bărbatu-său n-ar avea nimic împotrivă. Bun băiat, ginere-meu, nu l-am adus eu pe lume, dar e mai bun ca fiu-meu...

Matvei rîse

— Va să zică nici dumneata nu mai vrei să rămîi la Dohotari!

Evdochim îl privi o clipă neîncrezător; obrazul i se încreţi din nou, apoi bătrînul chicoti abia auzit, deschizîndu-şi larg gura ştirbă.

— Păi tu ce crezi, flăcăule? Că mai dihai decît voi, tinerii, n-o fi nimeni? He-he-he!

Se uitau unul la altul rîzînd, mulţumiţi că-şi spuseseră deschis ce aveau de spus.

Bătrînul tăcu un timp, apoi tuşi uşor, se lipi iar de Matvei, luă un aer grav şi, coborînd glasul, îl întrebă, confidenţial:

— La Moscova l-ai văzut cumva şi pe Stalin?

— L-am văzut. Pe-atunci lucram pe-un camion. La o manifestaţie, am trecut prin Piaţa Roşie. În camion era globul pămîntesc. Şi steagul. Atunci l-am văzut de-aproape, ca de-aici pînă colo.

— Adică pînă la poarta lui Vasili? stărui Evdochim. Iar după ce tînărul confirmă, măsură de două ori cu coada ochiului distanţa. Şi cum e?

— Păi cum să fie? Ne-a făcut semn cu mîna şi noi am plecat mai departe.

— Dar tu nu l-ai salutat cu mîna? Pe el?...

— Cum să nu!... Adică, de fapt, n-am putut să-l salut, fiindcă ţineam mîna pe volan. Eram înăuntrul globului...

— Înăuntru?

— Da.

— Păi dacă erai înăuntru, cum ai putut să-l vezi?

— Globul avea o ferestruică. Altfel, aş fi dat cu maşina peste oameni.

Discuţia părea de mare importanţă. Evdochim nu se pripea să pună întrebări; cîntărea mai întîi dacă răspunsurile se potrivesc între ele.

— Da' de vorbit?... Ai avut prilej să-i vorbeşti?

— Cui? întrebă Matvei, cercetînd ochişorii curioşi, pe jumătate închişi, ai bătrînului.

— Cui... Păi despre cine vorbim? se răsti Evdochim, pierzîndu-şi răbdarea.

— Da' multe mai vrei! rîse Matvei.

În clipa aceea, poarta aflată în spatele lor se deschise şi amîndoi priviră într-acolo. Din ogradă, ţinîndu-se de stîlpul negru al porţii cu mîna ei mare, plină de

negi, ieşi o bătrînă. Bărbia grea, acoperită cu puf, îi trăgea în jos falca, silindu-i gura să stea căscată şi dîndu-i astfel o expresie de nedumerire.

— Priveşte, maică, cine a venit, zise Evdochim. Nu-l cunoşti? Feciorul ăl mare al lui Verighin.

— Ia te uită?! făcu femeia cu o voce de bas, profundă şi fără intonaţii.

La fel ca Evdochim, şi păstrîndu-şi aceeaşi expresie de nedumerire pe obraz, ea cercetă pe îndelete hainele lui Matvei şi valijoara; apoi clătină din cap şi, luîndu-şi mîna de pe stîlp, îşi încrucişă peste pîntec braţele ciolănoase.

— Ia te uită, e chiar Matvei! repetă ea cu nepăsare.

Verighin, cam încurcat de tonul ei indiferent, se ridică în picioare şi o salută:

— Bună ziua, mătuşico... Na, că ţi-am uitat numele...

— Moscova te face să uiţi multe! rîse Evdochim, vesel. O cheamă Nenila, iar după tată îi zice ca şi ţie.

— Mă iertaţi, spuse Matvei făcînd o plecăciune.

Femeia făcu şi ea o plecăciune.

— Flăcăul vine de la Moscova, spuse Evdochim mîndru, fie de oaspete, fie de sine-însuşi.

— I-auzi?! repetă gazda.

— Nu-l cinsteşti cu nimic, maică?

— Mulţumesc, mă duc. Aş vrea numai să beau ceva... spuse Matvei. Şi adăugă, peste o clipă: Niţică apă dacă mi-aţi da...

Fără să spună o vorbă, Nenila se răsuci pe călcîie şi plecă. În urma ei, poarta se izbi de stîlp.

— O vezi cum e... asta-i situaţia, făcu Evdochim dus pe gînduri şi iar îşi vîrî în gură cîteva fire de barbă.

Matvei nu prea înţelese despre ce era vorba, dar, socotind că n-ar fi cuviincios să tacă, deşi nu avea ce spune, aprobă:

— Mda, fireşte...

Nenila aduse o cană mare, cu apă. Matvei îi luă cana din mîna zbîrcită, plină de negi, şi-şi privi mîna lui, cu pielea întinsă, netedă. Apoi se uită la apă. Era limpede. Cana pesemne că fusese spoită de curînd; fundul ei avea reflexe argintii, şi cînd Matvei dădu

să bea îi rîseră în faţă, ca din oglindă, doi ochi luminoşi, iar obrazul i se legănă uşor, dintr-o parte într-alta, pînă cînd apa — scăzînd — se linişti.

Nepoţii lui Evdochim prinseră curaj şi se apropiară. Se uitau cu ochişorii holbaţi cum bea Matvei şi cum Evdochim cu Nenila îl urmăresc la fel de atenţi, fără să sufle un cuvînt.

Lui Matvei, apa rece, abia scoasă din fîntînă, îi gîdila gîtul şi făcea să-i joace sîngele în vine. Cu fiecare înghiţitură, plăcerea sporea. Flăcăul bău toată cana, iar cu ultimele picături, rămase pe fund, îi stropi pe cei doi ţînci. Ei nu se speriară de gluma asta şi-i răspunseră cu un chicotit sfios.

— Mulţumesc, Nenila Ilinişna. Mi-a mers direct la inimă! spuse Matvei zîmbind mereu.

— Prin urmare, ţi-a plăcut... lămuri Evdochim. Să-ţi fie de bine!

Femeia privi atentă cum Matvei apucă valijoara, cum o saltă de la pămînt şi cum o şterge cu palma. Apoi întrebă, deodată:

— Oi fi umplut cufăraşul cu daruri?

— Cu bani, cu bani, maică! strigă Evdochim rîzînd şi întinzîndu-şi cu palma lacrimile ce-i podidiră obrajii. Moscova e doldora de bani, cînd se pricepe omul!

— Ori ai adus ceva de vînzare, îl descusu Nenila, neturburată.

— Mărgele pentru muieri! i-o reteză Evdochim trecînd de la rîs la dojană. La Moscova aduni mărgelele cu lopata...

Bătrînul se ridică, întinse mîna şi, vrînd parcă să şteargă impresia pe care socotea că o făcuse asupra musafirului primirea neprietenoasă a bătrînei, spuse plin de respect:

— Cînd ajungi acasă, dă-i salutări lui Ilia Antonîci...

Matvei îşi luă rămas bun şi, glumind, îi mai mulţumi o dată bătrînei pentru apă.

Ea făcu o plecăciune adîncă, după care, cu aceeaşi expresie nedumerită, spuse:

— Nu te supăra dacă n-a fost tocmai cum s-ar fi cuvenit... Dar cvas n-avem.

Matvei salută din nou şi porni la drum, pe uliţa lungă şi largă a satului.

2.

Îl frămînta un sentiment ciudat, pe care nu-l avusese înainte de întîlnirea cu Evdochim şi Nenila. N-ar fi putut spune dacă ceea ce îl nelinişteа era felul cum or fi trăind în Korjiki taică-său şi ai lui, sau gîndul că n-ar fi trebuit să mai pomenească de apă cînd se despărţise de bătrînă.

„E o neghioabă“, se gîndi el, amintindu-şi cum îl întrebase bătrîna dacă nu cumva a adus ceva de vînzare. Dar plecăciunea adîncă cu care ea îşi ceruse iertare pentru trataţia sărăcăcioasă nu-i mai ieşea din minte.

Cei doi nepoţi ai lui Evdochim îl întrecuseră şi acum alergau în faţa lui, uitîndu-se cu îndrăzneală înapoi, de parcă ar fi vrut să-i spună: nu ne e frică de tine!

Matvei tocmai se pregătea să intre în vorbă cu ei; dar copiii, întîlnindu-se cu alţii de vîrsta lor, se opriră, îl lăsară să treacă şi întregul grup îl urmări multă vreme cu priviri uimite.

La ieşirea din sat se afla o cumpănă singuratică, fără ciutură, iar alături zăcea căzut pe o parte jgheabul pentru adăpat vitele. O capră cu ochii închişi de plăcere îşi freca de jgheab burta albă, umflată. Fîntîna, nici vorbă, fusese de mult părăsită. În jurul ei creştea iarbă deasă.

Matvei, mai păstrînd încă în trup senzaţia înviorătoare a apei reci, încercă să-şi readucă gîndurile pe făgaşul acela plăcut pe care se desfăşuraseră înainte de întîlnirea cu cei doi bătrîni. Dar nu izbuti.

„Bine că am băut apă măcar“, îşi spuse el. Nenila poate că nu e femeie rea. Dar cei din Dohotari sînt toţi cam necioplíţi. Pădure!...“

Totuşi, pînă şi natura i se părea acum mai zgîrcită decît în zori, cînd sărise din camion şi simţise mireasma

bogată a pămîntului. Privirile îi alunecau mai leneșe. Ce-i drept, nu exista nimic atrăgător nici în șesul inundabil, acoperit cu verdeață de baltă, nici în peticul de pădure tînără prin care șerpuia cărarea, nici în netezimea ei plină de făgașuri umede, nici în tufele rare, de arini, care o străjuiau și nici chiar în cei doi drumeți care se iviseră deodată în depărtare, răsărind și dispărînd printre tufe.

Cînd, în monotonia priveliștii, ochiul prinde deodată o ființă vie, nu se mai poate dezlipi de ea, și Matvei, fără să vrea, se tot uita mereu la cei doi drumeți care veneau grăbiți spre el, schimbîndu-se cînd pe dreapta, cînd pe stînga, de-a lungul cărării șerpuitoare.

La început, Matvei avu impresia că amîndoi drumeții sînt deopotrivă și la statură și la mișcări. Mai apoi își dădu seama că unul dintre ei se mișca ceva mai anevoie. Cărarea șerpuia; tufele — cînd una mai apropiată, cînd alta mai depărtată — ascundeau, ca în vis, chipurile celor doi și nu-l lăsau să vadă cine sînt. Apoi drumul deveni drept și Matvei văzu că drumeții se apropiau, că unul era zvelt și ușurel ca un băiețandru, pe cînd celălalt părea mai vîrstnic și șchiopăta.

Fără să știe de ce, picioarele lui își încetiniră deodată mersul; apoi, pe negîndite, începură să se grăbească. Dar în aceeași clipă, cel mai vîrstnic dintre drumeți, cel care șchiopăta își iuți pașii, agită brațele în aer și se auzi clar glasul subțire al tatălui:

— Matveicaaaa!

Matvei alergă în întîmpinarea lui; dar văzînd că bătrînul încearcă și el să alerge, îi strigă: „Stai pe loc!“, își domoli pașii, își trase haina în jos și vru să mai facă ceva, ca totul să fie în ordine, dar nu mai avu cînd.

Tatăl îl cuprinse în brațe. În îmbrățișarea lui năvalnică, îi lovi șapca și i-o trînti jos. Iar Matvei, strîngînd în brațe pieptul firav, cu răsuflarea gîfîitoare, al bătrînului, auzi cum un cuvînt nearticulat, abia început, se preschimba într-un suspin adînc.

După ce se mai liniștiră și se desprinseră din îmbrățișare, tatăl și fiul se sărutară gravi de trei ori și făcură cîte un pas înapoi. Ilia Antonîci își privea fiul cu

ochişorii lui mici, luminoşi, plini de fericire şi admiraţie părintească pentru întîiul născut, iar Matvei, simţind că într-o asemenea clipă trebuie să fie la înălţime, îşi scoase pieptenul din buzunar.

— Asta-i Antoşa? întrebă el, uitîndu-se la băiat.

— Păi cine să fie?... îi răspunse tatăl, mulţumit, uitîndu-se şi el la mezin. Ce stai, Anton? Dă bună ziua. Tu nu vezi? Ridică şapca lui frate-tău.

Copilul ridică şapca de jos şi o întinse grijuliu, de departe. Matvei îl trase lîngă el şi-l sărută pe obraz.

— O să crească mai înalt decît dumneata, tată, spuse el, privindu-şi pentru întîia oară atent fratele mai mic.

— M-a şi întrecut! făcu Ilia încîntat; şi, aşa cum se întîmplă de obicei în clipa unei revederi pe care o aştepţi de multă vreme, continuă ca şi cum ar fi vorbit despre altceva, dar stăruind, totuşi, asupra aceleiaşi bucurii a revederii: „Azi dimineaţă, după ce-am ajuns la Vshodî, vine la cooperativă un şofer şi-mi zice: dă fuga acasă că ţi-a venit feciorul! Minţi, zic eu. De ce să mint? zice el. L-am adus chiar eu de la gară pînă la tăierile cele vechi, din pădure. Maşina noastră pleca tocmai atunci la Korjiki. Am sărit în ea! Ajung acasă şi o întreb pe Mavra: unde-i Matvei? Ea stătea la vatră şi căsca gura la mine. Te-a minţit şoferul, zice. Şi eu gîndeam: te pomeneşti că m-a minţit! Apoi am chibzuit: nu se poate, pe jos n-ai fi putut să ajungi atît de repede. Şi i-am strigat lui Anton: hai să-i ieşim înainte! O să treacă neapărat prin Dohotari.

Ilia se opri să mai răsufle şi atunci Antoşa îndrăzni şi el să spună în pripă cîteva cuvinte, pe acelaşi ton ca şi taică-său.

— Mama zicea: pune-ţi cizmele! Dar eu i-am spus că desculţ merg mai bine. Mi-am pus cămaşă curată şi hai!...

Îşi netezi cu palmele, de la piept pînă la brîu, stamba pestriţă, călcată, a cămăşii, apoi se uită cu coada ochiului la frate-său. Matvei îl privea cu interes.

— Eu te-am zărit primul cum am ieşit din pădure... urmă băiatul şi se întrerupse deodată. Se simţea încă stingher în faţa fratelui mai mare.

— Ce se mai bucura Mavra cînd i-am spus că ai venit! Zicea ea: te-a minţit şoferul, dar o vedeam bine cît se bucură. Ce te-am mai aşteptat! Ne tot gîndeam, acuşi, acuşi, poate pică şi el, şi acum, în sfîrşit — iată-te! spuse Ilia privindu-l cu dragoste.

— Ce mai face mama? întrebă Matvei.

— Bine, ce să facă?

— Dar tu cum o mai duci cu sănătatea?

— E rău cînd te laşi în voia bolii. Cît umblu pe picioare, ba mă prinde, ba mă lasă.

— Ţi-am adus nişte doctorii.

— Să trăieşti... Ce se mai bucura Mavra! Zicea: a ştiut Matvei cînd să vină; ieri am adus vaca.

— V-aţi cumpărat vacă? întrebă Matvei cu vioiciune.

— Aseară ne-a adus-o Lidia, de la Cerni. Azi am mînat-o la cireadă.

— De la Cerni? De ce-aţi cumpărat-o aşa de departe?

— Acolo, în raion, preţurile sînt mai scăzute. L-am întrebat de preţuri, prin scrisoare, pe frate-meu Stepan şi el mi-a trimis răspuns: „Vino. Un revizor de cale ferată, vecin cu noi, se mută la oraş şi-şi desface gospodăria. Are o vacă de Iaroslavl, la primul viţel." M-am dus. Cînd ajung la revizorul acela, ce să vezi? Nu-i dăduseră locuinţă la oraş şi el amînase vînzarea. Mi-am zis: am plătit biletul de pomană. Că doar ştii şi tu cum e cu drumul. Şi m-am întors acasă. Dar n-am apucat bine să ajung la Korjiki, cînd soseşte altă scrisoare de la Stepan: „Vino, revizorul a căpătat casă şi vinde vaca." Mi-am zis: ptiu, ce naiba m-or fi purtînd pe drumuri, de colo, colo! Dar vaca e tare frumoasă, doar pe spinare are o scobitură. Încolo e arătoasă foc! Nu seamănă de loc cu cea pe care am avut-o înainte!

— E neagră toată şi e încălţată cu alb, se amestecă grăbit şi plin de admiraţie Antoşa. Are cap alb, iar la ochi poartă ochelari negri!

— După ce i-am vorbit Mavrei de vacă, nu mi-a mai dat pace, continuă Ilia. Se ţinea scai de mine: scrie-i şi iar scrie-i lui Stepan, poate că se învoieşte Lidia să ne aducă vaca. Şi-am pus poşta în mişcare. Iar Lidia s-a învoit. Dacă-mi daţi doi purcei pentru

alergătură, ne-a scris ea, v-o aduc. Stepan o să scoată permis la un marfar gol, pînă la Pavlinov, ca să nu plătiți transportul. Tu știi, ăștia de la calea ferată au liber, pot să plece unde vor...

— Cît ai dat pe vacă? întrebă Matvei.

— Mult. Două miare fără o sută.

Matvei își duse palma la gură, trăgîndu-și buza în jos.

— Mi se pare și mie cam mult...

Ilia șovăi o clipă, apoi spuse, sfios:

— Dacă o luam de la noi, mai trebuia să pun încă vreo două sutare, peste cele două mii. Și-apoi, încearcă de-ți caută una ca lumea.

Tăcu, așteptînd să audă ce-o să spună Matvei. Apoi îl întrebă cu un zîmbet iscoditor și totodată nesigur, neîndrăznind să se uite în ochii lui:

— Mi-ai adus ceva bani, după cum ai făgăduit? Să mă mai ajuți un pic.

— Ți-am adus cît am putut, îi răspunse Matvei.

Zîmbetul tatălui deveni încrezător, dar glasul începu să-i sune a rugă.

— Am făcut o groază de datorii, cumpărînd vaca, zău așa! Tare aș vrea să le dau oamenilor banii înapoi, să nu-i încurc. Cum să trăiești fără vită în bătătură? A trebuit să mă împrumut.

Matvei se făcu că nu-l aude.

Intrară în pădurice.

Antoșa mergea pe dreapta potecii, sărind fără zgomot cu picioarele lui desculțe peste făgașurile pline cu apă; tatăl mergea pe stînga, iar oaspetelui îi rămînea partea neumblată, din mijloc, și el călca cu pas egal, ca un stăpîn. Văzînd că bătrînul sare peste băltoace, ca și Antoșa, îi spuse:

— Ce tot sari ca rotașii, tată? Vino în mijlocul drumului.

— Nu-i nimic, îi răspunse cu vioiciune Ilia. Eu sînt ușor la mers, nu mă încurcă nici cioturile, nici hopurile. Pe cînd tălpile tale, ce mai! — s-au obișnuit cu asfaltul...

Matvei văzu că amîndoi se uită la pantofii lui și privirea tatălui îi aduse aminte de Evdochim, iar privirea lui Antoșa de a nepoților lui.

— M-am văzut, la Dohotari cu Evdochim. Ţi-a trimis salutări.

Ilia făcu un gest de nepăsare.

— Nu ţi-a spus dacă are de gînd să intre în colhoz? întrebă el, rîzînd.

— Încă nu-i înscris?

— Ce înscris? A rămas un singur om neînscris în tot sovietul nostru sătesc: Evdochim. Toamna — vrea să se înscrie; primăvara — nu mai vrea.

— Şi doar e sărac! se miră Matvei.

— Nu i-au mai rămas nici şoareci în cocioabă. Dar o ţine una şi bună, nu-l poţi frînge. Ce fire de om! Ilia se opri, cumpănind să nu spună vreo vorbă de prisos.

— Ar trebui să-i dai geamantanul lui Anton. Oi fi obosit, spuse el grijuliu. Apoi hotărî să isprăvească ce începuse, dacă tot apucase să vorbească: Evdochim se bazează pe copiii lui. Trage nădejde că au să-l ţină şi că o să trăiască în tihnă. Dar nu toţi copiii sînt sprijin la bătrîneţe. Nu-s prea bucuroşi să ia bătrîni în casă...

Matvei îi aruncă o privire piezişă, prinse căutătura atentă, iscoditoare a tatălui şi-l întrebă tare pe frăţiorul lui care mergea înainte:

— Acum, pe unde o luăm, Antoşa?

— Ţine-te după mine, pe cărare; ieşim îndată la islazul cel nou, îi răspunse băiatul, cotind spre un pîlc de plopi mărunţi şi deşi.

Mergeau unul după altul pe potecă, pe pămîntul căptuşit din toamnă cu frunze negre şi lucioase, ca nişte monezi vechi. Picioarele lipăiau uşor, storcînd apa din covorul moale. Şi apa rămînea în urmele paşilor aidoma unor cioburi de oglindă împestriţate cu pete de soare şi cu reflexele verzui ale mlădiţelor de plop.

Stolurile de păsărele ciripeau şi fluierau roind prin coroanele rare ale copacilor, sau săgetînd ca nişte gloanţe fîşia îngustă de cer albastru care se zărea deasupra. Primăvara prefăcuse traiul sărăcăciosului crîng într-o sărbătoare plină de cîntece şi de flori. Pe nesimţite Matvei îşi simţi din nou inima uşoară, iar senzaţia neplăcută, pe care i-o trezise în suflet

faptul că taică-său adusese vorba de bani de la primii pași, i se risipi.

Lăsară în urmă pădurea și ieșiră într-o vîlcea, curată, acoperită cu iarbă deasă. Un șanț adînc, cu apă neagră în fundul căreia se deslușeau bulgări de pămînt amestecat cu turbă, tăia drumul. Matvei nu recunoscu locul, deși intraseră pe hotarele satului Korjiki.

— Colhozul nostru asanează bălțile, spuse Ilia. De doi ani, aici ne paștem vitele. Înainte — îți amintești? Era mlaștină, nu se putea trece...

— Hai, dă mîna, tată, spuse Matvei zîmbind vesel cînd, după ce toți trei urcară dîmbul, trebuiră să sară șanțul.

— Neee! îl refuză Ilia, bine dispus. Pînă una, alta, mai sînt încă sprinten.

Antoșa sări ușor șanțul și-o luă razna în jos, pe cărăruie.

Apoi sări Ilia Antonîci. Dar nu izbuti să ajungă pe dîmbul din partea cealaltă a șanțului; piciorul îi alunecă pe bulgării de pămînt, care începură să se prăvălească în șanț, iar bătrînul se sprijini în genunchi și se urcă tîrîș, în patru labe.

Matvei sări șanțul, după el. Își zvîrli cît colo valijoara și-l prinse zdravăn pe bătrîn de coate.

— Mi-am greșit nițeluș măsurătoarea, se scuză Ilia încet, simțindu-se vinovat parcă. Apoi zîmbi în silă și-și scutură de țărînă hainele. Nu-i nimic! Bine că n-am nimerit în apă.

— Hai, ia-o înainte, tată; cărarea e cam îngustă, spuse Matvei. Fără să știe de ce, se simțea stingherit și-l lăsă pe bătrîn să-i treacă înainte.

Îl privi din spate și cînd îi văzu omoplații ascuțiți, ca de copil, împungînd haina decolorată de soare, cînd îi zări mușchii firavi de pe grumaz, cu o scobitură la mijloc, simți parcă un nod în gît și, de teamă ca bătrînul să nu se întoarcă spre el, repetă grăbit:

— Hai, mergi, mergi. Vin și eu după tine...

Abia acum își dădu seama că taică-său a îmbătrînit, că pesemne suferă de-o boală fără leac și că poate n-o s-o mai ducă mult. Și pentru prima oară în viață o milă nesfîrșită îi umplu sufletul; pentru prima oară

viață își spuse că în toată lumea asta n-are decît un om — pe taică-său.

Matvei mai făcu vreo cîțiva pași, stăpînit de gîndurile acestea neașteptate și căutînd să-și înfrîngă emoția cu totul nouă pentru el, apoi întrebă:

— Ai datorie mare de plătit, cu vaca, tată?

— Patru sutare în cap! strigă Ilia cu glăsciorul lui subțire și se întoarse tremurînd spre el.

— Hai, mergi, mergi, e noroi pe delături, repetă Matvei.

Își dădu seama că întrebarea lui îl neliniștise grozav pe bătrîn; începuse să șchiopăteze mai tare, umerii i se mișcau acum de parcă ar fi vrut să îndrepte haina prea strîmtă. Ilia nu-și mai putu stăpîni tulburarea și se întoarse pe jumătate spre feciorul-său:

— Cît mi-ai adus, Matvei?

Tînărul își urmă drumul tăcut, cumpănind răspunsul.

— O sută cincizeci, tată, spuse el fără grabă.

Ilia se răsuci spre el atît de repede, încît Matvei fu cît pe-aci să-l calce pe picior.

Se apropiară unul de altul și Matvei zări cum în ochii tatălui se aprind o clipă și se sting licăririle albe, cunoscute din copilărie. Obrazul bătrînului se încreți mărunt, ca un obraz de babă plîngăreață și un oftat dureros îi scăpă din piept:

— Poate că o să-mi dai măcar două sute cincizeci, băiete. Ai, ce zici?

8.

Anton sui în fugă treptele cerdacului, strigînd:

— Am sosit!

Sări peste prag, se opri, se uită plin de admirație la maică-sa și, deodată, adăugă încetișor:

— Vine... Apoi rămase cu gura căscată, neîndrăznind să-i spună fratelui mai mare pe nume și neștiind cum să-i spună altfel.

Mama lăsă repede vătraiul deoparte, închise ușița cuptorului, își smulse de pe umăr ștergarul mototolit și își șterse în grabă mîinile. Lidia, care ședea la masă,

sări în sus, se repezi la oglinda din perete şi începu să-şi strîngă şuviţele cărunte de pe tîmple, îndesîndu-le sub cocul greu de pe ceafă, încă negru-corb.

Matvei şi taică-său se opriră în faţa casei care i se păru tînărului scundă şi veche, cu totul altfel decît cum îi stăruia lui în amintiri. Şi poarta şi ograda — toate se micşoraseră parcă. Nu cumva pentru că Matvei locuia de-atîta vreme la Moscova şi ochiul i se obişnuise cu dimensiuni mari?

Tatăl ghici la ce se gîndeşte şi spuse cu părere de rău:

— Au putrezit grinzile. Casa se răceşte uşor.

— N-ei fi vrînd să dureze cît lumea! Doar a clădit-o bunicul, îi răspunse Matvei şi-şi scoase politicos şapca, întîmpinînd-o pe Mavra.

Tocurile pantofilor noi bocăniră pe treptele cerdacului şi glasul vesel al Mavrei răsună în toată ograda:

— Abia am apucat să îndes jarul în vatră şi oaspetele a şi sosit!

Se opri din fugă în faţa lui, se îndreptă din şale, îşi clinti uşor bustul înapoi şi-i răspunse la salut. Tăcu o clipă, privindu-l ţintă, mirată parcă, cu un zîmbet fericit pe buze, apoi îi ură bun venit:

— Bună ziua, băiete. Bine ai venit. Poftim în casă.

Gura lui Matvei se deschise într-un zîmbet larg, dezvăluindu-i sclipătul dinţilor, iar pometii obrajilor i se roşiră.

— Bună să-ţi fie inima, mamă!

Se sărutară de trei ori, după datină, şi Mavra îl pofti cu mîna în cerdac. Glasul ei răsună iar, vioi, şi deşi tot ce ea nu mai pridideа să-i spună lui îi era cunoscut, Matvei se bucură să audă din nou cum maică-sii vitrege nu-i venise mai întîi să creadă că sosise cu adevărat, cum dăduse apoi crezare cuvintelor şoferului, cum îl aşteptase — uite, acum o să pice! — şi cît e de fericită că-l vede.

În casă, Mavra făcu din nou o plecăciune şi-i prezentă musafira.

— Lida Haritonovna, cumnata noastră, mătuşa ta după nenea Stepan.

Lidia îi întinse mîna strînsă căuş şi cînd el o atinse şi-o scutură uşor.

— Soţia unchiului dumneavoastră, Stepan Antonîci, mătuşica dumneavoastră, spuse ea afectat şi-şi şterse cu vîrful degetului gura cu buze subţiri şi uscate.

Se aşezară, fără grabă. În casă, totul era strîns. În colţul de cinste atîrnau cîteva poze noi, colorate, şi numai sus de tot, sub tavan, se mai zărea o icoană veche, întunecată, icoana bunicului, acoperită cu sticlă şi avînd un muc de lumînare lipit de rama argintată. Într-o parte atîrna o policioară cu cărţi — drept deasupra lui Anton, cînd băiatul se aşeză, din obişnuinţă, la locul lui de fiecare zi. Dinspre sobă venea miros de untură încinsă şi de mîncare arsă. Fereastra din mijlocul încăperii fusese deschisă pentru aerisire, dar aerul rămînea neclintit şi soarele dogorea atît prin perdea, cît şi prin cele două ferestre de pe lături. Lumina vie, mirosul bucatelor calde, aerul înăbuşitor din odaie erau aceleaşi ca odinioară, în zilele de sărbătoare din casa părintească.

Continuară să vorbească, domol, despre călătoria lui Matvei, despre sosirea lui. Lidia spuse că bagajul cu care venise ea cîntărea mai greu decît valijoara lui Matvei, dar Ilia rîse:

— Tu, în schimb, n-a trebuit să-l duci în spinare. A ajuns singur, pe patru picioare.

— De ajuns a ajuns, da ia încearcă să-l mîi de la spate! răspunse Lidia. Ce m-am canonit pe drum cu Cernavca, încă din tren. Iar chin ca de la gară şi pînă aici, n-am pomenit de cînd trăiesc. Mi-am rupt picioarele, mi-am scîlciat pantofii. Mă doare şi acum braţul de cît am dat cu nuiaua după ea!

Supărată, Lidia strînse gura, pungă. Intimidat, Ilia spuse încet:

— Ce să-i faci? Vita-i vită. Dacă vrei să-ţi dea, trebuie să-i dai tu mai întîi!

De cum aduse Lidia vorba despre bagaj, începură toţi să tragă cu coada ochiului spre valijoară şi Matvei socoti că a sosit clipa să împartă darurile. Aduse valiza lîngă masă şi începu să scoată încet cadourile: două basmale — una de mătase, alta de bumbac imprimat, o căciulă şi o şapcă, nişte săpun parfumat de toaletă, o tabacheră nichelată plină cu ţigări, cîteva pacheţele cu

bicarbonat, cîteva sticluțe cu doctorii, un penar, o carte pe a cărei copertă se vedea o corabie cu pînze colorate, doi cîrnați, două sticle cu vin porto și două pungi cu turtă dulce care îl ispitiseră pe drum, la Veazma. Cît timp scoase și desfăcu pachetele, i se păru că belșugul n-o să se mai sfîrșească în vecii vecilor. Cînd însă darurile fură împărțite și fiecare le privi atent, lui Matvei i se păru că mai lipsește ceva, că fiecare ar fi trebuit să primească mai mult. Dar îi mulțumiră toți, călduros, cu plecăciuni, fericiți că nu fuseseră nici unul uitat. Numai tatăl, după ce deschise și închise de cîteva ori tabachera, zîmbi:

— Eu, băiete, nu mai am demult năravul ăsta.

Matvei se zăpăci. Încercă să se dezvinovățească spunînd că-și amintea că atunci cînd venise la Moscova taică-său fuma cu plăcere, dar Lidia nu-i dădu răgaz să-și repare greșeala.

Cît timp darurile fuseseră așezate pe masă, ea tăcuse și nu se atinsese de nimic, ca și cum ar fi așteptat să-i pice și ei ceva, apoi oftase compătimitoare:

— Ați vrut să-i faceți o plăcere tăticului, da n-ați brodit-o.

— Nu-i nimic, spuse Ilia. O să am ce da la fumători.

— De ce să dai? Cadourile nu se cade să le dăruiești. Sînt sigură că Matvei Ilici nu s-a gîndit așa cînd a cumpărat tabachera.

— De ce să fie rău să dăruiești ce-ai primit în dar? făcu Mavra aruncîndu-i o privire scurtă lui Matvei. Dacă-mi îngăduie feciorul, o să împart și eu cu tine, dragă cumnată.

Și, cu o mișcare ușoară, desfăcu în fața Lidiei basmaua de bumbac.

— Primește-o cu inimă bună, Lidia Haritonovna, ca amintire de la neamuri. Îți mulțumim că te-ai ostenit să ne-o aduci pe Cernavușca noastră!

Lidia pipăi basmaua, o împături încet și o puse deoparte.

— Îți mulțumesc, drăguțo, dar nu pot s-o primesc. (Își coborî ochișorii în pămînt.) Feciorul ți-a adus numai două băsmăluțe. Nu s-a gîndit că pică taman de sfînta Mavra, de onomastica dumitale.

Şi-i aruncă lui Matvei, printre gene, o privire şireată, apoi se uită iar în pămînt.

Matvei se ridică în picioare. Faţa lui deschisă, totdeauna luminoasă, începuse să-şi piardă din strălucirea ei obişnuită, iar glasul îi tremură uşor cînd spuse, privindu-şi mustrător tatăl.

— De ce nu mi-ai spus nimic? Şi nici tu, Anton... Sînt atîţia ani de cînd n-am mai fost acasă...

— Fireşte, sînt atîţia ani că ai putut să uiţi, se amestecă din nou nerăbdătoare Lidia.

Matvei se apropie de maică-sa vitregă şi făcu o plecăciune în faţa ei.

— Iartă-mă, mamă. N-am ştiut.

Lidia se amestecă iar.

— Dacă-i vorba pe-aşa, felicit-o de două ori: azi, părinţii dumitale împlinesc taman douăzeci şi cinci de ani de căsnicie, au nunta de argint!

— Mai sfîrşeşte odată! o opri Ilia.

— De ce? Doar n-am născocit nimic; chiar soţioara ta mi-a spus. Ce oameni norocoşi! Să scăpaţi cu o singură plăcintă de două sărbători! La noi, la oraş, nu există să nu-ţi sărbătoreşti nunta de argint, iar dacă apuci nunta de aur — cheful ţine o săptămînă încheiată.

— Noi trăim la ţară. Şi e bine, oricum ar fi! îi răspunse Ilia rîzînd.

Matvei rămase în faţa maică-sii vitrege, aşteptînd parcă să vadă cum se va sfîrşi ciondăneala dintre Ilia şi cumnata lui şi dacă trebuie s-o felicite pe Mavra numai pentru ziua numelui sau şi pentru aniversarea nunţii. Se uita la Mavra şi încerca să socotească în gînd cîţi ani are. I se părea ba că are patruzeci şi trei, ba că n-a împlinit încă patruzeci sau că arată mult mai tînără, parcă n-ar avea nici treizeci! Uite cum îi strălucesc ochii pe sub sprîncene cînd îl măsoară din cap pînă în picioare şi ce şăgalnic e zîmbetul pe faţa ei oacheşă! Deodată, Mavra îi spuse cu glas tare:

— Ai îmbătrînit, băiete!

Intimidat, Matvei îşi trecu palma prin păr, tăcu, dădu ţanţoş capul pe spate şi-i răspunse:

— Numai tu întinereşti mereu!

Ar fi vrut să adauge: „mămico“, dar tăcu şi adăugă doar, încet: „La mulţi ani!“ după care se întoarse brusc spre taică-său şi-i ură şi lui să-i trăiască sărbătorita. Apoi se uită din nou la Mavra şi mai făcu o plecăciune.

— Felicitările mele pentru nunta de argint. Cîţi ani aveai, mămico, cînd te-ai luat cu tata?

— Apăi, nu mai ştiu nici eu. Să tot fi avut vreo douăzeci.

„Aha, va să zică are patruzeci şi cinci de ani“, se gîndi Matvei vesel.

Mavra nu pricepu tîlcul ascuns al întrebării. Vorbi vioi şi simplu, iar pereţii casei parcă îi ţineau isonul.

— Despre mine se spunea cam de multişor că aş fi ajuns fată bătrînă. Şi chiar aşa era. Că doar peţitorii nu băteau decît la uşile mireselor bogate. Şi cît de bogat era taică-meu, cu opt copii pe cap, ştia tot satul. Numai fete avea cinci, printre care şi eu. Peţitorii n-au venit, dar a sosit în schimb mirele. Bolnav, în urma rănilor căpătate. Ei, ce să mai vorbim! În viaţă se petrec toate mai repede decît atunci cînd povesteşti. Şi m-a peţit Ilia Antonîci, la un sfîrşit de aprilie. Încercam să-l zoresc cu nunta, rîdeam de el: bagă de seamă, Ilia, cine se însoară-n mai, duce lipsă de mălai; iar el, de colo: nu te teme, n-o să stăm noi cu strachina goală. Ştii doar că sfînta Mavra vine cu ciorba de urzici. Nu vezi cît s-a înălţat măcrişul? O să ne cununăm de sfînta Mavra. Şi aşa am şi făcut.

Ilia o asculta mulţumit şi o aproba dînd din cap. Mavra rîse.

— Ce-i drept, multă ciorbă de urzici am mai mîncat la începutul începutului. Am tras vîrtos mîţa de coadă. Apoi — a trecut şi asta. Tu, băiete, oi fi uitat cumva zilele cînd te trimiteam să culegi măcriş? îl întrebă ea pe Matvei.

Dar băieţii îi răspunseră amîndoi, Matvei — rîzînd, mezinul mulţumit:

— Aseară am cules pentru mama un coş plin cu măcriş!

Glăsciorul subţire al lui Anton despică parcă în două discuţia, deşi Lidia ar fi vrut să mai spună ceva

despre ciorba de măcriş, pe care — vrei, nu vrei — oaspeţii trebuiau s-o mănînce şi în ziua aceea.

Astfel se încheie ceremonialul plăcutei revederi. Gazda aruncă o privire spre sobă, apoi strînse darurile. Fiecare îşi aminti că mai avea cîte ceva de făcut. Tatăl se ridică şi ieşi în tindă. Anton căută un loc pe policioară pentru cartea cea nouă pe care o aşeză în rînd cu celelalte, după mărime.

— Antoşa mă ajută la toate, îl lăudă Mavra, mişcîndu-se uşor şi sigur prin odaie. Şi cît de îngrijit e! Ia arată-i, Antoşa, ce cărţi curate ai.

— Eu nu scriu niciodată pe cărţi, spuse Antoşa, privindu-şi cu îndrăzneală fratele mai mare. Ţin minte tot ce se spune în clasă.

Matvei se apropie de policioară. Lidia se uita pizmaşă cum răsfoieşte paginile.

— Păi, cum, Matvei Ilici, de verişoara dumitale nu întrebi nimic? oftă ea. Tonecika, fetiţa mea, e niţeluş mai răsărită decît Anton, şi-i prima la toate materiile! S-o vezi ce frumos îşi strînge lucrurile, şi cum ştie să şi le rînduiască! Îţi saltă inima de bucurie cînd te uiţi la ea! Noi, adică Stepan Antonîci şi eu, ne gîndim s-o aducem la Moscova, ca să-i răsplătim silinţa la învăţătură. Dumneata ce părere ai?

— Aduceţi-o, să facem cunoştinţă... Numai că nu prea stau bine cu locuinţa... Matvei zîmbi prietenos şi începu să privească pozele prinse pe pereţi.

La mijloc, într-o ramă făcută din paie colorate, se afla fotografia lui Nicolai în noua lui uniformă de sublocotenent de aviaţie. Nicolai avea obrazul rotund şi privirea plină de-o neînchipuită demnitate. De jur împrejurul lui, în evantai, se aflau prinse alte fotografii, unele mai noi, altele mai vechi. Soldatul ţarist, pe care Matvei îl cunoştea din copilărie, se ţinea tot drept, dar se cam decolorase şi nu i se mai vedeau bine decît ochii cu privirea ageră, cocarda de la chipiu şi centura neagră: aşa arătase Ilia Antonîci pe vremea războiului ruso-japonez. Pălise mult şi cealaltă fotografie a lui Ilia, făcută la spitalul militar; dar toate atributele războiului mondial — mantaua mototolită şi descheiată, căciula de oaie dată pe ceafă, perechea

de cîrje ținute sub braț și fața lunguiață cu obrajii scofîlciți — se vedeau încă destul de clar.

— Asta e Tonecika, fetița mea, spuse Lidia, apropiindu-se cît putea mai mult de Matvei și arătîndu-i cu degetul o fotografie. Pare cam slăbuță aici. Anul trecut, cînd am fotografiat-o, abia se vindecase de pojar. Azi, se miră toată lumea ce frumos arată. S-a îngrășat cu patru kilograme.

Mavra, care trebăluia pe lîngă vatră, se opri deodată, îi întinse lui Anton o gogoașă și-i porunci aspru:

— Mănîncă gogoașa asta cît e caldă. Și dă fuga la cireadă de-l întreabă pe nea Procop dacă Cernavca s-a deprins cu vitele. Trebuie adăpată. Spune-i lui nea Procop că eu te-am trimis.

Îi atinse ușor umărul și Anton se repezi spre ușă, mușcînd voinicește din gogoașă.

— Asta e unchiul dumitale, continuă Lidia. Noi îi spunem după numele tatălui: de cînd i s-a publicat fotografia la ziar, una la fel ca asta, toată lumea a început să-i zică Antonîci. E de treizeci de ani la calea ferată. Îl cunoaște toată Tula, iar la Cerni, unde se știe că sînt nevasta lui, oamenii mă respectă. Toți mă salută.

Ilia intră în casă cu gînd s-o întrebe ceva pe Mavra. Dar Lidia se întoarse imediat spre el.

— Tatăl dumitale a văzut ziarul cu ochii lui, cînd a fost la noi pentru vacă. Ia spune-i tu, Ilia, povestește-i fiului tău.

— Păi i-ai și povestit tu, singură, tot...

— Una e cînd vorbesc eu, și alta cînd vorbește un străin. Eu și Matvei Ilici stăm de vorbă pentru întîiași dată în viață. Dumnealui ar putea să creadă că mă laud.

— Vai de mine, cine s-ar putea gîndi la una ca asta! se apără Ilia, dînd din mîini.

Matvei zîmbi și lovi cu unghia fotografia prinsă alături de cea a lui Stepan.

— Și asta ești dumneata?

— M-ați recunoscut? suspină Lidia, plecînd ușor capul. Par cam gînditoare...

Matvei zîmbi și mai vesel.

— Semănaţi foarte bine. Apoi privind serios la taică-său, atinse rama fotografiei lui Nicolai. Grozav ofiţer a mai ieşit din Nicolka al nostru.

Ilia îi răspunse cu un glas plin de respect:

— Nici nu s-ar fi putut altfel!... Ne-a scris că a zburat nu ştiu cîţi kilometri... Zău, să mă tai şi nu-mi aduc aminte cîte mii de kilometri a zburat.

— Cîte meleoane! îl îndreptă Mavra.

De necaz, Ilia izbi cu piciorul în podea de parcă ar fi vrut să spună: ce tot îndrugi!

— Cum s-ar zice, continuă el cu duioşie, tatăl — infanterist de rînd, iar feciorii — şoimi. Că doar nici tu nu eşti mai prejos decît aviatorul... Vino niţel afară, am ceva de meşterit în ogradă şi-aş vrea să mă sfătuiesc un pic cu tine.

După ce bătrînul ieşi, Lidia se uită înduioşată la fotografia lui Nicolai.

— Vai, Matvei Ilici, grozav seamănă frăţiorul dumitale cu unchiu-său, Stepan Antonîci! Nici nu-ţi închipui!

— Păi tu vorbeşti şi nu l-ai văzut niciodată pe Nicolai al nostru, o dojeni Mavra.

— Uită-te şi tu. E leit Stepan Antonîci!

— Dar tată şi mamă n-o fi avînd?

— Nici unchiul nu-i un străin. Doar Stepan al meu e mai voinic decît Ilia...

— I-ai măsurat tu?

— N-am vrut să te supăr, cumnăţică dragă; am vorbit şi eu, într-o doară, îi răspunse Lidia, căutînd s-o împace şi trăgîndu-şi bluza în jos cu cîteva mişcări repezi. Tare cald mai e în casă! Mă duc puţin afară, să mă răcoresc.

Mavra ascultă pînă cînd paşii Lidiei se depărtară de tindă, trînti uşa şi se plesni cu palmele peste şolduri:

— Nu mai pot!

Apoi se aşeză greoi pe laviţă.

— E abia o zi de cînd a venit şi mie mi se pare că de-o săptămînă tot stau cu ea într-o văgăună. Nu pot s-o văd în ochi! Ieri, a oftat şi a îndrugat la minciuni toată ziulica. Azi — tot aşa o ţine, de dimineaţă... Prinde cîte o vorbă în gură şi dă-i şi dă-i într-una.

Zice că ai lor, de la calea ferată, trăiesc mult mai omenește decît noi, ăștia de la țară. Și, numai ce-o auzi: La noi la oraș, la noi la oraș! Iar dumneaei cu Stepan stau într-un canton! A văzut Ilia cum trăiesc, și cantonul lor zice că seamănă a coteț de cîine. Pe neisprăvita aia de Tonka o țin la Cerni, la niște rude, să n-aibă prea mult de mers pînă la școală! Zice că Tonka ei o să fie domnișoară. Auzi: Tonka — domnișoară?! Se laudă și se laudă, fără pic de rușine! E femeie bătrînă și-i joacă ochii de colo, colo, cînd în sus, cînd în jos! Oftează și-și dă ochii peste cap! Cum spunem o vorbuliță despre noi, ea și strîmbă din nas și întoarce vorba la dumneaei și la Tonka! Of, nu știu ce să mă fac!

— Dă-o dracului, mamă! o sfătui Matvei, înțelegător.

— Aș da-o bucuroasă, băiete, dar e în casa mea, e musafiră!

— Atunci mai rabdă. Că doar n-o să stea cît lumea.

— Rabd, dragul meu, rabd, peste puteri. Doar ai văzut și tu. Dacă nu și-ar da măcar ochii peste cap! De cînd ai intrat în casă, te împunge mereu cu privirea!

— Gaiță! zîmbi Matvei.

— Așa e. Curat gaiță! Fierb de necaz. Și cînd mă gîndesc că ea ne-a adus-o pe Cernavca, mă apucă groaza. Simt eu că, la socoteală, n-o să sfîrșim cu bine...

— Mă duc să-i dau o mînă de ajutor tatii, spuse Matvei, scoțîndu-și haina și căutînd unde s-o agațe.

— Ad-o încoace, îi găsesc eu loc, după perdea. Dă și șapca; o să strîng și valijoara, ca să știi unde le ai, pe toate.

Bucuroasă că-și poate vedea iar de treburi, îi luă haina, dar se opri și mîinile încrucișate îi alunecară singure în jos. Matvei, cu capul plecat în piept, cu pîntecul supt, își strîngea cureaua și nu nimerea s-o încheie. Cîteva șuvițe de păr îi jucau pe frunte.

— Ai să pocnești, glumi Mavra, Și, deodată, spuse plină de admirație: Ce mai bărbățel mîndru am crescut! Zău așa!

Dar plăcerea nu-i stărui prea mult pe obraz. Îngrijorată, ea adăugă repede:

— De-ar da dumnezeu să-l văd și pe Anton ca pe tine! Dar mai e mult pînă atunci!... Cît om trăi noi, Ilia și eu — n-am grijă. Uite că avem iar vacă, ptiu, să nu ne fie de deochi! Rău ne-am chinuit fără lapte! E greu cînd trebuie să te rogi, ba de unul, ba de altul și să plătești pentru orice! Oamenii îl cinstesc pe taică-tău, pentru munca lui. Ni s-a dat voie să ținem vaca la cireadă. Poate că or să ne facă vreo înlesnire și la nutreț.

Îl împunse deodată pe Matvei cu degetele rășchirate, în piept, și, rugîndu-se parcă să nu-i ascundă adevărul, îl întrebă încet, cu glas plîngăreț:

— Arată prost tata?

— Nu-i nimic. Scîrțîie el, dar nu se lasă, îi răspunse Matvei fără s-o privească în ochi.

— Du-te de-i dă o mînă de ajutor. Eu o să pun masa. Ți-e foame, nu-i așa? La cireadă nu mă mai duc. Cernavca e obosită rău, de pe drum. Azi dimineață aproape că n-a dat lapte. O s-o las să mai prindă puteri...

Matvei n-o ascultă pînă la capăt. Trecu prin tindă și intră în polată. O cercetă atent. Patul vechi de fier era aranjat ca de vară. Pe pereți atîrnau fuioare de anul trecut. Prin cotloanele întunecoase se îngrămădeau tot soiul de putini, găleți, oale de lut. Prin ușă răzbătea izul dulce și răcoros al grajdului. În ogradă scîrțîia ferăstrăul și, din cînd în cînd, sunetul lui era acoperit de cîte un cucurigu voinicesc, aproape amenințător.

Tălpile desculțe ale lui Anton lipăiră pe podelele cerdacului și glasul lui subțire se auzi din odaie:

— Nea Procop a zis că Cernavca s-a deprins cu cireada! Și-a mai zis să-ți spun că a băut foarte mult.

Apoi se auzi glasul puternic al Mavrei:

— Slavă domnului! Bea de oboseală... Mai ia o gogoașă, s-o mănînci pînă pun masa.

4.

Cînd Matvei scoase capul din polată, taică-său ședea pe-o buturugă, cu coatele rezemate de genunchi. Palmele lui mari aproape că atingeau pămîntul, spi-

narea i se rotunjise ca un arc, dar capul și-l ținea drept. Bătrînul privea țintă ceva, în înaltul cerului. Matvei ieși în ogradă și se uită și el, de sub streașină, în tării.

Pe bolta albastră, un uliu descria cercuri mari, cînd dispărînd în strălucirea luminii, cînd ivindu-se din nou, negru, de parcă s-ar fi oprit pentru o clipă din zbor.

Ilia își văzu feciorul, îl lăsă un timp să admire uliul și-și îndreptă spinarea.

— Asta o fi zburat mai mulți kilometri decît Nicolai al nostru! glumi el. Se rotește, se rotește și nu mai ostenește.

Matvei zîmbi.

— Și nici de benzină n-are nevoie.

— Benzina lui se plimbă colea, cu pene pe ea, spuse Ilia, arătîndu-i cu capul găinile care scurmau prin iarbă.

Se vedea însă cît de colo că n-avea chef de glumă. Își șterse cu mîneca fruntea nădușită, ridică de jos ferăstrăul și-l chemă pe Matvei să-i arate ce lucra.

Cernavca era mult mai mare decît vaca pe care o avuseseră înainte; abia încăpea în grajd, fără să mai lase loc pentru muls. Grajdul trebuia deci mărit. Ilia chibzuia cum să facă treaba asta, folosind cît mai puțin material. Se gîndea să mute un perete și să-l prelungească pe celălalt. Dar cînd atinse pămîntul bătătorit din jurul stîlpilor, se stîrni un nor de putregai. Pregătise mai de mult material pentru înlocuirea scîndurilor putrezite și-l păstra cu grijă, dar avea foarte puțin. Ilia se strîmbă de necaz și-l sili pe Matvei să măsoare din nou grajdul, deși îl măsurase el însuși de cîteva ori. Pînă la urmă, trebui să se lase convins de vorbele lui Matvei, care îi aminti vechea zicală: scumpul mai mult păgubește. Hotărîră deci să folosească toată rezerva de scînduri și să înceapă munca imediat, fără zăbavă.

Matvei îmbrăcă niște pantaloni vechi de-ai tatălui său; își împături cu grijă pantalonii cafenii, călcați, și-i puse în valijoară, dar tocmai atunci Anton îi chemă pe toți la masă. Mavra spuse că vor sărbători

deseară și ziua ei și nunta de argint și că, pînă una alta, aveau să bea doar cîte un păhăruț de rachiu. Mîncară cu poftă, în tăcere. Numai Lidiei nu-i mai stătea gura explicînd cum trebuiesc gătiți tăițeii sau tocănița de cartofi; dar și înfuleca de zor, cu lăcomie, tot ce se aducea la masă.

După masă, Ilia se culcă. Matvei ieși afară, la soare. Singur cu sine-însuși, putea să privească mai pe îndelete toate cîte îl înconjurau. Zăbovi mult în polată. În întunericul ungherelor, acoperit cu un strat gros de praf strîns în decursul anilor, se ascundea străvechiul inventar — sănii, grape, roți de căruță — înghesuit de-a valma lîngă pereți, sau sprijinit de stîlpii strîmbi, bifurcați la capătul de sus. Într-un cui ruginit, bătut într-un stîlp, atîrna un căpăstru. N-o fi tocmai căpăstrul pe care-l smucea el voinicește, odinioară, cînd pornea la scăldat caii, călare pe iapa lor murgă și cuminte, împreună cu alți băieți din sat? Matvei pipăi cureaua: părea de lemn și, nici vorbă, dacă ar fi încercat s-o îndoaie, ar fi plesnit ca o nuia uscată. Aici, toate își trăiseră traiul; doar lîngă ușa deschisă larg, care dădea în spatele casei, două cazmale lustruite de muncă aruncau sclipiri argintii.

Peticul de pămînt din spatele casei fusese săpat și pregătit parte pentru cartofi, parte pentru zarzavat. Straturile egale, curate, purtau pecetea mîinilor îndemînatice ale Mavrei. La capătul grădinii se înălța un ulm singuratic, cu trunchiul bătrîn, scorojit și cu frunziș tînăr, primăvăratic. Peste ulucă se zăreau grădinile vecinilor, îngrijite și lucrate și ele, dar aproape pustii: colhozul nu terminase încă însămînțările și toată lumea se afla la cîmp.

Matvei se așeză sub ulm, cu picioarele întinse pe pămînt și cu spatele sprijinit de trunchi. Pe crengile copacului bătrîn și uriaș se cățăraseră în copilărie nu numai el și Nicolai. Taică-său îi povestise de multe ori că tot acolo se ascunsese și el, cu frățiorul lui Stepan, de tatăl lor, bunicul lui Matvei. Iar acesta, la rîndul lui, povestise că se pitise și el cîndva în frunzișul ulmului, pe cînd maică-sa îi striga de jos: „Las că-ți arăt eu ție cînd te-i coborî!" Ascunzătoarea

din copac a ștrengarilor fusese poreclită: „Las' că-ți arăt eu!"
„Oare Antoșa s-o fi ascunzînd și el de maică-sa?" se întrebă Matvei. Cu greu ar fi crezut una ca asta. Prea îl răsfăța Mavra și apoi poate că Antoșa nici nu se ținea de ștrengării. Zău așa, n-o fi Antoșa un soi de papă-lapte? Nu prea arată. Îi ard ochișorii ca doi tăciuni și parcă mereu te-ai aștepta să se aprindă și mai tare, cu văpaia din ochii Verighinilor. E deștept foc! O să semene pesemne cu frații lui mai mari. Te pomenești că o să-l întreacă pînă și pe Nicolai; cît despre Matvei — nici nu mai încape vorba. Dar parcă poți să știi? Că doar Matvei nu s-a jurat să rămînă șofer toată viața lui. O să ajungă mecanic, o să-și ia o mașină. Și atunci, să încerce careva să i-o ia înainte! Anton mai va pînă să-l prindă din urmă! Trebuie să crească, să ajungă la Moscova. Și chiar dacă ajungi acolo, tot nu începi imediat să te ridici. Moscova nu-i Korjiki! Aici, Anton e un flăcăiaș grozav. Dar dacă l-ar ajunge Matvei cu *Cadillac*-ul lui undeva, în mijlocul străzii, să zicem pe Sadovaia, claxonînd pe trei tonuri, ar muri de frică ștrengarul. Iar dacă s-ar urca lîngă Matvei, în *Cadillac* — ce s-ar mai minuna!... De fapt, acum și la țară poți să ajungi departe. Dacă pînă și în văgăuna de Dohotari a pătruns tractorul... Mda! De ce nu și-o fi luat tata un aparat de radio? Asta arată lipsă de cultură. Face pe zgîrcitul. Auzi dumneata, să-i dea el două sute cincizeci de ruble! De dat, o să i le dea și-apoi o să aștepte cine știe cît pînă le-o vedea înapoi. Strîns la pungă a fost și pe vremea cînd lucra în fierărie... Cît de ciudat pare: trăiește ca atunci, îl cheamă ca atunci, dar nu mai e fierar. Tocmai el, un Verighin!... Sau pare numai așa? Și o fi oare adevărat că trăiește așa cum trăia pe atunci? Și-a îndrăgit slujba, trăiește pentru ea. Ca un șofer. Te pomenești că o fi avînd în buzunar și carnet de sindicat. Să nu uite să-l întrebe ce părere are acum despre viața țăranului. Nu i-a mai rămas decît ograda. Să fie asta cu adevărat ograda Verighinilor? E de-ajuns să te uiți numai în polată; n-a rămas acolo mai nimic din inventarul unui gospodar! Niște vechituri bune

de aruncat și cîteva stoluri de vrăbii... Ia te uită la vrăbii cum mai săgetează cerul, din polată spre ulm și de pe ulm spre polată. Viața le e aceeași ca odinioară. Fac larmă, ciripesc. Se ceartă, se bucură. E vremea lor. Vremea grijilor și a luptei aspre pentru fericire. E bine să lupți pentru fericire, în aer liber, în toiul primăverii, în mireasma caldă a frunzelor abia deschise, a pămîntului reavăn...

Ceva îl supără deodată pe Matvei. Pesemne că își sprijinise prost capul de ulm.

— Cum? Cine? făcu el trezindu-se din somnu-i plăcut.

Ilia Antonîci se afla acolo și-i pusese o mînă pe umăr.

— Ai ațipit? Să nu răcești, pămîntul e încă rece.

Matvei sări în sus și porni înaintea bătrînului, de parcă s-ar fi simțit vinovat că întîrziase. Luară cazmalele și Matvei se apucă să sape groapa pentru stîlpul de colț al noului grajd. Lucra pe îndelete, dar nici nu se uita la soare și nici nu lăsa mîinile să-i trîndăvească. Nu-l lăsa pe bătrîn să facă nici un lucru mai greu, deși Ilia Antonîci se mai ținea încă grozav. Își amintiră amîndoi cît spor aveau cînd munceau alături, în fierărie; și acum totul sporea iar în mîinile lor, de parcă nu s-ar fi despărțit niciodată.

Spre asfințit, Anton veni fuga, strigînd:

— Nea Procop aduce cireada!

Cei doi înfipseră topoarele într-o buturugă și începură să-și desfacă mînecile suflecate ale cămășii.

Mavra și Lidia se aflau în poartă. Ulița, spălată de ploaia căzută de curînd, n-avea fir de praf și se vedea limpede de la un capăt la altul. Vitele se deslușeau bine și puteai cunoaște lesne fiecare vacă din ce ogradă este. Anton și maică-sa o zăriră numaidecît pe Cernavca mergînd cam în coada cirezii, pe partea uliței unde, aproape de capătul satului, se afla casa lor. Anton ar fi vrut să dea fuga în întîmpinarea vitelor, dar maică-sa îi porunci să nu se depărteze de poartă.

Pe măsură ce se apropia de ei, cireada se împuțina. Se auzeau tot mai des vacile mugind în fața ogrăzilor unde gospodinele nu apucaseră încă să deschidă poarta,

Cu puţin înainte de-a ajunge în dreptul porţii Verighinilor, Cernavca se opri şi se uită pieziş cînd la vaca rămasă în urmă, cînd la cele două aflate înaintea ei. Lidia vru s-o cheme, dar Mavra o dădu la o parte şi începu s-o îmbie cu glasul ei sonor:

— Cernavca, Cernavca!

Ca să-şi dea importanţă, Procop iuţi paşii lui domoli, de văcar, şi se răsti la vacă. Cernavca porni înainte. Acum trei glasuri o îmbiau să intre: o strigau şi cele două femei şi Anton, dar ea păşea liniştită, cu picioarele ei albe, prin faţa porţii larg deschise şi nici gînd să se oprească. Ilia îi tăie calea agitîndu-şi braţele. Dar vaca îl ocoli şi-şi urmă drumul privind drept înainte cu ochii ei lucitori, încercuiţi cu negru.

— Momeşte-o, momeşte-o cu ceva! strigă Procop.

— Fugi de adă o bucată de pîine! îi strigă Mavra lui Anton, repezindu-se după vacă şi chemînd-o mereu, cu duioşie: Cernavuşca, Cernavuşca!

Matvei se amestecă şi el: veni prin faţă şi se aşeză lîngă taică-său, care se trăsese înapoi din faţa coarnelor.

Lidia smulse în fugă codrul de pîine din mîinile lui Anton şi se repezi înainte. Mavra încercă să-i ia pîinea, dar Lidia nu se lăsă: voia să-şi păstreze şi pentru ea o bucată.

— Dă-i pîinea femeii, dă-i-o femeii! se răsti Ilia la ea, înciudat.

Mavra izbuti în sfîrşit să smulgă pîinea din mîinile cumnată-si.

— Halal stăpînă, n-am ce zice! V-aţi potrivit cu toţii! strigă în gura mare Lidia. Pe mine m-ar fi cunoscut numaidecît, dar tu, Mavra, n-ai decît să i te închini! Iac' aşa!

Cu paşii uşori, dar repezi de data aceasta, Procop ajunse din urmă vaca. O ameninţă cu codirişca scurtă a biciului, o smuci calm de coarnele puternice, răsucite. Vaca se întoarse, făcu doi paşi şi se opri.

— Dă-i pîinea, dă-i şi momeşte-o! îi porunci Mavrei văcarul, văzînd că Cernavca îşi umflă nările şi suflă zgomotos spre bucata de pîine.

Apoi se întoarse către bărbaţi şi adăugă cu gravitate în glas:

— Bună vită, Ilia Antonîci. Are tot ce-i trebuie. Doar pulpa îi e cam subţirică. Încolo — nimic de dorit! Şi nu-i alta mai dichisită decît ea în toată cireada.

Îşi mută privirile spre Matvei, şi-i făcu cu ochiul, zîmbindu-i blajin.

— Ai venit acasă?... Mi-a spus frăţioru-tău...

Matvei îi zîmbea şi el, uimit de faptul că văcarul îşi păstrase neschimbată înfăţişarea de pe vremuri. Un cioculeţ mic şi care aducea a foaie de ziar răsucită — firele negre alternau la distanţe egale cu firele albe, ca nişte rînduri tipărite — îi lungea şi mai mult faţa cafenie, slabă, gravată parcă în aramă coclită de vreme. Acelaşi suman vechi, din postav gros de in, un fel de halat, cunoscut tuturor pentru faptul că Procop nu-l întindea pe jos, ci-l punea drept şi el rămînea aşa, cu mînecile tari date în lături — da, acelaşi suman vechi atîrna ca şi odinioară ca un clopot peste trupul slăbănog al bătrînului.

Procop îi făcu din nou cu ochiul.

— I-oi fi adus tu ceva parale lui taică-tău! glumi el.

Matvei rîdea din toată inima; strîngea mîna aspră a văcarului şi-şi dădea seama că întîlnirea aceasta, dacă nu era cea mai plăcută inimii era măcar cea mai veselă de pînă acum. Şi salută întocmai cum obişnuia să salute Procop:

— Bună să-ţi fie inima, omul lui dumnezeu!

Intrară cu toţii în ogradă după Mavra, al cărei glas răsuna acum sigur de sine: după bucăţelele de pîine, Cernavca păşea mulţumită, rumegînd şi clătinînd agale din cap.

Sub şopron, cumnatele se ciondăniră din nou. Mavra amestecă grăbită cu un făcăleţ hîrdăul pregătit pentru Cernavca şi spălă ugerul vitei, în timp ce cumnată-sa îi urmărea fiece gest. Lidia se trăsese mai la o parte, cu mîinile la spate, cu un picior scos înainte, şi-şi mişca la dreapta şi la stînga vîrful pantofului. Părea un soi de femeie-vătaf, care pîndeşte cu încăpăţînare să greşească argatul.

Mavra îşi spălă şi-şi unse mîinile cu unt, apoi, fără să se uite la cumnată-sa, îi spuse:

— Du-te în casă, Lidia Haritonovna. O să obosești stînd în picioare.

Iar Procop îi ținu isonul, mai înainte ca Lidia să poată da răspunsul care îi stătea pe vîrful limbii.

— Ochiul străinului nu ajută la muls, spuse văcarul.

— Care din noi e străin aici? Eu sînt rudă. Dar tu?

— Eu nu intru la socoteală, făcu Procop liniștit. Văcarul nu deoache vitele.

— Și eu adică o deochi? Am adus-o atîta drum, și acum o s-o deochi?

— Chiar dacă n-o deochi, se cade să te zgîiești în doniță?

Ca un adevărat cavaler, Matvei se amestecă în discuție și-i propuse Lidiei:

— N-ai vrea să mergem în casă, Lidia Haritonovna? Poate dorești să te schimbi... pentru cină?

Luată prin surprindere, femeia amuți, închise ochii, apoi îi deschise larg.

— Cu ce să mă schimb? Cînd am plecat de acasă, doar mi-am aruncat pe umeri haina vătuită și mi-am luat o bucată de pîine în traistă. Mi-am rupt îmbrăcămintea. Am ajuns ca o șlampătă. Nici fusta nu mi-o mai pot curăța. Și nu aud decît ocări... Dacă știa, m-ar fi...

Oftă din greu, a plîns.

— M-ar fi lăsat oare Stepan Antonîci?...

— Atunci ce să facem? se fîstîci Matvei. Poate că, totuși, vrei să mergem în casă?

— Ce, crezi că singură nu nimeresc drumul? se oțărî Lidia. Și plecă, cu umerii zguduiți de plîns.

Plecarea ei nu-l zăpăci numai pe Matvei, ci și pe Ilia. În schimb, Mavra se liniști.

— Se preface! spuse ea încet în urma cumnatei și se așeză grăbită, cu donița, la picioarele vacii.

Procop vru să vadă cum mărește Ilia Antonîci grajdul și Matvei se luă după el.

Tot ascultînd discuția dintre taică-său și văcar, Matvei se uita de departe la Mavra. În lumina blîndă a asfințitului, obrazul ei se desena clar. În umbra serii culorile păreau mai șterse; dar fața îi căpătase o expresie de gingășie, era concentrată și calmă și se

potrivea de minune cu îndeletnicirea din clipa aceea a Mavrei. Şi îndeletnicirea aceasta i se părea lui Matvei cu atît mai frumoasă, cu cît o privea mai mult pe Mavra. Mîinile ei se mişcau neîntrerupt, coborau şi urcau lin, uşor, ca în joacă.

— Auzi, Matvei? Procop zice că, lîngă jgheab, podeaua nu-i destul de înclinată, spuse tatăl. O să trebuiască să mai scoatem ceva pămînt.

— O să scoatem, răspunse Matvei.

— Şi zice că să bătătorim bine pămîntul lîngă iesle. Auzi?

— Aud.

Într-adevăr, auzea tot ce spunea Procop. Dar printre vorbele bătrînilor mai auzea şi altceva. Zgomotele înserării în sat, slabe, împrăştiate, se năşteau şi se stingeau în depărtare; iar alături, aidoma bătăilor unui ceas, ţîşniturile scurte ale laptelui izbeau în doniţă. Primilor stropi, doniţa le răspunse cu un ecou metalic, sonor; peste puţin lemnul de pe fund încetă să mai sune, dar izbiturile se auziră încă desluşit, apoi tot mai estompat, tot mai surd, scăzînd din intensitate pe măsură ce laptele înspumat umplea vasul.

— Stai cuminte! spuse Mavra blînd, vorbindu-i vacii care încerca să lovească doniţa cu piciorul.

— Matvei! strigă Ilia. Procop zice că uşa e prea aproape de iesle. O să-i fie frig vacii...

Matvei mormăi ceva, fără să mai înţeleagă despre ce se vorbea. Se simţea făcînd parte din ceasul acela de seară care-i răscolise în suflet cele mai frumoase amintiri din cîte păstrase. „Uite, aici ar trebui să trăiesc“, se gîndea el. „Numai aici la noi, la Korjiki.“

Mavra isprăvi mulsul. Bărbaţii se apropiară de ea.

— E moale ugerul după muls? întrebă Procop.

— Moale, fireşte, răspunse Mavra în treacăt, preocupată. Şi zăbovi legînd gura doniţii cu peticul de pînză rărită, ca toţi cei de faţă să poată vedea cît mulsese.

— O să vă dau să gustaţi lapte cald, după ce-l strecor, făgădui ea. Şi adăugă, prietenoasă: rămîi la masă, cu noi, nea Procop.

Înțelegînd despre ce fel de masă e vorba, Procop se înveseli și, după ce gospodina se depărtă, plesni cu plăcere vita peste crupă:

— Vacile de Iaroslavl sînt cele mai bune! Soiul ăsta se găsește la noi numai la ferma colhozului. L-au îmbunătățit cu osthrize și acum vacile dau de două ori mai mult lapte decît cele de Iaroslavl simple

Pe fața lui Matvei înflori un zîmbet.

— Mi se pare că ai ajuns zootehnician...

— Nu e numai părere, ci adevăr curat. Acum sînt mult mai învățat decît pe vremuri! răspunse Procop și, clătinîndu-și plin de importanță capul, fluieră ușor. Apoi rîseră toți trei.

5.

Cînd se înseră de-a binelea intrară în casă, pentru cină. La început stătură de vorbă, pe îndelete, la lumina lămpii cu gaz pe care stăpînul casei o potrivi îndelung tăindu-i fitilul ars. La masă nu se așezară decît după ce gazda aduse mîncarea. Erau îmbrăcați curat și își ocupară locurile liniștiți, unde îi veni mai la îndemînă fiecăruia.

Anton, trăgînd nădejde să-l cîștige de partea lui pe frate-său mai mare, se plînse că taică-său nu-i dă voie să folosească pușca lui cu două țevi. Arma cea veche atîrna sub tavan, deasupra fotografiilor, și Matvei o zărise și o recunoscuse încă dimineața, de cum trecuse pragul; dar discuția despre vînătoare abia acum își află rostul ei. Ilia Antonîci nu mai făcea demult sportul acesta; la întrebarea lui Matvei dacă mai vînează uneori, el răspunse șovăitor că nu prea are timp.

— Ai început să tragi pe de lături? stărui Matvei.

Ilia zîmbi cu un aer de tainică mîndrie.

— Încă nu mi s-a întîmplat.

— Maestru al sportului! îl lăudă Matvei.

— Da' de unde!... Maestru o fi stăpînu-tău... Mai trage în străchini?

— Astă primăvară, cînd lumea s-a dus la semănat, dumnealui a mers la tir. Şi iar a ieşit primul... din coadă! răspunse Matvei, făcînd cu ochiul şi toţi ceilalţi rîseră înveseliţi.

— Străchinile se sparg mai uşor acasă, îşi dădu părerea Procop.

Mavra se opri cu castroanele în mînă.

— Să mă tai şi tot nu pot să ţin minte numele de familie al stăpînului tău, băiete. Are un nume obişnuit, dar cînd vreau să mi-l amintesc — nu pot!

— Gîndeşte-te la nea Procop şi ai să ţi-l aminteşti mai lesne.

— Zău... Nu cumva îi zice Procopov?

— Pastuhov, nu Procopov.

— Uf, că tare-s proastă! rîse Mavra.

— Cum o mai duce stăpînu-tău? se interesă Procop.

— Bine.

— Am auzit. Şi din ce trăieşte?

— Din teatru.

— Din două sau din mai multe?

— Care două? Păi sînt o sută în cap.

— Şi se plimbă de la unul la altul?

— Aş! Nici nu se clinteşte din loc.

— Păi atunci cum izbuteşte să ajungă la toate?

— Stă şi scrie piese. După ce termină de scris, foile sînt legate; aşa, se fac un fel de caiete care sînt trimise la teatre. În toate colţurile ţării. Şi atunci începe: lipesc afişe, se anunţă la radio, adică, poftiţi să vedeţi piesa cutare şi cutare şi-i spune şi cum îi zice, ca să ştie toată lumea.

— Şi el?

— El — numără banii.

— Pentru caiete?

— Are la sută pentru fiecare bilet. Tu cumperi biletul şi lui îi vine dobînda.

Afacerea asta îi plăcu lui Procop. Cîteva clipe, văcarul se lăsă în voia gîndurilor, privind pieziş peste umăr.

— Pentru fiecare bilet? repetă el nevenindu-i să creadă că o asemenea afacere ar fi cu putinţă. Iar după ce Matvei confirmă, Procop adăugă încet: Care va să

zică munceşte în acord. Cîtă lume poate să aducă la teatru — atîta primeşte.

Totuşi, povestea asta interesantă rămăsese parcă neisprăvită pe undeva şi Procop întrebă din nou:

— Da' nu se întîmplă să aibă recoltă proastă?

— Cum să nu. Se dă o reprezentaţie sau două şi apoi nu mai prinzi un om în teatru. Nu se face reţeta.

— Cum s-ar zice: a semănat şi nu poate să culeagă, lămuri Procop şi se hotărî să mai pună o întrebare: Şi el ce face atunci?

— Lui puţin îi pasă! Se aşază şi scrie altă piesă, răspunse Matvei sigur pe sine şi mulţumit de interesul unanim pe care îl stîrneau vastele lui cunoştinţe din viaţa teatrală. Odată s-a întîmplat însă şi altfel. Asta — cînd abia intrasem în serviciu la el. Pregătiseră o piesă, dar au zbîrcit-o. În teatru există o regulă: înainte de-a se da drumul spectacolului, i se face un fel de rodaj. Adică piesa nu e prezentată publicului pînă nu i se face un fel de revizie generală.

— O inspecţie, interveni grav Ilia.

— Aşa cum se face şi la noi, la şoferi: ai trecut prin revizia tehnică—dă-i bătaie... Şi aşa, au hotărît rodajul pentru piesa aceea. Era ziua-namiaza mare. Eu stăteam cu maşina în ulicioara din dosul teatrului şi aşteptam. Iese mai întîi nevasta şefului, se urcă în maşină şi nu spune un cuvînt. Apoi vine dumnealui. Roşu ca un rac şi bosumflat. De obicei şade lîngă mine, dar atunci l-am auzit deschizînd portiera din spate şi aşezîndu-se lîngă nevastă-sa. S-a trîntit pe canapea şi a spus doar atît: „Au dat-o peste cap!" Şi a tăcut chitic tot drumul, pînă acasă... Piesa a căzut.

Vădit mulţumit şi foarte vioi, Procop se uită la toţi ceilalţi.

— Va să zică nu-i numai sărbătoare, mai sînt şi zile de post, aprobă el; apoi, răspunzînd pesemne unui gînd care-l înveselea, chicoti încet, ca pentru sine: La fiecare bilet, he-he!

Povestirea lui Matvei, cu atîta belşug de amănunte, despre şeful lui destul de misterios, îi înveseli pe toţi şi stîrni rîsul lui Anton care nu pricepuse o iotă, apoi rîsul maică-sii care nu mai contenea să care pe masa

ospățului farfuriile cu mîncare. Cînd licări clondirul cu băutură, plăcuta discuție se scurtă și comesenii se traseră mai aproape de masă.

Toți cei de față se făceau că nu observă deplina nepăsare a Lidiei. Ea se așezase de la bun început în colț, sub poze, și rămăsese locului ca țintuită; doar din cînd în cînd își mișca ușor sprîncenele. Brațele încrucișate pe piept i se ridicau și i se coborau o dată cu respirația. Lidiei îi venea tare greu să tacă, făcea sforțări uriașe și privirea ei fixă îl înspăimînta pe Anton care se așezase alături. La început, copilul își încrucișase și el liniștit brațele, peste pîntec.

După obicei, mai întîi se bău în cinstea sărbătoritei. Se ridicară toți în picioare adresîndu-i-se după numele tatălui, Mavra Ivanovna; apoi începură să mănînce în tăcere răciturile din farfurii. Lidia abia își muie buzele în pahar și Ilia, care voia să toarne încă un rînd, o dojeni în glumă că nu băuse cum se cuvine, în cinstea gazdei, de ziua numelui.

— Mie nu-mi priesc băuturile alcoolice, răspunse Lidia, serioasă. Dar de îndată ce deschise gura, nu se mai putu opri: Și apoi vreau să las loc, ca să beau în sănătatea însurățeilor. Pentru fericirea dumitale, cumnate dragă, să trăiești ani mulți lîngă scumpa dumitale soțioară; să ajungeți să vă serbați nunta de aur mai din belșug decît pe cea de argint, rosti ea cu glas tărăgănat ca de bocet. Cît despre mine, vă rog să mă iertați, dar nu pot să beau, fiindcă mîine în zori trebuie să pornesc spre casă...

— Ce ți s-a năzărit, așa, din senin, cumnățico? făcu Mavra agitîndu-și mîinile și căutînd să-și ascundă bucuria sub mirarea prefăcută.

Procop salvă situația. Lui puțin îi păsa dacă cumnata Verighinilor avea să plece sau nu a doua zi, dar căscă gura de uimire aflînd că stă la masă cu însurățeii. Și cum paharul de rachiu începuse să-și facă efectul, iar Procop știa fără greș cum trebuie să te porți la o nuntă, răcni cu glasul lui sonor, de văcar: „Amar!“[1]. La

[1] După un vechi obicei rusesc, la masa de nuntă, nuntașii strigă că vinul e „amar“ și mirii trebuie să-l îndulcească sărutîndu-se.

începul însă, nu-l sprijini nimeni. Procop se dezmetici și încercă să-și repare greșeala, comparînd trecutul cu prezentul. Din spusele lui reieșea clar că înainte de revoluție nunțile de argint și de aur erau sărbătorite numai de negustori și de popi, că dumnealor aveau și argint și aur din belșug! În privința negustorilor însă, Lidia nu fu de acord. Îl contrazise cîteva minute pe văcar, apoi începu să strige singură „amar". Matvei și mai ales Anton, care era încîntat de gălăgia de la masă, nu se mai putură stăpîni și-i ținură isonul. Imediat li se alătură glasul voios și puternic, ca de trîmbiță, al văcarului.

— Hai, Ilia Antonîci, că doar nu-i prima oară, spuse Mavra, cerîndu-i îngăduința și totodată luînd hotărîrea pentru amîndoi.

Se ridicară în picioare și se sărutară. Mavra ar fi vrut să mulțumească bărbatului pentru tot ce-i adusese bun în viață, dar se înflăcără prea mult, se înduioșă și strigă grăbită:

— Cît despre rău, nu l-am pomenit niciodată, mă jur pe ce am mai sfînt!

Păhărelele se întinseră peste masă, către ea, și Mavra după ce ciocni cu oaspeții, dădu pe gît băutura tare, își șterse ochii și se trase lîngă sobă.

Din clipa aceea toată lumea începu să înfulece și să vorbească mai repede. Între Procop și stăpînul casei se iscă o divergență de păreri care strică rînduiala mesei. Văcarul propuse ca, după datină, să se bea aldămașul pentru Cernavca, cum s-ar zice adică să fie udate copitele vitei nou-cumpărate, iar Ilia stărui să bea mai întîi pentru oaspeți. Cît privește udatul copitelor, Procop trebuia să i se adreseze celui care vînduse vaca. Văcarul nu se împotrivea să bea în sănătatea oaspeților (că doar făcea și el parte dintre oaspeți), dar ținea morțiș și la copite; vînzătorul e hăt-departe, spunea el, pe cînd cumpărătorul se află aici, la masă.

Lidia turnă gaz peste foc.

— Să vă povestesc eu cum a fost. La cererea frățiorului său, Stepan Antonîci a plătit pentru Cernavca toți gologanii. Și-a vorbit și de aldămaș. Iar vînzătorul, care-i prieten cu Stepan al meu, nici n-a vrut

să audă: aldămaşul, zicea el, se cuvine să-l dea numai celui care i-a cumpărat vaca. Păi, a zis bărbatu-meu, cumpărătorul e departe, tocmai la Korjiki. Dar prietenul lui nici gînd să se lase: mie, zice, nu-mi pasă unde e. Tu n-ai făcut decît să-mi aduci banii şi pentru atîta lucru nu se cuvine să dau aldămaş. Şi cu asta a scăpat, n-a pus pe masă nici măcar o jumătate sticlă de rachiu.

— Păi ce spun eu? strigă Procop. Se poate cumpărătură nouă fără aldămaş? Să udăm copitele, iar tu, drăguţo, să-i duci salutări fostului ei stăpîn şi să-i spui că Verighinii au băut în sănătatea lui şi îi mulţumesc pentru vînzare. Să-i mai spui că vita a ajuns pe mîini bune, să nu-i pară rău că a vîndut-o, o să-i priască ograda cea nouă.

Auzind încotro bate Procop, Mavra îi ţinu parte. Cum să nu bea un pahar ca să-i priască vacii ograda cea nouă? Se poate?! Lidia însă era de altă părere:

— Da' ce sînt eu, să duc salutări de colo, colo? Şi-l privi supărată pe Procop. Pentru osteneala noastră, pentru toată truda noastră, nu ne-a cinstit nimeni, pe mine şi pe Stepan Antonîci; nici măcar un mulţumesc cum se cuvine n-am auzit...

— Vai, draga mea! oftă Mavra cu amărăciune şi dojană.

— De ce-ţi baţi gura de pomană? se amestecă Ilia. Stepan mi-i frate şi, prin el, ne eşti rudă şi matale, Lidia Haritonovna. Iar eu şi nevastă-mea vă cinstim pe amîndoi şi dorim să bem mai întîi în sănătatea ta. Îţi mulţumim pentru tot ce-ai făcut, îţi mulţumim că, împreună cu Stepan, ai împlinit marea noastră rugăminte. Şi cînd ajungi acasă te rugăm să-i spui şi lui că-i mulţumim din toată inima. Cît despre noi, n-o să vă rămînem datori cu nimic.

Lidia rămase nemişcată tot timpul cît vorbi Ilia, iar cînd bătrînul întinse păhărelul spre ea cu gînd să ciocnească, se ridică în picioare, făcu o plecăciune şi-şi depărtă uşor braţul stîng de corp, lăsîndu-l în aer de parcă ar fi vrut să spună: aş mai zice eu o vorbă, dar mai bine tac... Apoi îşi coborî privirile spre podea.

Dintre cei aflaţi la masă, unii băură din toată inima, alţii numai ca să facă faţă; gazda mai puse o sticlă pe masă şi Ilia încercă să umple păhărelele, dar cum nu mai era sigur pe mişcări, stropi din belşug faţa de masă. Matvei, ca orice bun şofer, nu era deprins cu rachiul. Ca să-i facă plăcere lui Anton, destupă o sticlă de porto din cele aduse de la Moscova şi bău cu frăţiorul său.

Ilia şi Procop, amîndoi bolnavi de stomac, nu erau nici ei mari băutori. Înainte de a se aşeza la masă, Ilia luase o linguriţă de bicarbonat, iar văcarul îl rugase să-i dea şi lui niţică doctorie.

— Eu şi Ilia Antonîci sîntem amîndoi de-o seamă. El zice of, şi eu îi ţin isonul — of,of! De bolnav, nu-s bolnav, însă am o afurisită de durere pe dinăuntru.

Dar boala-i boală şi o dată ce începură să bea, nici unul nu vru să se lase mai prejos decît celălalt. După ce comesenii ciocniră pentru Lidia, cheful atinse momentul acela de cumpănă după care trebuia sau să se lăţească sau să scadă, ca viiturile care, după ce înalţă apele dincolo de linia de demarcaţie, trebuie ori să inunde totul, ori să dea înapoi. Ilia se simţi uşurat cînd musafirii încetară să mai vorbească despre vacă. Se temea că au să aducă vorba despre preţ. Dacă ar fi spus că a plătit-o scump, ar fi însemnat că are punga bine căptuşită şi că nu ţine seama de bani, iar dacă ar fi spus că a cumpărat-o ieftin, ar fi însemnat că vita-i după preţ şi nici nu merită mai mult. Dar tocmai cînd îngrijorarea îi mai slăbise puţin, Mavra aduse friptura şi aşezînd-o pe masă spuse:

— Mîncaţi, dragi oaspeţi. Pîntecul plin aduce gînduri bune! Apoi, cu voce aproape mai răsunătoare chiar decît a lui Procop, anunţă că acum, la fripturica de purcel, ar fi potrivit să i se ude şi copitele Cernavcăi.

— Na-ţi-o bună! O încurcaşi şi tu cu purcelul! mormăi Ilia.

Dar vorba zburase, şi nu mai putea să nu bea sau să bea pe jumătate. Lidia ceru să i se dea porto. Matvei îi umplu paharul. Ea sorbi o înghiţitură, îşi linse buzele şi spuse înduioşată:

— Cînd o să ajung acasă o să-i povestesc tot frățiorului matale, Ilia Antonîci. Și-o să-i povestesc ce frumos m-ați cinstit, pentru trei sărbători odată!

— Stai și le numeri! N-ai băut cum se cuvine nici pentru o sărbătoare măcar și vrei să spui că ai băut pentru trei! se supără Ilia.

— De ce să nu beau dacă-mi place? În sănătatea matale, nepoate! Îți mulțumesc, Matvei Ilici, pentru vinișorul ăsta dulce. Să nu fi fost sticluța adusă de matale, n-am fi avut cu ce să ne îndulcim!

Ciocni cu Matvei, sorbi cu pricepere paharul, pînă în fund, închise ochii de plăcere, apoi se scutură ca și cum ar fi trecut-o un fior.

— N-aș mai lua paharul de la gură! spuse ea pe cînd ceilalți o priveau așteptînd să vadă ce-o să mai urmeze.

Lidia prinsese curaj. Alese o bucată de friptură și-și înfipse furculița în ea. Îi jucau ochii în cap și se uita la toți de parcă ar fi vrut să spună: știu cît prețuiesc, știu că sînt tare frumoasă.

— Iar ca gustărică, după vinișor, se poate mînca și din purcelușul meu! gînguri ea cu gura pînă la urechi.

— Cum al tău? întrebă Mavra cu răsuflarea tăiată. Ce, ești la tine acasă?

— Nu sînt acasă, dar purcelușul fript e al meu.

— Cum o să fie al tău, dacă l-am scos din cuptorul meu? zise gazda.

— Nu despre cuptor e vorba. Cuptorul al tău a fost, al tău să rămînă. Dar fripturica, te rog s-o guști din purcelușul meu. Și să-ți fie de bine. Eu nu-s lacomă din fire.

Își desfăcu încet brațele și o îndemnă cu capul pe Mavra, făcînd pe gazda, în batjocură.

Mavra se uită la bărbatu-său, căutînd fie apărare împotriva jignirii, fie îngăduința de a-i răspunde celei care o jignise. Dar Ilia își țintise privirile în farfurie de parcă ar fi încremenit și numai pomeții obrajilor se ascuțiră și mai tare pe fața lui slabă și întunecată.

— Ai chef să-ți bați joc de noi, Lida Haritonovna? întrebă Mavra sfidătoare.

— De ce să-mi bat joc? Adevărul ustură! Bărbatu-tău văd că tace. Și tu știi bine despre ce vorbesc. Ziceați

că o să-mi dați doi purcei pentru Cernavca. Cînd am adus-o, m-am uitat în coteț și n-am văzut decît unu sugînd la scroafă. În ajun, înainte de venirea mea, fuseseră doi, dar cum s-a înserat ați tăiat unu, l-ați pîrlit — nici mirosul de pîrlit nu se împrăștiase de-a binelea — nasul meu nu mă înșală niciodată! M-am repezit atunci la Ilia Antonîci: cum vine asta? Noi am vorbit de doi și n-ați lăsat decît unu...

— Ci taci odată, se răsti bătrînul. Ți-am spus sau nu cum a fost? Trebuia sau nu trebuia să adun bani pentru vacă? M-am împrumutat. Și cine-ți împrumută pentru bogdaproste? Unul a cerut un purcel, altul — doi. A trebuit să-i dau. Scroafa n-a fătat decît cinci cu totul.

— Dar perechea mea îți rămăsese, nu-i așa? Ai dat trei. Ultimii doi erau ai mei! strigă Lidia.

— Păi cine zice că nu? Iei acum unu, iar pe celălalt — cînd o mai făta scroafa.

— O să-l mai iau la paștile cailor! Cum m-ei vedea dincolo de prag n-ai să mai vrei să știi de mine! A trecut o viață de om pînă ți-a scos Stepan banii din moștenire. Și cît s-a ploconit, săracu, pentru avutul lui părintesc!

Pe neașteptate, Procop izbucni în rîs:

— Cum ai vrea, măicuță, să duci doi purcei odată? I-ai vîrî în sac sau cum ai face?

— Asta mă privește. Tu vezi-ți de-ale tale, de văcărit și de făcut opinci! Ia uite ce comandant s-a găsit?!

— Ba mi se cam pare că tu ai început să comanzi aici, fără pic de rușine! se auzi glasul sonor al Mavrei. Dar nici nu apucase bine să rostească cuvîntul rușine, că Lidia îi și trînti de la obraz că, dimpotrivă, ea, Mavra, n-are pic de rușine și că nici nu știe să se țină de cuvînt. Apoi se amestecară Procop și Ilia. Fiecare spunea ce-l tăia capul și nu voia cu nici un chip să asculte ce spuneau ceilalți. Glasurile se ridicau tot mai sus și, sub izbiturile amenințătoare trase cu pumnii și cu palmele în masă, bucățile de răcitură rămase prin farfurii tremurau, iar vinul de porto din sticlă făcea nenumărate vălurele.

Matvei ședea, palid la față.

La începutul mesei, după succesul lui de povestitor şi cît timp ceilalţi nu se ameţiseră bine încă, Matvei se plictisise. La lumina opacă a lămpii cu gaz, feţele păreau deopotrivă de obosite. Urările se făceau alene. Numai ochişorii lui Antoşa sclipeau ca nişte stele: băiatul ar fi vrut să i se umple şi lui paharul. După ce bău cu el, mulţumit de bucuria copilului, Matvei se înveseli şi începu să asculte cu interes discuţia. Îşi aduse aminte ce-i spusese între patru ochi maică-sa vitregă despre cumnata ei. Apoi lucrurile luară întorsătura ştiută; cît timp comesenii îşi păstrară mintea trează, se mulţumiră cu aluzii, dar de îndată ce băutura începu să-şi facă efectul şi să-i ameţească, tot ce era ascuns sub aluzii ieşi la iveală. Cearta izbucni făţiş. La început discuţia violentă şi strigătele îl amuzară pe Matvei, apoi se sperie de gălăgie aşa cum se sperie un străin cînd nimereşte într-o încăierare şi îşi dă seama că dacă nu-i desparte pe bătăuşi au să-şi rupă beregăţile. Anton se lipise de el şi Matvei îl ţinea strîns.

Strigătele sporeau. Certăreţii nu mai înţelegeau nici ce spuneau ei, nici ce spuneau ceilalţi. Mavra o mustra pe Lidia că s-a împopoţonat ca o cucoană şi că-şi caută ceartă. Ilia o ţinea una şi bună că el s-a înţeles cu frate-său şi că numai lui o să-i dea socoteala. Lidia pornea să atace şi să se apere. Aminti că la împărţeala moştenirii Ilia i-ar fi luat cu japca lui Stepan tot avutul părintesc şi că s-ar fi aşezat pe pămîntul fratelui ca mare gospodar, dar aşa cum a fost, un calic, stăpîn pe-o jumătate de ogradă, aşa a rămas toată viaţa lui. Ilia cerea să i se spună: dacă el nu-i stăpîn decît pe jumătate din ogradă, iar frate-său socoate că cealaltă jumătate îi aparţine, de ce n-a plătit niciodată Stepan nici dări, nici impozite? Procop se jura că fusese de faţă la împărţire, că cei doi fraţi căzuseră la învoială prin bună înţelegere şi că nu auzise vreodată ca gospodăria Verighinilor să fie împovărată de datorii. Lidia strigă din nou că-şi rupsese pingelele mînînd vaca de la staţie şi întrebă dacă nu cumva trebuie să dea din punga ei bacşişul pe care Stepan îl plătise pentru Ilia conductorului şi brigăzii sale fiindcă îi transportase gratuit vaca.

— Tu vrei numai să storci cît mai mulţi bani de la noi, calico! se înfurie Mavra.

— Taci, încăpăţînato, că n-ai cruce! o repezi Lidia şi sări iar cu gura la Ilia, strigînd că nu degeaba Stepan îi spusese toată viaţa să nu-i ceară cărbuni fierarului. Acum vedea cîte parale fac făgăduielile scumpului ei cumnat, Ilia Antonîci, şi cum ştie dumnealui să-şi plătească datoriile.

Pe Procop, cearta îl obosise. De aceea se gîndi să împace părţile şi, dînd amărît din cap, interveni:

— De ce vă certaţi? Daţi-o încolo, oameni buni, potoliţi-vă. Hai, împăcaţi-vă cu binişorul.

Ca să se facă auzit, trebui să strige tare şi să acopere vacarmul, dar aşa, strigate, vorbele de împăciuire sunau răutăcios.

— Faci pe nenorocitul, te vaieţi ca un orfan de tată şi de mamă! îi da zor Lidia. De ce te plîngi?! Dacă ai fi fost sărac n-ai fi pus la bătaie două miare dintr-o dată pentru vacă. Îţi dă mîna, că nu munceşti pămîntul. Eşti la prăvălie...

— Şi ce-i dacă sînt la prăvălie? Cooperativa satului n-o să-mi plătească ea datoriile.

— Las' că cine stă după tejghea, are cu ce să-şi umple buzunările!

Ilia împinse masa şi se sculă în picioare. Lampa îi lumină din plin chipul; privirea arzătoare i se aţinti asupra Lidiei, mărgeluţele albe ale mîniei îi sclipiră în ochi. Îşi muşca buza. Îşi încleştase degetele pe faţa de masă, de care trăgea în jos, în neştire.

Se făcu linişte. Cuvintele pe care le rosti Ilia printre dinţi sunară calme, în aparenţă.

— Adică, mă faci hoţ?

— Nu te-am făcut nimic! se intimidă Lidia. De unde ai mai scos-o şi pe-asta?

Cu mişcări sacadate, cumnata îşi trase şi-şi netezi bluza pe piept, ca şi cum ar fi vrut să se scuture de toate mustrările şi să arate că are cugetul curat.

— Ai vrea să fur şi să-ţi dau, şuieră Ilia printre dinţi.

— Puţin îmi pasă de unde o să iei. Pe mine mă doare pentru banii mei.

Atunci sări Mavra:

— Aha, puţin îţi pasă?

Îşi pusese mîinile în şolduri, cu coatele înainte, şi-şi ţinea capul pe-o parte, cu sprîncenele ridicate în sus. Nici vorbă că aşa, schimonosită, îşi vedea şi adversara, iar ca imitaţia să fie şi mai perfectă îşi închise ochii pe jumătate şi o privi de sus. Dar nici Lidia nu se lăsă mai prejos: se maimuţări după ea, îşi înfipse, aidoma, mîinile în şolduri şi-şi îndreptă cu un zvîcnet talia ca o dansatoare.

— N-ai nimerit-o, că nu sînt sperioasă de felul meu, drăguţo! făcu ea domol.

— Fireşte, pe una ca tine nu poţi s-o sperii! Ţi-ai pus de gînd să ne faci casa de ocară, gaiţo!

Lidia o privi într-adins printre gene.

— Înjurăturile nu dovedesc cinstea!

Mavra împinse scaunul cu piciorul şi se aplecă ameninţătoare peste masă.

— Vrei să spui că sîntem hoţi?

Atunci sări şi Lidia în sus.

— Ce mă tot ocărăşti şi-mi scorneşti tot soiul de rele? Ce sînt eu de vină că Ilia al tău înşală lumea?

— Aoleu, da' urît vorbeşti! Vai de mine, ce ruşine! oftă Procop agitîndu-se şi atingînd-o cu cotul pe Lidia.

Dar ea îl respinse cu brutalitate.

— Ţine-ţi mîinile la locul lor, că nu eşti în casa ta! strigă Mavra.

Ca să iasă din colţul ei şi să ajungă la Mavra, Lidia încercă să-l dea deoparte pe Anton care se lipise de frate-său.

— Îndrăzneşti să dai în copil? strigă Mavra ridicînd braţul. Lidia îi prinse brusc mîna şi începu să-i răsucească degetele.

— A, îţi arde de bătaie? Vrei bătaie? bolboroseau în neştire cele două cumnate, sufocîndu-se de furie.

De sub braţele care se frămîntau pe deasupra mesei, Procop scoase şi puse la o parte sticla de porto.

Anton se smulse din braţele lui Matvei, se repezi la maică-sa şi o cuprinse cu mînuţele tremurătoare.

— Mamă, nu trebuie! Mămico! Mamă!

Glăsciorul lui pătrunzător păru că îl trezește din amorțeală pe Ilia care stătuse încremenit tot timpul cît se certaseră femeile.

Apropiindu-se cu pasul ferm de Mavra, bătrînul o apucă de braț și, dintr-o smucitură, îi liberă încheietura din degetele puternice ale Lidiei. Își privea țintă cumnata, căutînd să dea la o parte și să-și acopere cu trupul lui nevasta și copilul.

În clipa cînd Ilia le despărți pe cele două combatante, se ridică și Matvei. Tăcuse tot timpul și părea că nici acum, cînd se așeză în fața Lidiei, n-ar avea nimic de spus. Dar nu mai avea pic de sînge în obraz, buzele i se făcuseră albe ca varul, iar pe frunte îi străluceau broboane de sudoare, asemenea unor firicele de cuarț. Pe Lidia tot o mai mîncau palmele, ar fi vrut să le pună în mișcare și, cu toate că o speria perspectiva unei bătăi cu vlăjganul de Matvei (că doar nu era ca Ilia și ca Procop!), încercă să-l îmbrîncească. Matvei o prinse de braț ceva mai sus de cot, o zgîlții puțin, împingînd-o mai întîi spre masă, apoi spre perete și o sili, calm, să se așeze în colțul unde stătuse la începutul vijeliosului ospăț.

Sincer uluită, femeia strigă:

— Cum, și tu ții cu gașca asta?

Mereu calm, Matvei deschise, în sfîrșit, gura. Cu liniștea aceea politicoasă, forțată, cu care un milițian mînios din Moscova se adresează șoferului care a încălcat regulile circulației, rosti:

— Ia mai potolește-te, mătușico! Ajunge că ne-ai stricat tot cheful! E timpul să isprăvești... gata!

— Mă baaate... mă baaate! urlă isteric Lidia, apoi se întrerupse brusc, își ascunse fața în palme și se porni pe plîns.

După cîteva clipe, femeia se ridică încet, fără să-și ia palmele de pe obraji. Matvei îi făcu loc și nimeni n-o împiedică să se îndrepte spre ușă. Dar cînd ajunse în tindă, ea se opri, ca și cum nici pomeneală n-ar fi fost de lacrimi, și încheie scurt:

— Atîta lapte să vă dea vaca, cît bine am văzut de la voi!

Pașii îi răsunară pînă în polată. Ceilalți o auziră cum se trîntește pe patul de fier care îi fusese așternut acolo.

— Pușche pe limbă-ți, furie! amenință Mavra, netezindu-și în grabă părul și mîngîindu-l pe Anton. A sărit la copil, neobrăzata.

Se așezară din nou la masă, ocărînd-o pe Lidia și căutînd să se liniștească unul pe altul. Acum însă numai rachiul putea să mai potolească tulburarea. Și-apoi și friptura rămăsese neatinsă. Își turnară băutura, goliră paharele și începură să mestece tăcuți, din ce în ce mai cu poftă. Din nou, peste pîinea și sarea de pe masă domnea pacea. Căldura din odaie îi cuprinse în brațele ei plăcute, alcoolul porni să alerge mai repede prin vine.

Procop, care dăduse pe gît un pahar zdravăn de votcă amestecată cu porto și se simțea fericit, plescăi din limbă și începu:

— Există un fel de votcă, se cheamă de kașin fiindcă se fabrică în orașul Kașin, cum s-ar zice. Și spune lumea că-i așa de tare că nici cel mai amarnic dintre bețivi n-o dă pe gît fără doamne-ajută!

Se înveseliră toți. Se întrebară dacă basamacul, rachiul de casă, nu e mai bun pentru sănătate. Poate că ar trebui să se țină socoteală de asta, cu toate că Puterea sovietică interzice pe bună dreptate fabricarea lui. Și apoi, basamacul e mult mai spornic pentru gospodăria țăranului. Procop găsi cu cale să obiecteze:

— O fi, nu zic, dar și ca să-l facă trebuie să fie omul muncitor.

Ca să împace părerile, o rugară pe gazdă să destupe și cealaltă sticluță de porto adusă în dar. Mavra îl întrebă pe Matvei ce părere are. Matvei n-avea nimic împotrivă: că doar adusese vinul ca să fie băut. Destupară și băură.

— Parcă noi nu i-am fi dat și al doilea purcel lui Stepan, dacă am fi avut pereche la el? spuse Ilia ștergîndu-și mustățile și uitîndu-se rugător și cu duioșie la nevastă-sa.

— Să nu fi picat sărbătoarea asta la mijloc, îi aveam pe amîndoi, oftă Mavra.

— Ce-ar fi dacă am cumpăra unul? întrebă Ilia, după o scurtă tăcere. Muierea lui Stepan e curată pacoste, ce-i drept, dar nici ea nu-i de capul ei. O să-i ceară socoteala bărbatu-său... Bine ar fi să-i putem da tot ce-i datorăm, și s-o ia dracu!

— Și de unde să iei bani ca să cumpărăm purcelul? se răsti Mavra supărată.

Ilia își drese glasul, păstră un minut de tăcere, așa cum se cuvine, apoi, uitîndu-se cu coada ochiului la Matvei spuse:

— Matvei mi-a făgăduit niște bani. Nu-i așa, băiete?

— Așa e, răspunse Matvei după încă un minut de tăcere.

— Mulțumesc, băiete! strigă Mavra. Dar nici nu-l privi măcar pe Matvei, ci se întinse cu tot trupul spre bărbatu-său. Cumpără purcelul și dă-l Lidcăi, rămîne-i-ar în gît! continuă ea fără răutate.

— Frumos, tare frumos, dragii mei! mormăi Procop beat turtă, mișcîndu-și brațele pe deasupra mesei ca un dirijor.

Se simțeau toți moi, obosiți; fălcile mestecau alene și tot mai alene trăgeau din pahar. Anton se lipi, sucindu-și incomod capul, de umărul maică-si și ațipi. Matvei se gîndi că ar fi momentul să le mulțumească bătrînilor pentru masă.

Mavra îi dădu un cojoc de oaie; tînărul și-l aruncă pe umăr și ieși afară.

Cerul era înstelat. O boare răcoroasă se înălța din pămîntul prins de înghețul ușor al primăverii. Matvei își aminti cum acolo, în cerdac, își luase cîndva, înainte de plecarea la armată, rămas bun de la Nicolai. Își aminti și cum îi spusese frate-său că poate, odată și odată, or să aibă prilejul să facă serviciul împreună. „S-ar putea“, gîndi el privind cerul înalt, presărat cu sclipiri reci.

Apoi porni spre podul cu fîn, se cățără pe scara care gemea sub greutatea lui, adună cu piciorul, pe bîjbîite, fînul pe care bătrînii nu apucaseră să-l dea vacii avute înainte de Cernavca și se ghemui sub cojoc. Își aminti cum, în copilărie, cînd el sau Micolca se văietau de

frig, Mavra le spunea: „Strînge-te covrig și o să-ți fie cald!“

Prin minte, ca niște cercuri făcute de-o piatră căzută în apă, i se roteau întîmplările din timpul zilei. Apoi cercurile își conteniră mișcarea, oprite brusc de un gînd. Se miră că trecuse numai o zi de cînd sosise acasă. Cum se poate? Numai o singură zi? Adevărat, n-a trecut decît o zi din clipa cînd coborîse din camion lîngă vechea exploatare forestieră, din clipa cînd, la marginea satului Dohotari, își îmbrățișase tatăl și fratele mai mic. Și, acum, s-a strîns covrig sub cojoc. Cum se poate numai o singură zi? De-atunci s-a scurs parcă cel puțin o jumătate de viață, au trecut zile nenumărate, aidoma una cu alta, zile care i-au obosit sufletul plin de amărăciune și de dragoste!

Inima îi zvîcni neliniștită, înfiorată. Și Matvei adormi greu, de parcă s-ar fi otrăvit cu gaze lăsate să scape din vreo sobă.

6.

Trecuse o săptămînă de cînd Verighinii își urcaseră într-un camion cumnata cu cei doi purcei vîrîți în saci și o expediaseră acasă.

În ultimele zile de ședere, Lidia Haritonovna nu numai că se potolise, dar chiar își ceruse scuze că se enervase prea tare. Chiar așa spusese: m-am enervat prea tare. Lui Anton îi cumpărase o bomboană de două degete, pe jumătate învelită într-o hîrtie pe care era desenată o panglicuță albastră. Copilul ar fi avut mare poftă s-o mănînce imediat, dar o așezase pe policioara cu cărți, ca s-o vadă toți ai casei. Dar tot nu izbutea să-și ascundă răceala față de mătușa pe care n-o putuse înghiți de la început.

În preajma plecării Lidiei, veni vorba despre învățătura lui Anton. Băiatul isprăvise școala din sat și urma să fie înscris la cea de șapte ani, deci la o școală din oraș. Firește, ar fi fost tare bine dacă s-ar fi putut să stea în gazdă la neamuri. Simțind amenințarea, Lidia o înlătură imediat. Luînd un aer cît se poate de

înţelegător, ea oftă şi spuse că ar fi fost bucuroasă să-l poată lua pe Antoşa la ei, dar n-au unde să-l ţină; familia locuieşte într-un canton şi Ilia Antonîci a văzut cu ochii lui cît de strîmtă e odăiţa lor de la oraş.

Matvei îi aprecie cum se cuvine cuvintele înţelepte. Tăcea, chibzuind cum să refuze şi el, fără să-şi supere tatăl. Dar cînd bătrînul, care-şi făcea într-una planuri, spuse că ar fi cel mai bine, dacă, din toamnă, Anton şi-ar continua învăţătura la Moscova, Mavra sări speriată:

— Ce tot vorbeşti! La Moscova?! Să-l trimitem pe Anton la Moscova?! Păi ar însemna să nu-l mai vedem niciodată!

Auzind-o, Matvei se gîndi că acum putea să primească: în orice caz Mavra n-o să accepte să-i plece odorul atît de departe. Dar se uită la copil şi îi îngheţară vorbele în gură: cum auzi de capitală, ochii băiatului se aprinseră ca două făclii. Atunci Matvei se hotărî să refuze categoric şi, fără să stea mult pe gînduri, dădu toată vina pe nevastă-sa care, chipurile, era în stare să-l dea afară şi pe el, darmite cînd o mai veni şi cu Anton...

— Dacă ar fi fost locuinţa mea, se schimbau lucrurile, spuse el. Dar aşa, n-am nici o putere. Unde să mă duc? Tu, tată, cînd ai fost la Moscova n-ai putut nici măcar să înnoptezi la mine. Cînd e vorba de spaţiu locativ, nevastă-mea ar fi în stare să mă mănînce de viu.

— Păi de ce-i aşa nesupusă? se miră Mavra.

Matvei ocoli răspunsul cu o glumă:

— Cum e turcul şi pistolul!

După plecarea Lidiei, Ilia Antonîci aduse iar vorba despre nevasta lui Matvei. Erau singuri, el şi fiu-său cel mare, şi discutară ca de la bărbat la bărbat. Mai tîrziu, cînd se gîndea la zilele petrecute în Korjiki, Matvei îşi amintea mereu cele vorbite atunci.

Discuţia avusese loc într-o duminică liniştită, în cimitirul satului. În anul acela, numai Mavra şi Anton merseseră de sîmbăta morţilor la cimitir, căci Ilia Antonîci fusese bolnav. În duminica de după plecarea

Lidiei, tatăl îl întrebase pe Matvei dacă nu vrea să meargă împreună la mormîntul bunicului. Şi porniseră într-acolo.

În clipa cînd, în vîrful deluşorului, răsări clopotniţa albă, Matvei se revăzu flăcău de optsprezece ani, îmbrăcat cu primele lui haine „orăşeneşti" cumpărate de taică-său de la Veazma. Simţise atunci pentru prima oară plăcerea de-a se grozăvi cu hainele noi şi tot atunci cunoscuse simţămîntul acela, cu totul nou pentru el, care te face să îndrăgeşti frumuseţea altuia, uitînd-o parcă pe a ta.

Ca şi acum, abia intraseră în crîngul de mesteceni care îşi întindea spre cer copacii zvelţi ca pe un pîlc de stîlpi proaspăt văruiţi. La poarta cimitirului le ieşise în cale o fetişcană din satul vecin, pe care Matvei o cunoştea din copilărie, dar care tocmai atunci îi răsărise în faţă mîndră, frumoasă şi dulce ca un măr pîrguit. Bocetele de pe morminte se stinseseră demult şi cîntecele vesele, stîrnite de băutură, le luaseră locul. Trecuse scurtul ceas al amintirilor triste, sosise ceasul trainic al bucuriei. Flăcăii şi fetele se resfiraseră prin crîng. Matvei şi Agaşa mergeau alături, depărtîndu-se tot mai mult de ceilalţi şi lipindu-se tot mai mult unul de altul — potecile crîngului sînt atît de înguste! Şi unde oare se pot măsura două inimi, unde se pot cunoaşte una pe alta, dacă nu în crîng, într-o zi de primăvară?

Din crîng, ieşiseră ţinîndu-se de mînă; dar în drum, în văzul lumii, se depărtaseră, serioşi, cu mîinile la spate. Matvei o condusese pe Agaşa pînă în satul ei şi din ziua aceea o melodie nouă i se născuse în suflet. Iar altă melodie de felul aceleia el n-a mai fost în stare să cînte niciodată.

Dar melodia devenise tot mai tristă. Strălucirea zilei de primăvară se stinsese cînd Matvei îşi luase inima în dinţi şi-o întrebase pe Agaşa dacă vrea să se mărite cu el, iar fata îi mărturisise că e logodită cu un flăcău din Iarţevo şi că în scurtă vreme au să facă nunta. Matvei auzise ceva despre logodna Agaşei, dar se înfiorase la acest gînd şi nu vrusese să creadă.

Întîlnirea lor de adio se terminase astfel: Matvei o rupsese la fugă fără să-i spună fetei rămas bun; rătăcise prin pădure, de-a lungul rîuleţului, şezuse pînă noaptea tîrziu pe malul iazului, în zăvoi, acolo unde, în copilărie, îi plăcuse să stea ore întregi cu undiţa.

"Viaţa îmi e zdrobită", îşi spusese el în noaptea aceea aşa cum, deseori prea în grabă poate, îşi spune omul la optsprezece ani.

Iar cei vîrstnici, cînd îi aflaseră durerea, spuseseră: inima tînără se lecuieşte uşor! Ba Mavra îl întrebase, glumind:

— Ce-i cu tine, băiete? Hainele noi îţi atîrnă în cui pînă şi-n zilele de sărbătoare!

— Au destul timp să se rupă! îi răspunsese Matvei trist.

Dezamăgirea îl chinuise mult şi poate tocmai din pricina ei plecase la armată neînsurat.

Acum, trecînd cu taică-său de marginea crîngului, se încruntă şi tăcu. Ilia Antonîci bănui ce amintire îi întunecase chipul şi nu-l sîcîi cu întrebări.

Mormîntul bunicului păstra urmele proaspete ale vizitelor şi îngrijirilor Mavrei şi ale lui Anton, care fuseseră de curînd la cimitir; frunzele veştede fuseseră îndepărtate, două buchețele de ciuboţica cucului, uscate, împodobeau crucea de pe mormînt. Crucea aceasta era singura făcută din fier printre crucile de lemn împrăştiate la întîmplare prin cimitir, şi fusese făurită cîndva de Ilia Antonîci, din două capete de şină. Apoi o refăcuse Matvei. Acum, din roşie rugina devenise galbenă, ba chiar cenuşie în locul de îmbinare al şinelor, dar crucea rămăsese tot trainică şi braţele ei nu cedară cînd Matvei le apăsă cu putere.

— Mai ţine, dacă-i dai o vopsea, spuse el gospodăreşte.

Ilia Antonîci încercă şi el rezistenţa braţelor.

— De ani de zile tot vreau s-o vopsesc, spuse el. Fac rost de ulei de in, dar, cînd vine primăvara, ba trebuie să împrospătez cercevelele, ba să înlocuiesc vreo scîndură putrezită din duşumea sau mai ştiu

eu ce...' Şi nu-mi ajunge vopseaua. Mortul ştie să aştepte, numai cei vii n-au răbdare...

Se aşezară pe mormînt, urmărind în tăcere un stol de vrăbii care zburau de colo colo; pe alocuri se mai zăreau cojile de ou fărîmate pe morminte, după datină, în sîmbăta morţilor, pentru „păsărelele domnului". Şi deodată Matvei repetă cuvintele bătrînului:

— Da, numai cei vii n-au răbdare...

Ilia Antonîci îl privi cu coada ochiului: ce l-o fi apucat? Doar nu s-o fi gîndit la păsărelele domnului. Dar răspunsul nu întîrzie mult. Nemişcat, ştergîndu-şi parcă de pe faţă orice urmă de bucurie, Matvei îl întrebă:

— Despre Agaşa n-ai mai auzit nimic?

— Care Agaşa? făcu bătrînul, ca şi cum n-ar fi înţeles.

Matvei nu-i răspunse. Lui Ilia Antonîci nu-i rămînea decît să vorbească deschis.

— Aaa, Agaşa! spuse el prefăcîndu-se că abia acum pricepe despre cine fusese întrebat. E în colhoz, la noi.

Matvei tresări.

— S-a întors în sat?

— S-a întors, demult. Lucrează ca socotitoare, la administraţie.

— Şi bărbatu-său?

— Ea a venit numai cu băiatul. Nu s-au împăcat. Lumea zice că bărbatu-său bea peste măsură.

Matvei tăcu. Ilia Antonîci îl întrebă dacă n-ar vrea s-o vadă, dar, neprimind răspuns, adăugă, după cîteva clipe de aşteptare:

— Cum văd, te gîndeşti la viaţă...

— De ce m-aş mai gîndi la ea? mormăi Matvei înciudat. Cu de-a sila nu se poate face nimic. Dacă încerci să întorci înapoi ce-a fost, dai de dracu şi atîta tot.

Ilia nu-l contrazise. Într-adevăr, ce s-a dus s-a dus şi nu se mai întoarce; dar nu trebuie să schimbi binele pe rău.

— Iar tu ţi-ai părăsit prima nevastă şi te-ai luat cu a doua. Una plînge după tine, alta te struneşte.

— Ce-ţi pasă ţie, tată, dacă trăiesc cu prima sau cu a nu ştiu cîta? se răsti Matvei supărat. Apoi zîmbi,

căutînd parcă să șteargă cu zîmbetul lui deschis ciuda care îl cuprinsese și-și întoarse fața spre bătrîn. La noi, cînd vrei să-ți alegi nevastă, începe povestea cu locuința. Dacă n-ai spațiu locativ, stai și aștepți să te aleagă vreo femeie pe tine. Cea mai pocită muiere e mireasă de soi dacă are locuință. Azi nu se mai pomenește de zestre. Numai să ai unde să-ți pui patul.

— Apăi și la țară ți se dă casă de zestre, răspunse Ilia. Vrei să intri în casa socrilor? Atunci, poftim, cu cea mai mare plăcere! Bărbații de însurat sînt scumpi, dar ușarnici. N-au casă. Îi ispitește acoperișul.

— Dacă rămîneam la țară, demult mi s-ar fi zbenguit copiii pe uliță! Pînă acum aș fi avut doi, ba poate chiar trei, spuse Matvei.

— Atunci de ce nu te muți la noi?

Matvei izbucni în rîs, puse mîna pe genunchiul bătrînului, îl mîngîie ușor, în joacă, de parcă ar fi vrut să spună că taică-său e mare pișicher. Peste o clipă însă, rîsul i se stinse, fața i se cătrăni din nou. Și vorbi încet:

— Nu mi-aș fi lăsat nevasta dintîi. Dar n-am putut să mai stau, din pricina băiatului ei. Un derbedeu. Am încercat mai întîi să-l iau cu binișorul. Aș, de unde, s-a făcut mai rău. N-avea nici cincisprezece ani și numai eu știu de cîte ori l-am scos de la miliție, unde se afla arestat. Într-un timp, au vrut să-l trimeată din Moscova; atunci l-am luat pe garanție. Iar el s-a apucat din nou de potlogării. Și maică-sa se topea de dragul lui. Să nu-l ating nici cu degetul! Ce era să fac? I-am spus: ori eu, ori el. M-a dat afară din casă, derbedeul, ăsta-i adevărul.

Tăcu și căzu pe gînduri. Ilia Antonîci își dădu seama că fiu-său voia să-și descarce tot ce avea pe suflet poate pentru prima oară în viața lui, și rămase neclintit.

— Era femeie tare cumsecade. Așa e, a plîns cînd am plecat și mie mi-a părut rău după ea. Am vrut chiar să mă întorc... Într-o zi m-am dus la ea, dar băiatul și-a bătut joc de mine. Atunci am renunțat. Iar mai tîrziu... Cît era să-mi duc zilele singur cuc?!...

M-am însurat a doua oară... De fapt, pot să spun, tată, că nu-mi pare rău. Ne înţelegem bine. Un singur lucru mă doare — nevastă-mea nu vrea copii, pentru nimic în lume!

— De ce s-o fi ridicînd împotriva firii femeieşti? se revoltă bătrînul, nemaiputîndu-se stăpîni.

— Ea zice aşa: dacă începe iar un război, ce mă fac cu copilul? Ştii, a pătimit multe pînă s-a ridicat pe picioare şi şi-a primit calificarea la fabrică. Maică-sa a fost văduvă de soldat; în timpul războiului s-a refugiat şi a pierdut tot ce avea. A venit la oraş cînd nevastă-mea era de-o şchioapă. S-a canonit rău şi a murit. După moartea ei, fata a trăit cînd în casa cui voia s-o ia din milă, cînd la orfelinat. A stat în şapte oraşe şi a văzut destulă durere... Eu am căutat s-o conving să facă un copil. Dar nici nu vrea să audă. Mie, zice, mi-au plîns ochii pînă le-au secat lacrimile, din pricina războiului aceluia blestemat. Şi, pentru plăcerea mea, să-mi osîndesc şi copilul să verse lacrimi de sînge?! Asemenea lucru n-am să fac niciodată. Stînd cu ea, am început şi eu să gîndesc la fel... Şi totuşi, tare îmi sînt dragi copiii! încheie Matvei. Privirea i se însufleţise, deveni duioasă şi, rupîndu-se parcă de cele pămînteşti, i se oprise undeva, într-un punct al zării, deasupra frunzişului proaspăt al mestecenilor şi arţarilor din cimitir.

De cîteva clipe, Ilia Antonîci începuse să dea semne de tulburare; se frămînta, tresărea, smulgea de pe mormînt fire uscate de iarbă, le răsucea între degete.

— De mult ar fi trebuit să am nepoţi, oftă el. Apoi se plecă spre Matvei şi-l lovi cu cotul, ca să-i dea curaj. Nu te lua după ea! După noru-mea! Că doar tu eşti stăpîn în casă!

Matvei zări mişcarea ironică a buzelor ascunse sub mustaţă, dar îşi stăpîni zîmbetul gata să-i izbucnească drept răspuns.

— Ce nevoie ai de nepoţi? Le ţine Anton locul.

Ilia Antonîci se ridică, îşi luă şapca mototolită de pe mormînt şi o scutură, izbind-o brusc de picior.

— Da, o să fie greu cu copiii... la caz că se întîmplă ceva, spuse el, dar se întrerupse şi oftă zgomotos.

Haide, ia-ţi rămas bun de la bunicu-tău. Acu', o să stea să aştepte pînă s-o mai întîlni cu noi... Crucea i-o vopsesc eu, negreşit.

Îl trase de mînecă pe Matvei, arătîndu-i că vrea să plece. După ce făcu cîţiva paşi, se întoarse spre mormînt, îşi scoase şapca de pe cap, se închină, îşi ajunse din urmă feciorul şi tuşi — adică: de data asta n-o să mă las mai prejos.

Deluşorul cu cimitirul rămăsese în urmă; trecuseră şi de crîngul de mesteceni cînd Ilia Antonîci întrebă, prudent:

— N-o fi auzit nevastă-ta ceva pe la fabrică? La Moscova sînt cumva temeri de război? Ce se mai vorbeşte?

— Eh, fiecare vorbeşte după cum îl taie capul.

— Dar de la stăpînu-tău n-ai auzit nimic?

— L-am întrebat, odată, în maşină, pe drum. Mi-a spus: se adună norii. Apoi a tăcut. Iar după ce-am mai făcut vreun kilometru, m-a întrebat: de ce crezi că eu ştiu mai multe decît dumneata? Doar citim aceleaşi ziare, ascultăm acelaşi radio...

— Nu s-a dat în vileag?

— N-a pomenit decît despre nori. Dar n-a spus dacă au să se pornească. În privinţa asta, vezi matale, întreabă-l pe altul...

— Ascuns om! făcu bătrînul, clătinînd din cap a dezaprobare.

— Altădată, l-am mai auzit discutînd cu cineva, tot în maşină. Celălalt zicea că am semnat tratatul cu nemţii şi că nu trebuie să ne pierdem speranţa. Da' al meu: garantezi tu pentru fascişti? Celălalt a sfeclit-o, imediat.

— Asta e! făcu Ilia aproape victorios. Îţi aduci aminte? Într-o zi l-ai adus la Moscova, pentru niscai treburi de-ale vilei, pe Timofei Nîrcov. Am stat niţeluş de vorbă şi i s-a dezlegat limba. Ehei, mi-a spus el, acum neamţul şi-a mai venit în fire, a început să dea din coate. Acum, zice, venim noi la rînd. Adică ce vrei să spui? l-am întrebat eu. Vreau să spun, zice, că neamţul nu ne are la stomac, pentru colhozurile noastre. Şi ce-i dacă nu ne are la stomac? i-am

răspuns eu. Nici chiaburii nu ţineau la colhoznici. Credeau că azi, mîine, or să-i înghită cu totul. Dar s-au înecat, le-au rămas colhozurile în gît. Atunci Nîrcov mi-a şoptit la ureche: chiaburii s-au înecat, da' neamţul nici n-o să tuşească măcar!

Matvei se opri şi ridică sprîncenele, mirat:

— Cum? Chiar aşa ţi-a spus?

— Chiar aşa.

— Să-l bagi la puşcărie şi încă ar fi puţin! mormăi Matvei printre dinţi şi porni cu paşi atît de mari, încît bătrînul, care se oprise în faţa lui, trebui să se dea la o parte şi apoi să alerge după el.

— Stai să vezi ce voiam să-ţi spun, continuă el grăbit. Eu nu m-am putut împăca niciodată cu Nîrcov. Şi atunci, la Moscova, iar m-am frămîntat: cine o fi văzînd mai departe, eu sau el? Dar m-am gîndit îndată că n-o fi vorbind el din capul lui. Nîrcov e deprins să adulmece, o fi mirosit ceva! De la cine? m-am întrebat. Nu cumva o fi tras cu urechea la ce spune Pastuhov al vostru? Stăpînul vostru? Ce zici?

— Ţi-am spus doar că şeful n-are obicei să-şi bată gura de pomană. El e altfel de om. Cît despre Nîrcov — e un ticălos! răspunse Matvei înciudat.

— Atunci de ce l-ai băgat în pîine? îl întrebă Ilia, şiret.

— Mi s-a făcut milă de el, aşa, prosteşte. Într-o bună zi am intrat într-un birt să beau o bere rece. Nîrcov umbla de la o masă la alta şi cerşea resturi de pîine. M-a recunoscut şi mi s-a plîns că o duce tare greu. Tocmai era nevoie de un paznic la vilă. Şi l-am dus la şef. Că pe unul din satul meu...

— Cum s-ar zice, i-ai făcut un bine omului, iar el, cînd am stat de vorbă, l-a făcut neghiob pe taică-tău. Ţii cu bolşevicii? mi-a zis el, şi a rîs de parcă ar fi fost vorba de-o glumă! Lasă, zicea, o să mai mă întorc eu la Korjiki!

— Şi acum îl aştepţi cu nerăbdare! rîse Matvei.

— Doar ştii bine cu cîtă nerăbdare îl aştept! Pînă şi cei mai păcătoşi oameni ai noştri din ticălos nu-l scoteau. Pe el, nimeni în colhoz nu-l pomeneşte cu o vorbă bună...

Ilia Antonîci își dădea seama că Matvei e mereu îngrijorat, dar nu înțelegea bine ce-l apasă mai mult. Pe el nu-l preocupa atît fericirea conjugală a lui Matvei și a nevestei lui, cît soarta care-i pîndea în caz de război pe cei doi băieți mai mari și pe Mavra cu Anton. De aceea, cînd printre casele din Korjiki se ivi și acoperișul casei lui, bătrînul tresări și se grăbi să spună ce gîndise tot timpul.

— Eu am făcut două războaie. Astăzi, pînă și muierile au uitat cîți dintre ai noștri nu s-au mai reîntors acasă. Și parcă cine a stat să-i numere pe toți? În Manciuria și în Galiția au rămas puzderie. Cădeau oamenii ca muștele. Oare o să ajungem iar acolo?... Nu-mi e de mine!... Orice m-ar aștepta. Dar tu și Nicolai veți pleca amîndoi. Și tare mă tem că voi, copiii, o să aveți de tras mai din greu decît tatăl vostru. Au trecut patru ani de cînd m-am ciondănit, la Moscova, cu Nîrcov...

— Ce tot dai zor cu Nîrcov? îl întrerupse Matvei, pierzîndu-și răbdarea. Un palavragiu!

— Așa e. Să-l lăsăm încolo... Dar am și eu oleacă de minte. Și văd că neamțul a început nu numai să dea din coate; uită-te și tu cîte țări a înghițit. Iar dacă prinde gust — nu-l mai oprește nimeni.

— Stai, îl întrerupse Matvei încet, încruntîndu-se și arătînd astfel că vrea să curme odată discuția asta care îl supăra. Ținta noastră e să ne rînduim viața. Iar a dușmanilor e să ne împiedice. Cît timp vor exista dușmani, vor exista și piedici. Așa-i?

În poartă, se ivi Anton. Văzîndu-și tatăl și fratele, dădu fuga să-i întîmpine, stîrnind cu tălpile lui desculțe vîrtejuri mici de praf. Fără să aștepte răspunsul bătrînului, Matvei se grăbi să continue:

— Dacă va fi nevoie să-i oprim — îi vom opri. Fie pe nemți, fie pe oricare alții. Nu ți-a spus Nicolai ce înseamnă Armata Roșie? Eu pot să-i întăresc spusele. Tu ai luptat pe vremea țarului. Și vrei să compari armata de atunci cu armata de-acum. Noi avem astăzi alte unelte, tată! încheie el cu înflăcărare și, cu corpul plecat înainte, se avîntă pe neașteptate în întîmpinarea lui Anton care, din fugă, nimeri drept

în brațele lui deschise. Matvei îl cuprinse, îl strînse la piept, îl ridică în sus și începu să se învîrtească cu el în brațe atît de repede încît Ilia abia apucă să se ferească de picioarele prăfuite ale copilului care zburau prin aer.

— Mai ușor, voinicule! strigă bătrînul nu de teamă pentru el sau pentru Anton, ci de bucurie pentru îndemînarea lui Matvei și pentru dragostea celor doi frați care se arătase deodată în joaca aceasta zglobie. Matvei îl aruncă peste umăr pe Anton, care tot mai dădea din picioare, și deschise larg poarta. Intrară toți trei în curte, rîzînd gălăgioși. Mavra îi întîmpină și ea rîzînd:

— Ia uită-te la ei! S-au dus să pomenească morții și vin ca de la nuntă!

La masă, același simțămînt de ușurare îi stăpîni pe toți. Ciorba albită cu lapte fu înghițită mai cu poftă, cartofii sărați fură înfulecați mai vîrtos; iar gîndurile supărătoare parcă se șterseseră, parcă adormiseră. Mîncară, ca de obicei aproape tăcuți, dar foarte bine dispuși. Pînă și bunicului Anton, cel răposat — dumnezeu să-l ierte, că, zău, tare cumsecade mai era! — Ilia făgădui să-i găsească pentru cruce o vopsea mai deschisă și mai durabilă, ca să țină mai mult.

7.

Cînd se așeza în cerdac și-și rotea alene privirile în jur, fără ca nimic deosebit să-i atragă atenția, Matvei uita de toate. Își petrecea acasă ultimele zile ale concediului. Isprăvise de mărit grajdul, terminase și celelalte treburi mai mărunte — atîta cît putuse, ca să le dea o mînă de ajutor lui taică-său și Mavrei. Tot ce fusese de dres, era dres și viața reintra în matca ei obișnuită. Iar Matvei tocmai matca aceasta o cerceta cu ochii minții cînd își pironea privirile în vreun colț al ogrăzii scăldată de soarele amiezii.

Grijile tatălui, grijile întregului sat îl tulburau prea puţin şi nici nu se gîndea să se împovăreze cu ele. Ocupat mai tot timpul cu cîrpitul gospodăriei părinteşti, abia apucase să vadă cîţiva oameni din sat. Cei de-o seamă cu el — de care îşi mai aducea aminte — se risipiseră de mult care încotro; cei mai vîrstnici îşi făuriseră cuibul şi nu-şi mai vedeau capul de treburi. Aproape că nu avusese cu cine să stea la taifas mai prieteneşte, iar cînd se întîmpla să schimbe vreo vorbă cu careva, se strîngea imediat în jurul lor lume străină, dornică mai ales să afle cum e viaţa la Moscova.

În lungul zilelor petrecute acasă, inima îi zvîcnise nu o dată, fără motiv, ca în copilărie. Şi totul în preajmă i se părea, pe neaşteptate, drag, scump, iar în minte i se trezea gîndul că acolo e casa lui şi că n-o să mai plece nicăieri. În zori, din hornurile caselor fumul se lua la întrecere, înălţîndu-se în spirale spre cer; de departe, de pe ogoare, se auzeau pocnetele răsunătoare ale motorului, de parcă o droaie de copii s-ar fi apucat să spargă nuci. O coţofană se aşeza pe frînghia de rufe, se legăna ridicîndu-şi şi smucindu-şi coada lungă, şi cîrîia un trra-ta-ta-ta strident, de-ai fi zis că răspunde nucilor sparte. Iar inima zvîcnea în piept: e casa ta! Casa ta!

Meleagurile de baştină erau în prefacere, se schimbaseră mult de cînd le părăsise Matvei. Schimbările nu se observau însă numai la cei tineri; despre ele nu uitau să pomenească nici bătrînii din Korjiki. Bombăneau ei ce bombăneau şi odată adăugau: „Fireşte, azi lumea ştie carte, n-a mai rămas o casă în sat unde să nu fie cărţi". Sau ocărau colhozul pentru lipsa de pricepere gospodărească, îl făceau cu ou şi cu oţet pentru administraţia nechibzuită, dar îşi aminteau imediat că şi ai lor erau în colhoz şi adăugau: „Vezi bine, mă, cu maşinile de azi, şi dacă vitele ar fi îngrijite ca lumea şi nutreţurile cum se cuvine, fireşte că viaţa ar fi mult mai bună decît pe vremuri!" Într-un moment de voie bună, Matvei îi spuse lui taică-său că numele cel mai potrivit pentru Korjiki ar fi acum „vezi bine, fireşte". Şi rîseră amîndoi.

Nu era greu să observi schimbările, dar uneori, cu totul pe neașteptate, Matvei vedea limpede cît de mult rămăsese în urmă satul față de viața lui de la oraș; și atunci, la bucuria revederii cuibului natal se adăuga plăcerea și sentimentul superiorității față de ai lui, cărora le-o luase cu mult înainte. Alteori, se simțea ispitit să-și ia cu el toată familia. Dar își dădea bine seama că asta nu se putea, și că dacă ar fi fost nevoit să-l ia la el numai pe Ilia Antonîci și-ar fi stricat tot rostul vieții, cucerit cu atîta greu. Totodată, se gîndea că bunăstarea lui e încă foarte relativă și-l cuprindea altă dorință: să nu-și mai prelungească șederea în sat (oricît de drag i-ar fi locul natal), să plece, să se înapoieze la Moscova.

În ajunul plecării se duse cu Anton să pescuiască la iaz. Era în zori, într-o zi de iunie. Prin hățișul de sălcii și răchite de pe mal, soarele abia răsărit arunca pe fața apei reflexe sîngerii, de aramă. Cei doi pescari aleseră o limbă de pămînt acoperită cu stuf proaspăt, moale și primăvăratic, care pătrundea adînc în iaz. Între limba aceea de pămînt și mal se întindea un ochi de apă încă nenăpădit de nuferi, închis dinspre larg de-un ostrov lunguieț, care împărțea iazul în două. Matvei nu uitase colțișorul acesta liniștit; îl cunoșteau bine și Anton și tovarășii lui, fiindcă aici se ascundeau îndeosebi linii, cînd veneau, primăvara, să-și lase icrele.

Cei doi frați răsturnară în iarbă cutia de conserve ruginită, plină cu rîme adunate de cu seară de Anton; aleseră din ghemotocul viu, roșcat, rîmele cele mai grase și mai închise la culoare, le prinseră în cîrlige, le scuipară ca să poarte noroc și aruncară undițele. Apoi tăiară cîte o crenguță bifurcată de arin, fixară undițele, se așezară cuprinzîndu-și genunchii cu brațele și încremeniră în așteptare.

Întinseseră amîndoi patru undițe, rășchirate ca o palmă căreia i-ar fi lipsit degetul cel mare. Dar peștele nu voia să se apropie de ele. Plutele înghețaseră parcă pe luciul nemișcat al apei, cu reflexe metalice. Soarele se ridica tot mai sus, prefăcînd arama în argint. La început, ochii celor doi pescari ținteau

plutele de parcă le-ar fi ochit prin cătarea unei puşti; apoi privirile începură să li se desprindă de pe ele, mai întîi pentru o clipă, apoi — tot mai mult. Peştele nu se apropia de momeală.

Departe, lîngă ţărmul ostrovului, o pasăre cu ciocul negru se săltă deasupra apei, bătu din aripi, se scutură, înotă încolo şi încoace de parcă ar fi căutat ceva şi se afundă din nou agitîndu-şi codiţa ascuţită. Cîteva cercuri luminoase se lăţiră pe faţa apei; unul din ele, pierzîndu-şi strălucirea, atinse plutele şi le clătină uşor.

— Un cufundar! şopti Anton încîntat, întorcîndu-se spre Matvei. Şi buzele îi păliră de emoţie.

Tăcuseră pînă atunci amîndoi. Matvei voia să vadă cît se poate abţine să nu vorbească frate-său mai mic; iar lui Anton, în aşteptarea minunatei taine a pescuitului, emoţia parcă îi lipise limba de cerul gurii. Băieţaşul nu se mişca decît rareori, cînd trebuia să schimbe cu multă băgare de seamă poziţia undiţei.

— Ghici unde o să iasă? întrebă Matvei.

— Nu mai iese! făcu Anton cu un aer de mare cunoscător.

Avu dreptate; pasărea se afundă în apă şi nu mai ieşi la suprafaţă; pesemne că ajunsese la malul celălalt al ostrovului. Pornind de la ea, cei doi începură o discuţie vînătorească, domoală — fiindcă oricum, chiar dacă ai fi crăpat de ciudă, peştele tot nu voia să vină la undiţe!

E uimitor cît de bine se pricep, de cînd lumea şi pămîntul, vînătorii şi pescarii mai vîrstnici să le povestească celor mai tineri de ce vînat şi pescuit bogat au avut ei cîndva parte, chiar dacă de la întîmplarea povestită n-a trecut nici o săptămînă; iar povestitorii nu ajung nici la călcîiele lui Boian[1] şi nici nu sînt mincinoşi de felul lor. Din spusele lui Matvei reieşea că atunci cînd începuse să vîneze, în ostrov, ieşeau an de an pe puţin trei-patru rînduri de pui de raţă sălbatică, iar cufundari se aflau nenumăraţi. La fel era şi cu peştele. Altădată, adică

[1] Cîntăreţ rus de la sfîrşitul secolului al XI-lea, şi începutul secolului al XII-lea, care şi-a cîştigat o mare faimă cu arta sa.

înainte de plecarea lui la armată, Matvei prindea numai într-o jumătate de oră, tot aici, în zăvoi, o tigaie întreagă de lini.

— Mare lucru o tigaie! făcu Anton dispreţuitor.

— Tu, sigur, n-ai prins nici unul, în viaţa ta! îl necăji Matvei.

— Ba încă cum am mai prins! ripostă mîndru băiatul şi, căutînd să-şi ascundă necazul, privi ţintă, fără să clipească, plutele acelea afurisite, pînă cînd ochii i se umplură de lacrimi, iar supărarea îi trecu. E adevărat, întrebă el, ce mi-a povestit mama, că tu ai prins odată o ştiucă cît mine de mare?

— E mult de cînd ţi-a povestit?

— Eram mic de tot.

— Păi atunci nici ştiuca nu era prea mare! rîse Matvei.

Copilul îl privi cu neîncredere, simţindu-se din nou niţeluş jignit.

— Am prins multe ştiuci, spuse Matvei agale. Dar nu vorbeşte nimeni despre ele. Despre una însă — ce-i drept — s-a vorbit în toate casele. Tocmai despre aceea de care m-ai întrebat. Numai că n-am prins-o.

— N-ai prins-o? şopti Anton mirat.

— Mi-a scăpat.

— Cea mai mare?

— Chiar ea. Şi era atît de mare, cum nu mai pomenise nimeni în iazul nostru... Uite cum a fost: am pus un vintir mare, colo, ceva mai sus de ostrov. Era nou-nouţ, trainic, îl împletise tata care se pricepea grozav la făcut vintire.

— Pe-atunci mai era încă fierar, nu?

— Sigur. Toţi fierarii sînt îndemînatici... Ştii că şi eu sînt fierar? Matvei zîmbi şi Anton îi răspunse cu un surîs care parcă voia să spună: oi fi şi tu îndemînatic, nici vorbă, dar cum de-ai scăpat ştiuca?

— Aşa... Am aşezat vintirul de cu sară, din luntre, după cum se cuvine. Ostreţul l-am înfipt la peste o jumătate de metru adîncime — acolo e fundul nămolos — capătul de sus i l-am lăsat numai un pic deasupra nuferilor, ca să nu bată la ochi. A doua zi m-am dus de cu zori să văd ce s-a prins. Cum mă apropii,

îmi dau seama că ostreţul stă altfel de cum îl înfipsesem eu. Pun mîna pe el şi trag: ieşea parcă mai uşor de cît m-aş fi aşteptat. Ei, îmi zic, mi-o fi luat cineva peştele şi-a înfipt ostreţul la loc, din repezeală. Dar nu. Cînd a început vintirul să iasă din apă, am văzut că se clătina. S-a prins ceva, m-am gîndit eu. Şi n-am apucat să mă gîndesc bine cînd, deodată — pleosc! — s-a izbit ceva de fundul luntrii. Nici nu ştiu cum de-am rămas în picioare şi nu m-am răsturnat, aşa a prins să joace barca sub mine! Ostreţul însă nu l-am scăpat din mînă. Ba am prins şi vintirul, de cerc. Îl trăgeam în sus şi el nu se lăsa! S-au stîrnit valuri, luntrişoara mea s-a umplut cu apă, s-a îngreunat, se legăna cînd pe-o parte, cînd pe alta, de parcă ar fi fost vie. Mi-am adunat puterile, am tras voiniceşte şi vintirul a ieşit aproape tot afară, dar n-am putut să-l răstorn în luntre. Era nemaipomenit de greu! Mă uit: văleu, ce-i asta? Din pîlnia vintirului ieşea o coadă neagră cît două palme de bărbat şi tot izbea, cînd în apă, cînd în luntre, de răsuna luntrea ca o butie goală. Mă uit mai bine şi ce văd: Pe fundul vintirului se mişca un drac de ştiucă mare, neagră ca funinginea, şi toată numai dungi ruginii de-ţi era mai mare groaza! Îşi vîrîse botul verzui în pîlnie, iar coada îi ieşea afară, pe dincolo — nici nu încăpea în vintir, dihania! M-am aşezat, am lăsat ostreţul şi am început să trag cu amîndouă mîinile de cerc, căutînd să-mi las toată greutatea pe marginea cealaltă a luntrii, ca să nu mă răstorn. Încet, încet, am izbutit să trag ştiuca înăuntru, dar tot mai atîrna de-un cot deasupra apei. Doar o dată să mai fi smucit de cerc, şi gata! Am încercat să mă ridic în picioare. Şi am simţit că mă ia cu frig pe spinare: ochiurile de pe fundul vintirului se rupseseră aproape toate! Şi botul ştiucii nimerise în spărtura cea mai mare! N-am apucat nici să mă mişc bine şi vintirul a căzut peste mine, în luntre, iar eu m-am încurcat sub el!... Şi, în aceeaşi clipă, dragul meu, în clipa cînd am căzut, dihania neagră parcă m-a plesnit peste ochi şi bîldîbîc! înapoi în iaz! Atîta am văzut-o... A dat

o dată cu coada în apă de-au zburat stropii peste tot, sclipind în soare. Şi dusă a fost...

Matvei îşi trecu mîna peste frunte. Tot povestind, se ridicase în picioare. Îi era dragă amintirea şi, privind iazul, retrăi din nou toate amănuntele aventurii pe care o crezuse demult uitată. Despre Anton nu s-ar fi putut spune că îi era recunoscător — era de-a dreptul îmbătat de nemaipomenita întîmplare din trecut. Toată fiinţa, toată imaginaţia lui participau direct la povestea fermecată şi numai privirea strălucitoare i se plimba de la frate-său la ostrov— locul de acţiune al celor petrecute — iar de la ostrov din nou la frate-său.

— Şi de ce se găurise vintirul? Doar era nou-nouţ! întrebă el după ce se gîndi cîteva clipe în tăcere.

— Ştiuca îl găurise. Cu dinţii.

— Atunci cum de n-a scăpat de la bun început prin pîlnie? Că doar coada îi era afară...

— Vezi, asta e: ştiuca nu ştie să înoate de-a-ndăratelea.

— Dar alt peşte nu mai era cu ea în vintir?

— Ba mai era, că doar se vîrîse acolo după peşte! Vintirul era plin de lini. Cei mai mulţi au scăpat prin spărturi, iar ceilalţi... Dar dă-i încolo de lini! se întrerupse Matvei şi deodată, mărturisi sincer, copilăreşte: Mi-au dat lacrimile atunci, nu alta!

Dar imediat după mărturisirea aceasta neaşteptată, se încruntă şi mormăi, prefăcîndu-se nepăsător:

— Eram ud leoarcă!

— Bine... şi cum... mai vru să întrebe Anton, dar nu termină, ci se culcă pe iarbă, cu mîinile sub cap. Emoţia parcă începuse să-i scadă, dar îl toropise; băiatul clipea des, gata-gata să adoarmă. Peste puţin, tot culcat pe spate şi tot cu ochii închişi, spuse desluşit:

— O mai fi şi acum în iaz!

— Sigur că e, dacă n-a prins-o nimeni pînă acum, aprobă Matvei. Dar nu mai e cît tine, ci cît mine de mare!

Anton îl privi atent: nu, frate-său părea absolut serios. Apoi se gîndi puţin şi izbucni în rîs.

— Numai somnul poate să fie cît tine!

Se aştepta să rîdă şi Matvei, dar acesta îl ameninţă şi-i arătă apa cu degetul. Pluta de la una din undiţele lui Anton pornise într-o parte şi, trasă parcă spre fund, dispăru lăsînd după ea cercuri uşoare pe întinsul apei. Anton se repezi la undiţă, o trase cu îndemînare şi aruncă pe mal un biban zdravăn.

Matvei urmări atent cu cîtă îndemînare scoate Anton peştele din cîrlig — bibanul înghiţise lacom nada — cît de liniştit scoate juvelnicul din buzunar, cum îl desface şi-l aruncă în apă cu o singură mişcare, cum vîră bibanul în el, cum prinde altă rîmă în cîrlig, cum aşază undiţa la locul ei şi cum o controlează pe cealaltă. Era pescar priceput, cu reflexe precise, stăpîn pe sine şi totuşi pătimaş. „Un adevărat Verighin", gîndi Matvei cu aprobare şi dragoste.

Multdoritul moment, cînd după chinurile aşteptării norocul îi surîde în sfîrşit pescarului şi, prin avalanşa solicitărilor, îi pune la încercare tot sîngele rece şi toată îndemînarea, nu vine prea des. Dar cînd vine, răbdarea pescarului e răsplătită însutit. În zăvoi nimerise un cîrd de bibani lacomi. Nu mai era timp de stat la taclale — doar să tragi şi să te mişti cît mai repede. Pescarii pierdură curînd socoteala peştilor scoşi şi aruncaţi în grabă pe iarbă. Nu mai vedeau decît plutele. Nici nu se mai uitau unul la altul. Nu mai puneau cîte o rîmă proaspătă după fiecare peşte prins — ajunge un sfîrc, ajunge poate şi cîrligul gol. Fiecare clipă e preţioasă. După ce cîrdul a trecut, scade focul, scade înfrigurarea, undiţele spintecă tot mai rar văzduhul. Atunci poţi din nou să prinzi pe îndelete nada, poţi s-o şi scuipi dacă vrei, ai timp să te aşezi pe vine, să îndrepţi crăcanul care s-a lăsat într-o parte sub undiţă.

Şi iată-l, în sfîrşit, pe Anton păşind victorios spre casă. Duce în mînă plasa plină cu bibani. Undiţele îi stau pe umăr. Rîmele rămase au fost aruncate în zăvoi — să se înveţe peştele să vină după ele — cutia de conserve zace goală pe iarbă. Toate cerinţele meşteşugului au fost îndeplinite şi inima mîndră a băiatului e plină de izbîndă.

Matvei își privea cu admirație frățiorul. Dobîndise ceva nou care-i umplea sufletul de bucuria surprizei și-i era nespus de drag. Cevaul acesta îi pătrunsese în inimă și ar fi vrut să-l ducă cu el, să-l păstreze pentru toată viața. Se întreba cine mai izbutise să-i miște cu atîta duioșie sufletul așa cum i-l mișcase Anton și, fără să vrea se gîndi la Nicolai. Atunci, repetînd aproape cuvînt cu cuvînt o discuție pe care o credea de multă vreme uitată, îl întrebă pe Anton dacă nu cumva ar dori să ajungă învățat.

— Firește, îi răspunse băiatul fără să stea mult pe gînduri. Dacă învăț, înseamnă că am să ajung învățat.

— Isprăvește școala de șapte ani, spuse Matvei. Și dacă ai să vrei să înveți mai departe, te iau la mine, la Moscova.

Anton se opri. Undițele îi alunecară de pe umăr. Nici nu se gîndi să le îndrepte și ele căzură pe pămînt. Cu ochi strălucitori, își privea fratele mai mare.

— Pe cuvînt? întrebă el scurt, cum vorbesc de obicei școlarii.

— Pe cuvînt! îi răspunse Matvei grav, și-i întinse mîna. Acum, du-te. Dă-i mamei peștele, să facă ciorbă. Și nu uita s-o ajuți la curățat bibanii!

Anton se plecă să ridice undițele, dar îndemînarea îl părăsise și cu cît încerca să le strîngă laolaltă, cu atît ele se rășchirau și se încrucișau mai mult. Matvei făgădui să le aducă el acasă și astfel, scăpat de grijă, băiatul porni în goană, legănînd juvelnicul plin de pește. Dar, după cîțiva pași, se opri brusc, se întoarse și strigă:

— Ai grijă! Eu n-am să uit!

Apoi își reluă mai sprinten goana.

Acum, satul se vedea bine. Matvei mergea agale pe drumul pustiu. Soarele urcase mult și dogorea, dar adierea înmiresmată a vîntului și trilurile ciocîrliei peste întinderea cîmpului mai păstrau parcă ceva din dimineața aceea care nu se terminase încă, din ceasurile de fericire proaspătă pe care satul i le dăruise lui Matvei în ajunul plecării.

Înainte de-a intra în sat, drumul făcea un cot. În dreptul cotului, sus, pe dîmb, Matvei zări fierăria, își încetini pașii, se opri o clipă, apoi porni brusc în susul dîmbului.

Fierăria, năpădită de buruieni, parcă a intrat pe jumătate în pămînt. Tufele de mălin cu florile uscate îi ajung pînă la acoperiș. Un brăduț se ițește pe deasupra coșului și-și întinde peste acoperiș crengile late, ca niște labe. Ușa e prinsă cu scînduri cenușii, lungi, bătute în cruce. De unde au venit tufele, de unde a răsărit bradul? Vîntul a adus sămînța și ea a prins, așa cum prinde viața pînă și pe stîncile pleșuve.

Matvei dă la o parte vrejurile uscate amestecate cu urzici tinere, caută o crăpătură între uscior și canatul ușii și se uită înăuntru. Într-un ungher, prin îmbucătura desfăcută a unor bîrne, o rază de soare spintecă podeaua bătătorită. În fața vetrei se înalță un maldăr de moloz. Sub coșul vetrei — o grămadă de cărămizi sparte și două-trei cărămizi întregi, afumate.

Locul unde odinioară se afla nicovala nu se vede bine. Matvei caută altă crăpătură a ușii, dar cînd își lipește ochiul de ea nu vede decît pînza argintie a unui păianjen, care atîrnă ca prin minune în aer și pe care razele soarelui o smulg din beznă.

N-ai ce vedea și nici n-are rost să privești ruinele care și-au trăit traiul. Curînd, foarte curînd, le va acoperi țărîna. Matvei se depărtează de fierărie, coboară aproape în goană dîmbul, ajunge jos, în drum, și pornește înainte. Iată, ulița satului se deschide lungă și dreaptă în fața lui.

O femeie în negru vine spre el. Merge repede, e grăbită. Dar cînd se apropie, pasul egal îi devine șovăitor. Matvei îi vede fața. O față palidă, puțin alungită, legată în basma. Ciudat lucru: e atît de cald, și femeia poartă basma groasă, de iarnă. Pașii i s-au încetinit de tot. I se văd ochii — rotunzi, larg deschiși, ușor bulbucați printre genele negre. Numai ochii trăiesc pe fața ei: obrajii îi sînt supți, buzele subțiri par galbene, ca de mort. Fruntea, pomeții, bărbia, strînse tare în basma dau chipului triunghiular ceva din înfățișarea moartelor gata de prohodit. Cînd

femeia ajunge în dreptul lui, Matvei își întoarce privirea. Ce-i pasă lui de cine îi iese în cale?

— Verighin? se aude deodată un glas șoptit, dar plin și melodios.

Se opresc amîndoi, în aceeași clipă.

— Nu mă recunoști? întreabă femeia cu un zîmbet trist și fericit totodată.

Atunci, ca la dogoarea unui foc, glasul femeii, ochii, gura ei, luminată de zîmbet, se contopesc și în fața lui Matvei răsare Agașa. Dar el n-o vede așa cum e acum, cînd îi întinde mîna șovăind, în așteptarea răspunsului. Luminate de clipa fulgerătoare a recunoașterii îi apar dinainte pădurea însorită, chipul de altădată, strălucind de tinerețe și cea dintîi, nesfîrșita strîngere de mînă...

— Ai lăsat peștele în iaz? întreabă Agașa arătînd cu capul spre undițe.

Matvei nu poate să rostească nici un cuvînt. Mîna Agașei îi scapă din palmă. Mîna pe care a strîns-o cîndva — de mult, în crîng — era altfel.

Agașa înțelege de ce nu poate să vorbească. Fericirea i se stinge pe față, o dată cu zîmbetul. Rămîn numai durerea și tristețea. Iar ca să alunge tăcerea apăsătoare, începe să vorbească și pentru ea și pentru Matvei. Da, aflase că venise. Se așteptase ca el să dorească s-o vadă. Dar el nu dăduse nici un semn de viață. Ar fi putut să-i trimeată vorbă prin frățiorul lui sau prin altcineva. Să-i spună și ei cum o mai duce. În sat se vorbea că nu prea îi merge bine. E adevărat?

— De ce? Ba, dimpotrivă, o întrerupe Matvei.

Femeia tace, iar lui îi pare rău că primele cuvinte i le-a spus atît de răstit.

— De ce te-ai încotoșmănat așa? o întreabă apoi.

Ea răspunde scurt, cu jumătăți de fraze, că o doare fața, nervii feței, că e bolnavă de multă vreme. Stau unul lîngă altul și ea îl privește drept în ochi, apoi, deodată, își coboară privirile spre pămînt.

— N-am avut noroc în viață. Din pricina bărbatului. De-atunci sînt bolnavă.

Matvei se lasă cînd pe un picior, cînd pe altul şi spune încet:

— Trebuie să te îngrijeşti.

— Mă îngrijesc.

Tac amîndoi. Apoi, ea ridică spre el ochii şi spune rar, cu glas stins:

— Ce frumos eşti!

El întoarce capul.

— Poate că ne mai vedem, nu-i aşa? întreabă ea.

— Plec mîine, răspunde el fără s-o privească. Şi o aude oftînd.

— Deci, asta-i tot?

Abia se poate stăpîni să nu ţipe, se întoarce brusc spre ea, îi apucă repede mîna, i-o strînge grăbit şi — după ce pleacă — îi aruncă din mers cuvintele de rămas bun:

— Ei... rămîi sănătoasă!

„Numai să nu fug! Să nu fug ca atunci!" se gîndeşte el, străbătînd uliţa cu paşi de uriaş.

Intră buzna în curte, aruncă undiţele sub şopron şi trece în grădina de zarzavat. Se apropie de ulm, se trînteşte jos, îşi lipeşte spatele de trunchiul copacului şi aşteaptă să i se potolească zvîcnirea din tîmple.

De ce a trebuit să se uite la fierăria părăsită? Dacă nu s-ar fi abătut din drum, n-ar fi întîlnit-o pe Agaşa. Şi dacă n-ar fi întîlnit-o, nu s-ar mai fi chinuit gîndindu-se la cum a fost şi cum a ajuns. Că doar şi el s-a schimbat, şi nu mai e cum era pe atunci. Dacă Agaşa ar fi rămas ca odinioară, poate că el nu mai pleca din sat, sau o lua cu el. Dar nimic nu rămîne cum a fost. Totul se schimbă. Totul e altfel.

Pentru prima oară în viaţă Matvei se gîndeşte cu intensă luciditate cum se schimbă toate; pentru prima oară îşi răspunde precis. Iar cînd găseşte răspunsul, se gîndeşte cu durere la Agaşa de altădată. Îi vine în minte clipa cînd, în zori, privise cu Anton, de pe malul iazului, cufundarul dispărut fără urmă. Aşa s-a întîmplat şi cu Agaşa: de dimineaţă, în zori, i s-a ivit pe neaşteptate, i-a aruncat în ochi stropi de soare şi s-a cufundat pentru totdeauna în apă. Feri-

cirea s-a dus pe fundul bălţii, a acoperit-o mîlul şi n-are nici un rost s-o mai cauţi! E vremea să cauţi altă fericire, să preţuieşti altceva...

În ziua aceea din ajunul plecării, Matvei rămase tăcut şi nu răspunse o vorbă nici chiar la întrebarea plină de compătimire a Mavrei care-i observase tristeţea.

— Îţi pare rău că te duci de-acasă?

Ce să-i răspundă? Că-i pare şi că nu-i pare rău? Să-i spună că nu se mai simte acasă la el, ci în vizită, într-un loc străin? Uneori adevărul jigneşte mai tare decît minciuna. Şi e mai bine să-l păstrezi pentru tine.

Nici pe taică-său nu putu să-l jignească, refuzîndu-l, cînd acesta îl rugă sfios să mai adauge un sutar la banii împrumutaţi şi cheltuiţi ca să cumpere purcelul. Pe Ilia Antonîci îl chinuia mai mult decît orice datoria pentru vacă. Matvei îi făgădui că, din primele două lefi, o să-i trimeată cîte cincizeci de ruble; şi se bucură de propria lui generozitate cînd văzu cum se luminează chipul bătrînului.

Dar nu-i fu dat să se ţină de cuvînt. Peste cîteva zile şi Matvei şi taică-său aveau să-şi uite făgăduiala neîmplinită.

Şi nu-i de mirare, căci peste cîteva zile aveau să vină vremuri care au şters din minte intenţii mult mai serioase decît făgăduiala de a-l ajuta pe careva cu bani.

În schimb, în amintirea lui Matvei au rămas vii clipele cînd şi-a luat rămas bun de la ai lui.

De dimineaţă, plouă mărunt. Camionul colhozului, care pleca la gară, s-a abătut prin Korjiki, la rugămintea fierbinte a lui Ilia Antonîci, ca să-l ia pe Matvei de-acasă, şi s-a oprit în faţa porţii Verighinilor, ud de parcă atunci a fost spălat. Sacul cu cartofi, dăruit de bunătatea părintească, zace în lada maşinii, acoperit cu rogojini. Valijoara, uşurată de conţinutul ei, a fost vîrîtă în cabină. Motorul huruie nerăbdător.

Anton şi-a încolăcit braţele pe după grumazul lui Matvei. Se ţine de gîtul lui, se lipeşte cu dragoste

de el, i se uită în ochi. Îi șoptește la ureche ceva de neînțeles pentru părinți. Matvei îi răspunde tot în șoaptă, clătinînd a aprobare din cap.

Mavra, nițeluș geloasă, îl trage deoparte cu duioșie, pe Anton:

— Mai dă-i pace odată!

Matvei sare pe scara mașinii. De sus, își mai privește o dată mama vitregă și tatăl. Mavra stă lîngă Anton, cu mîna ei mare, muncită, pusă pe umărul băiatului. Privirea îi e calmă, senină, zîmbetul de pe buze — trist, dar lipsit de orice fel de neliniște. Ilia Antonîci clipește într-una din ochi, face plecăciuni mărunte și, la fiece mișcare, capul îi tremură, ușor. În sfîrșit, cea din urmă privire, spre Anton, răspunsul zguduitor, din ochii larg deschiși, arzători ai copilului și ultima fluturare în văzduh a mîinii lui subțiri.

De sus, ploaia caldă, măruntă întinde peste tot o pînză fină, un păienjeniș ca de vis. Mașina se urnește. Șoferul e grăbit. Șoferii sînt totdeauna grăbiți — Matvei știe foarte bine asta.

Capitolul al treilea

1.

Drumul de la gară trecea prin fața vilelor împrejmuite cu uluci făcute din lemn, din sîrmă sau din fîșiile dantelate de metal, aruncate de fabricile de ștanțat și culese de gospodarii grijulii.

Irișii se trecuseră de mult, căldărușele liliachii nu-și mai legănau clopoțeii pintenați prinși pe tijele subțiri, păstăile cafeluțelor începuseră și ele să se înnegrească. Totul vădea o grabă ciudată de-a se coace cît mai repede în vara aceasta dogorîtoare, vremea era uscată, frunzele bogate ale patlaginei de la marginea drumului se albiseră de praf. Dar căsuțele împodobite, după gustul moscovit, cu cercevele sculptate la ferestre și cu cornișe vopsite în felurite culori la mezanin, păreau lipsite de grijă în arșița soarelui.

Cu cinci ani în urmă — pe-atunci era student — Alexei Pastuhov mai făcuse o dată drumul acesta pe care, cu toate că se schimbase de tot, îl recunoştea uşor. Ca şi atunci, mergea către aceeaşi ţintă: se ducea la tatăl lui şi, totuşi, gîndindu-se la apropiata întîlnire, nu mai simţea nici jena şi nici strîngerea de inimă atît de puternice odinioară.

Trecuseră cinci ani, dar atitudinea lui Alexei faţă de taică-său nu se schimbase. E drept, amărăciunea şi obida i se transformaseră în dezamăgire; dar se obişnuise, şi ele nu-i mai chinuiau sufletul, aşa cum i-l chinuiseră în primele zile după neaşteptata plecare de-acasă a tatălui.

În dimineaţa aceea depărtată şi de neuitat, la Leningrad, Alexandr Vladimirovici îşi chemase fiul în cabinetul lui. Stînd în dreptul uşii larg deschise a dulapului cu cărţi, fără haină, cu mînecile cămăşii albastre suflecate pînă-n cot, tatăl îi spusese cu o voce vlăguită:

— Cît timp vei învăţa, ai să primeşti de la mine ... întreţinerea. Asta am vrut să-ţi spun, ca să ştii...

Nu-şi ridică ochii la el, prefăcîndu-se ocupat cu alegerea cărţilor împrăştiate pe jos. Rămaseră amîndoi nemişcaţi, cîteva clipe.

— Mamei am să-i trimit banii prin poştă, pe numele tău, adăugă tatăl. Apoi, întorcîndu-se cu spatele, vorbi ca pentru sine: Da, am să-i trimit şi ei... cît am să pot.

Răscoli cărţile, luă una, o puse pe măsuţa înaltă pe care lucra de obicei şi o răsfoi nervos.

— O să ne mai vedem. Plec deseară cu trenul „fulger".

Alexei nu se putea clinti din loc ca să iasă din odaie. Simţea că în gîtlej i se petrece ceva ciudat şi se temea ca nu cumva toate spasmele care îl sufocau să nu explodeze deodată şi să-l facă să ţipe sau să izbucnească în plîns. „De m-aş putea stăpîni, de-aş putea să nu scot o vorbă", se gîndea el fără să se clintească şi fără să-şi ia ochii de la taică-său.

— Mi se pare că tu citeşti *Mînăstirea din Parma*. Adu-mi-o. Pe Stendhal îl iau cu mine.

Alexei știa că romanul acela îl citea maică-sa. Și-și dădea seama că tatăl evită să pomenească încă o dată de ea doar ca să nu dea impresia că-i ia ceva.

Și, totuși, continua să stea acolo, ca împietrit.

— Îi las mamei tot. Doar cîteva lucrușoare din cabinet le iau cu mine, mai spuse Alexandr Vladimirovici, aspru.

Apoi se întoarse cu fața spre băiat; privirile li se încrucișară și pe Alexei îl izbi expresia de desperare, cu totul neobișnuită, pe care o văzu în ochii verzi, înflăcărați, nu prea mari, ai tatălui.

— Eu n-am nevoie de nimic! De nimic! continuă tatăl și cuvintele îi izbucniră din piept ca un geamăt înăbușit. Apoi, deodată, Alexandr Vladimirovici începu iar să răsfoiască o carte.

În clipa aceea ușa se deschise și Alexei își văzu mama.

Anastasia Ghermanovna, îmbrăcată înadins parcă de sărbătoare, așa cum numai ea se pricepea să se îmbrace — aproape cu zgîrcenie, dar în niște culori pastelate, uluitoare (cît o admira tata altădată: „Ascultă, Asea, e infernal să ai atîta gust!") — intră ținînd în mînă un buchet de sîngele-voinicului și se opri în prag.

— Ce-i asta? întrebă Alexandr Vladimirovici.

— Uită-te cît sînt de mari! Și au un parfum minunat! răspunse ea blînd. Apoi făcu un pas înainte și-și privi soțul cu spaimă, cu admirație, zîmbindu-i sfios de parcă și-ar fi cerut iertare.

— Mănîncă-le sănătoasă! se răsti Alexandr Vladimirovici și o ură crescîndă luă locul enervării de pînă atunci. Să-ți fie de bine, mai bombăni el, căutînd să se stăpînească.

Mama rămase locului cu buchetul în mînă și cu același zîmbet pe buze. Alexei fugi din cabinet.

Multă vreme lui Alexei îi stăruise în suflet durerea pentru maică-sa, pentru veșmintele ei parfumate, sărbătorești, pentru flori și mai ales pentru surîsul ei sfios și pentru teama pe care încerca să le ascundă sub un fals extaz. Se temea, deci știa că se poate aștepta în orice clipă la o insultă din partea tatălui. Atunci de ce se umilea cu un joc atît de vizibil, de ce încerca

să se prefacă, de ce voia să pară că acceptă totul de bunăvoie, că se împacă cu toate, ca și cum s-ar fi înțeles și ar fi de acord amîndoi cu situația, deși tatăl o lăsa, părăsind familia, casa, ca să plece la altă femeie? Anastasia Ghermanovna își primea răsplata pentru falsa mărinimie pe care tatăl o ghicise din primele clipe și o înțelesese perfect: ea era gata să îndure orice, numai să i se lase speranța avidă că odată și odată totul se va reface, el va reveni și căminul ei va deveni din nou căminul lui. Mama părea că propune pacea; de fapt, ea cerșea milă. Tatăl îi respinsese propunerea lingușitoare, deși el purta toată vina, iar dreptatea era de partea ei.

Alexei își înțelegea profund mama, îi împărtășea sentimentele de femeie și de om, adînc jignite; dar slăbiciunea ei îi părea ofensatoare. Iar în atitudinea tatălui, îl uluise lipsa oricărei bucurii și furia de neînțeles: pleca doar de la rău la bine, pleca spre noua lui fericire.

Peste un an, cedînd insistențelor mamei, se învoi să-l vadă pe Alexandr Vladimirovici, care părea că își uitase făgăduiala de-a o ajuta cu bani pe Anastasia Ghermanovna.

Tatăl îl primi în vila lui încă neterminată, din împrejurimile Moscovei; îl plimbă prin ograda în care se amenaja livada și fuseseră săpate gropile pentru meri; îi arătă puieții înfășurați în rogojini, ramele fără geam ale răsadnițelor.

Se apropiară de-o movilă de pămînt jilav. Acolo se săpa fîntîna. Un flăcăiandru subțirel intră în bena mînjită cu lut. Obrăjorul murdar i se ivea jalnic printre genunchii ascuțiți, strînși sub bărbie.

— Dă-i drumul, porunci el amenințător, căutînd să-și facă curaj.

Meșterul fîntînar începu să învîrte roată și flăcăiandrul dispăru în groapă.

— Cît ați scos ? întrebă gospodărește Alexandr Vladimirovici. Ați dat de nisip?

— Ce nisip! răspunse săpătorul, arătînd cu capul bulgării de lut lustruiți parcă în locurile unde îi retezase cazmaua.

— Ştii, săpatul fîntînilor e o meserie foarte interesantă, spuse Alexandr Vladimirovici zîmbind domol. Am chemat un inginer ca să stabilească locul unde să săpăm. S-a sucit, s-a învîrtit, a calculat şi a spus: săpaţi aici. Apoi a venit meşterul fîntînar, a aruncat o nuieluşă, s-a uitat la ea şi şi-a dat părerea: nu cred că e apă aici. Dar unde e? l-am întrebat eu. Omul s-a mai plimbat prin ogradă, a mai aruncat nuieluşa, a mai chibzuit puţin şi a hotărît: aici trebuie să fie, puteţi săpa. I-am povestit inginerului despre nuieluşă. El a rîs, adică: poporul ştie multe! Unde săpăm atunci? l-am întrebat eu; după calculul dumitale, sau după nuia? Ştii ce mi-a răspuns? Calculele mele sînt juste. (Rîdea mereu). Nu prea le-am greşit. Dar nici străvechile obiceiuri nu sînt de lepădat. Săpaţi după nuia!...

— Ei, şi? îl întrerupse fîntînarul, jignit, scuipîndu-şi în palme şi apucînd cazmaua. O să mai scoatem un metru cub de lut şi-o să dăm de nisip. Iar mai apoi dăm şi de apă.

— Vrăjitorii! rîse Alexandr Vladimirovici.

Noua soţie era plecată şi el se grăbea să termine casa pînă la reîntoarcerea ei. Se vedea cît de colo că totul îi place; glumi cu sobarii care aşezau plita în bucătărie, încercă dacă sînt bine prinse clanţele de la uşi, se urcă în pod şi admiră, prin ochiul de geam de pe acoperiş, dealurile din zare, cenuşii-roşcate sub arăturile de toamnă.

— Uite cum scînteiază aerul din pricina pînzelor de păianjen, spuse el gîfîind. O să fie toamnă secetoasă. Trebuie să ne grăbim cu plantatul livezii.

Ghicise pesemne scopul vizitei lui Alexei şi, cînd se aşezară în căsuţa paznicului, spuse nepăsător:

— Dracu' ştie cît o să mă coste afacerea asta. Şi nu se mai termină o dată cheltuielile. Sînt dator vîndut.

Alexei aşteptă ca femeia care-şi făcea de lucru în jurul samovarului să iasă.

— Mama ar vrea să ştie ce poate să vîndă din mobilier, spuse el roşind.

Călătoria la Moscova și discuția cu taică-său despre bani îi jigneau amorul propriu. Nu era de acord cu mama care susținea că mobila veche nu-i numai a ei, ci și a tatălui. Ea o socotea „agonisită împreună“ și credea că n-are dreptul s-o vîndă fără învoirea fostului soț. Toate acestea, Alexei trebuia să i le explice lui Alexandr Vladimirovici.

— Poate pianul? întrebă el căutînd să vorbească potolit. Mamei nu-i prea arde acum de muzică... Dacă tu nu vrei s-o ajuți... Din vînzarea pianului ar putea să ia... nu știu exact cît... Ne-ar ajunge pentru un an de zile... Iar peste un an, eu isprăvesc institutul.

— Tot nu fumezi? îl întrerupse tatăl, scoțînd tabachera din buzunar.

Nu, Alexei nu fuma. Se hotărî în gînd să nu mai scoată un cuvînt. Tatăl prelungea parcă dinadins tăcerea. Își aprinse țigara, bău cu înghițituri mari jumătate din paharul cu ceai, îl împinse deoparte, îl privi pe Alexei printre gene și-și ridică ușor, a mirare, sprîncenele subțiri; cît se maturizase băiatul! Și totuși, cu frumusețea lui de adolescent, cît de mult îi semăna maică-si!

— Te rog, Aleoșa, spuse el în sfîrșit fără asprime, ba, dimpotrivă, aproape prietenos, să nu-ți mai asumi niciodată rolul de mijlocitor. E penibil, mai ales pentru un tînăr. Cînd ai să-ți ai propria ta viață, îmi vei aprecia sfatul.

Țigara i se stinsese. Luă alta, o aprinse, scutură cu un gest leneș chibritul și-l azvîrli, supărat, departe de el. Cît de bine îi cunoștea Alexei gestul acesta!

— Dar din moment ce ți-ai asumat rolul, continuă tatăl, am să te ajut să-l duci la bun sfîrșit. Spune-i mamei să nu mai conteze pe reîntoarcerea mea.

Își subție și mai mult ochii căutînd să deslușească în privirea fixă a băiatului dacă, atunci cînd primise însărcinarea, înțelesese bine intenția cu care fusese trimis la el.

— N-am să mă mai reîntorc, urmă Alexandr Vladimirovici cu un ton sec. Trebuie să înțeleagă bine asta. Iar în privința mobilierului, a pianului și a tuturor celorlalte... fleacuri, i-am spus doar, lămurit: poate să

facă ce vrea cu tot ce-a rămas în casă. Eu n-o pot ajuta... cel puțin pentru moment. Nu vezi ce-i aici?

Arătă cu capul spre geam: în fața casei, pufnind din țeava de eșapament, tocmai vira o cisternă plină cu var.

— Timofei! strigă deodată Alexandr Vladimirovici. Ptiu, drace! Iar a nimerit peste pămîntul săpat!

Și ieși din căsuța paznicului. Timofei — un țăran cu mustăți galbene-aurii, ca mierea de hrișcă — gonea spre cisternă, agitîndu-și furios brațele.

— Stai! Încotro, neghiobule?! striga el nu prea tare, cu glas de falset, așa fel încît ocara să fie auzită numai de stăpîn și nu de șofer.

— Uite-așa fac mereu: unii muncesc și alții strică! spuse Alexandr Vladimirovici ostenit și disprețuitor.

Apoi merse pînă la poartă, să-și conducă fiul; dar cum tocmai se apropiau niște muncitori, intră în vorbă cu ei și Alexei părăsi curtea, jurîndu-se să nu mai calce niciodată în noua casă părintească.

Plecă deprimat, cu senzația dureroasă că nu-l mai iubește de loc pe omul căruia trebuia să-i spună tată și pe care-l adorase în copilărie. I se părea ciudat că, din toate calitățile care-l uimiseră odinioară la taică-său observase acum numai una — spiritul de pătrundere, perspicacitatea aceea cu care ghicise imediat tainica speranță a mamei. (Alexei bănuia că maică-sa voise doar să tatoneze dacă mai poate spera într-o împăcare). Celelalte trăsături, atît de atrăgătoare cîndva, interesul avid cu care studia oamenii, iscusința de a glumi, păstrînd un aer serios, se volatilizaseră parcă, fuseseră înlocuite cu un banal avînt de bun gospodar. Alexei nu și-ar fi închipuit niciodată că taică-său ar putea să-l întîmpine cu atîta indiferență, cu aerul acela plictisit. Atitudinea lui îl jigni adînc și, cînd isprăvi institutul și-și luă diploma de inginer, nici nu-i scrise măcar, ca să-i anunțe vestea. Singurul lucru care mai îndulcea oarecum amintirea vizitei aceleia penibile fusese lipsa de-acasă a Iuliei Pavlovna — noua soție a tatălui, „mamzela“, cum îi spunea el în gînd.

Şi totuşi, acum îşi călca jurămîntul: după o despărţire de cinci ani, sau mai bine zis după ruptura cu taică-său, fără să-l fi rugat sau să-l fi influenţat cineva, se hotărîse să se abată pe la el ca să discute iar despre Anastasia Ghermanovna.

Depăşise de mult vîrsta adolescenţei — avea acum douăzeci şi opt de ani — şi ar fi fost greu de crezut că ar mai putea comite greşeala de-a apărea în rolul de „mijlocitor". Totuşi, nu maturizarea, care excludea riscul unei noi lecţii din partea tatălui, îl împinsese să repete pasul neizbutit odinioară. De altfel, nu stătuse prea mult să se gîndească dacă pasul mai fusese sau nu încercat, dacă era sau nu inteligent, dacă era demn sau înjositor.

În lume se petrecuse un eveniment atît de neobişnuit încît tot ce fusese cîndva, toată puterea pe care lucrurile şi ideile o exercitaseră în mod obişnuit asupra vieţii, se clătinase din temelie. Nu numai în sufletul lui Alexei, ci în sufletele tuturor oamenilor din jurul lui, apăruse într-o secundă o conştiinţă nouă, iar conştiinţa aceasta nouă, la numai trei zile după apariţia ei, izbutise să subjuge în aşa măsură toate gîndurile, încît conştiinţa de altădată îi cedase smerită locul.

2.

Vestea despre începutul războiului Alexei o aflase acum trei zile, la Feodosia, în casa de odihnă unde îşi petrecea concediul împreună cu un coleg, Beghicev, planificatorul uzinei.

De dimineaţă, ziua fusese nespus de frumoasă. Plecaseră în grup, cu multe maşini, la Koktebel; se scăldaseră în mare; adunaseră de pe plajă pietricele cu reflexe gingaşe, de lună, iar Beghicev, neavînd în ce să le pună, împachetase colecţia de aproape zece kilograme în chiloţii de baie uzi, spre marele haz al întregului grup. După înapoierea la casa de odihnă, Alexei şi Beghicev fuseseră din nou pe plajă, mai făcuseră cîte o baie ca să se răcorească, iar după dejun, obosiţi, se culcaseră.

Pe la douăsprezece, Alexei se trezi din somn. Ușa camerei era dată de perete. Niște bărbați în pijamale trăgeau storurile de la ferestre; pe coridor se auzeau glasuri.

Beghicev își puse tălpile goale pe podea și stătu astfel, cu părul ciufulit și cu gura căscată, neînțelegînd, firește, de unde răsăriseră și ce căutau toți oamenii aceia în odaia lor. Apoi se întinse de-i pocniră oasele și spuse cu glas tare:

— Scoală, Alexei. S-a sfîrșit concediul. Ne-am odihnit destul. Și, oricum, frățioare...

— Război, tovarășe Pastuhov! îl întrerupse pe Beghicev vecinul de cameră, strîngîndu-și tare peste burtă șiretul pijamalei.

— Ne-au atacat nemții, noaptea, rosti un glas înăbușit.

Alexei se ridică în coate. Îi vîjîiau urechile. Apoi, la vîjîitul lăuntric răspunse tăcerea întregii clădiri uriașe, tăcere în care fiecare zgomot se contura precis. Pe neașteptate, din salonul de la parter se auzi glasul solemn, cu rezonanță de ghitară, al radioului. Iar prin fereastră pătrunse zgomotul lin al mării depărtate.

Abia mult mai tîrziu își dădu seama Alexei cine rostise — pe un ton care îi păruse nesuferit — cuvintele: „Ne-au atacat nemții". Un cunoscut de-al lui, un salariat al aceleiași uzine la care lucra și el, un oarecare Socin, venit de curînd la odihnă. Alexei avea anumite socoteli cu el și, cînd se întîlniseră la casa de odihnă, abia își dăduseră bună ziua. În clipa aceea însă, pe care mai tîrziu Alexei o numea „trezirea în război", toți cîți nimeriseră în odaie nu se mai deosebeau unul de altul și chiar dacă Alexei l-ar fi recunoscut pe Socin, tot nu s-ar fi mirat că intrase în camera lui. Vechile socoteli nu mai aveau nici o importanță.

Ca la un semn făcut cu o baghetă magică, întreaga casă fusese azvîrlită într-o lume neliniștitoare, stranie. Pe scări, prin coridoare și holuri domnea o forfotă neîntreruptă; ușile se trînteau, lumea parcă se înmulțise, deși mulți plecaseră în oraș. Printre cei ce-și petreceau concediul acolo se aflau oameni din Moscova, din Leningrad, dar erau și mulți din Kiev și Odesa. Aceștia

se repeziseră imediat să telegrafieze familiilor, să se intereseze cum o duc — cel mai înspăimîntător și mai monstruos li se părea tuturor comunicatul cu privire la atacurile aeriene împotriva orașelor pașnice.

Alexei și Beghicev hotărîră să părăsească Feodosia în aceeași zi — duminica. Aparțineau amîndoi comandamentului militar Kolpino, de lîngă Leningrad, unde și lucrau, la uzinele de la Ijorsk. Socin li se alătură și Alexei îl acceptă fără să spună o vorbă: faptele erau dictate de noile împrejurări și nu era timp să te lași în stăpînirea unor simțăminte banale, de supărare împotriva unuia sau altuia.

La gară, în fața caselor de bilete, se dădeau adevărate bătălii. Șiruri nesfîrșite de oameni nerăbdători umpleau sălile de așteptare și se întindeau pînă afară, în piață. Cu o energie de adevărat sportiv, Socin izbuti să ajungă la comandantul militar asediat de mulțime și, vîrîndu-i sub nas actele, să-i smulgă taloane pentru casa rezervată militarilor activi. Coada la această casă șerpuia pe unde era aglomerația mai mare, dar se deosebea prin faptul că era formată aproape numai din bărbați, mulți dintre ei purtînd uniforme militare.

Beghicev, Alexei și Socin stătură cu schimbul la coadă, ca să se poată odihni și respira în voie după aerul înăbușitor din gară. După masă, zăpușeala devenise insuportabilă. Alexei îi înmînă actele lui Beghicev și porni spre mare.

Țărmul era pustiu și doar departe, lîngă debarcader, unduia o masă pestriță de oameni.

Alexei se culcă pe pietrișul fierbinte. Valurile domoale susurau alene. Pe întinsul mării jucau reflexe ca de marmoră și se lățeau cercuri mari, lăsate parcă de niște plute care s-ar scufunda. Lîngă țărm, văzu cupola strălucitoare a unei meduze de culoarea șuncii fierte. Se ridică și trecu pe un bolovan, chiar lîngă apă.

Un cîrd de meduze se apropia de mal. O invazie de trupuri multicolore, de felurite mărimi și care pulsau, jucîndu-și în soare masa gelatinoasă. Cele mai multe erau de culoarea ruginii proaspete, cu slabe reflexe de carne crudă. Uneori, prin zvîrcolirea ruginie, se vedeau săltînd la suprafața apei și scufundîndu-se în adînc

specii opaline sau albăstrii. Meduzele mari păreau nişte ciuperci uriaşe. Piciorușele lor aveau excrescenţe de forma unui pahar. Meduzele mici pluteau ca nişte pete de petrol, deosebindu-se între ele doar prin steluţele sau prin cruciuliţele din mijlocul corpului.

Vietăţile acelea străvezii, cu forme dezordonate, parcă în continuă schimbare, îşi cumpăneau trupul în apa limpede, cînd afundîndu-se cu o smucitură, cînd ridicîndu-se. Invazia lor din beznă era frumoasă, atrăgătoare şi, fireşte, absurdă.

În firea lui Alexei exista o trăsătură ciudată; avea clipe de „reverie". Viaţa spirituală a omului pesemne că nu cunoaşte limite între diversele stări sufleteşti. Omul nu poate numai să simtă sau numai să gîndească. El simte atunci cînd gîndeşte şi gîndeşte atunci cînd simte. Dar puterea cu care se manifestă aceste stări sufleteşti e doar rareori de aceeaşi intensitate. Cînd înving sentimentele, cînd învinge gîndirea. Şi totuşi, există clipe cînd sentimentul trezit la viaţă n-a izbutit încă să-l subjuge în întregime pe om, iar gîndirea — deşi nu mai lucrează intens — n-a aţipit încă de tot.

Lui Alexei, asemenea clipe îi aminteau de trecerea unui pîrîu. Te apropii de mal, pui fără să şovăi piciorul pe punte, fără altă intenţie decît aceea de-a trece pîrîul. Şi deodată, ceva te opreşte locului; urmăreşti fără nici un gînd firul apei jucînd peste pietricelele de la fund, apoi treci în fugă pe malul celălalt, renăscut, stăpînit de-un sentiment cu totul nou.

La fel i se întîmplă şi în ziua aceea.

Spectacolul absurd al monştrilor marini îi dărui o clipă de echilibru sufletesc. Îl uluise multitudinea atotcovîrşitoare a vietăţilor acestora inutile şi absurditatea totală a invaziei lor. Pînă la clipa de singurătate din faţa mării, alarma din suflet îi risipise gîndurile; acum, mirarea stîrnită de forţele inepuizabile ale naturii, nepăsătoare faţă de om, îi concentrase şi-i rînduise ideile.

Cu un calm neaşteptat, recunoscu că trezirea în război însemna schimbarea totală a vieţii lui. Îşi dădu seama că e supus acum unui ţel nou care — vrînd nevrînd — îi supusese pe toţi cei cu care se întîlnise dimi-

neață. Își aminti că e vremea să se reîntoarcă la tovarășii lui; văzu gara, mulțimea agitată din fața caselor de bilete, chipurile, care-și schimbaseră atît de brusc expresia obișnuită; și, deodată, nu se gîndi, ci parcă își spuse în gînd: „Iată o nouă însușire pe care războiul ne-a și impus-o — răbdarea". Mai aruncă o ultimă privire mării liniștite și porni spre oraș.

Pe înserat, Beghicev ieși din casa de odihnă în grădină și răsturnă sub un trunchi de tuia bătrîn pietricelele adunate ca amintire pe plaja de la Koktebel. Le privi o clipă, apoi zîmbi și le mîngîie încet cu piciorul.

Cu geamantanele încuiate, Alexei și cei doi tovarăși ai lui plecară seara spre Djankoi.

Poate pentru că acționau uniți, înfrînseră toate piedicile ivite în cale și izbutiră să se urce în acceleratul care pleca spre Moscova.

3.

Cu fiecare sută de kilometri, războiul pătrundea tot mai stăruitor în tren. Prin gări, pe la nodurile de cale ferată, șiruri întregi de pasageri care voiau să se urce în tren, după ce se ciondăneau o vreme cu însoțitorii vagoanelor postați în fața ușilor încuiate, rămîneau pe peron să aștepte alte garnituri; iar zvonurile și discuțiile înghițite cu lăcomie de cei din vagoane zburau mai departe prin stepa fierbinte. Cei care izbuteau să ajungă din compartimente pe coridoare, lîngă difuzor, nu-și mai cedau mult timp locul de sub discul negru, care, cu glas dogit, vînturase asupra auditorilor frînturi de noutăți. În tren circulau tot mai multe știri despre primele bombardamente, știri aduse de cei ce izbutiseră să se urce prin gări în acceleratul inaccesibil. Fețele oamenilor deveneau tot mai aspre. Dispăruse orice urmă de veselie.

Gara Harcov refuză mult timp să primească acceleratul. La încrucișări, șinele zăngăneau sub roțile garniturilor interminabile alcătuite din platforme. Treceau tunuri cu prelate și fără prelate. Treceau camioane vopsite uniform, mai păstrînd parcă mirosul

uzinei. Şoferii militari moţăiau prin cabine, la volanele nemişcate. Era ciudată priveliştea roţilor încremenite ale camioanelor deasupra roţilor grăbite, în plină mişcare, ale trenurilor. O garnitură militară zbură prin faţa acceleratului, pipăind parcă şinele. În uşile largi ale vagoanelor de marfă se îmbulzeau soldaţii, ridicîndu-şi braţele în aer ca să răspundă saluturilor de la ferestrele acceleratului. Sirenele locomotivelor — rezervate exclusiv alarmelor aeriene — amuţiseră; calea ferată îşi exprima printr-o tăcere neobişnuită hotărîrea de a-şi îndeplini datoria aprigă a serviciului ei militarizat.

În sfîrşit, gara primi trenul de Moscova. În faţa lui Alexei se ivi peronul forfotind de ostaşi. O unitate de infanterie aştepta îmbarcarea. Mantalele făcute sul, armele, bidoanele, hîrleţele de genişti, măştile pentru gaze uneau oamenii, făurind un limbaj nou şi vorbind fără întrerupere despre schimbarea care-i aştepta pe toţi. Ofiţerii, încătărămaţi şi purtînd la şold revolverele şi misterioasele portharte care-i făceau pînă şi pe sublocotenenţi să pară plini de importanţă, cînd îşi croiau drum printre ostaşi, cînd dispăreau în mijlocul lor. Alexei privi o clipă forfota aceasta a ostaşilor care aşteptau plecarea şi i se păru că simte pe-un şold revolverul, iar pe celălalt şold porthartul misterios şi plin de importanţă al ofiţerului. Acolo, pe peronul din Harcov, i se născu în suflet certitudinea că va fi mobilizat de cum va sosi acasă. Şi în aceeaşi clipă îl copleşi grija pentru maică-sa care, după plecarea lui la armată, avea să rămînă absolut singură.

În drum de la Harcov la Tula, Beghicev se molipsi şi el de la Alexei de certitudinea că vor fi chemaţi la unităţi toţi odată. Pînă atunci susţinuse că uzina nu se va putea dispensa dintr-o dată de toţi inginerii şi că vor trebui să aştepte sosirea unui schimb de nădejde. Apoi acceptă că unii dintre ei vor fi chemaţi, iar alţii lăsaţi pe loc; ca planificator, cunoştea din timp de pace operaţiile de transfer ale oamenilor.

— Pace, pe naiba! făcu el zîmbind pe neaşteptate. Pînă alaltăieri vorbeam cu totul altfel.

— Da. Şi n-aveam nici o grijă. Astăzi însă sîntem în plin Război pentru Apărarea Patriei, răspunse Socin încruntat.

Formula — Război pentru Apărarea Patriei — auzită mai întîi la radio, îi uluise pe pasageri şi, repetată în tot trenul, avea un conţinut istoric precis şi părea inadaptabilă altui eveniment în afară de războiul din 1812. În plus, lumea se obişnuise să creadă că istoria denumise astfel războiul împotriva lui Napoleon abia după ce se dovedise cu adevărat că a fost dus pentru Apărarea Patriei. Acum războiul abia începuse şi i se dădea totuşi un nume pe care numai viitorul i l-ar fi putut acorda. În primele momente părea la fel de ciudat ca şi cînd războiului împotriva lui Friedrich i s-ar fi spus „de şapte ani" din ziua cînd începuse. Dar, fiind mereu repetate, cuvintele „Război pentru Apărarea Patriei" îşi pierdură treptat vechiul conţinut legat de un fapt istoric din trecut. Din veche, formula deveni nouă. Gîndurile părăseau trecutul şi se avîntau în viitor, silindu-te să cugeţi la neobişnuita importanţă şi amploare a evenimentului. Poate tocmai formula aceasta întărise, mai mult ca orice, convingerea oamenilor — nu numai a lui Alexei şi a lui Beghicev, ci a tuturor — că războiul îi va atrage pe toţi, inevitabil, în orbita lui, că îi va cuprinde pe toţi.

— Hai să căutăm turtă dulce de Tula! spuse Beghicev, ridicîndu-se.

Dar cele două zile care trecuseră de la începutul războiului curăţaseră Tula nu numai de turtă dulce; chioşcurile, cărucioarele, tarabele parcă fuseseră devastate. Şuvoiul de oameni se înzeci şi în această staţie intermediară.

Pe cînd îşi croiau drum spre bufetul gării, Alexei văzu cum un tînăr înalt, cu părul auriu, pistruiat pînă şi pe gît, îşi strecura cu băgare de seamă mîna pe sub braţul lui Beghicev.

— Ia ascultă, gentleman! se răsti Alexei apucîndu-l de cot.

Tînărul nu-i dădu însă nici o atenţie, ci, dimpotrivă, îl cuprinse pe la spate pe Beghicev şi-l strînse

la piept. Beghicev încercă să se uite înapoi. Gura-i mare se lăţi pînă la urechi, într-un zîmbet uimit.

— Pavel! strigă el. Dihanie! Bună!

— Nu m-au lăsat să-ţi vîr mîna în buzunar, se plînse în glumă tînărul cu păr auriu, uitîndu-se cu coada ochiului la Alexei.

— De unde ai răsărit? îl întrebă Beghicev.

— Asta ar trebui eu să te întreb: de unde vii?

— Din Crimeea. Eram la odihnă. Dar a trebuit să plec înainte de termen. Ce părere ai despre ce se petrece?

— În iulie aveam de gînd să plec şi eu în concediu. Acum, nici vorbă, o să nimeresc la vreun Karlsbad!

— Ia te uită unde vrea să ajungă?!

— Ce? Nu-ţi vine să crezi? întrebă Pavel, devenind serios.

— E cam depărtişor!

— Asta-i altă chestie.

Înconjuraţi de mulţime, uniţi prin braţele lor puternice prin care se încleştaseră unul de altul, cei doi îşi croiau drum spre tejgheaua unde se servea berea. Alexei îi urma la un pas, ruşinat de purtarea lui faţă de omul acela necunoscut şi privindu-l atent.

Pavel era un vlăjgan cu osatura bine croită şi cu umeri laţi, de atlet. Îţi atrăgeau atenţia trăsăturile lui mari şi mai ales culoarea sănătoasă a pielii, galbenă-aurie, din pricina pistruilor care-i acopereau faţa cu un strat uniform, fără pete, răzleţindu-se în puncte izolate numai pe lîngă urechi. Vorbea repede, cu o veselie sfidătoare şi părea încrezut (de altfel, Alexei încă din copilărie nu putuse să-i sufere pe roşcovani). Aşteptară să li se toarne bere, ieşiră din îmbulzeală, ciocniră halbele pîntecoase şi-şi muiară cu plăcere buzele în spuma răcoroasă.

— Faceţi cunoştinţă, i se adresă Beghicev lui Alexei. Pavel Tihonovici Parabukin, armurier; am lucrat cu el la Tula. Iar dumnealui e din Ijorsk şi se numeşte Pastuhov, Alexei Alexandrovici.

Parabukin îşi aţinti o clipă privirea aurie pe chipul lui Alexei şi clătină din cap de parcă ar fi vrut să spună: merge, e o cunoştinţă acceptabilă.

— Sînteţi cumva rudă cu celălalt Pastuhov? întrebă el.
— Care celălalt?
— Cel de i se joacă piesele de teatru. Şi la noi, la Tula, i s-a jucat una... cum îi zice? Am uitat...
— E fiul lui, se amestecă Beghicev.
— Aşa! făcu Pavel şi clătină din cap în semn de aprobare. Ce mai face? Ce piese noi scrie?
— Nu l-am mai văzut de mult, răspunse Alexei fără chef.
— Aşaaa... îngăimă Pavel înţelegător. Astăzi teatrul trebuie să lovească mai tare în nemţi, adăugă el, ridicînd pînă la înălţimea halbei pumnul stîng, aproape cît halba de mare. Spuneţi-i să-i spintece pe fasciştii ăştia, cum ar spinteca un peşte. Să-i lovim din toate părţile. Să vadă poporul cu cine are de-a face.
— Nu locuim împreună, mărturisi Alexei.
— Atunci scrieţi-i, spuse Parabukin fără să stea prea mult pe gînduri şi dîndu-şi halba pe gît. Hai, terminaţi, să mai bem cîte una. Eu iau fără coadă-că mă cunoaşte berarul (îi făcu ştrengăreşte cu ochiu, lui Beghicev), adică barmanul, aşa li se zice în capiltală, nu?
Apucînd cu o singură mînă cele trei halbe, le întinse peste capul mulţimii şi strigă:
— Davîdîci! Umple-le te rog, că scap trenul!
— Pleci undeva? se interesă Beghicev.
— La Moscova Speram să prind acceleratul, dar n-am izbutit. Peste o jumătate de oră pleacă un tren local. Am să ajung şi cu el, odată şi odată...
— Pleci în delegaţie?
— Da, pentru cel mult două zile. S-au încurcat treburile cu o mică invenţie (îi făcu iar cu ochiul lui Beghicev). Trebuie s-o împing de la spate.
— Cei de la uzină au fost chemaţi la unităţi?
Parabukin sorbi o duşcă zdravănă, răsuflă, îşi umflă obrajii şi răspunse:
— Pe sprînceană Pricepi?
— Şi tu? întrebă Beghicev.
— Eu? Eu am spus că plec voluntar. Directorul m-a întrebat: ai primit ordin de chemare? Nu, zic, nu l-am

primit. Atunci, zice, am să fac aşa fel ca nici să nu-l primeşti. Ai uitat la ce lucrezi? Mîine, zice, pleci la Moscova şi pui totul pe roate. („Adică invenţia aceea mică" — Parabukin făcu din nou cu ochiul.) Voluntar, zice, o să pleci cînd n-oi mai fi eu aici... Punct.

— Da, armurierii or să aibă de furcă! zîmbi Beghicev.

— Îţi dai seama! Pavel ridică fruntea si-şi răsfrînse buza de jos. Mai am încă o treabă la Moscova; trebuie s-o scot de acolo pe nepoată-mea. S-a dus în vizită. Şi nu-i de loc uşor să vii înapoi. Mai ales pentru o fată. Ai văzut-o vreodată pe Nadia?

— Nu-mi amintesc.

— Da, e mult de cînd ai plecat din Tula, vreo trei ani, nu-i aşa? Acum Nadia e fată de măritat, a terminat zece clase... Hai, trebuie să mă duc la casă, altfel nu mai scot biletul. Rămîi sănătos.

Ridicară halbele. Uitîndu-se cu drag la Pavel, Beghicev spuse că s-a iscat viscol năprasnic, care va răscoli tot pămîntul, că-i va duce pe oameni pînă hăt departe; apoi că vifornița (era născut în stepele de dincolo de Volga şi cunoştea bine puterea cu care vifornița de iarnă mătură totul din calea ei) o să-i împrăştie pe toţi, care încotro, şi poate că niciodată n-o să-ţi mai întîlneşti prietenii, iar pe mulţi dintre ei ai să-i pierzi de-a binelea.

Dar Pavel nu-i dădu răgaz să isprăvească. Trase pe gît halba şi se şterse cu pumnul la gură.

— Lasă-te de ghicit viitorul. Dacă nu murim — mai trăim noi! Apoi îşi luă rămas bun. Valul de oameni îi despărţi. Pavel se mai întoarse o dată spre Beghicev şi-i strigă cu un zîmbet fericit, naiv:

— Beghicev, ştii că m-am însurat?

— De mult?

— Cam de multişor. Au şi trecut trei zile! făcu el cu glas de tunet şi-şi agită în aer palma grea cu degetele răşchirate.

Ceafa lui galbenă se mai ivi o dată deasupra mulţimii, apoi se făcu nevăzută.

— Ce mai flăcău! oftă Beghicev. Ne-am avut ca fraţii. Şi ce cap are! Constructorii bătrîni îl apreciază grozav.

— E din Tula?

— De fapt, e de prin părţile Volgăi. Ai văzut-o vreodată pe artista Ulina?

— Mi se pare că am auzit de ea.

— E sora lui.

— La ce teatru joacă?

— A jucat pe Volga, apoi în Ural. Peste tot... Artista poporului. Eu am văzut-o aici, la Tula. Bărbatu-său e om mare. Dar se zice că i s-a cam înfundat...

Alexei nu-l mai asculta.

Îl enervau străinii care îi vorbeau despre tatăl lui. Uneori răspundea că n-are nici o legătură cu „celălalt" Pastuhov. O simplă coincidenţă de nume. Vroia să fie respectat pentru el însuşi, nu ca un ecou sau ca un reflex al „celuilalt" Pastuhov.

Discuţia cu Parabukin însă îi dădu o idee neaşteptată. Se gîndi că apropiata lui plecare la armată îi va da mamei un motiv să aştepte ajutor din partea tatălui. Ea, personal, fireşte, n-o să i-l ceară niciodată — prea s-a învechit ruptura dintre ei. Dar ce-l împiedica pe el să-şi pregătească tatăl pentru lucrul acesta absolut inevitabil? Doar nu e vorba de o toană. Războiul trebuie nu să transforme, ci să şteargă de tot antipatia pe care o nutrea faţă de bătrîn. Se controlă şi constată că nu greşise: îşi uitase parcă vechea duşmănie. La urma urmelor, era o datorie faţă de maică-sa. Şi se hotărî pe loc: de cum o ajunge la Moscova, se va duce la Alexandr Vladimirovici şi se va înţelege cu el.

La Moscova, şuvoaiele de oameni care se îndreptau lărmuind spre gări se uniseră parcă într-o singură matcă şi se revărsau în cascade. Totul clocotea.

Asurziţi, căutînd să nu se piardă unul de altul, cei trei călători coborîră în tunel, trecură prin subterană şi, suflînd din greu, cînd ieşiră la suprafaţă ajunseră în sfîrşit în piaţă. Valurile mulţimii îi împinseră cu putere, în locurile unde marea învolburată a trupurilor omeneşti ameninţa să dărîme micile pavilioane ale caselor de bilete pentru trenurile locale. Pînă să se dezmeticească, se pomeniră împinşi de flux şi aruncaţi împreună cu bagajele într-o maşină-cursă cu o caroserie şubredă. Autobusul care făcea navetă între

gări zbură vertiginos pe circuitul Sadovaia, de la gara Kursk la gara Okteabrski. Acolo fură prinşi într-o altă învălmăşeală.

Alexei îi spuse lui Beghicev că vrea să treacă pe la taică-său.

— Du-te. Ai o zi întreagă la dispoziţie. Eu cu Socin o să facem tot ce trebuie pentru transbordare. Da' ia spune, cu banii cum stai?

— Mai am ceva.

— Lui Socin nu-i ajunge pentru bilet. M-a rugat să-l împrumut...

Alexei se uită în jurul lui. Socin stătea mai la o parte, cu un picior pe geamantan. De obicei, de cîte ori putea, se trăgea mai la o parte. Era neprietenos de felul lui. Privirile li se încrucişară şi amîndoi întoarseră capul.

Alexei ridică din umeri.

— Socin a venit în Crimeea mult mai tîrziu decît noi. E normal să fim lefteri.

— Ce ştiu eu? Nu mi-a raportat ce-a făcut cu banii...

— Uite ce e: lui Socin n-am să-i dau nici o para chioară, spuse Alexei încet, cu încăpăţînare.

— Şi ce facem cu el? Îl lăsăm aici?

— Ascultă: pentru el n-am bani. Ţie însă îţi dau cu cea mai mare plăcere. Cît vrei?

— Fie şi aşa, o să ţi-i dau înapoi cînd ajungem acasă. Dă-i încoa.

Alexei numără banii şi se uită din nou la Socin. Îi prinse din zbor privirea şovăitoare. Dădu din cap. Socin îşi luă repede piciorul de pe valiză şi se înclină respectuos. Zîmbetul lui sfios, niţeluş ironic, parcă-i mulţumea pentru bani.

Pastuhov strînse repede mîna lui Beghicev. Peste cîteva minute, metroul îl aduse în gara Bieloruski.

4.

În pădurea deasă de conifere, crengile lăbărţate ale brazilor apăreau negre; umbrele lor pe iarbă mai păstrau parcă întunericul nopţii, iar alături, petele de

lumină te orbeau cu întreaga strălucire a zilei însorite. Aici nu se mai simţea căldura istovitoare din cîmpie; în schimb, dogoarea storcea răşina din copaci şi aerul era înmiresmat de boarea caldă, adormitoare, a cetinii. Totul în preajmă te îmbia în fel şi chip la odihnă: urzicarii, făcîndu-şi doi cîte doi jocul înşelător în soare, veveriţa care, mîniindu-se pe neaşteptate, zvîrlea din vîrful copacului un con de pin gol, rămas de anul trecut, aripa neagră-albăstrie a gaiţei săgetînd văzduhul, ţipătul ei speriat, frunzele de soc desenate parcă cu creionul în aer, umbra misterioasă din jurul arbustului, hăulitul îndepărtat, jucăuş, al unei femei...

Alexei nu se lăsă însă ispitit. Nu se opri decît după ce ieşi din pădure şi după ce străbătu sătucul de pe povîrniş. Cine ar fi putut să nu se oprească în faţa priveliştii care i se deschidea în faţa ochilor?

Iazul zăcea neclintit, în rama malurilor înalte. Răchitele stufoase, prinzînd bine în cleştele de fier al rădăcinilor zăgazul, îşi plecau spre apă crengile plumburii, verticale, de parcă ar fi urmat linia unui fir de plumb. Pe limbile de pămînt intrate în apă, mestecenii stăteau parcă să cadă laolaltă cu rădăcinile spălate de valuri. În spatele lor, parcul de pini seculari se înălţa întunecat, avîntînd spre tării vîrfurile pîlcului de zade. Pe zăvoaiele acoperite de lintiţă, nişte raţe albe, ca de zahăr, înşirate parcă pe-un fir de aţă, despicau verdeaţa. Un pescar cu un coif de ziar pe cap le alunga încetişor cu undiţa, ca să nu sperie peştele. Un cîrd de ciori de cîmp zbura pe cer şi, în apă, unde totul se reflecta invers, imaginea lor aluneca cu pîntecele în sus. Un motor pufăia de zor iar un căţeluş, luîndu-se parcă la întrecere cu el, lătra furios. Un fir de apă, strecurîndu-se printr-o crăpătură a zăgazului, ţîşnea cu putere din stăvilar. În zare, aerul tremura într-o pîclă umedă, vineţie.

Tabloul clasic, repetat de sute de ori de peisajul rusesc. Dar tocmai faptul că n-are nimic neobişnuit îl face fermecător, aşa cum, adeseori, figura cea mai banală oglindeşte trăsăturile caracteristice ale sufletului. Alexei se mira că nu observase iazul acesta cu cinci ani în urmă, cînd venise pentru întîia oară la taică-

său. Așadar, într-adevăr, vizita de atunci nu-i lăsase decît obidă în suflet.

Izbitoare i se păru mai ales contradicția dintre priveliștea aceasta pașnică și neliniștea care-l ținuse încleștat în ultimele trei zile. Natura părea că-i zice: viața trebuie să fie asemeni mie. Dar mai răsuna un glas în liniștea neturburată a zilei: „Ești amenințat să-ți fiu răpită“ spunea glasul acela, „răpită pentru vecie. Eu te-am crescut, eu te-am învățat să iubești și să înțelegi frumusețea, eu sînt leagănul tău. Tot ce-ai văzut și ai auzit mai bun în univers, tot ce-ai simțit vreodată — eu ți le-am dăruit. Tu ești creația și nădejdea mea, ești copilul și geniul meu. Acum ei vor să mă smulgă din viața ta. Ce-ți va mai umple oare viața de-acum înainte, dacă nu te vei ridica să mă aperi de pîngărire cu pieptul tău?“

În primele momente îl năpădi dorința să-și ia rămas bun de la lumea aceea însorită care i se ivise în cale. Dar îi privi cu atenție liniile nespus da simple și minunate, ca trăsăturile mamei, și spuse deodată: „Să trăiești! Să trăiești de-a pururi, eternul meu tovarăș de drum, izvor al forțelor mele, bucuria mea! Să trăiești de-a pururi!“

Cuprins de-o neașteptată emoție, porni mai departe cu pași mari, repezi, de marș.

Portița de la grădina vilei lui Alexandr Vladimirovici era întredeschisă. Un cîine ciobănesc, cenușiu cu pete roșcate, se ivi pe cărare și-și ciuli urechile. Era prea tîrziu ca să mai dea înapoi și Alexei merse drept spre el. Nările cîinelui fremătară; apoi botul i se lăsă spre pămînt, urechile i se lipiră de cap. Cîinele își mișcă prietenos coada stufoasă.

Prin ferestrele larg deschise ale vilei se auzea zgomotul sacadat al unui cuțit. Alexei împinse ușa intrării de serviciu și se pomeni în bucătărie.

Bucătăreasa, măruntă, făcută toată parcă numai din perne, își apucă un colț al șorțului, și-l trecu peste buza de sus, transpirată și-i zîmbi prietenos. Din odaia de alături se auzi un tropăit vioi, de tocuri, și-un glas de soprană de coloratură, cu intonații alarmate, umplu întreaga vilă:

— Motea! N-ai uitat cumva să pui şofran? Motea!

Iulia Pavlovna, în toată splendoarea toaletei ei de dimineaţă, intră în zbor în bucătărie. Se opri în prag, întruchipînd o clipă un model gata de fotografiat. Nici o cută nu se clinti pe capotul ei de culoare închisă, brodat cu flori de mătase pastel, nici o meşă nu se mişcă în părul ei alb-coliliu, aranjat de mîini iscusite.

Alexei spuse:

— Bună ziua.

— Doamne! şopti Iulia Pavlovna, împreunîndu-şi a rugă mînuţele, de parcă l-ar fi implorat să n-o sperie. Aleoşa? Ce surpriză!

— Da, eu sînt, rosti tînărul, mutîndu-se de pe un picior pe altul.

— Văd, văd că eşti dumneata! Dar nu-mi vine să cred! exclamă femeia.

Glasul ei, cînd urca spre notele cele mai acute, cînd cobora, ca şi cum şi-ar fi probat diapazonul de soprană. Iulia Pavlovna rîse: şi, în aceeaşi clipă, tot trupul ei începu activitatea aceea însufleţită pentru care fusese creat şi de natură şi de exerciţiul zilnic, devenit obicei. Cu greu ţi-ai fi putut da seama că Iulia Pavlovna pozează în femeie încîntătoare — mişcările ei erau la fel de fireşti ca ale unui artist la care măiestria jocului decurge din gestul înnăscut.

Iulia Pavlovna se prinse cu mîinile de cap, fără să-şi deranjeze cîtuşi de puţin coafura; sprîncenele i se ridicară a spaimă, dar zîmbetul nu i se şterse.

— Cum, ai intrat prin grădină? Nu l-am auzit lătrînd pe Charlie al nostru. Putea să te sfîşie în bucăţi!

— De unde! E un dulău cumsecade.

— Iată roadele educaţiei! strigă Iulia Pavlovna, agitîndu-şi mîinile. Unghiile ei îngrijite scînteiară ca un şir de mărgele. Şuric l-a răsfăţat în aşa hal că nu se mai repede decît la ai casei. Închipuie-ţi: de fiara asta fioroasă nu se tem nici pisoii măcar!

Îşi cercetă atent musafirul. Privirea ei exprima mirare şi melancolie.

— Ce-i asta, Aleoşa? Te faci pe zi ce trece mai frumos! Arăţi mult mai bine decît ultima oară cînd te-am văzut! Zău, e... de-a dreptul necuviincios!

Rîse, cu note gingașe în glas, admirîndu-l sincer pe Alexei, dar poate și mai mult pe ea însăși.

Alexei nu izbutea să găsească o pauză ca să deschidă gura. Asupra Iuliei Pavlovna timpul pesemne că n-avea putere: ea arăta la fel ca atunci cînd i-o prezentase taică-său („Te rog să faci cunoștință cu ființa aceasta încîntătoare", spusese Alexandr Vladimirovici și adăugase, în glumă: „Să nu-ți închipui că ai de-a face cu o bunicuță: Iulia Pavlovna a învățat să-și vopsească atît de frumos părul încît mor coaforii de ciudă"). Pe el îl uimise și atunci rîsul ei și felul cum vorbea, amestecînd vorbele cu rîsul, de parcă ar fi împletit un fir de ață într-o horbotă. („O, tata albise complet la douăzeci și șase de ani!" ciripise ea. „Spunea că părul cărunt este o caracteristică a familiei noastre. Noi nu albim de bătrînețe, ci de prea multă înțelepciune! Așa că nu sînt o degenerată. Cel puțin în ceea ce privește părul!")

Acum, ca și atunci cînd se cunoscuseră, felul ei de-a vorbi și de a rîde îi trezi în suflet două simțăminte deosebite. Dezinvoltura ei era, nici vorbă, exagerată, dar, în același timp, nu-ți venea să crezi că ar putea să fie artificială.

— De ce mă privești așa? continuă Iulia Pavlovna, mulțumită că Alexei nu-și mai lua ochii de la ea. Am îmbătrînit? Doar n-am putut să încărunțesc mai mult!

Părul alb era calul de bătaie al Iuliei Pavlovna: egal, bătînd ușor în albastru, lucios, parcă îi înfrumuseța și mai mult figura pitorească de femeie tînără. Ar fi putut să renunțe la multe, dar nu la părul pe care și-l albăstrea ca să pară și mai alb; socotea că asta nu înseamnă să-l vopsești și-i plăcea să repete că o femeie care-și vopsește părul a și cedat un pas în fața bătrîneții. Ce-i drept, la ea încă nu putea fi vorba de o asemenea cedare: abia trecuse de treizeci de ani.

Alexei o privea și se gîndea că probabil numai cînd era singură și cu totul întîmplător putea să-și vadă în oglindă adevărata ei ființă. Și abia se abținu să nu-i răspundă: „Da, mamzel", cînd ea spuse cu o ușoară nuanță de amărăciune în glas:

— Un singur lucru te interesează: dacă Șurič e acasă...

— Da, Iulia Pavlovna, trebuie să stau de vorbă cu tata.

— Vai, ce păcat! ciripi femeia. De ieri seară, Şuric a plecat la oraş. Dar trebuie să revină, curînd. Cel mai tîrziu pînă deseară. Rămîi la noi, Aleoşa?... Sau (făcu ochi mari, a spaimă şi a dojană) tot nu poţi să mă suferi?

— Sînt doar în trecere şi mă grăbesc...

— Vai, nu se poate! se sperie şi mai mult Iulia Pavlovna, ducînd un degeţel la gură. Şuric n-o să mă ierte dacă te las să pleci! Nu, nu! Trebuie să-l aştepţi!

— Mi-e imposibil...

— Vorbeşti serios? Să treci pe-aici, după ce atîţia ani n-ai vrut să ştii de noi, de mine şi de Şuric, şi să nu te vezi cu el?!

— Dacă îmi daţi voie, i-aş scrie un bilet.

— Nu, nu, nu se poate! N-ai să pleci! Am să-l pun pe Charlie să te muşte!

Alexei scoase din buzunar un carneţel şi, stînd în picioare, începu să scrie.

Iulia Pavlovna spuse mîhnită:

— Doamne, ce încăpăţînare! Încotro te grăbeşti? Spune, mai ştii ceva în legătură cu evenimentele acestea nemaipomenite din ultimele zile? Şi, întrerupîndu-se brusc, adăugă aproape cu evlavie: Ce crezi despre război, Aleoşa?

Tînărul mormăi un răspuns neinteligibil pe cînd continua să scrie.

— Pe Şuric, toate astea l-au deprimat, l-au distrus. Dar numai în prima clipă. Apoi a luat lucrurile aşa cum sînt, ca pe ceva inevitabil şi a spus că e gata pentru orice. Fireşte, el trebuie să fie gata! Suportă totul cu multă bărbăţie. Şi cît de greu îi vine, sărăcuţul de el!

Iulia Pavlovna ridică fruntea şi-şi undui uşor gîtul, din ceafă. Nu s-ar fi putut spune că-şi dă ochii peste cap, dar privirea strecurată printre gene îi deveni deodată tristă şi compătimitoare.

— Ah, mă tem că am înţeles tot. O, da, fireşte, am ghicit! Ai fost mobilizat, nu?

— Nu.

— Dar vei fi silit să pleci la război, nu-i aşa?

— Cum adică: voi fi silit? E datoria noastră, a tuturora.

— Da, da, fireşte, datoria... Dar nu e îngrozitor?

— Poftim. Vă rog să-i daţi tatii asta, spuse Alexei, rupînd fila din carnet.

Iulia Pavlovna se apropie de el, luă hîrtiuţa şi i-o vîrî încetişor în buzunarul de la piept al hainei.

— Pînă nu-ţi dau eu voie să pleci, n-am să iau nimic. Să treci pe la Moscova, să ajungi aici cu un tren local (îşi răsfrînse cu dispreţ buza de jos) şi să pleci fără să fi luat măcar o gustare (chicoti uşor), fără să fi băut ceva... Motea, ce e gata? Ai scos culebeaca[1] din cuptor?

Ridică şervetul de in care acoperea tava de pe masă, mirosi cu plăcere coaja rumenă a plăcintei şi zîmbetul ei căpătă o expresie pofticioasă, copilărească.

— Ca în Cehov, zău aşa! Îţi aminteşti, Aleoşa? Culebeaca trebuie să fie neruşinată, în toată goliciunea ei, rosti ea, imitîndu-l pe Alexandr Vladimirovici, căruia îi plăceau citatele. Acum s-o gustăm... Nu te poftesc în casă, Aleoşa, că e un haos la noi!

Şi o zbughi pe uşă afară.

Din casă se auzi zăngănit de veselă. Apoi intră în bucătărie o fată cu fusta strînsă pe corp. Fata, care ducea în braţe un teanc de farfurii, îl săgetă cu o privire curioasă pe musafir şi izbucni:

— Ce de vase la spălat, să te ferească dumnezeu!

Aşeză farfuriile pe masă, îşi aranjă fusta şi plecă.

Iulia Pavlovna sosi şi ea, cu un şervet în mînă.

— Vai, Motea, de ce nu l-ai poftit să stea jos? Şezi, Aleoşa. Motea, dă tava la o parte. Am să pun masa aici.

Desfăcu şervetul, care scîrţîia de scrobit ce era, şi-l întinse pe un colţ al mesei. Motea şterse cu şorţul un taburet.

— Vă rog să fiţi amabilă şi să-i daţi tatii biletul, spuse Aleoşa, cu jumătate glas, punînd hîrtiuţa pe şervet.

---

[1] Plăcintă tradiţională, îngustă şi înaltă, cu două sau trei feluri de umplutură aşezate în straturi: orez fiert, carne, sau bucăţi întregi de peşte şi ouă răscoapte, tăiate felii.

— Văd că ţii cu tot dinadinsul... începu Iulia Pavlovna şi se opri. Ridică din umeri şi lăsă braţele să-i cadă neputincioase de-a lungul trupului. Dacă nici culebeaca nu te ispiteşte, atunci ce-aş mai putea să fac?

— Nu vreau să ocup un loc care nu-i al meu, spuse Aleoşa, împingînd taburetul cu piciorul. Sîngele îi năpădise obrajii.

Iulia Pavlovna se aprinse şi ea la faţă, dar se stăpîni şi surîse.

— Dragoste cu sila nu se poate. Dar să nu uiţi, Aleoşa, că Şuric are să mă certe din pricina dumitale. Ai să mă ai pe conştiinţă.

Alexei îşi luă rămas bun. Ea îl petrecu în cerdac şi el îi auzi din urmă glasul melodios, argintiu:

— Timofei! Ţine-l pe Charlie! Charlie! Timofei!

— Ce să mai ţină cîtamai viţelul? îi răspunse domol un glăscior subţire.

După ce ieşi pe poartă, Alexei privi în direcţia din care venise. Adia un pui de vînt fierbinte; frunzele tufelor crescute de-a lungul gardului foşneau, prea de timpuriu uscate. Alexei îşi aminti de iaz, de pîcla tremurătoare şi umedă de deasupra apei; în urechi îi sună clinchetul de clopoţel al apei din ecluză.

Şi, în aceeaşi clipă, drumul pe care-l făcuse la venire, încununat cu primirea „mamzelei", i se păru absurd, iar ciripitul ei şi şerveţelul întins pe marginea mesei din bucătărie — o bătaie de joc. Fierbea de necaz şi-şi spuse că a fost un neghiob. Apoi se gîndi că dacă o să se întoarcă tot pe unde venise o să se ocărască tot timpul pentru neghiobia săvîrşită. Hotărî deci să se înapoieze la Moscova pe alt drum şi porni să caute gara.

Dar nu apucă să facă nici cincizeci de paşi cînd un cîntec însoţit de acordurile vitejeşti ale armonicii îi ieşi în întîmpinare.

Pe şleaul tăiat în pădurea de brazi şi năpădit de ierburi, veneau, ţinîndu-se de gît, patru flăcăi, iar în urma lor un stol de fete. Lumina verde, cernută printre crengi, păta jucăuşă obrajii tineri, rochiţele de sărbătoare ale fetelor şi cămăşile flăcăilor.

„Ce sărbătoare o fi azi?“ se întrebă Alexei. „De ce petrece satul ?“

Tinerii, nițeluș afumați, firește, pășeau inegal, dar repede, cîntînd o melodie veselă; și totuși, ceva din cîntecul acesta îți sfîșia inima.

„Mobilizații!“ se gîndi Alexei. „Da, sigur, sînt mobilizații! Au trecut trei zile... trei zile de la trezirea în război!“

Văzu deodată, aievea parcă, fila de calendar: douăzeci și cinci iunie. Și se opri brusc: drace! Douăzeci și cinci iunie? E ziua de naștere a tatii!... Iată, deci, cum se explică prezența plăcintei, dezordinea din casă, zăngănitul veselei; iată de ce se văietase fata: „Ce de vase la spălat, să te ferească dumnezeu!“ Alexandr Vladimirovici Pastuhov aștepta oaspeți.

Da, da. Lui i-a plăcut dintotdeauna să petreacă, să-și răsfețe sufletul de ziua lui. Și nici acum n-a vrut să renunțe? Mai doarme tihnit și astăzi, așa cum dormise Alexei la Feodosia pînă cînd îi intraseră în cameră oamenii aceia și începuseră să tragă storurile de la ferestre? Nici astăzi nu s-a dezmeticit încă?

„Zău așa, ce fire simplă are, totuși, tata!“ gîndi Alexei, iuțind pașii.

Armonica îl însoți încă multă vreme, cu tristețea ei sfîșietoare.

Capitolul al patrulea

1.

Alexandr Vladimirovici Pastuhov avusese o zi cu ghinion. Teatrul din Moscova, care-i juca cel mai mult piesele, suspendase repetițiile noii sale comedii. În primul moment, Alexandr Vladimirovici nu înțelesese motivul suspendării. Discuția din cabinetul directorului purta pecetea aceea caracteristică, atît de cunoscută, a momentului cînd oamenii din teatru nu vor să spună deschis ce gîndesc, ca să nu-și strice relațiile cu autorul. O privire visătoare, ațintită spre cornișa tavanului, o frază rostită cu un ton grav, o

glumă, cîteva rîsete răzlețe și din nou aerul acela grav — iată tonalitatea pastelată, plină de gingășie, ce împodobea unele discuții, în urma cărora respectabilul autor de comedii, ieșind de la teatru, se oprește din mers în plină stradă și se întreabă nedumerit: „De fapt, ce-au vrut să-mi spună?“

— Nu, nu și nu! Fără discuție, piesa rămîne în repertoriul teatrului! stăruise conducătorul artistic, cu tonul convins cu care de obicei se spune: „Ferească dumnezeu să-ți închipui că s-ar putea să fie altceva!“ Apoi își încrețise rădăcina nasului care i se umflase ca un cucui și privise pe rînd, ca un hipnotizator, în ochii directorului, ai directorului-adjunct, ai regizorului și ai șefului secției literare.

Aceștia îi aprobaseră tuspatru convingerea prin felurite înclinări ale capului — unii repede și cu căldură, alții încet și duios, alții — plini de admirație.

— Pe scurt, vreți să-mi puneți piesa la saramură, se oțărîse Pastuhov cu un ton voit brutal.

— Credeți că vrem s-o marinăm? întrebase destul de vesel directorul-adjunct.

— Ce se pune la saramură nu se marinează, zîmbise conducătorul artistic și chipurile celor de față se învioraseră o clipă.

— Lăsați glumele, îl întrerupsese cu asprime Pastuhov. Doar nu ne cunoaștem de ieri! Vreau să-mi spuneți lămurit: care e motivul suspendării repetițiilor?

— Vai, Alexandr Vladimirovici, ne cunoaștem de mult, dar niciodată nu ne-am aflat într-o situație asemănătoare cu cea de acum! exclamase regizorul.

— *Force majeure!* Adevărată *force majeure!* șoptise șeful secției literare scoțîndu-și din hăinuța mică, îngrijită, căpșorul adormit și mînuțele.

Pastuhov se răsucise spre el și-i spusese simplu, ca unui vechi prieten:

— Ascultă, Borenca, nu-mi mai pune lipitori franțuzești! *Force majeure!* Ai spus sau nu că e cea mai bună comedie pe care am scris-o în cei treizeci de ani ai mei de activitate literară?

— Mi-am retras eu cuvintele? tresărise şeful secţiei literare trezindu-se din amorţeală. Să spună toţi. Eu nu-mi schimb niciodată părerile. E una din cele mai bune comedii. O comedie minunată! Dar...

— N-are nici o importanţă faptul că e cea mai bună comedie scrisă de dumneavoastră, îl întrerupsese directorul, nelăsîndu-l să termine. E o comedie, şi cu asta am spus tot.

— În cazul de faţă ar trebui spus: e *din păcate* o comedie! îl susţinuse conducătorul artistic.

— Ce zile trăim! exclamase regizorul.

— Păi eu ce spun? se amestecase din nou şeful secţiei literare, ivindu-se sfios din hăinuţă. Dacă ai fi scris ceva care... da, ceva care s-ar fi... potrivit... ceva care ar corespunde cu...

Lui Pastuhov îi sărise muştarul. Se ridicase şi-şi sprijinise de masă degetele răşchirate.

— Da, eu am scris. Pricepi? Şi acum vii tu să-mi spui: dacă ai fi scris... Scrie tu, secţie literară!

— Păi care din noi e dramaturg? se apărase ceva mai îndrăzneţ şeful secţiei literare.

— Noi discutăm despre ce s-a scris, continuase Pastuhov, fără să-l asculte. Despre faptul că piesa a fost acceptată de teatru, iar acum dumneavoastră vreţi s-o înmormîntaţi!

— Alexandr Vladimirovici! îl implorase regizorul.

— Comedia mi-a fost cerută de o sută de teatre. Şi unde se suspendă repetiţiile? La Moscova! La teatrul pe a cărui scenă piesele mele se joacă ani de-a rîndul! Ce înseamnă asta? Toate cele o sută de cereri ale teatrelor, ba poate chiar mai multe, au să se ducă dracului!

— De ce răstălmăciţi aşa lucrurile? se rugase din nou regizorul. Sîntem forţaţi de împrejurări să amînăm repetiţiile pentru cîtăva vreme, şi atîta tot.

— Dragul meu, amînînd repetiţiile, mă scoateţi din teatru. Asta faceţi. Iată adevărul.

— Singurul adevăr important astăzi e războiul! intervenise directorul, mutînd de pe un colţ al biroului pe altul manuscrisele frumos legate.

Pastuhov se depărtase de masă şi-şi scuturase uşor degetele. Glasul lui sunase trist şi solemn:

— Eu, dragi tovarăşi, am trecut prin trei războaie. Cei dintre dumneavoastră care-şi mai amintesc măcar de unul dintre ele ştiu că frontul e creaţia celor din spatele lui. Contribuţia noastră constă în curajul cu care vom şti să-l înarmăm pe spectator. Scena trebuie să inspire optimism, veselie (Îşi desfăcuse încet braţele, ca şi cum ar fi vrut să adauge: vai! din păcate vorbele sînt de prisos şi trebuie să punem punct!). Şi, tocmai acum, dumneavoastră mă alungaţi din teatru, cu comedia mea!

Din dublă, bărbia lui devenise triplă, acoperindu-i nodul cravatei. Pastuhov îşi răsucise uşor trupul mătăhălos, arătînd că e gata să plece. Se ridicaseră toţi în picioare, plictisiţi de necazul lui şi necăjiţi totodată. Conducătorul artistic se apropiase, compătimitor, şi rostise pe un ton pe cît de hotărît, pe atît de prietenos:

— Ai perfectă dreptate, Alexandr Vladimirovici. Astăzi, mai mult ca oricînd, scena trebuie să-i îmbărbăteze pe spectatori.. Dar a îmbărbăta nu înseamnă numai a rîde sau a te veseli. A îmbărbăta înseamnă astăzi să inspiri mînie, sentimente eroice, să apelezi cu îndrăzneală la eroism. Într-un asemenea ceas...

Căutase să-şi stăpînească glasul care i se frînsese fără voie şi-şi privise colegii, pe rînd... Ei îl aprobaseră. Vorbise tare de tot. Atunci, conducătorul artistic îl apucase de coate pe Pastuhov şi, smucindu-l la fiecare frază, continuase:

— Teatrul nostru îşi va face datoria. Şi poţi să fii sigur că noi nu ni-l închipuim fără tine. Ar fi tragic. Te vom ruga... Nu, nu, nu-mi spune nimic! Şi mai ales nu acum! Sîntem şi noi tot atît de emoţionaţi ca şi tine... Te vom ruga, te vom pofti. Da... Dar acum trebuie să ne înţelegi. Sîntem îngrijoraţi. Avem nevoie de-un repertoriu care să corespundă cît mai bine cerinţelor impuse de evenimentele actuale, de marile evenimente, pricepi?! În repertoriul nostru avem cîteva piese bune, vechi, dar toate au acelaşi

caracter, despre care ai vorbit adineauri: sînt piese vesele, comedii...

— Şi, fireşte, sînt mult mai de valoare decît a mea! adăugase Pastuhov, rece.

Oratorul îi dăduse drumul la coate.

— Colectivul nostru nu poate repeta o piesă care astăzi n-ar mai avea nici un răsunet, spusese el fără să-l privească în ochi. Ar fi un nonsens. Dacă piesa ta se juca pînă acum, ar fi fost altceva...

— Am fi fost fericiţi, oftase îndurerat şeful secţiei literare, trăgîndu-şi gîtul în guler, ca un melc.

Pastuhov îşi fluturase haina descheiată: era, ce-i drept, zăpuşeală mare. Apoi scosese o ţigară. Directorul împinsese spre el scrumiera împodobită cu un mic avion de plastic. Adjunctul scăpărase bricheta în formă de revolver. Conducătorul artistic îl întrebase pe regizor:

— Ai acum spectacole noi?

Acesta îşi privise tăcut ceasul de mînă. Şeful secţiei literare i se adresase directorului:

— Parcă voiaţi să-mi daţi ceva să citesc?

Directorul răsfoise manuscrisele.

— Eu socotesc că problema n-a fost epuizată cu discuţia aceasta amabilă, spusese Pastuhov, trimiţînd pe nări o dîră furioasă de fum.

Alexandr Vladimirovici îşi luase rămas bun. Se strînseseră toţi în jurul lui. Directorul se ridicase de la masă şi-i scuturase mîna, plin de înţelegere.

Conducătorul artistic şi şeful secţiei literare îl însoţiseră pînă la ieşirea din teatru. Alexandr Vladimirovici coborîse agale scara căutînd, cu tot aerul lui tăcut, să arate că e hotărît să lupte.

— Te duci la vilă? îl întrebase conducătorul artistic.

Alexandr Vladimirovici răspunsese ferm:

— Mă duc la Comitet. Deşi nu aveam de gînd să-mi stric tocmai ziua de astăzi...

— Ia stai, ia stai! strigase şeful secţiei literare ivindu-se din hăinuţă. Te felicit, dragul meu. E ziua ta de naştere, nu-i aşa? Cum de-am putut să uit?

Se opriseră tustrei.

— Felicitările mele! Felicitările mele! îi spusese și conducătorul artistic.

— Vă mulțumesc, le răspunsese Pastuhov abia mișcîndu-și buzele palide și țepene de parcă ar fi fost de ghips; apoi, deodată, prinzînd mîinile care se întindeau spre el: Mă bucură nespus darul pe care mi l-ați oferit. Ce surpriză! Cam scumpă gălușca, nu-i vorbă...

— Zău, te necăjești de pomană, încercase să-l împace șeful secției literare, deprimat.

— Nu te mai lipi de mine ca un plasture, Borenca! se răstise Pastuhov, îndreptîndu-se spre ușă.

Vedea clar că războiul dăduse teatrului un bun pretext ca să renunțe la comedia pe care o acceptase după destule șovăieli. Piesa avea caracterul acela ușor care i se imputa de obicei lui Pastuhov. Lui însă, tocmai caracterul acesta i se părea un merit personal. Izbutea de multe ori să dea cu o singură replică atît de precis caracterul scenic, încît actorului nu-i mai rămînea decît s-o spună cum trebuie. Actorii îi jucau piesele cu plăcere, spectatorii nu se plictiseau, teatrele erau obișnuite ca măcar una din două piese de-ale lui să facă rețetă bună și se obișnuise și el cu asta. Dar nici actorii, nici teatrele, nici publicul nu se așteptau ca el să dea lucrări importante, cu eroi mari și caractere puternice. Se obișnuiseră toți să-i privească piesele cu aceeași ușurință pe care o descopereau și în conținutul lor. Asta îl jignea, dar se mîngîia cu succesele obținute și cu ideea — repetată mereu — că cel mai înalt gen de critică este comedia. Critica cu plăcere și avea succes. Nu putea să-și schimbe însă genul de care se simțea atras, chiar dacă ar fi vrut; firea omului e așa cum e, iar el scria mai ales piese ușoare.

La ieșirea artiștilor, Pastuhov se despărțise de însoțitorii lui. În drum spre teatru se gîndise să-l ia seara cu el, la vilă, pe conducătorul artistic și poate și pe Borenca, un om a cărui prietenie putea să prindă bine uneori. Într-o zi glumise pe socoteala lui: „Secția literară a teatrului firește că nu e o aortă, dar un vas capilar tot este".

Acum era supărat că voise să-i invite la el și își luă rămas bun fără să sufle o vorbă.

Se urcă în maşină cu gînd să meargă la Comitetul pentru Artă. Dar zăpuşeala din interior — maşina stătuse mult în bătaia soarelui — îl izbi ca aburul fierbinte al unei băi. Pastuhov îşi scoase haina.

— Să mergem la *Național*. Mi-e sete, îi spuse el şoferului.

Cafeneaua era plină de lume. Ferestrele deschise, peste care fluturau uşor perdelele de tul, nu izbuteau să curețe aerul de fumul țigărilor. Chelnerițele îşi ştergeau fețele lucii de năduşeală. Pe cînd se strecura în zigzag printre mesuțe, Pastuhov se auzi strigat pe nume şi răspunse printr-o clătinare din cap.

În fața tejghelei se înghesuiau o mulțime de oameni veniți din sală, sau intrați direct din stradă prin uşa îngustă şi incomodă. Pastuhov se ridică pe vîrfuri ca să vadă ce se petrece după tejghea.

— Aveți limonadă? întrebă el, văzînd numai nişte cefe şi nesperînd să primească răspuns.

— Poftim la noi, Alexandr Vladimirovici.

Un grăsan cu pieptul îndesat şi îmbrăcat în haine albe îşi scoase capul din îmbulzeala de la tejghea. Pastuhov se apropie de el. Individul îşi dădu capul pe spate cu un gest caracteristic oamenilor mărunți şi, căutînd să-şi scoată cît mai la vedere decorația, îl salută măreț.

— Am izbutit să punem mîna pe două sticle de apă minerală. Vă facem imediat rost de un pahar.

— Luați-l pe al meu; încă n-am băut din el, spuse un tînăr care şedea la masă şi-i întinse paharul plin.

— Perfect, aprobă omul în alb. Vă cunoaşteți? Pictorul Ragozin, Ivan Petrovici. Pictură de şevalet. A lucrat şi pentru sala noastră.

— Ei, asta numai aşa... făcu jenat pictorul.

— Da, da. Cu penelul uscat, cum s-ar zice. Portrete de actori, cu ocazia jubileelor şi alte lucrări asemănătoare. Pentru împodobirea pereților...

— Ca să scot un ban, spuse Ragozin şi mai jenat parcă.

— Pentru apă minerală? îl întrebă Pastuhov, închizînd un ochi. Luă paharul şi-l privi ceva mai atent pe tînăr.

Omul în alb dădu pe gît apa şi-şi tamponă obrajii cu batista, încercînd parcă să se asigure că toate sînt la locul lor.

— Întîlnirea noastră e cît se poate de binevenită, Alexandr Vladimirovici, spuse el plin de importanţă. Tocmai voiam să vă reamintesc că ne-aţi făgăduit să participaţi la discuţia organizată de noi.

— Care discuţie?

— Aţi şi uitat? Doar ne-am înţeles şi asupra temei: natura comicului etc. Într-un cuvînt, o discuţie despre comedie în teatrul sovietic.

Pastuhov îşi miji pleoapele şi-l privi atent. Întîlni privirea ascuţită a ochilor foarte apropiaţi ai grăsanului. „O fi ştiind sau nu?“ se întrebă el şi se întoarse spre pictor.

— V-am luat paharul. Acum o să muriţi de sete, iar eu am să fiu tras la răspundere...

— Beţi cît poftiţi, îi răspunse acesta cu un zîmbet care-i lăţi şi mai mult faţa rotundă.

— Aşadar, să tipărim pe invitaţii că veţi participa la discuţie, stărui omul în alb. Ca să se facă ascultat, sublinia fiecare cuvînt rostit.

Pastuhov îşi roti privirile pe deasupra lui ca şi cum îl interesa grozav ce se petrecea în cafenea.

— Să vedeţi, cred că... începu el, arătînd clar că încearcă să găsească un răspuns potrivit. Cred că tema...

— E o temă subtilă, o temă subţire! încercă să i-o ia celălalt înainte.

— Tot ce e subţire se rupe uşor... îl întrerupse Pastuhov. În ziua de azi, nu ne arde de subtilităţi. În faţa noastră se pun probleme noi. Natura comicului poate să mai aştepte, că n-o să ne scape.

— Eee! Credeţi că e uşor să atragi publicul? E nevoie de tactică. Începem cu comedia şi apoi abordăm lucruri mai serioase.

— Acum caramelele nu mai ispitesc pe nimeni.

— Cum caramelele? Ce, dumneavoastră sînteţi caramea?

Pastuhov îşi dădu seama, clar: „Ştie!“ şi îşi pironi privirea tangenţial pe creştetul *vis-à-vis*-ului său.

— Arta nu îngăduie şiretlicuri, spuse el autoritar. Şi se răsuci din nou spre pictor. Dumneavoastră mă înţelegeţi, nu-i aşa?

— Fireşte, e mai bine să spui deschis ce ai de spus, îngăimă acesta.

Pastuhov îi înapoie paharul cu gestul cu care se înmînează o decoraţie — tînărul cu obraz rotund, care aducea cu un cal ahaltekin îi plăcea. Era gata să încheie cu el o alianţă împotriva omului în alb care, plin de importanţă, îşi continua frazele:

— O să vorbiţi deschis despre noile sarcini ale teatrului, Alexandr Vladimirovici. Tocmai asta şi aşteptam de la dumneavoastră. Dar vă implor, vă implor (repetă cuvîntul cu o nuanţă de avertisment) — nu refuzaţi! Nu ne putem lipsi de participarea dumneavoastră... Apropo, ce se mai aude cu noua comedie? Se repetă?

— Am scos-o de pe afiş, răspunse prompt Pastuhov.

— Aţi scos-o? Şi teatrul n-a zis nimic? A aprobat?

— Vă închipuiţi cumva că teatrul nu înţelege prin ce momente trecem acum?

— Dar Comitetul?

Liliputanul acela umflat părea cam tare de cap. Pastuhov îl privi în ochi: nu aflase încă nimic despre hotărîrea teatrului? Ei, n-are a face. Ca să mai dea înapoi era prea tîrziu. Continuă, deci, la fel de autoritar:

— Tocmai mă duceam la Comitet, să anunţ sistarea repetiţiilor. La revedere.

Îşi luă rămas bun de la pictor, privindu-l cît mai duios cu putinţă.

— Aţi expus ceva?

— Puţin.

— Unde aţi făcut şcoala? Cu cine?

— Cu Grivnin... dar n-am terminat încă.

Ragozin roşi iar, apoi zîmbi larg.

Pastuhov clipi de cîteva ori cu pleoapele lui subţiri şi-l întrebă şăgalnic:

— Peisaj?

Pictorul se îmbufnă, brusc.

— Şi ce-i dacă? E un gen minor?

— Sănătate! îi ură Pastuhov pornind spre uşă, fără să ţină seamă de oamenii care-i veneau din faţă şi-l îmbrînceau.

„Ce zi afurisită!“ se gîndi el, trîntindu-se pe pernele încinse ale maşinii.

— La Comitet? îl întrebă şoferul.

— Dă-l naibii de Comitet! Mergem la... frizer.

2.

Lui Alexandr Vladimirovici îi plăcea să primească oaspeţi. De ce anume, ar fi fost greu de spus. Ca să se vorbească despre firea lui deschisă sau fiindcă avea într-adevăr o asemenea fire. Propria vanitate el şi-o numea: mîndrie, orgoliu, demnitate. Ba chiar îşi bătea joc de vanitoşi. Îl amuza, de pildă, şoferul lui, Matvei Verighin, căruia îi plăcea să se grozăvească la volan, mîndru de maşină şi de felul cum o conduce.

Slăbiciunea aceasta nevinovată a şoferului îi plăcea însă, şi Verighin ştia bine că-i place. Claxonul suna pe trei tonuri, de parcă însuşi profesorul Hedike, de la conservator, s-ar fi aşezat la orgă; iar la răscruci trecătorii se opreau miraţi, întrebîndu-se ce personaj important poartă limuzina muzicală în pîntecele ei. Pastuhov zîmbea pe ascuns.

Într-o bună zi, îi spusese blînd şoferului:

— Dumneata ar trebui să intri în serviciu la un *nouveau riche*[1].

— Cine mai e şi ăsta?

— Mare filfizon eşti, Matvei Ilici.

Verighin condusese cîteva clipe tăcut, apoi zîmbise, cu bunătate:

— Glumiţi, Alexandr Vladimirovici, dar vă face plăcere şi dumneavoastră...

Într-adevăr toate acestea — claxonul cu triluri, perdeluţele de *crêpe-de-chine* de la geamul din spate (rodul preocupărilor bine chibzuite ale Iuliei Pavlovna), faptul că Verighin, cînd întrecea pe şosea vreo maşină,

---

[1] Parvenit (în l. franceză).

căuta să se țină cît mai mult pe linia din mijloc, rezervată mașinilor guvernamentale — îi făceau mare plăcere lui Pastuhov. Dar, încurajînd mistificarea copilărească, el dădea toată vina pe șofer, deși ideea că mașina lui putea fi luată drept o mașină guvernamentală îl gîdila plăcut.

Iulia Pavlovna îl simpatiza pe Verighin și Pastuhov se folosea de simpatia ei ca s-o ironizeze.

— Ce faci, Iulenka?

— Cum ce fac?

— Îi dai lui Matvei ceai cu lămîie! Să nu se anemieze Cocuța...

În discuțiile cu soția, Pastuhov îi spunea lui Verighin Cocuța: să nu răcească Cocuța... Cocuța pare obosită... Înțepăturile lui trebuiau să-i arate Iuliei Pavlovna că el, personal, dacă n-ar fi fost dînsa la mijloc, n-ar fi înghițit niciodată mofturile șoferului.

Pastuhov pleca foarte atent urechea la ce se vorbea pe seama lui, dar dacă vorbele îi erau defavorabile, știa să dea impresia că nu-i pasă nici cît negru sub unghie. Îi plăcea grozav să aibă lume multă la masă, să-și servească musafirii, să petreacă împreună cu ei, dar se plictisea amarnic dacă oaspeții nu-i apreciau ospitalitatea.

Vrînd să uite neplăcerile de la teatru, încercă să-și regăsească singur buna dispoziție; colindă prin magazine, cumpără — pe unde avu norocul să găsească — vinuri de calitate (la vinuri se pricepea încă din tinerețe), își dărui un stilou și-și oferi totodată diverse porttigarete, cravate și batiste colorate.

De obicei, știa să-și dirijeze gîndurile: cînd lucra se gîndea numai la munca lui, cînd se odihnea — își alunga din minte orice preocupare serioasă. Obiectele exercitau asupra lui aceeași influență ca și clima: era deajuns să atingă o tabacheră veche, frumos pictată, și inima începea să-i bată de bucurie.

De data asta însă, gîndurile neplăcute și proasta dispoziție se încăpățînau să stăruie. Încercă să-și zugrăvească în culori vii seara frumoasă pe care avea s-o petreacă la vilă, cu musafirii lui, dar imaginația refuză să i se supună. Căută să se distreze răsfoind pe taraba

unui anticar, așezată în stradă, cartea *Sărbătorile populare rusești — Crăciunul, Sfîntul Vasile, Lăsata secului*, dar ceva îl împiedica să-și dea seama lămurit dacă are chef să cumpere cartea cea veche sau s-o lase să zacă acolo, pe Kuznețki Most, și să nu-și mai aducă aminte niciodată de ea.

În sfîrșit, doborît de năduf, porunci șoferului să pornească spre casă.

Străzile Moscovei se depărtau parcă în zbor în spatele lui și în clipa cînd ar fi fost prea tîrziu să mai născocească vreun loc unde să intre, Pastuhov simți deodată că nu-i pare rău după piesa lui nenorocită. Își dădu limpede seama că nu eșecul de la teatru îl împiedica să-și îndrepte gîndurile spre lucruri plăcute, sărbătorești, ci senzația aceea ciudată care, cu trei zile în urmă, făcuse să i se strîngă inima și care de-atunci se cuibărise într-însul și nu mai voia să-l părăsească. Încercă să privească întîmplarea cu teatrul prin prisma senzației acesteia noi și înțelese deodată că nu-i pare rău după piesă fiindcă era lipsită de importanță pentru teatru, pentru toate teatrele care aveau de gînd s-o joace, și mai ales fiindcă nu prezenta nici un interes pentru spectatori, nu avea importanța aceea pe care i-o atribuise el la început.

Moscova se isprăvi brusc, o dată cu clădirile noi, în forme ciudate, de pe șoseaua Mojaiski. Mașina urcă din zbor colina Poklonnaia. În depărtare se ivi biserica Pokrov, sculptată fin, ca o adevărată jucărie rusească. Venind din față și dispărînd într-o parte, străzile încrucișate ale străvechiului sat Fili se lungeau la nesfîrșit, cu micile lor căsuțe de lemn. Cîmpia se împreuna cu cerul pe care atîrnau norișorii rari. Ici, colo, se profilau coșurile fabricilor și blocurile masive.

Pînă și denumirile de Fili, colina Poklonnaia îl duceau pe cărările bătute ale gîndului spre vremuri demult apuse. Și, pentru nu știu a cîta oară în viață, Pastuhov își puse întrebarea dacă istoria se repetă sau nu. Iar dacă se repetă, atunci se repetă oare în toate și totdeauna? Multe lucruri, da, prea multe lucruri de astăzi se aseamănă leit cu cele petrecute

odinioară, în trecutul depărtat. Dar și diferențele sînt, firește, inevitabile. Ce vrei mai mult? Chiar existența progresului face ca diferențele dintre trecut și prezent să se înmulțească mereu. Atîta doar că unele lucruri se schimbă repede, iar altele mult prea încet. De cîte ori, într-un deceniu, un pîrîiaș își făurește matcă nouă, în timp ce pădurile rămîn neschimbate secole de-a rîndul, iar stîncile stau neclintite milenii întregi.

Pe colina Poklonnaia Bonaparte așteaptă ca „boierii" să-i aducă cheile Moscovei. După toate semnele, ceasul triumfului său a sosit. Dar înainte ca piciorul împăratului să calce pe colină, consiliul militar din Fili hotărăște că ceasul lui n-a sunat încă. Și iată că triumful nerăbdătorului cezar se transformă în umilință. De veacuri cezarii nu înving numai, ci își și greșesc socotelile. Și totuși, cezarii urmează unul după altul, împinși de aceeași nemuritoare sete de dominație asupra lumii și fiecare dintre ei fiind sigur că a învățat bine istoria și că nu-i va îngădui să-și bată joc de el. Se va repeta oare și acum istoria, deși timpurile s-au schimbat? Neînsemnatul feldfebel austriac — pînă mai ieri ridicol, iar astăzi monstruos, care a îngrozit întreaga Europă — urlătorul împodobit cu toga romană împrumutată de la taraba de antichități — se va menține oare pe soclul imperial unde s-a cocoțat cu ajutorul regilor tunurilor din Ruhr?

Pastuhov privește drept înainte, prin parbriz. *Cadillac*-ul zboară pe șoseaua dreaptă și largă a Minskului. Prin geamul lateral, coborît, vîjîie vîntul îmbibat cu suflarea dogorîtoare a asfaltului muiat de arșița zilei. Soarele alunecă spre asfințit, poleind cu aur norii în partea de nord-vest a cerului. În zare, șoseaua dreaptă seamănă cu un pumnal aruncat pe pămînt. Asfaltul repetă nuanțele asfințitului și pumnalul pare însîngerat... Ieri s-a comunicat un nou atac al bombardierelor asupra Minskului. Ce se va mai comunica mîine? Cu ce barbarie, cu ce rușine nouă se va acoperi preaslăvita civilizație apuseană? Prin ce jertfe noi, prin ce acte de eroism va răspunde poporul silit din nou să apere cu sîngele lui pămîntul sovietic de invazia dușmană? Ce se petrece oare, în

clipa asta, la celălalt capăt al șoselei nou-nouțe? Cine știe. Dar pumnalul bine șlefuit a fost aruncat la timp spre apus, în clipa cea mai potrivită...

Pastuhov observă deodată că la orizont, acolo unde soarele se lasă spre pămînt, un nor uriaș și negru se ridică, încercînd să-l acopere. Norul are nuanțele penelor de porumbel și e încercuit cu o lizieră de foc. Seamănă cu un sfinx, dar în locul capului de leu are un bot ascuțit de pavian. Nu-și schimbă conturul, nu se mișcă. Numai coada portocalie, înfășurată în jurul labelor strînse sub trup, se lasă încet în jos, ca și cum monstrul ar vrea să izbească cu ea.

Pastuhov arată cerul:

— Ia te uită, Matvei Ilici! Ce priveliște înfiorătoare!

Și se zgribulește, urmărind mereu norul ciudat; apoi rîde tăcut și se uită la șofer.

Matvei și-a păstrat aerul sever, atent. Fălcile pe care de obicei, cînd nu vrea să răspundă, joacă mușchii, îi sînt acum încleștate. Cu un gest caracteristic șoferilor, el întoarce repede capul spre dreapta; privirea îi alunecă piezișă peste chipul lui Pastuhov, i se oprește o clipă pe nor și i se aținteşte din nou drept înainte.

— Adevărat, e tare urîtă, spune el după un moment de tăcere și mărește viteza.

„Ei, drace!“ gîndește Alexandr Vladimirovici oarecum ironic. „Te pomenești că am început să mă iau după semnele cerești!“

Cadillac-ul urcă panta lină a dealului. Din față se ivește treptat și se apropie o coloană lungă de mașini. În capul coloanei se află un *Gaz* decapotat, deasupra căruia arde ca o flacără drapelul militar prins pe-o prăjină scurtă. Lîngă drapel, ofițerul plutește parcă în carapacea fragilă a *Gaz*-ului și, ca un căpitan de remorcher, care urmărește convoiul de șlepuri, privește înapoi, spre celelalte mașini, de care sînt cuplate tunurile.

Matvei micșorează viteza. Acum se pot desluși fețele arse de soare ale ostașilor care șed umăr la umăr în camioane. Șenilele zîngănesc, lăsînd pe asfalt

urme adînci dinţate; roţile grele ale afeturilor, gonind în urma camioanelor, şterg urmele acestea şi le înlocuiesc cu cele în zigzag, ale cauciucurilor.

Uruitul coloanei, rîndurile dese ale artileriştilor-servanţi din camioane, ţevile drepte ale tunurilor, îmbrăcate cu prelate şi semănînd cu nişte degete gigantice — toate acestea Pastuhov le-a mai văzut şi altădată, cînd se îndrepta spre casă. Dar acum îl uimeşte faptul că mişcarea artileriei îi umple sufletul de un simţămînt nou, plin de importanţă, de parcă priveliştea, în aparenţă atît de cunoscută, ar fi cuprins în ea tot sensul evenimentelor survenite între timp.

Fiindcă trebuiau să cotească spre stînga, Matvei opri maşina lăsînd coloana să treacă înainte. Distanţele dintre tunuri părură mai lungi, viteza maşinilor mai mică, huruitul — mai pătrunzător. Pastuhov încercă să desluşească feţele ostaşilor, dar legănarea camioanelor unea figurile în fîşii scurte ce treceau pe lîngă dînsul, împiedicîndu-l să prindă vreun chip izolat. Oamenii păreau că fac parte integrantă din maşinile de oţel.

După trecerea coloanei, *Cadillac*-ul coti pe drumul din pădure; văzduhul mai era încă îmbibat de gazele eşapamentelor, de mirosul uleiului ars şi de duhoarea asfaltului frămîntat sub roţi; iar uruitul coloanei, care se depărta, stărui îndelung în urechi. Pastuhov ar fi vrut să-şi exprime într-un fel sentimentele, dar gîndurile lui i se păreau prea abstracte pentru Matvei. De aceea spuse primul lucru care-i trecu prin minte:

— E frumoasă artileria noastră grea, nu-i aşa?

— Astea sînt tunuri antiaeriene.

— Ştiu. Vorbeam de calibru...

— Nu sînt de calibru mare, ci mijlociu.

Superioritatea cu care sunau răspunsurile domoale ale lui Matvei îi cam tăie avîntul. Pastuhov nu prea avea cunoştinţe vaste în domeniul militar; în schimb, era înzestrat din belşug cu priceperea de a se comporta demn şi de a schimba modest discuţiile de specialitate prin altele, accesibile profanilor.

— Au să strice asfaltul cu şenilele lor. Păcat de şosea!

Matvei lăsă să treacă o pauză mult mai lungă decît cea dinainte, apoi răspunse încruntat:

— E păcat de oameni.

Pastuhov înălţă sprîncenele: şi lui ideea aceasta îi revenea în minte de cîte ori începea să se gîndească. Păcat de oameni, păcat de tine însuţi, păcat de viaţa organizată, atît de plină de conţinut şi care, dacă nu azi, atunci mîine se va dezorganiza şi va fi poate nimicită cu totul. Oare nu cumva sufletul şoferului tăinuieşte în adîncul lui ceva foarte apropiat de ceea ce nu-l lasă pe el, pe Alexandr Vladimirovici, să răsufle în voie în zilele acestea înăbuşitoare? Dumnezeu ştie ce se petrece în capul Cocuţei! Poate că Iulia Pavlovna are dreptate cînd îl socoteşte o fiinţă cît se poate de delicată.

— Ce părere ai, Matvei Ilici, satul o să lupte pe cinste, nu-i aşa?

De data asta Verighin răspunse prompt, dar parcă împingînd supărat un cuvînt după altul:

— Satul e baza noastră. Dacă e nevoie — luptă, dacă trebuie — ţine pacea... Şi ară totdeauna, reteză el în încheiere, claxonînd furios şi frînînd brusc.

Nişte maşini barau drumul. La ieşirea din pădure, dincolo de cotitură, se petrecea ceva. Acolo începeau ogoarele colhozului învecinat cu vila, şi Pastuhov cunoştea bine locurile. Bucuros, deschise portiera maşinii.

— Mă duc să văd ce se întîmplă.

Imediat după cotitură zări un grup de oameni nemişcaţi, liniştiţi: cîteva femei de la ţară, cu basmale albe, cîteva locatare ale vilelor însoţite de copii desculţi, arşi de soare, cîţiva şoferi. Se auzea un ciocan bătînd cuie care pătrundeau în scînduri.

De-a curmezişul drumului se afla un camion. Nişte oameni isprăveau de întins podişca spre lada deschisă a maşinii, unde fusese făcută din stinghii de lemn un soi de boxă pentru un cal. Ceva mai încolo de drum, un ţăran scund şi îndesat, cu şapca pe ceafă, ţinea de căpăstru un cal murg.

Pastuhov îl cunoştea: era rîndaşul colhozului, un maloiaroslovean în vîrstă, spîn, cu obraz rotund, roşu, pistruiat şi cu buza de sus răsfrîntă. Ochii lui cenuşii erau pironiţi pe cei ce instalau podişca. Încremenit în nemişcarea lui, atent, omul ţinea strîns căpăstrul şi, deşi era mic de statură, ceva îl făcea parcă să semene cu calul. Acesta, cu urechile ciulite, nu-şi dezlipea nici el ochii negri, lucioşi, de la oamenii care trebăluiau în jurul camionului.

Alexandr Vladimirovici înţelese numaidecît ce se petrecea acolo: colhozul preda armatei caii. Dar abia după ce se uită la rîndaş şi la cal şi văzu la vreo cincizeci de paşi, în mijlocul poienii, poarta căscată a grajdului singuratec şi părăsit, simţi cum i se strînge inima. Ca şi cum lui i-ar fi luat murgul din grajdul pustiit şi devenit deodată inutil.

Puţin mai încolo începea imaşul unde caii erau mînaţi noaptea la păscut. Plimbîndu-se într-o seară pe imaş, Pastuhov auzise un glăscior răguşit, blajin şi totuşi răstit: „Încotro, hei, încotroo?" Mînjii încercau să pătrundă în trifoiştea de pe ogorul învecinat şi, deşi cam fără chef, se supuseseră totuşi glasului şi se înapoiaseră la iepele care păşteau priponite. Un ţăran stătea pe vine şi lega de par o frînghie lungă la capătul căreia păştea o iapă murgă, înaltă. Aşa îl cunoscuse la imaş pe rîndaşul colhozului.

Rîndaşul era limbut din cale-afară. Nici nu apucase Pastuhov să-l întrebe de ce caii ceilalţi pasc liberi şi numai iapa murgă e legată, că rîndaşul îi şi îndrugă vrute şi nevrute despre iapă ba, pe deasupra, şi despre propria lui biografie nu prea complicată.

Iapa murgă era şireată şi nărăvaşă. Dacă nu apucai s-o priponeşti într-o seară şi o lua razna pe cîmp, puteai s-o urmăreşti mult şi bine, chiar şi călare, că tot nu izbuteai s-o mai aduci înapoi nici cu vorba bună, nici cu arcanul.

— La drept vorbind, paza cailor, noaptea, nu-i treabă de rîndaş. Dar colhozul nu-mi dă nici un ajutor. Au încercat într-o zi să trimeată un flăcău cu caii la păscut, dar era un nepricopsit. Înjura de mama focului. L-am certat: de ce înjuri calul de mamă? Că doar nu

e om. Calului îi place să te porţi frumos cu el. Da flăcăul n-a vrut să înţeleagă şi l-am dat afară. Acum mă chinuiesc singur.

Rîndaşul prinsese chef de vorbă mai ales datorită ţigărilor din tabachera lui Pastuhov — în seara aceea fumă vreo şase bucăţi pe dîmburile imaşului şi puse cam tot atîtea deoparte, în buzunar, pentru la noapte. Povesti despre slujba pe care o avusese la Maloiaroslaveţ, cum se necăjise în tîrguşorul acela, cum plecase să-şi găsească un rost după placul inimii, cum colindase sat după sat, cum se aciuiase, în sfîrşit, lîngă Moscova, cum îndrăgise locurile şi cum fusese primit în colhoz.

— Colhozul are multă încredere în mine, spuse el, prinzînd chef de vorbă. Cu mine, caii o duc bine. Acum ridic al doilea rînd de tineret. De-o pildă, iapa asta murgă, nărăvaşa, era mînz cînd am preluat conducerea, iar anul ăsta a fătat pentru a doua oară. Toate ar fi bune, nimic de zis; dar am rămas văduv, acum un an... Aveam şi eu o nevastă ca toate nevestele. Am trăit treizeci de ani împreună şi n-am avut cine ştie ce tragere de inimă nici eu pentru ea, nici ea pentru mine. De cînd a murit însă, parcă mi-a tăiat cineva o mînă. Cine să-ţi cîrpească, cine să-ţi spele, cine să-ţi mai facă o ciorbă? Umblu de colo colo, dau din mîini şi degeaba — nu se lipeşte nimic. Singura bucurie care mi-a mai rămas e grajdul. Acasă nici nu-mi vine să mă mai duc... Am stat de-am chibzuit: ce-ar fi să mă însor cu vreo babă? Şi mi-am zis: hai să mă duc la ţintirim, la răposata, poate mi-o da vreun sfat, poate mi-o spune ea ce să fac. Am cumpărat o litră de rachiu şi m-am dus. Acolo, pe mormînt, am tras pe gît o jumătate de sticlă şi am întrebat-o pe răposata: ce zici? Tare o duc greu fără tine, mi s-au rupt toate, n-am cu cine schimba o vorbă, de răstit nu mă mai pot răsti decît la iepe. Şi ce credeţi? Răposata nu mi-a dat răgaz nici măcar să isprăvesc ce-aveam de spus şi-odată o aud că-mi zice aşa, liniştită: „Mare neghiob mai eşti, moşule; stai cu un picior în groapă şi-ţi arde de însurătoare..." Auzi dumneata: să-mi zică mie aşa, de sub pămînt! Zău,

pe cinstea mea vă spun... M-a luat cu frig... Am dat să fug, dar nu mă mai ţineau picioarele; cît pe-aci să cad jos. M-am stăpînit cît am putut, am băut tot rachiul. Aveam în buzunar o cojiţă de pîine, am fărîmat-o şi am presărat fărîmiturile pe mormînt, lîngă cruce, i-am mulţumit răposatei pentru sfat şi — pe-aci ţi-e drumul!... De-atunci, tot aşa o duc.

...Acum, privindu-l cum stătea în drum, Pastuhov abia îl mai putea recunoaşte. Ţinea minte chipul bătrînului, deosebit de interesant, aşa cum îl văzuse cînd îşi aprindea ţigara, iar chibritul îi lumina obrajii rotunzi şi pistruiaţi, şi zîmbetul ciudat din colţul buzei răsfrînte. Atunci, trăsăturile lui de om cu scaun la cap aveau ceva candid şi viclean totodată. Acum, faţa nu-i mai păstra nici urmă din expresia de altădată. Era severă, aspră, acoperită de cute care o făceau să semene cu scoarţa brăzdată a unui copac bătrîn.

Oamenii isprăviră de pus podişca şi se dădură la o parte; în mijlocul tăcerii se auzi un glas înfundat: „Haide, ad-o încoa!" Apoi se lăsă o linişte şi mai adîncă, de parcă toţi ar fi aşteptat să se întîmple ceva.

Rîndaşul smuci căpăstrul şi porni înainte. Iapa îl urmă supusă, cu urechile ciulite şi cu nările palpitînd. Omul călca sacadat, ca în marş, păşi fără să şovăie pe podişcă şi numai cînd genunchii i se îndoiră de urcuş, pasul i se mai scurtă un pic. Ţăcănitul potcoavelor pe scînduri stîrni un ecou sonor; camionul scîrţîi. Rîndaşul aduse iapa în boxă, se vîrî sub stinghia lăturalnică, întinse căpăstrul peste stinghia dinainte, în spatele cabinei, şi-l legă zdravăn.

După ce isprăvi, bătu uşor iapa pe grumaz, şi, fără s-o privească, se dădu jos şi se întoarse cu spatele la camion. Lărmuind, oamenii fixară stinghia la spatele iepei, dădură jos podişca, prinseră în cîrlige oblonul maşinii; dar rîndaşul tot mai stătea nemişcat, privind fără să vadă, cu ochii larg deschişi, de culoarea cositorului. Maşina hurui, ţeava de eşapament începu să duduie. Omul se întoarse spre murgă.

Cu un ochi strălucitor, iapa speriată căta să-şi vadă stăpînul. Cum nu putea să-şi mişte capul strîns legat, se schimba cînd pe un picior cînd pe altul,

neliniştită, tresărind din tot corpul ei voinic şi frumos. Şi, deodată, peste imaş răsună un nechezat prelung, stîrnind ecou în pădure. După ce nechezatul iepei se stinse într-un fornăit ameninţător, se auzi din grajd un nechezat de mînz, subţirel, pătrunzător, deznădăjduit. Iapa bătu din copite, se smuci în boxa ei şi necheză iar, sălbatec, ca un cal de stepă.

Rîndaşul îşi smulse şapca de pe cap, dădu cu ea de pămînt strigînd ceva neînţeles şi porni în goană, razna. Alerga de-i sfîrîiau călcîiele şi îşi bălăbănea braţele, aşa cum fac copiii cînd aleargă. După ce tăie poiana, se îndreptă spre grajd. Fără să se uite înapoi, dispăru în întunericul care domnea dincolo de uşile lăsate vraişte.

Maşinile claxonară şi cotiră, încercînd să iasă din îmbulzeala care se formase pe drumeagul îngust. Oamenii se împrăştiară tăcuţi.

Pastuhov nu se putea urni din loc. Îşi dădea seama că rămăsese singur pe poiană şi, ca totdeauna, simţurile lui nu încetară să înghită cu lăcomie lumea exterioară. Observă că petecul de pămînt din jurul casei învecinate era semănat cu secară, că spicele în floare păreau presărate cu pulbere albă şi că, jos, paiul era încă albăstriu. Dar gîndirea refuza să-i fixeze impresiile, copleşită de o singură idee.

Se gîndea că viaţa de azi nu se mai aseamănă cu cea de ieri, că oamenii au şi înlocuit trecutul cu ceva nou şi s-au schimbat ei înşişi. Trecutul dispăruse, iar din prezent nu se mai înţelegea decît că este ameninţător. Stătu pironit locului şi gîndul acesta, descoperirea aceasta neaşteptată la care îl împinsese spectacolul despărţirii rîndaşului de iapa murgă îi stărui cu îndîrjire în minte pînă cînd auzi sunetul scurt, politicos, bine cunoscut, al claxonului.

Cadillac-ul aştepta pe drumul pustiu. Pastuhov se aşeză lîngă Matvei care, după tăcerea obişnuită, de cîteva clipe, îl întrebă:

— Au mobilizat iepşoara?

— Au mobilizat-o! răspunse imediat Pastuhov.

Şi se uită ca din treacăt, cu coada ochiului, la Matvei. I se păruse că vorbele şoferului sunaseră ostil şi că el

nu spusese tot ce-ar fi vrut să spună. Apoi îl sîcîi din nou gîndul că acum nu mai trebuie să judece lucrurile cum le judecase altă dată şi că fusese nerod cînd se necăjise pentru treburile cu teatrul. Treburile acestea au dispărut; ele au existat cîndva, într-un trecut care poate că n-o să se mai reîntoarcă niciodată.

Poarta vilei era deschisă: era aşteptat. Gîndurile i se învălmăşiră. Se întrebă: ce anume n-a spus Matvei pînă la capăt? Nu cumva s-o fi gîndit: uite, iepşoara a fost mobilizată; n-ar strica să vă ia şi pe dumneavoastră la armată, stimate Alexandr Vladimirovici! Dar nu, asta era absurd! El depăşise de mult vîrsta cînd mai putea fi mobilizat. Şi-apoi, Matvei Ilici era prea deştept ca să se gîndească la asemenea lucruri...

Da, depăşise demult vîrsta cînd mai putea fi mobilizat! Şi totuşi, pentru cei cincizeci şi opt de ani ai lui, el, Pastuhov, se ţinea încă foarte, foarte bine! Cu cîtă plăcere se va aşeza îndată la masă, să chefuiască cu musafirii lui! Sigur că au şi sosit, toţi. Ah, dacă n-ar fi existat întîrzierile astea de pe drum!...

Matvei răsuci cu îndemînare volanul. Virajul acesta, care-l arunca uşor într-o parte pe cel ce şedea lîngă şofer, îl minuna totdeauna pe Alexandr Vladimirovici. Iar sentimentele lui făcură şi ele un viraj insezisabil. *Cadillac*-ul intră în grădina vilei. Pastuhov îşi trecu mîna peste faţă, de la frunte pînă la bărbie, şi redeveni el însuşi, adică absolut acelaşi ca în trecut.

3.

Cînd Pastuhov intră în sufrageria cu uşile şi ferestrele larg deschise spre terasa pe care era pregătită masa, se şi adunaseră acolo cinci musafiri.

— Eram neliniştiţi din pricina ta, îi spuse Iulia Pavlovna, deşi nici unul dintre musafiri nu părea îngrijorat şi toţi îi zîmbeau vesel.

Zîmbi şi el mulţumit şi-i privi pe rînd: erau toţi oameni care îl vizitau des şi se cunoşteau bine.

— Am dat o bătălie fioroasă, spuse încet, alegînd cu cine să dea mîna mai întîi.

— O bătălie? Unde, dragul meu? îl întrebă o doamnă slabă.

— La *Gastronom* răspunse el apropiindu-se. La coada de unde m-am smuls, lăsînd în mîinile inamicului doi nasturi de la haină.

— Vai, Şuric! exclamă Iulia Pavlovna împreunîndu-şi mîinile a rugă. Ce ai căutat la *Gastronom*? Doar ţi-am spus că avem de toate în casă!

— Du-te la bucătărie, Iulenka, şi vezi ce peşte uriaş am cucerit! rîse Alexandr Vladimirovici, oprindu-se în faţa unei doamne slabe şi sărutîndu-i mîna cam osoasă, dar plăcută, cu degetele lungi. N-ai zice că e peşte, ci campion mondial absolut!

Un musafir rotofei îşi scoase capul de după glastra de flori de pe pian, gemu de plăcere, îşi închise şi apoi îşi bulbucă ochii blînzi, albicioşi, ca de hîrtie. Rîzînd şi vădindu-şi totodată interesul nestăvilit pentru peştele uriaş, Iulia Pavlovna o zbughi pe uşă. Doamna cea slabă prinse în palme obrazul lui Alexandr Vladimirovici, aşa cum prinzi capul unul copil cînd vrei să-i spui că eşti gata să-l înghiţi din prea multă dragoste, îl sărută pe frunte şi vorbi rar, cu glas duios şi domol:

— Neschimbat. Eşti mereu acelaşi. Ce bine! Mai ales în ziua de azi!

— Da... azi... repetă încet Alexandr Vladimirovici, rămînînd o clipă înclinat în faţa ei.

Liubov Arcadievna Dorostkova, actriţă la un cunoscut teatru din Moscova, se bucura de-o frumoasă reputaţie scenică. Trecuse demult de prima tinereţe şi era o veche prietenă a lui Pastuhov. Se întîlneau rar, ca mai toţi moscoviţii, chiar cînd locuiesc aproape unii de alţii; dar de fiecare dată retrăiau aceleaşi clipe de emoţie. Alexandr Vladimirovici se uita în ochii inteligenţi şi daţi cu rimel ai actriţei, iar Liubov Arcadievna îl privea cu aceeaşi expresie de duioşie şi melancolie care parcă ar fi vrut să spună: ce cumplită e viaţa! Cum ne împiedică să ne vedem zilnic!

Pe cînd se salutau, soţul actriţei, regizorul Zahar Grigorievici Torbin — cavalerul fidel, oglinda gustu-

rilor şi făuritorul gloriei soţiei sale — stătea alături, neclintit, cu braţele întinse, surîzînd cucernic. Ai fi zis că e întruchiparea vie a cîntecului: vino, vino mai grabnic în braţele mele, căci altfel inima-mi se va frînge de atîta aşteptare şi mut extaz!

În sfîrşit, Pastuhov îi căzu în braţele larg desfăcute şi-l îmbrăţişă şi pe el.

— Să ne trăieşti o sută de ani, prietene drag! îi ură Torbin cu glas tremurat şi cu o lacrimă în colţul ochiului.

— Cum ai spus că e peştele? Campion mondial absolut? întrebă musafirul cel rotofei, ieşind de după pian.

— Ai şi oftat de plăcere, Karp Romanîci! Nu te rabdă inima! îl înţepă cu o voce groasă soţia lui, Muza Ivanovna Ergacova, o femeie pictată parcă de Rubens. Privirea ei exprima şi ironie şi oboseală — o îmbinare de sentimente întîlnită destul de des la unii soţi care, ca să-şi facă viaţa conjugală mai variată, nu-şi iartă nimic unul altuia.

— Şi de ce m-aş abţine? se răţoi Ergacov sfidător. De dragul cui s-a luptat Alexandr Vladimirovici la *Gastronom*? Nu-i aşa? Pentru ce şi-a pierdut nasturii?

Scutura mîna stăpînului casei, îl lovea cu cotul pe doctorul Nelidov care se apropiase şi el ca să-l salute pe Pastuhov şi întreba, bulbucîndu-şi ochii albicioşi, ca de hîrtie, întors cînd spre soţie, cînd spre Pastuhov, cînd spre doctor:

— Cui îi e hărăzit campionul acesta mondial? Mi se pare că oaspeţilor dragi, nu-i aşa? Şi eu nu sînt oare un oaspete drag, ai? Atunci de ce să nu oftez de plăcere, ai?

— Nu se întîmpla nimic dacă mai aşteptai cu oftatul măcar pînă la primul pahar de vin! îi răspunse Muza Ivanovna dispreţuitoare.

— Şi pînă atunci e interzis să savurezi plăcerea? Te felicit, dragul meu. Ai? Cît împlineşti astăzi? După mine, te apropii de şasezeci, ai?

— Nu mă mai îmbrînci, spuse doctorul Nelidov.

Pastuhov îl privi pe doctor de sus, şiret.

— Hei, arţăgosule! Cînd dai şampania? spuse el zîmbind cu blîndeţe şi trăgîndu-şi nasul.

Doctorul îşi scoase batista şi-şi mîngîie sprincenele stufoase — adevărate mustăţi — ca şi cum ar fi cumpănit răspunsul.

— Am să caut să mă achit, dar dacă n-oi avea timp — îţi rămîn dator. Mîine trebuie să mă prezint la comisariatul militar.

Pastuhov se dădu înapoi cu un pas.

— Ai pierdut un pariu, doctore? se interesă Muza Ivanovna.

— Te ia la armată? îl întrebă Dorostkova aproape în acelaşi timp, dar ceva mai neliniştită.

— Despre ce fel de pariu e vorba? stărui Ergacova.

— Pleci la armată, Leonti? şopti Pastuhov.

— Da, îmbrac haina militară pentru a treia oară în viaţă.

— Dar la război e nevoie de chirurgi. Ce, dumneata eşti chirurg? făcu Dorostkova.

— De zece ani de cînd lucrezi la noi în teatru te-am socotit totdeauna medic internist şi cînd colo eşti chirurg! adăugă soţul ei.

— *Volens nolens*, răspunse medicul.

— Dumnealui, înainte de orice e miciurinist, zîmbi Ergacov dîndu-i din nou cu cotul.

— Nu e nici chirurg, nici miciurinist, e un necioplit, se supără Muza Ivanovna. De ce nu-mi răspunzi, Leonti Vasilievici? Despre ce pariu e vorba?

— Cîte sticle ai pierdut? se interesă Ergacov.

— Nu te mai vîrî şi dumneata, îl mustră Muza Ivanovna.

— Da, pariul, lua-l-ar naiba! oftă Pastuhov, trecîndu-şi mîna grea peste obraz. Vă spun drept, aş fi preferat să-l pierd de-o mie de ori decît să-l cîştig o dată.

— Asta rămîne de văzut! rîse Muza Ivanovna. Totdeauna e mai plăcut să cîştigi!

Pastuhov o privi sever.

— I-am spus lui Leonti că războiul e inevitabil, iar el susţinea că noi am ieşit din zona războiului.

Se aşternu o tăcere penibilă, în timpul căreia fiecare se gîndea probabil că pe toţi îi apasă acelaşi gînd şi că nu se poate să nu te gîndeşti mereu la evenimentul care pătrunsese în viaţa tuturor, răscolind-o pînă în străfunduri.

Ergacov privi spre fereastră; ochii i se făcură parcă mai albicioşi şi mai blînzi.

— Să mă iertaţi, dar mie pariul acesta mi se pare cam uşuratec, spuse oarecum jignit.

Liubov Arcadievna îşi cercetă degetele expresive şi, adresîndu-li-se parcă lor, interveni cu părere de rău în glas:

— Dar toată lumea era convinsă că vom avea război. A crezut măcar unul dintre voi ce spuneau fasciştii? Nici pomeneală! Au combinat totul în aşa fel ca să ne tragă pe sfoară (Liubov Arcadievna îşi dezlipi brusc privirea de pe degete). O combinaţie mîrşavă.

— Nu i-a crezut absolut nimeni! confirmă îndîrjit Zahar Grigorievici.

— Nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte să fac un astfel de pariu. Pierderea era garantată! se amestecă Ergacova.

— Totuşi, Leonti nădăjduia să cîştige, obiectă Pastuhov; şi, strîngîndu-l la piept pe doctor, ridică glasul, ca să se facă auzit de toţi: Hai să vorbim sincer. Sîmbăta trecută aproape toată lumea mai era încă de părerea doctorului.

— Nu-i adevărat! se revoltă Muza Ivanovna, mîndră.

— Niciodată! exclamă Dorostkova, mai plictisită decît toţi ceilalţi. Plictiseala ei găsi imediat ecou la Zahar Grigorievici care începu să-şi frîngă nervos degetele.

Înveselindu-se brusc, Ergacov îi dădu un nou brînci doctorului şi spuse:

— Ce-i asta, ai? Te-ai făcut de rîs, Napoleonti Vasilici?

— E o glumă cam răsuflată, tovarăşe dragă, se încruntă Nelidov.

— Răsuflată sau nu, şampania tot trebuie s-o dai, tovarăşe Hibridov!

Indispusă, Muza Ivanovna ridică nerăbdătoare din umeri.

— Nici Hibridov nu-i o glumă prea nouă, Karp Romanîci. Nu te mai preface că ești bine dispus.

— Napoleonti Vasilievici Hibridov, continuă Ergacov, ținînd să nu renunțe la rolul lui de om spiritual; dar zîmbetul i se stinse.

Doctorul se încruntă și mai tare.

— Numele meu e Leonti Vasilievici Nelidov.

— Duceți-vă dracului, amîndoi, îi opri Pastuhov, cuprinzîndu-i în brațe și ciocnindu-i pîntec de pîntec. Ergacov izbucni în rîs și repetă obișnuitul lui: „Ai? Ai?“ ca și cum ar fi vrut să-i silească pe toți să admită că e un om fermecător. Nelidov spuse, posomorît:

— Oamenii spirituali nu se repetă. Și dădu un pumn în burticica joasă a lui Ergacov, ca să-l împingă mai încolo.

— Soții Grivnin! A sosit binecunoscuta pereche Grivnin! anunță cu glasul ei argintiu Iulia Pavlovna, ale cărei tocuri se auziseră mai înainte ca ea să fi dat buzna în odaie. În prag se opri, poftindu-i cu un gest pe noii oaspeți.

După Iulia Pavlovna, intră plin de vioiciune, aproape alergînd, Nikanor Nikanorovici Grivnin, vecin de vilă cu Nelidov și vechi prieten cu Pastuhov. Grivnin purta *papillon*; sub haina largă și necălcată trupul lui părea cuprins de-un neastîmpăr ciudat: cînd umplea stofa moale în așa fel încît umerii se ridicau și nasturii stăteau gata să sară, cînd se strîngea într-atîta încît nu numai haina, dar și vesta și cămașa începeau să atîrne pe el, ca peste o clipă să se umfle iar, sub năvala pieptului. Avea părul blond-cînepiu, cîrlionțat, și pleoape subțiri, trandafirii din pricina sîngelui. Bucuria de viață și uimirea învecinată cu spaima se schimbau pe chipul lui, parcă în salturi: Grivnin părea cînd fericit și entuziasmat, cînd zguduit și pierdut.

După ce intră aproape alergînd în sufragerie, își dădu seama deodată că-și lăsase nevasta în urmă și se repezi înapoi.

Ea — dolofană, echilibrată, mulțumită de sine, arătîndu-și într-un veșnic zîmbet dinții mari și albi —

intră încet în sufragerie şi-i salută pe toţi cu o voce melodioasă:

— Mă bucur mult, oo!

Evghenia Viktorovna Grivnina, vechea tovarăşă de viaţă a lui Nikanor Nikanorovici, era franţuzoaică. Ea îşi numea totdeauna soţul „al meu *de l'académie*" (de fapt, Grivnin nu era academician, ci profesor de pictură) şi-l socotea unicul peisagist modern. Faţă de viaţa lui dezordonată, Grivnina avea o atitudine de duioasă înţelegere, care n-o împiedica totuşi să rămînă foarte casnică şi să fie exagerat de econoamă.

Pastuhov veni spre ea şi o îmbrăţişă. Apoi o privi din cap pînă în picioare.

— Ai un *chic* nemaipomenit, Jenea!

— Ooo! răspunse ea, rotindu-şi ochii prin încăpere. Nikanor, uită-te cît de frumos se reflectă gherghinele în pianină!

— Foarte frumos! admise imediat Grivnin. Atîta doar, măicuţă, că nu sînt gherghine, ci bujori, şi nu-i pianină, ci pian de concert!

— Ooo! Nu poţi să te lipseşti niciodată de înţepăturile tale! rîse Grivnina şi toată lumea rîse împreună cu ea, femeile sărutînd-o, bărbaţii aşteptîndu-şi rîndul ca să-i dea bună ziua.

Grivnin oferi sărbătoritului un mic studiu înrămat, învelit într-un ziar. Pastuhov despachetă tabloul şi, depărtîndu-l de ochi, îl privi printre gene. Ruşinat, Grivnin îngăimă:

— Un nimic... Nota bene pentru ziua ta de naştere...

— Zgîrcitule! exclamă Ergacov.

— Un nimic, repetă Grivnin surîzînd jenat; apoi înaintă pînă în mijlocul sufrageriei şi mormăi întrebător: „Hm? hm?" Îşi umflă pieptul şi se uită la toţi cu privirea lui trandafirie. Ei, cum vă place? Înţelegeţi ceva din ce se petrece? Îi tot dau şi-i dau nebuneşte înainte! Fir-ar ei să fie de afurisiţi!

Bărbaţii lăsară tabloul şi se apropiară de Grivnin. Ergacov declamă:

Bat tobe. Urlet ca de fiară.
Trag tunuri. Tropot. Cad şi cad,
Şi moartea-i peste tot şi iad.[1]

Ai? Ai?

— Ce memorie formidabilă pentru versuri! spuse Pastuhov cît se poate se serios. De unde ai mai pescuit şi rîndurile astea uitate?

Ergacov se aprinse dintr-o dată.

— Ia te rog, să nu-ţi baţi joc de mine!

Grivnin însă parcă îşi şi uitase întrebarea. Zîmbea luminos, îşi întorcea capul cînd spre stînga cînd spre dreapta şi privea tablourile de pe pereţi de parcă ar fi întîlnit nişte prieteni vechi.

— Tu ţii la piesele tale vechi, Alexandr? Ce plăcere să le reciteşti din nou!

— O plăcere nemaipomenită! răspunse Pastuhov. Cîteodată îmi vine să urlu.

— Mie îmi place să mă privesc aşa... retrospectiv, pe mine însumi.

Toţi cei de faţă îi urmăriră privirea.

Cîndva, Pastuhov cumpărase cîteva tablouri pictate de Grivnin cu temele lui preferate: apă, răchite cenuşii, drumuri care se pierd în zări gingaşe, dimineţi fără soare, cer după ploaie, întrezărit printre nori zdrenţuiţi, şi iar răchite cu reflexe de oţel ud.

— Mare talent, totuşi! exclamă pictorul şi faţa i se lumină de înduioşare.

Zîmbiră toţi, înţelegători, iar obrazul lui Grivnin se lumină şi mai tare.

— Zău că sînt frumoase! Deşi n-au cine ştie ce idei mari... Ce să-i faci? Ideile îşi găsesc exprimarea în pictura de gen, în portrete. Dar dacă nu-i e dat omului!...

— Aşa e: dacă nu-i e dat omului!... Ce te faci atunci, a? rîse Ergacov.

Grivnin redeveni serios.

---

[1] Din poemul *Poltava* de A. S. Puşkin, *Poeme*, Cartea Rusă, 1957, pag. 302, în romîneşte de George Lesnea.

— Am făcut mai bine de cincizeci de autoportrete. Le-am terminat, le-am arătat. Şi m-au întrebat: ăsta probabil că e portretul tău, nu?

— Ce coşmar! îl căina Pastuhov, îmbrăţişîndu-l.

— Vorbi'i despre artă? întrebă Iulia Pavlovna, apropiindu-se de braţ cu Dorostkova şi cu Evghenia Viktorovna.

— O, al meu *de l'académie* nu vorbeşte decît despre artă! spuse Grivnina.

— Vai, ştiţi, e într-adevăr îngrozitor! se sperie de data asta aproape sincer Iulia Pavlovna. Soarta soţiei artistului e să se prefacă într-una că nu s-a plictisit să tot asculte în fiecare zi vorbindu-i-se despre artă. Trebuie să fii eroină ca să rezişti! Cît poate rezista o femeie? Un an, doi, şi numai foarte puţine — toată viaţa!

— Tu, Iulenka, faci parte dintre cele foarte puţine? întrebă Pastuhov, clipind des, de parcă ar fi vrut să-şi cureţe ochii ca s-o vadă mai bine. Nu e greu să înţelegi suferinţele unei soţii de artist (colţurile gurii i se lăsară, dispreţuitor). E nevoie doar să-ţi închipui ce-ar fi ajuns dacă s-ar fi măritat cu vreun instalator şi dacă el i-ar fi îndrugat în fiecare zi despre ţevile de scurgere.

— Şuric se supără, dar eu susţin, totuşi, că noi, soţiile, sîntem datoare să ascultăm totdeauna cu pasiune cuvintele instalatorilor noştri (Iulia Pavlovna îşi lipi capul de umărul Dorostkovei, apoi de umărul Evgheniei Viktorovna). Sofia Andreevna Tolstaia e o pildă grăitoare în acest sens. Dacă ar fi ascultat cu răbdare la prînz şi seara discursurile lui Lev Nikolaevici, te pomeneşti că nici Astapovo[1] n-ar fi existat! (Iulia Pavlovna luă o înfăţişare gînditoare). Eu am impresia că desele drame familiale din mediul artiştilor se explică tocmai prin nepriceperea aceasta a femeilor de-a asculta ani de-a rîndul, de dimineaţa pînă seara: artă, artă şi iar artă! Iată ceva care duce în mod inevitabil la divorţuri.

---

[1] În octombrie 1910, în vîrstă de 83 de ani, Tolstoi pleacă de acasă. Pe drum se îmbolnăveşte de congestie pulmonară, îşi întrerupe călătoria la Astapovo, unde a şi murit.

Oaspeţii izbucniră în rîs, dar se potoliră imediat, privindu-l pe Pastuhov, şi numai glasul Muzei Ivanovna răsună mulţumit şi necruţător:

— Ce-i asta? Un avertisment?

Iulia Pavlovna se uită cu înţeles la doamne, ca şi cum ar fi vrut să le împărtăşească ideile ei cu totul originale.

— E interesant ce-ai spus, dar cam monoton, Iulenka, spuse Pastuhov.

— Încep să fiu grozav de îngrijorată, continuă Iulia Pavlovna pe un cu totul alt ton. Am pus masa pe verandă; trebuie să mîncăm cît e lumină, căci acolo nu există camuflaj.

— Da, camuflaj... repetă Dorostkova.

— Atunci de ce ne mai pierdem vremea, ai? se nelinişti Ergacov.

— Mai aşteptaţi pe cineva? se interesă Muza Ivanovna, aferată.

Gazda ridică din sprincene, mirată:

— Dacă mai aşteptăm pe cineva? Păi trebuie să vină artistele poporului...

— Artistele poporului? Care anume? întrebă Grivnina.

— Tanti Lica, bineînţeles, tună vocea profundă, de bas, a Muzei Ivanovna.

— Şi mai cine?

— Şuric a rugat-o pe tanti Lica s-o aducă pe Ulina, răspunse Iulia Pavlovna atît de solemn de parcă le-ar fi oferit o surpriză oaspeţilor.

— Are să vină Anocika? repetă în şoaptă Dorostkova. E la Moscova?

— Ah, Ulina! oftă Muza Ivanovna, plictisită. Ulina care a venit cu... staţi, cum îi zicea teatrului aceluia periferic?

— Data trecută cînd a venit Anocika, noi eram plecaţi din Moscova. Mă bucur grozav că vine aici, spuse cu duioşie Dorostkova. O ador.

— De ce-i tot spuneţi Anocika? E femeie în toată firea. Se apropie de sfîrşitul celei de-a doua tinereţi! observă Muza Ivanovna.

— Înfloreşte ca o verbină, şopti Dorostkova.

— Ce ființă uimitoare! oftă Zahar Grigorievici. Și cîtă demnitate are! Cînd apare ea, toți actorii își aranjează cravatele.

— Voi, femeile, ar trebui s-o luați ca exemplu; se spune că nu se desparte niciodată de fotografia soțului ei! le povățui Pastuhov pe doamne.

— Asta pare mai mult în avantajul soțului decît în al ei, ripostă Muza Ivanovna.

— Muza Ivanovna, de pildă, nu poartă niciodată fotografiile mele! glumi Ergacov.

— Claxonul! Auziți? Sosesc! se agită Iulia Pavlovna, alergînd prin terasă spre grădină.

Oaspeții și stăpînul casei o urmară.

Timofei alerga ușurel să deschidă poarta. Charlie, cu urechile ciulite, încerca cu tot dinadinsul să i-o ia înainte; un cotoi roșcovan țîșni speriat de pe trunchiul teiului, drept în frunzișul stufos.

O limuzină lungă și neagră pătrunse încet în grădină.

O bătrînică micuță încercă pămîntul cu piciorul cum încerci scara cînd cobori în bazin, se strecură afară din mașină, lăsîndu-se pe-o parte, își trase după ea poșeta antedeluviană și-i cercetă, zîmbind cu gura pînă la urechi, pe cei ce veneau s-o întîmpine. Ochii îi dispăruseră cu totul printre ridurile prietenoase și viclene totodată. Pastuhov îi luă poșeta din mînă; bătrîna își ridică brațele, pentru îmbrățișări. Dar cîteva glasuri răsunară în cor:

— Și Ulina?

— Anocika n-a venit?

— Unde e Anna Tihonovna?

Obrazul zbîrcit al lui tanti Lica se netezi; ochii îi străluciră, ageri.

— Dragii mei! Cum, nu știți nimic? Anocika probabil că a nimerit la nemți!

— La nemți? Anocika?

— Ferească dumnezeu! Ce tot spui, Glikeria Feodorovna? Anocika e la Moscova doar!

— Dacă ar fi fost la Moscova, dragii mei!...

— Ești în toate mințile, măicuțo? se pierdu cu firea Pastuhov. Unde am văzut-o noi doi?

— Sașenka, dragul meu, răspunse bătrîna cu lacrimi în ochi, strîngîndu-i cu un gest pripit mîna la piept. Cu o zi înainte de război, Anocika noastră a plecat cu avionul la Brest! În turneu!

— Doamne, dumnezeule! gemu Dorostkova acoperindu-și fața cu degetele ei lungi, iar Zahar Grigorievici, plin de compătimire, se repezi spre ea.

— Vă adresăm salutul nostru de bun sosit, zise, cu vocea-i de bas, Muza Ivanovna.

Grupul porni spre casă; din mers, o sărutară pe Glikeria Feodorovna, unii pe obraz, alții pe gură. Bătrîna sui treptele verandei și se întoarse deodată, învăluindu-i pe toți cu privirea. Ochișorii ei umezi se ascunseră printre zbîrciturile adîncite de amărăciune; în nețărmurita-i milă și dragoste de femeie bătrînă, ea clătină din cap și spuse:

— Ce ticăloșie! Ați văzut ce fac dușmanii blestemați?

Apoi intră în casă, ștergîndu-și obrăjorul cu pumnul ei mic.

4.

Există prietenii care se revarsă incontinuu în ironii și zeflemeli reciproce. Aceasta se observă mai ales între oameni care se feresc să-și dea pe față sentimentele. Cei care știu să rîdă cu dragoste de prietenii lor, știu să rîdă și de ei înșiși și cunosc bine adevărata valoare a glumei. Simpatia sinceră încurajează umorul, iar umorul exclude orice manifestare afectată a dragostei cu izul ei de lingușire.

Larma din jurul mesei oferite de Pastuhov pe terasă era aidoma celei de la toate sărbătorile de familie de prin vile. Poate doar ceva mai îmbelșugată, în toate privințele: se vorbea mai mult, se rîdea mai mult, se rosteau mai multe toasturi și mai multe citate potrivite și nepotrivite, se iscau mai multe discuții și divergențe zgomotoase, dar nu definitive. Băuturi se aflau puține, dar pentru toate gusturile, mai ales pentru cele rafinate. Și nu se cînta de loc.

Pastuhov făcuse într-o zi observaţia că oamenii cîntă numai cînd n-au despre ce discuta. Karp Romanovici îl contrazisese, bine dispus:

— După părerea mea, oamenii cîntă ca să nu se audă despre ce vorbesc.

Pastuhov îşi mijise ochii.

— Aha, va să zică ăsta-i motivul pentru care te zbaţi mereu să înjghebezi un cor! După părerea ta, cîntecele trebuie să ne ferească discuţiile de urechi străine?

— Aşa mă răstălmăceşti?... Nu, eu sînt numai muzical...

Aluzia nu-i prea plăcuse lui Alexandr Vladimirovici: în privinţa muzicii, natura îl cam vitregise şi el căuta să ascundă lipsa aceasta.

Acum, dialogul reîncepu. După ce goliră primele pahare în sănătatea sărbătoritului şi a stăpînei casei, Ergacov ceru voie să spună nişte stihuri improvizate. Iulia Pavlovna stărui ca toate paharele să fie umplute pentru ca imediat după stihuri să se bea în sănătatea autorului lor. Karp Romanovici se ridică, îşi bulbucă spre Pastuhov ochii care, după primele înghiţituri de vin sec, începuseră să-i joace în cap, şi recită:

Chiar Melpomena, pregătindu-i rama
L-a instalat, cinstindu-l după plac.
Nu-i muzical de loc, îi place drama
Şi-i surd la cîntec, ca un sac.

Aplaudară toţi, în afară de sărbătorit. Karp Romanovici radia de fericire. Întinse paharul spre Pastuhov, dar Alexandr Vladimirovici se ridică în picioare şi spuse:

— O clipă, vă rog! Să bem în sănătatea lui Karp Romanîci, dar mai întîi ascultaţi-mi răspunsul la „stihuri".

Se făcu linişte. Pastuhov îşi încreţi nasul, fornăi uşor şi fonfăi declamator:

Ah! Stihurile! Cît îmi plac! Ha, ha!
Ei sînt, vă jur, stihia mea!...

Ciocni amabil cu Ergacov, într-un cor de rîsete. Disecînd puiul pe farfurie şi trăgînd cu urechea la comentariile comesenilor despre întrecerea poetică improvizată, Ergacov strigă:

— M-a făcut praf! Eu, un biet amator, îmi plec armele în faţa omului de meserie! Ce rimă strălucită, ai?! Şi cîtă eleganţă în libera mînuire a gramaticii!... Pe cîte ştiu, stihul e ambigen şi cînd colo: ele au devenit *ei*! Ai?

Pastuhov ciocăni cu cuţitul în pahar. Mestecînd, fără să ridice ochii de pe farfurie, aşteptă să se facă linişte şi spuse cît putu mai încet:

— Urmează demascările... În primul rînd, Karp Romanîci a avut la dispoziţie un termen îndelungat pentru alcătuirea stihurilor lui improvizate. Posedînd la perfecţie arta de-a mînui rimele, în decurs de-o săptămînă... a izbutit să găsească... două rime digerabile...

Din toate colţurile mesei se auziră glasuri care îl întrerupseră. Dar el nu-şi schimbă nici tonul, nici poziţia. Basul Muzei Ivanovna acoperi larma:

— N-a transpirat decît o zi şi o noapte la poezia lui!

— Asta a fost capodopera lui! strigă Grivnin.

— Doctore! Dumneata doar eşti clasic! intonă Dorostkova.

— Da, da, dumneata eşti clasic, Leonti Vasilievici, îi cîntă în strună soţul ei. Lămureşte-ne, cum de-ai încurcat-o cu Melpomena!

— Dar lăsaţi-l pe Şuric să-şi isprăvească demascările! răsună glasul muzical al Iuliei Pavlovna.

— Ce-i cu Melpomena? Ce-i cu ea? se alarmă Ergacov.

— În al doilea rînd, urmă Pastuhov — şi se opri aşteptînd ca musafirii să se potolească — eu n-am nici o vină pentru distihul citat. Nici pentru gramatică, nici pentru rimă. Capodopera aparţine unui poetastru dinainte de revoluţie.

— Plagiat! strigă Ergacov piţigăindu-şi glasul.

— Cîtuşi de puţin! Eu am cerut voie să-ţi răspund, dar n-am spus că e vorba de o improvizaţie. M-a pără-

sit memoria și nu-mi pot aminti acum cum îi zicea autorului. Dar el a fost proroc: a presimțit nașterea epigramistului Ergacov. Și d-aia l-a prins pe Karp în undiță!

— Jos cu plagiatorul! protestă energic Karp Romanovici.

— Leonti, dă-i lovitura de grație! porunci Pastuhov.

Nelidov își puse *pince-nez*-ul lîngă farfurie.

— Zeița Melpomena, începu el pe-un ton doct, era ocrotitoarea tragediei. Dar, după cum știți toți, tragedia antică mai cuprindea și corul. Recunoscînd meritele dramaturgiei pastuhoviene, zeița i-a apreciat totodată și muzicalitatea artei scenice...

— Ia ascultă!... îl întrerupse Ergacov, dar fu oprit de strigătele comesenilor care insistau ca doctorul să-și isprăvească prelegerea.

Liubov Arcadievna își împreună mîinile și le ridică spre tavan cu un gest de implorare.

— Scumpe doctor, trebuie să facem, totuși, deosebirea între sensul pe care anticii îl dădeau corului și sensul pe care îl are cuvîntul în epigramă. (Întorcîndu-se către soțul ei:) N-am dreptate?

Dar Zahar Grigorievici nu apucă să-i răspundă, căci doctorul continuă metodic:

— Inconsistența epigramei, care opune drama cîntecului...

Ergacov își pierdu răbdarea:

— Dacă nu termini imediat cu conferința asta, tub de irigator....

— Ooo! protestă Evghenia Viktorovna, iar celelalte femei repetară în cor, pe diferite voci, notele melodioase ale glasului ei, acompaniate de hohotele de rîs ale bărbaților.

— Ai noștri sînt învinși! urlă Grivnin, strîngîndu-l la piept pe doctor, ca un mare apărător.

Ergacov încerca să sară în sus ca să protesteze, dar Muza Ivanovna îl trase de mînecă, silindu-l să-și reia locul.

— Mă dau bătuuut! răcni el lungind cuvintele. Și, aplecîndu-și capul, se uită pe sub sprincene la toți,

surîzînd smerit și viclean totodată. Ce-ați tăbărît așa pe mine? La urma urmei, ce-am compus? Niște stihuri de război, atîta tot.

Tanti Lica tăcuse tot timpul. Cînd auzi cuvintele din urmă tresări, mîngîie speriată cu mînuța-i mică umărul lui Pastuhov și se uită dojenitoare, cu ochii ei spălăciți, la Karp Romanovici.

— Ce tot spui, tăicuță?

Grivnin, devenit pe neașteptate posac, întrebă cu răceală:

— Vorbești serios?

— Vrei să vorbesc serios? Poftim! Să stiți, totuși, că nu m-am întrecut cu gluma mai mult decît voi! se apără Ergacov. Și-apoi, ce-ar fi să ne amintim de propunerea gazdei și să bem în...

— Da, da! În sănătatea scumpului nostru Karp Romanîci, care a fost mîncat de viu pe degeaba! încheie discuția, pe-un ton de gingașă bravadă, Iulia Pavlovna.

Dar toastul nu avu succes, deși toți își atinseră buzele de pahare. Numai Ergacov bău pînă în fund și, ca să șteargă impresia tăcerii apăsătoare care se lăsase după cuvintele lui, încercă din nou să se dezvinovățească.

— De fapt, e clar de ce s-au aliat toți împotriva mea. Din invidie! Eu am compus niște stihuri, iar dumneavoastră nu sînteți în stare să faceți asemenea lucruri... Asta-i! Cît despre ce ai spus tu, Nikanor Nikanorîci... hai, să vorbim serios. Adevărata poezie trăiește totdeauna, în orice anotimp. Pentru ea nu există somn de iarnă sau mai știu eu ce alt soi de hibernare. Eu mă refeream la versuri potrivite după unele evenimente. Cum s-ar zice, la versuri de ocazie...

— Oratorule, termină o dată cu prostiile! tună Pastuhov. Poezia ocazională nici nu se poate numi poezie măcar.

— Și totuși, e poezie, atunci cînd produce emoție, stărui Ergacov. Azi, mai mult ca oricînd, poetul are obligația să scrie emoționant...

— Dacă emoția devine obligație, s-a zis cu ea, frățioare! îl întrerupse pentru a doua oară Pastuhov.

Cauza poetului e definitiv pierdută, după cum e pierdută și atunci cînd dragostea devine obligație. Și tu spui: „mai mult ca oricînd“...

— Înțeleg. Dar vreau să spun că...

— Nenorocirea e tocmai că nu înțelegi nimic! Arta, ca și cunoașterea, ca și știința, există independent de momentul apariției ei. N-are nici o importanță dacă apare la vreme de război sau de pace.

— Repeți ce-am spus și eu!

— Fără să reproduc însă și prostiile pe care le-ai debitat. Războiul pune în fața oricărui om, și deci și în fața poetului, sarcini mult mai înalte. Arta, pe timp de război, nu trebuie să fie artă de ocazie, ci artă adevărată. Poate ceva mai înaltă.

— Ah, e extraordinar de just! suspină Dorostkova, însuflețită, iar soțul ei îi repetă suspinul.

— Nu mai înaltă, ci mai largă. Arta trebuie să devină mai largă! obiectă Grivnin.

— Cum adică mai largă? Cu un nivel mai scăzut? Mai proastă? Mai primitivă? îl asaltă Pastuhov.

— Mai răspîndită, declară Grivnin, el însuși uluit de declarația aceasta.

— Tocmai tu, ca pictor, ar trebui să știi mai bine decît noi toți că cu cît urci mai sus cu atît vezi mai mult.

— Mai răspîndită, înseamnă că trebuie să fie accesibilă nu numai ochiului meu de pictor, ci unui milion de ochi, se încurcă pictorul, rostind cu grabă cuvintele. Și, dintr-o dată, încheie, sfidător: Dacă va fi nevoie de afișe, am să las peisajul și am să mă lupt cu afișele!

— Numai să fii în stare, luptătorule! zîmbi prietenos Pastuhov.

— O, cum îi recunosc pe *maître*-ii noștri! declară Evghenia Viktorovna, arătîndu-le tuturor, pe rînd, zîmbetul ei plin de bucuria vieții și gura împodobită cu dinți puternici. Au și început să ia în antrepriză... cum se spune căluțului ăstuia?...

— Cal de bătaie, îi șoptiră ceilalți.

— Da, da, și-au luat în antrepriză calul de bătaie... se corectă dînsa.

— Vai, Jenea, cît ești de dulce! rîse Alexandr Vladimirovici. Mi-ai luat cuvîntul din gură. Azi, fiecare om trebuie să aibă un cal de bătaie. Să facă tot ce poate el mai bine. Cu toată priceperea și cu toate forțele lui.

Sorbi de cîteva ori din pahar, mestecă în gol, voind să-și completeze ideea absolut nouă pentru el, dar Iulia Pavlovna începu să numere cu glas tare gustările de care nu se atinsese nimeni și se uită pe fereastră, clătinîndu-și cu o îngrijorare elegantă căpșorul pitoresc. Se însera și cina — spre deosebire de alte ospețe în casa lui Pastuhov — lîncezea.

Alexandr Vladimirovici privi și el spre fereastră și simți din nou că undeva, dincolo de orizontul acela palid, se află o lume străină, o lume de a cărei fioroasă dominație încercase să se scuture pe cînd venea spre casă. Revăzu ochii licărind de spaimă ai iepei murge, trupul ei roșcovan, curat, lucios, care tremura. În minte i se învălmășeau tot soiul de absurdități despre căluț, cal de bătaie, dar buna dispoziție lipsea. Își dădea seama că obișnuitele ironii și zeflemeli reciproce nu fac nici o plăcere musafirilor. Așa nevinovate cum erau, glumele mascau un fapt pe care nimeni nu încerca să-l ascundă și care era realitatea însăși. Își aduse aminte că trebuie să isprăvească mai repede cina și să intre în casă unde odăile erau pregătite pentru camuflaj.

Se uită la tanti Lica, la obrăjorul ei smochinit, la gura ei strînsă pungă, bătrînește. Ea îi răspunse cu un zîmbet.

— Ce stai ca la parastas? o întrebă el cu brutalitatea omului simplu. Felul acesta de a vorbi și-l însușise încă din tinerețe și în gura lui căpăta totdeauna un accent extrem de plăcut, aproape gingaș.

Gata să devină oricînd comunicativă, ca orice artistă, Glikeria Feodorovna îi prinse numaidecît duioșia șăgalnică și-i răspunse prompt, dar așa fel ca să audă numai el:

— Vai, Sașenka, dragul meu! Nu-mi iese din cap Anocika noastră! Parcă mă trezesc mereu din somn, mă gîndesc la ea și mă ia cu frig!

Pastuhov nu găsi ce să răspundă; clipea des și rămase cu ochii pironiți la bătrînă.

— Mă mustră conștiința, suspină cu durere tanti Lica lipindu-se de el.

— Ce legătură are conștiința ta cu toate astea? Ce, tu ai pornit războiul?

— Vai, Sașenka! Păi s-ar putea spune că am expediat-o chiar eu pe Anocika la Brest!

— Ce tot îndrugi?

— Asta e, dragul meu! I-am zugrăvit trupa de la Brest în fel și chip, i-am spus cîte și mai cîte despre absolvenții institutului nostru... De, numai grija tineretului am avut-o...

— Cine te-a pus s-o pețești? Și cînd ai avut timp s-o faci? se miră Pastuhov.

— Vinerea trecută, după ce ne-am întîlnit cu ea pe stradă. Cum am ajuns acasă, a sunat telefonul. Era chiar ea, drăguța noastră, mă suna de la hotel. Mi-a spus că au venit la ea directorul și administratorul teatrului din Brest, ca s-o ia cu ei în turneu. Vorbea și rîdea, nici prin gînd nu-i trecea să plece în turneu. Iar eu am început să-i cînt că-i așa și pe dincolo, că ar fi grozav dacă teatrul și-ar deschide stagiunea cu turneul ei. Du-te, draga mea, i-am spus, nu mai sta pe gînduri... E un colectiv tînăr, foarte capabil.

Tanti Lica se apleacă să-și ridice poșeta care i se încurcă imediat între scaune. Bătrîna o smuci supărată și stîngace. Pastuhov o ajută să scoată poșeta, apoi așteptă tăcut pînă cînd bătrîna, după ce o deschise, căută înăuntru, ca într-o traistă, scoase o batistuță străvezie de mătase și-și tamponă obrajii uzi.

— Ei? o zori el.

— Ei, neei, dragul meu! oftă bătrîna. Sîmbătă, Anocika trebuia să vină la mine și n-a venit. Duminică, după ce-am auzit la radio... Of, doamne! (Cu batistuța strînsă ghem, își întinse din nou peste obraji lacrimile care îi șiroiau în voie printre riduri). M-am repezit să telefonez la hotel. Abia-abia am reușit să obțin legătura... Și parcă mi-au vîrît o igliță în ureche: cetățeana Ulina a plecat de la noi, ieri dimi-

neață!... M-am prăbușit pe un scaun mai mult moartă decît vie.

— Și ce-i dacă a plecat de la hotel?... spuse șovăitor Pastuhov. Poate s-a dus în altă parte...

Glikeria Feodorovna se uită întrebătoare la ceilalți comeseni.

— Aș, dragul meu, feri-te-ar dumnezeu! Crezi că sînt proastă? Toată Moscova vorbește: sîmbătă dimineața a plecat cu avionul la Brest. Se știe și la institut și peste tot unde am întrebat...

Își duse batistuța la gură, apoi o depărtă puțin și oftă adînc:

— Pesemne că nu mai e nici o speranță!

Înainte de cină refuzase să vorbească despre Ulina — o împiedica emoția — și ceilalți nu stăruiseră. Acum însă, stînd la masă, de la jumătatea frazei vorbi cu glas tare și toți o ascultară. Dorostkova avea lacrimi în ochi. Ergacov întinse mîna după pahar, dar Muza Ivanovna — păstrătoare a ordinii — îi prinse brațul din zbor. Grivnin ședea îmbufnat. Pleoapele îi ardeau. Ar fi vrut s-o mîngîie în vreun fel pe Glikeria Feodorovna, dar nu găsea cuvinte.

— Cum poți să te învinuiești cînd totul a venit ca... un trăsnet! (Își agită brațele pe de-asupra capului și strigă:) Ca un trăsnet a căzut, peste noi toți!

— A căzut, și eu îmi fac cruce! se văicări cu lacrimi în ochi Glikeria Feodorovna făcîndu-și cruci mărunte peste piept așa cum făcea, dintr-o veche obișnuință, de cîte ori intra pe scenă.

— Tanti Lica, n-ai încercat cumva să afli ce-i cu Ulina, de la bărbatul ei? întrebă preocupat doctorul. El trebuie să fi aflat ceva. E actor?

— E inginer, pe cîte știu, spuse Zahar Grigorievici.

— La Sormovo, confirmă Liubov Arcadievna.

— V-ați trezit cam tîrziu, dragii mei! le răspunse imediat tanti Lica. De mult nu mai e la Sormovo!... Lucrează de ani de zile la Tula. În stagiunea trecută, Anocika a acceptat să joace la Tula numai de dragul lui. Mi se pare că e activist de partid...

Și, ca și cum n-ar fi plîns nici o clipă, tanti Lica se întoarse curioasă spre Pastuhov.

— Bărbatul ei e din Saratov, ca şi tine; îl cheamă Izvekov. Nu-l cunoşti?
— Izvekov? repetă Alexandr Vladimirovici. Nu, măicuţă, nu-mi amintesc.
— Izvekov... ia stai puţin, parcă am mai auzit numele ăsta... începu Grivnin, plesnindu-se tare cu palma peste frunte. Nu, nu putea să fie el!... O potrivire de nume: Izvekov... Mi-aduc aminte că un elev de-al meu mi-a povestit odată o întreagă istorie... Mi se pare că era vorba despre...
— Am cunoscut azi dimineaţă, la *Naţional*, un elev de-al tău. Un găligan simpatic, spuse Pastuhov.
— Cum îl cheamă?
— Dracu ştie... Mi se pare Ivan, şi are şi mutră de Ivan!
— Ragozin? făcu Grivnin foindu-se de plăcere pe scaun. Ivan Ragozin! Elevul meu! Cît despre mutră, aşa e: are o faţă rotundă ca o lună plină!
— Ia stai, ia stai, zise Pastuhov, întinzîndu-şi braţul peste masă, pocnind din degete. La ce istorie te-ai referit tu cînd... Aşteaptă!... Izvekov! Păi ăsta... e Nikanor! Nici vorbă de Ragozin!
Nu izbutiră să dezlege însă problema numelor proprii. Din grădină se auziră glasuri mînioase de bărbaţi şi de femei. Iulia Pavlovna scoase capul pe fereastra deschisă, se întoarse imediat spre soţul ei şi şopti speriată:
— Şuric! Apoi, repezindu-se spre uşă, îi strigă din fugă: S-au încăierat!
Ergacov sări de pe scaun şi, dintr-un salt, ajunse cu coatele pe pervaz, se aplecă pe fereastră aproape gata să cadă şi strigă alarmat:
— Tovarăşi! Tovarăşi!
Toţi ceilalţi se ridicară de la masă împingînd cu zgomot scaunele. Pastuhov se sculă şi el greoi, îşi trase în jos haina şi rosti despărţind afectat cuvintele:
— Rog toată lumea să rămînă pe terasă!
Apoi se depărtă, cu un mers teatral.

5.

Uşa bucătăriei era dată de perete. În tinda cea mică se înghesuiau cîteva femei cu ochii plînşi, împiedicînd-o pe Iulia Pavlovna să iasă în cerdac. Ea îşi întindea gîtul, căutînd să vadă ce se petrece afară şi îngăima de zor cuvinte care se voiau autoritare.

Tăcut, Alexandr Vladimirovici îşi făcu loc, o dădu la o parte pe Iulia Pavlovna, coborî două trepte şi privi de la înălţime cîmpul de luptă.

Şoferul limuzinei, un flăcău cu părul negru şi cu umeri înfricoşător de puternici, se postase cu braţele desfăcute între Verighin şi Timofei Nîrcov, împiedicîndu-i să se apropie unul de altul. Cu o mînă îl ţinea de piept pe Matvei, iar cu cealaltă îl tot împingea uşurel pe Nîrcov, care ţopăia ca un cocoş înfuriat. Matvei, alb ca varul şi arătînd parcă după boală, urmărea încruntat, furios şi plin de ură obrazul schimonosit al lui Nîrcov. Se vedea cît de colo că încăierarea fusese întreruptă, dar nu şi terminată, şi că ar fi fost de ajuns ca şoferul limuzinei să facă doar un pas în lături pentru ca bătăuşii să se ia din nou de piept.

Pastuhov mai coborî o treaptă şi-şi încrucişă alene braţele, sperînd să-i cheme pe toţi la ordine numai prin poza lui marţială. Nîrcov profită de prezenţa lui şi, înţelegînd că sosise clipa răfuielii, se plînse sfidător:

— S-a repezit la mine, Alexandr Vladimirovici! Chemaţi miliţia! Tovarăşul şofer mi-e martor. Matvei m-a lovit. Uitaţi-vă, aici, chiar aici...

Îşi frecă obrazul, acoperindu-şi cu palma faţa crispată.

— Să i se încheie proces verbal tîlharului! Ce lovitură! M-a doborît, nu alta! E caz de puşcărie!

Matvei se întoarse cu spatele. Şoferul limuzinei, înţelegînd că misiunea lui fusese îndeplinită, se depărtă cu mîinile la spate. Nîrcov îşi domoli glasul şi se apropie de stăpînul casei.

Mulțumit de impresia pe care o făcuse asupra tuturor cu poza lui de statuie, Pastuhov coborî încet de pe treptele soclului.

— Nu te recunosc, Matvei Ilici, spuse el autoritar dar încet, așa fel încît cuvintele îi sunară mai degrabă a dojană părintească decît a mustrare.

— Ce s-a întîmplat? se auzi un glăscior curios și insinuant.

Pastuhov privi înapoi, sever. Femeile ieșiseră în cerdac; în fața lor se afla Iulia Pavlovna, înfrumusețată, ca totdeauna, din pricina emoției. Pastuhov ridică glasul, dînd astfel să se înțeleagă că numai el are dreptul să judece cazul cum se cuvine.

— Te bați? Faci scandal? Ce te-a apucat?

— Nu vreau ca ticălosul ăsta să-i aștepte pe nemții lui, aici, la noi! vorbi Matvei înăbușindu-se de mînie și uitîndu-se din nou, amenințător, spre Nîrcov.

— Nemții lui? Cum adică? se miră Pastuhov.

Dar strigătul lui Timofei îi acoperi glasul:

— Am spus eu ceva? Ai vreun martor?

— Doar n-oi fi prost să dai din gură față de martori! Te cunoaștem noi!

Matvei vîrî mîna în buzunar și se năpusti atît de năvalnic spre Pastuhov încît acesta se dădu înapoi, iar femeile din cerdac începură să țipe.

Suflînd greu, Matvei scoase din buzunar și agită pe deasupra capului o hîrtiuță albă.

— Iată! I-am arătat ordinul de chemare, el l-a citit și mi-a zis... eram acolo, lîngă căsuța paznicului... mi-a zis: prost ai fi dacă te-ai duce. Și cu tine și fără tine, n-o să se schimbe nimic. Nemții tot au rupt frontul; și-or să-i căsăpească pe neghiobii de soiul tău și-or să vină aici, să facă ordine. Ce fel de ordine? l-am întrebat eu. Fascistă? Iar el, de colo: habar n-am ce fel, dar, oricum, cea mai potrivită pentru noi. Unde au să vină? l-am mai întrebat eu. Iar el: și aici au să vină...

— Minți! M-a auzit cineva pe mine spunînd vorbele astea? strigă din nou Nîrcov.

— Mulțumește-i șoferului, altfel îți scoteam eu nemții din cap!

Pastuhov luă hîrtia din mîna lui Matvei. Și-o ținu la oarecare distanță de ochii pe jumătate închiși, o citi și i-o înapoie fără grabă. Apoi își trecu palma peste obraji și se uită cu dispreț la Nîrcov.

— Du-te în căsuța dumitale, porunci el.

— Știu eu unde trebuie să mă duc! se oțărî Nîrcov, înfierbîntat, arătînd cu capul spre Matvei. Mă bîrfești, ai? N-o să ți-o iert! Ai să dai seamă sectoristului.

Și după ce își săltă un pic pantalonii, se răsuci țanțoș pe călcîie și porni iute cu pași mărunți spre poarta grădinii. Toți cei de față priviră în urma lui. Dar atenția tuturor se îndreptă curînd spre Verighin, al cărui chip vădea cîtă dreptate are și cît era de revoltat. O femeie măruntă și grasă, cu părul gălbui, pieptănat lins, cu cărarea la mijloc pe căpșorul ei micuț, coborî în fugă din cerdac. Pastuhov o recunoscu abia acum pe soția lui Matvei pe care, de altfel, n-o văzuse decît o singură dată. Celelalte femei din cerdac coborîră și ele. În tindă se iviră musafirii. Iulia Pavlovna își îndreptă coafura, altminteri de loc deranjată, făcînd să strălucească în aer șiragul unghiilor ei micuțe și îngrijite.

— Și nouă nu ne-ai spus nimic, Matvei Ilici! îl dojeni ea. Nici nu-mi vine să cred!

— De ce? o întrebă cam grosolan Matvei.

— Și cînd... cînd trebuie să pleci? stărui ea, uitîndu-se la soția lui Matvei care tot încerca să-i potrivească bărbatului reverul rupt al hainei. Trebuia să ne anunți. Ca să știm și noi...

— Parcă eu am știut? Chiar acum mi-a adus nevasta ordinul de chemare de la oraș. Mîine trebuie să mă prezint.

— Cum? șopti Iulia Pavlovna, încremenind o clipă. Apoi, fără să-și dea seama, adăugă: Și noi?... Și se uită la Alexandr Vladimirovici, care-i îndreptă imediat greșeala.

— Oare n-o să ne mai vedem?

— Asta nu pot să știu, răspunse Matvei ceva mai calm, dînd la o parte mîinile soției. Lasă, mi-o coși tu, acasă. Plecăm îndată...

Își roti încet privirile, văzu ochii plini de așteptare ațintiți spre el, își netezi părul răvășit și, vrînd parcă să înlăture povara care îl apăsa, făcu un gest, cu mîna.

— Cum o hotărî comisariatul militar. Poate mă trimite la unitate mîine, poate în altă zi. Matvei zîmbi abia vizibil și continuă, jenat: Cred că ar fi bine să ne luăm rămas bun de pe-acum...

— Vai, doamne! suspină Iulia Pavlovna apucînd cu amîndouă mîinile mîna pe care i-o întindea Verighin.

— Eu vă mulțumesc pentru tot. Rămîneți cu bine, spuse Matvei ceva mai bine dispus parcă și, deodată, zîmbetul lui obișnuit, plin de încredere, îi lumină obrazul. De mîine, Iulia Pavlovna, trebuie să-mi luați postul în primire. Poftiți la volan.

Ea rîse, șăgalnic:

— Ce zici, Șuric? Ești de acord să-mi plătești leafa lui Verighin?

Fără să răspundă la glumă, Pastuhov îi pofti pe musafiri, în numele soției, să intre în casă. Și-l conduse pe Matvei, care se apropiase să-și ia rămas bun, mai întîi la vecinii de vilă, apoi la ceilalți oaspeți; toți îi strînseră cu respect mîna urîndu-i — unii mai încet, alții mai tare — mult noroc. Se îndreptară fără grabă spre casă. Glikeria Feodorovna își șterse cu pumnul ei mic ochișorii, și trăsăturile ei blajine expri-mară o mîhnire molipsitoare, care se oglindi imediat pe chipul celorlalte femei: bucătăreasa își șterse ochii cu un colț al șorțului, iar soției lui Matvei, care — geloasă — se tot uita pieziș cum se topea de plîns fata asta cu fustă la modă — îi țîșniră lacrimile.

Pastuhov îl luă pe Matvei de braț, îl duse după un colț al casei și-i spuse sever:

— Te rog să-mi scrii. Unde ești, cum o duci, ce faci .. Nu trebuie să pierdem legătura. Dacă ai nevoie de mine, anunță-mă grabnic, ca să te pot...

Își dădu pe neașteptate seama că, pentru întîia oară, îl tutuia pe Verighin și asta îl mișcă nespus. Avea impresia că sosise momentul să-și exprime sentimentul cald, născut în timpul anilor de slujbă ai șoferului. Dar abia apucă să îndruge cîteva cuvinte despre prietenie

credincioasă că și simți un fel de uscăciune în gît. Înduioșat și mai tare, strînse pe umăr capul lui Matvei și, la sărutul scurt, bărbătesc, al tînărului, răspunse cu două pupături pe amîndoi obrajii. Apoi plecă.

În coridorul care despărțea bucătăria de camerele pentru locuit, dădu peste Ergacov.

— Ce-i asta, cadrele tale au început să se ia la bătaie, ai? rîse Karp Romanovici lovindu-l cu cotul în burtă. Nu-i frumos, tovarășe dramaturg! Ai cam lăsat la voia întîmplării munca educativă cu personalul, ai?

— Du-te dracului! îl repezi Pastuhov.

În cabinet, trase sertarul din mijloc al biroului, scoase portofelul și numără cîteva bancnote. Privirea îi căzu pe-o mică lanternă electrică, aflată alături de-un teanc de cărți. Pastuhov o luă, o cîntări în palmă și-o aprinse. Lanterna lumina puternic. Se uită pe fereastră: afară amurgea. Pastuhov puse lanterna în buzunar, împinse la loc sertarul și vru să plece. Dar palma lui mai păstra încă senzația unui obiect plăcut, răcoros, comod. Îi păru rău să se despartă de-o lanternă atît de bună. Se gîndi puțin, apoi o puse la loc, trase din nou sertarul, și adăugă două hîrtii la bancnotele pregătite de mai înainte.

În coridor nu mai era nimeni. Pastuhov îl chemă pe Matvei din bucătărie. Cînd șoferul se apropie, închise ușa în urma lui, îi căută mîna și, pe dibuite, îi vîrî în palmă banii.

— Asta-i indemnizația, spuse el încet. Să-i spui nevestii să vină după lichidare, la Iulia Pavlovna. Și nu uita ce-am vorbit. Ne-am înțeles, nu-i așa? adăugă el. Apoi îl mîngîie pe Verighin, ușurel, pe umăr, și intră în sufragerie.

Acolo era mare însuflețire: musafirii mutau de pe terasă gustările, băuturile, tacîmurile, punîndu-le unde se nimerea, pînă și pe pian sau pe cornișa de cărămidă a șemineului. Iulia Pavlovna conducea operațiile, dar fiecare făcea ce voia și, pe nesimțite, masa de afară se goli, scaunele fură așezate în ovaluri și cercuri, ușa închisă și cheia răsucită în broască.

Toată lumea rămase în picioare. Pastuhov şi Iulia Pavlovna începură să desfacă storurile de hîrtie neagră, răsucite pe nişte beţe groase cît ramele. Cînd şnururile fură desfăcute, hîrtia se desfăşură foşnind şi pîrîind acolo unde era lipită. Amurgul din sufragerie se transformă în noapte. Nu mai vorbea nimeni. Ergacov, postat lîngă comutator, tuşi uşor. Rînd pe rînd, beţele izbiră pervazurile. Se făcu beznă.

— E în regulă, spuse Ergacov şi, în aceeaşi clipă, lustra din tavan se aprinse.

Oaspeţii se priviră orbiţi, de parcă s-ar fi pomenit dintr-o dată în altă lume şi n-ar fi ştiut ce-i aşteaptă acolo.

— Daţi-mi un pic de vin, ceru Dorostkova cu un glas tremurător, profund.

Începură toţi să se agite; musafirii îşi căutau paharele, şi le umpleau, se aşezau la locurile lor, schimbau între ei cîte un cuvînt. Apoi se lăsă iar o tăcere ciudată.

Grivnin îşi roti privirile prin încăpere şi, foindu-se pe scaun, întrebă de cîteva ori, mirat:

— Ştiţi a ce seamănă acum? Ştiţi? Ştiţi? Şi-şi răspunse singur citind parcă literă cu literă: a iarnă...

Încercară să glumească. Muza Ivanovna îşi clătină evantaiul, cerînd să fie aprins focul în şemineu. Iulia Pavlovna se plînse că, deşi locuieşte la ţară, trebuie să aducă lemne de la oraş şi n-are o surcea în magazie. Ergacov încercă s-o consoleze: de ce s-ar necăji cînd are toată casa plină de răchitele lui Grivnin? Ajunge pentru foc, cît o ţine iarna! Pînă şi Evghenia Viktorovna găsi cu cale să-şi înţepe bărbatul *de l'académie*:

— O, aş deveni capitalistă dacă pomii lui frumoşi mi s-ar plăti ca lemne de foc!

Pe Alexandr Vladimirovici glumele nu-l amuzau de loc; i se păreau triste şi îl dezgustau. Socotea nelalocul ei orice altă discuţie în afara aceleia înţelese de la sine şi pe care toţi — deşi veniseră să-l felicite — căutau cu încăpăţînare s-o evite. Îşi dădea seama că ospăţul nu-i reuşise.

— Cine știe cum o să fie iarna asta, spuse el, după ce glumele se încheiară printr-o nouă pauză.

— Te gîndești la război? întrebă cu naivă curiozitate Iulia Pavlovna.

— Nu, la moda de la Paris... Știți, acum e controlată de oberleutnanții hitleriști.

— De necrezut! se înflăcără Grivnin.

— Ce anume? Capitularea femeilor elegante?

— De trei zile umblu ca un somnambul! Apoi dintr-o dată mă trezesc și mă apuc cu mîinile de păr! Cum de ne-am lăsat duși de nas în halul ăsta?

— Scumpul nostru doctor, rînji Pastuhov, mi-a povestit o discuție pe care a avut-o cu un ofițer de stat major, dintre cei mai de vază. Doctorul se îndoia că afurisitele noastre de drumuri ar fi potrivite pentru un război modern. Ofițerul i-a răspuns că e copil și l-a liniștit: dacă vom fi atacați, i-a declarat el, sîntem perfect echipați ca să folosim minunatele șosele ale inamicului... Nu-i așa, doctore?

Nelidov își plecă fruntea. Musafirii se tulburară. Cu un gest compătimitor la adresa doctorului, Pastuhov adăugă, zîmbind:

— Tocmai asta te-a făcut să pariezi cu mine! Biet prieten! Tăcu o clipă. Mda!... Cei ce pregătesc războiul sînt, la un moment dat, depășiți de împrejurări și nu știu încotro îi vor mîna ele... Războaiele nu încep niciodată la un termen dinainte stabilit.

— Adevăr care poate fi citit și în unele romane bunicele, făcu Ergacov.

— N-am împrumutat nimic din romane, pară lovitura Alexandr Vladimirovici. Apoi, nepăsător, luă o țigară și aprinse chibritul.

Glasul lui Nelidov răsună emoționat, dar ferm:

— Sarcina de a cerceta, de a explica și de a judeca aparține viitorului. Războiul a început și noi trebuie să ne gîndim numai la victorie.

— Numai la victoria noastră! repetă în șoaptă Dorostkova, lăsîndu-și capul pe spate.

Pastuhov zvîrli în farfurie chibritul ars pînă la capăt, își supse degetul fript, întinse încetișor mîna după pahar și se ridică.

— Pentru slava armelor sovietice... închină el. Toţi ceilalţi se ridicară şi goliră în tăcere paharele.

Clipa aceasta — după cum i se păru lui Alexandr Vladimirovici — descătuşă simţămintele adevărate şi aduse simplitatea şi sinceritatea care lipseau seratei.

Trupul lui Grivnin se puse din nou în mişcare.

— Ce naiba! Nu vrea nimeni să răspundă la întrebarea de ce ne-am lăsat duşi de nas ca să dăm de-o perfidie atît de mîrşavă?

— Potoleşte-te, *maître*! spuse Pastuhov. Alungă-ţi ideea asta din cap. Morala e simplă: nu trebuie să caşti gura la cer şi să numeri ciorile de pe gard. Perfidia e la fel de veche ca şi duşmănia dintre oameni. Învaţă istoria. Clasicul nostru ţi-ar putea recomanda cîteva lucruri instructive. Ce pildă ne poţi cita, Leonti?

Doctorul ridică din umeri.

— Prea multe...

— De ce să stîrnim praful de pe rafturile cu cărţi? se amestecă Ergacov. Viaţa ne dă pilde, la tot pasul... Alexandr Vladimirovici şi-a încredinţat palatul şi, în plus, preţioasa lui persoană, unui paznic zelos. Iar paznicul acesta s-a dovedit a fi un contrarevoluţionar! E o perfidie sau nu, ai?

Pastuhov clipi, îndelung.

— Ştii că ai izbutit şi tu, în sfîrşit, să spui o vorbă inteligentă? Ce-i drept, prea mare încredere n-am avut niciodată în Nîrcov. Dar îmi ziceam că vrea să-şi trăiască sfîrşitul zilelor în linişte, şi atîta tot... Acum, l-am văzut cu alţi ochi. Şi mai ştiţi ceva?... Indivizii de teapa lui or să ne dea de furcă. Pentru ei, războiul e o revanşă. Cu ajutorul lui nădăjduiesc să pună zăbala veche unor evenimente noi.

— Lasă-te de profeţii! se împotrivi Grivnin. M-ai trimis la istorie! Exemplele, unde sînt exemplele, doctore?

— Profeţiile se nasc din experienţa istoriei, spuse Nelidov. Dar sînt crezute la fel de greu pe cît de uşor sînt uitate faptele istorice.

— Divină introducere! oftă Ergacov, mijindu-şi pleoapele.

— Tu să taci! îl apostrofă Muza Ivanovna.

— Vrei exemple? Poftim unul pe care ni-l oferă chiar istoria germană, urmă doctorul fără să se lase impresionat. În clipa de față n-aș putea să spun precis numele triburilor germane de pe vremea lui Iulius Cezar. Se numeau uzipeți, sau așa ceva... De remarcat însă că locul lor de baștină era același Ruhr, atît de bine cunoscut epocii noastre... Romanii îi socoteau pe germani niște barbari, dar și niște adversari de temut. În decursul războiului, ei i-au trimis lui Cezar soli, pentru tratative. Solii au izbutit să încheie un armistițiu; dar, după încheierea armistițiului, germanii au atacat prin surprindere armata romană. N-aveau decît un pumn de călăreți, iar cavaleria romană număra mii de oameni. Și totuși, romanii au dat bir cu fugiții. Așa arată lecția... A învățat Cezar ceva din lecția aceasta? Da, căci germanii, cu cea mai desăvîrșită candoare, i-au mai trimis și alți soli. Iar Cezar, spunînd că ar fi o prostie să se încreadă în cuvîntul unor oameni perfizi, care-și calcă jurămîntul, i-a oprit ca ostateci pe soli și a pornit cu oastea împotriva germanilor...

— Minunate amintiri din liceu! oftă Ergacov visător.

Dar nimeni nu-i dădu atenție și doctorul, după ce răsuflă o clipă, continuă melancolic:

— Cîte războaie n-au avut loc, numai de cînd sînt eu pe lume?! La ultimele trei, a trebuit să particip și eu, personal. Din fericire, numai cu bisturiul și cu ferăstrăul. Cine n-ar dori ca actualul război să fie ultimul de pe pămînt? Cred că un asemenea țel numai noi l-am putea realiza... Dar dacă ne vor mai amenința încă un război și încă unul, trebuie rugată soarta să nu ne îngăduie să uităm lecția pe care ne-au dat-o germanii civilizați, așa cum nici Cezar n-a uitat lecția primită de la germanii barbari.

Prefăcîndu-se înspăimîntat, Ergacov se uită țintă la Pastuhov.

— Nu cumva ar fi timpul să cîntăm?...

— Te snopesc! îl amenință Pastuhov.

Iulia Pavlovna folosi prilejul ca să abată discuția din făgașuri adînci pe iarbă moale.

— Ajunge, ajunge! Cîntaţi, beţi, jucaţi gajuri, faceţi ce vreţi, dar terminaţi o dată cu profeţiile, cu prevestirile şi cu repetarea manualelor!

Apoi se aşeză la pian şi degetele ei începură să se mişte, cam şovăielnic, pe clape.

— Karp Romanîci, sînt gata să te acompaniez! Cîntă-ne ceva.

— Cu voia domniei voastre, aş prefera fără acompaniament...

Karp Romanîci luă paharul, făcu un pas înainte şi, bîlbîindu-se, intonă: „A ve-ve-ve..." Toţi îşi agitară braţele încercînd să-l oprească: „S-a învechit!" "Jos!" Totuşi, el cîntă o strofă schimonosind cuvintele şi aşezînd vocalele alandala, aşa cum fac ţiganii beţi.

A venit, şi-a netezit mustaţa,
Mîna în buzunar şi-a pus...

Cîntăreţul scoase din buzunar o batistă şi-şi netezi pe-o parte şi pe alta buza rasă. Larma glasurilor îi acoperi cîntecul. „Vai, cum o cîntă Moskvin!" exclamă Dorostkova. „Dar Lavreniev, Pevţov!" îi ţinu isonul Zahar Grigorievici. „Ai căzut, ai căzut!" tună vocea Muzei Ivanovna. „Jos cu el!" bubui basul lui Grivnin.

Învingînd împotrivirea generală, Ergacov se apropie cu paharul în mînă de Pastuhov şi, renunţînd la cîntec, recită grăbit:

Pe Lexaska l-a felicitat;
Cristos a înviat!

— Gură păcătoasă! gemu tanti Lica.

Bătrîna tăcuse toată vremea şi doar îşi mototolise batistuţa între degetele ei moi. Cînd Dorostkova o întrebă de ce nu bea şi dacă nu cumva se simte prost, ea îi luă mîna, îi pipăi uşor degetele şi spuse:

— Draga mea, bem şi flecărim aici, iar undeva oamenii poate îşi varsă sîngele pentru noi!

Apoi trase cu coada ochiului la Pastuhov şi, dîndu-şi seama că el o auzise, continuă cu glas tare:

— Trebuie să vă mărturisesc, dragii mei, că azi dimineață am dat să se citească o slujbă la biserică pentru Anocika noastră. Deși e necredincioasă, are un suflet atît de bun, încît dumnezeu o s-o ierte.

Liubov Arkadievna îi luă mîinile și le mîngîie cu evlavie.

— N-ar fi timpul să plecăm, tanti Lica?

— Tocmai mă gîndeam și eu... Ai văzut cum arată mașinile? Le-au pus apărătoare la faruri, cum se pune la ochii cailor. De ce oare? Ca să nu se sperie și să n-o ia razna?... Ți-e și silă să mergi cu ele! Se întoarse către Pastuhov. E rău că am pus să se facă slujbă la biserică pentru ea?

— Numai prohodul să nu i-l cînți! îi răspunse el tăios. Dar regretînd imediat că o speriase pe biata bătrînică cu o vorbă aruncată la întîmplare, îi luă, politicos, mîna mică, fierbinte, din mîna Dorostkovei și i-o sărută.

Cînd mai văzu că Iulia Pavlovna răsfoiește grămăjoara de note, înțelese că are de gînd să cînte și, de plictiseală, simți o durere vie săgetîndu-i stomacul.

Nu, aniversarea nu era reușită. Iar Alexandr Vladimirovici își spuse nerăbdător copleșit de tristețe: ah, de-ar pleca odată musafirii!

6.

După ce se lumină de ziuă și musafirii de la oraș plecară, gazdele ieșiră în poartă să-i conducă pe cei doi Grivnin și pe Nelidov.

Acolo, mai vorbiră cîteva minute: că tanti Lica e încă uimitor de vioaie, că oricine își poate dori o bătrînețe ca a ei („Nimic nu îmbătrînește ca anii care zboară“ — observă Pastuhov, amintind cuvintele spiritualului Vlas Doroșevici), că Ergacov e de nesuportat cu obiceiul lui de-a înghionti cu coatele („Sînt numai vînătăi“ — se plînse Iulia Pavlovna); că Dorostkova și Torbin, cu adorația lor reciprocă, sînt caraghioși, dar te înduioșează și, nici vorbă, sînt oameni tare de treabă.

— Ce aer grozav! făcu Nikanor Nikanorovici, umflîndu-şi nările.

După care îşi ridică braţele şi le prăbuşi peste nevastă-sa, apoi, pe neaşteptate, îi sărută pe toţi ceilalţi, unul după altul.

— Doamne, ce temperament! spuse Iulia Pavlovna.

— O, nu-l cunoaşteţi, cînd bea un pahar... răspunse Evghenia Viktorovna mulţumită, aranjîndu-şi părul.

— Şi cînd te gîndeşti, reîncepu Grivnin, de data aceasta trist, cînd te gîndeşti că în clipa de faţă, undeva, în Bielorusia...

Fără să termine ce avea de spus, o apucă pe Evghenia Viktorovna de braţ şi, ţopăind, o trase după el.

— Hai, băbuţo, pe zăgaz, să admirăm răsăritul!

Nelidov îşi luă rămas bun de la gazde şi porni după ei, dar se întoarse din drum.

— Ştii, Alexandr, voiam să-ţi spun. Să scoţi merii miciurinieni din grădina mea. Mută-i la tine... Alege-i pe cei care îţi plac mai mult.

Vorbea repede, şovăind, ca şi cum s-ar fi simţit jenat.

— Ce naiba, lasă prostiile! Ai să te reîntorci şi-ai să mă mai chemi să beau ceai cu dulceaţă din merele tale speciale! îi răspunse Pastuhov.

Nelidov îşi săltă sprincenele stufoase şi-şi smulse *pince-nez*-ul; ochii lui de miop, de obicei mici, se făcură deodată mari şi reflectară parcă lumina caldă a răsăritului. Privind peste capul lui Pastuhov, rosti plin de ardoare, pe un ton bătăios, cu totul neobişnuit la el:

— Şi totuşi, victoria va fi a noastră! Apoi îşi miji ochii şi se uită ţintă la Alexandr Vladimirovici.

— De-am ajunge odată la ea! răspunse Pastuhov, după o scurtă pauză.

— Să ajungi nu-i mare lucru, dar să lupţi pentru ea!... obiectă Nelidov, scuturîndu-şi capul de parcă ar fi vrut să-şi arunce o şuviţă de păr de pe frunte (se tundea scurt) şi o porni repede să-i ajungă din urmă pe soţii Grivnin.

Pastuhov şi Iulia Pavlovna îl priviră cum se depărtează.

— Totul e cu putinţă! murmură Alexandr Vladimirovici.

Intrară în grădină. Dramaturgul ridică de jos parul, ca să proptească poarta. De undeva, dinspre sat, răsună o clipă, apoi se stinse, un cîntec domol: tineretul îşi petrecea tovarăşii.

— Ce e cu putinţă?

— Nu-i exclus să-l fi văzut azi pentru ultima oară pe Leonti.

— Puşche pe limbă-ţi, îl certă Iulia Pavlovna, zîmbind fără chef.

Apoi, deodată, cu un gest obişnuit, îşi strînse tîmplele în palme.

— Vai, Şuric, dragul meu! Tu trebuie... Ai să mă baţi!

Speriată, se uită cu coada ochiului spre parul pe care Pastuhov îl mînuia ca să încuie poarta.

— Ce s-a întîmplat? întrebă el nepăsător.

— Iartă-mă. Cu musafirii... cu discuţiile... am uitat să-ţi spun...

— Ce anume? repetă el, încercînd alene şi neizbutind să aşeze parul cum trebuie.

Iulia Pavlovna încercă să-i vadă chipul.

— Nici n-ai să mă crezi! A fost atît de neaşteptat! Azi dimineaţă, m-am pomenit deodată cu Alexei...

Pastuhov întoarse capul, mormăi ceva şi rămase încremenit, într-o poziţie incomodă, cu parul greu în cumpănă.

— Da, da, Aleoşa a fost aici, continuă Iulia Pavlovna, deşi era clar că el pricepuse de la primul cuvînt despre cine vorbea.

— Şi?

— Şi... era în trecere, n-a putut să te aştepte...

— Asta văd şi eu, o întrerupse Pastuhov. Iar tu, fireşte, nici nu l-ai rugat să mă aştepte.

— Ce vorbă-i asta? se ofensă Iulia Pavlovna.

Alexandr Vladimirovici zvîrli cu ciudă parul şi se uită în jurul lui mirat, de parcă n-ar fi putut pricepe cum de-a ajuns acolo, la ora aceea, şi de ce se căznea cu parul acela idiot în mînă.

— Voia să-mi spună ceva?

— Nu ştiu. Probabil că din mîndrie nu mi-a spus nimic, răspunse Iulia Pavlovna trufaşă. Ţi-a lăsat un bilet. Vino, e în sertarul tău. Şi te rog să nu faci pe supăratul.

— Eu rămîn în grădină. Aruncă-mi biletul pe fereastră.

— Ţi-l aduc imediat, spuse Iulia Pavlovna, din nou ofensată, şi porni cu paşi mărunţi, spre casă.

Pastuhov încuie poarta, îşi scutură degetele de praf şi porni agale, oprindu-se din cînd în cînd, spre banca aşezată între tufele de caprifoi.

Grădina zăcea cufundată în tăcerea pură care precede primele ciripiri ale păsărelelor. Se lumina, dar domnia somnului încă nu se sfîrşise. Simţind un fior în spate, de parcă răcoarea pămîntului înrourat i-ar fi atins trupul, Pastuhov îşi ridică gulerul hainei şi se aşeză pe bancă.

Charlie îşi făcu apariţia, somnoros, mişcîndu-şi sfios labele şi cînd ridicîndu-şi, cînd lăsîndu-şi în jos privirile vinovate.

— Eşti un neruşinat, prostule, îl certă Pastuhov.

Charlie păru că-i mulţumeşte, îşi întinse labele dinainte, strîngîndu-şi coada între picioare, apoi pe cele dinapoi, îşi săltă botul în aer, căscă şi — înviorat — se repezi în întîmpinarea Iuliei Pavlovna.

— Eşti aici? întrebă ea de departe. Îşi vedea bine soţul dar încerca, afectată, să-i demonstreze că-i vine greu să-l descopere printre tufe. N-ai să răceşti? se nelinişti ea, înfăşurîndu-i mai bine gîtul în gulerul hainei. Şi se aşeză alături, pe bancă.

Pastuhov luă tăcut biletul şi-l citi:

„Sînt în trecere spre Leningrad şi probabil voi fi mobilizat de cum voi ajunge acasă. Iartă-mă că te deranjez, dar în clipa de faţă nu se poate şti ce-o să se mai întîmple. Şi nici nu e vorba de mine. Dacă mama rămîne cumva fără sprijinul meu, te rog să ai grijă de ea. E singura rugăminte pe care ţi-o adresez. Înainte de-a pleca la unitate, am să-i spun că ţi-am lăsat aceste rînduri."

— Scrie că a fost în trecere prin Moscova. De unde venea?

— Nu mi-a spus!

— Dar tu l-ai întrebat?

— Nu ţi-am explicat că a stat doar cîteva clipe? făcu Iulia Pavlovna uimită parcă de faptul că nu voia să înţeleagă. Îşi schimbă însă imediat tonul şi-l întrebă îngrijorată: S-a întîmplat ceva neplăcut?

— Vremea lucrurilor plăcute s-a dus, spuse Pastuhov cu glas răstit. N-ai vorbit nimic cu el?

— Am încercat să-l reţin, dar a refuzat; probabil se temea să nu piardă trenul. L-am invitat chiar să guste culebeaca şi totuşi, el...

— Nu mai spune! rînji Pastuhov.

— După părerea ta, trebuia să-i cad în genunchi? întrebă Iulia Pavlovna, ridicînd puţin tonul.

— După părerea mea, trebuia să-mi spui că a fost aici imediat ce m-am întors din oraş.

— Vai, Şuric! Dar nu înţelegi că am uitat? se tîngui ea cu o expresie de supunere îndurerată şi rugîndu-l parcă să n-o mai sîcîie.

— Aş fi putut să mă reped la gară ca să-l văd. Trenurile pleacă seara, tîrziu.

— Iartă-mă, dar vorbeşti nişte prostii nemaipomenite! Şi musafirii?

— Tu vorbeşti prostii. Alexei pleacă pe front, vorbi el rar, despărţind semnificativ cuvintele.

— E îngrozitor! şopti ea zgribulindu-se. Mi-e frig.

Îi strînse din nou gulerul, îl sărută şi se ridică.

— Mai vorbim, în casă. Nu sta mult. Tremur toată...

Îşi cuprinse umerii goi cu braţele încrucişate şi porni în fugă.

Acum, Alexandr Vladimirovici era sigur nu numai că ea ştiuse ce scria în bilet, dar şi că nici nu uitase măcar de venirea lui Aleoşa. Ştia mai de mult că nu poate suferi să-l vadă amintindu-şi de Asia şi, neputînd să evite cu totul acest lucru, fiindcă nu putea să-i ascundă venirea lui Aleoşa, căutase să-i înmîneze cît mai tîrziu biletul, dinadins poate ca lui să nu-i vină cumva ideea să-şi caute băiatul la gară.

Făţărnicia ei îi stîrni în suflet un sentiment de duşmănie, resimţit şi altădată, şi care se transformă imediat într-o umbră de simpatie faţă de fosta lui familie. Simţea aproape un fel de ruşine faţă de Aleoşa

și de Asia, așa cum nu mai simțise de multă vreme. Și cu cît se monta mai tare împotriva Iuliei Pavlovna, cu atît se gîndea cu mai multă duioșie la Asia.

După zarva și flecăreala cu musafirii, în puritatea pașnică a zorilor, simțămintele i se precizau treptat. Din împrăștiate și surescitate, ideile i se concentrară și revăzu iar, în gînd, ruptura cu familia, la fel de clar pe cît vedea fiecare frunză, fiecare firișor de iarbă încremenit în lumina răsăritului.

Nu erau amintiri închegate, așa cum sînt cele pe care le depeni în clipe de reverie senină, ci mai degrabă frînturi de scene, dezordonate dar precise, unele foarte vechi, altele recente, și care se înmulțesc pînă cînd, nemaigăsindu-și loc în creier îi stîrnesc sufletului o febrilă activitate. Pastuhov își privea trecutul, ca un străin, în timp ce ochii lui nu încetau o clipă să admire farmecul grădinii în zori, iar în suflet îi creștea senzația minunatei simplități a lumii acesteia față de monstruozitatea gîndurilor care îl copleșeau.

7.

Amintirile, oricît ar fi ele de dezordonate, ascund în adîncul lor logica evenimentelor evocate, așa cum agitația vizibilă a străzii ascunde în ea rațiunea preocupărilor vieții citadine.

Pastuhov se revăzu în cele două odăițe care dădeau una într-alta și pe care Iulia Pavlovna le împărțea acum șapte ani cu verișoara ei. Venise la ea, după spectacol. Se întîlniseră la teatru întîmplător. Aproape nu se cunoșteau, dar el se oferise s-o conducă acasă. Pe drum, îi prinsese ploaia. Iulia Pavlovna insistase ca el să intre să aștepte în casă pînă se înseninează. Verișoara — *ma cousine* — cum îi spunea ea — nu era acasă. Iulia Pavlovna îl silise să-și scoată haina udă și ieșise să facă o cafea. Apoi se înapoiase îmbrăcată într-un chimonou alb, brodat cu flori în culori vii, și începuse să pună masa, strîngîndu-și mereu pe trup chimonoul larg și neascultător.

Băuseră cafeaua cu nişte resturi de coniac bun, găsit întîmplător în micul bufet. Rîseseră mult şi Iulia Pavlovna, însufleţită de faptul că rîsul ei, aproape fără motiv, îi făcea plăcere, gesticula mereu aranjîndu-şi în treacăt şuviţele de păr răzleţite pe tîmple. Nu era nervoasă, ci doar plină de dezinvoltură, iar gestul ei, cînd îşi ridicase deodată coatele, rîzînd, şi-şi împreunase degetele deasupra capului, rămînînd cîteva clipe cu braţele în aer, i se păruse firesc. În aceeaşi clipă, însă, Pastuhov observase că Iulia Pavlovna îi prinsese privirea oprită asupra ei cînd mîneca largă a chimonoului îi alunecase pe umăr dezgolindu-i trupul alb şi scobitura întunecată a subsuorii. Îi prinsese privirea, dar nu-şi coborîse imediat braţele, şi el înţelese că era dispusă să continue jocul. Peste cîteva clipe, Iulia Pavlovna îşi repetă gestul, ca şi cum ar fi vrut să spună că i-a înţeles privirea şi e într-adevăr gata.

Vizita lui durase mult. Ploaia nu mai înceta. La plecare, Iulia Pavlovna îl silise să ia o umbrelă de damă şi Alexandr Vladimirovici, care în viaţa lui nu folosise vreo umbrelă, pornise spre casă, pe străzile pustii, înciudat de cele întîmplate şi simţindu-se înjosit de aerul lui caraghios.

A doua zi, îi povestise soţiei întîmplarea, descriind-o în culori hazlii. Anastasia Ghermanovna rîsese împreună cu el. Îi povestise în glumă toate amănuntele, pînă şi gestul comic al Iuliei Pavlovna cînd îşi ridica braţele deasupra capului, dar omisese să spună că din noaptea aceea începuse legătura lor de dragoste.

La început, aventura nu-l supărase. O socotea lipsită de importanţă şi credea că o va uita curînd. Nu-i plăcea să-şi mintă soţia, şi căuta să privească lucrurile uşuratec, ca un băieţandru: cîte nu se petrec în viaţă! N-o înşelase niciodată pe Asia lui şi nici n-avea de gînd s-o înşele în viitor. Cît despre cealaltă — a fost, a trecut şi s-a dus...

Dar aventura refuzase să i se şteargă din minte. Într-o zi, pe cînd străbătea unul din bulevardele vesele ale Leningradului, împărtăşind din plin voioşia mulţimii care forfotea în preajmă, se simţi fericit şi sa-

tisfăcut cînd constată că amărăciunea şi ciuda pe care aventura i le lăsase în suflet se şterseseră. Îşi dădea seama că e destul de tare ca să nu mai repete asemenea fapte urîte. Dar cu cît se mîndrea mai mult de încrederea pe care o avea în forţele proprii, cu atît o vedea mai clar pe Iulia Pavlovna. Trecu de pe partea însorită a bulevardului pe partea umbrită, apoi, fără nici un motiv, coti într-o străduţă liniştită. Şi simţi deodată că mulţimea îl oboseşte, că ar vrea să se mişte mai în voie. Cînd înţelese că picioarele îl duceau singure spre casa Iuliei Pavlovna, şovăi, vru să se întoarcă, dar se gîndi că trebuia neapărat să-i spună şi ei să uite totul, pentru totdeauna, că numai aşa se pot repara cele întîmplate. Iulia Pavlovna îl întîmpinase cu un sărut cum nu mai primise în viaţa lui. Acasă, îi povestise soţiei, cu o uşurinţă nemaipomenită, că de mult plimbarea prin fermecătorul Leningrad nu-i mai făcuse atîta plăcere.

În altă zi, o întîmplare, neînsemnată în aparenţă, îi puse din nou conştiinţa la încercare.

Iulia Pavlovna ceru prin telefon îngăduinţa de-a veni să-şi ia umbreluţa (vremea trăgea a ploaie). Vorbi cu Anastasia Ghermanovna care o încredinţă din toată inima, deşi oarecum jenată, că-şi certase soţul pentru lipsa de politeţă şi-i făgădui că-l va face să-i aducă chiar el umbrela, în aceeaşi zi. Iulia Pavlovna, jenată şi ea, se împotrivi şi o rugă să nu-l deranjeze pentru atîta lucru pe Alexandr Vladimirovici: ea se afla undeva, prin apropiere, şi ar fi putut foarte uşor să intre o clipă la Anastasia Ghermanovna. Întîlnirea avu loc într-o atmosferă de admiraţie reciprocă, în prezenţa vinovatului acestei întîlniri plăcute. Alexandr Vladimirovici permise să se facă glume pe socoteala lui şi glumi şi el. Umbrela se dovedi cît se poate de necesară, căci ploaia nu zăbovi să înceapă. La plecare, Asia, văzînd pantofiorii decoltaţi ai musafirei se sperie grozav că s-ar putea strica din pricina ploii şi mai ales că Iulia Pavlovna ar putea să-şi ude piciorușele. În plus, pantofiorii erau foarte drăguţi. După o luptă înverşunată între insistenţele mărinimoase — pe de o parte — şi refuzul generos — pe de

altă parte — Iulia Pavlovna consimţi să încerce şoşoneii de vară ai Anastasiei Ghermanovna. Şoşoneii îi veneau cam mici; Iulia Pavlovna izbuti totuşi să-i tragă peste pantofi, dar cheutoarele refuzară să se închidă, cu toate eforturile ei. Atunci Asia îngenunche uşor în faţa musafirei care şedea pe scaun şi-i încheie şoşoneii. Făcu gestul acesta firesc, îndemînatec, ca în glumă. Şi tot ca în glumă Iulia Pavlovna îşi ridică puţin picioruşele ca să-i vie mai uşor la încheiat, în timp ce se uita rîzînd, fericită, la Alexandr Vladimirovici.

Iar el se uita la Asia, încătuşat de un sentiment de ruşine nemaipomenită şi de spaimă că ea s-ar putea întoarce, şi i-ar putea vedea surîsul crispat, făţarnic, mîrşav (cum spusese el mai tîrziu). Dar Asia nu avea ochi decît pentru fermecătoarea ei musafiră. Alexandr Vladimirovici se stăpîni şi la despărţire spuse — parodiind, după obiceiul lui, grosolănia — că spera ca musafira să nu-şi însuşească şoşoneii cei noi. Cînd uşa se închise în urma ei, Asia spuse că Iulia Pavlovna e foarte drăguţă, iar el, îndreptîndu-se spre odaia de lucru, acceptă că ar fi drăguţă dacă nu s-ar fandosi prea mult.

Aşa începu epoca cea mai chinuitoare din viaţa lui Pastuhov, epocă fără sfîrşit parcă. Ruşinea îl sufoca şi cînd era treaz, şi în somn. Nimic nu-l putea ajuta să alunge măcar pentru o clipă amintirea scenei aceleia. Dacă nu i-ar fi fost atît de mare chinul, poate că s-ar fi hotărît să-şi mărturisească vina. Dar nu avea putere să-şi sporească suferinţa, dezvăluindu-i Asiei adevăratul aspect al întîmplării, cel mai infam — după părerea lui — din întreaga taină: infamia consta nu numai în faptul că o înşelase pe Asia, dar o şi silise să îngenuncheze ca să-i încalţe amanta. Iată de ce îi era scîrbă de el însuşi.

Alexandr Vladimirovici n-ar fi putut să spună dacă conştient sau nu, tocmai în epoca aceea deosebit de grea — epoca primelor suferinţe — se apucase să citească nuvela lui Lev Tolstoi *Diavolul*, şi dacă de la sine, sau sub impresia lecturii i se trezise în suflet ideea sinuciderii. Tot atunci află că, pentru finalul

nuvelei, Tolstoi scrisese două variante şi că şovăise mult neştiind pe care s-o aleagă, care era mai firească şi mai potrivită pentru eroul lui, Irtenev: să se sinucidă sau să-şi ucidă amanta, pe Stepanida? Uimit de asemănarea suferinţelor lui Irtenev cu propriile lui chinuri, Pastuhov se întreba dacă n-ar fi cazul să termine totul dintr-o lovitură (doar existau oameni capabili să isprăvească aşa!); încerca să ia o hotărîre şi nu se putea hotărî, şovăia, neştiind ce să facă: să se sinucidă sau s-o omoare pe Iulia Pavlovna? Dar şovăielile lui nu durau prea mult şi se desfăşurau, cum s-ar spune, pe un plan de coliziune dramatică dată, căci, printre atîtea glasuri contradictorii care îi răsunau în suflet, stăruia mereu un glăscior foarte domol, dar şi foarte ferm, care susţinea că, în realitate, el, Pastuhov, nici n-o să se sinucidă, nici n-o s-o omoare pe Iulia Pavlovna.

Între timp, diavolul îşi întărea poziţiile. Amanţii se întîlneau tot mai des, atracţia Iuliei Pavlovna devenea de nebiruit. Pastuhov se simţea mai bine lîngă ea decît lîngă soţie, fie şi numai pentru faptul că pe ea nu trebuia s-o mintă. Întîlnirile deveniră şi mai atrăgătoare după ce el se încredinţă că ea poate să-l iubească cu foarte multă pasiune. Dar tot atunci, într-un acces de spaimă, i se năzări că Asia bănuieşte sau chiar că ştie adevărul.

Într-o seară, venind tîrziu acasă, Alexandr Vladimirovici îi transmise soţiei, care-l aştepta, salutări de la Ergacov. Cu Ergacov i se mai întîmplase şi altădată să rămînă pînă tîrziu, noaptea, în vreo bodegă afumată. I se păru totuşi că Asia aşteaptă altceva şi nu salutări. Şi-i povesti cum îşi întîlnise prietenul, în ce restaurant fuseseră, ce mîncaseră. Ea îl privea zîmbind cu blîndeţe, dar lui blîndeţea asta i se păru cam ironică. S-ar fi zis că, prin tăcerea ei, Asia îl pune la încercare, aşteptînd să se justifice. Pastuhov încercă să-şi amintească amănuntele discuţiei cu prietenul. Dar cu cît vorbea mai mult, cu atît simţea mai clar că ea nu crede nici un cuvînt din ce-i spune, şi asta îl jigni, fiindcă în privinţa cinei, a restaurantului şi a întîlnirii cu Ergacov spusese adevărul curat.

Pastuhov se întrerupse ca să-i spună: „Am impresia că nu mă crezi". Asia se miră grozav și mirarea ei i se păru atît de nesinceră, încît repetă, iritat: „Crezi că te mint?" Ea deveni serioasă și el își dădu seama că mai rău încurcă lucrurile cu întrebările lui, că o sperie și-i trezește bănuieli. În suflet îi licări o clipă speranța că ea nu știe nimic. Dar nu găsi cu cale să dea înapoi. Dorința nestăvilită de-a afla dacă Asia știe sau nu despre legătura lui cu Iulia Pavlovna îl înfurie și-l făcu deodată să ridice tonul, pînă cînd începu să se răstească. Strigă că e sătul de veșnicul control la care-l supune Asia, că nu mai poate, nu mai vrea să suporte intoleranța ei față de orice om cu care se întîlnește, dacă omul acela îl interesează cît de cît, că egoismul ei nestăvilit îi otrăvește viața. Asia abia izbuti să-și stăpînească lacrimile și intră în odaia ei spunîndu-i că trebuie să se calmeze și că, desigur, are nervii zdruncinați.

După scena aceasta neprevăzută, Alexandr Vladimirovici, conștient că învinuirile pe care i le aruncase Asiei erau minciuni, făcu două descoperiri. În primul rînd că minciuna cea nouă era mai ușor de suportat decît cealaltă și că îi potolea simțitor chinurile. În al doilea rînd, văzu clar că metoda cea mai bună de-a se scuza era să se monteze cît mai mult împotriva soției.

Cîndva spusese în glumă despre el și despre Asia că se aseamănă cu două luntre care s-au întîlnit în larg, au plutit o vreme alături și au tras împreună la mal. Acum spunea că luntrele acestea trase la mal seamănă cu o pereche de papuci. Zicea că locuința lor pare o casă parohială, că viața le e searbădă, iar educația băiatului — mic burgheză. Toată vina, firește, o purta Asia, care socotea că fericirea bărbatului stă numai în confortul banal al căminului, pe cînd el, Pastuhov, are nevoie de furtună (cînd, în singurătatea camerei de lucru, îi venise în minte cuvîntul „furtună", zîmbise cu îndoială: „așa o fi oare?"); el ar trebui să se afle în vîltoarea vieții, căci nu e un burtă-verde oarecare, ci un artist (asta, se gîndea el foarte sincer, trebuie s-o recunoască oricine).

Şi astfel, deşi nu încă pe deplin înarmat, se pregătea să întîmpine inevitabila ciocnire cu soţia printr-un contraatac.

Se zice că pămîntul e plin de zvonuri; dacă e aşa, atunci zvonurile despre poveştile de dragoste pătrund pînă în străfundurile lui. Viaţa Iuliei Pavlovna nu putea fi tăinuită de ochii lumii, chiar dacă în odaia vecină n-ar fi locuit verişoara ei. Nici ea şi nici Pastuhov n-au putut să afla cine stîrnise zvonurile şi nici prin ce mijloace ajunseseră ele la urechile Anastasiei Ghermanovna. Trebuiseră să ajungă şi ajunseseră acolo.

Pastuhov nu-şi mai aducea aminte cum începuseră discuţiile cu Asia. Ştia doar că atunci cînd începuseră, el, în pofida aşteptărilor, scăpase de orice fel de teamă şi că, dimpotrivă, sfîrşitul tergiversărilor îl făcuse să se simtă fericit. Din vorbele rostite cu zgîrcenie de Asia nu reţinuse decît că ar fi orbit de pasiune. Cuvintele acestea îl supăraseră, dar îl înfuriase mai ales tonul ei umil şi sfidător totodată, cît şi certitudinea ei că orbirea i-ar fi trecătoare. Toate laolaltă îi treziseră în suflet revolta pentru care se pregătise de mult, revoltă pe de-a-ntregul falsă şi de aceea cu atît mai violentă.

Nu încercase să respingă învinuirea de trădare (deşi în primul moment o respinsese), ci doar să stabilească triumfător şi revoltat că are tot dreptul să-şi osîndească nevasta. O învinui de gelozie biologică, de încercare de a-l încătuşa în lanţurile unei vieţi banale, de a-i îngrădi personalitatea. Şi încheiase spunînd că ea îl împinge la dumnezeu ştie ce şi face ca viaţa lor comună să devină de nesuportat pentru dînsul. În clipa aceea era într-adevăr conştient că nu poate să-i vadă faţa compătimitoare şi privirea atît de pură şi de supusă în faţa nenorocirii, încît ai fi zis că nenorocirea nu e numai a ei, ci că o socoteşte indestructibil legată de amîndoi.

Imediat după ce avusese loc explicaţia, Pastuhov se dusese la Iulia Pavlovna. Cu toată hotărîrea lui nestrămutată de-a tăia nodul dintr-o lovitură, simţea că abisul minciunii în care se prăbuşise devenise şi

mai adînc, și că e la fel de scîrbit de sine însuși ca și pînă atunci.

Își aminti din nou de Irtenev, dar descoperi că situația lui diferea de situația eroului tolstoian mai mult decît crezuse la început. Își dădu seama că un al treilea drum, pe care eroul *Diavolului* îl socotise inacceptabil, pentru el era posibil. Irtenev nu putuse să-și părăsească soția și să plece cu Stepanida și nici să rămînă lîngă soție, fiindcă nu se simțise capabil să-și învingă patima pentru femeia iubită. Irtenev se gîndise la calea aceasta, — să-și părăsească soția — dar o respinsese. Pastuhov însă izbutise să se monteze atît de tare împotriva soției, încît se afla aproape pe punctul de a rupe cu ea. În același timp, se convinsese că nutrea o adevărată patimă pentru ibovnica lui și că, dacă ar fi rămas cu soția, ar fi însemnat să-și continue mîrșava înșelătorie.

Acum găsea că situația lui se aseamănă cu chinurile lui Irtenev numai prin faptul că și unul și altul, neputînd să înfrîngă puterea diavolului, se simțeau dezgustați de ei înșiși. Dar fie că diavolul se arătase mai milos față de Pastuhov, fie că fuseseră doi diavoli de structură diferită, spre deosebire de Irtenev care nu vedea nici o scăpare, scriitorul găsi ieșirea din impas. În drum spre Iulia Pavlovna își definitivă hotărîrea de a o părăsi pe Asia. Cît despre sila față de sine însuși, Pastuhov recunoscu plin de ironie — de data aceasta absolut sinceră — că ea, probabil, e mai puțin puternică decît la Irtenev, și că el, ce e drept, se urăște, dar cu măsură, cu alte cuvinte că ura față de propria lui persoană e doar mai mult sau mai puțin neplăcută și-l apasă numai datorită obișnuinței de-a se simți întotdeauna mulțumit de sine. Iar mulțumirea aceasta de sine, știa prea bine că și pe viitor va căuta să și-o păstreze neatinsă.

Iulia Pavlovna îl iubea, firește, cu patimă, și știa să-i trezească, prin patima ei, sentimente asemănătoare. Iubirea nu i se manifesta în cuvinte, ci în nuanțe sufletești care, potrivit momentului, puteau să ajungă la melancolie, la reverie, sau chiar să se reverse în lacrimi de-o covîrșitoare tristețe. Lacrimile acestea

nu împovărau însă, ci mişcau. Iulia Pavlovna ştia să rîdă, avea umor, uneori inofensiv, alteori — dacă ironiile nu-i erau întîmpinate cu bunăvoinţă — destul de muşcător. Avea ureche muzicală şi citise destul de mult, într-o anumită direcţie, fireşte. În genere, era înzestrată cu cîte puţin din toate şi dacă însuşirile omeneşti s-ar fi putut aduna, ca la aritmetică, ar fi rezultat o femeie ieşită din comun. O dată cu legătura lor, unele din calităţile ei înnăscute începură să se manifeste într-un mod foarte rafinat. Aşa se întîmplă, de pildă, cu mila ei pentru suferinţele altuia: fără vorbe, numai prin mimică, ştia de minune să arate că înţelege cît se poate de bine la ce chinuri îl supunea soţia pe bietul Pastuhov. Într-o zi, printr-un gest cu totul involuntar, se apucase cu mîinile de cap: cum de putuse trăi un sfert de veac cu Asia, fără să observe cît de mult suferă din pricina ei?

Odinioară, Pastuhov îşi socotise căsnicia fericită. Trecuse împreună cu Asia prin destule încercări, cunoscuseră bucurii, lipsuri şi bunăstare. Despre fericire, nu-şi făcea iluzii prea mari, dar nici nu-i ducea lipsa; iar cînd venea vorba despre subiectul acesta general, sau cînd îl întreba vreun prieten: „Ce-ţi mai face familia?“, el răspundea în glumă: „Mulţumesc, totul merge după normele fericirii conjugale“.

Cu dragostea băiatului se putea mîndri. Alexei, chiar după ce se făcuse mare, îşi păstrase neştirbită convingerea de copil că taică-său e un om extraordinar, înzestrat numai cu însuşiri deosebite. De aceea, în epoca întunecată a rupturii cu familia, cînd toate lucrurile tăinuite deveneau tot mai evidente, pe Alexandr Vladimirovici îl duru mai ales faptul că inima băiatului se înstrăina de el, la fel de jignită de trădarea lui ca şi inima mamei. Iar într-un moment cînd era din cale-afară de trist, tatăl nu-şi mai putuse stăpîni durerea nestăvilită şi, acoperind-o cu un ton voit brutal, îl întrebase, pe jumătate serios, pe jumătate ironic:

— Ce-i, tinere, nu cumva vrei să-ţi boicotezi tatăl?

Alexei lăsase privirile în pămînt. Stătuse nemişcat, apoi, fără să scoată un cuvînt, părăsise odaia. Lovitura fusese de nesuportat, de neînchipuit în viaţa lui de pînă atunci: ai fi zis că, în clipa aceea, firea duioasă şi sensibilă a băiatului se frînsese. Şi tot atunci, precum ecoul unei bubuituri, pentru Alexandr Vladimirovici bătuse ceasul aşteptat de atîta vreme şi cu atîta teamă.

Asia tocmai îi umpluse un pahar cu ceai. El învîrtise un timp, încetişor, linguriţa în pahar, făcînd-o să sune. Apoi îşi întorsese faţa spre fereastră, privise cerul cenuşiu, vrînd parcă să afle dacă avea să plouă sau nu şi rostise obosit, descurajat:

— Iată ce-ai făcut din fetiţa noastră cea sfioasă!... Răzvrăteşti băiatul împotriva mea?

— Alexei vede tot şi înţelege multe, îi răspunsese Anastasia Ghermanovna. Ţine-ţi firea. O să te înţeleagă.

Glasul îi răsuna calm, ca şi cum ea nu numai că-l aproba pe Alexei, dar şi vedea în el un sprijin, un aliat. Alexandr Vladimirovici o privise nedumerit, apoi îşi lăsase ochii în pămînt, cu acelaşi aer ruşinat şi hotărît ca şi fiul lui.

— Ai dreptate, spusese el. Totul trebuie să fie clar. Şi are să fie, de îndată... ce am să te părăsesc.

Ea tăcuse cîteva clipe.

— S-ar putea să fie şi aşa... Dar ai să te reîntorci.

El o privise. Faţa Asiei părea că arde; dar roşeaţa i se răspîndise egal pe obraji, iar privirea ei părea ciudat de însufleţită şi de curajoasă. În ochi i se citea dezaprobarea.

— N-am să mă reîntorc, răspunsese Pastuhov, hotărît.

Mult mai tîrziu, cînd îşi amintea de clipele acelea, se minuna cît de calmi fuseseră amîndoi.

În sfîrşit, Alexandr Vladimirovici şi Iulia Pavlovna petrecură o lună într-o staţiune balneară, nu tocmai elegantă, dar nici de mîna a treia. Unirea lor sub acelaşi acoperiş nu stîrni vîlvă. Balenele, pe care se sprijină lumea iubirilor senzaţionale, nu se clintiră. Acolo, pe malul mării, într-un amurg, Pastuhov îi dezvălui Iuliei Pavlovna amănuntele eliberării lui

din cătușele căsniciei și puse cruce trecutului. Îl amuză grozav întrebarea oarecum alarmată a Iuliei Pavlovna: cum o să fie cu divorțul? Și-i răspunse că toate astea nu sînt decît chestiuni tehnice...

Acum, în grădina tînără care pecetluia noua lui viață, Alexandr Vladimirovici își amintea cu lux de amănunte începuturile acestei vieți. Atunci i se părea că lucrul cel mai important e să uite chinurile rușinii, să-și restabilească echilibrul sufletesc și să-și recapete mulțumirea de sine. Dar îl împiedica uneori enervanta comparație dintre trecut și prezent, dintre Asia și Iulenka.

Comparația aceasta devenise vădită curînd după divorț, cînd Iulia Pavlovna se arătase nemulțumită că își înzestrase prea darnic fosta familie, că plecase, la drept vorbind, numai cu ce avea pe el. O supăra mai ales faptul că pînă și mobila odăii de lucru, din mesteacăn de Carelia, și-o lăsase la Anastasia Ghermanovna. Cu instinctul lui de bărbat, Alexandr Vladimirovici simțise că e amenințată norma de fericire conjugală de care îi plăcuse cîndva să-și bată joc; și respinsese deîndată pretențiile Iuliei Pavlovna, cerîndu-i să nu-i mai pomenească niciodată despre raporturile lui cu familia. Cît despre mobila din odaia de lucru, adăugase el, o primise de la taică-său și voia să-i rămînă, pe viitor, fiului. Iulenka dădu înapoi, dar Pastuhov observa mereu că în adîncul sufletului e geloasă pe Asia și pe Alexei, și liniștea îi era mereu turburată de amintirile vieții din trecut.

Acum, stătea cu coatele rezemate de genunchi și ținea în mînă biletul lui Alexei. Concluziile pe care altădată, cine știe de ce, nu izbutise să le găsească, i se impuneau de la sine. Se gîndea că sentimentele, ca să rămînă intacte și să dea rod, au nevoie să fie dirijate. Iubirea nu trebuie lăsată la întîmplare; ca și gîndirea, ea cere să fie mereu stimulată într-o anumită direcție, îndreptată într-un anumit sens; altfel, își pierde conținutul și devine împrăștiată. Sentimentele, ca și gîndurile, se pot risipi; ele trebuiesc conduse.

Dar unde şi cum îşi va dirija simţămîntul acesta puternic pentru fiul lui, care se ivise dintr-o dată, umplîndu-i inima de durere?

Pe neaşteptate, zăvorul porţii clămpăni şi scîrţîitul strident al balamalelor se împleti cu primele ciripiri ale păsărelelor. O clipă, poarta rămase deschisă, ca şi cum cineva ar fi împins-o numai ca să arunce o privire în grădină. Apoi se trînti cu zgomot şi pe cărare se auziră nişte paşi tîrşiţi, nesiguri. Charlie rămase nemişcat, la locul lui, fără să latre.

Printre trunchiurile teilor tineri, aleea se vedea ca în palmă. Pastuhov se ridică şi-l zări pe Timofei care se ducea agale, clătinîndu-se, spre casă. Nîrcov dispăru o clipă printre copacii deşi, se opri, apoi îşi tîrî iar picioarele greoaie şi, cînd ajunse în dreptul verandei, se opri din nou. Pastuhov îl vedea cum se clatină, cum îşi ridică sau îşi lasă capul să-i cadă pe piept. Pe neaşteptate, Nîrcov ridică braţul, ameninţă veranda cu degetul şi rîse. Apoi braţul îi recăzu, omul făcu o mişcare de parcă s-ar fi pregătit să pornească, dar nu se urni din loc, ci îşi ridică iar braţul şi ameninţă veranda, de data aceasta cu pumnul.

— Huo, parazitule! rosti el cu un glas uimitor de clar pentru un om beat. Dormi, hai?... Tremuri?!

Charlie se repezi spre el. Timofei mormăi ceva nedesluşit şi, însoţit de cîine, împiedicîndu-se de el, porni spre căsuţa paznicului.

Pastuhov se reîntoarse la bancă. Netezi fără grabă biletul lui Alexei pe care îl mototolise, şi-l vîrî în buzunar.

Un stol de vrăbii se roti pe deasupra lui lărmuind, stîrnind foşnetul frunzelor. Pastuhov le urmări zîmbind şi spuse: „Huo, paraziţilor!“ Era expresia preferată a lui Nîrcov. Într-o seară, Pastuhov îi arătase luna plină, arzînd pe cer ca o tingire încinsă, şi-l întrebase: „Frumoasă paznică, nu?“ Timofei dăduse din cap şi răspunsese, cu un fel de aprobare ironică: „Huo, parazito!“ Atunci, expresia îi plăcuse lui Pastuhov.

Acum, îl făcu să cadă pe gînduri: ştia, după socotelile lui Nîrcov, cine trebuia să-l facă să tremure de frică. Şi se întrebă: ce-o să facă Nîrcov cînd Aleoşa o să

plece pe front şi-o să-şi dea poate viaţa apărînd pămîntul acesta pentru care va lupta toată generaţia lui, şi, la nevoie, chiar generaţia părinţilor?

Un glăscior argintiu răsună în văzduhul liniştit:

— Şuric! Ai să răceşti. Nu pot să dorm...

Ar fi vrut să-i răspundă răutăcios, dar nu spuse nimic şi rămase în grădină. Trebuia să pună ordine în tot ce trăise de douăzeci şi patru de ore încoace.

Capitolul al cincilea

1.

Duminică dimineaţa, Kirill Nikolaevici Izvekov o conduse la gara Tula pe Nadia, fata lui, care pleca la Moscova ca să depună actele pentru înscrierea la universitate şi să stea cîteva zile la vila unei vechi prietene.

Izvekov privi zîmbind în ochii ei albaştri deschişi, uşor bulbucaţi — ochii mamei — cu albul străbătut de-o reţea fină de vinişoare trandafirii.

— Eşti nedormită, sfîrleazo, spuse el. Vezi să nu te întreci cu chefurile la Moscova!

— Vai, tată, doar nu ţi se întîmplă de două ori în viaţă o asemenea coincidenţă: să ţi se însoare unchiul şi să primeşti diploma!

Nadiei îi făcea deosebită plăcere să repete cuvîntul „diplomă“, foarte folosit chiar înainte de-a fi fost introdus în mod oficial. În ultimele zile îl rostise de sute de ori, savurîndu-l literă cu literă.

— Ce rău îmi pare că mama n-o să-mi vadă diploma!

— Fireşte! Îţi pare mult mai rău decît că tu n-ai s-o vezi pe mama la Moscova! făcu tatăl cu un aer de înţelegere deplină.

— Parcă mama poate fi comparată cu ceva pe lumea asta! Mă gîndeam doar că am să depun diploma la facultate şi că n-am s-o mai ţin niciodată în mîinile mele.

— Nu-i nimic, ai s-o ţii pe cea de absolventă a universităţii!

— Daaa, dar diploma de la universitate e încă ceva abstract! Pe cînd cea de absolvire a școlii, uite-o! E o realitate!

Nadia își săltă poșeta în dreptul umărului, o lovi cu palma și-și sărută de cîteva ori tatăl, atrăgîndu-i ca de obicei, copilărește, capul lîngă obrazul ei fierbinte, în timp ce el o bătea ușurel pe spate.

Apoi se urcă sprintenă în vagon. Kirill Nikolaevici rămase locului atîta timp cît îi văzu mînuța fluturînd peste capetele celorlalți călători, apoi porni spre ieșire, pe peronul pustiu.

Gîndurile — cînd legate între ele, cînd dezlînate — îl duceau la evenimentele de familie, puțin obișnuite, din ultimele zile: absolvirea școlii medii de către fiică-sa, căsătoria cumnatului, noua călătorie a nevestii. Nostimă i se părea mai ales nunta, dar nu putuse să asiste la ea din pricina ședinței comitetului executiv în care se analizase și se discutase în mod minuțios și destul de furtunos revizuirea bugetului orășenesc.

Pavel Parabukin, fratele soției lui, inginer la Uzina de Armament, îl anunțase cu o săptămînă înainte, joi, că sîmbătă are de gînd să se însoare. De altfel era și timpul: Pavel împlinise treizeci și unu de ani. Și nici mireasa nu era o taină pentru nimeni. Deși căuta mereu să scape cu vreo glumă, toată lumea știa că e îndrăgostit de Mașa Osokina, colegă de clasă cu Nadia la școala din Iasnaia Poliana. Surpriza o constituise doar ziua aleasă pentru nuntă: cei doi logodnici — ca niște zăpăciți ce erau — fixaseră ca dată a nunții ziua în care mireasa absolvea școala. Cînd Izvekov îi spusese cumnatului său: de, amice, ar trebui să aștepți măcar o săptămînă, fiindcă e cam aiurea să te duci de pe băncile școlii de-a dreptul la Ofițerul Stării Civile, Pavel rîsese:

— Ba nu-i de loc aiurea! O să ținem mai bine minte ziua care ne-a adus dintr-o dată două acte în caseta familiei. Am și pregătit o casetă specială.

— Și tocmai cînd soră-ta e plecată... Nu prea cred că-i frumos să te porți așa cu ea! îl dojeni Izvekov.

— Mie Anocika mi-a dat de mult binecuvîntarea! Cu anticipaţie, rîsese din nou Pavel.

Şi nunta se făcuse după voia lor, la Iasnaia Poliana: după ce-şi luase diplomele, grupul de absolvenţi se îndreptase spre Ofiţerul Stării Civile. Nadia şi Larissa, cele două prietene preferate ale Maşei, fuseseră martore la înregistrarea căsătoriei, apoi nuntaşii, împreună cu tinerii însurăţei, sosiseră la bătrînii Osokin, gazdele Nadiei în ultimii trei ani de şcoală. Nunta fusese cît se poate de reuşită. Tinerii căsătoriţi, întîmpinaţi cu grîu în pragul casei, fuseseră aşezaţi în colţul de cinste şi trataţi cu bragă. Se băuse vin sec şi şampanie. Pe masă, în faţa Maşei, într-o veche casetă, frumos încrustată, se zăreau două acte: unul cucerit după efortul continuu făcut zece ani pentru a pătrunde tainele celor mai înalte adevăruri, celălalt — dăruit de soartă. Una din fete aruncă zece copeici în casetă — să-i poarte noroc Maşei. După aceea urmase o ploaie de mărunţiş sunător, iar Pavel spusese:

— Acum, călătoria de nuntă ne e asigurată!

Şi, într-adevăr, nimicurile acestea preţioase puteau să asigure călătoria de nuntă. După masă, se dansase pe poieniţa din faţa casei în sunetele baianului, şi Nadia, ca de obicei, se remarcase prin graţia ei înnăscută. După dans, toţi nuntaşii porniră să-i conducă pe Maşa şi pe Pavel, mai întîi de-a lungul străzii, bine cunoscute, apoi prin parc şi pădure, pînă la gară, unde tinerii căsătoriţi, însoţiţi de Nadia şi de alţi oaspeţi de la oraş, luară trenul de noapte spre Tula.

Povestindu-i tatălui ei amănuntele nunţii, întrerupte mereu, după obiceiul fetelor, prin ofuri şi ahuri pline de admiraţie, Nadia exclama la fiecare două fraze:

— Vai, tată, ce noapte! Ce răsărit de soare!

— Sigur, sigur, te înţeleg! îi răspundea el.

Şi peste o clipă:

— Vai, tată, dacă ai şti ce om minunat e Pavlic al nostru! De neînţeles cum de-a căpătat deodată atîta prestanţă!

— Nici nu se poate altfel! Situaţia îl obligă! Deşi, la drept vorbind, e un mare măgar. Putea să amîne

nunta! Ţi-ai fi terminat şi tu treburile la Moscova, te-ai fi reîntors studentă şi, poate că pînă atunci, venea şi mama. N-ar fi fost mai bine aşa, ce zici?

— Fireşte că ar fi fost mai bine. Dar, mai întîi, eu, oricum, tot sînt studentă. Cît despre... înţelegi, ieri a fost grozav, pe cuvîntul meu! Şi apoi, dacă lui Pavlic îi intră ceva în cap... Parcă tu nu-l cunoşti?

Kirill Nikolaevici îl cunoştea destul de bine.

Pavel crescuse în casa Izvekovilor, iar soră-sa, Anna Tihonovna, îi spunea: „Băiatul meu cel mai mare". Uneori — cînd era supărată — îi zicea: „Băiatul meu cel nereuşit". În realitate, era aşa cum îl vedea Izvekov, adică un flăcău de treabă care învingea prin propriile lui puteri greutăţile ivite în cale, fără să facă din ele — după cum spunea — o tragedie.

— Tragediile nu sînt genul meu!

Înţelesese din copilărie că soră-sa îl „duce în cîrcă". Trebuise să înveţe în diferite oraşe, mai ales acolo unde lucra Izvekov şi unde, uneori, lucra şi soru-sa. Mutatul dintr-un oraş în altul costa scump, după cum scump costa şi dacă trăiau separat, iar familia Izvekov, mai ales în primii ani de căsnicie, fusese mereu despărţită: Anna Tihonovna ţinea să joace în teatre mari şi teatrele mari nu se aflau totdeauna unde se construiau uzinele mari la care era numit Izvekov. Pavel nu se simţise niciodată orfan; casa lui Izvekov fusese pentru el casă părintească şi poate tocmai de aceea, de timpuriu, i se născuse în suflet ideea că trebuie să aduci ceva în casă, că trebuie să-ţi ajuţi într-un fel familia. Unul din marile lui insuccese fusese generat tocmai de ideea aceasta, sau poate numai de-o criză a adolescenţei. La cincisprezece ani, Pavel hotărîse să părăsească şcoala şi să intre la uzină. Izvekov îi spusese:

— Uzinele de astăzi n-au nevoie de semidocţi.

— Am să fiu practician, îi răspunsese Pavel.

— Nu eşti pregătit pentru munca practică.

— Am să încep ca muncitor necalificat.

— Nu-i rentabil. Ţi-ai irosit prea mulţi ani cu învăţătura.

— Alta acum! Ba nu sînt pregătit, ba sînt prea învăţat...

— Ce să-i faci, asta-i situaţia.

— Am să urmez o şcoală de calificare.

— Acum nu se fac înscrieri.

— Nu s-ar putea să fiu primit... peste normă? N-ai putea dumneata să faci ceva ca să fiu primit?

— Nu înţeleg de ce-aş face un lucru care găsesc că nu e potrivit pentru tine.

— Oricum, pe mine nu mă interesează decît munca practică.

Izvekov îi scrisese soţiei despre această discuţie, ea îi răspunsese printr-o scrisoare lungă, punînd în acelaşi plic un bileţel de cinci cuvinte pentru Pavel: „Dragă Pavlic, eşti un prost“. Pavel roşise, voise să rupă biletul, se uitase la Izvekov şi-l întrebase:

— Dumneata l-ai citit?

— Ce anume?

— Biletul.

— Cum să citesc ceva care nu mi-a fost adresat mie?

Pavel împăturise biletul în două, în patru, în zece, şi-l ascunsese în buzunar. Intrase apoi în odaia lui şi se lungise pe pat ca să chibzuiască ce era de făcut. O săptămînă, nu se dusese la şcoală; apoi, într-o dimineaţă, cînd Izvekov pleca la uzină, îl oprise în prag:

— Am ajuns la concluzia că trebuie să isprăvesc şcoala.

— Părerea mea e că ai perfectă dreptate...

— Atîta doar că... ştii, nu ţi-am spus... dar l-am anunţat pe director că mă retrag de la şcoală.

— A! Bine, dacă te-au exclus, o să vorbesc cu direcţia... să vedem ce se poate face. Noroc. Trebuie să plec.

— Şi încă ceva... continuă Pavel, plecîndu-şi capul, supărat. Aş vrea... acum pot să te sărut iar?

— Fireşte, dragul meu! De ce nu? şi Izvekov îl sărutase, zîmbind.

După mulţi ani, Pavel, devenit inginer, îl întrebase într-o zi, glumeţ:

— Adevărat că atunci n-ai citit biletul Anocikăi?

Izvekov tăcu, îşi miji ochii şi-şi lungi gîtul de parcă ar fi aşteptat să audă ceva deosebit de interesant.

— Fireşte că e adevărat.

— Şi Anocika nu ţi-a spus niciodată nimic?

— Nu-mi aduc aminte. Dar ce cuprindea biletul?

— O taină!

Rîseseră amîndoi veseli, citindu-şi unul altuia în ochi ceea ce nu-şi spuseseră pînă la capăt, dar se înţelegea şi fără să fie spus.

Pavel fusese numit la Uzina de Armament din Tula, cu doi ani înainte de mutarea familiei Izvekov în acest oraş, imediat după ce terminase studiile la Institutul Bauman din Moscova. Îndemnat pesemne de Izvekov, învăţase de timpuriu să desluşească planurile tehnice; îi plăcea să-şi facă de lucru cu mecanismele, îl interesau utilajele complicate, iar la institut se pasiona după construcţiile de maşini. De aceea, armurierii îl socotiră foarte curînd un specialist cît se poate de potrivit pentru uzina lor.

Revederea cu Pavel pricinui mare bucurie Izvekovilor. După mutarea la Tula, mai ales în primele luni, se simţeau cam izolaţi şi Pavel îi mîngîia cu politeţea lui oarecum ironică:

— Nu vă necăjiţi, sînt gata oricînd să vă ţin de urît!

— Îţi sîntem profund recunoscători pentru protecţie, îi răspundea Izvekov. Cu ce vrei să ne distrezi?

— Cu velodromul, dragii mei. Velodromul din Tula e un adevărat Coliseum Roman.

În general Pavel era tipul obişnuit al tînărului din noua Rusie: muncea cu avînt, deşi nu totdeauna egal, era comunicativ, îi plăcea cinematograful, se ducea la meciuri de fotbal, mergea pe bicicletă şi, fiindcă avea picioare lungi, cuceri chiar unele succese în sportul acesta tradiţional la Tula. I se dărui chiar nu ştiu ce insignă, pe care o purtă prinsă în piept în zilele de sărbătoare, pînă cînd reuşi s-o piardă. Cînd începu să cîştige mai bine, îşi cumpără o motocicletă.

Pe Nadia, Pavel o iubea din toată inima. Spunea că a crescut pe „umerii lui“ (între ei era o diferenţă de treisprezece ani). În prima toamnă petrecută la Tula,

Nadia se îmbolnăvise de pleurezie și fusese trimisă la Iasnaia Poliana. Pavel se oferise să facă pe agentul de legătură între oraș și sat. De cîte ori avea un minut liber, sosea valvîrtej pe motocicleta lui scînteietoare și zgomotoasă la Izvekovi și întreba: „Aveți ceva de transmis? Dați-mi să-i duc Nadiei!" Apoi zbura spre bariera Tolstoi și mai departe, drept înainte, pe șoseaua Orelului, spre sat.

— Bună, Nadiușka! Ți-am adus „jamki"!

— Ce-o mai fi și asta?

— Unde te-oi fi născut, minunăție, dacă nu știi ce-i jamki?

— Unde te-ai născut și tu: pe Volga.

— Toți oamenii din Ponizovie de pe Volga, cînd dorm visează jamki!

— Eu, oricît aș dormi, nu visez niciodată jamki!

Pavel răsturnă din pachet o grămadă de turte dulci din miere, rotunde.

— De fapt, astea nu sînt jamki adevărate. Meșterii din Tula nu se pricep să facă bine decît turtele lor cu figuri. Și tocmai ce se pricep ei să facă mai bine, nu găsești nici în ruptul capului la Tula.

Își umplu gura cu o turtă dulce și se așeză alături de șezlongul Nadiei.

— Ce plăcut e aici la tine, în viligiatură! Cum o mai duci? Te însănătoșești?

Acolo, în stațiune, Pavel cunoscuse o fată blondă, adolescentă ca și Nadia, iar peste un an sau doi nici el n-ar mai fi putut să spună precis pentru cine anume se ducea la Iasnaia: pentru nepoțica lui, care se făcuse bine demult, sau pentru Mașa Osokina!

Amintindu-și amănuntele acestea neînsemnate, Izvekov zîmbi: „L-au dat gata drumurile!" Era necăjit că nu putuse să fie de față la nuntă ca să vadă mutra caraghioasă (cum și-o închipuia el în clipa aceea), fericită și plină de pistrui a lui Pavel, și să le admire pe Mașa și pe Larissa, care, nici vorbă, au fost tare drăguțe, mai ales pentru că se bucurau de toată dragostea Nadiei.

Îl necăjea însă și mai rău faptul că nunta avusese loc în lipsa Annei Tihonovna. Și iarăși — ca de atîtea

ori — se gîndi în treacăt la veşnicele ei deplasări, cărora nu mai putea nici măcar să le ţină socoteală.

Anna Tihonovna, născută Parabukina şi cunoscută în teatru sub numele de Ulina, fusese toată viaţa ei legată de teatrele de provincie. Îi plăceau grozav pînă şi expresiile învechite: scenă de provincie, actor de provincie. Socotea că nu întîmplător teatrul pentru marele public se născuse în micul orăşel Iaroslavl, pe atunci remarcabil doar prin antichităţile lui. Cele mai vrednice de dorit i se păreau scenele vechi din orăşelele de pe Volga. Dar preferinţele ei n-o împiedicau să facă ceea ce ea numea „escapade". În timpul concediului de vară, prefera să zboare undeva, în vreo văgăună părăsită, să joace cine ştie ce piesă de mult uitată, pe scena vreunui şantier nou, sau în cadrul vreunei garnizoane depărtate. Şi lucrul acesta îi era la fel de necesar pe cît de necesare sînt uneori încercările pentru verificarea credinţei. Ulina era convinsă că actorul e tovarăşul de drum al rusului, fiindcă în Rusia teatrul e cea mai iubită şcoală a vieţii.

Izvekov se obişnuise cu veşnicele peregrinări ale soţiei, cu plecările ei uneori cu totul neprevăzute. Împărtăşea dragostea ei romantică pentru scenă, dragoste născută de mult, în timpul războiului civil, cînd trupe de actori în turneu dădeau reprezentaţii în faţa ostaşilor roşii. Îi înţelegea sentimentele, nu găsea nimic împotriva argumentelor ei. Şi totuşi, şi el, şi ea, cu greu ar fi putut spune că a nu se vedea cu lunile corespunde dorinţei lor. Într-un moment de tihnă şi de intimitate, Ulina îl întrebase:

— Îţi vine tare greu fără mine?

— Ştii şi tu, îi răspunsese el, după ce tăcuse o clipă. Dar cînd m-am însurat cu o actriţă, ştiam ce risc.

— Sărăcuţul de tine, ce risc formidabil! rîsese ea, nu atît de vorbele lui, cît de nespusa plăcere de a-l auzi spunînd ceea ce simţea şi ea, fără cuvinte.

Cînd erau departe unul de altul, îşi scriau şi, cu toate că după fiecare scrisoare de-a soţiei, lui Izvekov îi era tot mai dor de dînsa, ar fi vrut, cu o patimă adolescentină, să primească zilnic scrisorile ei. Ulina îşi făurise un fel de stil epistolar propriu, care semăna

cu vorbirea curentă; trecea ușor de la știri serioase, legate de noua ei reședință temporară, la evenimente teatrale, la discuții despre cutare sau cutare piesă, la tot soiul de nimicuri, printre care se auzea deodată un glas care nu putea fi decît al ei, al femeii, al soției: „În săptămîna asta grăbită, s-a făcut atît de cald că-ți vine să umbli dezbrăcat. Dar la voi?... Copacii au înmugurit și-au înflorit, totul e înmiresmat! Dar la voi?... De cum ies pe stradă mi se pare că din clipă în clipă au să înceapă să cînte și pomii și văzduhul albastru. Dacă ai ști cum îmi bate inima! Dar ție?... Ce se mai aude prin Veneția ta muncitorească pe care tot o construiești și n-o mai isprăvești? Au înflorit iar băltoacele de anul trecut? Și, ca odinioară, mai despotmolești mașina din noroi tot cu pîrghia? Vai, cît mi-ar place să apăs și eu, alături de tine, ca atunci, îți amintești? Să mă culc pe capătul pîrghiei și să apăs, să apăs dînd din picioare! Scrie-mi urgent ce mai e pe la voi..."

După asemenea scrisori, Izvekov ocolea de cîteva ori cu pași hotărîți odaia, își aranja poalele hainei, își strîngea mai tare cureaua, se scărpina, apoi își mîngîia ceafa și se ducea la masă cu un aer grav și preocupat. Dacă se întîmpla ca și Nadia să fie acasă, ea se uita la el cu coada ochiului și ofta a dojană:

— De ce te prefaci, tată?

— Cum adică?

— Ți se citește pe față: ai primit o scrisoare de la mama!

— Dacă vrei să știi, pe față nu scrie niciodată nimic...

— Îmi citești și mie scrisoarea? se răsfăța Nadia.

— Să mă mai gîndesc, îi răspundea el, misterios.

De obicei îi citea cîteva rînduri, pe alese, dar Nadia îl trăgea de mînecă și stăruia:

— Iar ai sărit? Arată-mi ce ai sărit. Că eu îți arăt tot ce-mi scrie mama...

— Mai bine citește-l pe Pușkin. La el e mai reușit...

— Ce e mai reușit?

— Totul...

— Știu. Dar tu să-mi citești ce nu i-a reușit mamei ca lui Pușkin!

El mai alegea cîteva rînduri, în afara celor care-l făceau să alerge prin odaie și să se scarpine în ceafă.

Da, firește, lipsa soției nu era ceva nou. Dar coincidența de acum i se părea supărătoare. Nici nu s-ar fi putut altfel cu cei doi încăpățînați: fratele și sora! Că doar amîndoi erau croiți după același calapod!

Anocika tocmai isprăvise stagiunea, în Tula, și plecase pentru cîteva zile la Moscova. La Tula, stagiunea fusese plictisitoare și o acceptase doar ca să mai stea cu familia după trei ani grei și complicați pentru bărbatul ei, în timpul cărora nu dăduse pe acasă decît în concediu sau în vizite de scurtă durată. Izvekov o condusese la gară chiar în ajunul zilei cînd Pavel își anunțase căsătoria. Vineri, nu izbutise toată ziua să obțină legătura telefonică cu hotelul din Moscova unde se instalase Anocika; iar în noaptea spre sîmbătă, ea îi telefonase că pleacă pentru două săptămîni la Brest, în turneu. Cînd îi anunțase vestea, Anocika se arătase foarte surprinsă.

— Nu cumva să îndrăznească Pavel să facă nunta pînă nu mă reîntorc!

Izvekov îi spusese că încercările lui de a-l convinge pe Pavel nu dăduseră nici un rezultat.

— Pe el nu-l poate convinge decît Mașa. Născocește și tu un pretext oarecare. Spune-i că vrei să le fii naș și cere ca nunta asta aiurită să fie amînată cu două săptămîni.

— N-ar fi mai bine să-ți amîni tu cu două zile călătoria ta aiurită?

— Ești supărat? Dacă-mi telefonai în cursul zilei n-aș fi plecat. Dar am semnat contractul. Plec mîine dimineață cu avionul; duminică am primul spectacol.

— Dacă-i așa, drum bun! Să vii sănătoasă!

— Dar înțelege, Kirill, că nu pot să-mi calc cuvîntul! Am contract! Știi, e o trupă foarte interesantă, numai tineret. Și-apoi, am un chef grozav să...

— Te înțeleg. Dar și lui Pavel i-a venit deodată un chef grozav să se însoare...

— Văd că te-ai supărat serios. Dar ce mai pot să fac acum? Să spun că se însoară frate-meu? Dacă Pavel se încăpăţînează, spune-i că sînt supărată foc şi că n-am să i-o iert niciodată. Şi încă ceva, ştii la ce mă gîndesc? Fă-le cadou, din partea noastră, serviciul de ceai... Cum?... Da, fireşte, tinerilor căsătoriţi! Da, da, cel cu dunga albastră. Ştie Nadia care. Ne-am înţeles... Ea ce mai face?... Şi, cînd vine la Moscova, dacă nunta...

Îi întrerupsese telefonista: timpul destinat convorbirii se apropia de sfîrşit; trebuiau să încheie. Şi, ca de obicei, Anocika încheiase spunînd că-l sărută, după care ridicase glasul şi adăugase grăbită: „mult-mult-mult!“ Iar el, ruşinat de prezenţa pe fir a telefonistei, răspunsese scurt:

— Şi eu...

Dar, la urma urmelor, trebuia să termine într-un fel sau altul cu gîndurile despre viaţa lui de familie şi să ajungă la o concluzie. Concluzia veni de la sine, la fel de simplă pe cît de simple îi erau gîndurile şi amintirile: Nadia s-a făcut mare, Pavel stă bine pe picioarele lui, Anocika e plină de bucuria vieţii. Fiecare din ei se simte liber, crede în munca lui, iar dacă gîndeşte cum îl taie capul — aşa şi trebuie. Că doar familia n-a fost făurită după străvechea legiuire „domostroi“[1] şi deci nici viaţa ei nu poate fi trăită după „domostroi“.

De la gară pînă acasă, Kirill Nikolaevici merse agale, ca la plimbare. Hotărîse să-şi ia o zi de odihnă; dar nu dorea să se bucure de ea ca de-o duminică obişnuită, ci s-o petreacă aşa cum se petrece o sărbătoare adevărată, cînd nu faci nimic din ce ar trebui să faci, cînd picioarele te duc unde vor ele şi-ţi simţi inima uşoară ca un şcolar în vacanţă.

Rămăsese singur în toată casa. Era cald şi picioarele îl duseră direct în odaia pe care Nadia o botezase „baia periferică“. De fapt, acolo nu se afla nici o baie. Dar pe băncile late şi pe sub ele se lăfăiau tot felul

---

[1] Străvechiul cod rus care conţinea precepte morale şi reguli de conduită: se caracteriza printr-o concepţie înapoiată.

de găleţi, de lighene şi de căni, iar pereţii erau plini de cazane, căzănele, albii încăpătoare şi alte soiuri de vase şi oale botezate tot de Nadia „inventar pentru cultură fizică". Dimineaţa, toate ustensilele acestea sonore erau umplute cu apă proaspătă, apoi toată casa începea să răsune de clipocitul apei: se auzea cum e turnată apa dintr-un vas într-altul, cum pleoscăie şi cum stropeşte; după toate aceste zgomote se putea lesne recunoaşte care dintre locatari a tras zăvorul în „baia periferică".

Izvekov îndeplini ritualul spălatului cu grija cu care îndeplineşti prescripţiile unui regulament de serviciu şi cu încetineala aceea care e atît de plăcută. În asemenea clipe, senzaţiile fizice precumpănesc asupra gîndirii, creierul e eliberat de obligaţiile lui directe, iar trupul, cu fiecare celulă a lui, cîntă în surdină: ce bine că toată viaţa ai grijă de mine, că mă răsfeţi! Vezi cum trăiesc, cum vreau să trăiesc, să trăiesc! Oricît de mecanice ar fi gesturile deprinse din copilărie pentru îngrijirea trupului, oricît ţi s-ar părea că în timp ce mîinile îţi sînt ocupate cu mişcări arhicunoscute, creierul îşi continuă activitatea lui obişnuită, în realitate, el se odihneşte, savurînd plăcerea de a primi, val după val, sînge împrospătat.

Încet, savurînd fiecare mişcare, Kirill se ocupă de vechiul lui brici: îl ascuţi meticulos şi pe piatra de ascuţit şi pe curea. După ce se rase, se spălă iar, îşi puse o pijama uşoară şi se apropie de policioara cu cărţi. Cu un deget, apăsă pe cotorul volumului *Spiritul legilor* de Montesquieu, dar trecu imediat în altă parte, iar privirea alunecă pe altă poliţă. De ce, într-un ceas ca acesta, să nu citească ceva care să-l intereseze şi pentru care niciodată n-avea timp? Beletristică? O sumedenie de volume şi volumaşe s-au înşirat pe poliţă, aşteptînd ca el să plece în concediu!

Se aplecă mai mult spre cărţi, dar tocmai atunci sună telefonul. Ridică receptorul.

Fără să-i dea bună ziua, Pavel îl întrebă dacă Nadia a plecat şi ce mai face el.

— A, mirele! Felicitările mele. Aveam de gînd să te sun ca să te anunţ că am de gînd să vin cu darurile.

— Interesant! Și ce-mi aduci? întrebă cu indiferență ușor ironică Pavel.

— Ai să vezi.

— Ceva care se sparge?

— Firește.

— Ar fi foarte nimerit! Se zice că cioburile aduc noroc la nuntă.

— Nu cumva ai de gînd să spargi darurile?

— Eu? Nu... Ai ascultat radio? întrebă Pavel grăbit.

— Nu. De ce? E scos din priză.

În clipa aceea abia, Kirill Nikolaevici deslușî în glasul lui Pavel o notă neobișnuită și fu cît pe-aci să facă o glumă pe socoteala nopților nedormite și a mahmurelii de după chef, dar Pavel nu-i dădu răgaz:

— Deschide aparatul. Se retransmite apelul. A început războiul. Pricepi?

— Care război?... ce tot vorbești?... se zăpăci Izvekov și în aceeași clipă auzi prin telefon glasul sever și sacadat al crainicului pe care îl acoperi imediat glasul lui Pavel:

— Deschide repede. Cum termină, vino la noi. Eu și Mașa te așteptăm.

Aparatul de radio se afla lîngă telefon. Izvekov întinse mîna și-l deschise. Pe cînd lămpile se încălzeau, tot felul de gînduri răzlețe i se învălmășiră în minte. Se gîndi că formula consacrată „eu și ea" sau „eu și el" apare din primele clipe ale căsniciei, că Pavel spusese „eu și Mașa te așteptăm" și nu ca ieri „te aștept"... Războiul durează de doi ani. Cîte denumiri nu i s-au dat! S-a născocit chiar formula de „război static". Dar el a cuprins întreaga Europă... Și Pavel, cu vechiul lui obicei de-a trînti receptorul înainte de-a apuca să pricepi ce vrea să spună... Bine că n-am fost și noi atrași în măcelul acesta, static sau dinamic, indiferent cum i s-ar spune... Eu și Mașa! Cum o să te înțelegi cu ea, dacă toată strădania mea de a te învăța să vorbești omenește a fost zadarnică?! Poftim, odinioară cinematografului i se spunea „marele mut"; acum a amuțit radioul!... Vezi, Pavele, să nu te apuci cu adevărat să spargi vasele, împreună cu Mașenka ta!...

Nerăbdător, răsucea mereu butonul. Auzi mai întîi un sunet subţirel ca un fir de aţă, apoi, de-a valma, frînturi depărtate de tangouri, rîsete de actori, pîrîituri, pocnete ca ale ţevilor de eşapament şi, acoperindu-le în sfîrşit pe toate, uluitor de clară, vocea crainicului pe care o auzise o clipă rostind cuvîntul „război" pe cînd vorbea la telefon cu Pavel.

Kirill înţelese totul.

Gura i se deschise, sprincenele încă negre, ca în tinereţe, îmbinate la rădăcina nasului, i se ridicară în sus. Mîna i se desprinse de pe aparat. Apucă scaunul, îl trase mai aproape. Ca să nu facă zgomot, îl săltă cu o mînă. Fără să-şi ia ochii de la ecranul nemişcat al aparatului din care ieşeau sacadat cuvintele uluitoare, se lăsă încet pe scaun.

Nu scăpa nici un cuvinţel şi, în acelaşi timp, glasul conştiinţei răsuna în el la fel de clar, comentînd cele auzite.

„Aşa, aşa", spunea glasul acesta lăuntric. „Au reuşit, totuşi, să ne atragă în orbita războiului. Acum sîntem intraţi în război. În războiul în care pînă acum nu izbutiseră să ne atragă. În războiul împotriva căruia ne-am luptat din răsputeri. În războiul pe care îl urîm. Au izbutit să-l întoarcă împotriva noastră, ca să nu ne lase să ieşim din el. Au răsturnat lumea întreagă, şi vor să ne răstoarne şi pe noi, cu tot ce-am făcut, cu tot ce facem. Era războiul lor. Aşa, aşa... Acum e şi războiul nostru. Da, acum e războiul nostru. Războiul nostru, împotiva războiului lor. Războiul urii noastre faţă de războiul lor! O, cît e de neaşteptat! Ce surpriză! Şi totuşi, trebuia să ne aşteptăm la asta. Puteam să-l aşteptăm. Şi l-am aşteptat! Da, l-am aşteptat şi totuşi e o surpriză! Se zice că tot ce e mare vine pe neaşteptate. Pesemne la fel se întîmplă şi cu tot ce e mîrşav. Da, da. Tot ce e mîrşav vine, de asemenea, pe neaşteptate..."

Izvekov asculta cele două glasuri, cel din aparat şi cel mut, dinlăuntrul lui. Stătea la fel de neclintit ca şi ecranul de mătase al aparatului. Numai gura i se închisese încet, iar buzele i se strînseseră şi, pe cea de sus, albăstrie din pricina bărbieritului, i se conturase

mai tare adîncitura care ducea la nas. Gura i se încleştase; pe maxilar, spre urechile care parcă îi ardeau, începuseră să joace umbre.

Glasul crainicului se înălţa tot mai sus, tot mai sus. Iată-l sus de tot: „Noi vom învinge!" Tăcerea de-o clipă, care urmă sunetelor acestora înalte, lăsă în jurul lui Izvekov o senzaţie insuportabilă de pustiu; parcă ar fi dispărut totul din casă, parcă însăşi casa ar fi dispărut. Izvekov sări în sus, zvîrlind cît colo scaunul. Cuvintele care umpluseră acum cîteva clipe încăperea, gîndurile cu care le răspunsese conştiinţa, se contopiră deodată într-un singur cuvînt: Brest! Anocika e la Brest! Chiar ea a spus că pleacă acolo, a rostit cuvîntul Brest! De ce nu s-a gîndit dînsul imediat la asta? Dar n-are importanţă. Nimic nu mai are importanţă. Ea e acolo unde arde focul. La graniţă! Poate că n-a auzit el bine? De ce n-a pus-o să repete? Să fi rostit ea, într-adevăr, cuvîntul acesta? Nu cumva se înşală? Ultimele ei cuvinte fuseseră: „mult-mult-mult!" De ce ultimele? Cum ultimele? Cum?

Braţele i se înălţară, cu greu, de parcă degetele răşchirate ar fi vrut să i se încleşteze în păr. Se sili să le lase în jos. Simţi că-i vine să ţipe. Dar nu ţipă. Cu mare efort — era de altfel antrenat în asemenea eforturi de bărbăţie — se sili să se aşeze iar şi să-şi strîngă mîinile cu genunchii.

În încăpere răsuna marşul.

Un marş de campanie. Plin de vioiciune, vesel. Cu apogiaturi şi triluri. Sunetele răzbăteau tot prin mătasea nemişcată a ecranului. Trebuia să fie gata. Anocika e de ieri la Brest. Azi urma să aibă primul spectacol. Din zori, e în foc. Trebuie, mai întîi de toate, să telegrafieze. Nu, să trimeată o radiogramă. Să nu-şi piardă cumpătul. Asta-i principalul. Să roage prin radio ca Anocika să fie imediat evacuată, cu avionul. Dar pe cine să roage? Cum se numeşte teatrul acela care a ispitit-o să plece la Brest? Asta pesemne că ştie Comitetul pentru Artă. El răspunde. Nu se poate să nu ştie unde a plecat artista poporului Ulina. Să telegrafieze imediat. Ptiu, drace! Azi e duminică şi sigur că nu e nimeni la Comitet! Să-i spună Nadiei ca mîine

dimineaţa... Nadia! E încă în tren. Cel mai bine ar fi să intervină prin organizaţiile militare, prin comisariatul militar... Acum, la Brest, toată puterea e în mîna militarilor. Anocika e cunoscută în armată. Şi să încerce totodată şi prin Comitetul pentru Artă. Ce adresă o fi avînd Nadia la Moscova? Ah, da, o să i-o comunice mai tîrziu. Acum se duce direct la vila unei prietene. În tren, fireşte că s-a şi aflat tot. Nadia a aflat şi ea şi are să se reîntoarcă. De ce să se reîntoarcă? Nu se ştie! Nu se ştie ce ne rezervă viitorul. Dar, astăzi, eu ştiu ce înseamnă viitorul. Anocika nu s-a mai aflat niciodată într-o asemenea primejdie. Trebuie să chibzuiesc, să fiu calm. Graba înseamnă panică. Să nu mă las în voia ei, nu...

Telefonul sună prelung, ca pentru o convorbire interurbană. Izvekov se repezi la aparat.

Vocea groasă, puţin răguşită, a unei fumătoare pasionate, pe care o recunoscu de îndată, spuse monoton, dar amabil:

— Tovarăşul Izvekov?... Bună ziua. Vă roagă tovarăşul Novojilov să poftiţi imediat la Comitetul Regional, la o consfătuire. Consfătuirea începe peste o jumătate de oră. Ce să-i spun?

— Că am pornit într-acolo.

Izvekov făcu un pas spre uşă, dar îşi dădu seama că e în pijama şi intră în dormitor. Se sili să se îmbrace fără grabă, concentrîndu-şi atenţia asupra unor lucruri mărunte. Activitatea încordată a creierului nu i se putea ghici decît după linia neagră a sprincenelor, coborîtă peste ochi.

La ieşire, trecînd prin faţa telefonului, îşi aduse aminte de Pavel.

„Nu-i nimic, se gîndi el, am să-l chem de la Comitetul Regional. N-are decît să aştepte mirele!“

Controlă dacă are cheia în buzunar. O avea la locul ei, ca de obicei.

2.

Cînd Kirill Nikolaevici ieşi din casă, privirea i se opri o clipă pe cişmeaua din al cărei robinet, răsucin-

du-se ca o spirală argintie în bătaia soarelui, curgea o şuviţă subţire de apă. Cişmeaua se afla în colţul străzii, peste drum de casa lui. Izvekov o folosea împreună cu alţi vecini din cartier şi o văzuse, fireşte, de sute de ori, cînd ieşea în stradă.

Totuşi, cişmeaua aceasta avea pentru el o semnificaţie pe care poate că n-ar fi dezvăluit-o nimănui, de teamă să nu fie luat în rîs. Mecanismul respectabil, deşi cam învechit, înălţat întru îmbunătăţirea vieţii materiale a cetăţenilor, era turnat din fontă, în forma unui semn gros de întrebare, prevăzut cu un mîner tot din fontă, îndoit ca o virgulă, şi avea un mic postament de beton, veşnic ud. Apa scăpată din ţeavă săpase în faţa cişmelei, în pămîntul negru, un făgaş care se unea cu şanţul de pe marginea drumului, acoperit pitoresc cu iarbă şi presărat cu bolovani, care forma un fel de graniţă între trotuar şi caldarîm. Strada purta numele poetului Jukovski.

Zîngănitul găleţilor în faţa cişmelei şi clipocitul apei care le umplea aveau ceva liric în ele şi se potriveau de minune cu aspectul paşnic al străzilor străjuite de tei şi frasini, care-şi resfirau coroanele deasupra pantei de la zidul cimitirului din strada Lev Tolstoi, peste încrucişarea străzilor Gogol şi Puşkin şi pînă în partea de jos a oraşului.

În familia Izvekov, locul acesta era supranumit „rezervaţia literară“. Nadia şi mama ei ironizau Tula spunînd că, după ce au dat străzilor vechi nume de scriitori, părinţii oraşului, epuizîndu-şi dragostea faţă de literatură, îi lăsaseră pe clasicii secolului al nouăsprezecelea să se îngrijească singuri de reputaţia lor în secolul al douăzecilea. Izvekov le suporta ironiile cu bunătate aparentă, deşi nu-i făcea nici o plăcere cînd Nadia îşi întreba în prezenţa lui prietenele: „Ei, fetelor, pornim pe Jukovski sau pe Turgheniev?“ iar ele îi răspundeau: „N-are importanţă, tot în Colhoznaia ajungem“.

Măreţia denumirilor pompoase ale străzilor nu-i vorbea lui Izvekov numai despre apartenenţa lui la clanul părinţilor oraşului. Cînd sosise în Tula, îşi alesese singur „rezervaţia literară“ şi descoperise apar-

tamentul din fața cișmelei pentru a locui împreună cu familia.

În anul acela, obosit de necazurile prin care trecuse, hoinărea prin orașul necunoscut în care avea să trăiască și să muncească. Hoinărea fiindcă avea un ceas liber și-i era silă să stea la hotel.

Pe neașteptate, se opri în fața unui tei nespus de frumos, pe care doi oameni abia dacă l-ar fi putut cuprinde. Umbra copacului acoperea pe de-a-ntregul o casă lungă, cu un singur etaj, vopsită cu ulei cafeniu închis. Casa avea un aspect puțin obișnuit: scundă, cu nouă ferestre grupate cîte trei la distanță unele de altele, avea cercevelele sculptate și poarta împodobită cu aceleași ornamente de modă veche.

Plouase. Frunzișul teiului, pereții casei vopsite cu ulei și înfloriturile de lemn luceau umed. Prin șanțuri, apa de ploaie clipocea, săltînd veselă peste bolovanii albi.

Lui Izvekov i se păru deodată că strada semăna grozav cu pantele din orașul lui natal, Saratov, unde apa de ploaie se scurgea la fel, clipocind în lungul trotuarelor. Și se gîndi: ce bine-ar fi să stăm într-o casă ca asta! Trecu strada pășind de pe-o piatră pe alta, sări peste șanț, ajunse sub tei și-și dădu seama imediat că visul lui nu avea nici o șansă de realizare căci, spre marea lui mirare, o placă comemorativă fixată pe fațada casei anunța că acolo se născuse scriitorul Gleb Uspenski. Din clipa aceea casa căpătă un farmec nou în ochii lui, iar totul în preajma ei începu să-i trezească interesul și atenția. Izvekov își continuă drumul urcînd la deal și abia atunci, citind inscripțiile de la colțurile străzilor, descoperi că rătăcește printr-un fel de rezumat al istoriei literaturii ruse, nemaiîntîlnit nicăieri pînă atunci.

Descoperirea îl amuză nespus, dar îl surprinse și mai mult faptul că numele răsunătoare ale scriitorilor se potriveau ciudat, dar vădit cu străzile acelea fără nici o pretenție de-a avea ceva remarcabil, original sau măcar elegant. Căsuțele simple își păstrau neștirbită modestia lor provincială; majoritatea erau sărăcăcioase, ridicate la rînd, în linie dreaptă, aproape egale

ca înălţime şi îmbrăcate mai ales într-un fel de uniformă din scînduri, cu găuri în loc de semne distinctive. Şi totuşi, aspectul general al străzilor, coroanele somptuoase ale arborilor seculari, ogrăzile pitoreşti, cu garduri pe jumătate înghiţite de pămînt, ofereau un tablou atrăgător şi bine cunoscut — un tablou, fireşte, pur rusesc. Avea în faţa ochilor învelişul superficial, rămas absolut neschimbat, al vieţii acelei Rusii din secolul al nouăsprezecelea pe care o iubiseră, o cîntaseră, pentru care suferiseră şi se chinuiseră şi căreia îi prorociseră cel mai frumos viitor scriitorii al căror nume erau acum proslăvite de tăbliţele de la răscrucile străzilor rezervaţiei istorico-literare din Tula. Fireşte, e doar un înveliş superficial şi numai al Rusiei din secolul al nouăsprezecelea, îşi spusese Izvekov, gîndindu-se îndată că tocmai de literatura rusă, care chema la reînnoirea vieţii, trebuia să i se aducă aminte epocii noastre noi tocmai prin intermediul acestor străzi vechi. Aspectul patriarhal, plăcut, al străzilor, se îmbina ciudat cu un fel de apel ameninţător către noua Rusie: priveşte, părea că spune muzeul acesta instructiv al vieţii de odinioară, trecutul nu poate fi transformat, el va rămîne neschimbat în vecii vecilor!

Desigur, părinţii oraşului nu merseseră atît de departe cu ideea lor, se gîndise de multe ori după aceea Izvekov, dar rezultatul reformei îndrăzneţe a denumirilor sărea în ochi.

Şi tocmai în timp ce impresiile acestea neaşteptate îl asaltau năvalnic, Izvekov se apropie de cişmeaua de la încrucişarea străzilor Jukovski cu Gogol.

O şuviţă subţire de apă se prelingea din robinet, sucindu-se jucăuşă ca în jurul unei axe, săltînd pe betonul postamentului şi pierzîndu-şi stropii multicolori în făgaşul prin care vuia şuvoiul apei de ploaie venit din susul străzii. Betonul postamentului era fărîmiţat, ţeava de fontă îşi aplecase înainte curba semnului de întrebare. Izvekov se gîndi să bea, apăsă atent pe mîner, dar apa ţîşni din robinet ca dintr-un furtun de pompieri şi-l sili să facă un salt într-o parte.

„Aha“, zîmbi el scuturîndu-şi cizmele ude, tropăind pe pavaj, „tehnica e totuşi la înălţime!“

De la tehnica aceasta începu descătuşarea gîndirii lui, concentrată dureros asupra împrejurărilor care îl aduseseră la Tula. Privi cu ochii minţii nu înapoi, spre ce rămăsese irevocabil în urmă, ci înainte, în direcţia unde trebuia să privească. De gîndit, nu numai că se gîndi, dar cu obişnuita lui vioiciune fizică, simţi în toate fibrele trupului că deşi are în faţă perspectiva unei situaţii infinit mai grele şi mai nenorocite decît aceea din care fusese smuls şi în care se obişnuise să activeze, va găsi şi în ambianţa aceasta nouă pasiunea muncii, fără de care nu ştia să trăiască.

3.

În vara aceea, pe cînd colinda „rezervaţia literară“, întîlni — de bine, de rău — cel mult trei trecători, nişte somnoroşi, cu totul neînsemnaţi; iar după apă, deşi stătuse multă vreme lîngă cişmea, nu văzu venind pe nimeni. Doar vreo doi puşti trecuseră în goană dintr-o ogradă într-alta, primul ţipînd cît îl ţinea gura, al doilea — urmăritorul — învîrtind ameninţător pe deasupra capului un paloş de lemn, model tătăresc de pe vremea luptei de la Kulikovo Pole. Apoi totul adormise din nou. Ritmul somnolent al vieţii se potrivea de minune cu decorul paşnic al cartierului şi reînvia în mintea lui Izvekov armonia, cunoscută din copilărie, a străzilor însorite din oraşul natal, la ora aceasta pustie dinainte de amiază.

Oare cîţi ani s-au scurs de atunci şi unde au intrat cei douăzeci de ani ai revoluţiei, care — pasămite — au răsturnat o lume întreagă, dacă asemenea muzee ale vieţii ruse, asemenea imagini de cotlon părăsit s-au putut păstra în toată virginitatea lor? Cum se face că în cele două decenii care s-au scurs, în oraşul renumit din vechime pentru meşteşugarii lui şi supranumit cu mîndrie „atelierul armamentului rusesc“, nu s-au găsit mîini care să aducă apa în casele, în căsuţele şi în apartamentele ungherului acestuia atrăgător

în felul lui, învecinat cu centrul orașului? Oare aici sălășluiesc niște oameni atît de înapoiați, încît au fost osîndiți să meargă cu cobilița după apă, ca la țară, pînă la sfîrșitul lumii? Iar tu, preaonorate tovarăș, ce-ai făcut ca să grăbești dispariția cobilițelor?

După întrebarea aceasta, Izvekov, în virtutea instinctului de autoapărare propriu fiecărui individ, își revăzu din nou trecutul căruia tocmai atunci îi pusese cruce, fără voia lui.

Rezultatul revizuirii îl convinse că în anii care se scurseseră făcuse destulă treabă. Mai mult: munca lui constase tocmai din înlocuirea a tot soiul de cobilițe străvechi prin cele mai noi aparate. Firește, nu se gîndise niciodată că proasta organizare a vieții, moștenită din trecut, o să dispară definitiv, direct și dintr-o dată. Era convins că pentru asta era necesară o strategie sui-generis, care nu putea fi introdusă decît printr-o tactică metodică. Strategia consta, cum s-ar zice, într-o mare etapă, iar tactica — într-o exemplificare instructivă. Și pe cînd cugeta astfel, în voie, Izvekov se gîndi — ce-i drept numai în treacăt — la ceea ce e numit îndeobște inegalitatea dezvoltării, adică se întrebă de ce oare într-o direcție totul progresează rapid, în alta rămîne întrucîtva în urmă, iar în a treia nu numai că bate pasul pe loc, dar parcă nici nu se ține bine pe picioare și e înghițit de terenul nesigur?

La inegalitatea dezvoltării se mai gîndise și în trecut, dar acum se ivise o nouă verigă pe care altădată o scăpa oarecum din vedere.

Supraviețuirea vechiului fel de viață și-o explica socotind-o trecătoare. Dar în timpul plimbărilor prin Tula, explicația aceasta i se păru deodată prea abstractă. Preocupat permanent de marile etape strategice, Izvekov aproape că nu mai observa existența brutală a vechiului mod de viață. Asta nu însemna însă că totul i se părea gata transformat, în chip miraculos. Dimpotrivă, se simțea el însuși prins în vîrtejul transformărilor. Dar, cum construia permanent numai noul, atitudinea lui față de tot ce era vechi se putea defini într-un singur fel: rămășițe ale trecutului. Faptul că noul se naște inevitabil din vechi

avea pentru el aceeaşi însemnătate pe care o au pentru un palat în construcţie barăcile de lemn de pe şantier: cînd palatul va fi terminat, barăcile vor dispare. Iar dacă barăcile erau doar nişte rămăşiţe ale trecutului, ele, prin natura lor, trebuiau să dispară cu uşurinţă şi fără urmă, de îndată ce palatul va fi ridicat.

Izvekov ura din tot sufletul lozinca amară, rostită pe jumătate în glumă şi potrivit căreia nimic n-ar avea un caracter mai permanent decît construcţiile provizorii. Ştia prea bine cum o construcţie măreaţă, extraordinară, se înconjoară treptat cu tot soiul de cocioabe şi de şandramale auxiliare; ştia cum, cu timpul, se lipesc de ea coteţe, şoproane şi poiate; ştia cum stihia aceasta de moloz a vieţii cotidiene capătă un soi de existenţă de sine stătătoare şi cum te trezeşti deodată cu un întreg orăşel răspîndit pe o costişă — al cărui suflet nu-l pot salva nici dumnezeu, nici oamenii — cu un orăşel pe care nu-l poţi străbate nici pe jos, nici în căruţă, cu un orăşel care putrezeşte şi e cîrpit cu foi de placaj ca să putrezească iar, cu un orăşel de care toată lumea uită că a fost ridicat ca să fie dărîmat.

În mintea lui Izvekov, marea etapă strategică era palatul atotcuprinzător, înălţat de revoluţie, alcătuit din mii de şantiere în care munceau zeci de mii de oameni, printre care şi el, Izvekov. Munca, procesul acela creator la care participa o lume întreagă, îl absorbea; şi el îşi dăruia cu bucurie sufletul cînd unei activităţi, cînd alteia, infimă poate, dar necesară ridicării palatului. Atît de des construia şi dărîma tot soiul de baracamente în jurul lui, încît avea impresia că timpul se scurtează, că îşi accelerează ritmul.

Dar în plimbarea lui pe străzile Tulei, în faţa cişmelei de la răscruce, îşi pusese întrebarea:

„Ce calcul poate fi aplicat caracterului trecător al rămăşiţelor trecutului? Cum poate fi măsurată proporţia în care unele dintre ele mor, iar altele continuă să trăiască în tihnă? Care cifre pot exprima inegalitatea dezvoltării, dacă ar fi să comparăm marile etape strategice cu existenţa unor cotloane în care s-ar

părea că nimeni nu se gîndeşte nici măcar să se atingă de felul de viaţă rămas ca pe vremea bunicii? Bine, cifrele sînt cifre. Şi totuşi, s-ar putea oare ca aici să se fi uitat cu desăvîrşire că trebuie să nimicim rămăşiţele trecutului? Să fi ridicat măcar o casă cu opt etaje, ca toată lumea să înţeleagă încotro se îndreaptă progresul. Cum se poate munci aşa, fără nici un exemplu?..."

Tactica exemplificării instructive Izvekov şi-o reprezenta la fel ca mulţi alţii. Dacă admitem, de pildă, că o lume oarecare este alcătuită din zece unităţi convenţionale şi transformăm una din ele, celelalte nouă îşi aşteaptă rîndul, înţelegînd superioritatea celei dintîi şi năzuind spre perfecţiunea pe care ea o întruchipează. Şi în teorie şi în practică, Izvekov găsea că metoda exemplificării e folositoare, vitală chiar. De aceea muncea totdeauna cu entuziasm sincer, cu abnegaţie, la crearea de exemple care să merite să fie imitate. (Şi fusese cu atît mai uluit, cînd el însuşi apăruse în ochii multor tovarăşi ca un exemplu dubios, dacă nu chiar de-a dreptul primejdios.) Calea exemplificării este evidenţa însăşi. Dar ea ascunde şi o anumită perfidie pe care cei ce au norocul de-a se folosi de superioritatea primei unităţi, gata transformată, rar o observă: prima unitate înaintează prea rapid şi se depărtează prea mult de celelalte nouă, care abia îşi aşteaptă transformarea.

Ajungînd aici cu gîndurile, Izvekov descoperi veriga care altădată îi scăpase.

Oare nu cumva face şi el parte dintre fericiţii aceia, pasionaţi de marea strategie, care, construind noul mod de viaţă, scapă cu totul din vedere existenţa simultană a vechiului mod de viaţă? Sau: nu cumva l-o fi liniştit faptul că el însuşi se bucură de pe acum de bunăstarea acestui minunat mod de viaţă, pe cînd alţii continuă să trăiască prin cotloanele străbunicilor şi abia se pregătesc cu gîndul pentru noua viaţă perfecţionată, care li se dă ca exemplu?

La această din urmă întrebare, Izvekov răspunse cu un „nu" categoric. Ba mai mult: ideea îl făcu chiar să zîmbească. Nu, el personal nu se va mulţumi niciodată cu faptul că poate să trăiască mai bine decît

alţii. Scopul lui e o viaţă mai bună pentru ceilalţi oameni, pentru toţi oamenii. De altfel, Izvekov trăia simplu, aşa cum îl învăţase maică-sa, Vera Nikandrovna, care ştiuse totdeauna să se mulţumească cu modestul ei venit de învăţătoare. Cît despre pasiunea pentru marea strategie în dauna tacticii, îi veni imediat în minte noţiunea totdeauna pregătită pentru asemenea ocazii, aceea a „contradicţiilor". Noţiunea explica tot şi ar fi putut să pună punct reflecţiilor. Încercă s-o facă, dar nu izbuti.

Nu izbuti să pună punct, pentru că tot timpul simţurile i se opuneau parcă gîndurilor. Se gîndea că învelişul secolului trecut, care ar fi trebuit să fie de mult înlocuit cu unul mai perfecţionat, după cerinţele secolului nostru, rămăsese — printr-o minune — intact. Iar ochii, urechile, mirosul nu încetau să sesizeze cele mai fine aspecte ale vieţii înconjurătoare, copacii crescuţi în voie de-a lungul străzilor, susurul apei din şanţurile de la marginea drumului, mireasma ierburilor înviorate de ploaie, răcoarea umbrelor pe care casele le aruncau peste caldarîm. Pe neaşteptate, într-un elan subit de simpatie, îşi alese pentru el o casă tencuită, luminoasă, în colţul străzii; îi plăcuse mai ales etajul de sus, cu ferestrele umbrite de frunzişul bogat al frasinilor, şi mica ogradă străjuită de-un singur copac puternic. Nu-şi spuse, ci simţi: aici o să locuiască el cu Anocika, cu Nadia şi cu mama! Simţi de asemenea că oamenii care sălăşluiesc de cînd lumea şi pămîntul în cartierul acesta drag îşi iubesc străzile, îşi iubesc ogrăzile, căsuţele, cu toată marea lor modestie; iar dacă vreo primejdie ar ameninţa vreodată colţul acesta tihnit, locuitorii lui s-ar ridica toţi ca unul să apere cu pieptul lor fiecare ungher, fiindcă toate acestea constituiau unicele lucruri, pînă una alta neînlocuite cu ceva mai bun, dăruite dragostei lor.

Izvekov ştia că trebuie să dărîmi, să smulgi din rădăcină vechiul fel de viaţă care şi-a trăit traiul, dar simţurile i se opuneau fiindcă — spre marea lui uimire — înţelesese dintr-o dată că dacă pînă şi el îşi alege pentru a doua oară aici viitoarea locuinţă,

înseamnă că viaţa aceasta arhaică, de pe vremea străbunicii, are ceva atrăgător în ea, indiferent ce: priveliştea, amintirea pantelor de pe Volga sau liniştea tămăduitoare pentru nervii osteniţi. Poate că dacă — împotriva aşteptărilor — s-ar dovedi că nicăieri, în nici un ungher uitat de dumnezeu, n-ar mai putea întîlni un colţ asemănător care să-i mîngîie ochii, i-ar fi părut rău că a dispărut pentru totdeauna, că nu mai există nici măcar ca monument istoric.

Ce-i drept, Izvekov recunoscu imediat că, totuşi, n-ar strica să se ridice acolo un exemplu de opt etaje, fiindcă poezia e poezie, iar treaba e treabă. N-ar fi rău să se construiască un bloc uriaş, cu multe etaje; să se pună în circulaţie, pentru început, să zicem, un singur autobus; să se fotografieze blocul uriaş cu autobusul lîngă el şi să se publice fotografia în ziar. Asta ar însemna un pas înainte. Mai devreme sau mai tîrziu, trebuie să se isprăvească cu rămăşiţele trecutului şi zăbava ar putea fi primejdioasă. Doar tocmai despre accelerarea ritmului, despre întrecerea în viteză, despre calculul forţelor era vorba: va continua cobiliţa să rupă umerii oamenilor, ca pe vremuri, sau se va uşura povara? Cînd se va uşura? Curînd? Cam cît ar mai fi de aşteptat?

Întrebarea era destul de complicată. Dar un lucru era cert: cobiliţa rupea umerii oamenilor şi Izvekov, preocupat de grijile impuse de marea strategie, nu dăduse o atenţie deosebită acestui fapt. E clar, îşi spunea el, repetînd cuvinte arhicunoscute, e clar că m-am rupt de realitate: contradicţiile dezvoltării nu se dezrădăcinează la noi chiar atît de repede pe cît ar trebui.

În clipa acea văzu limpede sarcina pe care o avea de îndeplinit în noua lui muncă, iar noua lui muncă încetă să i se mai pară umilă faţă de aceea pe care o îndeplinise pînă atunci. Şi deşi se gîndise oarecum ironic la fotografia blocului uriaş cu autobusul alături (fotoreporterii întîlniţi căutau totdeauna să prindă în primul plan al obiectivului ceva care să înfăţişeze succesul progresului) stabili precis că viitoarea lui activitate, impusă ca pedeapsă şi pe care el însuşi,

pînă la plimbarea aceea pe străzile pitoreşti din Tula, o socotise pedeapsă grea — va consta tocmai în dezrădăcinarea vechiului mod de viaţă.

Nu s-ar fi putut spune că făcuse cine ştie ce descoperire: ştiuse de mai înainte în ce constau sarcinile locţiitorului preşedintelui comitetului executiv al sovietului orăşenesc pentru problemele gospodăriei comunale. Dar pînă atunci îl preocupase mai mult gîndul că, prin numirea lui nimerise, cum s-ar zice, printre cei sancţionaţi, că fusese silit mai mult sau mai puţin să se întoarcă, să înceapă din nou de unde pornise, fiindcă exact acum optsprezece ani lucrase tot într-un comitet executiv orăşenesc. Tocmai aceasta constituia marea însemnătate a clipei; şi, deodată, gîndul la sancţiune cedă locul altei idei, cu totul diferită: cu ce să înceapă, ca să uşureze mai curînd povara trecutului, iar noul să ajute nu atît fotoreporterilor cît revoluţiei?

4.

Sosirea lui Izvekov la Tula nu fusese o surpriză numai pentru el. Îl cunoşteau puţini oameni, iar cei ce-l cunoşteau îl socoteau ca făcînd parte din cadrele industriale şi erau nedumeriţi că fusese trimis să se ocupe de gospodăria comunală a unui oraş necunoscut. Dacă ar fi fost trimis la Uzina de Armament sau la cea metalurgică de pe Kosaia Gora, nu s-ar fi sinchisit nimeni. Dar numirea lui la gospodăria comunală nu însemna numai o abatere de pe şoseaua mare pe un drum vicinal, ci şi o coborîre pe scara ierarhică. Cei ce îl cunoşteau cît de cît, ar fi socotit normal dacă ar fi fost ridicat la conducerea vreunei importante secţii departamentale, sau, poate, chiar mai sus. Şi, bineînţeles, niciodată nimeni şi mai ales cei de la comitetul executiv, n-ar fi crezut că Izvekov venise de bunăvoie să muncească în cadrul gospodăriei comunale.

În privinţa aceasta, mai ales colaboratorii gospodăriei comunale, care aşteptau demult, fără rezultat, schimbarea conducerii, făcuseră tot soiul de presupuneri.

Gospodăria comunală a orașului era condusă de locțiitorul președintelui comitetului executiv, Mihail Antipovici Pridoroghin, un om energic și autoritar, dar nu prea priceput și, pe deasupra, înzestrat cu prea multă fantezie.

În decizia referitoare la el, alăturată maldărului de acte ale comitetului executiv, se spunea că fusese eliberat din funcție ca necorespunzător, dar că, temporar — pînă la numirea unui nou locțiitor al președintelui comitetului executiv — își va îndeplini vechile lui sarcini. Iar motivarea destituirii lui Pridoroghin spunea că împînzise cadrele cu elemente străine, dintre care unele dovediseră într-adevăr o atitudine cît se poate de ușuratică față de bunul statului.

Mihail Antipovici nu dăduse în viața lui ochi cu Izvekov și totuși căuta mai mult decît toți să afle cîte ceva despre el și să strecoare, pe unde putea, ideea că venirea lui la Tula nu avea să aducă nimic bun. N-ar fi exclus ca Mihail Antipovici să fi fost autorul expresiei „cazul Izvekov", prinsă din zbor de cei interesați. Mihail Antipovici făcea parte dintre înțelepții care, în orice, caută să vadă ce e mai rău și să dea impresia că nu se îndoiesc că s-ar putea să fie și mai rău. Dar nu i se făcea vreo vină deosebită din pricina asta, căci a-ți bîrfi aproapele era considerat drept simplă prudență. Dacă-l vorbești de rău pe cutare, nu pățești nimic; dar dacă te încumeți să-l lauzi — gata, s-a isprăvit cu tine: l-ai susținut, te-ai solidarizat cu el; acum poftim de răspunde și pentru ce-ai făcut tu și pentru ce-a făcut cel pe care l-ai lăudat. Prudența lui Pridoroghin era îndeobște cunoscută; Pridoroghin nici nu-și dădea măcar seama cum ajunsese victima propriei sale vigilențe. Cei care se pricepeau să-i cînte în strună se lipiseră de el, iar Pridoroghin, ca un cal breaz, își ciulea urechile la toate zvonurile cu care încercau să-l sperie acoliții lui. Nu auzea decît: „Ce vremuri, Mihail Antipovici, ce vremuri!" Ajunsese să nu mai fie în stare să facă un pas fără să-și spună: „Trebuie să fii cu ochii în patru, tovarășe Pridoroghin, da, da, cu ochii în patru! Nici n-o să apuci să caști și or să te și implice în vreo

afacere de care n-ai auzit în viața ta nimic. Astăzi și greșelile premeditate și cele nepremeditate se pedepsesc fără se se facă mare deosebire între ele. Nu-ți este îngăduit nici măcar pentru o clipă să uiți de asta. De aceea, ai grijă, fii atent!"

Rezoluția nefastă privitoare la el, adăugată proceselor verbale ale comitetului executiv, îl impresionase atît de mult, încît Pridoroghin începuse să folosească un limbaj învăluit, geometric, în așa fel încît nici cea mai delicată problemă, cînd era prelucrată de el după sistemul tăcerii și al mormăielii indescifrabile, nu mai lăsa celor ce ascultau nici o posibilitate să ajungă la vreo concluzie precisă. Firește, cu prietenii vorbea ceva mai deschis decît cu cei pe care îi cunoștea puțin; dar, în primul rînd, nu vorbea decît atunci cînd discuția se desfășura între patru ochi, iar în al doilea rînd, pînă și față de prieteni, în virtutea obișnuinței de a fi prudent, folosea mai mult mimica și limbajul învăluit.

Un asemenea exemplu de convorbire prietenească fusese și discuția cu vechiul lui prieten — și rudă din partea soției — arhitectul orașului Filipp Filippovici Bokatov.

Plecau amîndoi în delegație la Moscova și, spre norocul lor, izbutiseră să obțină un compartiment separat, în trenul de sud. După ce încuiară ușa și se așezară la măsuța pliantă de la fereastra vagonului, unul în fața celuilalt, cei doi prieteni răsuflară ușurați, își scoaseră țigările, schimbară cîteva fraze pline de tîlc despre acțiunea dăunătoare a fumatului, apoi tăcură. Deși era în plină zi, Pridoroghin răsuci butonul lămpii cu abajur de mătase portocalie. Curentul era întrerupt. Pridoroghin cercetă pe îndelete pereții, descoperi deasupra ferestrei discul negru al difuzorului, se ridică, găsi butonul, îl răsuci și într-o parte și în partea cealaltă. Difuzorul rămase mut.

— Tu, Mihail, ar trebui să mai lepezi oleacă din grăsime, spuse Bokatov.

Pridoroghin își mîngîie pîntecul voluminos, strîns cu o curea lată, galbenă, se trînti pe canapea, oftă și răspunse:

— Întreaga viață, dragul meu, nu e decît o luptă cu prisosul de greutate. De acum încolo o să am și eu timp să fac gimnastică.

Cei doi prieteni tăcură o bucată de vreme.

— Predai? întrebă Bokatov.

— Mă pregătesc.

— S-a cam lungit povestea.

— Izvekov nu vrea să ia în primire pînă nu-și aduce familia. Și, în privința asta, există două greutăți: în primul rînd, locuința nu-i gata; în al doilea rînd, teatrul nu vrea să-i dea concediu nevesti-si. Iar dumnealui e obișnuit să aibă confort.

— Unde i-ai dat locuință?

— Și-a ales singur: ceva mai jos de cimitir, pe strada Jukovski. Eu i-am oferit un apartament în cartierul cel nou, dar s-a încăpățînat și n-a vrut să-l primească nici în ruptul capului. Zice că acolo, în afară de moloz și de var, nu vezi nimic. Dumnealui, înțelegi, vrea casă cu copaci.

— Cînd o să fie stăpîn, n-are decît să facă spații verzi unde i-o pofti inima.

— Asta zic și eu: n-are decît să-și sădească la copaci unde o vrea. Și apartamentul n-are decît să și-l aranjeze cum o vrea. Fie pe Jukovski, fie... la cimitir.

Zîmbiră amîndoi.

— Ce-i drept, spuse Pridoroghin înciudat, ca să-i dăm casă pe Jukovski, trebuie să mutăm vreo zece locatari. Și unde să-i muți? Izvekov mi-a spus: să le dai locuință în casele noi, unde mi-ai oferit mie. Păi, i-am zis, nu le-a venit rîndul la spațiu locativ. Atunci, zice, mută-i în casele noi pe cei ce sînt la rînd, iar în locul lor mută-i pe cei din strada Jukovski. Auzi dumneata, ce deștept?! Păi așa, i-am zis, o să irosim tot fondul de locuințe noi pentru cei care sînt la rînd la spațiu locativ. De irosit, zice, nu trebuie să irosim nimic; sarcina ta e să împarți locuințe celor care sînt la rînd. Dar cu tovarășii care au munci de răspundere și sosesc mereu în oraș, cu tovarășii numiți, cum a fost dumnealui, de pildă, ce ne facem? Unde-i cazez? Nu cumva să-i trec pe listele celor care așteaptă să li se dea lucuință?

Bokatov rîse.

— Frumos ai întors-o!

— Păi se putea altfel? Dumnealor vin la de-a gata! Mută locatarii, fă reparaţii, ba să mai fie şi cu copaci!

— De ce îţi baţi capul cu el? Să mai stea şi la hotel.

— I-am spus!... Dar el nu vrea: zice că n-are de gînd să-şi piardă în fiecare dimineaţă o oră şi jumătate făcînd coadă la baie. Şi apoi, mi-a zis, chiuvetele dumitale arată atît de bine, încît ţi-e silă să te speli în ele. Şi dă-i într-una cu „ale tale“, „ale voastre“, „ale dumitale“, de parcă dumnealui ar fi picat din cine ştie ce Filadelfie.

— Mda, făcu Bokatov, se zice că e cam aspru din fire.

— Cine zice? se alarmă Pridoroghin.

— Am în atelier un desenator care a lucrat la Sormovo şi a avut de-a face cu el.

— A avut de-a face? A avut vreun conflict?

— Nu prea... Dar a avut ocazia să vadă cum lucrează. Zice că Kirill Nikolaevici nu se odihneşte o clipă, e foarte exigent şi are un caracter cam dur.

Pridoroghin chibzui puţin, apoi spuse:

— Dacă stai să te gîndeşti, nici nu se poate altfel. Aşa-s vremurile. Şi-apoi, şi poporul cere mînă tare. Ţara noastră nu-i cum sînt celelalte ţări. La noi se cere ca omul să fie sever. Dacă-i laşi pe oameni de capul lor, scapi revoluţia din mînă. Nu se poate!

— Asta aşa e. Atîta doar că numai cu severitatea nu faci nimic. De altfel, se zice că dumnealui ar fi şi diplomat.

— Păi s-ar putea să nu fie? Dacă nu eşti maleabil, nu faci doi bani. Are mînă tare? Nu-i rău. E diplomat? Şi mai bine! Lumea cere să ştii cum să te apropii de ea.

— Un om politic!

— Cine? sări aproape speriat Pridoroghin.

— Izvekov ăsta.

— Ce vrei? Să nu fie om politic cînd e de aproape treizeci de ani în partid?

Bokatov se aplecă puţin înainte, făcu cu ochiul şi vorbi ceva mai încet:

— Dar despre „cazul“ lui ce părere ai?

Pridoroghin ridică din umeri şi făcu un gest cu mîinile de parcă cineva i-ar fi pus în braţe un scul de lînă şi el l-ar fi ajutat să-l facă ghem.

— Nu cred să fi fost în opoziţie, spuse el încet. Dumnealui, frăţioare, se ţine pe poziţie, nu în opoziţie.

— Poziţia proprie înseamnă tocmai opoziţie.

— Nu vorbi aşa. Izvekov ştie ce înseamnă disciplina. Se zice că pînă la „cazul“ de-acum, n-a avut nici o mustrare.

— Lumea mai spune şi altceva: se zice că dumnealui nu acceptă nici o propunere pînă nu are decizie specială în acest sens. E de părere că a accepta orice propunere înseamnă a te lipsi de necesitatea de-a gîndi.

— Păi nu-i aşa? făcu Pridoroghin. Nici n-apucă bine omul să arate ce poate şi încep să curgă tot soiul de propuneri peste capul lui: fă aşa, fă pe dincolo, fă asta, te aşteptăm aici, avem nevoie de dumneata dincolo... Oamenii s-au învăţat să muncească cum dă dumnezeu, iar formaliştii se înmulţesc mereu. Izvekov nu e formalist, e muncitor.

— Aşadar, îi împărtăşeşti ideile? îl înţepă Bokatov.

— Ce zor am eu de el?

Discuţia se întrerupse, ca şi cum cei doi ar fi vrut să-şi dea seama dacă sînt de acord sau nu cu Izvekov şi pînă unde pot să meargă cu aprobarea sau cu dezaprobarea.

— Muncitor! făcu Bokatov sceptic. Parcă nu muncim toţi? Atîta doar că uneori trebuie să te omori cu ce nu te trage inima... Lui Izvekov, pînă acum, i-au mers toate strună. Obţinea tot ce voia. Şi deciziile privitoare la munca lui erau exact cum şi le-ar fi dorit. Are pe cineva, sus... De-aia obţine tot ce vrea.

— La cine te gîndeşti? întrebă Pridoroghin sever, dar ceva mai încet.

— La Ragozin. N-ai auzit de el?

— Crezi că numai tu ai auzit?... Dar Ragozin lucrează în sectorul armatei, iar Izvekov e în industria grea.

— Şi vrei să spui că sectorul armatei n-are nici un cuvînt de spus în industria grea?

— Dacă vrei să ştii, tocmai Ragozin i-a făcut figura acum lui Izvekov!

Bokatov se miră, dar tăcu, socotind că subiectul atins de el e prea riscant. Hotărî să dea înapoi.

— E ciudat, totuşi, Izvekov nu-i un străin oarecare. Cînd a fost nevoie a luptat, a făcut comerţ, a ridicat din ruină flota fluvială. Ştii cine se zice că a pus în circulaţie remorcherele de la iarmarocul din Nijni Novgorod? Izvekov. Cînd a venit momentul să construim uzine, a fost în primele rînduri. Cine a amenajat banda rulantă la uzina de automobile? A făcut treabă frumoasă, n-a rămas mai prejos de ceilalţi ingineri specialişti. A învăţat, s-a perfecţionat. N-a căscat gura, n-a dormit.

— Şi a sfîrşit de unde a început: la gospodăria comunală! rînji Pridoroghin. Apoi, bătîndu-şi deodată cu putere prietenul peste genunchi, continuă: un singur lucru e de neînţeles: totdeauna a fost parcă pe planul doi, nu s-a ridicat pînă la adevărata conducere; a fost mereu locţiitorul cuiva! Cu stagiul lui în partid... Ce zici?

— Ştii, există oameni fără de care nu se poate face treabă adevărată, oameni care creează valori şi-şi hrănesc cu ele mîndria. Oameni de aur, fie că e vorba de capul sau de mîinile lor.

— Conducătorii, adică, n-au mîini? îl dojeni Pridoroghin.

— Unele braţe preferă să conducă, altele să muncească. Chiar tu ai spus că Izvekov e muncitor. A dus toată uzina în spinare, nu?

— Vorbe... Nu ştim cum ar putea fi dovedite. Eu te întreb: de ce stă în umbră şi nu la soare, în bătaia luminii, ai?

Pridoroghin se răsturnă pe spate, în colţul canapelei şi închise ochii. Era capabil să aţipească brusc, ba chiar să sforăie niţeluş, umflîndu-şi pîntecele voluminos, apoi să se trezească la fel de brusc şi să continue discuţia întreruptă sau să înceapă una nouă, ca şi cum nici n-ar fi adormit. Bokatov îi cunoştea obiceiul

şi, cu toate că de data aceasta Mihail Antipovici dormi multă vreme, îl aşteptă liniştit pînă ce îşi ridică pleoapele şi privi compartimentul cu ochii lui de culoarea razelor lunii.

— Iac-aşa, frăţioare, spuse Pridoroghin aşezîndu-se mai comod. Şi noi tot nu ştim unde e adevărata bubă a cazului Izvekov...

— Unii spun că ar fi o eroare...

— Vezi, asta e: unii spun. Cine spune?

— Orice om poate să greşească...

— Asta o ştim noi. Atîta doar că astăzi nu prea se mai aude ca greşelile să se comită aşa, din senin. Cîte unul îşi face de lucru în umbră, nu se arată la lumina zilei, şi, cînd colo, tocmai el pescuia în apă tulbure şi-l vezi deodată, în toată splendoarea lui, în vreun proces!

— Lucruri de-astea nu li se întîmplă numai locţiitorilor, obiectă Bokatov.

— Şi asta-i adevărat. Altul propovăduieşte morala toată viaţa lui, se bate cu pumnii în piept şi, deodată, îl vezi, drăguţul de el, fără curea şi escortat de doi ostaşi cu armele în mînă! Poftim morală...

— Aşa-s vremurile. Nu poţi garanta pentru nimeni fără să controlezi.

— Asta spun şi eu. Pînă una alta, l-au trimis pe tovarăşul Izvekov la noi, să se ocupe de canalizare; iar peste cîtăva vreme, după ce i-or studia mai bine portretul — hait! prinde şoimul, pune-i laţul...

— Aşa e, se învoi Bokatov; prea gîndeşte independent.

— Da, da, încheie Pridoroghin. Am mai văzut noi oameni mîndri, de soiul lui!... Hai, scoală, Filipp Filippîci, am ajuns.

Se ridicară, îşi puseră ţigările în buzunar, se pieptănară.

Şi abia după ce puse mîna pe clanţă, Mihail Antipovici se opri, îşi cuprinse prietenul pe după umeri cu cealaltă mînă şi-i şopti la ureche:

— Se zice că tovarăşul Novojilov l-a primit cu multă simpatie: cică l-ar cunoaşte de mult, din altă muncă. Eu, unul, cred că a făcut o imprudenţă. Naiba ştie

ce poate să aibă Izvekov la activul lui! Rămîne de văzut... Cînd au să vină hîrtiile la cadre, o să vedem mai clar.

Împinse cu putere ușa, ieși în coridor unde se și îngrămădiseră pasagerii cu valizele în mîini și spuse cu glas tare:

— Iată și maica Moscova!

Și, răspunzînd parcă exclamației lui, toate difuzoarele începură să cînte puternic, de la mijlocul refrenului: „*Țara mea, Moscova mea...*"

Pridoroghin prinse numaidecît melodia și începu să fredoneze vioi: „*Ești cea mai dragă...*"

Capitolul al șaselea

1.

Cu patru ani în urmă, Izvekov nu dăduse prea mare importanță dispoziției de-a se prezenta la Comitetul Central. Era obișnuit să fie chemat telefonic la Moscova. Pe atunci, el răspundea de producția de bază a uzinei, iar anul fusese deosebit de greu din pricina extinderii pe care o luase uzina de automobile. Era perioada cînd specificările, punerea în acord și aprobarea proiectelor, planurilor și devizelor nu se mai isprăvea. Izvekov se înapoia uneori dimineața din vreo călătorie în capitală, făcută din proprie inițiativă, pentru ca seara să plece iar, chemat de comisarul poporului sau de altcineva.

Ca de obicei, își oprise și în ziua aceea o cameră la hotelul *Moscova* și telefonase imediat unui vechi tovarăș, la Sectorul industriei grele.

— Cine e? îl întrebase glasul cunoscut al tovarășului.

Izvekov își repetase numele, adăugînd nelipsitul „noroc", și-i spusese că s-a prezentat la chemarea telefonică.

— Te ascult, îi răspunsese tovarășul.

— Nu cumva ai asurzit între timp?... Nu știi de ce-am fost chemat?

— Mă interesez imediat.

Nici nu apucase Izvekov să-şi spună că iureşul treburilor îi zăpăcise într-atîta pe cei de la sector încît nu mai aveau timp măcar pentru o vorbă în plus, cînd o voce frumoasă, de bas, cu totul necunoscută, rosti în aparat:

— Tovarăşul Izvekov?... Telefonaţi la numărul... (şi-i dictase foarte clar un număr).

— Cui să telefonez?

— Numărul pe care vi l-am dat e al Comisiei Controlului de Partid.

— Mulţumesc.

— N-aveţi pentru ce.

De obicei, cînd i se întîmpla aşa, Izvekov apăsa imediat în furca aparatului şi forma numărul, fără să stea mult pe gînduri. De data aceasta, însă, părăsindu-şi obiceiul, puse receptorul jos.

În prima clipă se gîndise că la Comisia Controlului de Partid puteai fi chemat în orice problemă şi că problema respectivă nu trebuia neapărat să te privească personal. Apoi i se ivi în minte întrebarea la care, fireşte, n-avea cum să răspundă: pe cine privea problema pentru care fusese chemat? Cunoştea o sumedenie de membri de partid şi n-ar fi avut nici un rost să-i treacă pe toţi în revistă; încercă doar să-şi aducă aminte dacă nu cunoaşte pe careva din aparatul Comisiei, dar nu-şi aminti şi sfîrşi aşa cum ar fi trebuit să înceapă, adică formînd numărul Comisiei.

Îi răspunse o femeie care-l rugă să aştepte la aparat; şi el aşteptă atîta, încît tocmai se gîndea să amîne convorbirea, cînd femeia îi anunţă pe un ton corect, de secretară, ora fixată pentru audienţă, intrarea şi numărul camerei unde trebuia să se prezinte. El o întrebă cine l-a chemat. Ea îi răspunse:

— O să aflaţi acolo, tovarăşe Izvekov.

Discreţia secretarei era normală, dar te silea să cauţi cu tot dinadinsul, chiar dacă ai fi vrut să te împotriveşti, motivul pentru care fuseseşi chemat.

Pînă la ora fixată mai era destul timp, dar nu atîta cît ar fi trebuit pentru rezolvarea unor treburi mai importante. Şi Kirill îşi aminti de vechiul lui prieten

Ragozin. În ultimii ani, se întîlniseră pe la diverse ședințe și consfătuiri, vorbiseră în treacăt și-și dăduseră întîlniri mai lungi, dar ritmul accelerat al muncii îl împiedicase cînd pe unul cînd pe celălalt să se țină de cuvînt. Într-o zi, Ragozin îi spusese în glumă că numai după ce vor ieși la pensie amîndoi își vor putea deschide sufletele, stînd de vorbă în fața unui samovar. Izvekov se hotărî să-i facă o vizită.

Suind scara largă, acoperită cu covor, a Comitetului Central, Izvekov simți cum îl cuprinde starea aceea cunoscută, aproape solemnă, pe care ți-o impune, fără să vrei, clădirea tăcută și gravă, cu ascensoarele ei mute, cu paliere curbate și cu locotenenți ce făceau de gardă postați în fața ușilor care dau în coridoare pustii, împodobite cu aceleași covoare ca și scara.

Secretarul șefului Secției pentru problemele militare intră să-l anunțe pe noul-venit. Dar se reîntoarse după o clipă și, ținînd cu mîna ușa deschisă a anticamerei, îi arătă printr-o înclinare a capului că poate să intre. Izvekov nici nu apucă să se ridice bine de pe canapea, cînd în întîmpinare îi ieși Ragozin însuși.

— Intră, intră, îl pofti Ragozin, strîngînd cu degetele lui puternice mîna lui Izvekov.

Intrară amîndoi în cabinet. Rămaseră cîteva clipe în mijlocul încăperii, comparînd tăcuți imaginile pe care și le făuriseră în minte unul despre celălalt, cu ceea ce le vedeau acum ochii.

Piotr Petrovici Ragozin chelise atît de tare, încît doar o dungă de puf cenușiu, ca o panglicuță îngustă, îi mai înconjura capul, de la urechi la ceafă. Ai fi zis că pînă și sprincenele îi cheliseră, iar mustața căruntă, răsucită în furculiță — după moda veche — i se rărise și ea. Era îmbrăcat după stilul obișnuit al bolșevicilor care trecuseră prin războiul civil și dădeau o anumită semnificație costumului cu pantaloni bufanți și tunică scurtă. Credincioși uniformei acesteia, ei nu acceptau decît o schimbare: culoarea oțelului în locul celei kaki, de altădată. Ragozin numea costumul „uniformă civilă de tip militar". Pantalonii bufanți îi subliniau și mai mult forma picioarelor strîmbe, de cavalerist, vizibilă mai ales acum, cînd își

legăna pe loc trupul lung şi greoi. Ragozin se îngrăşase şi nu mai părea muşchiulos, ca odinioară.

Kirill purta un costum obişnuit, dar haina lungă nu-i venea prea bine. Îl făcea să pară şi mai scund, iar perniţele de la umeri şi reverele ascuţite îi scoteau în relief forma dreptunghiulară a trupului. La faţă nu se schimbase; doar pielea obrajilor i se tăbăcise şi tîmplele îi încărunţiseră. Ochii îi avea la fel de senini ca în tinereţe, iar culoarea lor neobişnuită amintea şi acum de culoarea ceaiului tare.

— Ai rămas neschimbat. Poate doar că te-ai făcut ceva mai frumos, îi spuse Ragozin.

Izvekov, încîntat de felul cum fusese primit, vru să se aşeze în fotoliul pus cu spatele la fereastră, dar Piotr Petrovici îl luă iar de mînă şi-l sili să se aşeze în celălalt fotoliu. Kirill zîmbi.

— Am uitat că vizitatorii trebuie să stea cu faţa la lumină.

— Obişnuinţa, frăţioare, răspunse Ragozin fără să dea atenţie zîmbetului lui Izvekov.

Apoi ocoli biroul, se aşeză la locul lui de la masa de scris, puse coatele pe cristalul care acoperea foaia cu numerele de telefon bătute la maşină, peste care jucau reflexele luminii de la geam şi ale serviciului de scris, făcut din bronz.

— Şi-apoi, ce mai vizitator eşti tu? continuă el, uitîndu-se cu căldură în ochii lui Izvekov. Nu ştiu dacă mi-aş fi dorit să văd pe altcineva mai mult decît pe tine.

— Şi eu la fel. Dar ştii ca şi mine...

— Cînd mi s-a anunţat vizita ta, îl întrerupse Ragozin, m-am gîndit dacă nu cumva te-o fi prins iar cheful să intri în armată. Nu ţi-e dor de manta?

— Voiam numai să te văd, spuse Izvekov cu un elan de duioşie neaşteptat. La urma urmelor, n-o să-mi ierţi că vin pe-aici atît de des şi că nu trec niciodată pe la tine.

— Nu, n-o să-ţi iert, confirmă Ragozin sever şi amîndoi izbucniră în rîs, amintindu-şi cum tonul acesta de asprime prefăcută îi speria pe cei care nu-l cunoşteau bine pe Piotr Petrovici.

— Spune-mi cum o mai duci? ceru bătrînul. Şi, apăsîndu-şi pieptul pe birou, îşi desfăcu coatele, arătînd prin poziţia lui comodă că e dispus să asculte oricît.

Vorbiră despre tot ce-i era drag lui Kirill. Ragozin îi dădea el subiectele: îl întrebă despre maică-sa, Vera Nikandrovna, care pe atunci mai trăia, despre Nadia, despre şcoala pe care o urma, îl întrebă chiar despre înălţimea ei („Îţi seamănă? E cam scurtuţă? Auzi aici, cu o jumătate de cap mai înaltă! La paisprezece ani? Aşa, va să zică, are de gînd să-şi întreacă serios tatăl!"). Insistă mult asupra soţiei lui („Vorbeşte-mi despre artista ta! Am auzit că e tare iubită pe Volga. Aşa e?").

— Cum vine asta, frăţioare, spuse el în sfîrşit, pe-un ton cît se poate de grav, eşti însurat de-atîţia ani, trăiţi mai tot timpul departe unul de altul şi încă n-ai divorţat?

— E o vorbă veche, Piotr Petrovici: despărţirea te învaţă ce-i dorul... Şi întăreşte legătura, îi răspunse Izvekov, bine dispus.

— Eu zic, totuşi, că nu te ţii la pas cu vremea. Bărbaţii din ziua de azi sînt mult mai iuţi din fire. Dacă le stau soţiile acasă, se supără că nu lucrează. Şi dau divorţ. Dacă soţiile au serviciu, se supără că nu stau acasă şi iarăşi dau divorţ! Tu, după cum văd, eşti un împăciuitorist: cum zice ea, zici şi tu.

Raza vicleană din ochi i se stinse. Ragozin îşi aţinti privirea pe fereastră. Kirill nu se pricepu să umple pauza aceasta neaşteptată. Ştia că ce-a de-a doua soţie a lui Ragozin, cu care bătrînul trăise mai bine de cincisprezece ani, murise aproape subit, fără să fi fost vreodată bolnavă. Ragozin cunoscuse amărăciunea singurătăţii încă după prima lui văduvie, care durase aproape zece ani; totuşi, nu se putea obişnui cu singurătatea de-acum şi, într-una din scurtele lor întîlniri, mărturisise, fără ca Izvekov să-i fi cerut, că nu există soartă mai vitregă pe lume decît a bărbatului rămas singur fără voia lui, mai ales cînd se apropie de-al şaizecilea an al vieţii.

— Dar băiatul... cum îi zice?... întrebă în grabă Ragozin, căutînd vădit să evite discuţia despre viaţa lui personală. Am uitat cum îl cheamă... Fratele Annei Tihonovna a ta!

— Pavel?

— Da, da... Pavel. Parcă era student?

— E de mult inginer.

— Nu mai spune! Şi unde lucrează?

— La Uzina de Armament din Tula. Nu ţi-a vorbit Ivan al tău despre el? Doar sînt prieteni...

Ragozin îşi mîngîie încet chelia, cu palma lui lată, ceea ce putea să arate destul de clar că n-avea chef să vorbească despre fiu-său; apoi, hotărît, îşi smulse coatele de pe masă şi se îndreptă din şale.

— Cu Pavel o fi prieten, dar cu taică-său nu prea e. Cînd ne împăcăm, cînd ne certăm. Şi dacă ne certăm, nu ne împăcăm prea uşor.

— Dar ce-aveţi de împărţit?

— Cîteodată încerc să mă controlez dacă n-oi fi eu de vină... Poate nu ştiu să mă apropii de copil... Şi totuşi, nu-i asta! Am încercat să-l iau cu duhul blîndeţii, i-am vorbit duios, ca unei domnişoare. Dar, pînă la urmă, tot ne-am luat la harţă. N-aş zice că vrea dinadins să mă jignească, şi totuşi...

Ragozin îl privi cu un zîmbet stîngaci, cerîndu-şi parcă scuze.

— Înţelegi? Din ce-mi spune, iese ceva cît se poate de jignitor... Mă scoate nepriceput, aşa, pe nepusă masă. Zice: eu te respect, dar tu nu înţelegi nimic din lucrările mele...

— Asta înseamnă că vă *exprimaţi* despre artă, spuse Izvekov, repetînd niţeluş ironic expresia preferată a lui Ragozin.

— Fireşte, vorbim despre pictură. S-ar putea vorbi despre altceva cu Ivan? Dar, dacă porneşti pe calea asta, apoi — ţin-te, neică! (Ragozin îşi strînse cu putere buzele şi se întoarse iarăşi spre fereastră.) E aproape un an de cînd n-a mai dat pe la mine, mormăi el. Dar părîndu-i-se că mormăitul lui cam sună a văicăreală, se întoarse brusc spre Kirill, îl privi drept în ochi şi continuă ca un om care s-a hotărît deodată să

spună tot ce se căznise multă vreme să treacă sub tăcere: Ultima dată cînd a fost la mine, l-am dat afară. I-am spus deschis: cară-te de aici, măgarule. A făcut un pas. Apoi s-a oprit și mi-a zis: ai să-ți regreți cuvintele! Eu i-am răspuns: niciodată! N-o să mă împac cu tine pînă cînd n-ai să te mai cumințești. Iar el: după tine, a te cuminți înseamnă a mă supune întru totul părerilor tale; iar în artă, supunerea nu duce la nimic bun. Apoi s-a răsucit pe călcîie, știi, așa, țanțoș, ca un cavaler, și a plecat. Nici ușa măcar n-a închis-o. Parcă ar fi vrut să-mi spună: n-ai decît s-o închizi și singur...

— Ar trebui să-l lași să trăiască după cum îl taie capul.

— Parcă eu am ceva împotriva capului? se miră Ragozin, puțin arțăgos. Aici e vorba de principiu!

— De principiu? Al cui principiu? Al lui Ivan?

— De ce neapărat al lui Ivan? E vorba de principiul meu! strigă bătrînul. În mintea lui Ivan e o harababură nemaipomenită! Zbiară într-una: în pictură trebuie să mergi înainte și numai înainte!... N-ai decît, nimeni nu te oprește... Apoi îl auzi: piatra care se rostogolește nu prinde mușchi! De unde o fi luat vorbele astea? Nu știu. Dar nu i-am spus nimic împotrivă. E just. Mă întreb doar încotro s-o fi rostogolind el, nu cumva într-o prăpastie? Are vreun rost rostogoleala asta a lui?

Ragozin ridică din umeri și, liniștindu-se, continuă ceva mai încet:

— Nu știu, poate că i-au sucit mințile pe vremea cînd mai mergea la căminele de copii... Acolo, pe vremea aceea, se propovăduiau tot soiul de idei stîngiste.

— Copiii, și fără propagandă, au totdeauna idei stîngiste, spuse Izvekov.

— Vezi, asta e! Și Ivan a tot încercat să mă convingă că adevăratul simț artistic îl găsim, chipurile, numai la copii. Dar care e adevăratul simț artistic? Trebuie neapărat să fie stîngist? Toți copiii smîngălesc căsuțe și căluți. Iar mai tîrziu unii dintre smîngălitorii ăștia devin fasciști, iar alții — oameni de treabă.

— Bine, și principiul tău în ce constă? De ce vă certați?

— Principiul meu ți l-am spus. Pentru noi, nu căsuțele și căluții au valoare, ci oamenii. Iar Ivan, știi ce-mi spune? Într-o zi m-am uitat la un desen de-al lui și l-am întrebat: ce fel de copac e ăsta? Și el, de colo: n-oi fi vrînd să mut pe pînză copacii din grădina botanică? Poate oi fi vrînd să le pun și tăblițele respective: chiparos piramidal sau... *olea fragans*. Tu, zice, ai vrea să-l transformi pe artist în grădinar? Și ține-te!... Eu, zice, fără să ies din camera asta, pot să pictez orice peisaj din univers. Am să vîr, substituindu-mă naturii, pensulele învechite în farfuria cu ciorbă de spanac și am să-mi făuresc peisajul meu.

— Foarte bine, Piotr Petrovici, dacă ăsta-i peisajul, rîse Kirill. Dar tot nu pricep, ce vrei de la el?

— Ascultă aici, răspunse Ragozin cu glas de povață. Eu am căutat să-l ajut. L-am ascultat, calm. Fie, zic, și ciorba de spanac. N-ai decît să-ți privești natura din farfurie și să te gîndești la idee. La care idee? mă întreabă el. Ei, cum la care? La ideea ta. Iar dacă n-ai nici una, atunci degeaba mai pictezi... Și iar am luat-o razna amîndoi!... Așa a fost ultima dată. A început să-mi vorbească iar despre pietrele care se rostogolesc, despre căutările artistului, despre măiestrie. Eu i-am spus: înțelege odată, cap sec, că totul este țelul căutărilor tale, nu căutările în sine, țelul pe care vrei să-l atingi. Și ce crezi că mi-a răspuns? Abecedarul tău nu-i greu de înțeles; îl cunosc din copilărie. Numai că măiestria e ceva mai complicată decît abecedarul ăsta. Și cea mai mare nenorocire, mi-a declarat el, așa, pe nepusă masă, e că tu vorbești despre țelul artei și te gîndești la utilitarismul ei! Adică eu sînt un fățarnic, cum s-ar zice, nu? Tocmai pentru utilitarismul ăsta l-am dat afară...

— Îmi închipui cum se petrec ciocnirile voastre, spuse Izvekov, cuprins parcă deodată de plictiseală. Mă îndoiesc doar că merită s-o rupi cu băiatul pentru niște tablouri sau poate chiar pentru o nepotrivire de gusturi...

Ragozin făcu un gest deznădăjduit.

— Păi n-aş fi făcut-o! Fie şi căutări... fie şi pietre care se rostogolesc... Dar unde duc toate astea, în viaţă? La haos, şi la nimic altceva! A părăsit Academia de Artă. A venit la Moscova să ia lecţii de la maeştrii de pictură. Unul nu i-a fost pe plac, cu altul nu s-a putut împăca... S-a reîntors la Academie, apoi a părăsit-o iar şi s-a alăturat pictorilor. Specialiştii am auzit că au o părere bună despre el. Unii susţin, chipurile, că ar fi talentat. El nu se poate împăca cu ei şi pace... Le face toate pe dos. Talent, netalent, iar vremea trece, nu-i aşa? Şi nu iese nici o scofală.

— Da, vremea nu stă pe loc, acceptă Izvekov, cu un ton diferit însă, oarecum general.

Ragozin îi simţi imediat schimbarea atitudinii şi răspunsul lui arătă clar că e gata să înlocuiască elanul de sinceritate cu o neutralitate absolută.

— Ar fi timpul să se cuminţească. Acum, Ivan e bărbat în toată firea, ca taică-său.

— Cred că tu ai, totuşi, ceva mai multă greutate, zîmbi Kirill.

— N-ar strica să ne mai mişcăm şi noi, nu numai pictorii. Eu însă, de cînd s-a terminat războiul civil, am părăsit armata şi nu m-am mai clintit decît ca să trec dintr-un birou într-altul... Dar te-am ţinut cam mult de vorbă... Eşti grăbit? Ai venit cu vreo problemă de-a industriei tale?

— Nu. Am fost chemat, nu ştiu de ce, la Comisia Controlului de Partid! răspunse cu multă vioiciune Kirill.

— La Controlul de Partid? repetă Piotr Petrovici după o clipă de tăcere. Şi, ridicînd un teanc subţirel de hîrtii nescrise, bătu cu el în cristal, aranjă foile şi le aşeză la loc.

— Da. Nu ştii cumva ce cazuri se analizează acum acolo?

— De unde? Noi avem alte treburi: unu, doi, înainte marş! glumi Ragozin, bătînd uşurel tactul cu pumnii în braţele fotoliului. Ce-o fi? Să se fi plîns cineva de tine?

— Habar n-am.

— Şi, de la mine, te duci direct acolo?

— Da. E timpul să plec...
Se ridicară.
— După ce scapi, treci pe la mine să-mi spui despre ce-i vorba, stărui Ragozin.
— Neapărat. Dar nu eşti cumva prea ocupat?
— Vino. Eu rămîn aici pînă seara. Şi Ragozin dădu de cîteva ori din cap de parcă ar fi vrut să-l încurajeze, cel puţin aşa i se păru lui Kirill.
„Aşadar, crede că am nevoie de încurajare", se gîndi Kirill, părăsind cabinetul. „E ciudat, totuşi, că nu ştie pentru ce am fost chemat..."
Rămas singur, Piotr Petrovici se apropie de fereastră. Jos, desenată parcă printre zidurile înalte ale caselor vecine, se întindea curtea, îngrijită ca o încăpere de locuit. Curtea era pustie; de-a lungul zidurilor nu se zăreau nici unul din obiectele obişnuite prin curţi şi asta făcea ca spaţiul să semene mai mult a încăpere de locuit. În faţa porţii cu grilaj, se afla cabina postului de gardă; de cealaltă parte a grilajului de fontă staţiona o limuzină neagră care, de sus, părea mult mai lungă decît era în realitate. Şi poarta, şi cabina, şi limuzina aceea neagră vorbeau clar despre viaţa care se scurgea dincolo de zidurile caselor, despre apropierea străzii, despre faptul că spaţiul dintre case era totuşi o curte şi nu o cameră.
Ragozin privea curtea, etajele caselor cu ferestre curate, cu storuri albe lăsate puţin în jos sau ridicate. Pe alocuri, coloritul cald al geamurilor vădea prezenţa lustrelor aprinse, cu globuri albe, mate. La ferestre, ca şi în curte, nu se zărea ţipenie de om. Întregul tablou părea încremenit. Priveliştea aceasta nemişcată îi era bine cunoscută. Ragozin nu-i mai dădea nici o atenţie: făcea parte din ea, aşa cum şi ea făcea parte din sufletul lui. Dincolo de ferestrele cu storuri, în birouri absolut asemănătoare cu al lui, se aflau oameni care studiau dosarele primite şi întocmeau după ele referate, concluzii, propuneri sau executau hotărîrile luate în legătură cu dosarele respective, scriind rezoluţii, directive, instrucţiuni, lămuriri. Şi deşi nu putea să-i vadă pe toţi cei care populau diferitele cabinete, Ragozin îi cunoştea de parcă i-ar fi avut în faţa ochilor.

Îi vedea chiar fără să-i vadă și se simțea una cu ei. Munca lui consta de asemenea în studierea dosarelor primite; şi el primea sau executa hotărîri după aceste dosare.

Ragozin zăbovi doar un minut în faţa ferestrei, fără să fie conştient nici de faptul că face parte din tabloul nemişcat al caselor şi al curţii, nici de legătura lui desăvîrşită cu oamenii care lucrau în restul clădirii. Ce rost ar fi avut să se mai gîndească la nişte lucruri care îi aparţineau așa cum îi aparţineau cele cinci simţuri? Dar minutul acela de concentrare îi fusese necesar şi suficient ca să-și încheie gîndurile neaşteptate trezite de vorbele lui Izvekov şi să şi le încheie — după obiceiul lui — într-un anumit fel, adică printr-o hotărîre definitivă.

Ragozin aprinse becurile din tavan și se înapoie la masă. Îşi puse ochelarii cu ramă de baga, demodată, căută îndelung, pe lista cu numerele de telefon, mișcîndu-şi degetul pe cristal, numărul de care avea nevoie, se așeză mai comod și ridică receptorul telefonului cu manivelă. Cu un glas special, domol, glas cu care vorbea numai la telefon, își întrebă un tovarăş, vechi colaborator al Comisiei Controlului de Partid, în ce chestiune fusese chemat Izvekov. La rîndul lui, tovarăşul acela se informă dacă nu are cumva de gînd să-l atragă pe Izvekov la muncă, în cadrul armatei? Ragozin îi răspunse că nu, deși n-ar fi rău, căci îl cunoaște pe Izvekov încă din Armata Roșie. La acestea i se spuse, cu o nuanță prietenoasă de prevenire, că de atunci a curs multă apă pe gîrlă şi că, dacă nu s-a grăbit pînă acum să-l atragă pe Izvekov în vechea lui muncă, n-ar avea nici un rost s-o facă acum. Apoi i se puse întrebarea:

— Ţi s-a adresat cumva cu vreo rugăminte?

— Nu. Am discutat ca doi prieteni vechi şi mi-a spus doar că a fost chemat la Comisia Controlului de Partid.

— Prin urmare e încă la tine?

— Nu, a fost şi a plecat spre voi.

— Bine, rosti după o scurtă pauză tovarăşul.

Din convorbirea aceasta scurtă, Ragozin trase concluzia că hotărîrea luată la fereastră fusese justă din două puncte de vedere: mai întîi, la Comisia Controlului de Partid nu se putea să nu se știe că e prieten vechi cu Izvekov (fapt pe care n-avea de gînd să-l nege în nici un caz), că are o părere bună despre el, dar asta nu înseamnă că ar vrea să facă un secret din discuția avută cu Izvekov în biroul lui. În al doilea rînd, convorbirea telefonică îi confirma bănuiala că exista într-adevăr un caz Izvekov, iar cazul acesta era de așa natură încît dacă Izvekov l-ar fi rugat ceva nu trebuia să-l ajute și cu atît mai mult nu-l putea folosi în cadrele armatei (ceea ce, de altfel, nici n-avusese de gînd să facă).

În genere, regula lui obișnuită, de-a lua hotărîri imediate, fără a se pripi, totuși, se justifica și de data aceasta. După ce-și lămuri pe-de-a-ntregul ambele laturi ale problemei, Ragozin căzu totuși din nou pe gînduri. Bătea în neștire cu brațele închise ale ochelarilor în teancul de hîrtie nescrisă și-și ținea capul spre aceeași fereastră mută, ca și cum acolo s-ar fi aflat răspunsurile la întrebările care pentru nimic în lume nu i-ar fi trecut prin minte altădată în legătură cu Izvekov, dar care acum îl pătau așa cum zăpada amestecată cu ploaie pătează hainele omului ieșit din casă în stradă. După ce stătu pe gînduri ceva mai mult decît stătuse la fereastră, își împinse cu o mișcare bruscă ochelarii care alunecară cît colo pe cristal și rosti și mai încet decît atunci cînd vorbise la telefon:

— Nu! E de necrezut!

O clipă mai tîrziu, își ridică greoi umerii și-i lăsă, apoi, să cadă, neputincios, în jos.

Și, firește, își aminti de unele cazuri în care viața dovedise că imposibilul e totuși posibil.

Între timp, Izvekov ajunsese în holul celeilalte intrări. Ușa lată a liftului se trînti cu zgomot în urma lui, iar vîjîitul ușor al aerului îi arătă viteza cu care urca. Înainte de a-l lăsa să intre în coridor, locotenentul care era de gardă se aplecă peste măsuță ca să confrunte inițialele și numele de familie al lui Izvekov, scrise

pe listă, cu cele din carnetul de partid, apoi îl salută cu mîna la cozoroc și spuse:

— Drept înainte și la stînga, tovarăşe Izvekov.

Coridorul semăna leit cu cel pe care-l străbătuse acum un ceas, cînd își vizitase vechiul prieten; piciorul i se înfunda, la fel de adînc, în lîna groasă și moale a mochetelor albe cu flori roz pe margini. Acum însă, Izvekov avea impresia că-i și fusese luată presupusa încredere a superiorilor, care făcea să-i crească respectul față de el însuși în ambianța aceasta ireproşabilă. Pe dreapta și pe stînga se aliniau, cu precizie matematică, lambriuri galbene, lustruite, și uși. Kirill își dădu seama deodată că nu scăpa din ochi nici un număr, ca și cum cel căutat ar fi putut să iasă din rînd și să-i apară pe neașteptate în față. Dar cînd veni rîndul numărului căutat, cifrele dispărură — la una din uși, apoi la a doua — și Kirill, fără să vrea, încetini pașii.

La cea de a treia ușă zări pe neașteptate niște litere mari, aurii, strălucind sub sticlă și se apropie cu pașii lui obișnuiți. Citi inscripția cuvînt cu cuvînt: camera în care fusese chemat era cabinetul președintelui Comisiei Controlului de Partid.

2.

Deși sosise exact la ora fixată pentru audiență, trebui să aștepte mult. Se sili să se gîndească la diversele chestiuni pe care le-ar fi putut rezolva cu ocazia venirii la Moscova, dar nu izbuti să se concentreze. Nu era emoționat, sau, cel puțin, i se părea lui că nu este. Era însă conștient că-și urmărește fiecare mișcare, dar își explica aceasta prin faptul că nu era obișnuit să aștepte, să-și piardă timpul.

În afară de el, se mai aflau în anticameră secretara, o femeie cu obrăjor cenușiu, ascuțit, și — la măsuța rotundă de lîngă ușa președintelui — un tînăr cu haine bleumarin, care citea un ziar. Pesemne că tînărul venise acolo de cu zori, căci pleoapele i se închideau mereu și Kirill observă că, de fiecare dată cînd își

învingea somnolenţa, tînărul reîncepea cititul ziarului de la acelaşi pasaj.

Secretara intra în cabinet şi se reîntorcea la locul ei, fără să-i arunce o privire. Ar fi vrut s-o întrebe dacă îl anunţase, dar în urechi îi stăruia încă invitaţia ei răspicată: „Luaţi loc, tovarăşe Izvekov"; de aceea continuă să aştepte, în tăcere. Avea impresia că totul fusese premeditat: se gîndiseră să nu-l primească imediat, să-l lase să aştepte la uşă. Şi îl frămînta gîndul dacă nu cumva anticamera asta avea rostul să-l pregătească după vechea zicală: „Resemnează-te, om mîndru şi trufaş". Zîmbi o clipă la gîndul acesta, apoi se înfurie şi hotărî să amintească de prezenţa lui.

Se ridică, pregătindu-se să-i spună tînărului: „Pot să iau ziarul? Mi se pare că l-aţi citit"... dar surprinse deodată privirea trează a acestuia, care parcă nu moţăise nici o clipă, îndreptată asupra lui. Pe neaşteptate, Izvekov i se adresă secretarei:

— Pot să iau un ziar?

Pe masă se aflau cîteva ziare — sosite probabil cu poşta de dimineaţă — şi secretara, vîrîndu-şi uşor degetele printre ele ca între filele unei cărţi, îl întrebă pe care îl doreşte. Izvekov îi răspunse:

— Pe care vrei dumneata.

Degetele secretarei apucară, nemulţumite parcă, mai tot teancul, întinzîndu-i-l lui Izvekov.

— Mult va mai dura pînă să fiu primit? întrebă el

Obrăjorul ascuţit zîmbi, gustînd eleganţa întrebării, dar, în aceeaşi clipă, la un semnal imperceptibil, secretara se ridică de la masă şi intră în cabinet. Izvekov abia apucă să ajungă cu ziarele la locul lui, cînd ea se reîntoarse şi-i arătă cu mîna uşa deschisă.

— Puteţi intra.

În cabinet domnea o lumină blîndă. Perpendicular cu biroul se afla o masă acoperită cu postav verde, în jurul căreia erau aliniate mai multe scaune. Masa părea pusă anume acolo pentru ca oricine ar intra să fie silit să străbată cu privirea o anumită distanţă pînă să dea cu ochii de preşedintele Comisiei.

Preşedintele, deşi stătea în poziţia obişnuită omului adîncit în lectură, era, vădit lucru, mic de stat şi

destul de gras. Nu răspunse la salutul lui Izvekov, dar peste o clipă, fără să-şi ridice ochii de pe hîrtii, rosti cu glas răguşit de parcă ar fi fost răcit, dar pe-un ton binevoitor:

— Te-am făcut să aştepţi...

Cuvintele ţinură loc de salut, ba chiar sunară a scuză.

Peste încă o clipă, omul ridică fruntea. Ochii lui mici, adînci, străbătură odaia şi-l priviră cu gravitate pe Kirill care rămăsese în prag.

— Vino mai aproape, tovarăşe Izvekov, îl invită el, arătînd primul scaun din şirul celor aliniate în jurul mesei cu postav verde.

Cît timp Kirill străbătu odaia, îşi trase scaunul şi se aşeză, preşedintele îl cercetă cu privirea, mişcîndu-şi uşor buzele de parcă ar fi mestecat în gol. Apoi, ca şi cum ar fi uitat de prezenţa lui Izvekov, îşi reluă lectura.

— Stagiu de partid: douăzeci şi şapte de ani... rosti el brusc, pe un ton nelămurit, de mirare sau de întrebare.

— Da, confirmă Izvekov.

— Un stagiu respectabil, stărui preşedintele.

Se uitară unul la altul, ca şi cum ar fi depins în egală măsură de voinţa fiecăruia să înceapă discuţia, dar fiecare ar fi preferat s-o înceapă celălalt.

Privirea preşedintelui era atentă şi aspră, îngreunată de fruntea cu goluri mari de chelie la tîmple. Partea de jos a obrazului — puhavă, şi conturul vag al feţei se opuneau craniului masiv şi-i îndulceau expresia; iar buzele mobile,care accentuau în felul lor deosebit fiecare cuvînt, păreau punctul principal al feţei acesteia.

— Un stagiu respectabil, repetă el. Trebuie să ştii să-l păzeşti. Să ai grijă de el...

Preşedintele îşi scobi urechea cu degetul, de parcă i-ar fi intrat apă în ea, apoi îşi săltă buzele spre nas cu o expresie dispreţuitoare şi începu să răsfoiască supărat hîrtiile, fără să se mai uite la ele.

— Cercetez cazul în care e pomenit numele tău. Ai să-mi spui tu cum de-a ajuns acolo. Pentru asta te-am chemat.

Tăcu.

Izvekov ar fi vrut să-l întrebe despre ce caz e vorba, dar îl împiedica senzaţia ciudată a neputinţei de-a i se adresa preşedintelui cu „tu", tot aşa de simplu cum i se adresase acesta. Să-i spună „dumneavoastră", ar fi însemnat să renunţe de bunăvoie la încrederea tovărăşească la care socotea că nu se cuvine să renunţe. „Tutuirea" preşedintelui arăta fără doar şi poate tocmai încrederea, aceasta i se păru ca ceva neîndoielnic lui Izvekov, altminteri ar fi fost o grosolănie şi n-ar fi sunat tovărăşeşte; iar el îi spusese lui Izvekov „tovarăşe".

Parcă citindu-i şovăiala, preşedintele îl întrebă:

— Ai ceva de spus?

— Nu cunosc cazul.

— O să-l cunoşti. Aici nu ne jucăm de-a v-aţi ascunselea. Şi nici de-a şoarecele şi pisica. O să vorbim pe şleau.

Tăcu, privindu-l din nou, lung, drept în ochi.

— Greşeala ta a avut urmări grave. Unii tovarăşi socotesc că nu mai eşti demn să porţi titlul de comunist. O să te punem în discuţie.

Kirill îşi aşeză palmele pe masă şi-şi înfundă adînc degetele în postav. Atingerea aceasta răcoroasă îl făcu să se reîntoarcă la viaţa din care fusese azvîrlit cu o clipă mai înainte.

— Nu ştiu să fi făcut vreo greşeală. Despre ce tovarăşi e vorba?

— Cine sînt ei n-are nici o legătură cu greşeala ta. Nu fac parte dintre oamenii cu care te-ai legat.

— Pot să dau numele tuturor celor de care sînt legat.

— Va trebui s-o faci. Fără nici o rezervă.

— N-am nimic de ascuns.

— Nu te zbîrli. Ai uitat unde te afli? îl dojeni părinteşte preşedintele. Am aici, pe scurt, datele privitoare la activitatea ta. O să ţi le citesc. Dacă lipseşte ceva, să-mi spui.

Şi începu să citească rar, oprindu-se din cînd în cînd şi aruncîndu-i cîte o privire. Buzele lui exprimau cînd îndoială, cînd mirare şi aprobare; preşedintele

şi le şi muşca, ba pe cea de sus, ba pe cea de jos, şi le strîngea pe amîndouă odată...

Kirill îşi ţinea palmele pe masă, aşa cum le pusese, de parcă ar fi găsit în ele sprijinul necesar pentru a-şi menţine trupul nemişcat şi atenţia neştirbită.

Cunoştea ce i se citea, pînă în cele mai mici amănunte; iar amintirile pe care i le trezea în suflet enumerarea pe scurt a locurilor unde muncise constituiau tot atîtea puncte ale unei biografii obişnuite, de vechi membru de partid. În oricare altă ţară, o asemenea biografie n-ar fi putut să existe, iar dacă s-ar fi ivit altundeva, ar fi fost socotită o minune. Dar în lumea făurită şi apărată de oameni ca Izvekov, ea era ceva obişnuit. Paşii lui urmau credincioşi evenimentele, şi acolo unde se afla el, se afla însăşi viaţa contemporană a ţării, pe care el o crea, după cum şi ea îl crea pe el. Tot ce auzea nu-l acuza ci, dimpotrivă, vorbea în favoarea lui, şi Izvekov nu putea să înţeleagă la ce folosea lectura anchetei asupra trecutului său din moment ce trecutul acesta excludea orice posibilitate de a i se aduce vreo învinuire. Pas cu pas, lectura amintea victoria lui Octombrie, apărarea Sovietelor de răscoale, războiul civil, victoria asupra anarhiei, zdrobirea bandelor contrarevoluţionare şi prima lovitură voioasă a securii în buşteanul proaspăt doborît, munca înviind treptat, primele opintiri ale reconstrucţiei paşnice, tinereţea, copilăria vieţii noi cu studiul primelor noţiuni despre ţesut, despre reparat, despre peticit, însoţit de lozinca de a învăţa cu nesaţ, de a învăţa orice: comerţul, aritmetica, politica, higiena, politeţa, tehnica, odihna, disciplina, spiritul cetăţenesc, şi de lectura, lectura, lectura fără sfîrşit! O, cît de măreţ s-au dezvoltat mai tîrziu toate acestea, cît s-au lărgit! Cum a crescut, cum s-a copt, cum s-a maturizat, trecînd de la abecedar la formele ei cele mai înalte, ştiinţa de-a construi o lume nemaiîntîlnită, lumea comunităţii intereselor, a unităţii ideilor! Cei care, abia mai ieri — oameni în toată firea — se aşezaseră în bănci cu tăbliţele dinainte ca să înveţe să scrie beţişoare, realizau acum industrializarea ţării, creau universităţi, academii şi cunoşteau valoarea

calculelor astronomice la fel de bine cum cunoşteau preţul cizmelor şi al săpunului. Drumul spre victoriile acestea fusese anevoios, ca drumul pe povîrnişul unui munte abrupt, şi ceruse jertfe grele. Dar fusese parcurs, cucerit, pietruit de popor — cu propriile lui mîini, cum spune imnul — şi, făgăduind să devină nu numai al unuia, ci al omenirii întregi, devenea tot mai preţios. În luptă pentru el fuseseră predate şi însuşite lecţiile de fier ale vieţii. Lecţiile acestea Izvekov le învăţase alături de alţi ostaşi de rînd ai istoriei, simţindu-se fericit că numărul ostaşilor de rînd sporeşte, că ei, strîns uniţi, luptă tot mai victorios împotriva adversarilor, a duşmanilor drumului acestuia anevoios, dar fermecător, pe creste altădată inaccesibile, a căror înălţime taie răsuflarea.

Cu cît se prelungea neaşteptata enumerare a zilelor lui de muncă, cu atît Kirill se simţea mai încurajat. Cineva se ostenise să cumpănească atît de frumos tot ce făcuse de parcă şi-ar fi propus de la bun început să-i spele numele de orice bănuială sau calomnie. El, personal, pesemne că n-ar fi fost în stare să-şi povestească activitatea în cuvinte atît de puţine şi atît de complet.

— La Leningrad ai lucrat? îl întrebă preşedintele, întrerupîndu-şi brusc lectura.

— Am lucrat. Pe şantierul naval Lenin, fost Neva.

— Şi de ce nu spui că s-a omis Leningradul?

— N-am vrut să întrerup lectura, dar omisiunea am observat-o.

Buza preşedintelui se lăsă dispreţuitor în jos.

— Cum văd, eşti din cale afară de politicos: n-ai vrut să mă întrerupi!... În ce an ai lucrat pe şantierul naval Neva?

— Am fost trimis acolo de la Sormovo. Uzina îşi schimba profilul de şantier naval în uzină constructoare de turbine. Trebuia să învăţăm lucruri noi. Era în anul una mie nouă sute treizeci şi...

— Da, da, şi la Leningrad ai învăţat lucruri noi!... mormăi preşedintele, nelăsîndu-l să termine fraza. Apoi îl întrebă răstit: Pe Hlebţevici îl cunoşti?

— Care Hlebţevici... pe cel de la Comerţul Exterior?

— Pe cel care a fost la Comerţul Exterior, spuse preşedintele, subliniind cuvintele „a fost".

În aceeaşi clipă, Izvekov îşi aduse aminte că acum mai bine de-un an, într-o discuţie întîmplătoare, aflase că Hlebţevici fusese scos de la Comisariatul Poporului pentru Comerţul Exterior. Îl socotise un om foarte capabil, care se ridicase pe merit în munca din cadrul Comisariatului şi se mirase că fusese scos. De aceea îi întrebase pe cei care îl cunoscuseră mai bine pe Hlebţevici ce s-a întîmplat cu el, dar nimeni nu putuse, sau nu vrusese, să-i spună ceva precis. Apoi uitase de el.

Tocmai voia să spună că-l cunoscuse pe Hlebţevici, cînd o nouă întrebare i-o luă înainte:

— Cu ce străini ai legături?

— Nu am şi nici n-am avut legături cu străinii, răspunse tăios Izvekov. Sarcina mea era să pun de acord cu ei nomenclatorul comenzilor noastre. Cel mai mult am lucrat cu nemţii.

— Şi cu americanii, interveni preşedintele.

— Da, şi cu americanii. Dar totdeauna în prezenţa lucrătorilor de la Comerţul Exterior.

— Aşadar, aceleaşi legături externe ca şi Hlebţevici, insistă preşedintele.

— Nu cunosc legăturile lui Hlebţevici. Eram chemat ca consultant. Participam la şedinţe şi atîta tot.

Preşedintele îi întinse peste masă o foaie de hîrtie cu partea de jos îndoită.

— E semnătura ta? întrebă el fluturînd hîrtia. Hai, ridică-te, ridică-te!

Izvekov se ridică de pe scaun, sprijinindu-se cu pumnii de masă şi privi semnătura — indiscutabil a lui — cu coada lui „z" puternic accentuată şi-şi ridică spre preşedinte privirea grea. Frămîntarea lăuntrică îi adusese tot sîngele în obraji. Abia putîndu-şi stăpîni glasul, spuse:

— Nu ştiu pe ce document se află semnătura.

— Ar trebui să ştii ce semnezi! Vrei să am încredere în tine şi tu n-ai încredere în mine? Citeşte!

Preşedintele zvîrli în sus hîrtia care pluti în aer, se opri o clipă şi coborî lin pe masă, alunecînd atît

de departe de Izvekov, încît acesta trebui să împingă cît colo scaunul de alături ca să ajungă la ea. Dar abia citi primele rînduri și indignarea care-l făcuse să dea răspunsuri răspicate și pe care se silea din răsputeri să și-o stăpînească i se potoli brusc. Și răspunse cu un fel de nedumerire încrezătoare:

— Dar asta e caracterizarea pe care i-am făcut-o lui Gasilov! O caracterizare veche. Mi se pare că am scris-o încă de pe cînd mă aflam la Leningrad...

— Prin urmare, iar la Leningrad... mormăi președintele parcă pentru el.

— Pe Gasilov l-am cunoscut la Saratov, la începutul războiului civil. Lucra la secția combustibilului lichid, înfăptuise naționalizarea depozitelor lui Nobel. Apoi a rămas acolo, să lucreze ca specialist la combustibil. Era priceput în meserie. Pe cînd lucram la Neva, ne-am întîlnit de cîteva ori, în cadrul serviciului. Era bine văzut. Ne-a ajutat uzina cînd am avut greutăți cu combustibilul. A, acum îmi aduc aminte mai bine: caracterizarea am scris-o cînd mă aflam într-o delegație la Moscova, nu la Leningrad...

— Cine ți-a cerut-o? îl întrerupse președintele.

Un gînd neașteptat îl împiedică să răspundă pe loc. Căuta să-și amintească cum de apăruse pe lume hîrtia pe care tot o mai ținea în mînă și, în același timp, să ghicească răspunsul la enigma care-l legase de cele două nume absolut străine, răsărite dumnezeu știe de unde.

— Te gîndești cam mult, observă președintele.

Și, deodată, ca și cum ar fi făcut cine știe ce descoperire, Izvekov exclamă fericit:

— Gasilov tocmai trecea de la Leningrad la Comerțul Exterior!

— Asta era! oftă mustrător președintele. Dă hîrtia. Prin urmare, tu i l-ai vîrît pe gît lui Hlebțevici pe Gasilov.

— Eu n-am vîrît niciodată, pe nimeni, pe gîtul cuiva. Am scris ce știam despre el.

— Mai bine taci. Ai spus și așa destul... Mai mult nici că se putea. Și Hlebțevici scrie că tu îl cunoșteai pe Gasilov. El nu-l cunoscuse. Uite ce scrie: „Pe

Gasilov mi l-a recomandat în termenii cei mai lăudabili un vechi bolșevic, care-l cunoștea bine, tovarășul Izvekov, Kirill Nikolaevici". Prin urmare Hlebțevici n-are nici o vină, iar toată răspunderea o porți tu, nu-i așa?

— Răspunderea? Pentru ce?

— Pentru ce! bombăni președintele.

În bombănitul lui, însoțit de tot soiul de mișcări ale buzelor, ba uneori chiar de-un fel de pleoscăit, se simțea ceva blajin, ca la bătrînii aceia foarte buni care încearcă să pară severi. Deodată însă gura i se făcu subțire ca un fir de ață, buzele îi păliră, iar glasul îi sună rece și sec:

— Recomanzi un ticălos numindu-l muncitor sovietic, cinstit, și mai întrebi ce vină ai?! Gasilov a rămas în străinătate. E un trădător! Pricepi? Ziarele străine i-au publicat de nu știu cîte ori interviurile mîrșave despre Uniunea Sovietică. Un calomniator!... Hlebțevici a trimis în străinătate, în delegație, un calomniator. Un dușman al poporului! Și cine i l-a recomandat lui Hlebțevici pe dușmanul acesta al poporului?

Încercă să apuce foaia de hîrtie cu semnătura lui Izvekov, dar foaia aluneca tot mai departe de degetele lui tremurătoare. Își umezi arătătorul, ca un școlar, prinse în sfîrșit hîrtia și o flutură, pe deasupra capului, strigînd:

— Iată cine!...

Azvîrli hîrtia și se lăsă cu tot trupul pe o parte. Acum i se vedeau mai bine ochișorii mici, cu privirea aprinsă. Buzele i se îngroșară, i se țuguiară a supărare. Sufla zgomotos, umflîndu-și nările.

Se scurse o clipă de tăcere. Președintele se ridică.

— O să punem cazul tău în discuția colegiului de partid.

Privirea lui dușmănoasă alunecă peste hîrtiile răvășite pe masă. Apoi președintele se mai liniști și ceru nepăsător, cu glas domol:

— Carnetul de partid!

Izvekov se ridică, ocoli tăcut biroul și-i întinse carnetul.

Preşedintele îl deschise, cercetă îndelung prima pagină de titlu, întoarse pagina, o cercetă la fel de atent pe verso. Se uită la Izvekov, îşi înălţă sprincenele a mirare şi-şi mută din nou privirile pe carnet.

Kirill tăcea; sub ochi i se iviseră cearcăne negre, ca şi cum abia atunci s-ar fi sculat după boală.

Preşedintele zăbovi un timp. În sfîrşit, după ce tuşi într-un fel ciudat, plin de indignare, nu-i restitui, ci îi vîrî carnetul în palma căzută de-a lungul trupului.

— Pleacă! rosti el înăbuşit.

Kirill salută şi se îndreptă spre uşă. Acelaşi glas care-l întîmpinase la intrare, răguşit parcă de răceală, îl ajunse din urmă, în prag:

— O să te mai chemăm, tovarăşe Izvekov!

Kirill îşi încetini paşii, dar nu se întoarse; deschise uşa, se izbi cu umărul de canatul închis şi, cu ochii aţintiţi înainte, strîngînd din ce în ce mai tare în mînă carnetul de partid, străbătu odaia de aşteptare. Omul cu ziarul îl măsură cu ochii din ceafă pînă în tălpi. Secretara îşi aranjă pe tîmplă o buclă desfăcută. Kirill mergea încet prin coridoarele pustii, căutînd să calce numai pe garnitura înflorată de pe marginea covorului moale.

8.

Dacă nu i-ar fi făgăduit lui Ragozin să treacă pe la el, sau dacă nu s-ar fi văzut înainte de cele întîmplate, aşa cum nu se văzuseră ani şi ani de zile, Kirill şi-ar fi adus aminte în orice caz în asemenea clipe de vechiul lui tovarăş. De mai bine de treizeci de ani Piotr Petrovici era pentru el dascălul care nu numai că nu-i interzice elevului să aibă păreri proprii, ci, dimpotrivă, îl stimulează să-l contrazică. Multe din discuţiile lor ajunseseră adevărate dispute şi cînd — cu timpul — elevul începuse să-şi întreacă dascălul, acesta, după ce se încăpăţîna o bucată de vreme, îi dădea dreptate. De aceea în ochii lui Kirill, Piotr Petrovici rămăsese totdeauna dascălul infailibil de odinioară.

Ajuns în stradă, Kirill făcu cîţiva paşi spre marginea trotuarului şi se opri. Vîntul chinuia copacii de pe bulevard, crengile se zbuciumau, agitîndu-şi cu putere mănunchiurile pestriţe de frunze. Foşnetul frunzelor acoperea zgomotul străzii. Un *Paccard* elegant şi strălucitor se apropie fără zgomot şi se opri în faţa lui Kirill, frînînd brusc. Instinctiv, Kirill se dădu la o parte ca să nu fie atins de portiera grea care se deschisese. Încovoindu-se greoi, un bărbat cu faţa radiind de sănătate coborî pe trotuar şi îşi îndreptă măreţ şalele.

— Izvekov! Iar la Moscova? întrebă el fără să pară mirat. Aştepţi maşina? Nu? Vrei să te duc eu?

Îşi dădură mîna. Noul-venit era un inginer planificator pe care Izvekov îl cunoştea demult; cei de la secţiile de planificare ale uzinelor îl porecliseră: „Le-arăt eu lor!“ Inginerul păstră mîna lui Kirill într-a lui şi-l întrebă:

— Ai temperatură? Eşti răcit?

— Da, răspunse Kirill.

— Şi de ce nu-ţi pui şapca pe cap? Trebuie să te îngrijeşti. Am avut un prieten care s-a plimbat cu gripă pînă i s-a inflamat urechea mijlocie şi s-a mai ales şi cu nu ştiu ce complicaţie. A trebuit să i se facă o trepanaţie a craniului; acum trei zile i-am cîntat prohodul. Trebuie să te îngrijeşti, repetă inginerul şi, ştergîndu-şi bine mîna cu batista, îl salută din cap şi porni spre intrare.

Cu fraza asta străină: trebuie să te îngrijeşti, Izvekov se urni din loc. O repeta fără noimă, copleşit numai de învinuirea care i se adusese pe neaşteptate, de greşeala dezvăluită fără milă.

Din prima clipă cînd păşi în odaia lui Ragozin, de la primul pas, Piotr Petrovici îşi dădu seama că are în faţa lui un alt om decît cel care îl părăsise cu o oră mai devreme. Se aşezară la masă, faţă în faţă, luminaţi deopotrivă de aceeaşi lustră din tavan, şi Ragozin îl privi tăcut pînă cînd Kirill îşi ridică în sfîrşit pleoapele.

— Ei? întrebă Ragozin.

Obrazul lui Kirill tresări ușor, ca și cum i-ar fi fost greu să hotărască ce expresie se potrivea mai bine cu starea lui sufletească; fără să ia vreo hotărîre în privința aceasta, Izvekov rosti cu un surîs ciudat, strîmb, nici disprețuitor, nici amar:

— Va să zică, înțelegi, există un caz... un caz Izvekov...

— Caz? repetă Ragozin.

Asprimea și laconismul lui Piotr Petrovici îl ajutară pe Kirill să-și concentreze voința. În cîteva cuvinte, îi povesti pe nerăsuflate ce pățise și se întrerupse brusc, cu linia neagră a sprincenelor ridicată a uimire, ca și cum nu i-ar fi venit să creadă că tot ce spusese era real.

— Cum ai putut? îl întrebă încet Piotr Petrovici.

— Vezi, asta e ! exclamă Kirill. Cînd am auzit ce mi se spunea, m-am gîndit imediat cum de a putut el... Gasilov ăsta...

Tăcu.

— Ticălosul... continuă el cu silă în glas. Tremurul care-i încleșta maxilarul îi trăgea în jos colțurile gurii. Cum a îndrăznit, cum a putut trădătorul ăsta... mă gîndeam. Și acum, mă întreb: cum de-am putut eu? Cum am putut?

— Mda, frățioare, reiese că tu... mormăi Ragozin, mohorît.

Brusc, Kirill își sprijini cotul de genunchi, își lipi tîmpla de degetele resfirate și întrebă repede:

— Nu crezi că s-ar putea să existe cineva care să vrea să mă amestece în afacerea aceea de la Leningrad... știu eu, poate cu vechea opoziție? Toată discuția s-a dus în jurul Leningradului.

— Ai ceva pe conștiință? se încruntă Ragozin.

— Îți permiți cam mult!

— Nu sînt timid de felul meu.

— Nici eu, răspunse Kirill, oarecum sfidător, îndreptîndu-și dintr-o mișcare spinarea.

— Atunci de ce te sperie că ar vrea cineva să te amestece în mai știu eu ce?

— Vreau să-ți cunosc părerea: poate că nici nu e vorba de trădător, sau că nu e vorba numai de el, de

Gasilov, ci de altceva!... Dar dacă și tu te îndoiești de buna mea credință...

Ragozin își plecă fruntea — nu a aprobare, ci ca și cum ar fi vrut să spună că el înțelege de ce se simte Izvekov jignit, ba chiar că-i pare bine că se simte jignit.

— După cum văd, ești supărat foc. Dar nu te-ai prostit cumva?... Bîjbîi după explicații, cînd le ai aici, la îndemînă. Cum poți să spui că nu-i vorba de trădător? Vrei, nu vrei, trebuie să admiți că i-ai făcut un serviciu trădătorului...

— Dar nu l-am făcut cu bunăștiință! izbucni Kirill.

— Cu bunăștiință! Și nici din ușurință, firește. Întîmplător... Printr-o întîmplare însă pe care noi n-o admitem. Mai ales noi, oamenii de partid.

— N-o să-mi vorbești acum despre îndatoririle membrului de partid!...

— Ba da. Ți-ai călcat îndatoririle, înțelegi? Doar nu era dator Gasilov să se îngrijească de ele, în locul tău.

— Prin urmare, te îndoiești de buna mea credință față de partid?

— Eu nu mă îndoiesc de nimic. Îți spun doar cum te-ai comportat față de buna ta credință.

— N-am pus-o la mezat.

— Nu. Și totuși, ți-a fost pătată. De cine? Ți s-a adus răspunsul mai adineaori, pe tavă.

— Dar și tu l-ai cunoscut pe Gasilov. Sigur că-ți amintești de el...

— Parcă era unu, care se învîrtea...

— Eu l-am întîlnit și mai tîrziu, la Leningrad...

— Asta înseamnă doar că și la Leningrad se învîrtea..

Izvekov se rezemă de spătarul fotoliului. Părea că îi pierise graiul și că nici nu mai încearcă măcar să și-l regăsească. Privea masa, oglinda netedă a cristalului care mai adineauri reflectase chipul lui Ragozin, cel de altădată, al tovarășului înțelegător, și nu al bătrînului acestuia cicălitor și ursuz care se încăpățînează să-i facă morală. Acum, cristalul reflecta lustra din tavan și strălucirea luminii îi îngheța privirile. Totul se schimbase în odaie, iar Ragozin nu voia să înțeleagă esențialul, durerea aceea cumplită

care-l copleşea pe Kirill, nu voia să-l asculte cu prietenie, să simtă la fel ca el. Cum era posibil ca prietenul cel mai bun, vechiul lui prieten, să se îndoiască într-adevăr de buna lui credinţă faţă de ideea căreia, din cea mai fragedă tinereţe, îşi dăruiseră amîndoi toate puterile?

— Buna credinţă? repetă Kirill vorbind ca pentru sine. Gîndirea formează convingerile. Visul e făurit şi el de gîndire, de imaginaţie. La îndeplinirea scopului te îndeamnă inima. Dar buna credinţă? Cînd respiri, nu te gîndeşti că fără aer ai înceta să exişti. Convingerile, scopul, visele există atîta timp cît le eşti credincios, cît trăieşti numai pentru ele. Buna credinţă e ca respiraţia. Dacă o pierzi doar pentru o clipă — te sufoci.

— Dar şi ea poate să sufere, mă înţelegi? obiectă Ragozin. Trebuie să n-o scapi din vedere. E foarte frumos ce-mi spui tu acolo, despre respiraţie şi despre mai ştiu eu ce. Dar ai grijă ca aerul pe care-l respiri să fie curat, nu-i aşa? Dacă nu eşti atent, se găseşte imediat cineva care să ţi-l otrăvească... Un Gasilov oarecare...

— Şi eu îţi spun că este imposibil ca omul să-şi calce buna credinţă fără să observe! se înflăcără Kirill.

— Atunci de ce n-ai observat, pînă nu ţi s-au pus faptele sub nas? Înainte de-a lăuda pe dracu mai ştie cine, trebuia să-ţi aminteşti de buna ta credinţă faţă de partid.

— Părerea ta e că am uitat-o?

— Nu e o părere de-a mea: aşa spun faptele.

Kirill făcu un gest de neputinţă: se învîrteau amîndoi într-un cerc vicios, fără să facă un pas înainte.

Venise aici cu gîndul ca Ragozin să-i măsoare vina cu aceeaşi unitate de măsură ca şi el. Ani şi ani de-a rîndul Gasilov fusese socotit pretutindeni un om de treabă; nici un profet, nici chiar sfîntul duh, n-ar fi putut să prevadă că e un trădător. De ce trebuia ca umbra lui să cadă asupra lui Kirill? Dacă era vinovat că fusese prea încrezător atunci cînd trebuise să fie vigilent, însemna oare că participase şi la actul de trădare? Se aştepta ca Ragozin să spună: nu, vina ta

nu poate fi măsurată cu aceeaşi unitate de măsură. Dar Ragozin nu găsea decît cuvinte aspre, ca și cum de la bun început l-ar fi osîndit fără cruţare. Ca şi cum actul trădării n-ar fi avut loc dacă n-ar fi existat nenorocita de hîrtiuţă pe care scrisese cîndva, undeva, în fugă, bizuindu-se pe ce îi spunea memoria.

— N-are nici o legătură una cu alta! Problema nu poate fi privită aşa, spuse el jignit. E ca și cum s-ar face o legătură între mine şi Gasilov pentru că... ne-am scăldat odată în Volga, amîndoi...

Ragozin tuşi încet şi-şi mîngîie mustaţa.

— Volga chiar că nu are nici o legătură cu discuţia noastră. Dar dacă tu i-ai fi construit lui Gasilov o cabină de scăldat pe Volga, atunci...

— Sau dacă l-aş fi frecat pe spate! interveni cu răutate Izvekov.

— Da, da, continuă Ragozin fără să-și ascundă zîmbetul. Dacă tu, personal, i-ai fi săpunit spinarea la baie, cum ai vrea să nu fi întrebat în ce scop ai făcut-o?

— Toată povestea asta stupidă e pentru mine o nenorocire care mă apasă din greu, iar tu... îl întrerupse Izvekov şi tăcu.

Ragozin îl privea cu aceiaşi ochi zîmbitori. I se vedea obrazul crispat, micşorat deodată, într-un mod curios, şi străbătut de tresăriri m runte, dar nu superficiale, ci ascunse undeva, pe după trăsături. Kirill văzu cum zîmbetul i se stinge, lăsîndu-i pe obraz o lumină difuză, abia perceptibilă, ca aceea care pătrunde în odaie dimineaţa, cînd ridici încet-încet storurile. Poate tocmai pentru că fusese rostit cuvîntul nenorocire, cuvînt care lămurea întreaga situaţie, amîndoi avură o clipă impresia că le reînvie dragostea reciprocă, de odinioară.

— Ne cunoaştem de-o viaţă întreagă şi pînă acum mi se pare că n-am avut nevoie de explicaţii cu privire la buna credinţă, spuse Kirill ceva mai blînd, dar tot cu amărăciune în glas. Ce nu ţi-a plăcut din spusele mele? Că îmi socot devotamentul faţă de partid firesc, aşa cum socot respiraţia? Asta înseamnă oare că nu mă controlez, că nu sînt atent la ce fac? (Zîmbi deodată, deşi poate că n-ar fi trebuit.) Ştii, mi-a venit o

idee... Adică mi-am adus aminte de ceva. Să-ţi spun la ce mă gîndesc?... Pe scurt... Îţi aminteşti, nici vorbă, de răscoala lui Mironov. Povestea din împrejurimile Hvalînskului... Nimerisem atunci la Ceremşani, la un schit de călugări. Pe vremea aceea mai erau încă mulţi oameni de credinţă veche prin partea locului şi călugării îşi făceau slujbele după vechea datină în biserica lor clădită din bîrne. Toată trecătoarea era împînzită de oameni adunaţi de prin cine ştie ce meleaguri, oaspeţi fugiţi de prin oraşe. Schitul avea cîteva chilii a căror izolare era păzită cu străşnicie. Călugării m-au dus la una din ele. Eram comisar şi ei voiau să arate că nu au nimic de ascuns oficialităţilor. O cărăruie şerpuia printre arţarii deşi. Tu ştii cum acoperă arţarii povîrnişurile dealurilor noastre. Pe-o astfel de cărare, printre arţari, am zărit pe povîrniş, abia după ce ajunsesem lîngă ea, o căsuţă scundă. Era făcută din bîrne uriaşe, dar părea o jucărie, atît de frumos fusese clădită — aveai impresia că ar fi încăput în căuşul mîinii. Uşa dinspre tindă era larg deschisă, cea dinspre odaie — la fel. Am strigat, dar nu ne-a răspuns nimeni. M-am urcat în cerdac. În tindă, pe jos, drept în faţa intrării spre odaie, se afla un sicriu de stejar, descoperit. La cap — o pernă turtită, îmbrăcată cu cit roz de care se lipiseră cîteva fire răsucite de păr lung, cărunt. În picioare, sprijinit de peretele din fund — capacul sicriului, cu crucea în opt colţuri, vopsită în negru. Într-un cuvînt, tot ce trebuia, după tipicul monahal. Am încercat să-mi vîr nasul în odaie. Dar tocmai atunci, printre arţarii din preajmă, s-a ivit pustnicul — un bătrînel uscăţiv, pe care pletele cărunte îl înfăşurau ca nişte vrejuri de hamei. Ne-a spus: „Pace vouă" şi ne-a poftit în casă. Am stat de vorbă cu el. Adică de vorbit au vorbit mai mult însoţitorii mei; pustnicul le răspundea prin plecăciuni. La despărţire, am dat mîna cu el şi el a spus iar: „Pace vouă". Mi-aduc aminte că fraza asta mi se părea nelalocul ei: eram în plin război, purtam stea roşie la chipiu. Doar nu putea el să-mi ureze victorie, nu-i aşa? Dar asta n-are importanţă; despre altceva voiam să-ţi vorbesc... L-am întrebat, cerîn-

du-mi iertare pentru curiozitatea mea deșartă, de cînd își petrece nopțile în patul lui de stejar? Și mi-a răspuns (firește, cu ochii în pămînt, după cum le e obiceiul) că nu-și mai aduce aminte. Mai tîrziu, însoțitorii mei mi-au spus că dormea în sicriu de aproape douăzeci de ani. Așadar, de la începutul secolului nostru! Asta m-a mirat: atîta stoicism la un om atît de bătrîn! Asemenea oameni nu cedează, nu dau înapoi!... Asta-i toată povestea. Dar, știi, în ziua aceea m-am simțit deodată foarte bine dispus. Ba chiar am început să rîd. Da, da, am izbucnit în rîs de cum ne-am depărtat de chilie, de cum mi-au spus însoțitorii că monahul doarme în coșciug de douăzeci de ani! M-am gîndit că nici noi n-o să cedăm, n-o să dăm înapoi niciodată! Că nici tăria convingerilor noastre nu e mai mică, ci mai mare decît a bătrînului, cu vechea lui credință cu tot. Că victoria n-o să fie de partea lui și nici de partea celor care i s-au alăturat, că oricît de mulți ar fi ei și oricît ar încerca să ne uimească prin încăpățînarea lor, tot nu vor izbuti să ne înfrîngă!...

În timp ce el vorbea, obrazul lui Piotr Petrovici se întuneca treptat, iar după ce isprăvi, lui Kirill i se păru că oblonul prin care strălucise o clipă mai înainte lumina căzuse greu în jos, închizîndu-se.

— Frumoasă poveste! spuse încet Ragozin. Compari convingerea unui comunist cu fanatismul unui rascolnic! Cu *religia*!

Uimit, Kirill dădu înapoi:

— Compar tăria devotamentului, spuse el. Dîrzenia, perseverența! Cîndva, rascolnicii mergeau în foc pentru credința lor. Iar noi dăm oare înapoi în fața focului cînd ne apărăm convingerile?

— Ce fel de comparație e asta? stărui Ragozin. Ce sens avea dîrzenia lor? Ce apărau?

— Iți dai seama ce întrebi? se miră Kirill.

Dar Ragozin se încăpățîna din ce în ce. Pentru prima oară în decursul discuției, se ridică deodată de pe scaun și se aplecă deasupra mesei, vrînd parcă să arate cu toată fermitatea că nu are de gînd să cedeze.

— Rascolnicii ar fi vrut ca nimic pe lume să nu se clintească din loc. De aceea se ţineau de coşciugele lor. Ar fi vrut ca viaţa să nu fie decît pregătirea morţii, ca totul să rămînă neschimbat. Iar noi vrem să realizăm ce n-a mai existat niciodată. Noi luptăm ca totul să se schimbe, să progreseze, să se transforme. Ei erau gata să-şi dea viaţa — şi şi-o dădeau, ştiu asta — pentru linişte. Iar noi sîntem făuriţi din nelinişte. Ei se duceau la moarte fiindcă — după părerea lor — totul era sortit să moară şi să se înfăţişeze înaintea judecăţii domnului. Iar noi am mers la moarte fiindcă — după părerea noastră — totul trebuie să trăiască. Noi sîntem pentru viaţă, iar ei erau pentru moarte. Cum de nu pricepi atîta lucru?

Ragozin se plimba de colo colo cu un aer hotărît, oprindu-se să sublinieze cîte un cuvînt şi uitîndu-se cu dezaprobare la Kirill.

— Dîrzenia noastră are cu totul altă sursă şi cu totul alte scopuri. Cu nici o altă dîrzenie nu poate fi comparată. Dacă pustnicul tău ar fi dormit o sută de ani în coşciugul lui, încăpăţînarea i-ar fi fost la fel de absurdă şi deci tot nulă. Iar tu, prin comparaţia ta, ridici în slăvi acest nimic!

— Poftim, acum pustnicul meu! oftă Kirill ostenit. Ce tot încerci să mă lămureşti? Doar nu sînt chiar atît de tîmpit. Comparaţia am făcut-o mai mult în glumă decît în serios.

Kirill se ridică.

— Altădată te pricepeai să deosebeşti glumele.

— Trebuie să ştii şi să glumeşti! îi răspunse aproape întrerupîndu-l Ragozin. Dar îndată adăugă ceva mai blînd: Şi apoi, de glume îţi arde ţie acum?

— Ai dreptate, nu-mi arde de glume, dacă pînă şi tu îmi vorbeşti ca unui trădător.

Ragozin îl privi crunt, îşi scoase batista din buzunar, o desfăcu brusc, îşi acoperi capul cu ea şi-şi frecă cu putere fruntea şi chelia, punînd astfel punct discuţiei.

— Aş vrea să te întreb: dacă o fi nevoie, îmi dai o referinţă?

— Dacă au să mă întrebe — n-am să tac,

— Iartă-mă că te-am reţinut cu o discuţie atît de lungă, spuse Izvekov, întinzîndu-i mîna.

Apoi se întoarse şi plecă. Ragozin îl privi din urmă cu un aer de parcă nu s-ar fi aşteptat ca discuţia să se încheie tocmai aici. Pentru el fusese important să se convingă că Izvekov greşise şi nimic mai mult; se convinsese de asta şi nu înţelegea cum de nu apucase să i-o spună lui Kirill. În suflet i se trezi din nou dragostea pentru prietenul lui. Ca şi cum un val de sînge i s-ar fi revărsat deodată în inimă şi ar fi rămas acolo. Întinse braţul ca să-l oprească pe Kirill, dar acesta închisese uşa.

Izvekov părăsise biroul lui Ragozin cu un sentiment diferit de cel pe care îl avusese cînd ieşise din biroul unde, pe neaşteptate, se abătuse asupra lui nenorocirea. De acolo ieşise dezorientat; de aici — deplin conştient că vechiul lui prieten îl respinsese într-o clipă grea. Îşi dădea seama că Ragozin avea dreptate în felul lui. Dar şi el avea dreptate. Se frămînta să descopere motivul pentru care cele două puncte de vedere, amîndouă juste — nu coincideau, ci se opuneau categoric. Şi nu-l descoperea. Dar faptul că punctul lui de vedere just nu coincisese cu punctul de vedere al lui Ragozin, de asemenea just — îi năştea în suflet un sentiment de singurătate pe care nu-l cunoscuse niciodată şi pe care abia îl presimţise despărţindu-se de vechiul lui prieten.

Plecă acasă chiar în ziua aceea. Noaptea, în tren, avu febră şi nu putu să doarmă: era o primăvară rece.

Peste puţin, comitetul de partid al uzinei şi biroul comitetului raional de partid îl puseră în discuţie, iar direcţia uzinei îi propuse să-şi părăsească postul. Peste douăzeci şi şapte de zile (cum le-a mai numărat!) primi decizia să se prezinte la noul loc de muncă. Fusese numit la Tula. Comisia Controlului de Partid nu-l mai rechemă.

Pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, se obişnuise să se socotească „sancţionat“. Şi-şi însuşise o regulă foarte serioasă: să facă ce trebuie şi să rabde inevitabilul.

4.

Cîte nu cuprinde o clipă de amintiri? Ea seamănă aidoma acelei scurte priviri pe care o arunci din vîrful muntelui, descoperind deodată și pădurile, și cîmpiile, și imașurile de pe marginea rîului, şi drumul care cînd se pierde în desiș, cînd taie ca o panglică dealul, și casele adăpostite pe sub cîte un copac singuratec, şi acoperişurile răsfirate prin grădini, și unduirea norilor în zări îndepărtate. Întreaga priveliște e numai pete de lumină şi de umbră, colorată, însufleţită de mișcarea oamenilor, a maşinilor, a animalelor, întoarsă parcă în direcţia în care aleargă veşnicul călător — vîntul. Într-o clipă, ochiul prinde toate amănuntele răvășite, alcătuind din ele un întreg.

Astfel, în goana amănuntelor, într-o frîntură de secundă, Izvekov își aminti, de îndată ce ieși pe poartă și văzu şuviţa veselă de apă, strecurîndu-se prin ţeava cișmelei de la răscruce, toate evenimentele care precedaseră mutarea lui la Tula. Ca nişte scîntei i se aprindeau în creier amintiri importante sau nu, întîmplate demult sau foarte recente, și toate se răsuceau în jurul aceluiaşi ax, ca șuviţa de apă a cișmelei.

Pînă la comitetul regional avea doar cîteva minute de mers. Izvekov era grăbit. În urechi îi mai răsuna încă glasul crainicului care tăiase brusc trecutul de prezent. Dorea să hotărască neapărat ce trebuia luat din trecut în viaţa care începea acum. Ar fi vrut ca totul să fie limpede: să înţeleagă bine ce se întîmplase, să stabilească un plan de acţiune. Dar sufletul îi clocotea și nu izbutea să şi-l stăpînească. Deodată, un gînd neașteptat îl opri locului : „Ce bine că a murit mama!“

Apoi porni repede înainte. Pînă atunci, nu-i venise niciodată în minte un gînd atît de nesăbuit, atît de crud. Regretase totdeauna că maică-sa n-a trăit îndeajuns ca s-o vadă pe Nadia sănătoasă, pășind înainte în viaţă. În ultimii ani ai vieţii ei, Kirill căutase s-o ferească de tot ce-ar fi putut s-o tulbure. Dar izbucnirea războiului nu i-ar fi putut-o ascunde! Iar despre ce i s-a întîmplat Anocikăi ar fi aflat imediat. Bătrîna

ar fi suferit pentru Kirill, pentru Nadia. Fireşte, în necazurile care se abătuseră asupra lui şi care îi aşteptau pe toţi, mama i-ar fi fost un sprijin. Ea ştia să lupte fără să se vaiete. De la ea învăţase el să se stăpînească. Şi totuşi, era mai bine că moartea o scăpase de durerea care se pregătea să treacă sau poate că şi trecuse pragul casei lui Izvekov. Putea oare să pretindă ca umerii încovoiaţi ai mamei să-l ajute să ducă atîta povară?...

...Kirill îşi aminti cum, într-o zi, se stinsese de mîhnire privirea ei veşnic senină. Pricina fusese tot „cazul" acela nenorocit care îi abătuse viaţa de pe un drum principal pe-o uliţă oarecare. După ce îi predase înlocuitorului său lucrările şi se înapoiase acasă, Kirill se apucase să-şi facă ordine în birou, scoţînd toate hîrţoagele care se adunaseră acolo în decursul anilor: schiţe pentru amplasarea utilajelor în secţii, desene în creion pentru diverse planuri, ciornele dărilor de seamă, planurile caselor de locuit pentru muncitori. Crezuse că printre hîrtiile de-acasă s-ar putea găsi unele trebuitoare uzinei, dar constatînd că nu erau decît nişte vechituri de care nu mai avea nimeni nevoie se gîndise să le dea foc. Maică-sa tocmai îl chema la cină.

Erau numai ei doi — Nadia se întorcea tîrziu de la şcoală, Anocika era plecată (trebuia să vină a doua zi). Kirill întrebă:

— Mamă, dumneata mai păstrezi scrisorile mele de pe front şi alte hîrţoage?

— Păstrez pînă şi caietele tale de şcoală, răspunsese ea cu mîndrie.

— N-ai vrea să-ţi mai adaugi la arhivă cîteva hîrtii din perioada cît am muncit aici?

Ea tăcu puţin, apoi îl întrebă:

— S-a întîmplat ceva?

Kirill o privi, apoi lăsă ochii în pămînt.

Nu putea, fără să se simtă tulburat, să vadă cum îi pălesc şi i se subţiază buzele, cum i se întunecă privirea luminoasă.

— Iartă-mă că nu ţi-am spus nimic pînă acum.

— Credeai că n-am observat?

Se sili s-o privească din nou în faţă şi să zîmbească.

— Da...

— E mai greu să ascunzi ceva, decît să spui tot, observă ea, întunecîndu-se parcă şi mai mult.

El îi povesti cele întîmplate. Ea nu-l întrerupse pînă la capăt. Îşi încordase auzul şi stătea atît de liniştită, încît Kirill avea impresia că-i aude bătăile inimii.

După ce isprăvi, mama se ridică şi se apropie de el. Îi trecu palma peste cap, îi ciufuli şi-i mîngîie uşurel părul des, aşa cum îi făcea cînd era mic, cu gestul profesoarei care îşi încurajează elevul; apoi, cuprinsă de-un elan matern, îi strînse capul la piept şi, fără să scoată un cuvînt, se înapoie la locul ei.

Kirill simţea cum îi arde fruntea; nu mai putea să vorbească; ridică din umeri şi o privi cu un zîmbet ciudat, licăritor.

— Tu te-ai înşelat, Kirill. Dar n-ai înşelat pe nimeni. Asta-i principalul.

Faţa ei se însenină, ochii înrouraţi de lacrimi îi străluciră cu mai multă căldură.

— Anocika nu ştie încă? îl întrebă Vera Nikandrovna.

— Am să-i spun mîine.

— Aşa e; nu se poate aşterne totul pe hîrtie, aprobă bătrîna judicios. Cît despre mutat, noi doi sîntem obişnuiţi cu viaţa nomadă.

— Nu e vorba despre mutare, mamă.

— Dar despre ce? Despre munca ta? Oriunde ai lucrat te-ai priceput să fii de folos oamenilor.

Kirill nu-i răspunse şi se ridică de la masă. Maică-sa pipăi îngrijorată farfuria cu mîncare.

— S-a răcit. Hai să ţi-o încălzesc.

— Nu mi-e foame. Dacă vrei, adu-mi un ceai.

Porni spre odaia lui, dar se întoarse şi spuse zîmbind, aproape voios.

— Totuşi, mamă, am să depun la arhiva ta de familie nişte planuri ale caselor de locuit. De acum înainte o să lucrez în sectorul gospodăriei comunale.

Maică-sa îl ştia puternic, dar mai ştia că orice forţă se alimentează din surse proprii şi că surse inepuizabile nu există. De aceea e nevoie de mai multe surse. Şi

îşi irosea puterea sufletească pentru familia fiului şi pentru el însuşi. Era făgaşul unui izvor curat, modest, ca tot ce există în natură: niciodată Kirill n-o văzuse plîngîndu-se că i-ar fi prea greu ceva.

„Dar acum, tare greu i-ar fi!" se gîndi el şi se opri iar, dîndu-şi seamă că, de fapt, spusese acelaşi lucru ca adineauri: „Ce bine că a murit"...

„Asta-i egoism curat", adăugă el, păşind mai apăsat şi parcă furios. „Mie mi-ar fi fost tare greu să-i mai port de grijă şi mamei acum. (Se opri din nou). Vai, ce prostie! Dacă ar fi trăit ea, mi-ar fi fost mai uşor, incomparabil mai uşor. Mama şi-ar fi luat toată grija Nadiei. Doar ea a crescut-o, deşi n-a vrut să admită niciodată asta. Era convinsă că Nadia e crescută de întreaga familie. De întreaga familie? Dar Anocika, era de mirare dacă rămînea acasă trei luni pe an!"

— Asta n-are a face, îi spusese cîndva mama. Dacă Anocika a ştiut să-i inspire Nadiei dragoste şi stimă, înseamnă că ea a crescut-o. Altădată, despre o familie ca a noastră s-ar fi spus că e binecuvîntată. Tu îi dai prea puţină importanţă.

Să-i spună lui că nu dă destulă importanţă familiei! Dacă ar fi găsit alt cuvînt, cînd se simţea fericit şi-ar fi repetat el oare în gînd, pe jumătate serios, pe jumătate încîntat: „o familie binecuvîntată"!?

...Şi, pe neaşteptate, revăzu o scenă petrecută cu mulţi ani în urmă. Se aflau toţi trei împreună: el, mama şi Anocika. Locuinţa lor din Sormovo, cu ferestrele deschise, cu obloanele uşor crăpate, era scăldată în dogoarea zilei de iunie. Era în perioada ultimului iarmaroc de la Nijni-Novgorod. Kirill se reîntorsese de la debarcader, unde îşi întîmpinase soţia. Anocika adusese un buchet uriaş de bujori: se terminase stagiunea şi colegii o petrecură acasă, sărbătoreşte. Acum alegea pe masă şi aranja în vaze florile — mari de nu le puteai cuprinde în palmă — care-şi risipeau din belşug petalele. Podeaua se acoperise cu un covor de petale albe, roz, roşii ca sfecla; aerul era înmiresmat, dulceag. Anocika rîdea, se interesa cînd de una cînd de alta, despre tot ce-i trecea prin minte, nu asculta

ce i se răspundea, povestea ce făcuse, se întrerupea ca să pună alte întrebări.

— Ce mai e nou pe la voi, Kirill? Poți să nu-mi răspunzi, că știu! Am citit tot! (și, cu glas de crainic): Lucrările de bază pentru restabilirea traficului fluvial de pe Volga s-au terminat. Au fost puse bazele motonavelor moderne. Sînt date în exploatare noi capacități de producție... Nu zău, e de nesuportat! De unde ați luat limbajul acesta, tovarășe Kirill? Închipuie-ți numai ce s-ar întîmpla dacă aș spune de pe scenă: „De ce capacități de producție dispuneți, tovarășe inginer?“

Lăsă florile, făcu cîteva piruete prin odaie, cu brațele întinse, căutînd parcă să cuprindă cu ele un spațiu din ce în ce mai mare: „Două capacități de producție... cinci capacități... ce-i asta?“ Și deodată se opri.

— Punct! Eu dau mereu din gură, iar voi nici nu mi-ați spus nimic, nici măcar despre Nadia!

— Și Nadia ta pune în funcțiune noi capacități de producție, rîse Vera Nikandrovna. Acum cîteva zile, cînd a venit de la grădiniță, m-a întrebat: „Bunicuță, spune-mi te rog, capitaliștii sînt alungați sau se fac oameni?“...

— Grozav! exclamă Anocika rîzînd și-l îmbrățișă pe Kirill. Cînd te gîndești că n-a împlinit încă nici șase ani! Ce-are să fie mai tîrziu?! Și voi ce i-ați răspuns?

— I-am spus: hai să-l întrebăm pe tata; lui, capitaliștii i-au dat destul de furcă.

— Și tu? Ce i-ai spus, Kirill?

— Ce puteam să-i spun? Am lămurit-o că, de obicei, dacă nu se fac oameni, capitaliștii sînt alungați.

Atunci rîseseră cu hohote. Chiar și acum un zîmbet fugar — reflexul clipei fericite de la Sormovo — îi lumină chipul lui Kirill, deși o dată cu amintirea aceasta fulgerătoare îi venise și gîndul că poate niciodată n-o s-o mai audă pe Anocika rîzînd...

Ea nu rîdea prea des; se putea spune chiar că era zgîrcită la rîs. Dar acum, nu se știe de ce, Kirill o vedea numai veselă.

...Nu de mult, avusese sarcina să se ocupe de amenajarea parcului orășenesc: planul straturilor cu flori fusese transformat, tufe noi fuseseră sădite toată primăvara; în jurul pavilioanelor în construcție răsunaseră trilurile ferestraielor și în aer plutise mirosul pătrunzător al uleiului de in fiert. Apoi, la încrucișarea aleilor, fuseseră instalate statuile sosite de la Moscova.

Anocika venise acasă vara. Parcul era în perfectă ordine. Kirill îi arătase rezultatul strădaniilor lui. Într-o dimineață, străbătuseră aleile laterale împestrițate de umbre ușoare. Ideea fusese a lui Kirill: își închipuia că în comparație cu frumusețea naturală a aleilor de care nu se atinsese, decorul din centrul parcului pur și simplu o va fermeca pe scumpa lui musafiră.

Dar, lucru ciudat: Anocika, pînă atunci bine dispusă, sprintenă, cu aerul ei sărbătoresc, fericită că poate să meargă la brațul lui, de cum ajunse pe cărările drepte, parcă trase cu rigla, unde verdeața parcului se ascundea rușinată pe după construcții triumfătoare, de placaj, păru deodată plictisită. Culorile de anilină, nu prea variate, străluceau orbitor în bătaia soarelui și erau atît de vii, încît nimeni nu le-ar fi putut reproșa constructorilor că se străduiseră prea mult să le caute armonia coloristică.

Kirill îi aruncă o privire piezișă și o întrebă:

— Nu-ți place?

— Ție îți place?

— Eu te întreb și tu-mi răspunzi tot cu o întrebare!

Anocika izbucni în rîs, îl trase de mînecă și-l sili să se întoarcă.

— Nu ți se pare că ai mai văzut undeva zeița asta cu vîsla în mînă? spuse ea cu un aer candid, arătîndu-i o statuie de ipsos, o fată voinică, cu forme de invidiat, care demonstra clar ce avantajos pentru sănătate e canotajul.

— Firește, nu e originală, răspunse Kirill, grav. Dar ce importanță are? Venus din Millo a fost imitată și mai des și n-are nici brațe măcar.

— Asta de-aici însă, cu toate că are brațe, ba mai ține și o vîslă în mînă, e o Venus ratată.

— Nu știu ce ți se pare ție ratat. Formele sînt forme, zîmbi Kirill. Și-apoi, nu eu sînt sculptorul.

— Dar gustul nu-i al tău? stărui Anocika.

— E mai degrabă al lui Pavel.

— De ce al lui Pavel?

— Fiindcă l-am rugat pe el să se intereseze la Moscova unde s-ar putea cumpăra niște statui pentru parcuri. El a vorbit cu prietenul lui, Vanea Ragozin. Ragozin l-a dus într-un atelier și acolo au ales împreună un număr de statui, pe care eu le-am comandat.

— Le-ai comandat fără să le vezi?

— Ce rost mai avea? Știam ce cumpăr. Chiar tu ai spus că ai mai văzut undeva sportiva asta. La Nijni, la Otcos, nu-i așa? o întrebă el, căutînd prin duioșia tonului să-i amintească plimbările lor de seară pe malurile Volgăi.

— Bine ar fi dacă am fi văzut-o numai pe Volga! Dar vîsla zeiței noastre poate fi văzută și acolo unde nu s-a pomenit vreodată barcă! Pînă și în pustiu.

— Sortimentul nu e prea variat, o necăji Kirill. Trebuie să ne mulțumim cu ce avem.

— Cum adică: trebuie să ne mulțumim? se aprinse Anocika. Oare verdeața și florile simple nu sînt mai poetice decît parodia asta a Versailles-ului? De, dumnealor au neapărată nevoie de antichități în costum de baie!

Expresia îi plăcuse grozav lui Kirill; privind fața luminoasă a soției, o duse mai departe, rîzînd și ținînd-o de vîrfurile degetelor, ca odinioară, în anii tinereții.

Firește că discuția lor despre gust nu se putea încheia numai cu glume. Și apoi, Kirill era obișnuit să ducă pînă la capăt pînă și discuțiile glumețe. O bancă, așezată la oarecare distanță de pavilioanele colorate strident, le veni în ajutor.

Tăcură multă vreme ascultînd foșnetul frunzelor de mesteacăn atinse de adierea sfioasă a vîntului de dimineață. Kirill își puse palmele pe umerii soției. și gestul lui împăciuitor trezi în sufletul Anocikăi un

simţămînt cunoscut: ştia că el vrea să-i spună tot ce are pe inimă.

— Nici nu mă gîndesc să susţin că parcul nu putea să fie amenajat mai bine, mai frumos. Ai dreptate. Dar un decor, oricît ar fi el de sărăcăcios, sileşte oamenii — cum să spun? — să se poarte mai frumos. Nimeni nu rupe flori sădite special. Nimeni nu dărîmă statuile aranjate special. E interzis să rupi florile şi să dărîmi statuile. De fapt noi nu sîntem decît nişte educatori. (Zîmbi). Ai putea să spui că pentru educaţie trebuie să le oferim oamenilor exemplare bune, că n-are nici un rost să le dăm modele de prost gust. Şi, fireşte, ai avea dreptate. Dar, ce zici: să le interzicem teatrelor mediocre să-l joace pe Shakespeare, numai pentru că sînt mediocre?

— Nu, nu! se cutremură Anocika. Nu trebuie să interzicem nimic! Dar avem datoria să aducem pe scenă numai actori buni.

— Totuşi, pînă una alta, avem mai mulţi actori proşti decît buni, nu-i aşa?

— Pînă una alta — da! aprobă ea convinsă şi, imediat, pe un ton bătăios, îşi negă cuvintele: actorii proşti au să fie, probabil, totdeauna mai numeroşi decît cei buni.

— Asta o spui din trufie, glumi el. Cu timpul, sînt sigur că vom avea din ce în ce mai puţini actori proşti. Dar deocamdată... Vezi tu, „deocamdată“ ăsta e tare viclean, se întrerupse el. De fapt, sîntem nevoiţi să alegem ce e mai bun din ce există. În toate domeniile. Iar antichităţile noastre în chiloţi de baie, cum le spui tu, sînt tot ce avem mai bun... în materie de statui, fireşte. Şi nici parcul nu e chiar aşa de urît. Degeaba rîzi, zău.

— Nu te supăra, zîmbi Anocika. Înţeleg foarte bine arta asta a ta... Ştii cum îi spune Nadiuşka? Arta asta „neplastică“.

— Mulţumesc... Totuşi lucrurile nu sînt chiar atît de simple. Ar fi bine dacă am avea din ce să alegem ce-i mai bun. Dar care ne sînt posibilităţile? Ştii, pe vremuri, înţelegeam altfel o mulţime de lucruri, fiindcă le priveam altfel. Cine lucrează multă vreme

în industrie, îşi formează anumite păreri despre unele lucruri. În industrie, totul progresează. Pînă şi muncitorul leneş vrea, nu vrea, trebuie să se supună progresului general; altfel se duce pe copcă. Iar muncitorii cei buni merg în fruntea progresului şi-l silesc să-i urmeze. Muncitorii buni sînt mereu întrebaţi: se poate face mai mult, mai repede, mai bine? Se poate, răspund ei, dacă avem bani, oameni şi cap pe umeri. Li se spune: o să avem de toate, şi bani, şi oameni — poftim un plan nou, îndepliniţi-l! Munciţi într-un stil nou. Şi oamenii muncesc mai repede, mai perfecţionat, şi-i silesc pe toţi să muncească mai bine. Încearcă numai să rămîi codaş! Încearcă să dai planul peste cap!... La început, cînd am venit aici, credeam că munca în cadrul oraşului e mult mai largă decît cea de la uzină. Ţi-aduci aminte? Îţi spuneam: uzina înseamnă producţie, oraşul — înseamnă viaţă. În uzină e numai o parte a întregului. În oraş, e întregul. Aici, oamenii se nasc, învaţă carte, întemeiază familii, se hrănesc, îşi făuresc o viaţă personală, caută fericirea, visează aşa cum nu visează nicăieri în altă parte şi muncesc în uzine, fabrici; în fiecare ulicioară, sub fiecare acoperiş, se odihnesc, se distrează, îmbătrînesc, sînt bolnavi, se caută, deprind obiceiul de-a trăi ca într-un stup, laolaltă. Aici, lumea e atît de divizată şi de unită în acelaşi timp, încît oraşul nu poate fi comparat cu nici un fel de producţie, fie ea alcătuită din mii de procese. E de-ajuns să rosteşti cuvîntul „viaţă“ şi ne imaginăm imediat oraşul. Şi nu numai noi, orăşenii. Astăzi, poate, chiar mai mult neorăşenii... Noi trebuie să-i dăm un suflet nou oraşului pe care l-am moştenit, pe care l-am smuls istoriei cu preţul sîngelui celor mai buni dintre noi de dragul tinerei vieţi... E un plan măreţ. Un plan titanic.

Vorbea rar. Îşi depăna cu glas tare firul gîndurilor pe care le repetase de nenumărate ori, în tăcere. Anocika îl asculta, neclintită. Nu-i deranja nimeni, nu trecea nimeni pe lîngă banca pe care şedeau: era într-o duminică dimineaţa, foarte devreme.

— Cînd am sosit aici, mă gîndeam să-mi încep munca în stil mare, cu planul pe masă, ca la uzină. Dar fie-

care muncă pe care o faci mai are, în afara planului evident, şi unul ascuns: planul posibilităţilor, planul real. Condiţiile obiective nu sînt o scuză. Pentru ele sîntem aspru certaţi. Şi e bine aşa. Dar asta nu înseamnă desfiinţarea realităţii obiective. Ea există. Noi nu chemăm lumea la negarea ci la transformarea ei... Şi eu, eu transform realitatea aceasta obiectivă a noastră, din Tula... În ce fel? Să-ţi spun...

Kirill tăcu, privi iscoditor într-o parte.

— Nu ştiu de unde să încep. Dar asta n-are nici o importanţă, zîmbi el. În anul cînd ne-am mutat aici, construcţia de locuinţe a sovietelor locale nu depăşea Zarecie și volumul ei era de trei ori mai mic decît volumul construcţiilor individuale de la periferii, din Miasnovo, Rogojinsk și celelalte suburbane. Peste un an, după ce m-am înhămat la căruţă, am construit de zece ori mai puţine case decît constructorii individuali. Anul trecut însă, am construit de optzeci şi două de ori mai puţin. Mi-e și rușine să spun: toate construcţiile noastre nu ating mai mult de două sute de metri patraţi de suprafaţă locuibilă. În decursul acestor patru ani, fondurile alocate pentru construcţii de către întreprinderi, instituţii și cooperaţii ne-au luat-o cu mult înainte, nouă, celor de la gospodăria comunală. Dar și fondurile acestea au rămas cu mult în urmă faţă de fondul construcţiilor individuale care — fiindcă veni vorba despre el — anul trecut a depăşit de două ori fondul construcţiilor de școli, spitale și locuinţe alocat de toate uzinele, la un loc. Asta înseamnă că în acești patru ani, gospodăria comunală n-a făcut altceva decît să piardă teren. Pe noi ne strîngeau de gît fără cruţare alte necesităţi, mult mai urgente. Gîndește-te numai că toţi cei care își construiesc case trebuie să fie deserviţi de oraș. Iar la noi mai există încă și astăzi conducte de apă făcute din lemn și nu sîntem în stare să le înlocuim cu conducte metalice. În fiecare an, planificăm pierderi de apă. Anul trecut, ne-am depăşit cu brio planul. Şi ce facem cu rîul nostru, cu biata Upa? În decursul unui singur an am turnat în ea, fără să facem lucrări de drenaj, aproape patru milioane de metri cubi de apă, provenită din canalele

de scurgere! Aşa păţim cu toate lucrurile de care ne apucăm: podurile, drumurile, spălătoriile, băile... Şi mai ales casele!

Kirill îşi întrerupse o clipă firul lent al povestirii, apoi continuă ceva mai uşurat parcă:

— Ştii, mă gîndesc din ce în ce mai mult la case mici. La case ruseşti, cu doi pereţi despărţitori. Sînt mult mai ieftine şi se construiesc mai rapid. Mă gîndesc că ar trebui construite cartiere întregi, cu păduri, cîmpii, cu lacuri artificiale, locuri de patinaj pentru copii, iarna.

— Cred însă că aceste vile sînt neeconomice, îl întrerupse Anocika luînd un aer de planificator cu spirit critic.

El îşi dădu imediat seama că glumeşte, dar ţinu să-i explice serios:

— Închipuieşte-ţi că nu. Fireşte, dacă ar fi vorba de case boiereşti, s-ar schimba lucrurile. Am calculat tot. Rezultă că pe o aceeaşi suprafaţă de locuit, construcţia şi întreţinerea caselor — adică a cutiilor cu multe etaje, deci pe verticală — costă mai mult decît construcţia şi întreţinerea unui complex de clădiri mici, pe orizontală. Gîndeşte-te numai la scări, la ascensoare, la planşeurile dintre etaje, la subsoluri, la fundaţiile adînci... Construcţiile mici n-au nevoie de toate acestea. Cu cît o casă e mai înaltă, cu atît necesită mai mult metal. Încearcă să măsori lungimea ţevilor de apă, de calorifer, a balustradelor, a carcaselor de beton armat, a grilajelor pentru balcoane şi aşa mai departe. Metalul acesta ar ajunge cu prisosinţă pentru un cartier întreg de case mici.

— De tip sătesc, obiectă Anocika, privindu-l cu coada ochiului.

— De aşezări tip. Confortabile. Aşezări care ar întrece în toate privinţele nu numai satul, ci, în primul rînd — oraşul. Aşezări fără praf, fără fum, fără zgomot, fără îmbulzeală. Fără bătăi, ca în locuinţele comune. Şi nu e vorba decît de planificare, de amplasare. De îmbunătăţirea condiţiilor de trai. De caracterul urban al construcţiilor...

— Dar atunci toate clădirile s-ar lăţi, obiectă Anocika sceptică. Cît pămînt ar trebui pentru asemenea aşezări?

— Şi crezi că n-avem destul pămînt? Doar nu-i vorba să-l speculăm. Fireşte, nici să-l irosim fără rost.

— Şi transportul? Dacă aşezările tale orizontale se vor întinde pe kilometri...

— Asta-i ceva înfiorător! Oraşele gigantice sînt supraaglomerate, în mod absurd, cu obiective industriale, iar locuinţele se construiesc în aşa fel încît un orăşean nu poate ajunge la locul de muncă în mai puţin de două ore. Şi ne mai plîngem de greutăţile transportului! Trebuie să încetăm de-a mai locui de-a valma. Aşa, se va simplifica şi problema transportului. Totul e să păstrăm proporţia între industrie şi locuinţe, să le amplasăm după un plan bine întocmit. Să le cuprindem într-un mare plan de stat!

— Într-un vis, zîmbi Anocika.

— Da. În bătălia pentru realizarea visului, confirmă el cu asprime în glas. Apoi, continuă cu o grabă neobişnuită la dînsul: Şi mă înjură. Cine? Toţi cei care au nevoie de apă, de locuinţe, de tramvaie, de poduri, de curăţirea lăzilor cu gunoi, toţi cei care se duc la baie, la frizerie, la dispensare, toţi cei care zac prin spitale, prin casele de naştere, toţi cei care locuiesc în barăcile trecute în registrele noastre la rubrica „cazuri de extremă gravitate". Cetăţenii. Orăşenii. Şi au în orice caz dreptate. Atîta doar că eu, personal, nu pot să-mi reproşez nimic. Cînd mă întreb dacă fac tot ce e cu putinţă, îmi răspund cu conştiinţa împăcată: da, fac tot ce e cu putinţă. Munca mea, aşa cum a fost concepută, sau, mai bine zis, munca asta de neconceput pe care o fac, munca asta este criticată de comitetul executiv care mă trage la răspundere în fiecare şedinţă. Dar numai să deschid gura, să pomenesc de mijloace, de oameni, de faptul că şi gospodăriei comunale trebuie să i se dea un avînt mai mare, nu să fie sprijinită pe ici pe colo cu proptele putrezite — numai să deschid gura! Parcă n-am încercat? Au rîs de mine. Vrei să umfli problema comunală şi nu eşti în stare să îndeplineşti nici măcar planul mărunt care ţi s-a

dat! De ce atunci, dacă nu-mi îndeplinesc planul, nu sînt dat afară din slujbă? Pentru asta aş fi fost scos de bună seamă din orice uzină. Ştii de ce? Fiindcă nu poţi construi case fără cărămizi sau fără lemn de construcţie şi fără dulgheri, fiindcă nu poţi aduce apa în case fără ţevi, fără lăcătuşi, fără săpători. Realizarea planului e prea puţin asigurată; de aceea planul e în mică parte îndeplinit. Toată lumea ştie asta. Şi se mai ştie, de asemenea, că fără o schimbare radicală, categorică, în felul cum e abordată problema comunală în ansamblu, nu se poate vorbi de un plan mare. Eu ştiu foarte bine că planul acesta mare va veni. Şi niciodată n-o să fie prea devreme. Dar nu trebuie să vină nici prea tîrziu. Iar azi... Azi, tovarăşe Izvekov, trebuie să mai aştepţi. Visul tău, pînă una alta, e irealizabil... Pînă una alta...

Kirill se opri, în sfîrşit. Fireşte, gîndurile îşi urmau cursul, dar el nu făcea o dare de seamă în plenara comitetului executiv — de altfel, pentru plenară, cuvintele nu i-ar fi fost potrivite — iar pentru nevastă-sa ar fi putut să vorbească mai pe scurt.

Anocika îi mîngîie cu duioşie mîna. Kirill o întrebă:

— Ce ai? Ţi-e milă de mine?

— Cum să-mi fie milă de-un bărbat ca tine? îi răspunse ea, strîngîndu-i cu putere degetele.

Kirill se ridică. Anocika părăsi şi ea banca şi porni alături de el.

— De, dacă ar putea şoimul să se înalţe în tării ca vulturul! făcu el, îndreptîndu-şi spinarea şi privind în preajmă. Orice ai spune, bunurile materiale se înmulţesc mereu. Şi, cu cît se înmulţesc, cu atît le simţim lipsa...

Anocika izbucni din nou în rîs.

— Dragă şoimule, despre vultur şi despre bunurile materiale care se înmulţesc ai vorbit prea des ca să nu cred că te-a istovit de tot neputincioasa ta gospodărie comunală!

— Crezi că nevoile Tulei îmi acoperă tot restul lumii? Eu văd cum progresăm şi ştiu că vom progresa mereu. Dacă nu ne vor împiedica...

— Cine să ne împiedice? Cine?

...Kirill avea impresia că-i mai aude şi acum întrebarea stăruitoare, tresărirea de alarmă care-i curmase atunci rîsul. În ziua aceea vorbiseră mult despre cei care ar fi putut să împiedice progresul, să împiedice desfăşurarea normală a vieţii. De ce oare trebuise ca tocmai Anocika să simtă pe pielea ei, printre primii, să afle direct cine putea să împiedice, cine a împiedicat progresul? De ce? Ce-o fi cu ea? Ce face ea în clipa asta, cînd el îi aude aievea glasul, rîsul, cînd o vede atît de clar cum n-a mai văzut-o niciodată, de cîte ori s-au despărţit? Ce-o fi cu ea, se întreba el într-una; iar amintirile i se luau la întrecere, i se învălmăşeau, i se desprindeau unele de altele şi i se împleteau din nou strîns, în jurul senzaţiei nemaipomenite care îi întrerupsese dintr-o dată firul ideilor conştiente: ne aflăm în plin război. Sîntem în război.

Şi totuşi, întrebarea — inutilă în clipa aceea: ce a realizat în patru ani, de cînd este la Tula? — nu voia nici în ruptul capului să-i iasă din minte! Ce e temeinic, ce a putrezit? Ce-o să reziste la încercare, ce-o să se prăbuşească? Se poate spune că s-a muncit mult pentru viitor; şi totuşi, s-a realizat atît de puţin! Cişmeaua de fontă, ca un semn de întrebare, îşi joacă batjocoritoare şuviţa de apă la răscrucea celor două străzi, de parcă ar vrea să spună: da, tovarăşe Izvekov, s-a scurs un răstimp atît de lung şi s-au făcut atît de puţine lucruri!

Dracu s-o ia de cişmea! Îi răscoleşte atîtea şi atîtea gînduri şi-şi mai şi bate joc: n-ai făcut mare lucru, tovarăşe Izvekov! Ar fi putut, de pildă, să-şi aducă apa în casă. N-ar fi fost nevoie decît de vreo zece metri de ţeavă — cît era distanţa de la cişmea, ca să tragă apa din partea cealaltă a străzii. Binecunoscutul Mihail Antipovici Pridoroghin, care şi-a rezervat un post modest la sectorul de canalizare, îl sfătuise să facă neapărat operaţia aceasta menită să-i aducă un pic de confort. Dar Izvekov nu-l ascultase.

— Nu vreau, pînă nu vine la rînd cartierul nostru, îi răspunsese el. Există nevoi şi mai urgente decît ale mele.

— Zău, tovarășe Izvekov, ești cam de modă veche, îi spusese Pridoroghin.

— Ba eu cred că sînt de modă nouă. Și apoi, chiar tu ai face primul un raport ca să arăți că Izvekov abuzează de postul lui.

— Drept cine mă iei? parase lovitura Pridoroghin, cu un aer extrem de ofensat.

— Drept cine ești, îi răspunsese Kirill, calm.

...De modă nouă. Ce-o mai fi și expresia asta tîmpită, care i se răsucește într-una în creier, fără nici o noimă? Și el trebuie să facă un efort aproape fizic ca s-o alunge împreună cu tot haosul stîrnit în minte după ce-a auzit la radio groaznica știre.

Continuînd efortul acesta, Kirill deschide larg ușa binecunoscută a clădirii de pe strada Comunarzilor.

5.

Nu era singurul care urca scările comitetului regional. În fața lui mergeau grăbiți alți oameni; Kirill le vedea cizmele prăfuite. Se discuta puțin. Glasurile sunau înăbușit.

Ușa sălii stăvilea înaintarea. Pe palierul de sus era înghesuială. Noii-sosiți dădeau bună ziua celorlalți, sporind zumzetul nedeslușit.

Pe lîngă cunoscuți, Kirill întîlni o serie de oameni pe care nu-i mai văzuse pînă atunci. Printre ei se aflau și cîțiva militari tăcuți. De vreo cîteva ori i se strînse în treacăt mîna; cineva îi puse din mers o întrebare care nu cerea răspuns: „Ei, ce zici?“ Frazele erau scurte, scăpate întîmplător, ca rezultat al unor cugetări mai intime, mai importante decît cuvintele rostite.

Rezerva, frazele sobre, tonalitatea scăzută a glasurilor bărbătești nu creau larma aceea firească unei aglomerări de oameni, ci, dimpotrivă, dădeau impresia unei tăceri încordate.

Kirill avea senzația că mai trăise cîndva liniștea aceasta ciudată, făurită din glasuri omenești, că ea corespunde unei anumite stări sufletești, atît a lui cît și a celorlalți. Îmbulzeala sporea. Înaintînd prin

mijlocul mulţimii, spre sală, Kirill cerceta atent figurile celor aflaţi acolo. Avea senzaţia că mai înaintase cîndva aşa, cu paşi mărunţi, înghesuit în prag, umăr la umăr cu tovarăşii lui, schimbînd cu ei fraze scurte, şi că şi atunci domnise aceeaşi linişte încordată.

Deodată, i se ivi în minte Saratovul.

Da, fireşte, acolo trăise, nu o singură dată, scene asemănătoare, cînd se ţineau şedinţe convocate de urgenţă cu ocazia vreunui eveniment extraordinar, iar tovarăşii veneau toţi la aceeaşi oră şi porneau spre aceeaşi sală. Pe vremea aceea, viaţa pe care Kirill o trăia împreună cu alţii însemna frontul războiului civil. Dar acum? Anii de odinioară reînviau sau se repetau aidoma refrenului unui cîntec? Sensul nemuritor al evenimentelor demult apuse, intrate în istorie, trezea ecouri din trecut şi arăta că duşmanul străvechi a deschis din nou frontul, că a sosit iar epoca fronturilor. Şi glasurile acelea stăpînite, liniştea aceea încordată reflectau iar aceeaşi luptă cunoscută dintre hotărîrea fermă şi alarma din suflet.

Cineva îi puse mîna pe braţ. Kirill se întoarse pe cît îi îngăduia îmbulzeala şi privi în urma lui. Suflînd greu din pricina căldurii, Pridoroghin rosti cu glas tare:

— O să mai luptăm, tovarăşe Izvekov?

„Nu cumva noi doi?" ar fi vrut să-i răspundă Kirill, dar se gîndi că prostia e cea mai suportabilă dintre lipsurile lui Mihail Antipovici şi tăcu.

Tocmai ajunsese în dreptul uşii, cînd cineva ceru „să se facă loc" şi toţi se dădură la o parte pe cît le era cu putinţă. Kirill îl văzu pe Novojilov, urmat de-un grup compact de membri ai comitetului regional. Obrazul lat, cu linii cam moi, al lui Novojilov, părea acum mai ferm; culorile vii îi păliseră. Mersul îi era acelaşi — cu umerii drepţi, cu bărbia înainte. Novojilov era înalt şi drept. În clipa aceea însă părea şi mai înalt în vechea lui haină militară, kaki, ajustată pe corp.

Ajuns în dreptul lui Kirill, Novojilov îşi strînse pleoapele, ca şi cum l-ar fi răzbit o durere cumplită

şi clătină uşor din cap, de parcă ar fi vrut să spună că ei doi — Kirill şi cu el — înţeleg situaţia la fel, simt la fel tot ce se petrece. În aceeaşi clipă, preşedintele comitetului regional găsi cu mîna stîngă dreapta lui Kirill şi, strîngîndu-i-o de la încheietură, îl trase după el.

— Cum te simţi? întrebă Novojilov din mers, continuînd să privească drept înainte.

— În ordine, îi răspunse Kirill.

Intrară în sala mai puţin populată decît palierul şi Novojilov îi lăsă mîna. Se priviră în ochi, ceva mai mult decît pe scară; Kirill îşi dădu seama că Novojilov aşteptase un alt răspuns.

— Acum e nevoie de disciplină militărească, spuse el şi, observînd şovăiala lui Kirill, îl întrebă repede: Ce-i cu ai tăi?

— Trebuie făcut ceva pentru nevastă-mea. E la Brest, răspunse Kirill, la fel de repede.

Novojilov se opri şi-şi sumeţi şi mai mult capul; glasul îi suna abia auzit:

— Cum la Brest?

— În turneu, cu un teatru. A plecat ieri cu avionul.

Novojilov porni iar, privind ţintă înainte şi trăgîndu-l de mînă pe Kirill care se încurcase printre scaune. Pe cînd înaintau îi spuse, supărat:

— Ştii măcar cu ce teatru a plecat?

— Cu un teatru din Moscova. Un teatru tînăr.

— Să vii la mine după şedinţă.

Peste o clipă, în sală se făcu linişte. Kirill şedea în primul rînd de scaune. În faţă, cam în diagonală, se afla Novojilov. Preşedintele comitetului regional se apropie de locul lui la masă, dar nu se aşeză ci rămase în picioare, cercetînd sala ca şi cum ar fi vrut să vadă fără să facă apelul dacă lipseşte cineva din front. În sfîrşit, rosti încet dar cu o rezonanţă ciudată cuvîntul obişnuit:

— Tovarăşi!

Kirill ascultă uimit rezonanţa cuvîntului, surprinzătoare pentru clipa aceasta cînd absolut totul trebuia să se schimbe. Cuvîntul era însă cel dintotdeauna. Se obişnuise cu el de-a lungul deceniilor, îi intrase

în sînge. Și dacă acum suna altfel, pricina era numai faptul că el continua să domine, în pofida zguduirilor care clătinaseră din temelii întreaga viață.

Novojilov spuse că deși tovarășii ascultaseră comunicatul transmis prin radio, îi va mai da citire o dată, după text. Începu să citească. Mîna lui ținea cu fermitate foile de hîrtie. Era neclintit, impunător, ca un crainic. Numai buzele i se deschideau și i se închideau amenințătoare, iar ochii — cînd îi ridica de pe hîrtie și parcurgeau sala — aveau străfulgerări de culoarea cerului.

Izvekov simțea cum îi revine stăpînirea de sine. Dar gîndurile își continuau fuga lor ciudată pe mai multe planuri, cînd împlîntîndu-se unul în altul, cînd suprapunîndu-se.

Dacă i s-ar fi cerut să repete ce citea Novojilov — ar fi făcut-o fără greș. Dar în același timp repeta și ceea ce făcuse să-i clocotească mintea cît timp șezuse în fața ecranului rece al aparatului de radio. Sîntem în război, stăruia glasul lăuntric. Acum, ei nu ne vor da curînd o clipă de răgaz. Ei nu ne-au dat niciodată nimic. Noi am luat singuri ce ne-a trebuit. Noi trebuie să luăm singuri totul. Noi putem dobîndi orice, așa cum am dobîndit și în timpul războiului civil. Acum, sîntem iar în război. Ce reiese de aici? Care va fi rezultatul războiului? De unde pînă unde i-o fi venit cuvîntul acesta: rezultat? Războiul abia a început și nu e de loc momentul să te gîndești la ce va reieși din el.

Kirill privea țintă chipul lui Novojilov, cînd mînios, cînd blînd. Așa era Novojilov totdeauna: apăra cu mînia lui binele în numele căruia se ridicase revoluția. Știa să fie prieten bun și era prietenul lui Izvekov. Ce s-ar fi întîmplat cu Kirill dacă Novojilov nu l-ar fi primit să lucreze la Tula?

Cu patru ani în urmă, Kirill aflase pe neașteptate că mutarea i se datora lui Ragozin. Aflase de asemenea că Novojilov îl cunoștea bine pe Piotr Petrovici. Întîlnindu-se într-o zi cu el, Novojilov i se plînsese că vechea lui Tula, cu căsuțele ei de lemn, putrezește; fondurile pentru construcții de locuințe noi erau mici,

populaţia creştea, muncitorii erau tot mai numeroşi. Discutînd cu preşedintele Comisiei de Control despre Izvekov, Piotr Petrovici îşi adusese aminte de necazurile lui Novojilov. Sancţiunea dată de partid lui Izvekov nu deschidea în faţa acestuia perspective strălucite. Ragozin propuse trimiterea lui Kirill la Tula, pe şantierul de construcţie al locuinţelor noi. Preşedintele Comisiei — el însuşi din Tula — răspunsese că n-are de gînd să devină peţitor. Dacă Izvekov mai făcea vreo gafă, el avea să răspundă de două ori, şi în faţa Partidului şi în faţa concetăţenilor săi! Cadrele să hotărască. Ragozin întrebase cadrele. I se răspunsese: să vedem ce va spune Novojilov, căci el va trebui să lucreze cu Izvekov. Novojilov spusese că n-are nimic împotrivă, dar că nu depinde de el, întrucît nu el e cel ce trimite la muncă, ci lui i se trimit oamenii. Pînă la urmă, Ragozin şi Novojilov se înţeleseseră să-l susţină pe Izvekov şi acesta sosise la Tula.

Cînd discutaseră pentru prima oară amîndoi, Izvekov îi istorisise toate amănuntele tristei lui întîmplări şi se numise „sancţionat". Novojilov glumise:

— Nu-i nimic, o să te reeducăm rapid de tot!

Kirill ridicase din umeri a îndoială.

— Din nefericire cel reeducat e totdeauna în inferioritate faţă de cel care îl reeducă: niciodată n-o să-şi ajungă educatorul, chiar dacă ar fi mai capabil decît el, fiindcă, de! e făurit dintr-un material mai prost decît acesta.

— Asta-i bună! rîsese Novojilov, bine dispus. La tine, numai statura cam lasă de dorit; încolo, materialul e bine călit, îl cunosc eu.

— Cîndva, la Piter, am avut ocazia să urmăresc un caz interesant, spusese Izvekov. Am cunoscut acolo un director ameţit de succesele întreprinderii lui. În întreprinderea aceea lucra un contabil, un om foarte priceput în meserie. Dar trecutul lui era pătat: omul avea un mic păcat pe care îl ispăşise în colonia de muncă. La ieşirea din colonie, directorul se hotărî să-l reeducе şi-i dădu un post în serviciul financiar al întreprinderii. Fericit, contabilul făcu minuni; pasionat de munca lui, contabilitatea devenise un

ideal pentru el. Directorul nu mai contenea cu laudele. Cum sosea un oaspete mai de seamă, şi dacă nenorocul făcea ca şi contabilul să fie pe-aproape, directorul îl prezenta: „Faceţi cunoştinţă, vă rog: e mîndria întreprinderii noastre, contabilul nostru şef, fruntaş în muncă, un adevărat erou al muncii, aur nu lucrător; a ridicat nivelul serviciului; e un entuziast al finanţelor... Şi cînd te gîndeşti ce autobiografie are! Există nerozi care îşi rîd de reeducare şi totuşi, el a stat trei ani în colonia de muncă, trimis pentru o afacere nu tocmai curată; a fost hoţ, da, da, hoţ veritabil!"

— Ce tot spui?! îl întrerupse Novojilov uluit. Nu se poate! Asta e poveste!

— Închipuie-ţi că, totuşi, e adevărat. I-am cunoscut pe amîndoi. Directorul mi-a arătat şi mie comoara lui reeducată. Nu i-a ajuns numai că l-a numit hoţ, l-a silit să şi recunoască: „E adevărat ce spun despre tine?"

— Şi celălalt?

— A recunoscut. Şi-a lăsat capul în piept, ochii — în pămînt. „Da, a spus, am avut nenorocirea asta".

— Şi ce s-a mai întîmplat... cu el... cu contabilul acela?

— Nimic deosebit: a căzut în patima beţiei.

Novojilov rîsese, apoi se încruntase.

— Avea şi de ce!

Îşi mijise ochii cu un fel de şiretenie prietenească:

— Asta-i învăţătură de minte pentru mine?

— Nu, am povestit fiindcă a venit vorba despre reeducare, zîmbise Kirill.

— Am înţeles. Cuvintele tale sună greu. Cînd îi spui cuiva o vorbă n-o uită curînd... (Zîmbise). Dar eu n-am de gînd să te prezint publicului ca pe-un merit al meu. Şi te sfătuiesc să nu te mai gîndeşti prea mult la ce ţi s-a întîmplat. N-are nici un rost. Încetează. Asta, frăţioare, e treabă de pseudointelectuali...

Kirill, fireşte, nu putuse să-şi uite cu totul nenorocirea. Dar după discuţia cu Novojilov se gîndise mai puţin la ea: avea de lucru pînă peste cap, iar simpatia discretă a preşedintelui îi dispusese pe mulţi în favoarea lui.

Acum, în neclintirea înghețată a sălii, nu-l slăbea din ochi pe Novojilov, iar memoria scotea la întîmplare din trecut întîlnirile cu prietenul care îi dăduse curaj fie și numai în treacăt, printr-o strîngere de mînă. Kirill nu-l socotea numai prieten ci și salvator, fiindcă era convins că numai Novojilov o va salva pe Anocika. „Vino la mine după ședință" — cuvintele președintelui îi urmăreau gîndurile, pe toate planurile. Dacă Novojilov a spus ceva, el o să facă ce-a spus, are s-o salveze. Cine ar putea s-o salveze, dacă nu el? Numai el este în stare s-o smulgă din foc.

Și Kirill se revăzu deodată în epoca aceea demult, demult trecută, cînd destinul îl pusese pentru prima oară față în față cu Novojilov. De douăzeci de ani nu se mai gîndise cu o asemenea încordare la evenimentele puțin obișnuite care însoțiseră prima lor întîlnire, dar acum, uimitor de repede, amintirea îi străpunse creierul ca un ac.

Era în anul 1921...

... Armatele albe fuseseră zdrobite. Doar pe alocuri, prin cotloanele mai ferite ale cîmpiei rusești, mai țineau piept cîteva bande răzlețe. Izvekov, împreună cu un detașament al Armatei Roșii, fusese trimis să lichideze o bandă în regiunea împădurită a Tambovului. Apoi, pe neașteptate, fusese detașat din armată și numit șef al miliției județene. Acolo îl întîlnise pe Novojilov.

Novojilov era șeful Comisiei Extraordinare (Ceka) din localitate. Cînd discutaseră pentru prima dată între patru ochi, Novojilov îi spusese că, nici vorbă, după ce fusese doi ani de zile comisar în armată, pe front, slujba în miliție o să i se pară neînsemnată. Dar miliția are o situație specială. E mai aproape de populație, cunoaște multe lucruri și poartă o mare răspundere, mai mare decît alte organizații. Auzise Izvekov, întrebase el, de ce fusese arestat predecesorul lui? Nu?

— E în strînsă legătură cu misiunea ta, îi spusese Novojilov. În județ, își face de cap Ivan Șostak. E

de prin partea locului. A fost la albi, apoi a dezertat. Reîntors acasă, a început să îndemne oamenii de prin sate: haideţi cu mine, băieţi, să căutăm dreptatea în codrul verde! A făcut şcoală serioasă în privinţa asta la atamanii lui din sudul ţării! Sîntem tot timpul pe urmele lui, dar banda ne scapă printre degete. Şostak are sprijinitori în toate satele. Acum un an, a cîştigat cu multă isteţime bunăvoinţa chiaburilor: a smuls detaşamentului de aprovizionare un convoi de alimente şi l-a restituit în întregime chiaburilor. Drept mulţumire, chiaburii întreţin întreaga bandă. Am arestat vreo patruzeci de indivizi despre care ştim că au legături cu bandiţii. Şefului miliţiei i-a plăcut o tinerică arestată. La interogatoriu a mărturisit că mîndreţea aceea de femeie îi stăruia în faţa ochilor şi cînd dormea şi cînd era treaz. Cînd arestaţii erau scoşi în curte, la plimbare, el se lipea de-o crăpătură a uşii şi nu-şi mai lua ochii de la ea: o păuniţă, nu alta! Se hotărîse: dacă îi cere să-i înlesnească fuga, o s-o ajute. Într-o zi, femeia i-a vorbit. O fi simţit că oftează după ea. Muierile de felul ei se pricep la de-alde astea. Am vorbit şi eu cu ea. Era, într-adevăr, frumoasă coz, diavoliţa. Azi o vorbă, mîine două, poimîine mai multe; şeful a început să-i facă tot soiul de înlesniri. Apoi, ce mai rămăsese? S-au înţeles să fugă împreună. Dar n-au izbutit: am pus mîna pe ei. La anchetă, păuniţa mi-a rîs în faţă! L-aţi pierdut pe şeful miliţiei, zicea; acum e legat de mine. Cît despre legăturile ei cu banda — a tăcut chitic, n-am putut să scot o vorbă de la ea. Dar am aflat precis că fusese ibovnica lui Şostak încă înainte de plecarea lui la albi. Şeful miliţiei s-a jurat că nu ştiuse nimic despre legătura asta. Dar ce importanţă mai avea? Dacă a ştiut sau nu, lucrurile nu s-au schimbat cu nimic şi nici nu i-a sporit cinstea. Iar cinstea e prima îndatorire a miliţiei. În privinţa aceasta, ca să vorbim deschis, avem şi scăderi, încheie Novojilov.

Izvekov fusese însărcinat cu lichidarea bandei. La puţină vreme după îndeplinirea acestei sarcini, unica pe care o avusese în cadrul miliţiei, fusese rechemat din nou în armată.

Sarcina avea caracter militar; dar războiul prin sate era mai complicat decît cel de pe front: e tare greu să-ţi dai seama de la bun început cine de partea cui este! În aparenţă, totul e liniştit, neted ca în palmă. Calci pe pămînt, ca pe iarbă. Dar sub iarbă mocneşte focul şi nu ştii niciodată unde va izbucni.

De îndată ce află că împotriva lui a fost trimis un detaşament al Armatei Roşii, Şostak începu să manevreze în aşa fel încît să ascundă urmele bandei, răspîndind prin sate ştiri false despre deplasările ei. Izvekov menţinea legătura cu detaşamentul. Şostak îşi concentră toată atenţia asupra lui, căutînd să-l evite şi apropiindu-se tot mai mult de grupul miliţiei. În sfîrşit, iscoadele îi raportară lui Izvekov că banda se va odihni o zi în vecinătatea unui anumit sat. Şostak îşi petrecuse o noapte acolo, în casa unui chiabur notoriu, Voronkin, şi nu era exclus să vină să mai doarmă o noapte tot la el. Izvekov hotărî să treacă la acţiune imediat. Deşi nu dispunea de prea mulţi oameni — numai el şi adjunctul erau călări, ceilalţi nu aveau cai — izbuti totuşi să înconjoare pe înserat satul, dinspre pădure, cu două şiruri de miliţieni. Şi porunci ca uliţa care străbătea satul de la un capăt la altul să rămînă liberă, dar supravegheată în secret de patrule.

Spre seară, unul dintre miliţieni — de felul lui din satul acela — văzu o ţărancă pe drum, o recunoscu, ieşi din adăpost şi intră în vorbă cu ea. Femeia se ducea să doarmă în satul vecin, ca să poată prinde rîndul, dimineaţa, la punctul medical, unde lucra un felcer: o dureau dinţii. Miliţianul n-a putut să-şi ţină gura şi, la un moment dat, a întrebat-o despre Voronkin. Femeia i-a răspuns: de, ce să facă diavolul chel? Chefuieşte...

— Şi acum chefuieşte? întrebase miliţianul.

— Cine-l ştie?

Cu puţin înainte de miezul nopţii, iscoada îi raportă lui Izvekov discuţia din drum. Se vorbea că, pe la amiază, la Voronkin sosiseră nişte oameni necunoscuţi şi că băuseră basamac; dar după căderea serii o luaseră din loc şi se făcuseră nevăzuţi. Operaţia fusese trădată.

Izvekov îl arestă pe milițian pentru că femeiușca, cu dinții ei bolnavi, îl dusese de nas pe el, om sănătos.

Ruptura frontului trebuia imediat reparată. Izvekov strînse mai aproape de sat cele două rînduri de milițieni și, la miezul nopții, porunci să fie condus la casa lui Voronkin.

Ușa i-o deschise stăpînul casei. Kirill porunci să se facă lumină și intră în casă însoțit de doi milițieni, pe cînd ceilalți înconjurau casa. Treziră din somn toată familia chiaburului, dar străini nu existau acolo. Voronkin părea isteț. Recunoscu imediat că, în timpul zilei, veniseră la el niște oameni care îl amenințaseră cu armele („ca domniile voastre, tovarăşe"), îi ceruseră să le dea de băut și să pună pe masă slănină. Apoi băuseră, mîncaseră, îi poruncisseră să-și țină gura („altfel, ziceau că din ograda mea nici cenușa n-o să mai rămînă") și plecaseră așa cum veniseră. Voronkin susținea că nu cunoştea pe nici unul din ei, că li se supusese de frică. De Șostak auzise, dar nu-l văzuse niciodată („M-a ferit dumnezeu!"). Ca să-și întărească spusele, își făcuse cruce în fața icoanelor.

— Uite ce este, Voronkin, sîntem sătui de minciuni, ajunge, deși îți merge gura ca o moară stricată, spuse Kirill. Noi știm tot. Judecătorii au să scoată adevărul de la tine. Acum însă, trebuie să alegi: sau te închidem chiar acum, sau faci ce-ți spun eu. Cu banda lui Șostak s-a isprăvit, e încercuită. Noi acționăm împreună cu Armata Roșie. Lui Șostak nu i-a mai rămas decît să se predea. Ai priceput?

Voronkin îi răspunse, cu îndoială:

— Cum să nu? Dacă e așa cum spuneți — să vă ajute dumnezeu... Și ce poruncă îmi dați?

— Ai să te duci chiar acum la Șostak să-i spui să iasă din pădure ca să ducă tratative cu mine. Să-i spui din partea mea că Armata Roșie n-are de gînd să stea de vorbă cu el, fiindcă are ordin să-i nimicească întreaga bandă. E în interesul lui să se înțeleagă cu puterea civilă, cu miliția. Asta să nu uiți să i-o spui lui Șostak. Ai să ții minte?

— Cum să nu, tovarăşe șef! Dar unde să mă duc eu, acum? Poate îmi arătați dumneavoastră drumul... Că

pădurea e mare, iar noaptea pare şi mai mare. Cui să spun ce mi-aţi poruncit, dacă eu nu i-am văzut de cînd sînt?

— Atunci spune-i nevesti-ti să-ţi dea nişte primeneli şi vreo două pîini pentru drum. Pleci la oraş, la Ceka.

Femeile şi după ele copiii începură să plîngă şi să se bocească.

Voronkin se răsti la ei, le porunci să tacă, se aşeză în faţa icoanelor şi începu să se închine. Apoi se întoarse spre Izvekov şi-şi desfăcu braţele a neputinţă.

— Ori puşcărie, ori moarte! Alege, omule, că ai ce! De cînd mama m-a făcut nu m-am dus noaptea în pădure după ciuperci. Să trăiţi, tovarăşe şef, o să fac precum vă este voia.

— Să nu-ţi dea cumva prin minte să rămîi la bandiţi! Eu aştept aici. Şi nici unul dintre ai tăi n-o să iasă din casă pînă cînd nu te întorci. Nu uita că ai familie.

— Cum să uit! se tîngui Voronkin, luîndu-şi sumanul de pe laviţă şi aruncîndu-şi-l pe umeri. Apoi, după ce-l salută pe Izvekov, se îndreptă spre uşă.

Cîte nu i-au trecut prin minte lui Kirill în timp ce-l aştepta pe Voronkin! Îi cîntărea în fel şi chip ultimele cuvinte, care puteau să aibă atîtea şi atîtea înţelesuri. Orice ar fi făcut Voronkin, o dată cu ivirea lui în pădure bandiţii aveau să capete informaţii precise despre locul unde se află miliţia. Prin urmare, se puteau aştepta la un atac din orice parte.

Cu toate astea, Voronkin se înapoie în zori, aducînd răspunsul lui Şostak. Şeful bandei se învoise să stea de vorbă cu miliţia, cu condiţia ca întîlnirea să aibă loc în pădure, iar parlamentarii să nu fie înarmaţi.

— Cu alte cuvinte, ei să stea cu armele la ochi, iar eu să mă prezint ca un prunc nevinovat, spuse Izvekov.

Voronkin ridică din umeri.

— Eu n-am nici o putere asupra lor.

— Bine; în genere, după cum văd, tu n-ai nici o putere, în nici o privinţă. Totuşi, te-ai priceput să-ţi găseşti prietenii în pădure, n-ai dat greş!

— Nu i-am găsit, tovarăşe şef, ei m-au prins!

Kirill rîse. Apoi se gîndi puţin, îşi desfăcu centironul, îşi scoase diagonala şi-i întinse unui miliţian mauserul.

— Arată-mi drumul, îi porunci el lui Voronkin.

Ieşiră din sat patru inşi — doi miliţieni înarmaţi îl escortau pe Voronkin. Izvekov mergea călare.

Pădurea se mistuise în ceaţă. În preajmă, totul era cufundat în somn şi tăcere. Merseră o jumătate de oră, apoi Voronkin se opri şi spuse că, de-acolo, Izvekov trebuia să meargă singur pe poteca din pădure, unde era aşteptat ca să fie condus la locul de întîlnire.

— Cînd au să mă aştepte?

— Vă strigă ei. O să-i auziţi.

— Tu ştii ce risc, Voronkin, îl preveni Izvekov. Dar şi flăcăii mei (îi arătă pe cei doi miliţieni) ştiu ce să-ţi facă, la prima împuşcătură.

— Cine să tragă în dumneavoastră, tovarăşe şef, dacă vă aşteaptă chiar căpetenia lor? Binevoiţi numai să vă legaţi o batistă albă de mînecă şi să mergeţi la pas.

Izvekov se supuse.

Pe poteca îngustă, năpădită de iarbă, ceaţa părea şi mai deasă. Răcoarea zorilor de septembrie se păstra nevătămată în umbra copacilor. Dar lui Kirill îi era cald. Îşi descheie mantaua şi tunica. De altfel, oricum, trebuia să se descheie fiindcă tunica îi strîngea la piept naganul. Cu fiecare pas, dorinţa de-a se întoarce din drum devenea tot mai stăruitoare. Avea impresia că fusese tras pe sfoară. Întregul plan i se părea copilăresc, naiv. Dar îşi dădea seama că era prea tîrziu să mai schimbe jocul. Pierduse timp. Lăsă dîrlogii din mînă. Calul ocolea copăceii tineri din lăstărişul pădurii, care răsăreau pe neaşteptate din ceaţă. Kirill avea senzaţia că drumul e înghiţit de ape şi că el însuşi se scufundă încet. Privi ceasul. Acul se mişca încet, parcă mai încet ca oricînd.

Deodată auzi un şuierat. Calul făcu un salt într-o parte. Kirill îl struni. Se făcu iar linişte. Kirill porni din nou la drum. Se auzi încă un şuierat. Kirill se opri iar. Ce însemnau oare cuvintele lui Voronkin: „O să-i auziţi“? Se gîndi: „Tîlharii au obiceiul să-şi

vorbească prin şuierături". Rămase locului. Dacă era pîndit din dreapta şi banditii nu puteau să-i vadă batista de pe braţul stîng? Nu se mai auzea nimic. Kirill privea atent urechile calului. Bidiviul şi le ciulea în toate părţile. Apoi, deodată, întoarse botul spre stînga, îl ridică şi necheză scurt, slab de două ori. „A simţit un alt cal", se gîndi Kirill şi strigă nerăbdător:

— Ieşi odată! N-am arme!

Aproape imediat se auzi un foşnet de frunze date la o parte.

Pe potecă se iviră doi oameni. Unul ţinea în mînă o puşcă, celălalt — un browning. Din partea cealaltă răsăriră încă doi, înarmaţi. Tuspatru, ţinîndu-se prudenţi la oarecare distanţă, înconjurară fără grabă calul. Cel cu browning îl întrebă pe Izvekov cine e şi dacă a venit însoţit. Apoi îi ceru să descalece şi unul dintre banditi îi luă calul de dîrlogi.

Îl duseră în pădure, pe-o potecă veche. La cîţiva paşi de locul întîlnirii, legat de-un plop, se mai afla un cal. Omul cu browning sări în şea — era căpetenia grupului. Peste puţin, ajunseră într-un luminiş. Aici, ceaţa se rărise şi era ceva mai multă lumină. Cei patru îl duseră pînă la mijlocul poienii şi-l lăsară singur. Kirill îşi spuse în gînd că poate i-a sosit ceasul de pe urmă şi zîmbi, fiindcă vina era numai a lui. I se părea că stă în faţa plutonului de execuţie.

Peste o clipă, la marginea poienii, drept în faţa lui, se iviră tăcuţi trei oameni care se îndreptară încet spre el, împingînd cu cizmele ierburile înalte, neatinse, grele de rouă.

Cel din mijloc, un bărbat înalt şi foarte slab, cu o mustăcioară neagră, scurtă, cu o pălărie de paie murdară şi cu o manta militară mototolită aruncată pe umeri, se opri şi-şi duse mîna la tîmplă. Izvekov abia îşi stăpîni braţul gata să se ridice pentru răspuns şi clătină din cap. Tăceau toţi. Bărbatul cel înalt îl cerceta pe sub borurile îndoite ale pălăriei, cu ochii lui albaştri, bulbucaţi. Flăcăul din dreapta spuse încruntat:

— Atamanul Ivan Şostak vă ascultă.

Izvekov repetă cuvînt cu cuvînt tot ce avusese Voronkin să le comunice bandiţilor. Şostak nu suflă o vorbă. Statul major al bandei pesemne că nu luase nici o hotărîre. Căpetenia cumpănea situaţia, ascunzîndu-şi gîndurile după împietrirea ca de mort a obrazului său scofîlcit. Deodată, tot obrazul îi tresări, de la ochii mijiţi pînă la gura luminată pe neaşteptate de două şiruri de dinţi inegali, şi căpetenia întrebă cu glas melodios:

— Îmi cereţi să mă predau fără condiţii?

— Cererea mea e potrivită raportului de forţe. Superioritatea este de partea noastră.

— Noi vă cunoaştem situaţia mai bine decît o cunoaşteţi voi pe-a noastră, spuse Şostak.

Se uită la ajutorii lui. Aceştia rînjeau. Faţa atamanului păru din nou încremenită. Şostak continuă, provocator:

— Detaşamentul Armatei Roşii a rătăcit drumul între patru brazi. Cît despre şeful miliţiei, în clipa de faţă se află la cheremul nostru.

— Nu mă tem de moarte şi nu cred că mă veţi ucide, răspunse Izvekov repede, cu răutate. Pe fostul şef al miliţiei l-aţi putut duce de nas cum aţi vrut, dar pe mine nu. De aceea şi zace el acum la puşcărie. Să zicem că m-aţi ucide. Tot o să fiţi înfrînţi şi prinşi. De fugit, nu aveţi unde fugi. În spatele nostru stă Puterea sovietică. Dar în spatele vostru? Puteţi ucide zece oameni, dar veţi fi nimiciţi toţi. Depuneţi armele. Vă garantez viaţa. Dacă unii dintre voi vor fi osîndiţi, îşi vor ispăşi osînda şi se vor reîntoarce acasă, ca oameni cinstiţi.

Cei doi flăcăi rînjeau, trăgînd cu coada ochiului la căpetenia bandei. Chipul lui Şostak rămînea neschimbat. Kirill simţi că sosise momentul să joace cartea cea mare.

— Care din voi n-ar vrea să se ducă de pe acum acasă, să doarmă lîngă nevastă? V-aţi putea duce toţi. Mîine vă prezentaţi şi eu vă predau Puterii sovietice. Cunoaşteţi legea: veţi fi judecaţi şi vă veţi bucura de amnistie, fiindcă v-aţi predat de bunăvoie. Eu răspund pentru fiecare cuvînt pe care îl rostesc acum.

Dacă mă ucideţi, o să fie cu atît mai rău pentru voi. Să nu vă închipuiţi că veţi mai putea tîlhări şi de-acum înainte. Familiile vă sînt în mîinile noastre (Kirill făcu o pauză strategică). Iar cei care n-au familii, au mîndruţe. O să le ridicăm pe toate. Dacă vă predaţi, familiile n-au să aibă nimic de suferit şi vă veţi întoarce la ele.

Tăcu. Şostak nu se clintea. Cu ochii lui bulbucaţi continua să-l studieze pe Izvekov. Apoi, parcă împotriva voinţei lui, întoarse capul spre dreapta şi mormăi mirat, fără să deschidă gura: „Hm?" Pesemne că ăsta era felul lui de-a întreba, căci flăcăul la care se uita îşi pironi ochii în pămînt, fără să-i răspundă.

Şostak îşi scoase pălăria de paie, o flutură în aer ca pe un steag şi, deodată, comandă cîntat, cu un glas subţire, răsunător:

— Li-be-raţi parlamentarul!

— Am să aştept două ore, spuse Izvekov. Să vă prezentaţi cu armele, în ograda lui Voronkin.

— Tratativele s-au sfîrşit! i-o reteză şeful, făcînd un pas înapoi. Ceilalţi îl acoperiră cu trupurile lor. Şostak, peste umerii lor, adăugă rîzînd: E ager flăcăul nostru!

Izvekov fu condus înapoi, pe aceeaşi potecă. I se restitui calul. Trase dîrlogii spre el, îndreptă şeaua, încălecă fără grabă şi porni la pas. Se gîndea: ce înţeles avea comanda „liberaţi parlamentarul"? Să-l libereze pe lumea cealaltă? Aştepta să primească un glonte în spate. Abia se putu stăpîni să nu-şi scoată naganul din sîn ca să răspundă cu foc la focuri. Dar merse mai departe, la pas. Şi numai după ce se încredinţă că se mistuise în ceaţă, dădu pinteni calului şi porni în galop.

Cînd îi văzu pe cei doi miliţieni şi-şi opri calul din goană, un fior îi străbătu spinarea, iar cămaşa, rece ca gheaţa, i se lipi de umeri şi de piept. Le porunci oamenilor să-şi ocupe poziţiile secrete şi să urmărească cu atenţie banda. Apoi, însoţit de Voronkin, se înapoie acasă.

Cele două ore de răgaz, fixate lui Şostak pentru gîndire, şi le petrecu făcînd pregătiri de luptă; la

luptă se aștepta mai mult decît la predarea banditilor. Orele trecură și ei nu se iviră.

— Ce părere ai, Voronkin, or să-și ia zborul prietenii tăi?

— Numai dumnezeu știe ce-au de gînd, oftă țăranul. Eu, unul, nu aștept sfîrșitul lor, ci pe al meu...

— Au să te omoare fiindcă i-ai trădat?

— Așa-s vremurile: se ucide om pe om, negreșit...

Izvekov nu apucă să-i răspundă: adjunctul îi raportă că banda, complet înarmată, cu șeful în cap, ieșise din pădure și se îndrepta spre sat.

Poarta era larg deschisă; în fundul ogrăzii, sub streașină, se zărea mitraliera „*Maxim*" — sprijinul miliției. Șostak se apropie călare și descălecă. Izvekov îi ieși înainte.

— Ați acceptat condițiile?

— N-ai încredere? făcu ironic șeful, privindu-l din nou provocator, cu ochii lui bulbucați.

Tăcură amîndoi.

— O să am încredere după ce veți preda armele.

Șostak tresări, își întoarse capul spre oamenii lui și rămase nemișcat. Izvekov îi urmărea brațul drept, lăsat de-a lungul trupului. Mîna i se lipise de coapsă și stofa subțire, de culoare deschisă, a pardesiului strîns în talie cu un centiron ofițeresc, unduia făcînd ape-ape, sub vîrfurile tremurătoare ale degetelor.

Banditul spuse nepăsător, fără să-l privească:

— Fiecare lucru la timpul său. N-am de gînd să cîștig cine știe ce merite.

Ridică brațul, își ridică pălăria de paie și o flutură pe deasupra capului. Tot detașamentul se puse în mișcare, întinzînd gîturile ca să-l vadă mai bine. Flăcăul cel posomorît — care la tratativele din pădure îi vorbise primul lui Kirill — strigă de pe cal:

— Ascultați, băieți, vorbește atamanul!

Șostak coborî brațul și așteptă să se facă liniște. După mărul lui Adam — care i se profila ca un colț ascuțit pe gîtul slab — se văzu cum înghite de două ori în sec. Apoi glasul lui pătrunzător făcu să răsune ulița:

— Duceţi caii în ogradă, la conovăţ! Toţi pînă la unul, pe jos, după mine, în casă!

Se răsuci pe călcîie, îl ocoli pe Izvekov şi se îndreptă spre cerdac.

În odaie, se aşeză la masa goală. Lîngă uşă, cu capul în piept, stătea Voronkin. Şostak îi spuse cu obişnuitu-i zîmbet fugar care-i schimonosea faţa ca o strîmbătură:

— De ce nu-ţi primeşti frumos oaspeţii, gazdă?

— Aici e gazdă dumnealui — tovarăşul şef, îi răspunse ţăranul.

Izvekov porunci să fie adusă o găleată cu basamac, nişte legume din grădină şi să se taie un berbec. Voronkin, fără să se opună, ba dimpotrivă, înveselit parcă, se repezi prin tindă spre jumătatea casei în care se aflau femeile, ca să facă rost de cele cerute.

Kirill se aşeză lîngă Şostak, în colţul mesei, aproape sub icoane. Atamanul privea tăcut pe fereastră. Încăperea se umplea treptat de oamenii lui. Cei vîrstnici luau loc pe laviţe, lîngă pereţi, cei tineri se îngrămădeau pe lîngă sobă şi în prag. În tindă, înghesuiala era din ce în ce mai mare; ici, colo, prin mulţime, se zăreau chipurile miliţienilor, strînse unul lîngă altul.

Izvekov încercase încă din stradă să socotească din ochi numărul bandiţilor. Nu erau prea mulţi, poate vreo treizeci cu totul; în minte i se trezi bănuiala că nu s-a prezentat întreaga bandă, că un grup ar fi putut să se ascundă, pregătind miliţiei o capcană. Dar din spusele lui Novojilov reieşea că Şostak are oameni puţini şi că puterea lui se bizuia mai mult pe ajutorul chiaburilor. Probabil că Şostak, fără să-şi dea seama, îi sugeră lui Izvekov ideea de a da de băut bandei: dacă refuza să bea, însemna că unelteşte ceva, dacă primea — putea să-i cinstească pe toţi, pînă se îmbătau criţă.

Izvekov cercetă atent figurile celor care intraseră în odaie.

Erau toţi cu mîinile pe arme. O bună parte aveau puşti obişnuite, cîţiva—flinte de vînătoare cu alice, doi — arme Berdan de tipul celor fabricate în secolul trecut.

— Nu-i prea grozav echipată armata ta, îi spuse el lui Şostak.

Căpetenia răspunse îndată, vorbind anume cu glas tare:

— Avem arme, cîte ne trebuiesc! Cu un singur *Maxim* nu ne vii de hac!

— Cu unul singur — nu ştiu, dar cele trei mitraliere ale mele n-ar avea ce-alege.

Folosise un vicleşug şi-i păru rău imediat: zgomotul stîrnit de cizmele şi de armele oamenilor care îşi ocupau locurile se potoli de cum începuse discuţia. Îl auziseră toţi şi în odaie se lăsă o linişte atît de adîncă de parcă încăperea ar fi fost goală. N-avea nici un rost să înceapă cu ameninţările. Şostak îi veni pe neaşteptate în ajutor.

— Dacă-i aşa, şefule, deschide şedinţa pentru reînarmarea noastră, rîse el. N-o să refuzăm *Maxim*-urile tale.

— Ceasul glumelor n-a sosit încă. Armistiţiul n-a fost semnat. Dacă ai adus oamenii — înseamnă că ne-ai acceptat condiţiile şi că trebuie să le îndeplineşti. Fără voia oamenilor, nu te-ai fi prezentat aici.

Toate privirile se întoarseră spre ataman, dar tocmai atunci se iscă o învălmăşeală în tindă: cineva căuta să intre în odaie şi ceilalţi îi făceau loc. Voronkin se strecură înăuntru, cu chelia asudată, cu părul vîlvoi la ceafă, ţinînd în fiecare mînă cîte-o sticlă mare de-un sfert de vadră, cu basamac.

— Tovarăşe şef, am izbutit să fac rost de-o jumătate vadră, anunţă el triumfător. Pînă îl beţi, au să aducă ţăranii altul... Cît despre berbecuţ, îl gătesc femeile, în şură. (Şi se frecă la ochi alungînd parcă o lacrimă).

În urma lui răsări sfioasă o fetişcană îmbrăcată cu sarafan albastru; fata răsturnă din şorţ, pe masă, o grămadă de castraveţi şi risipi în evantai nişte fire de ceapă verde. Femeile începură să aducă stacane şi căni desperecheate, ciobite. Cineva spuse cu glas tare:

— Parcă am fi la parastas, măi băieţi, ce ziceţi?

— Ba în peţit! îl îndreptă un altul, bătăios.

— Să bem în cinstea fetei de măritat! strigă unul.

— Şi cine-i mirele?

— Uite-l colea: șapcă-roșie și-a ales de nevastă pe Ivan-ataman!

Șostak sări de la locul lui. Fața lui slabă pălise și se lungise. Atamanul trase cu zgomot aer în piept, dar își stăpîni glasul.

— Cine mi-a luat locul — să ridice mîna!

Oamenii încremeniră. După ce așteptă o clipă, atamanul continuă cu glasul lui melodios:

— Eu poruncesc — eu răspund. Să se toarne băutură.

Se așeză și-și întoarse din nou fața spre geam. Stacanele fură umplute și, cea dintîi, așezată în fața lui Șostak. Acesta îl strigă pe Voronkin. Țăranul primi stacana, se înclină rînjind în fața lui Izvekov și-i dădu băutura numindu-l „onorate tovarăș". Izvekov împinse stacana deoparte, clătinînd din cap.

Șostak îl întrebă ironic:

— Ți-e silă de noi?

— Nu-mi dă voie slujba să beau, îi răspunse el; și, după o scurtă tăcere: de altfel, pînă una alta, nici n-am pentru ce bea.

Șostak se ridică repede, făcu plecăciuni în dreapta și-n stînga.

— Beți, flăcăi! Să vă fie de bine! Și eu am să beau, ca soarta — mama noastră vitregă — să nu vă bată prea rău. Cum ne-am înțeles — așa o să fie. Pînă ne-om vedea iar!

Goli paharul pînă în fund, cu sorbituri mici, stînd în picioare. Cineva împinse spre el solnița și cîteva fire de ceapă. Apoi, trecîndu-și din mînă în mînă cănile desperecheate, băură și ortacii lui. Castraveții și ceapa prinseră să scîrțîie în dinți. În odaie se stîrni larmă de glasuri, deși oamenii abia dacă rosteau cîte o frază scurtă.

Șostak se apropie de Izvekov.

— De ce nu ne dezarmezi?

— Nu vreau să vă umilesc. Dezarmați-vă singuri.

Banditul se rezemă de masă și-l privi iscoditor, de jos în sus, cu ochii lui strălucitori și ageri.

— Și pe urmă ce-ai să faci?

— Am să-i notez pe toţi şi am să-i las pînă mîine să se ducă acasă.

— Să-i notezi? După buletine, sau altfel?

— Le-ai eliberat tu buletine?

— De ce să le eliberez eu? Revoluţia le-a desfiinţat. N-ai decît să-i scrii după poreclă.

— Un om poate să mintă, dar mai mulţi nu reuşesc, zîmbi Izvekov. Crezi că nu ştim destule despre voi? Să te luăm, de pildă, pe tine. Înainte de război ai fost cîntăreţ bisericesc, nu?

Şostak se rezemă de perete, rîzînd tăcut; apucă un fir de ceapă, muşcă din el, îl mestecă.

— Aşa e, cîntam în corul catedralei din Kozlovsk (rămase o clipă pe gînduri, apoi se uită chiorîş, cu răutate, la Izvekov). Dar tu m-ai hăituit prin păduri fiindcă am fost cîntăreţ?

Aşteptă răspunsul. Izvekov tăcea. Atunci îşi ridică ochii spre tavan şi oftă, cu un aer jignit:

— Am ureche muzicală. Mi-au spus mulţi: învaţă, Ivan; ai putea să ajungi un al doilea Sobinov. Aveam o voce de tenor, catifelată. Şi azi, cînd încep să cînt, oamenii sînt gata să intre în foc pentru mine. Cît despre femei... despre fete... Eh, ce să mai îmi fac inimă rea! Cînd a început războiul, m-au luat la armată. M-a supărat grozav că nu le-a fost milă de talentul meu înnăscut. Apoi, a început...

— De ce ai fugit de la albi? Nu-ţi era viaţa prea dulce?

— Nu mă prea dau eu în vînt după dulciuri. Mie dreptatea îmi trebuie, asta vreau! Dreptatea! răcni el, izbindu-se ameninţător cu pumnul în piept.

— Şi bandit de codru te-ai făcut tot pentru dreptatea ta de eser?

— Nu pentru dreptatea mea, ci pentru dreptatea ta şi a mea; pentru dreptatea ta de om, nu de miliţian, pentru dreptatea lui, pentru dreptatea tuturora, a lumii întregi! Şostak îşi roti braţul spre fereastră şi strigă pe un ton cîntător: Băieţi! Umpleţi-vă stacanele, mişcaţi-vă! Să nu rămînă unul necinstit! După dreptate! Nu simţiţi miros de berbec?

Peste puţin, odaia răsună de larmă cumplită; pe masă apăru al treilea sfert de vadră; în tindă, cineva începea o frîntură de cîntec, altul bătea cu patul armei în podea, altul era prins într-o discuţie. Voronkin se îmbrăţişa cu cineva, un flăcău urla spre muieri, peste capetele celorlalţi, să dea fuga în beci, să scotocească pe fundul butoaielor, poate dau de ceva acrituri, de murături.

Şostak se alarmă; îşi privi oamenii care se îmbătau văzînd cu ochii. Simţea, de altfel, că şi asupra lui basamacul începuse să-şi facă efectul. Se aplecă din nou spre Izvekov.

— Ar fi mai bine să ne dezarmezi. Nu vezi că ni se urcă băutura la cap? Cine ştie ce se poate întîmpla. Oamenii sînt porniţi.

— Nu încerca să mă sperii, îi răspunse Kirill. Mai bine porunceşte să fie depuse armele. Eu n-am nimic de poruncit.

Atamanul căzu pe gînduri. Izvekov îl urmărea atent, neizbutind totuşi, să priceapă ce se petrece în mintea căpeteniei — tiran, obişnuit ca toată lumea să i se supună. I se părea primejdios să lase lucrurile în voia lor şi să aştepte; dar să intervină era poate şi mai periculos: oamenii prinseseră chef de băutură şi-şi înecau în ea amarul despărţirii. Dacă le nesocotea amărăciunea, de furie, puteau să întoarcă macazul şi să renunţe la hotărîrea luată. Se gîndi să mai aştepte cinci minute ca să vadă ce se întîmplă şi se uită la ceas. Şostak îi observă gestul şi se învioră.

— Te temi? întrebă el, cu înţelegere ironică.

— Nu, îi răspunse calm Izvekov. Mă gîndeam doar unde ţi-o fi pierit curajul din pădure. Dacă preasfinţitul vostru sobor a hotărît să vă predaţi, de ce mai întîrzii?

— Nu eşti prost, şefule, rînji Şostak.

Apoi, aproape în şoaptă, dar foarte clar şi sever, întrebă:

— Ce spuneai atunci, în pădure, despre mîndruţe? A mea mai trăieşte?

— Trăieşte. Dacă te ţii de cuvînt pînă la capăt, o să trăiască şi de-acum înainte.

— Şi care e capătul?

— Depui armele acum, iar mîine te prezinţi la sovietul sătesc şi-ţi recunoşti vina.

— Asta nu-i capăt — e căpiţel, murmură Şostak. Buza de sus cu mustăcioară îi tresări, i se strîmbă. Atamanul aşteptă puţin, apoi sorbi din pahar. Faţa i se încreţi a silă, dar se stăpîni şi-i făcu semn cu degetul adjunctului care şedea la stînga lui. Omul se aplecă peste masă.

— Potoleşte-i, porunci banditul.

Flăcăul se ridică, îşi sumese poala tunicii soldăţeşti, trase din teacă pumnalul scurt, finlandez, prins de centură şi ciocăni cu mînerul într-o sticlă goală. Oamenii se potoliră treptat.

— Atamanul vrea să vorbească! anunţă el ursuz.

Izvekov se uita la Şostak. Căpetenia bandei îşi frămînta pe genunchi degetele neastîmpărate; le strînse pumn, se propti cu ele de marginea mesei şi se ridică greoi.

— Să vă mai spun vorba asta, băieţi, şi s-a terminat cu şefia mea peste voi — n-o să vă mai fiu căpetenie. E şi vremea. Oricît ar zbura şoimul prin văzduh, odată şi-odată tot trebuie să se coboare pe pămînt. Noi nu ne-am rugat de nimeni să ne boteze în sînge, dar sînt şapte ani de zile de cînd tot ne-au vîrît cu forţa în cristelniţă. Ne-am umplut de sînge închegat din creştet pînă-n tălpi. De moarte nu ne temem, dar cine o caută cu dinadinsul? Dacă ne-or osîndi sau s-or milostivi de noi — ce-a fost, nu se mai poate schimba. În război, toată lumea strigă despre dreptate, dar învinge cel ce are putere. Eu nu mi-am lăsat conştiinţa să doarmă şi lumea n-are decît să creadă ce-o vrea despre mine. Nu v-am chemat să tîlhăriţi la drumul mare. Voi singuri aţi făcut ce-aţi socotit că trebuie să faceţi. Pentru credinţa pe care mi-aţi purtat-o, mă închin în faţa voastră; iar dacă v-am greşit cu ceva — iertaţi-mă.

Se ploconi pînă ce aproape atinse masa cu capul. Nimeni nu se clinti; oamenii şedeau pe scaune sau în picioare, muţi, cu privirile pironite în pămînt. Şostak îi cîntări pe toţi cu ochii lui ageri; nu întîlni nici o

privire care să-l înfrunte făţiş şi-şi plecă pleoapele înroşite. Apoi, fără zgomot, îşi puse din nou pumnii pe masă, apucă un pahar, dar nu-l răsturnă, ci picură doar cîţiva stropi de băutură tulbure pe scîndurile albe, bine frecate. Atamanul se îndreptă din şale şi ridică glasul.

— Flăcăi, ascultaţi-mi ultima poruncă!

Tuşi sec, obrajii i se întunecară, mărul lui Adam ca o suveică i se ridică pînă sub bărbie, apoi îi recăzu în jos. Atamanul suflă greu:

— Predaţi armele Puterii sovietice!

Ca şi mai înainte, nimeni nu se clinti.

Şostak îl lovi cu piciorul pe Izvekov, îşi făcu în tăcere loc între el şi masă, se apropie de oamenii de lîngă sobă şi-i împinse în lături cu braţele.

— Depuneţi armele, în ordine, băieţi. Armele de foc, armele albe. Muniţiile. Tot. Începeţi!

Îşi desfăcu centironul, trase tocul cu browning-ul şi-l aruncă jos. Scoase din buzunare două încărcătoare pline, se aplecă şi le puse lîngă revolver. Apoi, se căzni multă vreme pînă cînd izbuti să-şi prindă capătul centironului. În sfîrşit, strigă rar:

— S-a isprăvit cîntecul! S-a dus atamanul.

Făcu un pas înapoi şi nu se mai aşeză pe locul lui, ci pe-un capăt de laviţă, cu spatele la Izvekov. Îşi şterse fruntea cu palma, îşi împreună degetele şi-şi lăsă mîinile între genunchi.

Se scurseră cîteva clipe grele. Oamenii păreau încremeniţi. Apoi se ridică primul de la masă, un mujic scund, cu fire cărunte, cel mai vîrstnic din bandă, după cîte părea. Se apropie de sobă, îşi aşeză cu grijă flinta cu alice alături de browning-ul lui Şostak, îşi trecu peste cap cureaua săculeţului cu cartuşe, făcut din pînză murdară, şi spuse cu glas hodorogit:

— Măi flăcăi, dacă ţi-ai dat cuvîntul, trebuie să-l ţii. Nu vedeţi cum se învîrte roata? Nu după cum spune baba, ci după cartea care îţi pică.

Gluma lui simplă îi descătuşă parcă pe toţi; oamenii prinseră să se mişte, să iasă unul după altul, tot mai hotărîţi; unii aruncau armele mînioşi, alţii — le aşezau, împăcaţi. Rapid — în zăngănitul şi scrîşnetul de

oțel al țevilor, în pocnetul paturilor de mesteacăn, în șuieratul și pleoscăitul curelelor — se înălță movila de puști, de pistoale, de săbii. La un semn al lui Izvekov, doi milițieni își făcură drum prin mulțime în odaie și se postară să păzească armele îngrămădite morman.

Ultimul își depuse mauserul cu toc de lemn adjunctul lui Șostak și, dîndu-se înapoi, încercă să se facă nevăzut printre ceilalți, dar Izvekov îi strigă din urmă:

— Hei, tu, finca[1] n-o predai? Vrei s-o păstrezi?

Flăcăul se întoarse, scoase de la brîu pumnalul și-l zvîrli pe masă, în fața lui Izvekov.

— Rămînea-ți-ar în gît să-ți rămînă, șuieră el printre dinți, cu ură.

Izvekov nu se atinse de pumnal.

— Ia-l și pune-l unde trebuie, porunci el, aspru.

Pe flăcău parcă-l izbise cineva peste față. Se apropie clătinîndu-se de masă, luă pumnalul. Se uită o clipă printre gene la Izvekov, apoi deschise ochii mari, cu pupilele încremenite, tulburi, ca de bou, și făcu greoi un pas înainte.

Izvekov scoase naganul din sîn. În aceeași clipă, Șostak sări în fața flăcăului, apărîndu-l cu trupul.

— Ce, îți arde de-un glonț, nerodule? îi strigă el.

Milițianul care se afla mai aproape îl apucă pe bandit de braț și-i smuci pumnalul.

Izvekov se ridică și-și vîrî revolverul în sîn. Se uită la oameni — de data asta stăpîn cu depline puteri — și-i întrebă:

— Mai are cineva arme? Cui nu le-a predat pe toate, n-o să-i meargă bine.

Așteptă o clipă răspunsul, rotindu-și privirea prin odaie.

— Și acum, ascultați la mine. Eram sigur că o să aveți destulă minte ca să faceți ce ați făcut. Trebuia să vă predați, nu exista scăpare. Și nu de frică. Sînteți cel puțin tot pe-atîta de curajoși pe cît sînteți de nesăbuiți. Dușmanii voștri firește sînt albii, nu roșii. Roșii nu-i bat pe mujici cu vergile de oțel. Iar voi sînteți

[1] Pumnal finlandez.

mujici şi ştiţi prea bine că aţi fi toţi biciuiţi dacă i-aţi lăsa din nou pe moşieri să vă încalece. Aţi socotit că, plecînd de la gardiştii albi, veţi scăpa de moşieri. Şi v-aţi înşelat. Chiaburul e şi el tot un soi de moşier, dar ceva mai isteţ. Pentru el sunau trîmbiţele eserilor. De ce-aţi luat armele? Ca să luptaţi împotriva predării surplusului de alimente. Şi cine avea alimente? Hambarele chiaburilor sînt ceva mai pline decît ale voastre. Şi-apoi, şi vremurile s-au schimbat. Noi i-am bătut pe albi. Siberia, Ucraina, Kubanul sînt sovietice. Nu mai e nevoie să se predea surplusul de alimente. Aceste predări au fost desfiinţate. Trîmbiţa eserilor, cu trîmbiţaşul vostru Antonov, s-a spart. Prin ce vă poate ademeni azi chiaburul? De ce să vă bateţi cu bolşevicii?

Tăcu. Oamenii îl aţinteau cu priviri arzătoare, încruntate, imperioase; aşteptau să audă ce va urma şi el simţi că în aşteptarea lor tăcută îşi încordau creierii mai avan decît atunci cînd îşi ascultaseră căpetenia.

Ridică încet braţul, îl întinse înainte, parcă împungînd cu degetul arătător grămada de arme.

— V-aţi aruncat armele la picioarele Puterii sovietice fiindcă picioarele ei stau bine înfipte în pămînt. Şi fiindcă ştiţi că prin foc şi cuţit nu puteţi ajunge decît la crimă. Dascălii voştri v-au învăţat să nu-i recunoaşteţi pe bolşevici. Şi ce-a ieşit din asta? Popii şi arhiereii s-au încăpăţînat să nu-i recunoască. Şi totuşi, azi, în Siberia, se fac slujbe pentru Soviete. Se vede că, mahmuri după beţia dăruită de kolceakovişti, popii îşi cheamă turma să se supună fără făţărnicie puterii stăpînitoare „carele, spun ei, după evanghelie, de la dumnezeu purcede". Ei, dacă popii îi pun pe muncitori şi pe ţărani în rînd cu dumnezeul lor, n-o să-i împiedicăm noi să facă slujbe. Nici miniştrii Antantei n-au vrut să ne recunoască. Dar cînd adunătura de războinici străini, cu corăbiile, cu tunurile şi cu tancurile lor, a fost nevoită să se care din Rusia, Antanta a început să ne vorbească altfel. Astăzi şi Anglia şi Germania şi toţi vecinii de la răsărit fac, în linişte şi pace, negoţ cu Sovietele. Banii sînt ademenitori! Neguţătorul de dincolo de mări o fi făcînd şi

el slujbe, s-o fi rugînd și el lui dumnezeu, dar nu pentru victorie împotriva revoluției noastre, ci, vezi bine, pentru înflorirea afacerilor cu Rusia roșie.

Ceva îl făcu să tacă o clipă și să se uite pe fereastră. Afară, cerul strălucitor și senin de septembrie îți lua ochii, iar vîntul purta peste acoperișurile caselor primele stoluri de frunze aurii, smulse de prin mesteceni.

— Cu marea Rusie roșie! continuă el, domol. Ce-ați mai putea face voi, niște bandiți, niște tîlhari de codru, prin văgăuni și cotloane? Să nu-i recunoașteți pe bolșevicii victorioși? Să vă puneți singuri la zid și să vă dați viața pentru contrarevoluția care a fost învinsă? Nu, asemenea nerozie nimeni n-ar putea să vă bage în cap! Chiaburii au știut să pună pe voi pielea banditului, dar carnea, oasele, creierii v-au rămas de țărani. Aveți ochi ageri, mintea limpede și ați judecat drept: unde să te duci, dacă nu să ieși în uliță și să te închini norodului preacinstit? Că doar norodul i-a recunoscut pe bolșevici, încă în Octombrie. Și a ieșit învingător. Aveți noroc că v-ați recunoscut vina în fața poporului. Altfel nu v-ați mai fi păstrat capul pe umeri... Tu, de colo (Izvekov arătă cu capul), ziceai că ți-a ieșit altă carte decît cea prorocită de babă. N-ai decît să dai ascultare babelor. Dar dacă începi să umbli după descîntece și pe la vrăjitoare, să știi că ajungi sigur la zdup. Mai bine îți pui creierii în mișcare...

— Îmi dați voie! îl întrerupse mujicul cel vîrstnic, tresărind și săltîndu-se pe loc. Îmi dați voie ... șefia voastră tovărășească...

— Ei?

— Am vrea să știm, de-o pildă, cum hotărăște Puterea sovietică în legătură cu seceta din vara asta? Că norodul a și început să flămînzească și iarna încă n-a sosit în sat.

Mujicul, mărunțel și înghesuit între vecinii lui, nu avea loc să se întoarcă și nu puteai să-ți dai seama dacă stă în picioare sau jos. Își ținea căpșorul aplecat pe umăr, ca și cum ar fi încercat să privească printr-o crăpătură îngustă, incomodă, și-și strîngea în palmă bărbuța, lipindu-i firele de gură. Ceilalți se întoarseră

spre el, curioşi. Pesemne că bătrînelul avea în bandă rolul pe care îl au la şcoală unii copii mai poznaşi.

— Şi tu ai vrut să lupţi împotriva foametei cu o flintă ruginită? îl întrebă Izvekov mînios. O să vă silim să munciţi de două, de trei ori mai mult, şi-o să înfrîngem năpasta!

— Asta-i limpede ca lumina zilei, se mai domoli omul; apoi aruncă o nouă privire şi întrebă: Fiţi bun şi mai spuneţi-ne o dată, cum rămîne cu noi? Sîntem iertaţi sau trebuie să ne mai rugăm de iertare? Şi de la ce *distanţă* trebuie să ne rugăm?

— N-am de gînd să repet ce-am mai spus. Legea o cunoaşteţi toţi, răspunse Kirill. Eu mi-am îndeplinit sarcina. Isprăviţi ce se găseşte pe masă, iar cei de prin împrejurimi se pot duce pe la casele lor, să se îmbăieze, să tragă un pui de somn. Cei care sînt din sate mai depărtate rămîn aici, şi-o să facem şi pentru ei foc la baie, în sat. Mîine la amiază vă prezentaţi toţi la sovietul sătesc. Fără înşelătorie! Altfel, o să fie rău...

Aşa îşi sfîrşi zilele banda lui Ivan Şostak.

Ultimul ceas petrecut în casa lui Voronkin se scurse în mare zarvă. Cu îndemînare de vechi artelnici, oamenii împărţiră între ei bucăţile de carne de berbec tăiate mărunt, umplură stacane de toate soiurile, prinseră să cînte cît îi ţinea gura. Voronkin îşi unea glasul cu al cîntăreţilor, plîngea, se linguşea pe lîngă miliţieni, căutînd să afle prin vicleşug dacă scăpase cu bine din jocul periculos şi lăudîndu-şi rolul avut în acest joc.

În aceeaşi zi, Izvekov îl duse pe Ivan Şostak la sovietul sătesc. Şezură alături, în căruţă şi tăcură mai tot drumul. Iar cînd văzu satul în care era dus, Şostak îl întrebă:

— Îmi înlesneşti o întîlnire cu... mîndruţa mea?

— Ai s-o vezi, la prima confruntare.

— Doar ochişorii să-i văd, oftă Şostak. Nu-mi pasă unde. Fie şi în coteţul găinilor.

Şostak se întrerupse o clipă, rîse scurt, apoi se încruntă şi continuă cu un aer jignit:

— Dacă nu eram eu, ajutorul meu ar fi vîrît pumnalul în tine. Ţi-am salvat viaţa. Trebuie să ţii seama de asta.

— Şi vrei dobîndă? N-o să izbuteşti să mi-o smulgi, îi răspunse Izvekov, calm.

— Lua-te-ar dracu să te ia, om nesimţitor! mîrîi banditul.

Izvekov zîmbi. Mai mult nu vorbiră. Dar a doua zi, pe cînd îl preda pe fostul ataman lui Novojilov, Şostak îi spuse drept rămas bun:

— Te-ai ţinut de cuvînt şi i-ai lăsat pe băieţi să se ducă să-şi vadă neamurile. Nu te-ai temut. Şi eu o să mă ţin de cuvînt. Dar să ştii: gratiile nu sînt o stavilă pentru mine. Peste o lună am să fiu liber.

Ştirea că banda fusese prinsă şi predată autorităţilor fără se se tragă un singur foc de armă făcu repede înconjurul judeţului. Numele şefului miliţiei deveni cunoscut şi, în primele zile, se dădu aproape o bătălie în jurul lui: unde să-şi continue munca? Să se reîntoarcă în armată sau să rămînă în noul lui post? Fireşte, armata fusese mai tare.

De atunci începuse prietenia dintre Izvekov şi Novojilov. La despărţire, stătuseră de vorbă amîndoi, o seară întreagă, între patru ochi, şi aflaseră unul de la celălalt tot ce umpluse primii zece ani ai vieţii lor în cadrul partidului bolşevic. Strîngîndu-i cu putere mîna lui Izvekov, Novojilov spusese atunci:

— De azi înainte ştiu că există pe lume doi oameni în care am egală încredere. Primul sînt eu, al doilea — tu.

Mult mai tîrziu, cu totul întîmplător, Kirill auzise că Ivan Şostak se ţinuse de cuvînt şi fugise din închisoare, luîndu-l cu el pe ostaşul care-l însoţea la interogatoriu. Care îi fusese mai apoi soarta, Kirill nu aflase niciodată.

Revăzîndu-se aşa cum fusese la sfîrşitul războiului civil, lui Izvekov îi veni din nou în minte cuvîntul „rezultat“, pe care îl respinsese cu puţin înainte: era oare momentul să se gîndească la rezultatul războiului început abia de douăsprezece ore? Oare n-a spus Lenin că *azi* trebuie să faci treburile *zilei de azi*?

Iată şi cui îi aparţine cuvîntul „rezultat"! Lui Lenin! Sîntem în război (îşi aminti brusc Kirill) şi rezultatul acestui război va decide soarta revoluţiei.

Rezultat înseamnă sarcina războiului, scopul războiului, dictat de sensul lui. Care e sarcina războiului dacă nu victoria?

— Victoria va fi de partea noastră! îşi încheie Novojilov lectura.

Oare nu cu lozinca aceasta a chemat Lenin Armata Roşie la luptă pe viaţă şi pe moarte cînd Denikin ameninţa Tula? Şi n-a spus el că victoria va fi de partea noastră cînd Iudenici forţa porţile Leningradului?

Da, trebuie să te gîndeşti la rezultatul războiului încă din primul ceas, fiindcă el decide soarta ultimului ceas, iar ultimul ceas soarta poporului întreg. Sarcina *zilei de azi* este lupta pentru soarta revoluţiei.

O, nici vorbă, războiul va trezi speranţele adormite ale Voronkinilor; la cele dintîi bubuituri ale frontului ei vor ieşi din ascunzişurile în care s-au vîrît, aşa cum ies rîmele din pămînt pe vreme de ploaie. Cei de teapa lui Şostak îşi vor juca iar în frîu bidiviii pe care binevoitorii lor ocrotitori vor catadixi să li-i pună la îndemînă prin grajdurile sărăcăcioase, pretutindeni unde cei de teapa lui Şostak vor izbuti să găsească vreun ocrotitor.

Dacă revoluţia e silită să poarte război, ea îl poartă totdeauna numai împotriva contrarevoluţiei, se gîndea Kirill. Şi unde poate fi locul lui, acum cînd ţara se ridică pentru autoapărare? Fireşte, acolo unde îşi aflase locul atunci cînd se decidea soarta Revoluţiei: în Armata Roşie. Nicăieri în altă parte: în ea şi cu ea.

Kirill încercă să pătrundă sensul cuvintelor rostite de vorbitorii care spuneau cum trebuie luptat pentru marea cauză a zilei, a ceasului de faţă. Discutarea problemelor camuflajului uzinelor, camuflajului luminilor în regiune şi în oraş, fusese terminată. Isprăvise de vorbit militarul care adusese la cunoştinţă consfătuirii ordinul comandamentului garnizoanei cu privire la verificarea şi pregătirea de luptă a unităţilor de apărare antiaeriană. Comisarul militar anunţase

completarea personalului comisariatelor militare raionale și vorbise despre necesitatea de a se pune la dispoziția punctelor de adunare a mobilizaților clădiri speciale. În sfîrșit, medicul militar, cel mustăcios, împingîndu-și în sus cu degetul ochelarii care-i alunecau de pe nas, ceruse cu glas calm, folosind limbajul temerar al hîrtiilor oficiale, eliberarea imediată de către comitetul executiv a unor permise de control speciale pentru cercetarea clădirilor destinate spitalelor, ca să se vadă dacă sînt potrivite scopului, așa cum fusese prevăzut în planul de mobilizare.

La sfîrșit, se ridică Novojilov, care înmănunchie tot ce spuseseră ceilalți vorbitori, fiecare în felul lui, și atrase atenția celor de față că nimeni n-are dreptul să-și părăsească postul, nici ziua, nici noaptea.

— Nu există lucruri mici și lucruri mari, spuse el. Toate lucrurile sînt mari, dacă se fac la chemarea Patriei. Ceea ce ieri era încă o îndatorire civilă, astăzi a devenit datorie militară. Sîntem datori să dăm glorioasei noastre Armate Roșii tot ce avem; sîntem datori să ne dăruim și pe noi înșine.

„Exact cuvintele mele: ne vom dărui pe de-a-ntregul armatei noastre“, se gîndi Kirill, simțind cum glasul lui Novojilov întinerea parcă și cum și pe el îl cuprinde o emoție tinerească.

— Scumpa noastră Tula, spunea Novojilov, nu-și va păta mîndria istorică de atelier al armamentului rus. Ea va fi un bastion de neînvins în victoria noastră împotriva dușmanului. În toate instituțiile, și în primul rînd în toate secțiile comitetelor executive, va fi introdusă fără întîrziere disciplina militară. (Și, ca și cum l-ar fi ochit dinainte, Novojilov își aținti asupra lui Kirill privirea strălucitoare, ascuțită). Tovarășul Izvekov are sarcina să asigure, în limitele orașului, toate cererile de încartiruire ale unităților militare de orice fel, și să pună la dispoziția armatei suprafețele de locuit necesare.

Președintele Comitetului se opri, apoi se răsuci pe călcîie și, arătînd faldurile roșii, grele și nemișcate, ca de monolit, ale drapelului încununat cu steaua aurie, spuse:

— Brațele noastre sînt tari ca oțelul de Tula. Nici un duşman, fie el de trei ori mai neobrăzat decît fasciştii nemți, nu va reuşi să ne smulgă drapelul din mîini. În dimineața aceasta, inimile oamenilor sovietici au scris cu focul lor pe pînza sacră a drapelului cuvintele: moarte fascismului!

Toți cei aflați în sală se ridicară în picioare ca un singur om, ca pentru prestarea unui jurămînt colectiv. Kirill se ridică şi el şi, laolaltă cu toți ceilalți, aplaudă cu brațele deasupra capului.

Novojilov, urmat de cei de la masa prezidiului, se îndreptă spre uşă. Ceilalți îi petrecură cu aplauze, apoi începură să se îmbulzească spre ieșire.

Izvekov, care șezuse în primul rînd, se afla acum în spatele mulțimii. Larma glasurilor i se părea mai vie, mai sonoră, înaintarea — mai strînsă. În dreptul uşii, trupurile înghesuite şi împinse înainte îl strînseră și-l scoaseră pe coridor. Aşa și trebuie să fie, se gîndi el; totul să se petreacă mai simplu, mai înflăcărat.

Totuşi, ultimele cuvinte ale lui Novojilov îi treziseră un fel de nedumerire; fireşte, nu cele despre drapelul roşu; cuvintele în legătură cu el, Izvekov, cu sarcina lui, i se păreau şterse, uzate, inadmisibil de banale pentru un moment atît de dramatic: suprafața de locuit! Doar nu putuse Novojilov să uite că în tot timpul războiului civil Izvekov fusese comisar în Armata Roşie! Şi acum, ce sarcină i-au dat? Orice maior de intendență poate să distribuie taloane şi permise speciale de control pentru locuințe. Novojilov o fi socotind că un simplu administrator nu va putea face față nevoilor de încartiruire? Dar chiar dacă i-ar fi dat un post de mare răspundere, se poate oare ca el, Izvekov, tovarăș combativ, credincios, cu experiență, să nu mai fie bun decît pentru munca în spatele frontului?

Smulgîndu-se din îmbulzeală, Kirill porni pe coridor. Era convins că peste cîteva minute se vor lămuri toate, şi situația lui, şi numirea aceasta neaşteptată, şi evacuarea Anocikăi.

În sala de aşteptare din faţa cabinetului lui Novojilov, la oarecare distanţă de uşă, doi locotenenţi fumau de zor, învăluind în fumul ţigărilor o femeie scundă, grăsuţă, cu părul strîns într-o panglicuţă mov, care trăgea şi ea din ţigară. Kirill o salută şi-o rugă să-i anunţe lui Novojilov că se află acolo:

— Tovarăşul Novojilov e ocupat. Aşteptaţi.

— M-a chemat...

— Ştiu.

— Mi-a spus să vin imediat după şedinţă.

— Ştiu. Are o consfătuire.

— Îmi dai voie atunci să vorbesc cu el la telefon.

Cei doi locotenenţi se uitară unul la altul. Cel mai tînăr dintre ei, îmbrăcat într-o uniformă nou-nouţă, elegantă, tuşi impunător şi spuse:

— Vi s-a spus doar că tovarăşul Novojilov are o consfătuire.

Kirill îl privi din creştet pînă în tălpi: cum se poate ca băieţandrul ăsta în uniformă să se creadă mai mare în grad decît el, Izvekov? N-o fi cumva de vină faptul că nu poartă nici un semn distinctiv al gradului?

— Eu vorbeam cu secretara tovarăşului Novojilov, i-o reteză el cu un ton aspru, pe care însă nu izbuti să şi-l păstreze pînă la sfîrşit. N-am cinstea să cunosc ce funcţie ocupaţi dumneavoastră aici...

Secretara îl luă de braţ, îl întoarse, politicoasă, făcu alături de el cîţiva paşi, graţioasă, spre şirul de scaune şi, trimiţînd în aer un rotogol de fum, îi şopti:

— Tovarăşul Novojilov e ocupat cu şeful garnizoanei. O scurtă discuţie cu comandamentul militar. V-a rugat să aşteptaţi.

— Şi cît o să dureze consfătuirea? O jumătate de oră? Douăzeci de minute? Am timp să mă reped pînă acasă? Trebuie... (se opri, dar gîndul neaşteptat care îi fulgerase prin minte se şi conturase, precis). Trebuie să mă schimb.

Asta era: trebuia să-şi schimbe hainele. Probabil tocmai uniforma îi lipsea şi trebuia s-o îmbrace imediat. Vechea lui tunică şi pantalonii bufanţi se aflau în cufărul rămas moştenire de la maică-sa. Novojilov venise la şedinţă îmbrăcat cu tunica militară pe care

n-o mai purtase de cine știe cînd. Acum, toți au să-și schimbe hainele. Toți au să-i semene tînărului locotenent. Halal flăcău! Cu ce aere i-a făcut observație! A aflat pesemne că Izvekov va rămîne și de acum înainte îngropat la gospodăria comunală, că n-au de gînd să-l mobilizeze, că nu va fi admis în armată, că nu poate fi admis!

„Sancționat!“ se gîndi el iar, jignit pînă în adîncul sufletului.

Kirill aproape că alergă pe străzi. Ocoli cartierul și urcă scara spre apartamentul lui de la etaj, sărind școlărește cîte două trepte odată.

Abia izbuti să vîre cheia în broască, iar după aceea nu reuși s-o răsucească. O smulse afară și repetă meticulos întreaga operație. În clipa aceea auzi pași pe scară. Descuie ușa, o deschise larg, dar nu intră în casă, ci făcu un pas înapoi, pe palier, și privi în jos.

O femeie cu un teanc de telegrame în mînă urca scara. Kirill dădu fuga pe scări s-o întîmpine. Ea îi întinse un creion, își umezi degetul și scoase din teanc prima telegramă. Kirill semnă fără să se uite la locul arătat de poștăriță.

În clipa cînd privirile i se abătură pe literele șterse și încîlcite ale adresei i se iviră în minte gînduri șovăielnice, dar pline de speranță: „N-a plecat! A rămas la Moscova!“ Întoarse telegrama și văzu un cuvînt pe deplin citeț: „Brest...“ și niște cifre pe care nu mai zăbovi să le descifreze. Rupse cu unghia banderola, desfăcu telegrama și citi: „Am ajuns cu bine. Vă sărut.“

Soneria neîntreruptă a telefonului zbîrnîi în ultima cameră a apartamentului. Kirill alergă sus, trînti ușa, se repezi la aparat. Telefonista îi ceru să nu părăsească aparatul: era chemat de Moscova. Nu cumva s-o fi reîntors Anocika? N-ar fi imposibil. Cu avionul. O fi plecat dimineața și acum e la Moscova. Alaltăieri, cînd îl chemase din capitală, telefonul zbîrnîise la fel. Dracu să le ia de telefoane! Ce tehnică! Au s-o scoată odată la capăt cu ele?

Încercă să-și scoată haina; dădea din umeri, își scutura brațul stîng, cu telegrama strînsă în pumn,

ținînd cu dreapta receptorul la ureche. În casă era zăduf; ar fi vrut să deschidă fereastra, dar era prea departe și nu putea să ajungă la ea.

— Vorbiți, spuse deslușit o voce de alto.

Kirill începu să vorbească. Să strige. Din receptor se auzeau bolboroseli pe toate tonurile care cînd încetau, cînd se transformau în pîrîituri fără sfîrșit, de parcă cineva ar fi sfîșiat încet, lîngă aparat, o bucată de pînză.

— Vorbiți, se auzi din nou.

— La dracu, vorbesc!...

— Liniștiți-vă, cetățene, răsună uluitor de clară vocea calmă a telefonistei.

Kirill se dezmetici și tăcu. Abia atunci îi ajunseră la urechi, foarte încet, niște cuvinte întrerupte ce se repetau ca semnalizările de naufragiu:

— Tată... Tată... Tată... Tu ești, tată?

— Nadia! strigă el. Eu, eu sînt, Nadia!

— Ce e cu mama, tată? răsună glasul fetei, atît de aproape de parcă ar fi intrat deodată în odaia vecină.

— Mi s-a făgăduit că o vor transporta cu avionul, răspunse el dintr-o dată convins.

— De ce s-o transporte? Ce i s-a întîmplat?

— Au să-i dea posibilitatea să plece cu avionul. Mi-au făgăduit.

— Cînd? Și cine ți-a făgăduit?

— Despre asta vorbim noi altădată! Un tovarăș de mare răspundere.

— Îmi ascunzi ceva!

— Nu-ți mai face singură idei. Liniștește-te. Cum ai ajuns?

— Am să caut să fac rost de bilet, tată. Am să mă întorc chiar astăzi. Sau mîine, cel mai tîrziu mîine.

— Ascultă, Nadia, n-are nici un rost să te grăbești. De ce? De ce să te reîntorci?

— Vă dau legătura cu Tula, auzi el drept răspuns.

— Mă auzi, Nadia?

— Vorbiți cu Moscova.

— Păi și așa vorbesc cu Moscova! Nu mă întrerupeți! strigă dînsul. Nadia! Nadia!

— Tovarășul Izvekov? Nu plecați de la aparat, vă dau legătura cu Moscova.

— Nemaipomenit! Vă rog, nu mă mai întrerupeţi!

— Vă dau firul direct!

În receptor se auzi un păcănit scurt, ca de bec care se arde. Glăsciorul disperat al Nadiei străpunse infinitul, ca un semnal de alarmă.

— Tată!... Tată!... Mă auzi, tată!... Ta...

Şi, în aceeaşi clipă, stărui clară vocea cunoscută, calmă, a telefonistei:

— Abonatul e la telefon. Vorbiţi.

Apoi un glas domol, de bărbat, interveni pe fir:

— Tovarăşul Izvekov?... Bună ziua. Te deranjează Ragozin... Da, da, Piotr Petrovici. Nu m-ai recunoscut?... Da, e cam mult de atunci... Nu, nici prin gînd nu mi-a trecut să te uit. Ştiu tot ce faci. Ştiu chiar că acum ai venit de la o şedinţă... Da, am vorbit cu Novojilov. Ce se aude cu artista ta?

Era întrebarea la care Kirill se aştepta din clipa cînd Ragozin îi spusese că nici prin gînd nu-i trecuse să-l uite. Două sentimente diferite i se încrucişară, în mod ciudat, în suflet: bucuria şi teama că bucuria îi e zadarnică. Îi venea să urle de durere. Se sili să vorbească încet, spuse tot ce putea să spună, deşi îşi dădea seama că ar fi fost de ajuns un singur cuvînt: Brest.

— Am să fac tot posibilul. Îţi făgăduiesc, spuse Ragozin. Ţine-te bine. Novojilov mi-a spus că ţi s-a dat o sarcină importantă. Va trebui să munceşti serios. Dar eu sînt sigur că ai să-i faci faţă. Îţi strîng mîna, prietene. Noroc. Sănătate.

— Mulţumesc, răspunse Kirill.

Ar fi vrut să adauge ca în trecut: te îmbrăţişez, dar îl auzi pe Ragozin punînd receptorul în furcă.

Cu cît drag l-ar fi îmbrăţişat, într-adevăr din toată inima! Dacă n-a venit bucuria, a venit măcar speranţa.

Kirill deschise fereastra, trase în piept aerul fierbinte dar binefăcător, care adia dinspre frunzişul des al frasinului din curte.

I se păru că se linişteşte. Doar undeva, în adîncul sufletului, mai stăruia chemarea disperată:

— Tată!... Tată!...

Şi degetele lui răsuceau într-una un colţ al telegramei.

Capitolul al şaptelea

1.

Sosirea Annei Tihonovna Ulina la Brest fusese o surpriză pentru tînărul colectiv dramatic din Moscova. Trupa era formată din artişti tineri, proaspeţi absolvenţi ai institutului de artă dramatică, şi nu cuprindea decît vreo doi sau trei artişti cu stagiu, cărora cei tineri le spuneau „bătrînii". Cu puţin înainte de plecarea din Moscova, artista care interpreta rolurile principale în micul repertoriu al noii trupe se îmbolnăvise. Astfel, se văzu răsturnat întregul plan de muncă, cu „grafice" bine stabilite pentru deschiderea stagiunii, cu repetiţii, cu premiere, cu cheltuieli şi încasări, tot planul acela de activitate complicată şi febrilă a unui teatru, despre care nu ştie şi nici nu trebuie să ştie nimic spectatorul care ascultă din sală cum omul cu favoriţii falsi rosteşte faimoasa replică: „Trăsura e la scară"[1]. Planul era răsturnat, trăsura nu putea fi adusă la scară.

În momentul acela, Ulina se afla la Moscova unde avea de gînd să-şi petreacă o parte din concediul de vară şi unde urma să vină şi Nadia, în vizită la o prietenă care locuia într-o vilă de lîngă Moscova: fetele voiau să se înscrie la facultate.

În prima zi după sosirea în capitală, Anna Tihonovna dăduse o raită pe străzile principale, trecuse în revistă magazinele, se minunase că la Moscova „găseşti de toate", mîncase o îngheţată de fragi, cumpărase vreo şase cărţi poştale ilustrate, înfăţişînd toate acelaşi turn al Kremlinului şi, amestecîndu-se într-un grup de gură cască, privise cum un miliţian amenda un şofer amator care purta pălărie de pai.

Traversînd strada Mohovaia, Anocika se întîlnise cu artista ei preferată, Glikeria Feodorovna Okonnikova — sau tanti Lica — protectoarea ei din tinereţe. Tanti Lica era însoţită de Alexandr Pastuhov. Artistele se întîlniră în mulţimea de pietoni opriţi de stop în

[1] Replică din *Prea multă minte strică* de Griboedov.

mijlocul străzii și tanti Lica o strînse în brațe pe Anocika și nu-i mai dădu drumul cît timp la stînga și la dreapta zburau mașinile, iar pietonii se înghesuiau unul într-altul. În cele cîteva minute, cele două prietene se sărutară de cel puțin cinci ori, își fixară o întîlnire pentru a doua zi, iar bătrîna i-l prezentă lui Anocika pe Pastuhov. Ea îi spuse că joacă în piesele lui şi că — deşi el nici vorbă că o uitase — se cunoscuseră încă de la Saratov.

— Asta înseamnă că pe atunci erați o puștancă! spuse scriitorul. N-am mai călcat prin Saratov de douăzeci de ani... Nu, zău, dar atunci cîți ani...?

Tanti Lica îl puse imediat la punct:

— Ia mai lasă socotelile! E la fel de dulce pe cît era și Anocika cea de altădată!

O limuzină largă şi strălucitoare, zburînd spre lumina galbenă a stopului, trecu atît de aproape de ei, încît Anocika scoase un țipăt de spaimă: vai, ne răstoarnă!

— Cum se poate! spuse Pastuhov, cu desăvîrșire calm. Cum se poate să ne răsturnăm oaspeții, cînd nu izbutim să le venim de hac nici măcar tuturor moscoviților!

Apoi zîmbi amabil și o pofti pe Ulina la vila lui.

Lumina roşie a stopului îi despărți; mulțimea se urni din loc, actrițele se sărutară iar. Pastuhov își luă rămas bun de la Ulina, făcu doi pași, întoarse capul și văzînd că și ea se uită înapoi, strigă:

— Tanti Lica are să vă aducă la mine! Apoi își umflă obrajii şi șopti printre dinți: S-o aduci neapărat, tanti Lica. E o actriță atît de drăgălașă...

Ulina ajunse la hotel în cea mai bună dispoziție sufletească: i se deschiseseră, din prima zi, perspectivele unei vieți interesante: întîlniri, vizite în afara orașului, cunoștințe noi — într-un cuvînt toate aspectele acelea variate, care lipsesc în orașele regionale și mai ales la Tula unde jucase în stagiunea trecută.

În hol, doi bărbați care o așteptau i se iviră în față ca la comandă, își scoaseră pălăriile, iar unul dintre ei dădu imediat drumul unui potop de cuvinte:

— Iubită, scumpă Anna Tihonovna! Ce bucurie, ce fericire, zău, pe cuvîntul meu de onoare! De cîți ani

nu ne-am văzut și totuși, sînteți la fel de fermecătoare, de simplă, de vaporoasă, cu chipul la fel de radios, aveți același zîmbet inimitabil... aceeași lumină în ochi... Vă mai aduceți aminte? Despre dumneavoastră se spunea: în ochii Annei Ulina arde focul cel veșnic... Pe cuvîntul meu de onoare! Faceți cunoștință: directorul teatrului meu... al teatrului nostru. Ce să mai vorbim! Ce teatru!... O să vedeți, pe cuvîntul meu de... Ce cameră aveți, scumpă Anna Tihonovna? Zece optsprezece, da?...

Ulina îl recunoscu imediat pe administratorul de teatru poreclit de actorii mai vîrstnici „să nu-mi zici mie Mișa", și cum în clipa aceea toate îi surîdeau la Moscova, îngădui cu plăcere ca el să-i scuture, să-i strîngă și să-i sărute mîna, îndrugînd vrute și nevrute.

— Să urcăm pînă la dumneavoastră, scumpă Anna Tihonovna. Avem de discutat o singură problemă, deosebit de importantă, dar care se poate rezolva în maximum cinci minute, nici o secundă mai mult! Am să vă dau o noutate realistă, plină de romantism. Poftim, iată și ascensorul! Mai repede, draga mea, tremurăm pentru fiecare secundă a concediului dumneavoastră; știm că sînteți la odihnă, că teatrul din Tula și-a încheiat stagiunea, că mai rămîneți acolo încă o stagiune, că vă cheamă Saratovul, Sverdlovskul, dar că dumneavoastră preferați Tula, ceea ce e cu totul firesc: soțul, familia, domiciliul în oraș, ce să-i faci! Atenție — ușa! Veniți mai aproape de mine! Așa! Pac! Am pornit! Știm tot despre dumneavoastră, dragă Anna Tihonovna, tot...

Într-adevăr, părea bine informat. Dacă a fi administrator de teatru este o meserie, „să nu-mi zici mie Mișa" era adevăratul om al acestei meserii. Să conduci galerele greu manevrabile ale teatrului printre stîncile lipsei de bani și ale eșecurilor; să lupți pentru încasări și afișe, pentru actori — nu pentru cei pe placul conducătorului artistic, ci pentru cei dragi publicului; să lupți pentru repertoriu — nu pentru dări de seamă în fața directorului, ci pentru succese la spectatori; să muncești din greu zile și nopți în șir, să dai dovadă

de inventivitate, să născocești, să te antrenezi în dispute, să te simți jignit, să te temi, să lingușești și, cu toate astea, pînă în cele din urmă să-ți fie pe plac această tortură, să invidiezi într-o oarecare măsură gloria artiștilor și să adori cam exagerat scena — nu se poate spune că asemenea lucruri îi îngăduie unui om să-și cîștige ușor o bucată de pîine și că meșteșugul nu-și are și el clenciul lui. Vechea cunoștință a Annei Tihonovna își cucerise faima prin niște însușiri nu tocmai lăudabile. Totuși, se spunea despre el că este exemplu viu al transformării unor însușiri în altele. Schimbase în viața lui atîtea teatre, încît nu mai exista nici unul în care să nu se simtă la el acasă. De îndată ce era numit într-un nou teatru, devenea imediat omul casei într-atîta, încît înceta să mai deosebească ce era al lui de ce nu era al lui. De obicei, era dat afară cu scandal, dar, după ce pleca, toți se gîndeau cu părere de rău la el.

Cît timp ascensorul urcă, Anna Tihonovna ascultă bine dispusă sporovăiala fără șir a administratorului. Dar de cum intrară toți trei în cameră și se așezară pe fotoliile de pluș verde, sub tabloul tot verde, cunoscut în inventarele hotelurilor sub denumirea de *Pădurea Șișkin 90 × 60*, buna dispoziție începu să-i mai scadă. Înfățișarea administratorului căpătă o expresie de cumplită suferință, fruntea îi păli, obrajii proaspăt rași i se învinețiră. Administratorul se așeză în fotoliu cu un picior îndoit din genunchi, cu vîrful ghetei de lac înfipt în covor, în poziția clasică a junelui-prim care îi face declarație eroinei. Privirea lui înflăcărată n-o slăbea o clipă, glasul i se muiase, începuse să-i tremure.

— Anna Tihonovna! rosti el ținîndu-și răsuflarea. Salvați-ne! Sîntem pe foc! Ce afacere e pe cale să se prăbușească! Și în ce etapă istorică! Și unde! Într-un centru de mare însemnătate politică, un centru important de la granița țării! Dacă nu se ridică la timp cortina, nu ne rămîne decît să ne arestăm singuri!

În același ritm vertiginos, „să nu-mi zici mie Mișa" își expuse toate argumentele care — după părerea lui — trebuiau s-o convingă pe Ulina că plecarea ei la

Brest era absolut necesară; îi descrise talentele tinerei trupe de actori care, în zilele acestea hotărîtoare pentru gloria noului teatru, punea bazele viitorului lui trandafiriu; jură că nu i se cere Ulinei decît să interpreteze două roluri și tocmai acelea în care s-a bucurat de un inegalabil succes, că nu va juca decît în cel mult cinci spectacole, că aceasta va însemna binecuvîntarea ei pentru tînărul trib talentat și mărturia neasemuitei înfloriri a artei dramatice sovietice în fața publicului drag din frumosul oraș de curînd realipit Bielorusiei.

Pentru tot discursul, strălucitor în felul lui și care epuiza toate argumentele, administratorul nu avu nevoie decît de-un minut, dar în acest răstimp el n-o lăsă pe Anna Tihonovna nici măcar să deschidă gura.

Ulina se ridică. Administratorul înțelese că în sufletul ei se dă o luptă, își smulse din buzunarul de la piept batista cu buline, își șterse pielea albăstrie cu luciri umede din jurul gurii, ca și cum ar fi vrut să spună: tăiați-mi capul, dar nu dau înapoi! Și, în sfîrșit, încheie:

— Soarta teatrului nostru este în mîinile dumneavoastră!

— De ce? Dacă trupa e într-adevăr atît de tare, nu se poate să nu aveți o dublură pentru cele două roluri, spuse Anna Tihonovna.

— Nu-mi vine să cred! exclamă el. Nu-mi vine să cred că am auzit asemenea cuvinte, și încă din gura dumneavoastră! Un teatru nou să-și deschidă stagiunea cu dublură în rolurile principale! Scumpă Anna Tihonovna, nu trebuie, nu trebuie să-mi vorbiți așa! De ce? Am și eu o inimă. Sînt și eu om. De ce?...

Ulina se apropie de fereastră. În fața ei, Moscova își dezvăluia zările fumurii. În lumina amurgului, clădirile înalte aruncau umbre lungi peste acoperișurile multicolore, risipite în dezordine pe străzile întortocheate. Zăpușeala fierbinte, de iunie, încă nu cedase. Pe alocuri, din asfaltul încins, stropit cu apă, se ridicau valuri alb-cenușii, se roteau nori galbeni de praf străveziu, poleit cu aur. Departe, sub geam, se întindea clădirea plată a Manejului, umbrită de universitate. De-a lungul grădinii din jurul Kremlinului cu zidul

rumenit de soare, și în dreapta, prin piață, goneau mașini minuscule. De sus, totul părea o jucărie; iar oamenii de pe trotuare își mișcau rapid piciorușele scurte, care păreau lipite artificial pe trupurile lor.

Actrița își aminti de Pastuhov, de obrajii lui netezi, sprijiniți pe bărbie ca pe-un postament, de zîmbetul lui spiritual pe un chip aproape auster. Își aminti de scumpa tanti Lica, de nenumăratele ei riduri pline de duioșie, de privirea ei ademenitoare, șireată, ascunsă adînc în orbite. De ce să plece din Moscova, să-și strice concediul de odihnă, fără să vadă un prieten, fără să cutreiere muzeele și parcurile cu Nadia, fără s-o audă pe fată spunîndu-și pentru prima oară studentă — bucurie pe care maică-sa n-o avusese?

Era sigură că o să refuze, că a și refuzat să plece. Un singur lucru îi stăvilea șuvoiul gîndurilor: faptul că era vorba de un teatru tînăr, care încă nu-și începuse activitatea, de-o trupă, firește, încă neputincioasă, dar plină de dorința de a se afirma, de-un grup de actori tineri, avizi să cucerească publicul, nerăbdători să se arate în toată splendoarea lor în fața spectatorilor și poate chiar să-i ducă cu ei... Unde? Acolo unde vrea totdeauna să ducă tineretul, acolo unde în tinerețe voise și Anocika să-i ducă pe spectatori! și nici nu e cine știe cît de-atunci, e încă tînără, se simte cu adevărat fericită printre cei care astăzi sînt așa cum era ea mai ieri. Ieri, nici vorbă, ea era neîndemînatecă, dar plină de îndrăzneală; stîngace, dar desăvîrșită și de neasemuit în mintea ei. Astăzi, i-ar putea învăța pe alții cum să trăiască pe scenă, are experiență, simte necesitatea să-i învețe pe alții, necesitate care vine și înflorește o dată cu vîrsta, în pragul... nu, nu, nu!... Nici gînd să se afle în nu mai știu ce prag; a ajuns la punctul cînd tinerețea pune deplină stăpînire pe forțele care se coc, așa cum se coc roadele la cules.

Anocika privea Moscova și se gîndea că nu trebuie să plece nicăieri, că n-o să plece nicăieri, dar că, de-ar fi să plece, ar pleca tocmai cu un teatru tînăr, care n-a mai dat încă nici un spectacol în fața publicului.

În spatele ei se auzi o bufnitură grea, înăbușită de covor. Ulina întoarse capul, brusc. Administratorul,

care nu încetase s-o implore, alunecă pe plușul lucios al fotoliului și-și îndoi genunchii în fața ei.

— Iartă-mă, îi spuse Anocika grăbită, dar te porți ca un... Ce faci, e o bufonerie!

— Doamne dumnezeule! Pentru ce, pentru ce? gemu el, acoperindu-și fața cu mîinile strînse căuș, ca pentru spălat.

— N-aș fi crezut niciodată că după atîția ani nu te-ai dezobișnuit încă de asemenea vodeviluri!

Administratorul se așeză pe fotoliu fără să-și descopere fața, se ghemui și prinse a scînci.

— Cum de ți-ai închipuit că am să zbor dumnezeu știe unde, așa, pe nepusă masă? spuse ea, plimbîndu-se prin odaie și oprindu-se mai după fiecare cuvînt. De ce trebuie tocmai eu să joc cu o trupă pe care n-o cunoaște nimeni? Nu v-a ajuns toată Moscova ca să-i găsiți înlocuitoare unei proaspete absolvente a institutului? Și dacă plecam la vilă cu fiică-mea sau dacă rămîneam la Tula, ați fi lăsat baltă întregul colectiv?

Se opri brusc, la un pas de director.

— Dumneata, tovarășe director, de ce taci? E adevărat tot ce s-a spus aici, sau sînt numai povești?

— E adevărat, Anna Tihonovna, din păcate e foarte adevărat, spuse acesta trist și blînd.

Directorul era un om cu un aer bolnăvicios, cu gura parcă mereu uscată, melancolică și cu o privire blajină în ochii lui spălăciți. Pesemne că sau îl zăpăcise asaltul febril al administratorului, sau socotea situația disperată și nu voia să intervină; urmărea, poate, o tactică bine chibzuită; oricum, și tonul și gesturile lui modeste îl arătau resemnat în fața sorții, convins că ar fi peste puterile omenești să schimbi o hotărîre luată de Anna Tihonovna.

— Ideea de-a vă invita, stimată Anna Tihonovna, a fost, desigur, temerară, dar nu cu totul întîmplătoare. Azi dimineața trebuia să plec cu avionul la Brest; am chemat la telefon Tula, ni s-a spus că sînteți la Moscova și am rămas aici. Ideea că poate veți accepta să jucați pe scena teatrului nostru aparține tinerilor tovarăși; ei v-au văzut jucînd la Moscova încă pe vremea cînd erau studenți. Protagonista noastră, dacă

putem să-i zicem aşa, adică actriţa care s-a îmbolnăvit, e o mare admiratoare a talentului domniei voastre şi a terminat institutul în mod strălucit. Asta e tot. Misiunea ce ne revine e plină de răspundere, iar situaţia, după cum vedeţi, rămîne deocamdată fără ieşire.

Ulina se apropie din nou de fereastră. Nu-şi ascundea enervarea. Iar directorul îşi continuă, în spatele ei, monologul trist şi agasant:

— Aţi rostit cuvîntul: înlocuitoare. Credeţi că noi nu ştim cine este Ulina? Am sperat că veţi accepta să participaţi onorific, că veţi merge în turneu. Dacă ne-aţi face această cinste, aş fi dator să mă ţin de cuvînt: cinci spectacole. Atîta tot.

Înviind din morţi, administratorul îi făcu un semn şi, mai întîi şopti, apoi strigă:

— Patru... Patru!... Nici unul în plus!

— Să mă mai gîndesc, le răspunse Ulina.

— Nu trebuie să vă mai gîndiţi! sări administratorul. Nu e timp de gîndire, draga, scumpa noastră Anna Tihonovna! Doar e vorba de-un oraş militar! Cum puteţi să mai staţi pe gînduri?

— Să mă sfătuiesc...

— Cu cine, iubită Anna Tihonovna, cu cine să vă sfătuiţi? E doar vorba de Brest!

— Mîine mă văd cu Okonnikova şi am să stau de vorbă cu ea.

— Cu tanti Lica? strigă administratorul, fericit. De ce mîine? Acum, îndată!

— Am vorbit să ne întîlnim mîine. Şi-apoi... acum nici nu e acasă.

— Doamne! strigă administratorul şi se repezi la telefon.

Răsfoi în viteză un carneţel de însemnări destul de jerpelit, se aplecă respectuos deasupra mesuţei pe care se afla telefonul, formă numărul şi începu pe un ton schimbat, uşor afectat:

— Pot să vorbesc cu Glikeria Feodorovna?... Ah, chiar dumneavoastră sînteţi? Iertaţi-mă, Glikeria Feodorovna. Cum de nu v-am recunoscut glasul?!... A, tocmai aţi urcat sus?... Vă rog, iertaţi-mă că vă deranjez. Anna Tihonovna Ulina doreşte să vă vor-

bească... Da, da, exact; Anocika dumneavoastră. Îi dau receptorul...

Se îndreptă din şale:

— Anna Tihonovna! Glikeria Feodorovna e la aparat!

Ulina ridică din umeri şi zîmbi. Administratorul se apropie de fereastră cu paşi solemni, îşi puse mîinile la spate şi începu să-şi bată darabana cu două degete peste încheietura mîinii.

Anna Tihonovna îi povesti bătrînei că imediat după ce se despărţiseră în strada Mohovaia fusese atacată pe neaşteptate; adăugă că, fireşte, nici prin gînd nu-i trecea să plece nicăieri, că se bucură grozav pentru întîlnirea lor de mîine. Era sigură că tanti Lica n-o s-o lase să plece din Moscova şi că au să rîdă cu poftă amîndouă de povestea administratorului îngenuncheat. Dar, spre mirarea ei, Glikeria Feodorovna începu să ofteze şi s-o încredinţeze aproape cu lacrimi în ochi că plecarea la Brest ar fi o adevărată binefacere pentru băieţii şi fetele extrem de talentaţi care au intrat în formaţia noii trupe. Participase la comisia examenului de absolvire şi îi cunoştea pe toţi, iar actriţa bolnavă, cu felul ei de-a o interpreta pe Maşa din *Trei surori* a lui Cehov, i-o amintise tocmai pe Anocika şi avusese de gînd să-i vorbească despre ea la întîlnirea de mîine. Tanti Lica îi zugrăvi toate acestea atît de mişcător, încît Ulina o întrebă în glumă dacă nu cumva s-a înţeles în prealabil cu direcţia teatrului din Brest; bătrîna se jură însă — asta mi-e crucea! — că nici prin gînd nu-i trecuse un asemenea lucru! Convorbirea o emoţionă într-atîta pe Anna Tihonovna încît închise, făgăduind să se mai gîndească.

În timp ce ea vorbea la telefon, administratorul îşi mişca din ce în ce mai repede degetele care băteau darabana: acum nu două, ci toate cinci luau parte la joc. Iar după ce Ulina isprăvi şi se uită la el, obrazul îi radia atîta fericire molipsitoare, încît ea izbucni în rîs.

Mai tîrziu, mărturisea că niciodată nu putuse să priceapă ce demon o împinsese atunci să spună scurt:

— Bine!...

Şi, în aceeaşi clipă, o prinse vîrtejul entuziasmului căruia îi plăcea să se supună şi care n-o împovăra niciodată.

Socotind că victoria fusese cîştigată numai şi numai prin geniul său, administratorul folosi cel mai înalt stil din cîte îi erau accesibile.

— Orice s-ar spune, azi e o zi mare, începu el. Scumpă Anna Tihonovna! Tabloul pictat de-un pictor tînăr poate să devină o capodoperă dacă un mare maestru se apropie de el şi-l atinge cu penelul lui fermecat. Aţi făcut un gest mărinimos dîndu-ne o mînă de ajutor. Pe afişul nostru şi aşa destul de promiţător s-au ivit cuvinte măreţe: „cu participarea artistei poporului..." iar Brestul a capitulat. L-am cucerit.

Administratorul se ploconi adînc în faţa ei, încheind astfel partea oficială a vizitei. Apoi enumeră la repezeală tot ce urma să facă directorul înainte de plecare, vorbind în aşa fel, încît Ulina luă tot ce spunea drept amabilitate din partea direcţiei şi grijă pentru confortul ei; la rîndul lui, directorul îi înţelese spusele drept indicaţii utile, care totuşi nu-i atingeau cu nimic demnitatea de director. Administratorul o mai numi încă o dată salvatoare pe Anna Tihonovna, îl luă pe director de braţ şi, dînd să iasă din cameră, aprinse lumina.

— Ce faci? E încă ziuă, spuse Ulina, din nou bine dispusă.

— Iertaţi-mă, sînt atît de obişnuit cu hotelurile! Am citit: „Stinge lumina cînd pleci din odaie"... şi am răsucit comutatorul, fără să-mi dau seama. Peste două ore vă aduc, scumpa mea, contractul şi avansul pentru cheltuielile de deplasare. La unsprezece fix. Să nu-mi ziceţi mie Mişa, dacă...

În cursul nopţii, Anna Tihonovna vorbi la telefon cu soţul ei. Trebuie că pe undeva bîntuia furtuna, căci abia se auziră. Totuşi, Izvekov înţelese că neaşteptata ei călătorie va dura nouă sau zece zile, iar ea ghici mai mult instinctiv, din obişnuinţa de a-i descifra stările sufleteşti, că e de acord cu plecarea ei

I se păru chiar că-l aude spunînd: „Și așa ai stat prea mult cu mine, la Tula!“ Apoi îi auzi parcă și rîsul scurt, blajin. Îi scrise imediat o carte poştală, povestindu-i cît de încîntată era tanti Lica de tinerii actori şi de teatrul cel nou şi puse trei semne de exclamare după ameninţarea bătăioasă de-a vedea cu ce se mîndresc azi institutele dramatice! Necăjită că fratele îşi va serba nunta cînd ea va fi în turneu, hotărî să nu-i trimită nici o telegramă de felicitare, dar îi scrise și lui şi Maşei o carte poştală şi-i mai scrise una Nadiei, făgăduindu-i să stea cu ea la Moscova după reîntoarcerea de la Brest.

Cînd îşi termină corespondenţa, începu să-şi împacheteze rochiile care abia apucaseră să stea niţel întinse în dulapul de perete.

Oamenii de teatru se pricep, la nevoie, să desfăşoare o energie uimitoare, iar în ceea ce priveşte înlăturarea piedicilor nu pot fi asemuiţi decît cu forţele armate ale statului. A doua zi dimineaţa, Anna Tihonovna se afla în avion ţinîndu-şi pe genunchi poşeta în care se afla autorizaţia de intrare în oraşul de graniţă Brest, iar alături de ea, cu capul pe umăr şi cu gura căscată, se odihnea tihnit administratorul teatrului.

Sosirea actriţei Ulina nu se poate spune că stîrni de la bun început mare senzaţie la Brest. În ultimele optsprezece luni, adică de la venirea Armatei Roşii, oraşul văzuse şi auzise numeroși muzicieni, actori, dansatori şi cîntăreţi; putea deci să aștepte sau să nu aştepte încă o somitate artistică. Publicul era sătul de artă; cei de la hotel, de pildă, nu se gîndiră s-o întîmpine cu prea multă ospitalitate. Bătălia pentru cameră, pe care ocrotitorul teatral al Annei Tihonovna o dădu cu comandantul forţelor armate ale hotelului, se decise în favoarea acestor forţe. Ulinei nu-i rămase decît să preia camera rezervată artistei bolnave.

După ce îşi inspectă locuinţa, Anna Tihonovna se uită rîzînd la administrator și, ca să nu dea prilej unei noi discuţii interminabile, ca să poată rămîne în sfîrşit singură, îi spuse cu jumătate glas:

— Ce să-i faci! Dacă am acceptat să țin locul cuiva, trebuie să-l țin în toate...

Apoi scrise în grabă, pe un petec de hîrtie, o telegramă pentru Kirill și-o dădu administratorului cu rugămintea de-a o expedia chiar în seara aceea.

Camera îi plăcu: avea o ușă de sticlă care dădea pe-o mică terasă, cu cîteva trepte spre grădină. Un plop bătrîn cu frunze argintii umbrea ca un cort întreaga locuință. Banca așezată între tufele de liliac, împodobite cu buchetele cafenii ale florilor uscate, cele două-trei rînduri de margarete crescute pe pămîntul reavăn, abia stropit, îi aminteau de grădinița din Tula pe care o îndrăgea din tot sufletul.

Anna Tihonovna scoase o carte din geanta de călătorie și, fără s-o deschidă, stătu pînă seara în grădină, ascultînd rîsetele copiilor de pe stradă și zgomotele surde ale orașului, care se stingeau treptat în depărtare.

Cînd se înapoie în cameră, trebui să aprindă lumina. Și, așa cum făcuse cu o zi mai înainte la Moscova, începu să-și scoată rochiile din valiză, să le scuture și să le controleze: care trebuia călcată și care putea fi pusă pe umeraș, în dulapul demodat, de nuc.

În ușă se auzi o bătaie timidă. Anna Tihonovna deschise. Sprijinindu-se cu o mînă de pervaz, hoteliera își vîrî capul în odaie și anunță încet, cu accentul ei polonez:

— *Madàme*, vă caută un domn.

— Unde e?

Femeia se apropie mai mult și-i șopti:

— A intrat și e aici.

Ulina deschise larg ușa.

În încăperea mobilată după toate datinile holurilor din orășelele de provincie, sub aplica de bronz cu două brațe și cu abajururi în formă de crin, făcute din sticlă albastră, aștepta un bătrîn, frumos la chip și drept ca un brad. La lumina lămpilor, părul lui cărunt făcea ape albăstrii pe deasupra frunții bronzate. Bătrînul purta un costum ușor de șantung, proaspăt călcat, dar uzat. Cu amîndouă mîinile, ținea lipită de piept o sticlă învelită în hîrtie roz.

Ulina își cuprinse umerii cu brațele.

— Țvetuhin! șopti ea abia auzit; apoi strigă: Egor Pavlîci, dragul meu!

Rămaseră o clipă încremeniți parcă. Apoi el spuse grav:

— Am aflat acum, pe stradă, că ai fost răpită din Moscova. Dacă ai nevoie de-un salvator, cavalerul e prezent.

Ulinei i se păru că glasul lui e același, ca odinioară, cald și tineresc. Îl îmbrățișă. Se sărutară de trei ori, după obicei.

Apoi ea îl pofti în cameră. Țvetuhin cercetă încăperea.

— Oho! făcu el, tărăgănat, cu subînțeles. Mi se pare că te-au înconjurat cu... grijă!

Puse sticla în mijlocul mesei și întrebă:

— Ai ceva împotrivă?

Tăcură multă vreme, privindu-se drept în ochi.

— Anocika, șopti el în sfîrșit.

Ulina abia mai respira de emoție; privirea i se lumină tot mai mult.

— Nu știu, zău, Egor Pavlîci... nu știu... dar e mult de cînd nu m-am simțit atît de fericită!

El repetă mai încet:

— Anocika...

În prag se auzi un zgomot ușor. Se întoarseră amîndoi într-acolo: hoteliera, cu un zîmbet complice, ca de comandă, îi întrebă:

— Doriți ceai?

— Două pahare pentru vin! ceru Anocika cu o voce melodioasă; apoi îl prinse pe Egor Pavlovici de coate și izbucniră amîndoi în rîs cu aceeași plăcere neasemuită cu care rîdeau odinioară, demult, demult...

2.

În cei douăzeci de ani cîți trecuseră de cînd părăsise Saratovul ca să plece pe front ca actriță a unui teatru al Armatei Roșii, Anna Tihonovna nu-și mai revăzuse decît o singură dată primul profesor de artă dramatică.

În ziua aceea se afla în trecere prin Moscova şi stătea la coadă ca să ia bilete pentru Teatrul de Artă, cînd, un cap aplecat spre gemuleţul casei îi atrase atenţia. Capul, zărit peste umărul cuiva, era pe jumătate negru ca smoala, iar fruntea bronzată, mată ca o piele de antilopă, se deosebea într-atîta de-a celorlalţi oameni, încît Tihonovna rosti fără să şovăie numele lui Ţvetuhin.

El izbuti să ia unicul bilet rămas ca prin minune pentru spectacolul din seara aceea; în aceeaşi noapte, trebuia să părăsească Moscova. Cum erau amîndoi dornici să stea de vorbă, se văzură nevoiţi să intre în cafeneaua cea mică a actorilor, aflată la demisolul unei case, peste drum de teatru. Comandară coniac, limonadă, fructe şi stătură la taifas mai bine de-o oră.

Scurtul răstimp pe care şi-l putuseră acorda le arătă clar cît de aproape erau unul de altul, în multe privinţe. Tonul uşor sentenţios al lui Ţvetuhin n-o deranja pe Ulina — devenită pe atunci o actriţă sigură pe posibilităţile ei, dar care nu-şi pierduse încă bunul obicei de-a asculta şi ce spun alţii. În genere, poate numai unul din zece sfaturi auzite o punea pe gînduri şi-o silea să-şi verifice din nou obiceiurile şi convingerile profesionale. Poveţele lui Ţvetuhin făceau parte tocmai din categoria celor nouă care puteau fi trecute cu vederea. Dar erau rostite de omul care îi deschisese drum spre scenă şi o privise cu drag cînd ea, schimbîndu-şi numele de fată — Parabukina — cu numele de scenă — Ulina —citise pentru prima dată afişul şi-şi spusese cu admiraţie tainică: asta eu sînt!

În cafenea era lume puţină. Chelneriţele, cu bonete scrobite peste părul tuns scurt, alunecau parcă printre mese, păşind fără zgomot cu pantofiorii lor cunoscuţi sub ciudatul nume de „balerini"; după ce aşezau mecanic ici, colo, tradiţionalele pahare pentru vin şi votcă, cîte una din ele aranja cu o mişcare blîndă vreo garofiţă în agonie, aplecată peste faţa de masă.

Deşi ar părea de necrezut, unele metode de lucru din abecedarul meseriei, predate o dată pentru totdeauna de maestru, nu mor şi probabil că nu vor

muri niciodată, în nici o artă. Actorul foloseşte pe scenă abecedarul acesta la fel de inconştient ca şi chelnerul care aşază masa. Abecedarul nu stîrneşte discuţii; încălcările lui n-au nici un rost; e vorba doar să ştii cum să îngenunchezi în faţa eroinei, în văzul publicului, la fel cum trebuie să te pricepi la servit masa. Discuţiile încep abia cînd apare întrebarea: cărui spectator îi slujeşte actorul sau (ceea ce e cam acelaşi lucru) cărui om îi este adusă supa din farfurie.

Deşi făceau parte din generaţii diferite, Ţvetuhin şi Ulina, profesorul şi eleva, se socoteau educaţi de teatrul prerevoluţionar, dar aparţinînd trup şi suflet scenei sovietice: el — fiindcă în vechiul teatru se simţise totdeauna încătuşat, ea — fiindcă îşi începuse viaţa de actriţă o dată cu noul teatru. Fireşte, asta nu excludea unele divergenţe de păreri, dar în întîlnirea aceea de la Moscova aveau să-şi spună prea multe despre ei înşişi şi, mai ales, din prima clipă, în sufletele lor se aprinsese o duioşie reciprocă la care nici nu se aşteptau.

Îşi întinseseră amîndoi mîinile peste măsuţa rotundă şi ciocniseră paharele. El sorbise băutura, făcînd o mişcare uşoară, circulară, a încheieturii; ea abia atinsese cu buzele paharul şi luase un măr.

Văzînd că şi Ţvetuhin vrea un măr, Anna Tihonovna i-l întinsese pe-al ei:

— Uite unul foarte bun, spusese ea.

Luînd mărul, Ţvetuhin îi strînsese uşor degetele. Ea nu-şi retrăsese mîna. Ochii lui scînteiau; clătinară amîndoi din cap, de cîteva ori, ca şi cum ar fi vrut să arate că simt aceeaşi emoţie.

— Eşti mai mult ca oricînd o Evă, spusese el, ronţăind mărul cu coajă cu tot. Dar e prea tîrziu ca Adam să mai spere să obţină lucrul pe care nu l-a obţinut la timpul potrivit...

— Ce mai face Agnia Lvovna?

În loc de răspuns, Ţvetuhin înălţă din umeri şi zîmbi:

— Totdeauna ai fost niţeluş diplomată...

Își umplu alt păhărel de coniac, dar nu-l bău și se încruntă.

— Am ajuns, în sfîrșit, la divorț. Acum, de curînd, și-a făcut apariția la Saratov. (Tăcu, și ceva bătăios, sfidător i se ivi pe chip). Am părăsit Saratovul! exclamă el, cu o vioiciune de adolescent.

— Cum? se miră Anna Tihonovna grozav de curioasă.

— Mi-am dat seama că trebuia neapărat să plec, spuse el hotărît, apăsîndu-și pumnii pe masă. Trei epoci într-un singur oraș! Asta poate ucide un actor. Nep-ul s-a terminat. Înțelegi ce înseamnă asta? Și n-are nici o importanță ce nume va purta epoca pe care am și început s-o trăim. Da, n-are nici o importanță. Dar e iar ceva nou, ceva care n-a mai existat niciodată. O viață nouă, lîngă niște necunoscuți, care mai ieri au fost copii. Părinții lor au luptat în războiul civil și au început, încet, încet, să încărunțească. Cocorii se duc, găinile rămîn. Nu vreau să mai stau pe stinghia cotețului.

— Dar fără dumneata Saratovul e de neînchipuit! spuse Ulina, mirată. Cînd se vorbește de Saratov, ți se rostește imediat numele. De cîte ori se aude despre vreun succes, actorii, jigniți în amorul lor propriu, bodogănesc: Saratov și iar Saratov! Dar ce-ar însemna Saratovul fără Țvetuhin?!

Actorul se simți măgulit, dar vru să pară ofensat.

— Gloria mea e neîndoielnică, dar eu nu mai sînt cinstit ca pe vremuri.

— Dumneata n-ai trăit niciodată pentru glorie, Egor Pavlîci! spuse Ulina, revoltată.

Țvetuhin își scutură capul, cu trufie.

— Ai dreptate. Da, așa e. Pentru mine există un lucru mult mai prețios... Arta noastră!

Își goli paharul. Se înfioră și se uită la ea, închizînd ștrengărește ochiul stîng.

— Și totuși, gloria este oxigenul actorului!

Mestecă mărul, privind-o pe Anna Tihonovna, admirînd-o și iscodind-o totodată. Ea nu-și putu ascunde plăcerea pur feminină de-a fi admirată. Rîse:

— Ei, cum mă găsești?

— Dacă ai fi stat la Saratov, aş fi rămas şi eu acolo, răspunse el cu patimă; dar Ulina simţi că începuse să se gîndească la alte lucruri. În oraş, mă bucur de faima unui actor rar, ştiu asta, continuă el. Talentul meu însă nu mai uimeşte pe nimeni, cum nu uimeşte un monument prin faţa căruia oamenii trec zi de zi cînd se duc la slujbă. Interesul faţă de căutările mele inovatoare a scăzut. Publicul zîmbeşte sau spune cu nepăsare: Egor Pavlovici a născocit iar nu ştiu mai ce! Îţi aduci aminte? În suflet mi-au stăruit totdeauna neliniştea, pasiunea, dragostea... Să fug, să fug! Altfel sînt un om mort.

Privi emoţionat în jurul lui. Anna Tihonovna ghici că vrea să cheme chelneriţa şi-şi ridică paharul:

— Bea-l pe al meu. Eu nu mai vreau...

— În sănătatea ta! închină el repezit, luînd paharul şi vărsînd cîţiva stropi pe faţa de masă.

— Oricît de talentat ar fi actorul sau artistul, publicul nu trebuie să se obişnuiască cu el, spuse Ţvetuhin repede. Pe mine, publicul de la parter, din loji, de la galerie, mă cunoaşte prea bine. Mă aplaudă nu pentru că joc bine, ci pentru că sînt renumit. Asta mă face să aţipesc pe scaunul gloriei. Ca mîine o să adorm pe acest scaun al gloriei. Iar artistul, odată adormit, nu se mai trezeşte niciodată. Şi nici aplauzele nu-l vor trezi. Ele vor înceta. Acolo unde cineva doarme, lumea caută să nu facă zgomot.

Era clar că începea să se ameţească, dar monologul lui exaltat avea ceva hipnotic şi Anna Tihonovna îi desluşea tot mai mult în cuvinte aceeaşi pasiune pentru scenă, pentru fantezie de care era obsedat, aceeaşi extravaganţă a inventatorului şi, mai ales, aceeaşi ardoare impetuoasă a artistului de altădată. Îl asculta cu veneraţie.

— Faţă de-un actor pe care îl vede pentru prima oară, publicul este exigent, gelos. Vrea să fie cucerit de noul actor. Asta îl sileşte pe actor să fie atent tot timpul şi nu-l lasă să se acrească; îl forţează să-şi pună tot sufletul în munca lui. Actorului celebru, publicul îi iartă slăbiciunile, aşa cum o mamă iartă totul băieţaşului ei drag şi răsfăţat. La actorul pre-

ferat, publicul nu vede decît lucrul pentru care l-a îndrăgit. Iar eu nu pot, nu vreau, nu accept să mă repet! Vreau să-mi îmbogăţesc mereu jocul. Încerc necontenit să aduc ceva nou în rolurile vechi. Dacă prin asta izbutesc să trezesc vreun ecou în sufletul spectatorului, înseamnă că am dobîndit ceva, înseamnă că trăiesc. Cine-mi dă viaţă? Spectatorul, publicul care-mi apreciază descoperirea, noul meu succes. Fără public n-aş fi făcut nici un pas înainte, aş fi rămas pe loc.

Ţvetuhin se lăsă pe spătarul scaunului. Monologul îl obosise. Se îngălbenise, muşchii obrazului îi fresăreau. Tăcu multă vreme.

— Îţi mulţumesc, dragul meu Egor Pavlîci, spuse încet Anna Tihonovna, emoţionată, neştiind ce să-i spună.

Ţvetuhin îşi propti coatele de masă, se aplecă înainte, o ameninţă cu degetul arătător şi, ridicîndu-şi sprincenele, spuse misterios, cu glasul lui plin, insinuant:

— Îţi destăinuiesc numai ţie. Vezi să nu scapi vreo vorbă, nimănui!... Scriu o carte. Am să-i pun titlul: *Munca spectatorului cu actorul...*

— Asta aminteşte de... începu Ulina, dar el clătină energic din cap.

— Nu, nu aminteşte! Completează! Are să completeze marea carte la care te-ai gîndit... Să-ţi spun pe scurt ce cuprinde. Dar bagă de seamă: nici un cuvînt, nimănui! Ideea principală se referă la schimbările istorice ale calităţii spectatorului. La felul în care schimbările acestea se reflectă în interpretare, în regie. Şi, fireşte, în repertoriu. Înţelegi? *Cine* priveşte scena, iată întreaga filozofie!

— Filozofie? se miră Ulina.

— Da, da. Nu rîde. Va fi un fel de teorie a mediului actoricesc. Teorie născută din experienţa, din practica scenei noastre. Din încercările mele, pe care, ca actor, n-am încetat nici o clipă să le fac. Caut să renasc mereu, răspunzînd astfel renaşterii mediului sau masei spectatorilor.

— De ce — renaştere? întrebă ea năucită.

— Ei... Poate naştere. Asta nu-i o problemă. Am să mă descurc eu. Asta e ciorna. Importantă este ideea principală. Schimbarea calităţii. Istoria schimbărilor. Iată unde stă ascunsă baza celui mai adînc adevăr al artei noastre. Aici! Şi se opri, apucîndu-şi cu degetele desfăcute capul frumos, negru.

Privirea lui scînteietoare, reflectînd nu ştiu ce hotărîre mînioasă, o sperie pe Ulina care spuse poate cu prea multă însufleţire:

— Ştii, Egor Pavlîci, ar trebui să-ţi scrii memoriile. Cîte roluri! Ce viaţă imensă!...

El o privi nemulţumit.

— Asta mai tîrziu. Acum trebuie să scriu cartea. Apoi, schimbînd tonul: Dar tu n-ai băut nimic. Să cerem ceva? De ce te-ai întristat deodată?

— Mă gîndesc... cum ai să te simţi pe altă scenă? Unde pleci acum?

— La Leningrad, spuse el grăbit şi parcă tot supărat. De multă vreme mă tot cheamă acolo. Acum totul e stabilit. Am să joc la Teatrul Mare de dramă, unde se zice că mai persistă spiritul lui Alexandr Blok.

— Vai, ce bine! se entuziasmă Anna Tihonovna, speriată că în fundul sufletului se îndoise de el.

El îi ghici tonul prefăcut.

— Nu cumva crezi că am să mă prăpădesc fără cuibuşorul meu de la Saratov? Dar şi tu eşti pasăre călătoare. De ce nu stai locului?

Surîsul ei vesel îl înduioşă. Ţvetuhin o ascultă cu pasiune cum ridica în slavă un teatru, cum făcea praf un altul, cum îi prezicea un viitor măreţ vreunei prietene de care nimeni nu auzise pînă atunci, sau cum îi cînta prohodul vreunei celebrităţi recunoscute.

— Ai spus atît de minunat că publicul vrea să fie cucerit. Şi nu e oare minunat să întîlneşti mereu alţi colegi de scenă, pe care nu-i cunoşti? Să te ciocneşti de cerinţele lor care ţi se par neobişnuite? Să-i convingi de forţa ta? Mie, fiecare teatru nou îmi sporeşte entuziasmul. De fiecare dată, chiar în rolurile vechi, intri pe scenă oarecum ca o debutantă...

— Minunat, minunat, îi ţinea isonul Ţvetuhin, înduioşîndu-se din ce în ce. Să nu stai locului, Ano-

cika. Dacă rămîi pe loc, te cuprinde somnul... Așadar, ești de acord cu pasul pe care l-am făcut? Da? Publicul meu m-a îndrăgit prea mult. Îl părăsesc. Să-mi ducă dorul. Dragostea lui, ca și dragostea dintre bărbat și femeie, o să fie cu atît mai trainică. Nu-i așa? Să nu-ți închipui că am să mă arăt mai slab decît tine, scumpa mea elevă! Am să-mi impun un act de eroism! Eroismul hoinărelii, în pragul bătrîneții!

— Vai, cum poți vorbi așa! Care bătrînețe? se împotrivi Anna Tihonovna, din toată inima.

— Așa crezi tu? făcu el încîntat; apoi o întrebă cu o duioșie insinuantă: Ești fericită?

— Acum?

— Acum și în general.

— Acum — foarte! În general... de asemenea foarte! răspunse ea cu un glas parcă prea hotărît.

Țvetuhin o privi cu îndoială, printre gene, și-și legănă capul dintr-o parte într-alta.

— Inima răspunde totdeauna spontan, mintea însă răspunde ceva mai încet.

— Inima mea ți-a răspuns spontan, dar mintea a vrut să mai controleze o dată răspunsul, se apără ea.

— Și controlorul n-a dat de nici o greșeală? continuă el pe același ton de demon al ispitei.

— Nu, nici o greșeală! Te așteptai să-ți mărturisesc altceva? încheie ea rîzînd și ridicîndu-se.

Trecură pe la garderoba unde Ulina își lăsase umbrela, iar Țvetuhin — pălăria. Garderoba era o încăpere minusculă, incomodă, în care abia aveai loc să te dezbraci; o cămăruță înghesuită într-un ungher între treptele de la ieșire și sala de care o despărțea o perdea. Garderobierul nu era acolo. Draperia grea, făcută din pluș moale, de-un verde strident, îi ferea de privirile celor din sală. Prin crăpătura îngustă a perdelei, nu se zărea nimeni în cafenea.

Țvetuhin o luă în brațe pe Anocika, îi prinse obrajii în palme și-și apăsă buzele pe gura ei întredeschisă.

— Numărul dumneavoastră, se auzi glasul garderobierului, însoțit de-o ușoară tuse.

Anocika își propti palmele în pieptul lui Țvetuhin, îl împinse cu toată puterea, și, ferindu-și capul, spuse cu glas tare:

— E la dumneata!...

— Cum? întrebă el, neînțelegînd despre ce vorbește.

— Numărul de la garderobă! îi strigă ea și, dînd draperia la o parte, fugi pe scară spre ieșire.

În stradă, se opri răsuflînd ușurată. Gestul lui Țvetuhin o zăpăcise și-i amintise de celălalt sărut al lui, care o speriase, demult, în ziua cînd debutase. Acum însă, nu se mai simțea jignită ca atunci. Îi era doar rușine și o cuprinse totodată o tristețe fără motiv.

Egor Pavlovici ieși din cafenea cu pasul lui săltăreț, se înclină în fața ei și-i întinse umbrela.

— Nu te-ai schimbat de loc, încăpățînato, glumi el, căutînd să-și ascundă necazul.

— Nici dumneata.

Răspunsul îi făcu plăcere. Se simțea, totuși, jenat. Cu un gest lent, îi arătă teatrul scund care, cu tencuiala lui de culoarea măslinelor verzi, cu ferestrele lui înguste ca ale unei case de locuit, părea totdeauna prea mic pentru măreția lui.

— E semnificativ că ne-am întîlnit tocmai în acest templu moscovit, rosti el ca din carte.

— Deși întîlnirea a avut loc la coadă, după bilete, îi răspunse ea. Apoi îl privi lung și izbucni în rîs: Ah! Afemeiatule!

Se despărțiră fără supărare, fără să se simtă jigniți, dar și fără pic de melancolie în suflet...

3.

De la întîlnirea aceea din Moscova trecuseră mai bine de zece ani și iată-i din nou față în față, la Brest.

Ședeau sub lampa cu abajur împodobit cu mărgele ieftine, în odaia a cărei ușă deschisă dădea spre grădina unde domnea bezna înăbușitoare a nopții. Puțin îi interesa încăperea în care se aflau întîmplător — o cameră mobilată cu luxul buduarului unei cochete de

provincie şi care, fără îndoială, constituia mîndria gazdei ceremonioase. Amabilă, dacă nu chiar servilă, hoteliera le aduse două pahare şi le ciocni uşor, ca oaspeţii să audă că sună a bacara veritabilă. Dar ei nu vedeau şi nu auzeau nimic în afară de ceea ce îşi spuneau unul altuia.

Egor Pavlovici avea acelaşi păr ondulat şi des. Albise însă complet. Îşi răsese mustaţa. Pungile obrajilor i se lăsaseră peste bărbia ofilită. Sprincenele stufoase, dar complet albe, parcă voiau să-i scoată şi mai în evidenţă luciul ca de prună uscată al ochilor.

Anna Tihonovna îşi privea oaspetele şi nu-i venea să-şi creadă ochilor: un bătrîn! Dar cîtă duioşie pe chipul lui! Duioşia aceea care, cîndva, trezea ecou în sufletul ei! Sigur, sentimentul lui de odinioară nu avusese nuanţa aceea murdară care o îndepărtase atunci, la Saratov, şi o zăpăcise mai tîrziu, cînd se reîntîlniseră la Moscova. Nu, Ţvetuhin nu fusese niciodată un afemeiat. Atunci, demult, cînd ea nu era decît o fetiţă, Anocika îi socotise pur şi simplu atracţia firească spre ea drept o trivialitate. Fără să încerce să se convingă, simţea în aceste clipe că Egor Pavlovici o iubea din toată inima.

Băură şampanie unul pentru celălalt şi Anocika ceru imediat să fie umplute din nou paharele.

— Ce zăpuşeală!

— Aa-a! o aprobă el lungind vocalele, acompaniat de rîsul ei vesel — progres, progres!

Îşi amintiră, fireşte, întîlnirea de la Moscova, încercînd să verifice ce păstraseră în suflet şi ce se schimbase de-atunci.

— Un singur lucru nu pot înţelege, spuse Ţvetuhin săltîndu-şi uimit ridurile pe fruntea lui înaltă: cum de izbuteşti tu să îmbini nişte lucruri care, după părerea mea, nu pot fi îmbinate? Dacă Kirill al tău te iubeşte atîta, cum poate să trăiască despărţit de tine?

— Despărţit? se miră ea plină de însufleţire, veselă, fericită. Am fost nedespărţiţi toată viaţa.

— Frumos spus! Sună a lozincă. Dar viaţă-i asta? Asemenea căsnicie nu-mi aduc aminte să mai fi întîlnit vreodată.

— Ce pretenţios eşti! Nici nu s-ar putea altfel, din moment ce avem profesiuni diferite! La început, ne-au luat prin surprindere. El fusese mutat în altă divizie. Eram disperată. Am reuşit totuşi să mă transfer la unitatea lui. Aveau acolo o grupare artistică. Dar n-a trecut mult şi, parcă dinadins, Kirill a fost din nou detaşat, în altă parte. Şi aşa, mereu, eu alergam după el, el fugea de mine. După război, abia apucam să mă angajez la teatrul din oraşul în care lucra Kirill, că îmi şi mutau soţul în alt oraş. Parcă făceau special! La început ne-am chinuit rău de tot, dar speram ca într-o bună zi să se termine cu mutările, să treacă totul. Dar n-a trecut nimic. Şi atunci am înţeles că era inevitabil şi-am început să ne obişnuim cu viaţa noastră de nomazi...

— Nomazii cutreieră pămîntul împreună cu familiile şi nu se despart niciodată, zîmbi Ţvetuhin.

— Păi tocmai asta e! Noi nu sîntem nomazi! Şi nici el, nici eu nu ne putem părăsi munca; iar munca ne despărţea mereu. Doar nu era să renunţăm la fericire fiindcă n-aveam domiciliu stabil! Pentru mine, chemarea spre scenă înseamnă datorie. Pentru Kirill — şi m-am convins de lucrul acesta — datoria e tot o chemare.

— Altă lozincă, îi întrerupse Ţvetuhin şirul grăbit al explicaţiilor. Mai bine mi-ai spune: unde e dragostea? Înţeleg să renunţi la viaţa în doi, cînd nu iubeşti. Dar dacă aş fi iubit, pentru nimic în lume n-aş fi acceptat despărţirea. Nu i-aş fi iertat-o soţiei mele. N-aş fi fost în stare să îndur.

— Atunci n-ar fi fost dragoste! spuse Anna Tihonovna, cu glas sfidător. Pentru despărţirile noastre există nişte sărbători minunate: întîlnirile.

Ultimul cuvînt — întîlnirile — îl rosti cu un aer triumfător, tainic, foarte încet, de parcă ar fi vrut să-l audă numai ea şi-şi întoarse capul spre uşă. Ţvetuhin se uită şi el spre grădină, spre bezna de afară; un timp, tăcură amîndoi.

— Dacă aş fi găsit fericirea, aş fi ştiut să mi-o apăr cu orice preţ, spuse el gînditor. Aş fi părăsit pînă şi scena.

— Niciodată! exclamă ea cu înflăcărare; dar se potoli brusc, căci văzu deodată pe fața lui Țvetuhin o expresie pe care nu i-o mai văzuse pînă atunci și care o uimi. Țvetuhin se încovoiase de tot, își sprijinise coatele de genunchi, fruntea aproape că-i atingea masa, o umbră îi învăluise ochii plecați în pămînt. Trăsăturile lui păreau împietrite într-o nespusă tristețe.

Anna Tihonovna nu îndrăzni să-i risipească melancolia amară. Tot ce simțise pînă atunci pentru el se transformă deodată în milă. N-ar fi crezut niciodată că omul acesta pe care succesul îl răsfățase din plin ar putea stîrni atîta milă. Nu știa ce să-i spună, cum să înceapă, ca să șteargă durerea pe care egoismul triumfător al fericirii ei pesemne că i-o trezise în suflet.

— Firește, și nouă ni s-a întîmplat de multe ori, lui Kirill și mie... De fapt, nici nouă nu ne e prea ușor. Am avut și noi anumite... îngăimă ea, neputînd găsi cuvintele potrivite. Uneori am fost surprinși; alteori am avut neînțelegeri serioase... Odată, am avut o discuție... Mi-a rămas și acum întipărită în minte... Da, o discuție cu Kirill. Vrei să-ți povestesc?... La început, el îmi urmărea foarte atent succesele. Se bucura grozav cînd afla de cea mai mică reușită de-a mea. Poate că se îndoia de posibilitățile mele; nu știu, asta nu mi-a spus-o niciodată. Dimpotrivă, căuta să mă convingă mereu că sînt foarte capabilă și așa mai departe... Eu munceam din greu. Voiam să obțin cît mai mult, cu gîndul că o să mă iubească cu atît mai mult cu cît succesele au să-mi fie mai mari, cu cît am să devin o actriță mai bună. Și așa și era. Adică așa era pe atunci. Ce-i drept, și acum e tot așa. Dar pe atunci, simțeam mai mult asta. Cu trecerea anilor, mi s-a părut că el vorbește din ce în ce mai puțin despre succesele mele. Lucrul acesta mă jignea. Dar Kirill probabil că se obișnuise să am succese... sau poate credea că mi-am atins ținta. Și-apoi, e atît de ocupat, are atîtea pe cap. Doar nu-i glumă, știi: mai întîi munca la uzinele lui, pe urmă slujba aceasta anostă de la Tula... Îi cunosc atît de bine toate amănuntele muncii! Într-un an, eram în concediu în Caucaz și discutam mereu cu el

De obicei, noi discutăm foarte mult, dar atunci discutam parcă şi mai mult. Căutam totdeauna să ne petrecem concediul împreună. În anul acela vorbeam despre nu mai ştiu ce, în legătură cu viaţa noastră. Şi, pînă la urmă, i-am pus întrebarea care mă preocupa... de ce vorbea atît de rar despre teatru? De ce începuse să-mi scrie atît de puţin despre munca mea. Eu îi scriam mereu. Şi-i scriu și acum. Şi așa am să fac totdeauna. L-am întrebat — de ce? Lui Kirill îi place uneori să iasă din încurcături cu cîte o glumă. Așa a făcut și atunci. M-a întrebat: nu ţi-e de ajuns gloria pe care o ai? I-am răspuns că aprecierea lui îmi e mai scumpă decît gloria. El a continuat să glumească: nu te-am mai văzut demult pe scenă... Dar l-am silit să vorbească serios. Şi atunci mi-a spus că mă iubeşte *oricum*, indiferent de succesele mele, indiferent de aprecierea publicului, de faima mea. Asta m-a jignit grozav. Şi m-a revoltat. I-am spus că nu se poate iubi „oricum", că eu, dacă-l iubesc, îl iubesc aşa cum e, îi iubesc fiecare părticică a muncii, fiecare picătură de sentiment pe care o are în suflet. Şi i-am mai spus: crezi că te-aș putea iubi *oricum*, indiferent dacă ai fi sau n-ai fi comunist? El mi-a răspuns: tu vorbeşti aşa fiindcă sînt comunist; dar dacă n-aş fi? M-am supărat grozav și n-am mai vrut să discut cu el. I-am spus doar atît: crezi că puteai să nu fii comunist? Asta ar fi însemnat pur și simplu... să nu mai fii *tu*! Şi eu numai pe tine pot să te iubesc...

— Şi cu asta v-aţi împăcat, nu-i aşa? întrebă Ţvetuhin, zîmbind trist și înţelegător. Anna Tihonovna dădu din cap, ruşinată.

Cît timp vorbise ea, Ţvetuhin păru că se însufleţește treptat; dar expresia de tristeţe ciudată, care o uimise, nu i se şterse de pe chip. Ai fi zis că se luptă cu el însuși, că nu poate să învingă ceva dinlăuntrul lui și că de aceea ar fi vrut ca ea să vorbească, să vorbească mereu.

Dar după ce termină de povestit, se aşternu tăcerea, și Anocika avu impresia că Egor Pavlovici simte nevoia unei mîngîieri şi că drumul pe care îl alesese — acela de a-i vorbi despre dragostea ei pentru Kirill — nu avea nimic mîngîietor pentru el.

— Nici vorbă că e așa, spuse Țvetuhin brusc. Recunoașterea talentului nu poate lipsi din dragostea pe care o nutrești față de-un artist. Altminteri, pentru el, dragostea n-ar mai fi dragoste.

— Dar nici nu m-am gîndit să spun că Kirill nu-mi recunoaște talentul! se apără Ulina.

— Recunoașterea nu ți se pare însă prea substanțială!

— Nici asta n-am spus-o!

— Ai omis multe lucruri, zîmbi el. Dar și din cîte ai spus, mi-am dat seama că între tine și soțul tău nu există înțelegere deplină.

— E tocmai invers, Egor Pavlîci! se împotrivi ea. Ai întors totul pe dos!

Țvetuhin o privi zîmbind și, vrînd parcă s-o necăjească dinadins, continuă pe-un ton de superioritate binevoitoare:

— Numai un artist poate să înțeleagă cu adevărat un alt artist. Eu nu te-am văzut niciodată pe scenă ca actriță desăvîrșită. Și totuși, ești artista poporului. Dar în sufletul meu ai rămas aceeași fetiță de altădată, aceeași Luiza care nu știe cu ce picior să facă reverența. Eu îți recunosc arta pentru că cred în tine. Cred, din ce am auzit. Și te apreciez. Te apreciez pentru că talentul ți-a fost hărăzit de natură. Știu bine că în acești douăzeci de ani nu ți-ai precupețit forțele, că nu te-ai dat înapoi în fața muncii aceleia de care nimeni, în afară de-un alt actor, nu-și poate face nici cea mai slabă idee. Muncă de ocnaș! oftă el, cu neașteptată obidă; și, după ce tăcu o clipă, repetă în șoaptă: De ocnaș!... Dar una sînt eu, actorul, și alta e... N-aș vrea să diminuez meritele soțului tău...

— L-ai uitat pe Kirill! Nu-l cunoști!... se aprinse Anna Tihonovna.

— Foarte bine: nu-l cunosc. Dar de uitat, nu l-am uitat. Îmi amintesc foarte bine cum s-a năpustit spre mine ca un arici și cum m-a făcut cu ou și cu oțet. De ce? Pentru că nu interpretasem după gustul lui rolul „baronului“ din *Azilul de noapte*. Pe vremea aceea tu te zbenguiai cu niște codițe atîtica pe umeri (își ridică un deget), iar Kirill al tău dădea lecții de

morală actorilor celebri. Acum, nu te recunoaşte, deşi nu te vede pe scenă.

— Nu-i adevărat! îl întrerupse ea cu asprime. De ce minţi? În stagiunea trecută, Kirill m-a văzut jucînd trei roluri noi. Cît am jucat la Tula, n-a lipsit aproape de la nici un spectacol de-al meu.

— Nu te supăra, o rugă Ţvetuhin, blînd.

— Nu mă supăr de loc, continuă ea la fel de repede şi de tăios. Dumneata ai răstălmăcit tot ce ţi-am spus şi nu vrei să înţelegi! Noi doi, Kirill şi cu mine, ne înţelegem perfect. Şi n-am de gînd să-ţi demonstrez asta. Dumneata ai început să vorbeşti despre raporturile dintre noi, despre dragostea noastră... şi nu mai ştiu despre ce... Apoi, deodată...

Simţind pe neaşteptate locul vulnerabil al adversarului se pregăti să-i dea lovitura de graţie şi, stăpînindu-şi enervarea, îl întrebă, liniştită în aparenţă:

— Ai spus că numai un artist poate înţelege un alt artist. Pe dumneata se vede că Agnia Lvovna te-a înţeles totdeauna perfect! Că doar şi ea e actriţă...

Egor Pavlovici îşi pironi privirile în pămînt. Nu se aşteptase la întrebarea aceasta şi totuşi, tot timpul se gîndise că va trebui să-i răspundă, că îi va fi pusă firesc. De fapt, o silise pe Ulina să-i vorbească sincer despre viaţa ei intimă numai pentru că simţea dorinţa, necesitatea imperioasă de a vorbi sincer despre propria lui viaţă.

— Agnia Lvovna, fireşte, e actriţă, răspunse el, zîmbind domol. Aşa e: şi ea e actriţă. Dar ştii prea bine că ea nu m-a iubit niciodată. Şi-atunci, ar fi fost cel puţin ciudat să-i cer să mă înţeleagă. Tocmai pentru că e prea puţin artistă...

— Aţi divorţat, în sfîrşit? întrebă Anna Tihonovna, şovăind dacă trebuie să regrete că atinsese un punct veşnic dureros pentru Ţvetuhin sau să cedeze curiozităţii.

— Am divorţat demult. Foarte demult, îi răspunse el. Agnia Lvovna nu s-a mai opus. Poate că s-a săturat să-mi tot ţină piept. Dar mai degrabă cred că am încetat să mai reprezint pentru ea un liman, pentru că acum călătoresc mereu. Dar ştii ce e uimitor?

Am dorit aproape toată viaţa să mă despart pentru totdeauna de ea, m-am gîndit să divorţez, am căutat să-i obţin consimţămîntul; iar cînd l-am obţinut, cînd ea s-a învoit să ne despărţim, m-am simţit nu ştiu cum... fără nici un rost pe lume.

Ţvetuhin rîse încet şi se uită la Anna Tihonovna cu un aer vinovat.

— Şi totuşi, ea avea nevoie de mine... măcar ca să mă chinuiască, continuă el, rîzînd din nou.

Rîsul îi era cel de altădată, şuierător de parcă o răbufnire de vînt i-ar fi trecut prin amîndoi obrajii odată. Dar pleoapele îi clipeau abia vizibil, invitînd-o parcă ironic pe Anocika să nu creadă pe deplin în veselia lui. Oricum însă, rîsul lui nu putea să-i pară sincer.

Pe Ulina n-o mira atît îmbătrînirea lui evidentă, cît faptul că nu mai încerca să pară tînăr, că nu-şi mai îndrepta bustul, ca odinioară cînd n-avea nevoie de înfrumuseţare. În tot felul lui de-a fi, în toată comportarea lui, era ceva rugător. Ai fi zis că vrea să fie acceptat aşa cum este, fără nici o podoabă. Şi asta o înduioşă şi mai mult.

— Omul vrea să simtă că e necesar, se văietă Ţvetuhin, fără să se mai ascundă. Să fie necesar, indiferent cui. Nu în general, nu tuturor, ci unei singure fiinţe. Cu alte cuvinte, trebuie ca cineva să-l iubească... Aşa ne dictează, probabil, instinctul de conservare. Cînd te apropii de sfîrşitul vieţii, vrei nu vrei, începi să te gîndeşti cine o să-ţi dea o cană cu apă cînd n-o să mai ai puterea să ajungi singur la ea.

— Egor Pavlîci! îl întrerupse Anna Tihonovna, mîhnită.

— Lasă, draga mea. Nu fac melodramă. Trebuie să fiu conştient... Pe vremea cînd eram fericit sau credeam că sînt fericit, nu cunoşteam adevărata fericire. Am jinduit toată viaţa după ea. Şi tot n-aş putea spune cum arată. De altfel, cine ar putea spune cum arată adevărata fericire?... Am făcut tot ce-am vrut. Am căutat să fac. Şi asta mi-a fost de ajuns. Eram convins că viitorul îmi va aduce ceea ce îmi lipsea, pentru că toată viaţa nu m-am trudit numai pentru viitorul

meu personal, ci pentru toţi. Pentru toţi cei care m-au privit pe scenă, care au învăţat de la mine, şi pe care îi mai învăţ şi astăzi. Dar într-o bună zi am simţit că *„toţi“* aceştia nu-mi ajungeau. Însemnau prea puţin pentru mine. Aveam nevoie de cineva, de-un singur om, de un om unic; şi el nu există. Da, nu există...

— Nu cred. Nu poate să fie aşa! se înfioră Anna Tihonovna. Nu cred că eşti atît de singur, atît de blazat...

— Stai, stai! Nu-i vorba de blazare. Mi-e numai frică... niţeluş frică...

Dar Ulina nu înţelegea să tacă:

— Ai prieteni. Eşti atît de iubit...

— De cine?! întrebă el. Cine mă iubeşte? Unde e omul care mă iubeşte? Unde s-a ascuns?

— Vorbeşte mai încet. Sîntem într-o casă străină!

— Aici toate casele îmi sînt străine... Şi poate că şi ţie, la fel. Şi nu numai ţie: nouă tuturor, adăugă el privind cu ură tablourile de pe pereţi, umbrite de abajur, vazele cu flori naturale puse lîngă altele, cu flori artificiale, făcute din mătasă, perdelele de tul cu volănaşe şi galeriile aurite.

Ţvetuhin îşi turnă restul de vin în pahar, atinse uşor paharul încă plin al Annei Tihonovna şi, pe cînd sunetul tînguitor al cristalului se stingea uşor în odaie, îşi sorbi încet băutura, sperînd să-şi potolească emoţia. Şi, într-adevăr, prinse curaj; privirea i se însenină.

— Nu şi iar nu! oftă el zgomotos. Blazarea îmi repugnă. Viaţa nu-mi e chiar atît de săracă, ce-i drept, e drept. Dar am dorit totdeauna, şi mai doresc şi-acum, să trăiesc clipe de fericire nemaipomenită. O singură dată mi s-a părut că răsuflu din adîncul plămînilor. Şi, închipuieşte-ţi, crede-mă, Anocika, asta n-a avut nici o legătură cu toate femeile pe care le-am cunoscut, ci cu zîmbetul tău curat, cu mînuţa ta...

Glasul lui suna a rugă; şi tot ca pentru rugă îşi împreună mîinile, care-i căzură imediat, neputincioase, pe masă.

Anna Tihonovna nu-l mai privea. Era din ce în ce mai încurcată. Se temea de ceva care simţea clar că putea să se întîmple; în sufletul ei, dorinţa ca amin-

tirea anilor de tinereţe să nu se stingă se lupta cu melancolia şi cu mila, înduioşînd-o.

— Nu te teme, spuse Ţvetuhin, zîmbind părinteşte. N-am de gînd să-ţi cer ce n-am avut niciodată.

În definitiv, se repeta ispita de la Moscova şi Anna Tihonovna se gîndi să se ascundă în adăpostul care toată viaţa îi fusese scut.

— Nu sînt fricoasă. Sinceritatea dumitale mă bucură. Ştii prea bine că femeilor le face plăcere pînă şi cuvîntul „iubire". Şi nu pot să nu vorbească despre dragoste. Mai ales despre dragostea lor. Dar se vede că au dreptate cei care... avea dreptate Kirill al meu cînd spunea că atunci cînd iubeşti nu vorbeşti despre dragoste, ci iubeşti şi atîta tot.

— Am greşit încercînd să-ţi vorbesc despre dragoste cînd tu nu ştiai ce înseamnă să iubeşti, îi răspunse Egor Pavlovici. Kirill al tău pesemne că e un predicator, iar viaţa lîngă el trebuie că ţi se pare nesărată!

— Nu ţi se pare că dumneata o sărezi prea mult? se mînie Anocika.

— Ai ceva de provincială în tine, ceva flauberian, rîse Ţvetuhin.

— Trebuie să mă simt jignită? Sau este un compliment?

— Ar trebui să te mîndreşti.

— Şi ce legătură au toate astea cu Flaubert?

— Încerci să te convingi că eşti fericită. Te lupţi cu sentimentul clar că ţi-ar fi de-ajuns un singur pas, o întîlnire întîmplătoare, un om care să-ţi iasă întîmplător în cale, ca să te simţi atrasă de el şi fericirea să ţi se clatine...

— Ascultă, prorocule! rîse Ulina, căutînd să-şi învingă tulburarea, nu-ţi ajung profeţiile în ceea ce te priveşte? Hai mai bine să punem capăt discuţiei despre mine.

— Iată şi legătura cu Flaubert. Nici Emma Bovary n-a alergat fără să se gîndească după fericirea dorită. În sufletul ei s-a dat lupta cu datoria...

— Ajunge, ajunge! îl opri Anna Tihonovna. Altfel, nu mai stau de vorbă cu dumneata.

— Ţi-e frică? întrebă el, privind-o printre gene,

— Nu. Vreau să te ascult. Vreau să-mi vorbești despre dumneata... Ce se mai aude cu cartea dumitale?

Țvetuhin tresări, deveni deodată foarte atent.

— De unde știi despre cartea mea?

— Nu-ți mai aduci aminte? Chiar dumneata mi-ai explicat teoria dumitale cînd ne-am întîlnit la Moscova.

— Da?!

Țvetuhin o privi mirat și oarecum neliniștit; apoi se uită șovăitor, într-o parte.

— Asta mă cam necăjește... Nu, nu faptul că știi despre carte, spuse el. Nu! Mă supără că am început să devin uituc... Închipuiește-ți: îmi amintesc perfect de bine tot ce s-a întîmplat demult de tot, dar faptele mai recente, nu știu cum... (Zîmbi ironic ca întotdeauna). Îți dai seama ce înseamnă asta... Mda. Prin urmare, știi despre carte... Am scris-o. Ce-i drept, nu toată. Anumite părți doar. Da, am citit — cum să-ți spun? — unele fragmente, într-un cerc intim. Mi-am împărtășit părerile unor tovarăși. M-au ascultat foarte atenți. Așa cum e ascultat de obicei un autor care te pasionează. Au urmat observațiile critice, discuțiile, tovarășii aceia mi-au arătat un interes viu, m-au felicitat, mi-au strîns mîna și așa mai departe. Un om de teatru mi-a propus să colaboreze cu mine. Și nu un oarecare. Probabil, îl cunoști. Dar nu vreau să-ți spun cine e, fiindcă m-am certat cu el. N-am vrut să-i dau imediat răspunsul și el a trîntit un articolaș mîrșav pe un ton polemic în care mi-a răstălmăcit ideea cea mai scumpă. Ce zici? Și dacă ai ști cît de absurd a răstălmăcit totul... N-ai citit articolul?... E bine că nu l-ai citit. Omul acela e un terchea-berchea și nimic altceva... Nu mai bei? încheie el, întinzînd cu vioiciune mîna spre paharul cu vin al Annei Tihonovna.

Anocika își dădea seama că Țvetuhin trecuse printr-o încercare nespus de grea; era clar că nu izbutise să termine cartea și că dăduse greș cu ceea ce scrisese. Își aminti deodată că în tinerețe fusese socotit unul dintre cei mai buni interpreți ai lui Hlestacov[1]. Amin-

---

[1] Personaj din comedia lui Gogol *Revizorul*; vanitos, egoist, fanfaron și meschin, el este întruchiparea platitudinii și corupției nobilimii din Rusia țaristă.

tirea aceasta o înveseli și spori treptat, cu cît Egor Pavlovici căuta să vorbească mai pretențios.

— Îmi amintesc încă din liceu autocaracterizarea lui Derjavin, spuse el. Poetul afirma că este „înflăcărat" și „diavol cînd e vorba de adevăr". Am avut dintotdeauna predispoziția de a-mi educa în mine însușirile exemplare — aceasta era de altfel semnul distinctiv și, oarecum, moda generației noastre. Eu am căutat mai ales să fiu „diavol" cînd era vorba de adevăr. Dar „diavolul" meu n-a fost recunoscut de cei mai mari; nu s-a bucurat de succes decît în fața cîtorva — foarte puțini — colegi de teatru. Pricina nu e greu de înțeles. M-am convins definitiv că actorii noștri s-au năucit învățînd. Teatrul se repetă, ca academiile de artă. Numai teatrul de amatori, cum îi spuneam noi pe vremuri, mai poate să aducă ceva. Firește, dacă noi, actorii academici, nu-l vom da gata... În peregrinările mele am învățat foarte multe. Mai bine zis, am învățat să privesc cu alți ochi ceea ce știam. Cîte cercuri de amatori de pe lîngă cluburi n-am văzut în ultimii ani! Cîte n-am creat chiar eu! Am hotărît să mă dăruiesc cercurilor de amatori. Și mă dăruiesc. Știi de ce am venit aici? Trebuia să completăm un colectiv de amatori, minunat. Lucrez din nou de trei ani în regiunea Leningrad. Caut acum adevăratul erou. Am aflat că la Minsk există un om extraordinar de talentat. M-am dus să-l văd și mi s-a spus că a plecat la Brest. Am sosit aici și cînd colo el a plecat înapoi, la Minsk. În schimb, am descoperit aici cea mai fermecătoare „travesti"! Nu e fată, ci argint viu! Trebuie neapărat să ți-o arăt. Ai să rămîi uluită...

Datorită obișnuinței actorului de-a exterioriza tot ce simte, pe chipul lui Egor Pavlovici se succedau spontan, cu repeziciune, cele mai variate expresii. Ele arătau clar că Țvetuhin nu putea găsi ideea principală, că ea se topise undeva și că nu izbutea să-i dea de rost. Actorul vorbea, vorbea într-una, dar mimica abia dacă pridídea să-i reproducă înfrigurătele căutări ale creierului.

Anna Tihonovna urmărea atentă, îndurerată, schimbările de pe fața lui; în virtutea aceleiași obișnuințe

de-a exterioriza, pe faţă i se oglindeau întocmai stările prin care trecea. Era cînd trufaşă, cînd visătoare, cînd plină de admiraţie sau de dezaprobare. Şi totuşi, nu înţelegea ce vrea el să-i spună. Vedea doar că Ţvetuhin nu se mai putea opri şi limbuţia lui o făcea să-şi amintească ceea ce îi spusese el despre uitare ca semn al bătrîneţii, fiindcă şi limbuţia vădea acelaşi lucru. Renunţase să-l mai vadă în el pe Hlestacov; mila îi stăpînea din nou dureros inima. Cum Hlestacov?! Mai degrabă cel mai obişnuit Nesciastlivţev![1] Eternul şi mereu noul Nesciastlivţev!

Ulina nu mai izbutea să alunge această tristă comparaţie, dar pe faţa ei nu se oglindea altceva decît încordarea cu care îl urmărea pe Egor Pavlovici, ca şi cum ar fi fost atentă numai şi numai la ce auzea.

— Da, da, provincie! spuse el visător, dar se întrerupse şi continuă cu asprime: Noi am dat cuvîntului acestuia o nuanţă dispreţuitoare. L-am banalizat, l-am transformat într-o poreclă umilitoare. În accepţia noastră, provincialul a devenit sinonim cu micul burghez. Dar cine a dat oare dovadă de mai mult spirit mic-burghez decît lumea aleasă din Petersburg? Cu ce sînt oare mai buni negustorii şi funcţionarii din capitală, decît confraţii lor din provincie?... Să luăm ca exemplu artiştii, actorii. Toate geniile au venit din provincie. Unde îşi are teatrul originea, dacă nu în cine ştie ce cotlon uitat de dumnezeu? Ce-ar fi devenit arta noastră dacă cei veniţi de prin Iaroslavl, Kazan, Saratov, de prin cătunele şi satele iobage, fie că au fost chemaţi, fie din proprie iniţiativă nu ar fi alimentat-o cu focul talentului lor? Prin cîte unghere părăsite n-am colindat în ultimii ani! Şi cît de mult este admirat şi apreciat acolo talentul! Există oare cineva care să iubească arta aşa cum o iubim noi, provincialii? Ce frumos sunau în gura noastră cele mai măreţe cuvinte din cîte cunoaşte omul: creaţie, iubire! Auzi? (Se săltă de pe scaun, aplecîndu-se peste masă) Iu-bi-re... Ochii noştri, larg deschişi, privesc natura... Glasul ni se

---

[1] Personaj din piesa lui A. N. Ostrovski *Pădurea*, exponent al atitudinii acuzatoare a autorului faţă de nobilimea din Rusia ţaristă.

înalță din inimă, ca zorile unei zile de vară... Dar curiozitatea noastră absolut dezinteresată? E de-ajuns să auzim că s-a descoperit undeva o scrisoare a lui Cehov sau a lui Tolstoi, o carte poștală, un petec oarecare de hîrtie, și dăm fuga imediat să le vedem. În arhivele și muzeele din capitală zac mormane de comori. Dar cine intră să le vadă dacă nu provincialul, năucit de alergătură, tremurînd pentru fiecare clipă pierdută? Cine, dacă nu el, pătrunde în aceste sanctuare ca să respire o clipă aerul stătut care înconjoară relicvele?

— Cînți un imn provinciei! exclamă Anna Tihonovna. Și... bietele capitale! Noroc că și în ele se găsesc destui provinciali...

— Nu glumi, dragă prietenă, o opri Țvetuhin domol, dar sever. Plătesc prea scump convingerile pe care mi le-am făurit, luptînd pentru creație. Cu prețul vieții, am cîștigat dreptul de a fi diavol cînd e vorba de adevăr! Vei vedea: am să rostesc sus și tare numele nemuritorilor care au venit din provincie pe scenă și au adus glorie teatrului rus. Din timpuri străvechi, pămîntul nostru, cu dragostea lui pentru artă, a făurit actori. Și-i făurește și astăzi. Trebuie doar să știi să-i descoperi. Și despre asta, vei ceti în cartea mea!

Țvetuhin se ridică de pe scaun, își înălță brațul cu un gest măreț, ca pentru jurămînt.

„Numai scena îi lipsește", gîndi Anna Tihonovna; dar, mișcată de însuflețirea lui, se ridică și ea și-i întinse brațele.

— Va fi o carte care va vorbi despre dumneata, dragul, dragul meu Egor Pavlîci.

— Și despre tine... Va fi o carte despre noi doi, răspunse el, încet.

Ulina nu se îndoia că ideea se ivise chiar în clipa aceea în mintea lui înflăcărată și că niciodată pînă atunci nu se gîndise să scrie o asemenea carte.

Țvetuhin se apropie de ea, îi luă mîinile, și le lipi de obraz, dar nu le sărută, ci și le apăsă pe tîmple; iar ea îi mîngîie ușor, cu degetele, coama aspră a părului cărunt.

— Te iubesc numai și numai pentru că n-ai trădat provincia, îi spuse el și glasul i se frînse; apoi fața i se

lumină, copilărește: De altfel, te iubesc, oricum. Fără nici un fel de motive raționale.

Apoi tăcu, făcînd un gest de deznădejde blîndă.

Ea îi răspunse cu un zîmbet senin, fericit, cu zîmbetul acela care se naște cînd zbuciumul sufletului s-a potolit.

— Să ieșim în grădină. Să privim noaptea din Brest, îi spuse, luîndu-l de braț.

4.

Ieșiră pe terasă. Lumina lămpii din odaie, izbindu-se în crengile plopului, care atîrnau deasupra ușii și a ferestrei, cădea pe dalele de piatră. Noaptea părea neagră, dar ochii lor se obișnuiră treptat cu întunericul. Rînd pe rînd, începură să se contureze copacii, tufele, băncile, grădina întreagă, rotocoalele albe ale margaretelor, frunzele, cărările. Aerul era limpede, adormit, cerul senin.

— Se îngînă noaptea cu ziua, spuse Țvetuhin.

— Da.

— Mergem să stăm puțin în grădină?

— Nu.

— De ce?

— E tîrziu.

— Pînă la răsăritul soarelui mai e un ceas, stărui el.

— Mîine dimineață am repetiție, iar seara — spectacol. Și mă tem: are să mă vadă Țvetuhin, îi șopti Anna Tihonovna. Cine știe ce fel de actori or fi copiii aceștia cu care m-a atras tanti Lica. Atîta mi i-a lăudat!

Și, așa cum se întîmplă uneori în toiul nopții, simțiră deodată o adiere răcoroasă. Frunzișul fremătă abia deslușit, apoi se potoli. Adierea aduse pe aripile ei sunetele foarte îndepărtate ale unui acordeon, care se stinseră de îndată.

— Unde or fi cîntînd? întrebă Anna Tihonovna.

— Se dansează, undeva... Orașul e vesel, îi răspunse el. Toată lumea se distrează, ca în campanie, cînd se face un popas. Mă aflu aici de două săptămîni. Seara, ies toți la plimbare; cinematografele gem. Poți să

vezi nenumărate perechi, o mulţime de tineret, un număr nemaipomenit de artişti, o adevărată avalanşă. Ştii de unde am aflat că eşti aici? A sosit un nou teatru de estradă. M-am dus să-l văd, din curiozitate. Sala era ticsită, nu mai era un loc liber. Mai mult de jumătate din public era format din militari. Fiindcă azi e sîmbătă, şi-au făcut toţi rost de bilete de voie şi-au ieşit în oraş. M-am oprit între scaune. Programul — un ghiveci nemaipomenit. O cîntăreaţă, un scamator, nişte acrobaţi şi, în sfîrşit, un recitator antediluvian. Cînd l-am auzit declamînd, n-am mai putut să îndur şi m-am dat bătut. Am încercat să-mi croiesc drum spre ieşire; aşa, am dat de geniul care te-a răpit. Ne-am îmbrăţişat şi am ieşit împreună, în stradă. El m-a anunţat imediat: ascultă aici ce stea am reuşit să smulg de pe firmamentul moscovit!... Şi mi-a povestit victorios ce s-a întîmplat...

Egor Pavlovici rîse.

— Un oraş vesel... Tanti Lica ştie ce face. O să fie interesant. N-o să-ţi pară rău de şuşaneaua asta!

— N-o să-mi pară rău, fiindcă te-am întîlnit pe dumneata, îi şopti Anna Tihonovna. Acum du-te. E tîrziu.

El îi puse blînd mîna pe umăr. Rămaseră tăcuţi, nemişcaţi.

— Toată viaţa ai de gînd să-mi spui „dumneata"?

— Toată viaţa. Hai să mergem. Încet.

Călcînd pe vîrfuri, intrară în antreu şi se luptară multă vreme, pe întuneric, cu zăvoarele de la uşă. După ce dibuiră unul şi-l deschiseră, dădură peste altul; iar cînd îi veniră de hac şi acestuia, mai descoperiră unul. În sfîrşit, uşa cedă; Ulina şi Ţvetuhin făcură împreună un pas în stradă, uimiţi de lumina palidă, uniformă şi de liniştea neturburată.

— Iată şi zorile, spuse Anna Tihonovna. La revedere. Ne vedem seara, la spectacol.

Îi atinse umărul cu aceeaşi căldură cu care i-l atinsese şi Ţvetuhin pe al ei, mai adineauri, în grădină; drept urare de drum bun, îl împinse uşurel înainte.

Apoi se înapoie în odaie, se dezbrăcă şi se întinse pe pat, emoţionată încă şi temîndu-se că nu va reuşi să adoarmă curînd. Dar pacea neturburată, palidă, a

zorilor care pătrundeau în cameră o făcu să ațipească. Pleoapele i se îngreunară. Impresiile vii din ultimele douăzeci și patru de ore se învălmășiră, făcînd loc unor scene răzlețe.

Încerca mereu să răspundă la o întrebare stăruitoare: să fie oare ea fetița aceea care trăise cîndva pe malurile unui fluviu uriaș împreună cu mama, cu tata și cu frățiorul ei? Să fie oare ea fetișcana pe care actorii o prinseseră într-o bună zi în stal, unde se pitise în timpul repetiției, iar Țvetuhin o ținuse pe genunchi, întrebînd-o nu știu ce? Fetița de ieri, să fie oare Anna Tihonovna de astăzi? Bătrînul cărunt și obosit cu care a vorbit pînă în zori n-are nimic comun cu Țvetuhin — actorul tînăr, frumos, puternic, cu plete negre. Micuța Anocika, fetița venită la spital să-i aducă tatălui ei kiselul făcut de mămica, kiselul pe care tatăl o tot îndemnase să-l mănînce — iar ea se temuse și totuși îl înghițise pînă la urmă — fetița de atunci să fie oare actrița Anna Ulina de astăzi, așa cum este acum, după o viață de om? Se poate oare ca fetița aceea și Anna Ulina să fie una și aceeași persoană?

Întrebarea nu se formula în cuvinte, ci în amintiri răzlețe; și cu cît se înmulțeau amintirile acestea, cu atît Ulina simțea că o cuprinde mai tare somnul.

La un moment dat, i se păru că va prinde clipa insesizabilă cînd starea de veghe încetează și cînd începe somnul. Iată încă o amintire; dar n-apucă să-și spună că n-o trăise niciodată.

E mică de tot și învăluită în ceva moale și cald, ca de lînă. Cevaul acesta cald e o mare de oameni care se îmbulzesc în jurul ei și o poartă pe sus. Toți au în mîini lumînări aprinse. Și tatăl ei, lipit de ea, ține o făclie aprinsă în mîna lui vînjoasă. Tata poartă hainele de sărbătoare, făcute din stofă; pe fața lui acoperită de barbă joacă petele de lumină gălbuie ale lumînărilor. E noaptea paștelui, slujba de înviere; alaiul mulțimii în frunte cu preotul, care ține crucea în mînă, pășește în jurul clădirii înalte a seminarului teologic, cufundată în bezna nopții. Sus, în clopotnița scundă, se vede un seminarist pletos. Seminaristul holbează spre ea niște ochi albi,

în care licăresc sclipirile focurilor aprinse, apoi trage cu amîndouă mîinile funiile clopotelor. Pe Anocika, dangătul o asurzeşte; ea îşi ascunde faţa în mîneca aspră a tatălui. Tatăl o mîngîie pe cap. Dangătul clopotelor se stinge treptat. Mulţimea a ajuns în pragul bisericii; uşile se deschid larg, fără zgomot, ca nişte aripi scînteietoare de pasăre. Mulţimea îngînă un cîntec şi tatăl îi şopteşte la ureche, gîdilînd-o cu barba: „De ce nu cînţi? Cîntă!" Glasul lui se uneşte cu glasurile mulţimii: „Din morţi cu moartea pre moarte călcînd..." Chipul luminos al tatălui se apropie tot mai mult, ochii lui umezi scînteiază; tata spune: „Ia-i; de mult ţi-i doreşti..." Anocika atinge cu mîna ceva rece şi lucios. Sînt nişte şoşonei de cauciuc, pentru copii. Şi-i pune fericită în picioare, îşi face vînt, sare, şi zboară, alunecă pe pîrtia îngheţată şi bătătorită a şanţului, care desparte trotuarul de partea carosabilă a drumului. În faţa ei, reflectat pe gheţuşcă, aleargă cornul lunii, subţirel şi curb ca o unghie de argint tăiată. Anocika încearcă să pună mîna pe unghia aceea, dar cornul lunii nu se lasă, tresare, fuge; iată-l cum tremură şi fuge în faţa ei, cum o cheamă jucăuş înainte, tot înainte... Potecuţa de gheaţă se termină într-o groapă. Dar ea nu se poate opri, îi e frică, groaza o sugrumă. Cineva, alunecînd pe patine, încearcă s-o ajungă din urmă, îi strigă „Stai!" Dar ea zboară înainte; groapa cea neagră se apropie, se apropie... Dintr-o dată ea îl zăreşte pe Kirill care aleargă după ea, face un viraj vertiginos, stîrnind cu patinele vîrtejuri de zăpadă. Anocika dispare în prăpastie. Aude scrîşnetul strident al patinelor, trupul i se cutremură ca de o lovitură grea; Anocika deschide ochii, fără să vrea...

Deşteptarea i-a fost asemănătoare trecerii aceleia anevoioase de la coşmar la realitate, trecere în care omul încearcă, dar e cu totul incapabil să priceapă dacă visul i s-a sfîrşit.

Zăcea culcată pe spate, într-o odaie necunoscută, scăldată din belşug de razele soarelui; din tavan, curgea peste ea o ploaie măruntă de praf uscat. Arcurile somierei gemeau, deranjate din liniştea lor. Un glas

piţigăiat, de femeie, plîngea şi se văicărea undeva, în casă. De dincolo de pereţii camerei, creştea şi se apropia mereu un vuiet greu.

Anna Tihonovna îşi trecu mîna pe fruntea năduşită; simţi firele de praf care i se lipiseră acolo şi o zgîriau. Ţipătul strident al femeii se apropia. Îl auzi alături. Apoi, în cameră dădu buzna, urlînd, hoteliera îmbrăcată doar cu o cămaşă de noapte roz, lungă pînă în pămînt şi strînsă sub sîni cu un cordon răsucit.

— *Madame*! *Madame*! strigă ea, agitîndu-şi pe deasupra capului legătura cu chei. Ochii ei uzi, cu pupilele încremenite, priveau ţintă înainte; hoteliera se năpusti spre uşa care dădea pe terasă.

Anna Tihonovna se sprijini în cot, întinse gîtul şi privi prin fereastră, spre grădină: femeia alerga mereu pe alee; poalele lungi ale cămăşii, sumese deasupra genunchilor, îi împiedicau goana; din fugă, ea agita ritmic, ca un dirijor, legătura cu chei.

Apoi femeia îşi răsuci brusc capul, privi cerul, scăpă din mînă poalele cămăşii, făcu un salt într-o parte şi se prăbuşi la pămînt. Fără să se mai ridice, mişcîndu-şi cît putea mai repede picioarele desculţe, se tîrî în genunchi spre tufe şi se ascunse sub bancă.

Un şuierat subţire şi prelung străpunse huruitul surd care se apropia din ce în ce mai ameninţător. Sunetul strident vibră în aer, se îngroşă, se prefăcu în geamăt, apoi în urlet.

Fără să se gîndească la ce însemnau toate acestea sau la ce ar fi trebuit să facă, Anna Tihonovna îşi coborî picioarele goale pe podea şi bîjbîi cu ele după pantofi.

Lumina soarelui se cutremură, învinsă de fulger; un bubuit năprasnic căzu pe pămînt şi se risipi în mii de mugete.

Lovitura o răsturnă pe spate, lipind-o de pat. Anna Tihonovna îşi strînse pleoapele de durere şi se îngrozi simţind cum se clătinau pereţii, ca nişte pînze bătute de vînt. Auzi casa cutremurîndu-se din temelii; auzi geamurile sparte, făcute ţăndări, zăngănind pe duşumele. Şi nu îndrăzni să se mişte.

În sfîrșit, deschise ochii și văzu, drept în față, deasupra capului, un ciob de pahar înfipt în perete; perdelele, pe jumătate smulse, tremurau la fereastră; prin geamul spart, se zăreau în grădină frunzele plopilor roind ca niște fulgi mari de zăpadă. Un nor de praf albicios se îngroșa mereu, acoperind lumina soarelui.

Anocika își simți trupul greu; nu mai avea putere să se ridice. Învingîndu-și durerea, izbuti să se așeze din nou pe pat. „Ce-o fi cu femeia din grădină?" se întrebă ea, încercînd să se ridice și, în aceeași clipă, auzi niște pași tîrșîindu-se pe terasă.

Hoteliera, cu resturi de moațe prinse în părul ciufulit și plin de praf, cu cămașa murdărită de iarbă, intră și se propti hotărîtă în fața ei. O amenință cu pumnul în care strîngea legătura de chei — arma și sprijinul ei — și șuieră greoi, gîfîind:

— Numai tu! Ai tăi...

Neputînd să-și învingă spaima și neînțelegînd sensul cuvintelor amenințătoare, Anna Tihonovna trase timid spre ea un colț de plapumă. Lacrimile din ochii hotelierei secară ca prin farmec; obrajii uscați îi ardeau. Privind pereții de pe care căzuseră toate ornamentele, femeia se apucă cu mîinile de cap și gemu:

— Oooo! Apoi se răsuci din nou spre Ulina și-i strigă: Fii blestemată cu rușii tăi, cu bolșevicii tăi! Numai rușii sînt de vină, numai tu, tu!

Anna Tihonovna îi văzu ochii plini de ură cumplită și înțelesul strigătului nerușinat îi săgetă inima. Cu o mișcare bruscă, își înveli picioarele, se îndreptă din șale și rosti încet:

— Încetează cu prostiile. Lasă-mă în pace!

— Tu! Să ieși din casa mea! zbieră gazda; și părăsi odaia, alegîndu-și cu uimitoare prudență locurile unde să-și pună tălpile goale ca să nu se taie în cioburile de sticlă.

O nouă explozie răsună pe-aproape, smulgîndu-se din huruitul care nu mai contenea.

Anna Tihonovna căzu pe pat și-și ascunse, ca în copilărie, fața în pernă. Un singur cuvînt, atotcuprinzător, i se răsucea în minte, fără răspuns:

— Oare?... Oare?...

Capitolul al optulea

1.

Zăcea pe pat, cu picioarele pe podea. Avea frisoane și nu se putea mișca. Trupul nu i se mai supunea. Doar inima își trăda spaima, bătînd puternic.

Groaza care îi răpise puterea de-a se mișca se concentrase asupra unui singur lucru, cel mai înfricoșător dintre toate — faptul că era singură. Își dădea seama că nu se poate bizui decît pe ea însăși, că trebuia să facă tot ce era cu putință, fără ajutorul nimănui. Dar nu știa ce anume trebuia făcut.

După explozia de mai înainte, urmă alta, și mai apropiată. Bubuitul lor o împresura; undeva, prin vuietul necontenit, pămîntul duduia. Duduitul se strecura prin sol, ajungea la zidurile casei, iar zidurile vuiau surd.

Anna Tihonovna nu știa cît o fi ceasul, cît timp trecuse din clipa cînd geamurile zburaseră de la ferestre. I se părea că ziua începuse demult, că minutele deveniseră chinuitor de lungi. De cîteva ori, privirile îi alunecară spre scaunul pe care — la culcare — își pusese ceasul. Scaunul zăcea răsturnat, departe de pat; în învelișul lui de piele uzată luceau cîteva cioburi de sticlă.

Anna Tihonovna își aminti de ceas, ca să-l uite imediat. Îi era indiferent la ce oră se petreceau grozăviile de afară. Nu simțea decît dorința arzătoare, copleșită de o chinuitoare tristețe, ca totul să se termine odată.

Exploziile încetară; timp de cîteva minute nu se auzi decît huruitul surd, vibrînd în depărtare.

Atunci se auziră în casă o voce bărbătească și strigătele sfîșietoare ale hotelierei.

— Nemții! Și ce-i dacă sînt nemți? Dacă rușii tăi nu sînt în stare să ne apere, să se care de unde au venit! Și tu să te cari, cu actrița ta cu tot!

Imediat după strigătele acestea, se auzi în prag vocea bărbătească:

— Anocika, tu stai în pat! Tot oraşul pleacă. Hai, mai repede!...

Ţvetuhin era fără haină. Cămaşa albastră, pusă în grabă, îi atîrna într-o parte afară din pantaloni. Abia respira, cu gura deschisă, trăgînd anevoie aerul în piept. Fruntea îi lucea de sudoare, buzele îi erau palide, umerii — plini de praf albicios. Bătrînul îşi roti privirile prin odaie, înţelese tot şi-şi acoperi ochii cu palma.

Anna Tihonovna îşi smulse capul de sub pernă, vru să spună ceva, dar glasul nu voia să i se supună. Luptînd cu slăbiciunea, izbuti să se ridice în coate.

— Eşti rănită! exclamă Egor Pavlovici, uitîndu-se la ea. Ai sînge pe faţă!

Ulina îşi atinse faţa cu degetele şi se uită la ele.

— Perna! Nu vezi? E plină de sînge! strigă bătrînul apropiindu-se valvîrtej de ea.

Dezmeticindu-se deodată, Anna Tihonovna îşi roti privirile prin odaie, cercetînd podeaua.

— Urechea! Îţi sîngerează urechea! urlă Ţvetuhin, chiar lîngă ea.

Anna Tihonovna îşi trecu degetele peste ureche, văzu petele roşii şi începu să privească şi mai atentă podeaua.

— Poşeta... şopti ea.

În sfîrşit, prinsese glas. Încercă să-şi smulgă de pe ureche părul lipit şi spuse nedumerită:

— Nu mă doare. Probabil un ciob de sticlă...

Abia acum îl văzu pe Ţvetuhin; îi văzu ochii măriţi de spaimă, privirea ciudată. Apucă plapuma şi, dintr-o mişcare, se acoperi toată cu ea.

— Dă-mi să mă îmbrac. Uite, colo!

Ţvetuhin privi în direcţia arătată. Rufăria de corp zăcea mototolită sub masă. Încercă s-o scoată, dar un ciorap se prinsese sub piciorul mesei. Trase de el, rupse elasticul de la jartieră şi aruncă totul, grămadă, pe pat.

De afară, se auzi încă o explozie. Nici nu apucă să se stingă bubuitul ei greu, cînd, pe deasupra acoperişului, trecură huruind avioanele. Imediat, o nouă explozie cutremură casa.

Egor Pavlovici se aplecă, se apucă cu mîinile de masă şi nu se clinti pînă cînd perdelele smulse şi abajurul nu încetară să se legene sub suflul de aer. Apoi sări în sus şi strigă din nou cu un glas în care nerăbdarea şi disperarea se amestecau deopotrivă:

— Nu înţelegi că trebuie să fugim? O să pierdem toate maşinile. Lasă ciorapul! Mai repede!

Cu mîini tremurătoare, Anna Tihonovna se străduia să-şi lege de cordon elasticul rupt. Cînd auzi strigătul lui Ţvetuhin, îi porunci să se întoarcă cu spatele la ea.

— Doamne! Parcă n-am mai văzut femei dezbrăcate! gemu el uluit şi înciudat.

Totuşi, se supuse, încetă să mai strige şi doar o grăbi mereu: „Eşti gata?... Haide, eşti gata?“

Cît timp alergase pe străzi ca să ajungă la ea, avusese senzaţia aceea de activitate febrilă a muşchilor, singura în stare să te facă să-ţi învingi groaza. Acum însă, cînd redevenise inactiv, i se părea că fiecare secundă le răpeşte şansele de salvare. Iar salvarea nu era posibilă decît dacă izbutea să-i impună altuia voinţa lui de a întreprinde ceva, s-o contopească cu a lui în aşa fel încît cele două voinţe să nu fie decît una. Silit să stea nemişcat şi să aştepte, îşi dădea seama că Anna Tihonovna îi domina voinţa şi-l încurca. O implora să-l scutească de chinul aşteptării acum, cînd unicul scop al vieţii era fuga.

— În sfîrşit! oftă el uşurat şi mînios, auzind-o peste un minut tropăind pe podea ca să-şi vîre picioarele în pantofi şi repezindu-se la dulapul cu uşile deschise larg.

Ulina smulse de pe un umăraş prima rochie care-i căzu în mînă. Şi-o trase peste cap, poruncindu-i lui Ţvetuhin să-i dea o mînă de ajutor: „Ce stai?“ îl certă ea. Apoi apucă din dulap mîneca altei rochii şi se şterse cu ea pe faţă. Făcînd toate acestea, nu înceta să-şi caute cu ochii poşeta şi o descoperi, în sfîrşit, sub spătarul scaunului răsturnat.

Făcu un pas spre ea, dar vuietul neîntrerupt care venea de afară fu străpuns de năvala crescîndă, de deasupra casei, a huruitului unor avioane.

Țvetuhin o apucă de umeri și se lipi împreună cu ea, de zid. Anna Tihonovna strînse tare pleoapele, simți cum vibrează peretele subțire, cum tremură trupul lui Egor Pavlovici, și tremurul lui i se transmise și ei.

La o clipă după trecerea năprasnică a avioanelor, bătrînul îi strînse cotul cu amîndouă mîinile și o trase cu putere nestăvilită spre ușă.

Se năpustiră afară, în stradă.

Soarele pălise deasupra orașului. Străzile și casele erau învăluite în praf de cărămidă și de var. Norul de praf se legăna în văzduh, amestecat pe alocuri cu fumul negru, roșu sau roz al incendiilor. Urletul avioanelor, înghițind universul, părea că izbucnește din pămînt, îl simțeai duduindu-ți sub tălpi.

— Încotro? întrebă Anna Tihonovna în timp ce, pe strada acoperită cu moloz și cu așchii de lemn, ocoleau o casă de bîrne cu cercevelele smulse.

— Unde se duc toți, îi răspunse Țvetuhin, fără să slăbească strînsoarea.

Cotiră pe-o stradă care părea nesfîrșită. Lipindu-se de zidurile caselor, oamenii grăbeau pe trotuare căutînd să se întreacă unii pe alții. Mijlocul străzii era aproape pustiu. Doar din cînd în cînd cîte un camion răzleț trecea în goană. Bărbații și femeile împingeau cărucioare pentru copii și roabe pline de zdrențe, sau cărau în spinare și pe umeri legături, saci, bocceluțe. Copiii alergau pe lîngă mame, agățîndu-se cu mînuțele lor de poalele rochiilor, țipînd și plîngînd. Cei care înaintau singuri, săreau pe partea carosabilă a străzii, pentru ca mulțimea de pe trotuare să nu le stăvilească drumul, dar se reîntorceau imediat înapoi, pe lîngă case.

Anna Tihonovna încercă să-l tragă pe Țvetuhin în mijlocul drumului, dar el se împotrivi. Îmbrîncind pe unii și pe alții, o luară înaintea bătrînilor și a bătrînelor care cu greu își tîrau pașii, a copiilor, a femeilor care plîngeau, agitîndu-se în jurul vreunui cărucior cu boarfe, răsturnat.

La colțurile străzilor, îmbulzeala creștea. Oamenii nu îndrăzneau să străbată spațiul neadăpostit de la

răscruci; de pe alte străzi, veneau alţi oameni. În răstimpul scurtelor încetiniri ale goanei, se iscau discuţii agitate despre cum se poate ajunge mai repede în strada Moscova, ca de acolo să porneşti pe şoseaua ce duce spre Korbinsk: lumea se simţea atrasă spre răsărit ca spre un izvor salvator. Unii coteau, ademeniţi brusc de vreo ulicioară umbrită de castanii care-i puteau adăposti, sau împinşi de speranţa că vor ajunge mai repede afară din oraş. Şi totuşi, bulevardul drept, înfipt ca o săgeată în necunoscut, se popula tot mai mult.

La o răscruce, Anna Tihonovna se pomeni alături de-o familie numeroasă. Mama strîngea la piept un prunc; o codană cu picioare lungi ducea într-o mînă o legătură, iar pe braţul celălalt ţinea un băieţel de cel mult un an, care-i îmbrăţişa strîns gîtul subţire, întins înainte, cu vine vizibile; de fustele mamei şi ale copilei mai mari se mai ţineau doi băieţaşi ca de vreo cinci ani, grozav de asemănători între ei şi purtînd fiecare cîte o legăturică în mînă. Nici mama, nici copiii nu scoteau o vorbă. Obrajii fetiţei erau murdari de praf, cu dîre de lacrimi uscate. Broboane de sudoare îi acopereau buza de sus, uşor umflată aşa cum au copiii.

— Dă să-ţi duc eu legătura, spuse aproape fără să-şi dea seama Anna Tihonovna.

— Nu, nu, nu se poate, se feri copila. O duc singură.

— Da, da, o să ne descurcăm singure, stărui mama. O s-o ducem pe rînd, eu şi Saşenka.

— Dar e prea grea pentru ea!

— Nu-i nimic, vă mulţumim! răspunse mama şi se întoarse spre cei doi băieţi. Kolea, nu lăsa mîna jos. Vanea, ţine-te bine de Saşenka.

— Spune-i Saşenkăi dumitale să-mi dea legătura! se încăpăţînă Anna Tihonovna. Eu n-am nici un bagaj. Şi sîntem doi, nu vedeţi? Să mergem împreună. Hai, daţi-mi măcar să duc băieţii!

Porniră toţi să traverseze strada. Ţvetuhin şi Anna Tihonovna mergeau înainte; mama, fiica şi ceilalţi copii — după ei.

În primul moment, propunerea Annei Tihonovna îl uimi pe Ţvetuhin. Vru chiar s-o tragă înainte, dar se uită la fetiţa cu copilul pe braţ şi se gîndi că trebuia să facă aşa cum făcuse Anna Tihonovna şi că e foarte bine că ea are o inimă atît de bună. Îi dădu drumul la mînă; îi venea greu s-o ţină tot timpul. Gîfîia, îl chinuia setea; fumul acru şi praful îi ardeau gîtlejul. Era o uşurare să mergi încet, alături de femeia aceea cu familia ei de pitici şi alături de Anna Tihonovna, care căuta să nu piardă copiii din ochi. Anocika se uita mereu înapoi, mai ales la Saşenka, iar Ţvetuhin se gîndea cu bucurie că i se făcuse milă de copila aceea.

Nu apucaseră să meargă prea mult cînd observară deodată că şirul nesfîrşit al oamenilor de pe trotuar se agită în tăcere şi începe să se rărească. Apoi îşi dădură seama că, mult mai repede decît se rărea mulţimea, se apropia uruitul avionului cu bătaia ritmică, bine cunoscută, a motoarelor. Strada se goli. Oamenii îşi căutau adăposturi prin ogrăzi şi prin case, intrau în ganguri, prin uşile şi portiţele lăsate vraişte.

Anna Tihonovna şi Ţvetuhin se prinseră de mîini şi, lipiţi unul de altul, împiedicîndu-se, alergară înainte.

Locul unde îi prinsese raidul era străjuit de-un gard lung, în faţă se zărea o casă de cărămizi pe jumătate dărîmată. Cîţiva oameni alergau spre ruinele casei. Anna Tihonovna şi Ţvetuhin se repeziră după ei. Cînd ajunseră aproape de casă, Egor Pavlovici desluşi prin uruitul motorului un ţăcănit scurt şi înţelese că trăgeau după ei; vru să strige ceva, dar se poticni, se aplecă înainte şi, în cădere, o tîrî după el şi pe Anna Tihonovna.

Se lipiră amîndoi de pămînt, dar nu rămaseră locului, ci se tîrîră mai departe. La zece paşi în faţa lor, se afla o casă cu cerdacul de lemn acoperit de moloz şi cu peretele spart. Gaura neagră care se căsca sub cerdac le oferea un adăpost şi se străduiră amîndoi, din răsputeri, să ajungă cît mai repede pînă acolo, ajutîndu-se cu coatele şi cu genunchii.

În timp ce se tîra grăbită, Anna Tihonovna își aminti deodată cum se vîrîse hoteliera sub banca din grădină și, pentru prima oară ura față de femeia aceea, furia oarbă împotriva umilinței îndurate, o străpunse ca un junghi dureros. Îl trase din răsputeri pe Egor Pavlovici care rămăsese în urmă, îl împinse sub cerdac, se furișă sprintenă înăuntru, se ghemui, îi acoperi capul cu mîinile și-și lipi strîns obrazul de obrazul lui.

Nu-l putea auzi, dar i se păru că ghicește în oftatul greu și tremurător al bătrînului cuvinte fără noimă:

— Doamne! Ce-i asta?...

Și repetă în neștire:

— Doamne!...

Mugetul avionului, însoțit de țăcănitul sec al împușcăturilor, le trecu atît de aproape de cap, încît avură impresia că aerul însuși se năpustește asupra lor ca un uragan.

Apoi, ajungînd din urmă uraganul, de-a lungul străzii se răspîndi uruitul greu al unui alt avion, înghițind totul în preajmă. Se auzi un bubuit năprasnic. Norul de moloz de pe trotuar pătrunse în cerdac; cărămizile dărîmate foșniră surd; prin crăpăturile treptelor începu să curgă ceva.

— Să ieșim de-aici! strigă Țvetuhin. Au să ne strivească!

Încercă să se ridice, dar Anna Tihonovna îi apăsă mai tare capul pe pieptul ei. Rămaseră nemișcați pînă cînd pe trotuar se iviră din nou picioarele oamenilor care fugeau.

Primul lucru pe care-l auziră după explozie și după trosnetul clădirilor prăbușite fură plînsetele și gemetele depărtate. Apoi, de undeva, de-aproape de tot, răsună un țipăt sfîșietor de femeie:

— Sașenka!... Sașenka!...

— Ei sînt! spuse Anna Tihonovna.

Ieși de sub cerdac. O pîclă de praf se legăna de-a lungul străzii; oamenii răsăreau o clipă din mijlocul valului de pulbere, treceau în goană pe lîngă ei și se făceau nevăzuți.

— Saşenka!... se auzi din nou chemarea disperată. Dar Anna Tihonovna şi Ţvetuhin nu-şi putură da seama dincotro vine.

Anna Tihonovna se uită în preajmă. În mijlocul străzii, drept în faţa ei, se mişca un ghemotoc. Făcu doi paşi înainte şi se feri în lături.

— Dragul meu! Ia te uită! strigă ea, întinzîndu-se spre Ţvetuhin.

Se repeziră amîndoi spre mijlocul străzii.

Saşenka stătea în patru labe, încerca să se ridice şi nu izbutea. Capul, lăsat pe-o parte, i se legăna uşor. O dîră de sînge i se prelingea de pe obraz pe pietrele pavajului. Mîinile şi rochiţa îi erau roşii de sînge. Saşenka îşi săltă puţin capul şi Anna Tihonovna, care se aplecase deasupra ei, îi văzu gura mutilată, fără buze şi fără falca de jos. Şi abia izbuti să şoptească:

— Saşenka!

Se aplecă, apucă fetiţa de subţiori, pe la spate; dar nu reuşi s-o ridice.

— Ce stai, doar eşti bărbat!... Dă-mi ceva! strigă ea.

Ţvetuhin îşi vîrî mîinile în buzunarele pantalonilor de şantung, murdari, şi clătină din cap: n-avea nici măcar o batistă.

— Înţelege că trebuie! Trebuie! repetă Anna Tihonovna, furioasă de neputinţa ei. N-auzi claxoanele? O maşină! Opreşte-o!

Un camion plin pînă la refuz cu femei şi copii vîrîţi unul într-altul claxona din răsputeri; cînd ajunse în dreptul lui Ţvetuhin, camionul izbuti cu greu să-l ocolească şi goni mai departe. Egor Pavlovici dădu deznădăjduit din mîini.

— Altă maşină! strigă Anna Tihonovna, smulgîndu-se de lîngă fetiţă şi repezindu-se spre camionul care sosea.

Desfăcîndu-şi larg braţele, ca o cruce vie, bară drumul. Camionul venea spre ea valvîrtej, claxonînd slab, dar Anna Tihonovna nu se clinti pînă cînd, în ultima clipă, Ţvetuhin, îngrozit, o smuci la o parte. Frînele scrîşniră şi, după cîţiva metri, maşina se opri.

Din cabină ieşi un ofiţer tînăr, cu uniforma nounouţă, pusă la punct; ofiţerul se apropie în goană şi nu întrebă, ci strigă pe un ton de comandă, autoritar:

— Aţi înnebunit? Opriţi o maşină militară?

Ulina îşi agită braţele, arătînd spre copila rănită, dădu din cap aprobîndu-l parcă pe ofiţer, dar nu izbuti să scoată nici un cuvînt.

De altfel, ar fi fost de prisos. Ofiţerul zări fetiţa şi, pironindu-şi privirile în pămînt, se răsuci brusc spre camion.

Un tovarăş de-al lui, ceva mai scund, îmbrăcat cu o uniformă la fel de îngrijită, se îndreptă grăbit spre el. Îşi strigară din fugă ceva unul altuia, cel scund se întoarse spre camion, iar celălalt se înapoie lîngă Saşenka, ordonînd:

— S-o luăm din drum.

Saşenka zăcea tot pe-o rînă, ca un fir de iarbă secerat, lipindu-se tot mai tare de pămînt.

Ofiţerul cel tînăr făcu ce încercase să facă şi Anna Tihonovna cu cîteva clipe mai înainte: prinse fetiţa de subţiori, dar o săltă uşor şi-i ridică în sus trupul lunguieţ.

— Apucaţi-o de picioare, îi porunci el lui Ţvetuhin.

Egor Pavlovici se grăbi să îndeplinească ordinul. Fetiţa gemu şi li se zbătu în braţe. Nu putea să-şi mişte capul, iar în ochii ei scăldaţi de lacrimi se citea strădania chinuitoare de-a se întoarce; privea pieziş şi gemea tot mai tare. Cei doi bărbaţi o duseră pe trotuar.

Anna Tihonovna rămase locului, încremenită. Nu căutînd cu ochii, ci urmărind din instinct întreaga scenă, descoperi ce se căznise şi nu izbutise să arate fetiţa.

De partea cealaltă a străzii, în faţa unei căsuţe, se înşirau cîţiva pomişori firavi şi se înălţa un singur castan bătrîn. La rădăcina lui, zăcea un copil. Zăcea pe spate, cum stau copiii cînd dorm, cu căpşorul pus pe bordura trotuarului, ca pe o pernă, cu mînuţele încrucişate pe piept, cu piciorușele, încălţate cu cizmuliţe verzi, aruncate peste pietrele caldarîmului. Molozul apucase să-l acopere şi vălul alb, de pulbere, se contopea cu paloarea obrăjorului.

Era copilul de-un an pe care-l purtase în brațe Sașenka. Pe tîmplă, ceva mai sus de ochiul pe jumătate deschis, cu irisul tulbure, se zărea o rană mică, neagră; o dîră întunecată, de sînge care începuse să se închege, se pierdea în părul lui auriu. Copilul pesemne că se lipise strîns de obrazul surioarei lui în clipa cînd ea fusese rănită, iar el ucis.

De la prima privire, Anna Tihonovna își dădu seama că era mort. Și rămase lîngă el, dreaptă, liniștită, neclintită. Apoi trase adînc aer în piept și-l expiră încet, cu zgîrcenie de parcă s-ar fi temut să nu-i piară prea devreme simțămîntul necunoscut, căruia încă nu-i știa numele, dar care o înăbușea.

Din clipa aceea, totul încremeni pentru ea, totul amuți. Trecu îndărăt strada. Țvetuhin o striga, agitîndu-și nerăbdător brațele. Dar ea nu-și grăbi pașii.

Ofițerul cel scund avusese timp să ajungă la camion și să se înapoieze cu o cămașă bărbătească, curată. Cel care transportase fetița pe trotuar, o așeză lîngă gard, scutură și sfîșie în două cămașa, de-a lungul spatelui, de la poale spre guler și începu să facă benzi înguste, egale, pe care i le întindea una după alta tovarășului său.

— O schijă, spuse ofițerul cel scund, luînd prima bucată de pînză și înfășurînd de jos în sus capul fetiței. Drept în falcă... Ticăloșii!

— Mai repede, mai repede! îl îndemnă celălalt.

— Și maiorul care tot dădea zor că e un conflict de graniță, obișnuit! spuse ofițerul pansînd fetița. Pe dracu... De cîteva zile se vorbea mereu în oraș că o să înceapă dintr-o clipă într-alta... Ba se spunea precis și ziua: duminica!... Și așa a și fost!

— Bine. Dă-i zor, n-auzi? Agentul de legătură semnalizează...

Dar și fără îndemnul lui, lucrul se apropia de sfîrșit. Prima fîșie se îmbibase toată de sînge. A doua — ceva mai puțin. Pe-a treia, nu apăru decît o singură pată. Pansamentul acoperea tot mai mult fața și capul fetiței, lăsînd să i se vadă doar ochii plini de lacrimi, năsucul cîrn și sprîncenele de copil, subțirele, arse de soare, ridicate în sus, a jale.

— Ajutorul medical a fost acordat! spuse ofiţerul cel scund, raportînd cuiva parcă; apoi se ridică dintr-un salt şi, din obişnuinţă, îşi scutură genunchii de praf. Pe cînd se scutura, întinse degetul şi arătă spre pieptul celuilalt. Acesta se uită şi el în jos. Uniforma nou-nouţă îi era murdară de sînge. Buzele îi tresăriră într-un zîmbet amar sau, poate, într-o încleştare de ură. Cei doi se uitară unul la altul, scurt, înţelegîndu-se fără cuvinte, aşa cum probabil că se înţeleg toţi tinerii locotenenţi abia sosiţi din şcolile militare la unităţile unde sînt trimişi să-şi facă serviciul.

— Să mergem! spuseră amîndoi odată. Apoi, adăugînd: Noroc! — o salutară cu mîna la cozoroc pe Anna Tihonovna şi porniră în fugă spre camion.

— Cum? strigă ea. Şi fetiţa?

— Şi noi? izbuti să geamă Egor Pavlovici. La jumătatea drumului spre camion, locotenentul cel scund îşi ridică braţul deasupra capului, ameninţător, privi în jur şi strigă:

— Atac aerian!... Atenţie!...

Ţvetuhin o smuci după el pe Anna Tihonovna. Nu auzise cuvintele ofiţerului, dar pe cer creştea huruitul infernal. Oamenii dispăruseră, căutînd adăpost: lucrul acesta, bătrînul îl vedea şi-l auzea bine.

2.

Înţelegînd că, după ce o pansaseră pe Saşenka, ofiţerii o lăsau în voia soartei, Anna Tihonovna se trezi din amorţeala ei. Pentru ea însăşi era ceva neaşteptat faptul că se adresase ofiţerilor, cerîndu-le ajutor pentru Saşenka. Dar cînd îi văzu alergînd spre maşină, acelaşi simţămînt nou, ascuns, îi pusese iar stăpînire pe suflet, îndemnînd-o parcă să-i găsească şi un nume. Nu se împotrivi strădaniilor lui Ţvetuhin care o tîra înainte, dar nici nu începu să fugă, cum îi cerea el. Se supunea mişcării mecanice a picioarelor, dar îi era egal dacă mişcarea aceasta se desfăşoară repede sau încet.

Avioanele trecură departe, dînd ocol orașului. După vuietul care zguduise văzduhul, aveai acum impresia că se lăsase tăcerea. Oamenii se iviră iar în stradă, înviorați de speranța că vor ajunge în vreun loc unde îi așteaptă, fără doar și poate, salvarea.

Însuflețit de aceeași speranță, Țvetuhin încetă s-o mai forțeze pe Anna Tihonovna și-și potrivi pasul după al ei. Mersul ei liniștit îi potoli enervarea. Gîndurile începură parcă să i se limpezească. O luă de braț și, pentru prima oară, i se uită atent în ochi. Pe sub sprincenele ei încruntate, Anna Tihonovna privea drept înainte. Țvetuhin ar fi vrut s-o întrebe cum se simte, dar se gîndi că n-avea nici un rost și se mulțumi doar să-i strîngă de două ori cotul, cu căldură.

Cum să te simți cînd totul în preajmă e răvășit de groază? se gîndi bătrînul. Nu poți decît să-ți pierzi mințile. Dar nu cumva ți le-ai și pierdut? O mai fi Anocika în toate mințile?

O privi iar și iar. Cîte nu se pot întîmpla! Sărmana!... Dar poate că nu ea a înnebunit, ci el! Nu, se pare că nu. El judecă, merge sigur, cu capul sus. Ce să-i faci, dacă așa i-a fost scris! Și nu numai lui. Toți sînt așa. Dar el n-o să-și piardă demnitatea. Nu. O să rămînă om. E dator să facă tot ce-i stă în putință. El e bărbat. Asta nu trebuie să i-o amintească Anocika. El o să facă tot ce-i cu putință. Își cunoaște perfect datoria. Mai degrabă o să moară de sete. Vai, ce chinuitoare e setea!... Biata Anocika!

O privi din nou, iscoditor. Ochii ei încremeniseră, vădit lucru. Nu mai clipeau. Totul e cu putință, își repetă el. E bolnavă. Deci, are acum în grijă o femeie de două ori mai neputincioasă. Și cine e femeia aceasta? Anocika!... Astăzi, ea va avea adevăratul prilej să-l cunoască pe el, pe Țvetuhin! Și are s-o smulgă din haos, căci e destul de curajos. Toți aleargă de colo colo, înnebuniți. Iar el merge cu pași siguri. Își dă seama de tot ce face. Se vede pe el însuși. Ce importanță are faptul că i s-a murdărit cămașa, că i-a ieșit din pantaloni și că i-o flutură vîntul? E și el muritor, ca toți ceilalți. Da, ca toți ceilalți. Dar cum merge! Măreț! Disprețuind primejdia. Să-l vadă toți. El duce

o femeie. O femeie a cărei minte n-a putut să îndure atîta grozăvie. Ea are nevoie de ajutorul lui. Şi el, uitînd de sine în împrejurarea aceasta îngrozitoare, el, plin de abnegaţie, de nobleţe, el...

Egor Pavlovici se aplecă spre Anna Tihonovna şi-i spuse convins:

— Am să te salvez...

Pe faţa ei nu se schimbă nimic; Anocika sau nu l-a auzit, sau n-a înţeles ce i-a spus.

În sfîrşit, iată-i ajunşi pe drumul acela larg către care se scurgea întreaga populaţie a oraşului, dacă întreaga populaţie îşi căuta salvarea prin fugă. Dar pesemne că nu toţi fug. E de ajuns doar să te uiţi la căsuţele înşiruite pe partea dreaptă a străzii, cu obloanele lor trase, cu porţile lor zăvorîte: o fi ieşit cineva din ele în dimineaţa asta? Dar pe partea stîngă a străzii? Aceleaşi căsuţe şi aproape aceleaşi zăvoare la fiecare poartă.

— Unde să te ascunzi, unde să-ţi adăposteşti capul dacă vin iar?... se întreabă Ţvetuhin, rotindu-şi privirile în jur.

Ce distanţe! Tot drumul străbătut pînă acum e mult, mult mai scurt decît strada asta fără sfîrşit, al cărei capăt nici nu se zăreşte măcar. Prin mijlocul ei nu merge, ci parcă se scurge un fluviu de oameni. Iar pe margini curg frasinii tineri şi bătrîni, coroanele copacilor, scunde sau înalte, bogate sau pleşuve. Trec bătrîni, copii, femei, bărbaţi. De-o parte şi de alta a fluviului omenesc se înalţă praful drumurilor carosabile. Pe-acolo trec în goană maşinile, săltînd peste pietrele strîmbe ale caldarîmului, tinzînd toate către acelaşi ţel spre care pluteşte şi fluviul pietonilor.

Ici, colo, se zăresc case în flăcări. Dar nici copiii, nici oamenii mari nu se opresc în faţa lor. Cînd trece prin faţa unei case incendiate, Ţvetuhin îşi încetineşte paşii nu ca să vadă focul, ci ca să privească activitatea febrilă a oamenilor care aruncă perne prin ferestre sau încearcă să salveze vreo maşină de cusut. Anna Tihonovna se uită şi ea tot într-acolo, la salvatorii pernelor, dar nu-şi descleştează dinţii şi întoarce capul. După aceea, nu mai dau nici o atenţie incendiilor.

Pămîntul vuieşte tot mai deslușit. Vuietul vine dinspre dreapta. Acolo cerul e acoperit de-o perdea deasă. Din ea s-au smuls, mai întîi vag, apoi profilîndu-se tot mai clar, avioanele, unele izolate, altele în formaţii. Toate privirile s-au îndreptat spre ele, în ochii tuturor se poate citi întrebarea: încotro zboară? Și fiecare are impresia că vin spre el, peste el. Fiecare caută înfrigurat: unde să fugă, unde să se ascundă? Oamenii se îngrămădesc pe sub coroanele dese ale copacilor bătrîni, se lipesc de pămînt. Umbra copacilor trebuie să-i salveze; și dacă-i salvează așa cum uneori norocul îl salvează pe om, ei se ridică și pornesc mai departe.

Panta înceată care urcă spre podul Korbinsk e înţesată de lume. Sus, înaintarea e stăvilită de rambleul îngust şi de faptul că, locul fiind deschis, mulţi nu îndrăznesc să se aventureze imediat pe pod. Avioanele de asalt, pornite să vîneze maşinile și oamenii, abia dacă au dat o raită pe acolo. Pe pămînt, de-a lungul calcanului unui depozit, zac rănițiii — adulţi şi copii. Un camion răsturnat fumegă. Rădăcinile smulse ale unui tei atîrnă peste pîlnia făcută de explozia bombei. Sub coroana culcată a copacului, o femeie își alăptează pruncul.

Ţvetuhin şi Anna Tihonovna își croiesc drum prin trecerea îngustă dintre mormanul de pămînt aruncat din pîlnie de explozie şi tabăra răniţilor, înconjurată de oameni. Podul e aproape. Ochiul cuprinde un spaţiu tot mai larg.

La stînga, ieşind de sub pod, terasamentul de cale ferată se lărgeşte brusc. E acoperit de linii care se încrucişează, de semafoare, de macazuri, de stîlpi cu felinare. Toate se înnoadă parcă, închizînd căile de acces spre gara depărtată. La dreapta, șinele de cale ferată se înfig ca o săgeată în zarea acoperită de fum şi de praf. De acolo vine un huruit neîntrerupt, într-acolo se îndreaptă toate privirile.

— Ce e acolo? întrebă Anna Tihonovna, uitîndu-se pe neaşteptate drept în ochii lui Ţvetuhin.

— Rîul, răspunse Egor Pavlovici.

Anocika nu-şi mai ia ochii de la el. Privirea nu-i mai e albastră, ci verzuie. După ce tace o clipă, bătrînul adaugă:

— Graniţa.

— Acolo luptă ai noştri? stăruie ea, însufleţindu-se.

— Da. Luptă, îi răspunde el, aşa cum le răspunzi copiilor cînd vrei să scapi de întrebările lor.

Ţvetuhin o priveşte. Sprincenele Anocikăi se mişcă — pesemne că o supără picăturile de sudoare care i se preling de pe frunte. Acum ea îşi umezeşte şi-şi muşcă buzele. El are impresia că o să-şi revină. Se gîndeşte că, probabil, nu şi-a pierdut minţile de tot şi-i spune:

— Acolo e fortul. Lîngă rîu.

Dar ea nu-i răspunde. Vîrtejul de oameni îi împinge şi-i răsuceşte în aşa fel, încît ajung faţă în faţă; Ţvetuhin merge acum de-a-ndaratelea, lipit de pieptul ei. Şi, suflîndu-i în obraz, îi strigă cu o voce de nerecunoscut:

— Îndoaie-ţi coatele! Au să te strivească!

După strîmbătura dureroasă a chipului ei ud de sudoare înţelege că ea nu poate să-şi îndoaie braţele pe care menghinea vie a trupurilor omeneşti i le-a lipit de şold. Face o sforţare uriaşă, ca şi cum ar trebui să ridice de la pămînt o povară îngrozitoare, şi-şi strecoară braţele pe după spatele ei.

Mulţimea urcă spre pod. E mînată de-o forţă unică, alcătuită din mii de forţe izolate care şi-au pierdut controlul propriu. Trupul cu mii de capete al mulţimii se înăbuşă între parapetele podului, ca prins în laţ şi laţul îl trage mereu înainte, ba smucindu-l, ba lăsîndu-l mai liber; trupul, cînd zvîcneşte ca o avalanşă, cînd dă înapoi sau încremeneşte locului.

Din toate părţile, spre cer, se înalţă strigăte şi plînsete; bocetul unei femei răsună ca un lătrat, foarte aproape, în spatele Annei Tihonovna. Atrasă de iureş spre mijlocul podului, mulţimea se opreşte şi parcă s-a mai rărit puţin. În sînul ei se nasc simultan mai multe curente circulare şi oamenii se învîrtesc sudaţi parcă în cercuri diferite. Unul din aceste cercuri se răsuceşte ca o roată, prinzîndu-i pe Ţvetuhin şi pe

Anna Tihonovna, şi ei se rótesc pe loc. Acum nu el, ci ea merge cu spatele în sensul mişcării.

Sînt lipiţi de parapet. Umărul lui drept şi umărul ei stîng s-au desprins din încleştarea mulţimii, dar trupurile le-au rămas lipite de grilaj. De durere, îşi smulg braţele şi se proptesc cu palmele în reţeaua grilajului. Presiunea covîrşitoare a trupurilor omeneşti îi zdrobeşte. Amîndoi aşteaptă din clipă în clipă să fie striviţi. Văd unul în ochii celuilalt cum se naşte groaza şi totuşi se privesc mereu, simţind că alcătuiesc un singur trup, dedublat. Ştiu amîndoi la fel de bine că dacă le vor slăbi braţele, vor fi striviţi. Înţeleg că dacă va ceda parapetul, vor zbura pe terasamentul de cale ferată şi-şi vor zdrobi capetele de şinele care strălucesc departe, sub pod. Şi, ca un singur om, tremură de groază că vor auzi iar deasupra huruitul avioanelor.

Obrazul lui Ţvetuhin e galben ca ceara; năduşeala îi curge pe bărbie. În afară de spaima imensă a sfîrşitului, Anna Tihonovna vede cum privirea lui revarsă asupra ei o nesfîrşită milă, de bătrîn neputincios. Şi simte întreaga, cumplita durere a nenorocirii nu în inimă, ci undeva, în pîntec. De aceea îşi smulge privirea de pe chipul lui.

Jòs, pe unde au urcat spre pod, oamenii roiesc şi acuma în jurul răniţilor, şuvoiul refugiaţilor ocoleşte şi acum pîlnia săpată de explozie, iar teiul doborît zace mai departe, nemişcat. Soarele s-a înălţat sus, pe cer, şi razele lui străbat mai puternic vălul de fum.

Deodată, se aud ţipete disperate pe pod. Cîteva femei s-au aruncat dintr-un camion oprit de mulţime şi au căzut peste capetele şi peste umerii oamenilor îngrămădiţi în preajmă. În cădere, ele nu şi-au scăpat din braţe copiii; îi trag din camion, în îmbulzeala care creşte din ce în ce lîngă maşină.

În aceeaşi clipă, Anna Tihonovna îşi dă seama că mulţimea din jur priveşte ţintă nu la îmbulzeala din jurul camionului, ci în direcţia opusă. Întoarce şi ea capul şi se uită într-acolo.

Un avion cu aripi largi se apropie în zbor razant, de-a lungul căii ferate. Zboară drept înainte, peste

macazuri, fără grabă și fără intenția să-și schimbe direcția sau altitudinea. Dar se apropie, se apropie mereu.

Lumea de pe pod a amuțit. Anna Tihonovna are impresia că nu se mai mișcă nimeni, că s-a făcut mai mult loc. Își ia mîna de pe grilaj ca să-l cuprindă pe Țvetuhin, dar brațul amorțit refuză să i se ridice. Și, parcă răspunzînd efortului ei, Egor Pavlovici clipește din ochi și șoptește grăbit:

— Cu asta, basta! Acum...

Apoi, neputincios, își îngroapă obrazul în pieptul ei.

Avionul crește mereu. Cu botul ridicat, începu să ia înălțime. Viteza lui pare vertiginoasă. Vuietul motoarelor se apropie. Una din aripi dintr-o dată se ridică mai sus decît cealaltă. Avionul a părăsit linia dreaptă și se înalță făcînd un viraj. Își leagănă aripile de parcă și-ar lua rămas bun, lucește vesel în soare, făcînd parcă cu ochiul mulțimii și dezvăluind sub aripi, de ambele părți ale pîntecului său argintiu, două cruci negre, amenințătoare.

Avionul trece șuierînd pe lîngă pod. Apoi își scurtează virajul, aripile i se așază aproape vertical pe pămînt. Se întoarce, după ce a descris un semicerc în aer. Ținta lui e podul.

Anna Tihonovna vede cum oamenii se prăbușesc pe terasamentul căii ferate, cum își caută adăpost, unii încercînd să se depărteze cît mai mult de pod, alții ascunzîndu-se chiar sub el. Un șuierat strident, insuportabil, pe care ea îl recunoaște sau îl înțelege, străpunge huruitul motorului. Fața nu și-o poate ascunde: umărul lui Țvetuhin, care s-a lipit strîns de ea, îi saltă bărbia în sus.

Acum, ochii i se închid; și-i strînge din răsputeri, cu sprîncenele și pleoapele aproape lipite. Dar, deși nu mai vrea să vadă nimic, deși se desparte conștientă de ea însăși, lumina albă a exploziei îi răzbate prin pleoapele închise, ochii i se deschid fără voie o clipă și i se strîng iar, cu putere. Acum e însă altă clipă, clipa cînd răsună explozia care o face să se cutremure toată.

Pilonii podului se leagănă. Suflul de aer zboară pe deasupra pămîntului, smulgînd tot ce e în stare să smulgă. Apoi răsună bubuitura.

Anna Tihonovna cade, doborîtă, după cum i se pare, de Ţvetuhin, care se prăbuşeşte peste ea cu toată greutatea trupului, silind-o să se lipească de scîndurile podului. Îşi pierde cunoştinţa. Dar, oricît de ciudat ar părea, în letargia ei continuă să simtă explozia instantanee, ochii i se deschid fără voie încă o fracţiune de secundă şi vede, acolo unde fuseseră răniţii, o trîmbă uriaşă de ţărînă înălţîndu-se în aer şi coroana neagră a teiului zburînd o dată cu bulgării de pămînt.

Apoi viziunea dispare. Anna Tihonovna simte o durere vie în şale şi încearcă să se ridice în coate.

— Trăim? întreabă ea, fără să ştie dacă se adresează sieşi sau lui Ţvetuhin.

Ţvetuhin se dă la o parte, sare în picioare, o apucă de mîini.

— Ce-i cu tine? S-a întîmplat ceva? o întreabă el cu energie renăscută, căutînd s-o ajute să se ridice. Te doare?... Unde? Las' că trece!... Ridică-te!

O trage de mîini, din ce în ce mai tare. Faţa ei s-a schimonosit de durere; dar Anocika îl lasă s-o sprijine de parapet. Ţvetuhin se apleacă spre ea:

— Te rog, draga mea!

Învingîndu-şi durerea, Anocika se ridică, încet.

— Ei vezi! spune el cu aprobare şi dojană în acelaşi timp. Să mergem. Hai să mergem, dacă ţii la viaţă.

3.

Mulţimea a pornit din nou. Maşinile claxonează de zor, trîmbiţînd parcă salvarea. Oamenii se agaţă de ele, imploră, cer, ţipă şi cu cît se apropie de capătul podului, cu atît se răresc mai mult, cu atît viteza maşinilor creşte, cu atît glasurile se întăresc.

— N-am primit nici un ordin! strigă şoferul unui camion. Evacuare! Nu ni s-a dat nici un ordin de evacuare!

— Poporul îţi ordonă!

— Ia-o, e în opt luni!...

— Ce tot dai zor că-i *Junkers*? E *Junkersul 57*, are un singur motor.

— Da' ce, ăsta avea două motoare?
— Eu îți spun că a fost un *Heinkel. Heinkel 111.*
— I-au strivit piciorușul, draga mea, piciorușul!...
— S-a rătăcit. S-a pierdut de maică-sa...
Nimeni nu se uită înapoi. Ce a rămas în urmă — e bun rămas. Toate privirile sînt ațintite înainte. După ce părăsesc podul, oamenii coboară în goană de pe terasament, și acolo, jos, drumul rămîne liber. Puțini mai continuă să meargă pe șosea, lăsînd drum liber camioanelor care-și măresc, zgomotos, viteza.
Anna Tihonovna și Țvetuhin coboară și ei de pe terasament și se opresc pe cîmp să-și mai tragă sufletul. Țvetuhin își șterge fața cu mîneca. S-a înviorat; își cercetează hainele, își vîră cămașa în pantaloni, se învîrtește în jurul Annei Tihonovna și-i atinge ușor spatele.
— Te mai doare?
Ea șovăie, îl privește atent, apoi răspunde cu un zîmbet forțat:
— Nu prea. Ai văzut, pot chiar să alerg.
— Credeam că nu mai scăpăm de acolo. Dar ești un om și jumătate! o laudă el.
— Ba dumneata ești un om și jumătate, rîde ea.
— Afurisit pod! oftează Țvetuhin, ușurat.
Pornesc din nou la drum și, la început, merg parcă mai ușor. Înaintarea nu le mai e stăvilită de nimeni; cu fiece pas se depărtează de oraș, fumul înecăcios al incendiilor nu-i mai sufocă. Totuși nu sînt singuri: torentul refugiaților îi trage înainte, nenumărate glasuri răspund gîndurilor lor sau îi fac să se gîndească la lucruri care nu le-au mai trecut niciodată prin minte. Dar suferințele altora îi urmăresc neîntrerupt, iar propriile lor suferințe sporesc.
— Dacă... murim, spune Țvetuhin, întrerupîndu-se după fiecare cuvînt, o să murim... de... sete...
Setea nu-l chinuie numai pe el; aceeași suferință o îndură toți cei ce cară legături, împing cărucioare, duc în cîrcă copiii, sau abia se tîrăsc cu mîinile goale. S-a răspîndit zvonul că undeva, foarte aproape, într-un cimitir sau în imediata lui apropiere, s-ar afla un izvor.

Apoi, s-a transmis din gură în gură că într-o parte a şoselei există un teren horticol, cu fîntîni.

Plin de speranţă, Ţvetuhin grăbeşte pasul; dar, peste cîteva clipe, picioarele încep să i se mişte iar razna, auzul îi e din nou copleşit de scîncetul sîcîitor al copiilor, şi se simte el însuşi gata să plîngă ca un copil: „Mamă! Apă!..."

În sfîrşit, au ajuns la zidul care împrejmuieşte cimitirul, un zid scund, de cărămidă dată cu var, şi care se prelungeşte pînă departe, pe cîmpie. Acolo, oamenii află că în cimitir nu e nici urmă de izvor, dar că la capătul lui ar exista un rîuleţ în care poate că s-ar putea chiar scălda. Toate zvonurile acestea, scornite de dorinţa mamelor de-a alina chinurile copiilor, sînt uşor scuzabile: copiii socotesc că mama spune totdeauna numai adevărul şi scîncetul lor se mai potoleşte cîteva minute. Cei mari înţeleg că e vorba de-o minciună, dar ştiu precis că undeva îi aşteaptă nu numai apa, ci şi tot ce e necesar vieţii, că s-au depărtat de moarte şi că poate chiar au scăpat de ea.

În mulţime pătrunde un şir de ostaşi roşii, despicînd şuvoiul care înaintează încet. Să tot fie două plutoane de infanterişti, toţi tineri, cu baionetele la arme. Ostaşii îi ocolesc pe cei ce nu apucă să le facă loc şi marşul le e întrerupt, dezordonat. Cînd se ajung din urmă, cînd rămîn cîte trei-patru în drum, opriţi de cine ştie ce piedică. Refugiaţii care merg în rînd cu ei, le ascultă cuvintele întretăiate şi le transmit din gură în gură.

— S-a dat ordin să ne retragem spre graniţa veche? aude Anna Tihonovna întrebarea pe care un ostaş i-o pune cu glas domol sergentului.

— De cîte ori să-ţi repet? i-o retează acesta. Tovarăşul comandant a dat ordin să ocupăm poziţii de apărare în raza cimitirului.

Sergentul le porunci ostaşilor răzleţiţi să se adune la un loc şi strigă:

— Faceţi loc, cetăţeni!...

Anna Tihonovna s-a întors spre Ţvetuhin. Privirile li s-au întîlnit.

— Ai auzit? Se retrag, spune el.

— Nu, răspunde ea grăbită. Nu, am auzit clar de tot: e vorba de apărare.

— Mie mi-e egal, spune el, oprindu-se. Nu mai pot...

Ea îl mîngîie pe umăr.

— Să ne mai odihnim puţin. Vrei?

La cîţiva paşi de ei, pe marginea şoselei un ostaş s-a aşezat pe iarbă şi-şi desface obielele; un altul şi-a vîrît mîna în cizmă şi-i pipăie branţul.

— Nu-i nimic înăuntru. Scutură mai bine obiala.

Cîţiva refugiaţi s-au oprit lîngă ei. Un bătrînel cu ochi mici şi spălăciţi, cu capul — probabil chel — înfăşurat într-o batistă, îi căinează, milos:

— După cît se vede v-au înşelat nemţii, tovarăşi ostaşi...

Soldatul care ţine cizma se uită cu coada ochiului la bătrîn, dă cu cizma de pămînt şi spune supărat:

— De, parcă puţini trădători sînt pe lume?!

— Artileria lor ne bombardează cazărmile prin tragere directă, adaugă cel care îşi oblojeşte picioarele.

Apoi îşi netezeşte obiala cu palma, îşi înfăşoară piciorul şi continuă fără să se adreseze cuiva anume:

— Ieri s-a dat ordin ca toate obuzierele unităţii să fie aşezate în poziţie de repaos. Le-am golit de combustibil. Se vorbea că vine o inspecţie. Şi poftim, a sosit... inspecţia!

Bătrînelul ciuguleşte de zor cu degetele ceva de mîncare, păstrat într-o geantă frumuşică, vîră îmbucăturile în gura lui ştirbă, le mestecă şi ascultă cu interes.

— Care unitate? Cea din orăşelul de nord? întreabă el.

— Nu ţi-e totuna? i-o retează ostaşul cel supărat, fulgerîndu-l cu privirea; apoi se răsteşte către celălalt: să mergem, mai iute Slavka! Spioni!... Trebuie să fim cu ochii în patru!...

Pornesc amîndoi în pas alergător, sprijinindu-şi cu coatele armele puse pe umeri...

— Caută şi ei un vinovat... Caută vînt în stepă... bombăne oarecum înţelegător bătrînul, umplîndu-şi din nou gura.

Țvetuhin se uită la Anna Tihonovna. Nu e nevoie să-i vorbească: obrazul lui rugător arată limpede că a ajuns la capătul puterilor. Ea îl ajută să meargă pînă la zidul cimitirului. Acolo, se așază amîndoi pe iarbă, la umbra arțarilor care-și resfiră crengile peste zid. Și, în răcoarea aceea neașteptată, observară, pentru prima dată, în ce hal au ajuns.

Înfășurați în zdrențe jalnice, pătate și mototolite, zguduiți și mizeri, tac, neînțelegînd dacă minutul acela de răgaz înseamnă sfîrșitul chinurilor sau începutul unui nou șir, mai amar decît cel prin care au trecut.

Egor Pavlovici s-a lungit pe spate și a închis ochii. Anna Tihonovna se uită la nasul lui care parcă a mai crescut și s-a mai ascuțit, la tîmplele lui adîncite, la buzele lui întredeschise, albe, uscate, la gîtlejul lui subțire și nemișcat. Dacă ea e atît de ostenită încît nu mai poate să se miște, cum trebuie să se simtă el? Nu cumva trage să moară? Dar Țvetuhin respiră tot mai egal, mai domol. Să-l lase în pace să se odihnească. Nu-i nimic, chiar dacă ațipește puțintel, își spune ea nepăsătoare. Dacă nu prindem puteri, nu ne putem continua drumul. Să doarmă...

Anocika hotărăște așa poate numai pentru că se simte ea însăși istovită, sfîrșită. Pămîntul o îmbie să se culce. Și tocmai cînd să se întindă, observă mare frămîntare în mulțimea refugiaților. Oamenii aleargă spre cimitir, cad pe lîngă zid, se lipesc de el, se ghemuiesc gata parcă să se vîre printre cărămizi dacă ar fi cu putință. Cîmpia s-a golit. Doar camioanele mai aleargă necontenit pe șosea, unul după altul, stîrnind nori de praf.

Tot sîngele i-a năvălit spre cap; Anocika zvîcnește, se așază în genunchi și încremenește, dreaptă, încordată. Un cuvînt zboară din gură în gură, prins și repetat pe toate tonurile și înțelesul lui o tulbură adînc:

— Ai noștri! Ai noștri! strigă din ce în ce mai tare glasurile, iar oamenii, care abia se trîntiseră la pămînt lipindu-se de zidul cimitirului, sar în picioare și dau fuga înapoi, pe șosea, se iau la întrecere, cu capul dat pe spate, agitînd brațele, batistele, tot ce au la îndemînă.

Trei avioane de vînătoare, alcătuind un triunghi perfect, trec pe cerul albastru şi se mistuie în zare, deasupra orașului.

— Ai noștri! stăruie glasurile ca și cum cele trei avioane din văzduh le-ar fi făgăduit să-i izbăvească de durerea şi de chinurile de pe pămînt.

— Ai noştri! repetă în neștire Anocika, ţinîndu-şi palmele pe piept cu degetele resfirate și privind în sus, cu ochii plini de lacrimi. Şi rămîne îngenuncheată, aşa cum se săltase ca să fugă nu ştiu unde, pînă cînd privirile îi alunecară singure spre Ţvetuhin.

— Egor Pavlîci! Ai văzut? Ai noştri! strigă ea. Bătrînul zace însă, în aceeaşi poziţie a omului istovit de moarte şi care, în sfîrșit, poate să se odihnească. Buzele i se mişcă vrînd parcă să schiţeze un zîmbet, pleoapele i se deschid puţin. Apoi, Ţvetuhin rostește fără grabă:

— Da, da, al nostru! E cimitirul nostru, al tău și al meu. Al nostru.

Anna Tihonovna îl ceartă:

— Nu cumva să îndrăznești! nu, nu, nici să nu îndrăzneşti să te gîndeşti la asta!

Lacrimile, demult adunate, îi țîșnesc iute din ochi; ea și le șterge cu pumnii, întinzîndu-le ca un copil pe obraji și hohoteşte cu furie copilărească:

— Nici să nu îndrăzneşti! Am... să-ţi găsesc eu loc, imediat, în maşină! Imediat!

Hotărîrea aceasta e dictată de disperare; şi totuși cuvintele Annei Tihonovna nu reflectă decît ceea ce ea vede: pe şosea, chiar în faţa lor, un camion acoperit cu o prelată s-a smucit de două-trei ori, a alunecat spre marginea șoselei și s-a oprit. Anna Tihonovna aleargă spre el.

De îndată ce maşina s-a oprit refugiaţii o împresoară. Copiii se agită să vadă ce se ascunde sub prelată. Şoferul militar ridică grăbit capota şi cercetează motorul. Prin ușa deschisă a cabinei se aude un glas nerăbdător:

— Ce are?

Şoferul înalţă capul, vrînd să răspundă; dar dă fuga imediat în mijlocul şoselei, îşi scoate boneta și începe s-o fluture spre un turism care se apropie.

— Tovarășe locotenent! strigă el peste umăr. Vine *Emka* noastră! Cu tovarășul comandant al regimentului...

Locotenentul sare din cabină. Tot căutînd să-și încheie nasturii bluzei, care nu vor să-l asculte, își croiește hotărît drum prin mulțime, împingînd cu umărul oamenii care se înghesuiesc în jurul mașinii. În întîmpinarea lui vine cu pași mari un ofițer înalt, adus de spate, cu chipiu de artilerist și cu niște pantaloni bufanți care seamănă a sticle întoarse cu gîtul în jos. Șoferul turismului trece în viteză pe lîngă el, stopează lîngă camion, se dă jos și, împreună cu șoferul camionului, începe să caute ce s-a defectat la motor.

La un pas de locotenent, încovoindu-și și mai mult spinarea și totuși cu un cap mai înalt decît el, comandantul regimentului ascultă raportul, fără să-și privească subalternul în față, și mutîndu-și mereu ochii de la diagonala răsucită la nasturii gulerului descheiat.

— În urma bombardamentului susținut al artileriei grele și al aviației inamice, raportează pe nerăsuflate locotenentul, a fost imposibil să trecem prin poartă; de aceea primul camion cu acte, însoțit de adjunctul secției transmisiuni, sublocotenent Osennik, a plecat spre spatele frontului prin spărtura gardului din spatele curții. După plecarea primului camion, tovarășul șef-adjunct al statului major al regimentului a ordonat să încărcăm lăzile cu actele rămase, într-un alt camion, sosit de la parcul bateriei, și, conform ordinului, camionul să plece însoțit de mine, prin aceeași spărtură a gardului...

— Ia stai, îl întrerupse domol comandantul, fără să-l privească în față. Vorbește mai pe scurt: au fost evacuate toate actele?

— Exact, tovarășe maior. Cînd am isprăvit încărcarea, tovarășul șef-adjunct al statului major mi-a ordonat după cum urmează: acum e gata; dumneata, tovarășe împuternicit special, pornește imediat și nu te opri pînă în stația Jabinka, unde aștepți alte ordine. În clipa de față, aflîndu-mă în drum spre destinație, în urma unei defecțiuni neprevăzute a motorului...

— Încetează, îl întrerupse din nou maiorul.

Obrazul lui uscăţiv, de om în vîrstă, a căpătat deodată o expresie asemănătoare cu a timidului gata să facă o declaraţie de dragoste. Maiorul prinde cu două degete diagonala locotenentului şi, luptînd parcă din răsputeri cu sine însuşi, îl priveşte drept în ochi.

— Pierderi sînt? întreabă el. Apoi tace. Iar după un nou efort, precizează: Pierderile efectivului sînt... mari?

Locotenentul se clatină o clipă pe picioare şi, părăsind limbajul sec al rapoartelor oficiale, se apropie pînă ce aproape îi atinge faţa şi şopteşte speriat:

— Foarte mari. A fost imposibil să trecem prin poartă. Avem numeroşi morţi, răniţi. Toţi cîţi s-au năpustit din cazarmă în curte au nimerit în foc. Cei rămaşi în cazarmă au suferit mai mult de pe urma aviaţiei.

— Şi ofiţeri?

— Da. Iar dintre ostaşi au căzut chiar foarte mulţi.

Maiorul şi-a pironit privirea în pămînt şi a lăsat diagonala locotenentului, mutîndu-şi degetele spre gulerul lui descheiat. Fără să vrea, locotenentul îşi întinde şi el mîna spre guler, degetele li se întîlnesc şi ofiţerul cel tînăr strînge deodată cu putere mîna maiorului, lipindu-şi-o de piept.

— Ce o să se întîmple cu regimentul nostru, tovarăşe maior? îl întreabă el, abia stăpînindu-şi emoţia şi căutînd să citească răspunsul în ochii maiorului.

Acesta îşi desface degetele din strînsoarea degetelor lui, îşi vîră mîinile în buzunare, umflîndu-şi şi mai mult pantalonii bufanţi, şi rosteşte privind într-o parte:

— Aprob ordinul şefului-adjunct al statului major. Regimentul o să-şi facă datoria. Porneşte spre Jabinka, tovarăşe împuternicit special.

Apoi tace, deşi ar mai vrea să spună ceva; îşi învinge cu greu tulburarea. Locotenentul s-a apropiat prea mult de el, îi simte răsuflarea. Maiorul se dă înapoi cu un pas.

— N-am izbutit să iau legătura cu statul major. Telefonul a fost întrerupt imediat după...

— Exact, a fost întrerupt, întărește locotenentul care, de data aceasta, și-a regăsit tonul și poziția corectă.

Acest „exact“ rostit de subaltern îl ușurează pe maior, care termină oarecum nepăsător și politicos:

— Am trimis un agent de legătură. La înapoiere, agentul mi-a raportat că s-a hotărît evacuarea statului major. Hotărîrea e absolut justă, continuă el, privind din nou într-o parte. E singura hotărîre potrivită cu situația dată...

Discuția n-a durat decît un minut; dar a fost deajuns și atîta ca refugiații, atrași de oprirea camionului, să formeze pe marginea drumului un zid care se apropia treptat, imperceptibil, de maior, înconjurîndu-l respectuos.

Tăcerea mulțimii arăta clar că oamenii înțeleg deosebirea dintre ei și cei doi militari care discută lucruri importante și urgente. Cuvintele ajunse cînd și cînd la urechile refugiaților aveau un conținut cu totul aparte, diferit de interesele lor. Militarii vorbeau despre ordinele primite și executate, despre hotărîri, despre acte și despre state majore, despre efectivul de comandanți, despre ostași, despre oameni de legătură, despre încărcarea camioanelor și despre itinerarii. Ei făceau ceva care nu suferă întreruperi, ceva, desigur, salvator în situația aceea pe care o numeau „dată“. Și, totodată, fiecare dintre refugiați se gîndea că acțiunea militarilor trebuia să-i salveze nu numai pe ei, ci și pe toți cei pentru a căror salvare exista armata. Militarii erau datori să se salveze pe ei înșiși, ca să-i poată salva pe toți ceilalți. Dar deși înțelegeau că discuția aceasta importantă trebuia respectată, fiecare știa că interesele lui se deosebesc numai aparent de interesele militarilor, fiindcă și aceștia fugeau, așa cum fugeau și refugiații. Singura deosebire consta în faptul că unii puteau călători cu mare viteză, pe cînd ceilalți erau sortiți să se tîrască pe jos.

Anna Tihonovna a izbutit să-și croiască la timp drum, prin mulțime, și să se așeze în rîndul cel mai apropiat de maior. I se pare că nu întîmplător soarta i-a scos în cale un ofițer superior, un comandant de

regiment. Ar fi suficient un singur gest ca ea și Țvetuhin să capete loc nu numai în camion, dar poate chiar în turismul maiorului. Și-a încordat întreaga energie în așteptarea clipei cînd, mai înainte ca altcineva să apuce să deschidă gura, ea va păși spre maior și-i va spune cuvintele irezistibile: „Eu sînt artista poporului, Anna Ulina. Am sosit ieri cu avionul, de la Moscova la Brest, și vă rog, tovarășe maior..."

Clipa aceasta i se păru că a sosit atunci cînd îl auzi pe maior șoptind cuvîntul „evacuare" (maiorul spusese încet: evacuarea statului major). Cuvîntul i-a dat imboldul pe care replica îl dă actorului pe scenă; Anna Tihonovna a tras aer în piept, gata să intervină cu fraza dinainte pregătită. Îl aude pe maior cum mai adaugă ceva despre „situația dată". Anna Tihonovna pășește hotărîtă înainte, dar, în aceeași clipă, undeva, în spatele lor, răsună una după alta două explozii scurte, semănînd cu bubuiturile neașteptate ale unei furtuni.

Maiorul privește peste capul locotenentului și spune cu glas tare:

— Inamicul își reglează tragerea pe șosea.

Locotenentul întoarce capul și spune și el:

— Exact, tovarășe maior. Își reglează tragerea, ca să ne taie comunicațiile. Două lovituri scurte. Se văd clar trasoarele.

Ca la o comandă, toți refugiații își întorc privirile spre cimitir. Deasupra frunzișului verde al copacilor plutesc, coborînd lin, puncte strălucitoare, ca de smaragd. Sus de tot, în patru sau cinci puncte diferite, niște săgeți albe, de foc, străpung cerul. Se aud noi explozii ca bubuiturile furtunii.

— Șrapnel! strigă cuprins de o ciudată exaltare locotenentul, întorcîndu-se spre maior.

— Tovarășe comandant, am venit... Eu sînt artista poporului... am sosit... bîiguie cu glasul sugrumat Anna Tihonovna, atingînd cu o mînă tremurătoare cotul maiorului.

Maiorul își retrage brațul, repetă calm ordinul ca locotenentul să pornească imediat spre Jabinka, își duce grăbit degetele lungi la cozorocul frumosului său chipiu, se întoarce spre șofer și strigă:

— Kiseliov! La volan!

Acum nimeni nu se mai uită cum merge spre maşina lui, grăbindu-şi şi mărindu-şi din ce în ce paşii, nimeni nu se mai uită cum îi flutură pantalonii largi, ca nişte aripi şi cum îi dispare, prin portiera deschisă a maşinii, trupul subţire, încovoiat ca un arc.

Lumea fuge de pe şosea, fuge de rupe pămîntul. Zidul cimitirului e singurul adăpost la îndemînă şi toţi cei pe care tirul i-a surprins în calea lui se reped într-acolo.

4.

Din fugă, Anna Tihonovna s-a prăbuşit lîngă Egor Pavlovici. Ţvetuhin nu şi-a părăsit nici o clipă locul. Stă cu pumnii sprijiniţi în pămînt, cu spatele rezemat de zid. Buzele întredeschise îi tremură, jignite. Clipeşte des. Vrea, totuşi, să pară calm şi-şi ridică cu uşoară trufie sprincenele.

— N-are rost să ne mai agităm, Anocika. Nici un înţelept n-a izbutit pînă acum să prevadă unde îi e dat...

Ea nu-l lasă să isprăvească:

— Da, da! Lipeşte-te de zid! Repede!

Ţvetuhin se supune. Se tîrăsc amîndoi ceva mai încolo şi se lipesc de o ieşitură a zidului.

Undeva, departe, bubuie cîteva explozii grele, stîrnind ecouri în cimitir. Copacii doborîţi gem prelung, a jale. Frunzele freamătă.

Ţvetuhin apasă cu umărul umărul Annei Tihonovna, lipindu-l de zid.

— Crezi că e făcut demult? întreabă el.

— Foarte demult.

— N-are nimic că nu e înalt?

— Nu.

Obuzele explodează în salve. Pauzele se scurtează din ce în ce. Exploziile se apropie, au trecut de cimitir; pe şosea primul obuz a şi explodat.

Încremeniţi, Ţvetuhin şi Anna Tihonovna privesc ţintă, drept înainte.

Un *Gaz*, care gonea pe şosea, şi-a micşorat viteza. A ajuns din urmă camionul cu prelată şi s-a oprit în spatele lui. În aceeaşi clipă vreo şase oameni — de neînţeles cum de-au putut să încapă atîţia în lada micuţă a *Gaz*-ului — sar în drum, ca nişte umbre, străbat şoseaua şi se pitesc cu îndemînare în şanţ. Lîngă camion, nu se mai zăresc nici locotenentul, nici şoferul.

O explozie, în aparenţă foarte slabă, răsună pe-aproape. Din locul unde s-au ascuns cei şase oameni sosiţi cu *Gaz*-ul, zboară, şuierînd, bulgări galbeni de pămînt. *Gaz*-ul, ca o jucărie care cade de pe o masă, se răstoarnă şi se rostogoleşte de pe şosea. Camionul se cutremură. Bucăţi de prelată flutură pe stinghiile de suport dezgolite. Din lada maşinii zboară pachete şi hîrtii izolate.

Anna Tihonovna îşi trage genunchii la gură şi-şi ascunde obrazul în ei. Simte că Ţvetuhin face la fel: trupul lui ghemuit s-a lipit de al ei.

Exploziile urmează una după alta, contopindu-se într-un urlet asurzitor care acoperă totul. Zidul tremură. Undeva, foarte aproape, se pare, cad cu zgomot bolovani grei; cărămizile fărîmiţate lovesc pămîntul de parcă cineva ar arunca la picioarele Annei Tihonovna lopeţi cu moloz.

Multă vreme, ea nu face nici o mişcare; apoi îşi saltă puţin capul. Oamenii părăsesc zidul, alergînd care încotro. Se aud ţipete. Un soi de pîclă roşiatică se topeşte încet şi în ea se leagănă frunzele de arţar smulse de pe crengi. Exploziile s-au depărtat: artileria îşi mută tragerea spre oraş.

Anna Tihonovna se uită la Ţvetuhin. Egor Pavlovici s-a rezemat iarăşi de zid, cu capul căzut pe piept şi priveşte încruntat, nedumerit. Pe genunchii desfăcuţi îşi ţine mîinile, cu palmele în sus. Vîrfurile degetelor i se mişcă încet.

Anna Tihonovna observă pe mîneca lui dreaptă o pată de culoare închisă, cu luciu umed. Pata se întinde de la cot spre încheietura mîinii, se lăţeşte pe pînza albastră cu tonuri tot mai umede. De sub manşeta lui Ţvetuhin s-a ivit şi se prelinge pe palmă o dîră de sînge, întunecată.

Pe Anna Tihonovna groaza n-a părăsit-o, ci parcă s-a strîns toată în spaima pe care i-o pricinuieşte mica şuviţă de sînge care umple încet palma lui Egor Pavlovici. Gîndul că s-ar putea ca el să se prăpădească o înfioară şi o dezmeticeşte. Anna Tihonovna descheie manşeta, ridică şi răsuceşte încet mîneca. Sîngele, pulsînd uşor, curge de la cot, din vîna tăiată.

Năucită, Anna Tihonovna îşi roteşte privirile în jur căutînd parcă ceva, îşi netezeşte rochia cu palmele, apoi, îşi ridică brusc poalele, rupe elasticul de la ciorap, şi după ce îşi scoate pantoful şi-l zvîrle cît colo îl trage de pe picior. După ce suflecă cît poate mai sus mîneca năclăită de la cămaşa lui Ţvetuhin, răsuceşte de trei ori ciorapul în jurul antebraţului şi-l strînge cu un nod atît de tare, încît simte că o dor unghiile. Urmărind fascinată cum se încetinează pulsaţiile şi cum se opreşte şuviţa de sînge, îi desface lui Egor Pavlovici cămaşa, la piept, îi îndoaie braţul, i-l vîră adînc în sîn şi-i porunceşte cu asprime:

— Aşa să-l ţii!

Egor Pavlovici geme uşor, ruşinat că nu-şi poate stăpîni geamătul. Apoi spune abia auzit, dar clar:

— Mulţumesc.

E palid. Expresia de nedumerire i-a pierit din ochi, pupilele îi lucesc umed, privirea îi e blîndă, aproape fericită.

— Nu mă părăsi, spune el, ceva mai tare.

Ea simte cum i se pune un nod în gît. Îşi aşază palmele pe genunchii lui, apăsînd uşor. Îşi învinge emoţia şi răspunde ferm:

— Tu ai să mergi acasă, la mine. Te iau acolo.

Pe buzele lui Egor Pavlovici s-a ivit un zîmbet. Pleoapele i s-au plecat. Anna Tihonovna îşi ia palmele de pe genunchii lui; pe pantalonii murdari, de şantung, i s-au întipărit urmele roşii ale degetelor. Ea le vede, îşi înfige degetele în pămînt şi le freacă de iarbă, cu încăpăţînare.

— În sfîrşit, mi-ai spus odată „tu“, zîmbeşte bătrînul.

Anna Tihonovna îşi priveşte tăcută degetele înverzite de iarbă.

— Poţi să mergi? întrebă ea, aspră. Trebuie să te pansăm, cît mai repede.

— Simt că am aripi, rîde el, învingîndu-şi slăbiciunea.

Ea îi completează gluma, cu glas amar:

— Atunci, să zburăm!...

Îl ajută să se ridice şi merge în stînga lui, sprijinindu-l de cîte ori picioarele îl trădează şi pasul îi devine şovăitor. Încearcă să ceară ajutor de la cei care trec pe lîngă ei, îi întreabă dacă n-au cumva un bandaj sau o cîrpă oarecare, dacă nu pot să dea o mînă de ajutor unui rănit. Unii îi răspund că şi ei sînt goi puşcă. Alţii se prefac că n-o aud. Din cînd în cînd, Anna Tihonovna face semn cu mîna vreunei maşini. Dar asta fac toţi cîţi merg pe marginea şoselei şi camioanelor puţin le pasă de ei.

Cimitirul a rămas departe, în urmă. În faţă se întinde o cîmpie nesfîrşită, presărată ici colo cu copăcei firavi şi cu căsuţe. Arşiţa sporeşte din ce în ce.

Egor Pavlovici abia îşi mai tîrăşte picioarele. Se vaietă că-l doare capul. Anna Tihonovna nu mai are putere să-l ducă. Îl culcă sub un copac, se aşază lîngă el, îi pune capul pe piept, îi mîngîie fruntea,căutînd să-i dezlipească firele de păr năclăite, şi-şi aminteşte cum îi luceau odinioară, cînd era tînăr, şuviţele negre. Apoi, crezîndu-l adormit, se gîndeşte că e foarte bine aşa. Dar simte că o prinde şi pe ea somnul, şi începe să moţăie.

Pe neaşteptate, o trezeşte un zgomot asurzitor. Undeva, aproape, se aud pocnituri, urlete. Anna Tihonovna îşi spune speriată că a reînceput bombardamentul. Dar nu, nu e asta. La cîţiva paşi, pe şosea, stăruie un nor compact de fum roşcovan din care ies dîre de funingine; de-acolo se aud huruituri, ca ale unei şarete gonind peste bolovanii unei străzi prost pavate. Se mai aud pocnituri răzleţe şi, totodată, amestecate cu ele, glasuri de femei. Apoi, din nor se ivesc doi tineri. Unul poartă o cămaşă portocalie, celălalt — o cămaşă de culoarea cerului. E de mirare cum culorile cămăşilor acestora şi-au putut păstra întreaga strălucire în norul de fum şi funingine. Cei doi

tineri trec prin fața Annei Tihonovna, alergînd de parcă s-ar fi jucat de-a prinselea; se apropie amîndoi de-o căsuță izolată și înhață fiecare cîte un braț din lemnele aranjate pe prispă. O femeie, apărută pe neașteptate din spatele casei, îi amenință cu bățul pe cei doi tîlhari care fug ducîndu-și prada.

Între timp, norul de praf s-a mai risipit și din el a apărut un camion cu gazogenerator, ale cărui erupții asurzitoare s-au mai potolit și ele. Camionul e înțesat cu femei care poartă băsmăluțe colorate sau pălărioare la modă. Femeile stau și înlăuntrul camionului și pe marginile lui. Două sau trei fete subțirele sar jos și-și scutură ca niște păsărele rochițele deschise, de vară. Șoferul, ajutat de un flăcăiandru, răsucește de zor manivela, încercînd să pornească mașina; dar motorul mîrîie și se oprește ca un dulău prea leneș ca să-și mai arate colții. În fața ușii deschise a cabinei, un bărbat gras, cu pantalonii cadrilați prinși în bretele, sparge furios surcele, cu o toporișcă ușoară.

Anna Tihonovna lasă din brațe capul lui Egor Pavlovici, spune: „Mă reîntorc imediat“ și pornește spre camion.

Acolo, totul s-a potolit acum. Ei i se pare că e întîmpinată de priviri dușmănoase. Nu știe cum să înceapă, se uită tăcută la fiecare pe rînd; ochii aceia străini, neprietenoși, o privesc tot tăcuți.

— Am un rănit și nu am cu ce să-l pansez, spune ea cu un aer vinovat. Vă rog, ajutați-mă.

Simte că dacă va mai rosti un singur cuvînt, o vor podidi lacrimile. Dar trebuia să vorbească, e convinsă că n-a spus esențialul. Se chinuiește să găsească ce trebuie să spună. Și nu-i vine să-și creadă urechilor cînd cineva îi strigă — aproape întrebător — numele.

— Măcar o batistă! izbutește ea să mai adauge, ascunzîndu-și fața în palme.

Atunci, de sus, din camion, o femeie strigă cu glas tare:

— Anna Tihonovna! Dumneata!

Cineva o ia în brațe; în jurul ei se stîrnește un cor de exclamații de uimire și de bucurie, de cuvinte grăbite.

— Am trecut pe la hotel, să vă luăm. Camera dumneavoastră era făcută praf!
— Tovarăşi! E Ulina!
— Am crezut că v-au ucis!...
— Cine este rănit?
— Administratorul plecase după dumneavoastră! Zicea că vă aduce la teatru. L-am aşteptat degeaba.
— Tovarăşi! E rănit „să nu-mi zici mie Mişa“!
— Pe unul ca ăsta nici dracul nu-l ia!
— Unde e? mîrîi grăsunul, învîrtind toporişca deasupra capului. Aduceţi-mi-l încoace pe ticălos, să-l dau gata!
— Ce să-l aducem? Şi aşa stăm ca sardelele, se aude un glas supărat.
— Nu contează o sardea în plus! sare altul.
— Da, da! Nu vă vine să credeţi? Noi sîntem trupa! Jumătate din trupă. Cealaltă jumătate a plecat înainte.
— Jumătate de trup e aici, jumătate cine ştie pe unde, glumi grăsunul.
— Anna Tihonovna! Doamne! Cît v-am aşteptat!
Ulina se uită cînd la unul cînd la altul. Pe buze, i-a încremenit un zîmbet. Lacrimile îi curg şiroaie. Nu mai are curaj nici să respire. Fetele de lîngă ea plîng şi ele; una — o fetişcană cîrnă, cu şolduri rotunde — îi şterge candidă obrajii cu batista ei şi-i spune, miloasă:
— Nu mai aveţi decît un ciorap, tovarăşă Ulina.
— Cine e rănit? strigă cineva din maşină.
— Ţvetuhin! se însufleţeşte Anna Tihonovna. Actorul Ţvetuhin!
— Ţvetuhin? repetă ameninţător grăsunul. Egor?! Unde este?
Anna Tihonovna arată spre copac. Actorii se depărtează puţin de camion şi privesc în direcţia arătată, ferindu-şi ochii de soare.
— Ah, dumnezeule! Uitaţi-l, colo, sub copac! Sărmanul, cum zace! strigă fetişcana cîrnă, speriată.
Grăsunul azvîrle cît colo toporul, îşi duce palmele la gură şi strigă cît poate:
— Egor! Iubitule! Hai mai repede! Întîrziem la repetiţie!

Cineva rîde; Anna Tihonovna, luîndu-l parcă în serios pe actorul grăsun, se uită mustrătoare la el.

— Dar ce oră e?

— Ce-i drept, de grăbit n-avem de ce ne grăbi, o linişti acesta. Nu-i nici şapte, draga mea.

— Cum? E atît de devreme? Nici şapte încă? se miră ea.

Omul clatină din cap cu milă şi se apleacă să-şi ridice toporişca.

Cîţiva actori tineri se reped spre copac. Anna Tihonovna, venindu-şi în fire, aleargă după ei.

Ţvetuhin doarme. Anna Tihonovna îi pune mîna pe umăr şi-l scutură cu teamă, ca pe un copil, să nu-l sperie din somn.

— Egor Pavlîci, am găsit un camion!

El deschide ochii, dar n-o recunoaşte. Apoi vede oamenii aplecaţi deasupra lui şi se dezmeticeşte.

— Tu erai?

— Sînt prieteni. Ne iau cu maşina. Au să te panseze, îngaimă Ulina.

Actorii îl ajută pe Ţvetuhin să se ridice. Doi tineri cu cămăşi în culori ţipătoare îşi încrucişează braţele, făcînd un scăunel.

— Aşezaţi-vă, o să vă ducem noi... aşezaţi-vă, îl îmbie ei, stăruitori, dar grozav de intimidaţi.

Egor Pavlovici îşi ridică braţul sănătos, mişcă cu duioşie palma şi refuză, mîndru:

— Nu vă uitaţi că sînt slab... Pot să umblu. Am să merg singur... Sufletul mi-e cuprins de un clocot... De un clocot înălţător...

— Vai, nu se poate, nu se poate! se împotriveşte Anna Tihonovna, strîmbîndu-se parcă de durere.

Acum, îl ajută toţi pe Ţvetuhin să ajungă la maşină. Ulina merge în dreapta lui, ca să-i protejeze braţul rănit; tinerii îl sprijină din stînga şi din spate, cu atîta veneraţie de parcă ar îndeplini cine ştie ce ritual.

Grăsunul vine în întîmpinarea lor. Îl sărută pe Ţvetuhin care — după cum observă imediat tinerii, făcîndu-şi cu ochiul — probabil nici nu-l recunoaşte....

— Eh, dragul meu! Ce-a mai rămas din tine! oftează grăsunul. Iar noi ne-am strecurat, trecînd prin botezul

a patru bombardamente. Şi a fost de-ajuns de sărat... Hai, dragul meu, dumnezeu e mare! Să gustăm împreună ce-o mai fi. Sarea pămîntului e amară, dragul meu.

Egor Pavlovici nu răspunse nimic discursului acestuia prietenos. Dar cînd ajunge la camion, şopteşte desluşit trei cuvinte:

— Apă! Vă rog!

Grăsunul porunceşte să i se aducă valijoara lui; actriţele şi actorii din camion mută grăbiţi bagajele, pînă ce dau de obiectul căutat.

— Poftim, spuse grăsunul întinzîndu-i Annei Tihonovna sticla cu apă. Aveţi voie să beţi amîndoi o jumătate. Nici un strop mai mult. Cealaltă jumătate am s-o ascund pentru vreun alt act de caritate, la fel ca ăsta.

Anna Tihonovna îi întinde grăbită lui Ţvetuhin sticla. Fetişcana cea cîrnă îi oferă o ceşcuţă.

— Mă scuzaţi, e de la dinţi...

Dar Ţvetuhin dîndu-şi capul pe spate şi-a lipit buzele de gîtul sticlei şi toţi văd cu cîtă lăcomie i se mişcă gîtlejul.

Anna Tihonovna şi-a întors capul şi şi-a acoperit strîns faţa cu palmele. Doar umerii îi tresaltă, mereu, mereu.

Camionul — o haraba uriaşă — cu oamenii care îl umplu pînă la refuz, cu motorul lui nesupus, semănînd cu un groaznic samovar fumegînd şi cu lemnele furate dintr-o ogradă străină, se pregăteşte zgomotos să-şi reia inevitabilul drum spre necunoscut, aidoma unei şatre de ţigani nomazi.

Capitolul al nouălea

1.

E linişte în preajmă şi-i linişte în adîncul inimii. Dar în fiinţa Annei Tihonovna are loc o trecere: ceva se sfîrşeşte, ceva trebuie să înceapă de la o clipă la alta. Şi, totuşi, trecerea aceasta nu-i împiedică viziunile care i se năzar.

Anna Tihonovna priveşte de sus, de la o înălţime de neînchipuit, acoperişurile Moscovei. Printre ele, jos de tot, se tîrăşte ca o jucărie cisterna care stropeşte strada; după duşul ei rece, asfaltul albastru pare lăcuit şi negru şi reflectă orbitor razele soarelui. Doi băieţaşi minusculi se reped sub duş, sar în afara bătăii lui, ţopăie; pe suprafaţa lăcuită şi udă li se ivesc umbrele: ai impresia că în apă se joacă patru băieţaşi — doi albi şi doi negri.

Deasupra Moscovei e linişte. Calmă, ca în somn, Anna Tihonovna priveşte canavaua acoperişurilor, albia joasă a străzii. Lumina soarelui, reflectată de asfaltul ud, te orbeşte, nu-l poţi privi mult timp. Anna Tihonovna se apropie de masă.

În cameră, e linişte adîncă. Peniţa alunecă uşor şi repede pe cartonul lucios al cărţii poştale. Cît de frumos se aştern literele subţiri care par că ţîşnesc, una după alta, din vîrful peniţei! Dragă Nadia... Aşa îşi începe Anna Tihonovna scrisorile către Nadia, încă de pe cînd fetiţa era mică de tot — dragă Nadia! La Moscova e grozav de cald. Atît de cald încît nu m-am putut stăpîni şi, îmbrăcată cum eram, m-am repezit pe stradă sub duşul cisternei şi m-am îmbăiat laolaltă cu nişte băieţaşi. La început erau doi, apoi s-au făcut patru, fiindcă se oglindeau în apa de pe asfalt. Şi eu la început eram una, apoi am devenit două. Se poate spune: am devenit două? Dar altfel cum aş putea să-ţi explic, Nadia? Am devenit două — una, eu cea de odinioară, şi alta eu, cea de acum. Înainte eram mămica ta, aşa cum mă ştii. Înainte de duş, înainte de-a mă fi muiat pînă la piele, înainte de-a fi udă, udă şi rece, pînă în măduva oaselor, înainte de-a fi plecat din Moscova.

Anna Tihonovna se opreşte o clipă. De ce să scrie că a plecat din Moscova? Îşi închipuie că Nadia nu ştie nimic despre plecarea ei. Nu ştie nimeni că ea a părăsit Moscova cea liniştită, unde e atîta pace şi unde soarele e atît de mîngîietor. Dar imediat se întreabă: cum nu ştie nimeni? Doar am vorbit la telefon cu Kirill. El ştie.

După ce își spune asta, simte cum inima i se face tot mai grea. În ea începe să se petreacă ceva într-adevăr nou, ceva cu totul altfel decît ce-a cunoscut pînă acum. Liniștea îi dispare vădit.

A putut să uite de Nadia ei, de Kirill al ei? A încetat să se mai gîndească la ei? Nu, nu! Nu i-a uitat nici un minut, nici o secundă. Își ascunde însă gîndurile despre dînșii în cea mai adîncă tainiță a inimii, ca nici Nadia, nici Kirill să nu-i stăruie în minte, fiindcă are nevoie de toate puterile sufletului ei, de toate, pînă la ultima, ca să învingă cumplitele încercări ivite după plecarea din Moscova.

Dar e cu putință oare ca Moscova să fi rămas absolut liniștită? E cu putință să nu se fi schimbat nimic după plecarea ei? Acolo, la Moscova, o fi știind cineva ce i s-a întîmplat ei? Și dacă ce i s-a întîmplat ei, li s-a întîmplat tuturor, pretutindeni, și la Moscova, și acolo unde se află Nadia și Kirill? Iar dacă nu li s-a întîmplat, ce-or fi făcînd ei acum? Dacă la ei totul e altfel decît aici, atunci cum o fi oare? E cu putință ca acolo să domnească liniștea de odinioară, iar ei să nu afle niciodată ce se petrece aici?

Dar unde se află acest aici? Unde e Anna Tihonovna? De ce își simte inima tot mai grea? De ce i-a lăsat pe Nadia și pe Kirill să i se ivească din tainițele sufletului? Gîndul la ei a dăinuit tot timpul, fără să fi fost însă activ. Acum a scăpat de beznă, a ieșit la lumină, a devenit activ. De ce?

O povară fără seamăn îi apasă trupul, lipindu-i-l parcă de pămînt. Obrajii zgîriați o ustură, o dor. S-a dus liniștea. Gemetele și vaietele îi acoperă auzul. Anna Tihonovna geme; și, de îndată ce-și aude geamătul, își revine cu totul în fire.

S-a întîmplat așa...

Se apropiau de stația Jabinka. Drumul era înțesat de eșaloanele din Brest. Camioanele și turismele, ticsite de lume, căruțele, tunurile — toate de-a valma — înaintau încet, oprindu-se mereu. De-o parte și de alta a șoselei își tîrau picioarele șiruri nesfîrșite de refugiați, familie lîngă familie, cu copii de toate vîrstele, atît de înghesuiți unii într-alții încît nici praful

nu se mai ridica în aer, ci doar li se învîrteja sub picioare. Soarele de amiază dogorea puternic.

Deodată, în mulţime se auziră ţipete de femei. Pe cerul senin şi atît de jos, încît aveai impresia că le-ai putea atinge cu mîna, se apropiau, ca un stol de cocori, avioanele.

Da, chiar în clipa aceea i se iviseră în minte Annei Tihonovna cuvintele minunate: stol de cocori! De cînd se ştia pe lume iubise nespus de mult cocorii! Încă de pe cînd era de-o şchioapă petrecea mult-mult cu ochii pluta unghiulară, lină, a păsărilor călătoare. Cît de frumos îşi mişcau aripile domoale în aer — ca nişte vîsle! Şi ea se ridica pe vîrfurile degetelor, îşi sălta şi-şi cobora braţele, plutind alături de păsări pe deasupra pămîntului; iar gîndul minunat, trist şi fericit totodată, că e mai bine să fii pasăre decît fetiţă, îi umplea ochii de lacrimi.

Da, cuvintele „stol de cocori" i s-au ivit în minte exact în clipa cînd au răsunat ţipetele femeilor. Amintirea luminoasă, amintirea din copilărie a fost pîngărită: acum priveşte cu groază cerul duşmănos pe care, ca un stol de cocori, pluteşte spre oameni — moartea.

Valul de refugiaţi aleargă tăcut peste cîmpul descoperit. Cei din camioane şi din căruţe sar jos, îi ajung din urmă pe ceilalţi şi fug alături de ei, alcătuind un singur zid; cei din maşini şi cei care au mers pe jos gonesc împreună. O goană mută şi vertiginoasă. Deasupra cîmpiei se ridică vîrtejuri de praf. Mulţimea goneşte înainte, indiferent unde, doar să fie înainte, tot mai înainte.

Tinerele actriţe se prăvălesc peste bordul maşinii ca ciupercile scăpate dintr-un coş răsturnat; actorii le prind în braţe; grăsunul, călare pe un colţ al maşinii, comandă ca un căpitan de vas:

— Întîi femeile, tovarăşi. Lăsaţi mai întîi femeile! Egor Pavlîci — curaj!

— Curaj, viteazule Onika! îi strigă grăsunului cîţiva tineri. Vezi să nu-ţi uiţi geamantănaşul!

„Uite-i cum rîd, de spaimă. Trebuie, trebuie să rîzi!" îşi spune Anna Tihonovna sărind disperată din

maşină în braţele nu ştiu cui şi — imediat — îşi întinde braţele înapoi, încercînd să strige:

„Egor Pavlîci! Aici!“

„Nu trebuie să fugim toţi laolaltă“, se gîndeşte ea, „nu toţi laolaltă“. Îl trage pe Ţvetuhin de mînecă. „Mai departe, cît mai departe de mulţime“, repetă ea, mecanic. „Nici un pas laolaltă cu ceilalţi! Uite, încolo nu fuge nimeni. Acolo, acolo!“ Îl tîrăşte pe Ţvetuhin după ea, dar povara îi depăşeşte puterile şi degetele i se descleştează singure.

Acum, Anna Tihonovna nu mai simte pămîntul sub picioare. Greutatea corpului i-a dispărut. În faţă, se vede un fel de clădire. „Eşti singură. Trebuie să te descurci singură“, îi stăruie gîndul. Un gard. Să-l sară? „Nu te opri, nu alege, nu există alegere“. Ba da, există! Există! Uite colo o poartă! E închisă. S-o deschidă! Din fugă, izbeşte cu toată greutatea corpului în grilajul de fier. Poarta nu cedează. E zăvorîtă, legată cu ceva de metal, răsucit. O sîrmă. S-o desfacă, s-o arunce jos! Acum, o împiedică zăvorul. Să-l smulgă, să-l spargă! Puterile îi sînt nemărginite. În ele îi stă salvarea. Înainte!

După poarta deschisă larg se zăreşte un drum bun, carosabil. Fuga devine zbor. O clădire lungă, fără uşi, se întinde în faţă. La capătul ei, cu cîţiva paşi mai încolo, stă un ostaş singur, stă cu arma în mînă. Stă neclintit. Îşi ţine capul pe spate. Mîna liberă şi-a pus-o streaşină la ochi. Să nu-l jeneze lumina soarelui. Pînă la el mai sînt doar douăzeci de paşi. Zece. Cinci. Ultimii doi — şi aripile sau picioarele o aduc acolo pe Anna Tihonovna. Acum cade — ba nu, i se agaţă de gît, îşi lipeşte obrazul de cămaşa lui udă de sudoare. El nu se clinteşte. Priveşte în sus. Şi numai ochii ei îi urmăresc privirea.

Avioanele şi-au schimbat formaţia; zboară cîte trei, ca nişte praştii, cercetează împrejurimile, ochesc, îşi caută ţinta. Apoi, deodată dispare şi cerul şi pămîntul. Vîrtejurile exploziilor se înalţă şi se răsucesc spasmodic acolo unde, pe cîmpul descoperit, aleargă mulţimea şi unde, kilometru după kilometru, se înghesuiesc pe şosea maşinile, căruţele, tunurile trase de cai voinici,

cu artilerişti pe capră, acolo unde, pe sub maşini şi căruţe s-au ascuns mamele cu pruncii şi copilaşii lor.

Anna Tihonovna numără exploziile. Le pierde şirul. Aşteaptă explozia finală. Dar explozia aceea întîrzie: nu mai vine o dată explozia aceea finală, hărăzită numai ei, explozia ei! Se strînge tot mai tare lîngă trupul ciudat de neclintit, încins, al omului care pare înrădăcinat în pămînt, cu arma lui cu tot. „Nu, nu eşti singură“, îi repetă gîndul stăruitor. „Ultima explozie nu-ţi este hărăzită numai ţie. Alături de tine o aşteaptă şi omul acesta care te sprijină. Strînge-l mai tare în braţe. Prinde-te bine de el. Şi poartă-te ca el.“

Văzduhul se cutremură mai rar parcă. Cînd va bubui oare explozia de pe urmă? Mai rar, tot mai rar. Încă una, pare-se foarte depărtată. Încă una, şi mai depărtată. Vuietul se stinge, piere. Văzduhul a amuţit. Pămîntul se desparte de cer. Să fi bubuit oare şi ultima explozie? Să nu-i fi fost hărăzită nici ei, nici omului de al cărui grumaz se ţine mereu?

Domol, ostaşul îi desface braţele încleştate şi se eliberează din îmbrăţişarea nedorită.

Anna Tihonovna îi vede chipul — de adolescent, ba nu, de copil! — îi vede faţa surprinzător de luminoasă, scăldată în şiroaie de sudoare, tresărind sub năvala unor sentimente de nebiruit, ca a unui copil care plînge şi e totuşi gata să rîdă iarăşi, fericit. Încearcă să-i spună ceva, dar nu mai are nici glas, nici cuvinte. Ar vrea să-l strîngă din nou în braţe, să şi-l lipească lîngă inimă — de bucurie şi nu de spaimă inconştientă. Dar ostaşul îşi şterge dintr-o singură mişcare obrazul cu mîneca. Faţa i s-a schimbat: buzele i s-au strîns, ochii i s-au micşorat, nările i-au tresărit. Nu, nu mai e nici copil, nici adolescent.

— Haide, pleacă, spune el cu glas înăbuşit. Aici nu e voie...

Apoi se dă un pas înapoi şi-şi pecetluieşte gestul punînd patul armei pe pămînt, lîngă cizmă.

Iar Anna Tihonovna rosteşte anevoie, cu gura uscată, şi apoi repetă şi iar repetă aproape în şoaptă un singur cuvînt:

— Mulţumesc, mulţumesc... Mulţumesc, mulţumesc!

Ostaşul se întoarce brusc pe călcîie. Ea trebuie, trebuie să mai adauge ceva la bîiguielile ei. Măcar un cuvînt, unul singur. Dar obrajii şi bărbia îi tremură şi nu şi le poate stăpîni. Se uită la spinarea dreaptă a ostaşului, priveşte ţintă între omoplaţii lui. El stă neclintit, ca şi mai înainte. Acum Anna Tihonovna ştie de ce pare înrădăcinat aici, în pămînt, cu arma lui. Ostaşul n-o să-şi părăsească postul pînă nu i-o veni schimbul. Chiar dacă cerul s-a unit cu pămîntul — el şi-a făcut datoria, a rămas locului. Şi şi-a luat asupra lui încă o datorie, datoria celui puternic faţă de cel slab care, în nenorocire, şi-a pierdut stăpînirea de sine. Ostaşul nu l-a lăsat şi nu-l va lăsa pe cel slab să se prăbuşească.

— Tovarăşe! izbuteşte în sfîrşit Anna Tihonovna să găsească cuvîntul paşnic de recunoştinţă pe care îl căutase.

Ostaşul se întoarce tăcut. Sprîncenele i s-au încruntat, uşor, bărbia i s-a lăsat în piept. Anna Tihonovna face o plecăciune scurtă în faţa lui. Şi din nou braţele i se ridică, i se întind spre el. Dar ostaşul îi arată poarta cu un semn energic din cap şi ea înţelege ce-i cere: du-te pe unde ai venit! Şi ea pleacă.

Merge tot mai repede spre poarta deschisă, dincolo de care fumegă cîmpia învăluită în volbura de praf.

Deodată, i se pare că pe marginea drumului se mişcă ceva. Se opreşte. În lăstărişurile de ciulini strivite din şanţ s-a ghemuit un om. Anna Tihonovna îi vede spinarea încovoiată, cu cămaşa albastră, ceafa căruntă şi, deasupra cefei, ridicate în sus, semănînd a urechiuşe de iepure, capetele legate ale unei băsmăluţe cu buline roşii. Sigur, sigur, fetişcana cea cîrnă, în bunătatea ei sufletească, i-a dăruit lui Ţvetuhin basmaua ca să-şi lege braţul rănit cu ea, şi chiar Anna Tihonovna a strîns în grabă nodul pe după grumazul lui, de cum s-au urcat în camion!

— Egor Pavlîci! strigă ea.

Iată deci unde i-ar fi fost locul în clipele necruţătoare ale bombardamentului! De ce şi-a trădat datoria? De ce l-a părăsit pe bietul Egor Pavlovici? Ce s-o fi

întîmplat cu el? Anna Tihonovna îl strigă iar, temîndu-se parcă să se apropie.

Bătrînul își scoate prudent capul din șanț și întinde brațul:

— Ajută-mă să ies... M-am urzicat...

Și zîmbește rugător, de parcă ar vrea să ascundă o stîngăcie, să se ferească de ridicol. Nu-i oare clipa cînd trebuie să zîmbești fie și pentru faptul că nu mai există nici urmă de stîngăcie, nici pic de ridicol? Și-apoi, ei doi se văd pînă în străfundul sufletului.

— Nu mă părăsi, repetă Țvetuhin, cu același zîmbet lipsit de noimă pe fața care îi tresare, deși știe bine care va fi răspunsul.

— Niciodată, niciodată! spune Anna Tihonovna într-un elan de nestăvilită milă față de el și de rușine pentru ea.

Țvetuhin se sprijină cu brațul sănătos de umărul ei. S-au apropiat amîndoi de poartă. Acolo, cu aerul unuia care a găsit ceva, Anna Tihonovna se dă înapoi cu un pas și se uită pe jos.

În drum zace o bucată de sîrmă groasă, făcută din fire răsucite. Alături de sîrmă se află o bucată de lemn. Cum de-a avut atîta putere încît să desfacă sîrma și să smulgă țărușul din zăvorul metalic al porții? „Oare forța s-a născut din spaimă?" se gîndește Anna Tihonovna. „Ce-ar însemna asta? Ar însemna că dacă lipsește spaima nu mai există nici forța! Ah, nu, nu poate fi așa!" Și, simțindu-se încurcată, surprinsă, își mută privirile spre degetele-i subțiri.

— Aproape că te ajunsesem din urmă cînd încercai să spargi poarta, spuse Țvetuhin.

Prinsă în vălmășagul gîndurilor, ea nu-i răspunde; de altfel, nu un vălmășag de gînduri, ci o singură întrebare i se tot răsucește în minte și se schimbă, luînd forme de neînțeles: „Nu cumva am cu totul altă forță decît știam?" se întreabă Anna Tihonovna. „Dar forță atît de mare ca aceea dictată de groază n-am avut niciodată și nici nu există. Cea mai mare forță din lume e spaima. Călăii ăștia ne ucid, din spaimă. Pentru că ei sînt înspăimîntați. Da, sînt înspăimîntați și ucid. Vai, ce zăpăceală cumplită!" se întrerupe ea.

— Ai noştri nu se văd şi pace, spune Ţvetuhin.

— Ai noştri? Care ai noştri? Ce zăpăceală! răspunde ea continuîndu-şi cearta cu sine însăşi. „Spaima e o zăpăceală cumplită. Singurătatea e de vină, pentru toate. Nu mai ai pe cine să te bizui. Doar pe forţele tale. Izvorul forţei stă în singurătate. Dacă fiecare se bizuie numai pe forţa lui, devine de zece ori mai puternic... Nu, nu-i aşa, nu-i aşa!... Atunci, de ce aleargă toţi împreună?! Eu n-aş fi ajuns la ostaşul acela dacă aş fi alergat împreună cu Ţvetuhin. E istovit. Doamne Dumnezeule, cum de-am putut să-l părăsesc? Dacă n-aş fi izbutit să deschid poarta, el ar fi rămas pe cîmp. Ar fi fost ucis. Ca şi mine. Ca şi toţi ceilalţi..."

— Egor Pavlîci! strigă ea deodată. Ce-o fi cu ceilalţi? De ce stăm locului?

Pesemne că se temeau amîndoi să iasă pe poartă, ca şi cum ar fi trebuit să păşească peste un prag vrăjit. Apoi, deodată, porniră, grăbind paşii şi respirînd cu gurile larg deschise aerul arzător şi amărui al amiezii.

O pîclă de ţărînă fărîmiţată, devenită pulbere, se legăna peste cîmp. Lumina gălbuie abia răzbătea pînă jos. Pretutindeni alunecau umbre. Unii alergau, alţii mergeau agale, şovăind, careva era purtat încet pe braţe. Sunetele deveneau tot mai desluşite. Un glas, răguşit de cît strigase, dădea acum porunci. O femeie se văieta ca o bocitoare în faţa unui mormînt proaspăt. Un copil ţipa de-ţi lua auzul. Plînsetele şi vaietele se apropiau din depărtare, într-un cor sfîşietor. Cineva horcăia.

— Copii! Auzi? Mai repede! îl îndemnă cu răsuflarea tăiată Anna Tihonovna pe Ţvetuhin, care rămăsese în urmă.

Se opriră amîndoi, brusc.

Cerul — izvor al bucuriei pămînteşti, podoabă a vieţii şi adăpost cald al omului — a devenit tîlhar plin de răutate, a devenit duşman. Vuietul motoarelor se apropie iar, aerul vibrează sub valurile lui crescînde. Bombardierele s-au ivit din nou în lumina azurie. Aripile desfăcute cresc. Creşte şi numărul lor. Oare să se fi ascuns numai ca să-i înşele, numai ca să se reîntoarcă de îndată ce pîcla prafului se va fi topit, iar oame-

nii vor fi redevenit din nou ținte vizibile pe cîmpul descoperit? Avioanele s-au reîntors ca să-i ucidă pe cei rămași teferi, să pună capăt zilelor celor răniți. Iar cerul se va prăvăli îndată peste pămînt, ca să-l distrugă.

Anna Tihonovna aleargă din nou. I se pare că gonește înapoi, spre salvatorul ei. Să se lipească iar de cămașa lui udă de sudoare, să-l îmbrățișeze, să se cuibărească la pieptul lui și să aștepte, să aștepte pînă cînd totul se va sfîrși, pînă cînd totul va trece, pînă cînd pămîntul se va despărți iar de cer. Numai el, copilul și viteazul acela, numai el o poate salva de la moarte. Nimeni n-o vede cum aleargă după viață, fugind de moarte. Dar unde, unde e poarta spre care zboară fără să privească și de după care se ascunde viața ei?

— Jos! o ajunge din urmă un glas slab, dar înfricoșător.

Anna Tihonovna se uită în jurul ei. Cîmpia e goală, oamenii au dispărut, s-au lipit pesemne de pămînt. Și peste întinderea pustie alunecă, crescînd din ce în ce, umbra cenușie și uriașă a unor aripi desfăcute și a unei cozi scurte tăiată parcă cu toporul.

— Jos! îi strigă Țvetuhin care aleargă după ea.

Dar Anna Tihonovna nu-l mai aude, dar îl vede cum dispare printre grămezile de moloz; poticnindu-se de grămezile acestea, ea zboară fără să știe unde, sau poate aleargă, aleargă fără să se oprească.

Așa fusese...

O dată cu geamătul smuls de durere, Anna Tihonovna s-a trezit, și-a revenit în fire. Dar nu era trezirea obișnuită care vine să înlocuiască visele dispărute. Alături de realitate, nălucile mai stăruiau încă; Annei Tihonovna i se năzărea ba că-i scrie cu adevărat o scrisoare Nadiei și că privește de la fereastra hotelului din Moscova cum sînt stropite străzile, ba că îl vede ca în vis pe ostaș, la postul lui, cum își întoarce fața de la ea, cum ea vrea să-i strige ceva și nu poate.

Starea de amorțire ceda locul durerii.

Anna Tihonovna zăcea cu fața la pămînt. Cînd Anna Tihonovna deschise ochii, văzu dinaintea ei o gră-

madă de aşchii de lemn, de strujituri şi de bulgări de var amestecat cu cărămizi sparte. I se lipise obrazul de grămada aceasta, dar durerea pricinuită era mai slabă decît aceea care-i frămînta şi-i îngreuia capul şi trupul. Anna Tihonovna izbuti cu greu să se întoarcă pe-o parte, înălţă capul şi văzu sînge pe grămada de moloz. Obrazul o ustura. Îl pipăi. Degetele i se năclăiră. Dar vederea sîngelui n-o tulbură. Încercă să se aşeze şi nu izbuti. Asculta strigătele îndepărtate, încercînd să-şi dea seama dacă e acelaşi cor de glasuri pe care îl auzise cînd ieşise cu Egor Pavlovici prin poartă, în cîmp, sau nişte vaiete şi ţipete noi. De ce zăcea la pămînt, sub povara unei dureri de nesuportat? Căzuse singură sau o îmbrîncise cineva? De ce se despărţise de Egor Pavlovici? Unde era el acum?

În sfîrşit, izbuti să-şi învingă durerea, îşi îndoi genunchii, îi cuprinse cu braţele şi se aşeză. În jurul ei plutea praful, gălbui în straturile de sus, şi aproape compact la suprafaţa solului.

Alături de ea şi cam într-o parte, Anna Tihonovna îl zări deodată pe Ţvetuhin. Bătrînul şedea ca şi ea pe o grămadă de moloz rămasă de la construcţie, o privea şi-şi freca încetişor braţul legat. Îşi dădeau amîndoi seama că se privesc şi se recunosc, dar tăcură şi nu se clintiră multă vreme.

Apoi Ţvetuhin se ridică şi se apropie de Anna Tihonovna, alegînd locul unde să-şi pună piciorul, de parcă n-ar fi avut încredere în pămîntul pe care călca. Şi, cînd ajunse lîngă ea, îi cercetă cu aceeaşi neîncredere chipul.

Claxoanele automobilelor începură să se audă mai tare. Ţvetuhin arătă spre direcţia din care veneau şi, tot tăcut, îi dădu să înţeleagă printr-un singur gest că trebuiau să pornească într-acolo. Ea n-avea însă putere să se mişte. Ţvetuhin îi întinse mîna şi Anna Tihonovna încercă să se ridice, săltîndu-se încet. Cîteva clipe, se ţinură de mîini aşa cum se ţin copiii cînd vor să se învîrtească în cerc; şi pentru că degetele lor erau cît pe-aci să se desprindă, obrajii li se schimonosiră a disperare. Dar nici de data aceasta nu spu-

seră nici un cuvînt. Muţenia li se prelungi şi după ce Anna Tihonovna se încredinţă că poate să-şi mişte picioarele. Dacă ar fi fost în stare să exprime ceva prin cuvinte, şi-ar fi exprimat, nici vorbă, uimirea că suferinţele îndurate nu fuseseră de ajuns ca să-i ucidă.

Păşeau încet peste cîmp. Anna Tihonovna călca încă nesigur, clătinîndu-se din cînd în cînd. Ţvetuhin se oprea ca s-o sprijine. După cîteva clipe porneau iar. Praful se destrăma. Acum se vedea din ce în ce mai clar. Glasurile se întăreau.

Tocmai ocoleau o pîlnie de bombă adîncă şi proaspăt scobită, cînd de partea cealaltă a gropii se ivi un om care ducea ceva în braţe. Omul îi depăşi, călcînd cu paşi mari, de marş. Apoi se opri. Tot ţinîndu-şi povara în braţe, se aplecă uşor şi cercetă pămîntul. Dar aproape imediat cineva îi strigă:

— Nu te uita înapoi!

Omul porni iar şi Anna Tihonovna văzu că din braţele lui atîrnau picioruşele firave ale unui copil, care se bălăbăneau în ritmul rapid al mersului celui ce-l purta.

Copilul acesta — rănit sau poate mort — îi stîrni puterile; Anna Tihonovna se dezmetici. Realitatea se desprinse clar de ceea ce i se năzărise cînd se trezise din leşin. Dădu la o parte braţul lui Ţvetuhin şi porni fără ajutorul lui, trăgîndu-l după dînsa.

În locul de unde mai adineauri se ivise omul cu copilul în braţe zăcea o femeie. Deasupra ei se aplecase un ostaş mărunt, cu spinarea rotunjită ca un arc. Ostaşul strigase „nu te uita înapoi!“, dar neştiind să se stăpînească se uitase el însuşi şi încremenise locului cu pumnii pe genunchi. Ţvetuhin şi Anna Tihonovna se opriră în faţa lui. Priveau şi ei, încremeniţi, la femeia întinsă pe pămînt.

Femeia zăcea pe spate. Ceea ce te izbea în primul rînd era pîntecul ei enorm, de gravidă, strîns tare de o fustă de stofă ecosez de culoare deschisă. Braţele, goale pînă la umeri, păreau că se smulg brusc din pămînt, îndoindu-se din coate şi alunecînd lin spre pieptul înalt; dar, după o clipă, braţele acestea se

desfăceau iar, cădeau la pămînt și se încrucișau lin pe piept. Mișcările repetate ale femeii, mai ales cînd brațele i se desfăceau în lături, trădau nu numai chinul, dar parcă și o nesfîrșită uimire. Obrazul ei cenușiu, cu falca inferioară căzută, nu mai avea nimic viu în el.

— Se stinge, spuse ostașul vorbindu-și singur. Apoi își îndreptă spinarea, își scoase boneta și-și șterse cu ea obrazul ud. Au trecut cu tăvălugul peste oameni, continuă el, la fel de încet. După o clipă, își roti privirile în jur, își agită brațul și strigă: Băieți! Aici, la mine! Doi! Să vină doi!

Întorcîndu-se brusc, Anna Tihonovna văzu poarta după care se adăpostise în timpul primului atac aerian și de unde veneau acum în fugă cîțiva ostași împrăștiindu-se pe cîmp.

— Ce v-ați oprit aici? le spuse ostașul cu glas de gradat, obișnuit să comande. Dacă vă țin picioarele, duceți-vă spre șosea. Acolo, răniții sînt urcați în mașini.

Și le arătă încotro să meargă.

Anna Tihonovna îl luă din nou pe Țvetuhin de braț: îi venise rîndul să-l sprijine, așa cum o sprijinise și el cînd puterile o părăsiseră. Nu mai era singură și știa că în doi voința de a trăi n-o să-i părăsească. Să trăiesc, să trăiesc! Viața nu ceruse niciodată cu atîta îndîrjire să lupți pentru ea; niciodată Anna Tihonovna nu se simțise prinsă atît de puternic în iureșul luptei acesteia, în care se zbăteau îndîrjirea și forța trupului ei istovit, frînt. Să trăiesc, să trăiesc! îi repeta aproape furios trupul, și furia creștea pe măsură ce chinurile omenești din preajmă erau tot mai nesfîrșite și mai amenințătoare, iar moartea zbura pretutindeni tot mai monstruoasă.

Șoseaua era acoperită de țărîna răscolită de explozii, de sfărîmăturile și rămășițele camioanelor și ale căruțelor, de bolovani și de boarfele sfîșiate ale refugiaților. Prin șanțuri și mai încolo, pe cîmp, se zăreau mașinile răsturnate, afetele și tunurile întoarse cu roțile în sus. Și totuși, printre urmele acestea haotice lăsate de spasmele pămîntului, printre trupurile celor uciși,

pe lîngă oamenii schilodiţi, istoviţi, înnebuniţi, maşinile rămase întregi se mişcau ici, colo, căutînd să iasă din învălmăşeală; caii erau reînhămaţi; răniţii erau conduşi sau purtaţi pe braţe; oamenii se ajutau unii pe alţii să-şi oblojească rănile şi să adune de jos tot ce ar fi putut în vreun fel să prindă bine la nevoie. Huruitul motoarelor se amesteca din ce în ce mai tare cu vaietele, le acoperea, îndemnînd oamenii să-şi continue drumul la care îi osîndise soarta: femeile cu copii se îmbulzeau la coadă lîngă camioanele gata de drum, organizatorii voluntari se îngrijeau să facă ordine.

Ultimul lucru văzut de Anna Tihonovna pe cîmpia aceasta a morţii a fost un grup de artilerişti strîns în jurul unui cal în agonie. Crupa greoaie şi murdară a calului, cu picioarele strînse dedesubt şi cu coada scurtă, năclăită de sînge, dată într-o parte, nu se mai mişca; dar animalul, căutînd să se ridice, îşi tot sucea spasmodic picioarele dinainte care îi alunecau pe de lături. Capul, cînd i se sălta de la pămînt, cînd recădea iar sau i se înălţa în lungul gîtului întins. În clipa aceea, un ofiţer care se afla mai aproape de cal decît ceilalţi, îşi scoase revolverul din toc, vîrî ţeava în urechea animalului şi trase de două ori. Capul calului se prăvăli la pămînt, picioarele i se întinseră, tresărind o clipă. Apoi bietul animal încremeni pe vecie.

Anna Tihonovna văzu moartea aceasta, din camionul plin cu răniţi, în care se urcase împreună cu Ţvetuhin. Şi urmări cu atenţie, fără să-şi ia ochii de la cal, întreaga scenă. Îşi dădea seama că animalul acela puternic şi frumos trebuia împuşcat. Înţelegea că moartea lui trebuia să-i stîrnească mila. Dar nu putea şi nici nu încerca să înţeleagă de ce nu simţea nici milă pentru calul mort, nici teamă pentru faptul că e ucis sub ochii ei. Îl privea, ca o oarbă. În ea, totul se încordase, ca să nu-i lase mintea să pornească razna.

Se uită la Egor Pavlovici şi ochii lui îi răspunseră cu acelaşi simţ îndîrjit al conservării de sine, care o stăpînea şi pe ea. Văzu în părul lui alb, ciufulit, o

așchie; o scoase cu grijă. Cu o mișcare sacadată a degetelor îi scutură murdăria din plete, apoi își netezi și ea părul.

Peste două ore, după un scurt popas în orașul Korbino, camionul intră într-o coloană lungă de mașini trasă la trenul aflat departe de gară: trenul încărca aviatorii răniți de la aerodromul din Korbino care fusese bombardat, și în jurul lui sporea cu repeziciune mulțimea refugiaților.

2.

Vagonul era supraaglomerat, dar pe culoar oamenii tot se mai mișcau, împinși înainte de cei ce izbuteau să răzbată de pe scări înăuntru. Egor Pavlovici căuta să-și țină cît mai sus brațul rănit, sprijinindu-l cu brațul sănătos, care îl durea la fel de tare. Anna Tihonovna, cu spatele spre el, îi devenise un reazem pentru coate. Ea căuta lacom cu ochii vreun om pe care ar fi putut să-l roage să-i cedeze lui locul.

Femeile cu copii în brațe se înghesuiau pe bănci și pe jos. De sus, de pe policioarele rezervate pentru dormit, atîrnau, pline de praf, încălțate sau desculțe, picioarele copiilor, vîrîți unul într-altul ca găinile în coteț. Cu toată îmbulzeala, lumea părea împăcată, domolită, și numai de afară se auzeau vaietele tot mai disperate ale celor care pierduseră nădejdea să mai ajungă în tren.

Cineva de pe bancă îi dădu cu cotul lui Egor Pavlovici. Bătrînul își aplecă anevoie capul. Pe-un capăt al băncii, stătea actorul cel rotofei.

— Credeam să sînt singurul cavaler din vagon, glumi el cu amărăciune; cînd colo, pe drept cuvînt se spune că la noi bătrînii sînt respectați. Va să zică, trăiești?

Anna Tihonovna se lupta să-l apere de înghesuială pe Țvetuhin.

— Faceți loc pentru un rănit! se rugă ea deodată, uitîndu-se la femei.

O bătrînică, aşezată pe jos cu o fetiţă bălaie căreia, ca s-o liniştească, îi mîngîia umeraşii ascuţiţi şi goi, îi spuse dolofanului:

— Dumneata, cavalerule, ar trebui să te ridici. În locul dumitale cred că ar putea să încapă cel puţin doi.

O zguduitură puternică îi sili pe cei aflaţi în culoar să se dea înapoi şi Anna Tihonovna îl împinse pe Ţvetuhin drept peste genunchii actorului dolofan. Cineva strigă tare: „Am pornit"; cuvîntul fu repetat aproape de toate gurile şi, o dată cu el, o rază slabă de lumină şi de uşurare pluti peste chipurile chinuite. Bătrînica îşi făcu cruce şi începu să mormăie o rugăciune.

— Ridică-te un pic, Egor Pavlovici, lasă-mă să ies de sub tine, spuse actorul cel dolofan. Şi, îmbrăţişînd-o pe Anna Tihonovna, se săltă şi-l ajută pe Ţvetuhin să se aşeze.

Bătrînica îşi întrerupse rugăciunea şi porunci imediat:

— Şezi, Florocika, şezi mai iute lîngă nenea, spuse ea, ridicînd de pe jos fetiţa şi înghesuind-o pe bancă în coasta lui Egor Pavlovici. Nenea e bun. Şezi.

— Cum îi zici fetiţei, băbuţo? întrebă actorul cel dolofan, supărat.

Bătrîna dădu din mîini.

— Parcă eu i-am ales numele? Taică-său e învăţat, foc! I-a pus numele Florina. Şi aşa a rămas. Şezi, Florocika. Uite, nenea o să-ţi pună mînuţa sănătoasă pe după spate. Şi o să staţi bine amîndoi.

— Flora, repetă actorul, oftînd din rărunchi şi părînd tot supărat. Florile pămîntului... Vă seceră de la rădăcină, vă chinuie... De ce oare?

Şi, mutîndu-şi privirea de la fetiţă la Ţvetuhin, îi atinse băsmăluţa în care i se odihnea braţul rănit şi-l întrebă:

— Ţi-aduci aminte cine ţi-a dat-o?... N-ai uitat-o pe cîrna noastră, Egor?

Ţvetuhin închise ochii tăcut. Actorul pipăi capătul basmalei, căutînd parcă să-şi dea seama de calitatea mătăsii, apoi se uită la Anna Tihonovna şi clipi des.

— Asta-i tot ce-a mai rămas de la ea. De la cîrna noastră, Egor! Băsmăluţa...

Îl năpădi plînsul, dar încercă să se stăpînească.

— Cît am căutat-o, după al doilea bombardament de la Jabinka... N-am mai dat de ea!... Şi tot timpul cît a durat primul bombardament, stătuse culcată lîngă mine. Pe cîmp... Mai era şi un flăcău cu noi... Şi el a pierit. Rîdea într-una. Mă poreclise „viteazul Onika". Ce talent!... Şi cîrna: ce travesti minunat. Cum mai juca ea rolurile de băieţi! Era irezistibilă! Tu ai văzut-o, Egor! Ai căutat s-o convingi să plece cu tine la Leningrad, nu-i aşa? Egor, mă auzi?... De ce au ucis-o, de ce?... Mai bine mă omorau pe mine. Eu am trăit destul, m-am chinuit destul. Şi mi-ar fi fost egal...

Actorul cel dolofan nu mai încerca acum să-şi stăpînească plînsul. Capul pleşuv i se plecase trist peste piept şi-i tresărea. Bătrînica spuse convinsă:

— Războiului îi sînt dragi cei tineri. Dar imediat se uită speriată, cu coada ochiului, la nepoţica ei şi-şi făcu cruce.

Cît timp vorbise actorul cel dolofan, Anna Tihonovna nu-şi luase ochii de la fetiţă. Privirea micuţei, mai întîi timidă, se opri cîteva clipe asupra ei, apoi deveni mai îndrăzneaţă, mai atentă, răspunzîndu-i cu interes şi simpatie. Obrajii Annei Tihonovna parcă se săltau din ce în ce, strîngîndu-se şi încreţindu-se sub pleoapele de jos, înroşite; şi, deodată, peste zgîrieturile de pe faţă, vişinii şi uscate, începură să i se prelingă lacrimile, picătură cu picătură. Poate pentru că nu mai avea putere sau pentru că viziunea cîmpului morţii, prin care abia trecuse, nu voia să dispară, Anna Tihonovna vedea rotindu-i-se pe dinaintea ochilor nişte cercuri roşii în care apăreau şi dispăreau haotic unul după altul şi ieşind unul dintr-altul, aidoma cercurilor, chipuri de copii: obrazul Nadiei semănînd prin nu ştiu ce cu al fetiţei bălaie, dar ceva mai oacheş, faţa Saşenkăi cu falca smulsă, sîngerîndă, sinistră, şi chipul palid, acoperit cu praf de var, avînd un firicel de sînge închegat pe tîmplă, al frăţiorului Saşenkăi; apoi, din nou chipul Nadiei...

Nadia, cînd micuță, cînd mare, cînd dintr-o dată acoperită cu un fel de zăbranic roșu; iar prin zăbranicul acesta roșu, se ivea chipul fetișcanei cîrne, întinzîndu-i lui Egor Pavlovici cănița în care își ținuse periuța de dinți...

Și, deodată, Anna Tihonovna auzi glăsciorul pițigăiat, dar plin de serioasă convingere, al fetiței:

— Nu mai plînge, tanti! Am pornit de adevărat. Nu-i așa, mam' mare?

— Am pornit, drăguțo, am pornit! îi răspunse bătrîna. Ești tu norocoasă, de-aia am pornit. Dar las-o pe tanti să plîngă. Inima femeilor cu plînsul se ușurează.

Fără să-și șteargă lacrimile, Anna Tihonovna luă mînuța subțire și fierbinte a fetiței și-o frămîntă ușurel în palma ei istovită. Fetița nu-și mai lua de la ea ochișorii din care izvora o lumină ciudată, binefăcătoare, trezindu-i un simțămînt calm, de recunoștință.

— Cîți ani ai? o întrebă Ulina.

— Cinci ani bătuți pe muche, răspunse fetița, mîndră.

Chipurile tuturor celor ce-i auziră răspunsul se destinseră luminate de zîmbete, și zîmbetele acelea erau atît de neașteptate încît fiecare își privi cu neîncredere vecinul și zîmbi iar, văzînd că nici în durerea cea mai aprigă duioșia omenească nu se pierde. Țvetuhin deschise ochii, se uită la fetiță, schimbă o privire cu Anna Tihonovna, cu actorul cel dolofan, și, o clipă, obrazul lui își pierdu expresia de dureroasă tristețe.

Fetița nu se gîndea, firește, din ce pricină s-or fi însuflețit cei vîrstnici. Dar, bănuind totuși pricina, socoti de cuviință să continue discuția și o anunță pe Anna Tihonovna, cu o politeță gravă:

— Am o aluniță pe umăr, la fel ca tăticu.

Își împinse înainte umărul îngust, se uită la el cu coada ochiului și încheie, convinsă:

— Alunița asta îi poartă noroc lui tăticu. Pe el n-au să-l omoare. Nu-i așa, mam' mare?

Anna Tihonovna se uită repede spre bătrînă. Bunica își coborî bărbia în piept și spuse adresîndu-se parcă genunchilor:

— Aşa e, aşa e, Florocika... Tăticul tău e în cazemată. Cum să-l omoare, dacă e în cazemată?...

Cîţiva îşi ridicară privirile, cîţiva şi le coborîră, întorcînd fără voie capetele. Atunci obrazul fetiţei începu să se schimbe; ochii ei îi urmăreau iscoditor pe cei mari, privindu-i pe sub sprîncenele încruntate; fetiţa îşi mişcă serioasă buzele răsfrînte, şoptind un cuvînt tainic, apoi glăsciorul ei piţigăiat răsună deodată, rostind o ameninţare uluitoare:

— Tăticul meu o să-i împuşte pe toţi nemţii!

Înghesuiţi unul într-altul, oamenii nu se puteau mişca, dar se legănau laolaltă, după trepidaţiile vagonului. Cînd fetiţa îşi rosti ameninţarea, încremeniră toţi. De sus, de la locurile lor, copiii, tăcuţi şi atenţi, o priviră cu neîncredere. Bătrînica începu să se agite; îşi scotoci sacoşa umflată, plină de tot felul de lucruri, şi găsi acolo o cărticică cu coperţile viu colorate. O scoase afară, încîntată, şi i-o întinse nepoatei:

— Ia-o, ia-o! Roagă-l pe nenea să-ţi citească din ea. E cărticica ta cu istorioare hazlii. Mai rîzi şi tu niţeluş. Hai, ia-o!

— Îmi citeşti? îl întrebă fetiţa, neîncrezătoare, pe Ţvetuhin.

Ţvetuhin se dezmetici, îşi ridică braţul, şi-l ţinu o clipă deasupra capului, apoi îşi înfipse în păr degetele răşchirate.

— Ochelarii! Ce mă fac acum? Ochelarii mei!...

— Vai, Egor, dragul meu! oftă actorul cel dolofan. De ce-ţi mai plîngi părul cînd din clipă în clipă poţi să rămîi fără cap?

Cineva repetă — „poţi să rămîi fără cap“ — reamintindu-le tuturor cu glas tare că, pentru bombardamente, nu există ţintă mai ademenitoare decît un tren. Dar cuvîntul cumplit rămase fără ecou, nimeni nedorind să dea glas spaimei tăinuite în suflet.

Trenul înainta mereu, fără să zăbovească prea mult prin gările mici. Cu fiecare staţie, creştea speranţa că primejdia a trecut. Dar în acelaşi timp creşteau, devenind tot mai chinuitoare, foamea şi setea. Cei care aveau copii şi apucaseră să ia cîte ceva de-ale

gurii fie că dăduseră copiilor mîncarea, fie că le-o păstrau şi răbdau laolaltă cu cei care nu mai puseseră un strop de apă în gură, din ajun.

Ziua se îngîna cu noaptea, dar prin ferestrele deschise tot mai pătrundea aerul dogorîtor. În atmosfera înăbuşitoare a trenului şi copiii şi vîrstnicii moţăiau, moleşiţi de căldură. Doar rareori, printre oftaturi, se mai auzea vreo voce ostenită.

Deodată un cor de glasuri umplu vagonul: se ivise un moment în care, probabil, toate minţile fuseseră străbătute de un acelaşi gînd: Dar totul nu dură decît o clipă, pe cît de ascuţită, pe atît de scurtă, care se stinse imediat, căci vagonul începu să vuiască de la un capăt la altul cuprins de extazul izbăvirii:

— Pîine! Pîine! Apă!

Parcă s-ar fi dat de perete uşa unei şcoli şi, în sunetul mult aşteptat al clopoţelului, roiurile de elevi ar fi năvălit afară din clase, strigînd dezlănţuiţi, în ropotul unei goane nestăvilite.

Aşa se întîmplă cînd trenul, bîjbîind printre linii, se strecură spre peronul lung al unei gări. De-a lungul întregului peron în faţa clădirii gării, se înşiruiau cu faţa spre trenul care se apropia fete cu găleţi de apă în care se oglindea trandafiriu soarele gata să apună. Alături, se aflau coşurile cu pîine. Înfăţişarea gravă a fetelor şi a bărbaţilor aşezaţi pe marginea peronului, pesemne ca să menţină ordinea, trăda o îngrijorare aproape solemnă; toţi, conştienţi de rolurile lor, păreau pregătiţi să primească o defilare. Surpriza ar fi putut părea un vis, dacă, imediat ce trenul îşi micşoră viteza, realitatea n-ar fi risipit vraja: oamenii săreau de pe scările vagoanelor, întindeau braţele prin ferestre implorînd, cerînd insistent să le fie potolite mai repede setea şi foamea.

Anna Tihonovna şi actorul cel dolofan se prinseră de rama ferestrei, căznindu-se din răsputeri să stăvilească năvala copiilor care se repezeau de pe locurile lor, de pe poliţele de sus, gata să-şi apere, alături de cei mari, dreptul la o înghiţitură de apă şi la un codru de pîine. În sufletul actorului se trezi instinctul

organizatoric; fără să-şi descleşteze degetele de pe rama ferestrei, grăsunul începu să strige:

— Întîi copiii. Copiii! La coadă, la coadă! Faceţi ordine, tovarăşi! E de ajuns pentru toţi!

Apoi, apucă de toartă o găleată care îi fusese întinsă pe fereastră, dar nu izbuti s-o ridice. Anna Tihonovna îl ajută cu amîndouă mîinile. Împreună, reuşiră să ridice şi să aşeze găleata pe rama ferestrei. Stropindu-se cu apă, dolofanul ţipa cît îl ţinea gura:

— O răsturnaţi! Tovarăşi copii, nu vă înghesuiţi! Linişte! Ordine!

Ordinea se stabili de la sine, inevitabil: în vagon existau puţine vase din care s-ar fi putut bea. Cei care aveau vreo cană, vreun bidonaş sau vreun pahar, le întindeau peste capetele celorlalţi şi primeau ei mai întîi apă. Ceilalţi îşi stăpîneau nerăbdarea şi urmăreau muţi, cu invidie, fiecare înghiţitură a norocoşilor. Încercarea acestora de a obţine o a doua porţie fu stăvilită prin înţelegere unanimă. Dreptatea se stabili de la sine, dar, ca întotdeauna, instaurarea ei ceru jertfe: se dădu de băut copiilor; cei mai măricei le dădeau celor mai mici, iar mamele nu se mai gîndeau să-i supravegheze: aşteptau, cu sufletul la gură, să vadă dacă le va rămîne şi lor ceva pe fundul găleţii.

Nici vorbă că jertfa cea mai grea li se ceru Annei Tihonovna şi grăsunului, care împărţeau apa. Deşi lichidul abia mai păstra căldura cazanului în care fiersese, ei parcă îl auzeau clipocind ademenitor; mîinile le erau ude, prin faţa ochilor le treceau, unul după altul, chipurile fericite pentru o clipă ale celor ce-şi potoleau setea. Dar cum ei fuseseră puşi pentru respectarea ordinii, trebuiau să dea exemplu. Grăsunul încercă la un moment dat să-şi lipească gura de marginea găleţii ca să tragă o duşcă, dar Anna Tihonovna îl struni cu atîta asprime, încît bietul om se dezmetici imediat.

Activitatea aceasta febrilă, pentru binele obştesc, îi trezi întreaga energie Annei Tihonovna care lupta acum cu înverşunare împotriva istovirii. Pe cînd împărţea apa, ea îl zări o clipă pe Ţvetuhin. Bătrînul

nu se clintea de la locul lui. Stătea, încremenit parcă, cu capul dat pe spate, sprijinit de peretele compartimentului. Fața lui părea chipul unei statui de lut, modelată în grabă; singura deosebire era că falca îi tresărea într-una, părînd că prinde din aer nu știu ce îmbucături mărunte și că le mestecă.

Anna Tihonovna luă o cană din mîna unei femei, o umplu cu apă, dar n-o restitui ci, privind-o drept în ochi pe aceea de la care o luase, spuse:

— Trebuie să-i dăm rănitului.

— Fie! Dă-i mai repede, îi răspunse femeia.

Ceilalți îi făcură loc să treacă. Anna Tihonovna apropie cana de gura lui Țvetuhin. Dinții bătrînului izbiră marginea cănii, apa începu să-i curgă pe gulerul cămășii. Rănitul bău două, trei înghițituri.

— Ți-e rău, Egor Pavlîci?

— Dac-aș putea să dorm! răspunse el necăjit.

Ea îi turnă cîțiva stropi de apă pe cap, îi ciufuli părul ca unui copil și-i șterse fața cu palma udă.

— Am să mă așez îndată lîngă dumneata.

Și făcu un pas înapoi spre fereastră, privind cana încă pe jumătate cu apă.

— Bea, bea, îi spuse pe neașteptate, cu o aspră duioșie în glas, femeia care îi dăduse cana. Dar i-o luă imediat din mînă, dădu pe gît cîtă apă mai era în ea, își croi drum spre găleată, o umplu cu vîrf și o întinse grijulie Annei Tihonovna:

— Bea!...

Erau primele înghițituri pe care le bea Anna Tihonovna, din noaptea aceea liniștită cînd, oglindindu-se în ochii iubitori și vicleni ai lui Egor Pavlovici, ciocnise cu el paharul cu vin și-și uraseră unul altuia noroc — după cum cerea obiceiul. Apa îi arse gîtlejul ca o înghițitură de alcool, stîrnindu-i o usturime dulce-amară. Anna Tihonovna se clătină. Cineva o sprijini și o ajută să se așeze lîngă Țvetuhin. Ea îi aplecă capul pe umărul ei. Și rămaseră amîndoi pe bancă, strînși unul lîngă altul, cu ochii închiși.

O tînără însoțită de o pionieră mărișoară, cu cravată roșie la gît, trecură prin vagon aducînd pîine, și în compartiment începu împărțirea porțiilor. Arătau jal-

nice aceste prime rații ale războiului, dar, așa mici cum erau, trezeau speranța că năpăstuiții nu vor fi lăsați în voia soartei și că nu sînt părăsiți de cei cărora le spuneau „ai noștri". Tocmai acești „ai noștri" erau cei care, într-o gară necunoscută, pregătind cu emoție întîmpinarea răniților și a refugiaților, le treziseră în suflete încrederea în viață. Și numai unui sceptic înveterat i-ar fi putut trece prin minte că grija aceasta a unui șef de gară, că biata bucată de pîine și cana sărăcăcioasă cu apă fuseseră dăruite de o întîmplare fericită. Viața e prețioasă tocmai prin încrederea pe care o ai în ea însăși, chiar atunci cînd ești amenințat să-ți fie răpită.

— Minune dumnezeiască, nici mai mult, nici mai puțin, glumi actorul cel dolofan, mestecîndu-și rația cu un zîmbet plin de venerație.

— Dumneata, tătucă, ai face bine să trăncănești mai puțin, îl repezi bătrîna. S-ar cuveni să păstrezi buna-cuviință...

— Așa-i, măicuță. Am mîncat, acum hai să tragem un pui de somn, propuse el.

— Ptiu, diavol împielițat! se apără bătrînica, trăgîndu-și spre ea nepoata ca s-o ferească de el.

În tren se dormi puțin, așa cum se doarme de obicei în nopțile scurte și în nesfîrșitele amurguri și zori de iunie, în șesul Polesiei. Pămîntul nu se odihnise și se înfățișa ochilor tulbure, parcă mahmur după o noapte de beție, învăluit în pîcla înăbușitoare a mlaștinilor, printre ogoarele rare și pădurile de nestrăbătut.

Basmul a străfulgerat o clipă și nu se mai repetă. Uneori, trenul intra în gări pustii, alteori trecea pe lîngă persoane pline de agitație și de zăpăceală. Dimineața, cei aflați în vagon își amintiră că trecuseră douăzeci și patru de ore de cînd Brestul se trezise în război. Se și știa că Brestul nu fusese singurul oraș atacat pe neașteptate, se și rosteau, unul după altul, numele orașelor bombardate de nemți. Dar toate păreau numai zvonuri și nimeni nu știa exact ce e adevărat și ce nu. Se spunea că războiul începuse pe toată granița, din sud și pînă în nord. Dar nici asta nu era sigur. În fiecare gară se repeta aproape aidoma

răspunsul epic dat de feroviarul ucrainean cînd fusese întrebat ce se spune la radio.

— Pe ai noștri nu i-am auzit toată ziulica. Neamțul cîntă marșuri, iar Hitler latră.

Totul rămase neschimbat în călătoria aceea chinuitoare. În fața fiecărei gări speranțele reînviau pentru ca mai apoi să rămînă neîmplinite. Necunoscutul, foamea, dorul și durerile se luau la întrecere, sporeau de la o gară la alta, pînă cînd, spre seară, trenul se opri în sfîrșit la Pinsk, un oraș mare, care trezise, cu mult înainte de-a ajunge acolo, mari speranțe în inimile refugiaților.

3.

Pe liniile de garare, se aflau vagoane tăcute, răzlețite sau unite în trenuri scurte. Gara clocotea de lume, dar clocotul acesta nu avea nimic din bucuria nerăbdătoare și agitată a plecărilor și sosirilor care umplu de obicei gările. Larma glasurilor stăpînite ascundea o atenție încordată, ca și cum fiecare om ghicea alarma din sufletul celuilalt, dar căuta s-o ascundă așa cum un bolnav ascunde și se teme să recunoască că are febră.

Întrebările și răspunsurile îi prinseră în vîrtejul lor și pe cei care se pregăteau să fugă din oraș și pe cei ce fugeau de la graniță. Tot ce păruse mai rău din știrile aflate pe drum se confirma, iar veștile noi, aflate la sosire, nu promiteau nimic mai bun: în cea de-a doua zi a războiului, autoritățile părăsiseră Pinskul. Orășenii — martorii oculari ai fugii lor — urmau să hotărască pe propria lor răspundere dacă trebuiau să plece sau să rămînă pe loc.

Primul lucru pe care-l aflară refugiații a fost ordinul de-a părăsi imediat vagoanele și de-a trece în clădirea gării. În zarva care domnea pe lîngă încăperile de serviciu ale gării se transmitea din gură în gură că se formează urgent trenuri pentru răniți și refugiați; dar tot acolo se spunea că nici măcar șeful gării, care se

încuiase în micul lui cabinet, nu putea să răspundă ce înseamnă „urgent" și cînd vor pleca trenurile acelea.

Anna Tihonovna îl așeză pe Țvetuhin pe jos, într-un colț al sălii de așteptare pentru pasageri, printre copiii care plîngeau sau se jucau pe genunchii mamelor, pe legături cu boarfe sau pe băncile goale, și plecă să se spele.

La chiuvetă era coadă. Pe cînd se apropia încet, așteptîndu-și rîndul, trebui să ocolească un grup de femei care se îmbulzeau în fața unei oglinzi vechi. Grozav ar fi vrut și ea să vadă cum mai arată; dar oglinda era îngustă, întunecată și plină de pete și nu vedea decît figuri străine și mîini care se agitau ținînd pufuri și rujuri, sau aranjînd coafurile. Anna Tihonovna își netezi fără să-și dea seama părul în clipa cînd două femei se depărtară, amîndouă o dată, de lîngă oglindă. În treacăt, întrezări o față străină și niște mîini subțiri, care aranjau pe după urechi, cu un gest grațios, ciudat de cunoscut, șuvițele de păr neted și blond. Mîinile i se opriră, încremenite parcă, și, după felul cum rămăseseră deodată nemișcate, își recunoscu propriul ei chip în obrazul acela străin. Anna Tihonovna închise ochii, își strînse fața în palme și așa, nemaifiind în stare să privească lumina, se lăsă împinsă înainte de femeile așezate la rînd și ajunse la chiuvetă.

Acolo, își frecă stăruitor palmele, pînă cînd pielea începu să-i foșnească a curățenie sub șuvița de apă călduță care părea lipicioasă; apoi își spălă îndelung obrazul, simțind usturimea zgîrieturilor, temîndu-se să nu rupă cojile uscate și, în același timp, sperînd parcă să spele tot ce i se păruse respingător de străin și o îngrozise cînd se văzuse în oglindă. Cei care își așteptau rîndul, o îndemnau să termine mai repede. Annei Tihonovna îi era teamă să se privească din nou în oglindă și totuși, neputînd rezista, căută să facă asta cît mai curînd și-și croi cu insistență drum prin mulțimea de femei adunată acolo.

Cînd ajunse în fața oglinzii, se lipi de geam cercetîndu-și cu atenție fața. O zgîrietură mare, acoperită cu sînge închegat, îi brăzda obrazul de la tîmplă spre gură. Altele, mai mici, ca niște boabe semănate pe

cîmp, îi acopereau obrajii. Lobul urechii drepte îi era îngreuiat de-o coajă uscată, rotundă și neagră. „Asta-i de la Brest“, se gîndi ea. „Parcă ar fi un clips“. O uluiră nu atît toate zgîrieturile (era sigură că nu vor lăsa urme) cît mai ales trăsăturile încremenite și obrazul umflat. Și-și aminti că mai fusese odată așa, în tinerețe, înainte de-a naște. „Am îmbătrînit groaznic“, își spuse ea, pipăindu-și cu vîrfurile degetelor fiecare trăsătură a feței.

Alături de Anna Tihonovna, o femeiușcă rotundă ca o gogoașă, fără să-i dea atenție și absorbită cu totul de mutrișoara ei grăsuță și viu colorată, se pudra cu o grabă aferată și duioasă. Cînd femeiușca își închise cu zgomot pudriera și, umezindu-și vîrfurile degetelor, își netezi cu îndemînare genele date cu rimel și sprîncenele pe jumătate smulse, Anna Tihonovna întinse spre ea palma, strînsă căuș.

— Nu vreți să-mi dați și mie un pic de pudră? se rugă ea, șovăind sub imboldul necesității de-a repara nenorocirea și invidiind vag femeiușca aceea măruntă, pesemne încîntată de propria ei persoană.

Femeiușca o săgetă cu privirea prin oglindă, se întoarse brusc cu tot trupul ei durduliu dar sprinten și-i privi, înlemnită, zgîrieturile.

— Veniți de acolo? Da? întrebă ea în șoaptă, cu glas pripit.

— Da, răspunse Anna Tihonovna, înțelegîndu-i imediat întrebarea.

Femeiușca ridică degetul spre obrazul ei.

— Asta v-au făcut-o... *ei*? continuă ea, oprindu-și șoapta după ce rosti „ei“.

— Da.

Fiecare „da“ o făcea pe femeiușcă să se cutremure, ca prinsă de friguri. Ochișorii dați cu rimel i se deschideau tot mai mult. Ai fi putut crede că e gata s-o rupă la fugă, dacă n-ar fi oprit-o curiozitatea care i se vădea în ochișori. Fără să clipească, femeiușca își deschise cu o mișcare îndemînatecă pudriera și o scutură în palma Annei Tihonovna. Dar nu se putu stăpîni să nu-i mai pună o întrebare:

— E groaznic?

— Unde? întrebă Anna Tihonovna aproape în glumă, luînd cu două degete pudra din căuşul palmei şi punînd-o peste zgîrieturi.

— Acolo, şopti femeiuşca şi mai îngrozită.

Anna Tihonovna frecă în palme restul pudrei şi-l întinse uşor pe obraji, apoi se depărtă de oglindă.

— Nu prea, răspunse ea încet, politicoasă. Şi, după ce adăugă rîzînd: nu e chiar groaznic, se întoarse din nou spre oglindă.

— Doamne! exclamă speriată femeiuşca şi încercă să iasă din îmbulzeală; dar se opri, căută în fundul poşetei umflate, în care suna şi foşnea ceva, descoperi un tub de ruj şi i-l întinse Annei Tihonovna.

— Luaţi-l!

— Vai! De ce?

— Luaţi-l, eu am două! Luaţi-l! Ah, mai repede, vă rog, mai repede! şopti ea cu glasul tremurînd de lacrimi şi, vîrînd cu de-a sila rujul în mîna Annei Tihonovna, se strecură sprintenă printre celelalte femei şi se făcu nevăzută.

Fără să şovăie, Anna Tihonovna îşi puse ruj pe buze şi-l întinse cu grijă. Culoarea îi plăcea. Nu era nici prea închisă, nici prea deschisă. Tocmai pe gustul ei. Simţea o senzaţie plăcută, apropiată de aceea pe care o ai cînd te primeneşti. Se înapoie în sala cea mare şi, dusă de şuvoiul mulţimii, se lăsă în voia lui şi ajunse în stradă.

N-avea nici o ţintă precisă sau mai bine zis avea atîtea şi ele îi veneau în minte cu atîta repeziciune, încît trebuia să le descurce şi să chibzuiască pentru a le găsi o rînduială. Era sigură că va întreprinde ceva extrem de important de îndată ce acest „ceva" îşi va ocupa locul cuvenit. Puterile îi reveniseră şi o îndemnau să ceară să fie primită împreună cu Ţvetuhin în trenul răniţilor sau măcar al refugiaţilor; să i se facă, în sfîrşit, un pansament ca lumea lui Ţvetuhin; să bea împreună cu el ceai din pahar, şi nu băutura aceea searbădă, din cana de metal, legată cu un lănţişor, pentru care, istoviţi, făcuseră coadă în gară; să anunţe la Tula, printr-o telegramă, că este în viaţă şi că vine acasă; şi, înainte de toate, să mănînce imediat ceva!

Asta era principalul, cu asta trebuia să înceapă. Cu mîncarea! Dacă va mînca, toate celelalte se vor rîndui firesc și tot ce va încerca se va realiza îndată.

Ah, dacă ar fi avut în mînă nu tubul de ruj, ci măcar cîțiva bani, ce simple ar fi fost toate! În jurul ei mulțimea foia, se înghesuia, asaltînd tarabele și magazinele, împresurînd vînzătorii. Nu vedeai om fără pachete sau fără coșulețe în mînă, toți erau cuprinși de febra cumpărăturilor, de febra brusc reînviată a schimbului de zdrențe pe alimente. Anna Tihonovna răsucea într-una în palmă tubul de ruj. Ce putea ea să schimbe pe mîncare?

Un bărbat, cu înfățișarea aceea rară care e numită „distinsă", strîngînd la piept, lîngă costumul lui de stofă englezească, cîteva pîini grele și numeroase pachete, traversa pieziș strada, îndreptîndu-se spre o mașină veche, roșcată. Portiera mașinii se deschise și bărbatul, vîrîndu-și în mașină aproape întregul trup masiv, își aruncă prada pe canapea. Anna Tihonovna se apropie repede de el.

— Spuneți-mi vă rog... plecați?... bîigui ea, neizbutind să găsească ce trebuia să spună. Apoi, deodată, găsind cuvintele căutate, le rosti, trăgînd parcă la țintă: Vă e-va-cu-ați?

Necunoscutul cel distins, întors pe jumătate și ajutat de șofer, muta tîrguielile de pe canapeaua din față pe canapeaua din spate, unde își aranjase cu multă grijă valizele.

— Să presupunem că așa ar fi, îi răspunse el pufnind, fără să se uite la ea. Ce doriți?

— Sînt cu un rănit. Un actor cunoscut. E rănit, nu prea grav, ușor. Și eu, adică și eu sînt actriță. Artista poporului. Noi...

Aplecîndu-se anevoie, bărbatul își eliberă trupul din cadrul portierei și întorcîndu-se spre Anna Tihonovna o măsură din tălpi pînă în creștet.

— Cum vă cheamă?

— Ulina. Anna Ulina.

— N-am auzit de dumneavoastră. Dar pe el?

— E un actor vîrstnic, foarte respectat...

— Stai-stai, e cel care... o întrerupse bărbatul manifestînd oarecare interes. Cum îl cheamă? Îl cunosc, îl cunosc! L-am văzut...

— Fireşte, nici nu s-ar putea altfel, e popular, numele lui... se grăbi Anna Tihonovna plină de speranţă. Dar omul continua să vorbească, fără s-o asculte:

— L-am văzut... Așadar e rănit? Unde dracu? Abia alaltăieri stăteam în loji vecine... L-au ovaţionat. Cum naiba de i-am uitat numele!... Scudin, da, da! Scudin! Încîntat de memoria lui, se întoarse spre şofer:

— Ai auzit? Actorul care a sosit în oraș, a nimerit sub bombardament. Ce părere ai?

Anna Tihonovna spuse mirată:

— Cum Scudin? Eu vorbesc despre Ţvetuhin. Actorul Ţvetuhin...

— Ţve-tu-hin? se supără necunoscutul. E artist al poporului?

— Nu, dar vă rog să mă credeţi, e un cunoscut actor dramatic...

— N-am auzit de el, o întrerupse iar necunoscutul, intrînd în maşină cu spatele înainte şi înghesuindu-l cu trupul lui masiv pe şofer.

— Vă rog, luaţi-ne cu dumneavoastră, numai pînă la primul oraş! bîiguia tot mai grăbită Anna Tihonovna, ţinînd portiera pe care omul încerca s-o închidă.

— Cum adică să vă iau? spuse necunoscutul, măsurînd-o cu aceeaşi privire aspră și fixă și arătînd cu capul spre valize: unde să vă iau?

— Trebuie să mă înţelegeţi. Însoţesc un rănit, pe care îl îngrijesc!

— Înţeleg situaţia. Sînt răniţi cu duiumul. Interesaţi-vă să... se rezolve... Regret!

Trînti portiera. Şoferul apăsă pe accelerator. Anna Tihonovna, dezmeticindu-se brusc, strigă:

— Scudin aţi spus? E aici?

— Aseară era aici, se auzi de după geam glasul supărat al necunoscutului. Dar astăzi... Ce, e prost să rămînă în Pinsk?

Maşina pornise. Anna Tihonovna nu auzi ultimele cuvinte. După ce rămase o clipă locului, nemișcată, porni hotărîtă, cu paşi grăbiţi, spre gară.

Țvetuhin zăcea unde îl lăsase, cu picioarele întinse pe podea. Părea adormit. Se legăna încet, sprijinindu-și mîna rănită, dar îi zîmbi.

— Ai lipsit mult, șopti el.

Ea se așeză alături, pe podea, și-i spuse clar și cu atîta convingere de parcă Egor Pavlovici n-ar fi așteptat decît vestea aceasta:

— Scudin e aici, în oraș!

Dar bătrînul abia clătină din cap.

Anna Tihonovna era convinsă că Scudin o să-i ajute, că are relații, că se bucură de influență, că e respectat pretutindeni. Cu ea, Scudin se purtase totdeauna ca un prieten și, firește, nici pe Țvetuhin nu se putea să-l fi uitat: doar își începuseră cariera în provincie amîndoi odată. Scudin, nici vorbă, avea bani, și-o să fie fericit să-i împrumute. Fără să piardă o secundă, Anna Tihonovna avea să afle unde îl putea găsi („La nevoie, dăm de el cu telefonul, prin teatru") și avea să se ducă la el.

— Mai rabdă, Egor Pavlîci, mai rabdă numai un pic! Cel mult o oră! Mai rabdă. O să luăm masa la bufet și — ai să vezi — plecăm cu primul tren!

Cît timp își expusese planul, Țvetuhin o ascultase indiferent; dar cînd vorbi de mîncare, bătrînul zîmbi, de data aceasta șiret.

— Vrei să lași vrabia din mînă pentru cioara de pe gard... spuse el. Du-te de-l prinde pe Scudin. Eu mă mulțumesc cu ce-a dat Dumnezeu.

Apoi, fără să se grăbească, scoase din buzunar și puse în fața ei un pachețel învelit în hîrtie.

— Ți-am păstrat și ție. Eu am mîncat.

În pachețel se afla o felie de pîine neagră, groasă de vreo trei degete, cu zgrunțuri albicioși, umezi, pe deasupra.

— Nu e udă, e sărată. Mănîncă, mănîncă, repetă bătrînul. Sarea e zahărul săracilor, a spus cîndva Béranger.

Anna Tihonovna își aminti brusc că el mai vorbise o dată despre sărăcie — cînd stătuseră amîndoi lîngă zidul cimitirului, înainte de a fi rănit — și vru să-l dojenească; dar nu se putu stăpîni și mușcă de două

bri din felia de pîine, apoi, pe cînd mesteca, îl întrebă cu gura plină:

— De unde o ai?

Țvetuhin arătă spre femeile din jurul lui, care îi priveau tăcute.

— Oameni cumsecade...

— Eu am să pornesc, totuși, după cioara de pe gard! Ai să vezi, dragul meu, ai să vezi! spuse ea înflăcărată și îndîrjită și se ridică grăbită.

Tot mestecînd pîinea, Anna Tihonovna mîngîie coama ciufulită a lui Egor Pavlovici. El îi prinse mîna, o sili să se aplece și-i șopti la ureche, clipind cu duioșie:

— Război, război, dar tu tot ai reușit să te fardezi!...

Anna Tihonovna rîse și se depărtă croindu-și drum prin mulțimea neliniștită care se foia de colo, colo, emoționată de mireasma plăcută a pîinii de secară.

4.

Străbătînd orașul și tot întrebînd trecătorii unde e teatrul, Anna Tihonovna hotărî că trebuie totodată să caute și cel mai bun hotel: în altă parte, unde ar fi putut să descindă actorul Scudin? Dar după ce află unde era hotelul, o sperie gîndul că s-ar putea să nu-l găsească pe Scudin, că el poate plecase sau nu locuise niciodată acolo — ce nevoie avea Scudin de un orășel ca Pinsk? Ce-i tot îndrugase la plecare boierul acela cu mașina? (Își aminti revoltată cu cîtă furie își scuturase haina de stofă englezească, privind-o prin geam, și îl numi în gînd nu numai boier, dar și conțopist și profitor.) Și, totuși, deși teama că nu-l va găsi pe Scudin îi sporea clipă de clipă, intră buzna prin ușa neluminată a hotelului și — în semiîntuneric, în îmbulzeala umbrelor din hol, printre valizele și baloturile îngrămădite pretutindeni — își croi drum spre portar. Acesta îi răspunse imediat:

— Dumnealor se află în cameră.

— Adevărat? strigă ea de răsună tot holul.

Simțea că-și pierde capul de fericire. În clipa aceea o entuziasma mai ales formula de mult ieșită

din uz „dumnealor"[1]. Cît de bine i se potrivea lui Scudin, cu prestanța, cu aureola lui, respectuoasa expresie „dumnealor"! Sau, se gîndi ea, bîjbîind pe scara cufundată în întuneric în drum spre odaia lui, s-ar putea ca Scudin să nu fie singur în cameră și atunci toate gîndurile astea despre formula de respect n-au nici o noimă. Oricum însă, el rămîne singurul om în stare să trezească extazul în zilele acestea de groază.

Ciocăni la ușă și auzi un glas hodorogit, ușor răgușit de bătrîn:

— Cine-i acolo? Intră!

În cameră ardea lumina. Ferestrele erau camuflate. Scudin stătea în mijlocul încăperii sub lustră, ținînd în mînă un pahar cu ceai. Cealaltă mînă și-o pusese streașină la ochi, ca să vadă mai bine cine se afla în antreul în care pășise Anna Tihonovna. Într-un colț, pe jos, cu spatele spre ușă, un bărbat strîngea în curelele portpledului un balot cît toate zilele. Tăcerea dură atît de mult, încît bărbatul care lucra la balot, tot împingînd cu genunchiul lucrurile strînse, avu timp să se uite înapoi cu coada ochiului, cercetînd întunericul din antreu. Și, scăpînd din mîini cureaua nestrînsă încă, se răsuci la fel de repede pe cît se răsuci cureaua scăpată din strînsoare și se așeză pe balot, cu gura căscată. Pesemne că ar fi țipat, dacă Anna Tihonovna nu dădea buzna în odaie:

— Cum, Prohor Gurievici, nu mă recunoașteți?

Scudin se dădu înapoi cu un pas. Cîțiva stropi de ceai picară pe covor.

— Draga mea! șopti el, legănîndu-și capul care-i tresărea ușor, ca la bătrînii sentimentali.

Dezmeticindu-se, bărbatul de pe balot sări în sus și strigă, nespus de fericit:

— Prohor Gurici! E... Dumnezeule! E Anna Tihonovna! Ce bucurie neașteptată! Și se repezi spre ea, luînd din mers un scaun și întinzîndu-i-l.

Anna Tihonovna își întoarse fără să vrea ochii de la Scudin: în fața ei se ploconea și țopăia pe covorul

---

[1] În vechea Rusie formula de politețe era folosită la persoana III-a plural chiar cînd era vorba de o singură persoană

moale administratorul trupei din Brest. Fața lui exprima strîmbăturile cele mai contradictorii. Ai fi zis că o dată ce începuse să vorbească, omul nu se mai putea opri:

— Știu! Știu tot și înțeleg tot. Văd tot, incomparabilă Anna Tihonovna! Văd cît ați avut de suferit! Vă jur că gîndul la dumneavoastră m-a chinuit îngrozitor. Închipuiți-vă: numai cînd mă gîndeam că mă socotiți duhul dumneavoastră nefast! Să nu mă învinuiți, să nu mă învinuiți! Dar Dumnezeu știe cît v-am căutat, cu riscul vieții! V-am căutat prin tot Brestul! Cu groaza morții în suflet, tremurînd pentru dumneavoastră, ființă dragă! S-ar fi putut să fac altfel? M-am dus unde locuiați — dar nu erați acolo. Și mi-am spus: Țvetuhin voia să vă viziteze, cu o seară mai înainte; nu cumva v-o fi luat cu el? Am dat fuga după Țvetuhin. M-am zvîrcolit încoace, încolo!... Întrebați-l și pe Prohor Gurici. I-am spus tot, absolut tot! Nu-i așa, Prohor Gurici, nu-i așa?

Minciuna era prea vădită și Anna Tihonovna, fără să-l întrerupă pe administrator, își mușca tot mai tare buzele. Scudin o privea cu milă, ofta, dar se vedea cît de colo că nu-l supăra faptul că întîlnirea lor neașteptată era deschisă de un orator, ce-i drept ieftin, dar experimentat.

— Nu vă mîniați pe mine, Anna Tihonovna. Firește, credeți că în fața dumneavoastră se află cel ce v-a răpit liniștea, siguranța! Desigur, vă ziceți: el m-a adus din capitală și m-a lăsat pradă chinurilor! Blestemat fie ceasul cînd am cutezat să vă îndemn spre pasul acesta fatal! Putea să vă coste viața! Dar cine pe lumea asta, în afară de fasciștii blestemați, ar fi putut să prevadă planurile lor satanice? În dimineața aceea nefericită cînd eu... sub bombe, în vîlvătaia incendiilor, uitînd de mine...

— N-ai uitat numai de dumneata, ci și de întreaga trupă de care erai dator să... îl întrerupse Anna Tihonovna.

Dar oratorul nu-i dădu răgaz să sfîrșească.

— Trupa? întrebă el cu un aer de mîndrie jignită. Trupa noastră, dacă vreți să știți, neprețuită Anna

Tihonovna, se află hăt departe de-aici, dacă nu cumva s-a și apropiat de Moscova! Și cine, dacă nu sluga dumneavoastră preaplecată i-a asigurat transportul? Eu abia am izbutit să ajung la Pinsk. Dacă nu era binefăcătorul meu Prohor Gurievici...

Își schimbă tonul semeț cu unul emoționat, dar Anna Tihonovna îl opri, tăioasă:

— Mi se pare că în asemenea clipe obișnuiești să cazi în genunchi.

— În asemenea clipe? se revoltă el. Nu m-aș fi așteptat să fiți atît de răzbunătoare! E o adevărată tra-ge-die! Clipe istorice! În asemenea momente se nasc regii Lear!

— Sau niște turuie-gură nerușinați, adăugă repede Anna Tihonovna, întorcîndu-i spatele.

— Mișa, astîmpără-te, îl rugă Prohor Gurievici, cu un aer îndurerat. Împachetează boarfele și lasă-ne să stăm de vorbă.

Apucînd cu duioșie mîinile Annei Tihonovna, Scudin o sili să ia loc și se așeză în fața ei, atingîndu-i genunchii cu genunchii lui. O lumină albastră, difuză se revărsa din ochii lui blînzi, de bătrîn. Fără să-i lase mîinile, mîngîindu-le, el îi spuse din nou același cuvînt de alintare: draga mea!

Adunîndu-și puterile, Anna Tihonovna îi povesti pe nerăsuflate cîte avusese de îndurat împreună cu Țvetuhin, cum îi culeseseră din drum tinerii din trupa de la Brest, cum izbutiseră să scape de pe cîmpul morții după bombardamentul de lîngă Jabinka, fără să știe cine din trupă mai rămăsese în viață și neînțelegînd prin ce minune mai trăiau ei înșiși. Cînd pomeni prima oară numele lui Țvetuhin, Prohor Gurievici își duse mîna la inimă:

— Mă ucizi! Mă ucizi!

Îi tremura capul, din ce în ce mai tare. Scudin încerca probabil să-și stăvilească lacrimile.

— Ce minciuni mi-ai tot îndrugat, Mișa? îi spuse el administratorului, vorbind îndurerat, cu glasul lui ușor hodorogit, și uitîndu-se la bietul om care amuțise parcă și-și ascunsese fața în palme.

— Mă ucizi, mă ucizi, se văită Scudin gemînd. Şi, întorcîndu-şi din nou spre Anna Tihonovna privirile blînde, înlăcrimate, continuă: povesteşte, draga mea; povesteşte cum s-au petrecut cu adevărat lucrurile. Vai, vai!

„Se preface? Ce actor!" se minună ea, ascultîndu-l cum se vaită, cum suferă pentru ea şi pentru Ţvetuhin, şi căutînd să-şi alunge acest gînd supărător, nepoftit; nu, natura însăşi părea că îl lipsise de orice urmă de viclenie. El începu să plîngă amar.

...Prohor Gurievici Scudin era o personalitate remarcabilă în viaţa însufleţită a teatrului din Moscova. Născut în vechea capitală, plecase în tinereţe — cum făcuseră atîţia alţi moscoviţi — să-şi caute norocul în provincie. Dar n-avusese nevoie să-şi pună multă vreme la încercare destinul: după ce-l plimbă pe scenele din provincie, steaua norocului îl făcu să se reîntoarcă la Moscova ca unul dintre actorii cei mai iubiţi de public. Scudin era înzestrat cu prisosinţă de natură cu acele însuşiri care se întîlnesc la oamenii talentaţi din Moscova; avea manierele lor simple şi nemeşteşugite, judecata lor înţeleaptă, rîsul zgomotos, ştiinţa discuţiilor intime, a glumelor cordiale şi a ironiilor subtile, plăcerea nestăvilită de-a chefui — uneori de-a face adevărate chiolhanuri — şi iscusinţa rafinată în ceea ce priveşte agonisirea banului. Muncea cu înflăcărare, îndura răbdător micile eşecuri, ştia să ierte, dar dacă se mînia sau prindea pică pe cineva, nu-şi uita nici mînia, nici ura, şi-şi schimba greu părerea. Cînd simpatiza pe cineva, era de-a dreptul frenetic, dar cerea în schimb o simpatie cel puţin dublă ca intensitate. Toate acestea i se îmbinau perfect în suflet, aşa cum i se îmbinau pe chipul de rusnac trăsăturile disparate, croite parcă pe măsuri diferite şi totuşi uimitor de atrăgătoare în ansamblul lor. Legătura între ele era asigurată de o expresie de duioşie atît de vie, încît îi adusese faima unui om sensibil, inimos, cu suflet aproape feminin.

Soarta îi hărăzise un echilibru absolut între talentul pe care îl avea şi aprecierea publicului, lucru atît de rar întîlnit în artă. Ziarele nu trebuiau să născocească

nimic pe seama lui; era de ajuns să înșire rînd pe rînd ce gîndea despre el sala, pe care actorul n-o înșală ușor, iar criticul o înșală greu de tot. Popularitatea lui Scudin era adevărată, adică numele îi era popular, iar firea lui agreabilă îi sporea faima. Într-un cuvînt, Scudin era socotit o minune în lumea artiștilor. Chiar cînd se întîmpla să joace în vreun spectacol nereușit, despre el se spunea: „Scudin a fost, totuși, minunat".

Anna Tihonovna îl cunoscuse cu vreo zece ani în urmă. Pe atunci, Scudin încerca să facă și regie. Interpret strălucit al rolurilor din piesele de moravuri, cunoscător perfect al teatrului lui Ostrovski, socotea că a sosit momentul să arate Moscovei ce înseamnă clasicul ei preferat în regia lui Prohor Scudin. Era absorbit de munca aceasta și în jurul lui roiau zile întregi, ca țînțarii, oameni de cele mai felurite profesiuni teatrale. Anna Tihonovna venise atunci cu o scrisoare din partea ocrotitoarei ei, Glikeria Feodorovna Okonnikova.

Pe atunci Anna Tihonovna nu mai era de loc tînără pentru scenă (trecuse de treizeci de ani) și își cîștigase faima pe scenele din Regiunea Volgăi. Deși avea copil destul de mărișor — pe Nadia o dăduse la școală — își păstrase înfățișarea de fetiță și era uneori cuprinsă de-o timiditate de neînvins. Cînd intrase în odaia somptuoasă a lui Scudin, îl găsise pe acesta înconjurat de un grup de oameni și se oprise într-un colț. Grupul tocmai termina nu știu ce discuție și oamenii se ridicară în picioare; cum se înghesuiau toți în jurul mesei vorbind zgomotoși, ea nu le văzu decît spinările. Apoi toată lumea izbucni în rîs și cîțiva dintre cei de față porniră spre ușă, gesticulînd și rîzînd, fără să-i dea nici o atenție. Abia atunci zări Anna Tihonovna capul cărunt, cu urechi mari și fața turtită, și trupul scund, dar bine făcut, al lui Scudin. Sfiala o înțepeni și mai tare: un val de căldură puternică părea că o dogorește, pornind de la capul neobișnuit de mare al lui Scudin. Fața lui părea aprinsă de-o mirare gravă, iar ochișorii mici, albăștrii, șireți și ageri, îi trecea uluiți de la un oaspete la altul, părînd

că nu înţelege de ce se rîde. La un moment dat, Scudin strigă spre ungherul îndepărtat în care se afla ea:

— Ce doreşti, fetiţo?

— Am o scrisoare pentru dumneavoastră, îi răspunse Anna Tihonovna, neîndrăznind să se apropie.

— Da? Bine. Atunci aşteaptă, drăguţo.

Terminînd discuţia, vizitatorii lui Scudin plecară. El îi făcu atunci semn să se apropie, o chemă, mişcîndu-şi degetul îndoit, aşa cum sînt chemaţi copiii. Fără să se aşeze pe scaun, desfăcu plicul cu vîrful unui creion mecanic roşu şi-şi puse pe nas ochelarii cu ramă de baga. După ce termină de citit, îşi plecă capul, pregătindu-se parcă s-o ia în coarne pe Anna Tihonovna, o privi atent pe deasupra ochelarilor şi spuse:

— Bun. Dar unde se află această doamnă Ulina?

— Eu sînt.

Scudin îşi săltă fruntea, cercetînd-o de data aceasta prin lentile, apoi îşi scoase ochelarii şi-i puse pe masă.

— Copila mea! De ce n-ai spus imediat?... De ce te-ai vîrît acolo, în colţ?

Şi, apropiindu-se de ea, îi prinse cu veneraţie faţa în palme, apăsîndu-i atît de tare obrajii, încît buzele Ulinei se ţuguiară, o atrase spre el, o făcu să se aplece şi-o sărută în creştetul capului. Peste ochi i se aşternuse un văl subţirel, umed.

— Vai de mine, draga mea, spuse apoi Scudin cu un glas plăcut, care-ţi mergea drept la inimă. Ce fericire, ce fericire! Am izbutit să te văd, în sfîrşit... Vai, dar ia te uită! O fetiţă, o copilă! Şi de cîţi ani îţi tot auzim numele! Fireşte, fireşte... De asta, cînd nu eşti de faţă, toată lumea îţi zice Anocika! Uite, şi tanti Lica îmi scrie... Aşa, aşa...

O duse spre divan şi, cu toate că nu stătu prea mult de vorbă cu ea, nici nu se grăbi prea mult, continuînd să-i vrăjească inima cu gunguritul lui şi mîngîindu-i cînd o mînă cînd alta.

Scudin îi spuse că în piesa pe care se pregătea s-o pună în scenă, rolurile nu „au fost împărţite" într-un mod prea fericit şi că tocmai ar fi avut nevoie de-o actriţă ca Ulina în locul unei interprete nepotrivite.

De aceea vizita ei îl bucura ca un adevărat dar al soartei. Îi făgădui să vină s-o vadă, neapărat, cît de curînd, pe scenă, ca să poată apoi s-o invite să joace permanent la Moscova, după cum îl sfătuia și onorabila Glikeria Feodorovna în scrisoare.

— Cuvîntul ei e sfînt, îi spuse Prohor Gurievici la despărțire. Tot ce spune tanti Lica e lege pentru mine. Iar locul dumitale, drăguțo, este de mult aici, în capitală.

Ceva îl împiedicase, totuși, să vină s-o vadă pe Ulina cît timp jucase la Moscova. Din planul lor plin de făgăduieli nu ieșise nimic. Totuși, întîlnirea o mișcase adînc pe Anna Tihonovna și ea spunea totdeauna că fusese de „neuitat".

Peste cîțiva ani, se întîmplase ca Anocika să asiste la sărbătorirea lui Scudin (actorul era sărbătorit destul de des, dar în asemenea măsură încît laurii să nu i se ofilească, iar elocința lăudătorilor să nu pălească). Scudin o întîmpinase prietenos, o întrebase dacă nu era cumva supărată pe el și, auzindu-i răspunsul admirativ: „Nici un pic!", îi spusese că nici nu trebuie să fie supărată; avusese ghinion ca regizor și dacă ar fi adus-o la Moscova, n-ar fi izbutit să-i sporească faima. Ea era doar cunoscută în întreaga Rusie și fără să joace la Moscova. Cuvintele acestea amabile, deși rostite pe un ton de glumă binevoitoare, o măguliseră pe Anna Tihonovna. Dar și mai mult o emoționase mărturisirea cu totul neașteptată a lui Scudin care, în timpul banchetului, după ce ea se apropiase de el cu un pahar de vin în mînă, iar el ciocnise cu ea, o luase de braț și-i șoptise încet de tot, să nu-i audă nimeni:

— Nu-ți doresc decît un lucru: să ai noroc. Dar dacă ți se întîmplă cumva vreun necaz, aș fi fericit să mă anunți și să-mi dai prilejul să-ți dovedesc cît îmi ești de dragă.

Anna Tihonovna plecase de lîngă el aproape clătinîndu-se. Tanti Lica — oaspete de onoare la toate sărbătoririle de seamă ale actorilor — se lipise imediat de urechea ei.

— Ce ți-a tot șoptit, ca un diavol? Te-a pețit cumva?

— Vai, e un om minunat! exclamase Anocika, strălucind de bucurie, ca şi cum ea ar fi fost sărbătorită. Era fericită, căci vrăjitorul se pricepuse să-i iuţească bătăile inimii cu laudele lui. O bucura faptul că, deşi nu-i pomenise o vorbă despre făgăduiala pe care nu şi-o ţinuse, se convinsese că el nu uitase nimic (A vrut să se ţină de cuvînt, dar, ce să-i faci, dacă n-a putut! Asta înseamnă că are caracter şi că e bun...).

Acum, la hotelul din Pinsk, aflîndu-se iar în faţa lui Prohor Gurievici, Anocika se lăsa din nou cucerită de încrederea în el, care nu i se stinsese nici o clipă în suflet şi-i încălzea şi mai tare inima.

— Mişa, dă o fugă şi fă rost de nişte ceai, spuse Scudin. Soneria nu-i de ajuns ca să-l aduci aici pe bufetier.

— Imediat, Prohor Gurici! strigă administratorul ca reînviat din morţi. Şi, imitînd ospătarul, îşi aruncă pe braţ, pentru mai multă asemănare, o cîrpă, apoi porni cu paşi mărunţi, de lacheu, spre uşă.

Scena părea scoasă dintr-o ceainărie moscovită de modă veche. Dar şi numele lui Prohor Gurievici, cu rezonanţa lui negustorească, contribuia la crearea acestei atmosfere a Moscovei de odinioară. Neaşteptata improvizaţie actoricească o făcu pe Anocika să zîmbească.

O clipă, zîmbetul ei reflectă altă lume, lumea transformărilor, a jocului şi a inspiraţiilor spontane, lumea dragă pe care o uitase de tot în ultimele două zile.

5.

Cînd rămaseră singuri, Scudin lăsă la o parte rezervele obişnuite şi exclamaţiile teatrale şi începu să discute serios. Îşi dădea seama că Ulina şi Ţvetuhin au nevoie de ajutor. De aceea o asigură pe Anocika nu numai că doreşte din toată inima, dar că socoteşte drept o datorie a lui de prieten să facă tot ce i-ar sta în putinţă ca să-i ajute.

— Singura nenorocire este că şi eu sînt ca şi încazarmat.

— Încazarmat?

— Da. Autorităţile locale ne-au interzis cu stricteţe să ieşim din casă. Avem ordin să stăm pe loc şi să aşteptăm ce ni se va porunci să facem. Teatrul se află în aceeaşi situaţie. Întreaga trupă aşteaptă supusă dispoziţiile telefonice.

— Dar auzisem că toate autorităţile au fugit! nu se putu stăpîni Anna Tihonovna.

— Au lăsat oameni la telefon...

Prohor Gurievici îi povesti cum ajunsese în Pinsk şi cîte îndurase în primele două zile ale războiului. Povestea lui amintea oarecum nenorocirile Annei Tihonovna, dar într-o variantă mai uşoară şi mai plină de însufleţire.

Scudin venise să asiste la repetiţiile piesei în care jucau doi dintre elevii lui preferaţi. Sosirea îi prilejuise o sărbătorire, care, deşi părea nepregătită, fusese totuşi însoţită de ovaţii. Spunînd aceasta, Prohor Gurievici arătă, cu mîna lui mică, buchetele de bujori şi de liliac bătut, îngrămădite pretutindeni, pe podele şi pe mesuţe, în spatele Anocikăi (simţea cum mireasma florilor îmbîcsea din ce în ce mai mult odaia încăpătoare). Duminică dimineaţa, somnul lui Prohor Gurievici fusese întrerupt de un bubuit îndepărtat. În zare, se vedeau dîre de fum. Se zvonea că, în timp ce se făceau exerciţii, izbucnise un incendiu, pe un aerodrom. Unii dădeau neîncrezători din cap, dar majoritatea covîrşitoare a localnicilor se lăsară convinşi şi oraşul se pregătea să-şi petreacă ziua de odihnă ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic neobişnuit.

La teatru, repetiţia de dimineaţă se desfăşură sub semnul acelui avînt al tuturor posibilităţilor colectivului, care îi cuprinde pe actori cînd ştiu că jocul le este urmărit de un maestru venerat. Prezenţa lui îi înflăcăra. Chipul lui Scudin întinerea la fiecare gest, la fiecare replică izbutită a interpreţilor şi se strîmba dureros la fiecare eşec; atunci maestrul punea mîna pe creion şi nota în blocnotes, fără să înceteze totuşi să tragă cu ochiul spre scenă.

— Deodată aud... (Prohor Gurievici făcu o mică pauză) aud cum se deschide uşa, cum cineva pătrunde în sala de repetiţii, stîrnind o frămîntare uşoară printre cei de pe scaunele din spatele meu. M-am strîmbat, am vrut să mă întorc şi... n-ai să mă crezi! Paşi de cizme... O, draga mea, dacă i-ai fi auzit! Nu ştiu ce aveau în ele cizmele omului aceluia — plumb, pietre! Dar m-au ţintuit locului. Apoi, chiar lîngă mine, am auzit un glas care spunea destul de încet, dar tăios, străpungîndu-mi parcă urechea, cu fiece cuvînt: „Spuneţi-i lui Prohor Gurici să oprească repetiţia". Am tresărit... Înţelegi? Cine îndrăzneşte? m-am gîndit eu. Apoi din nou, aceiaşi paşi... Şi un omuleţ, să nu dai doi bani pe el, trece pe lîngă mine, se apropie de rampă... nu-mi venea să cred ochilor că un omuleţ atît de mărunt putuse să mă sperie! El s-a oprit, ne-a privit pe toţi şi ne-a spus tot aşa de încet: „Tovarăşi! Chiar acum s-a transmis la radio..."

Prohor Gurievici făcu un gest:

— Ca într-un coşmar! şopti el zgribulindu-se şi încovoindu-se în fotoliu. Anna Tihonovna întinse mîna să-l sprijine, dar el îşi îndreptă spinarea.

— Atîta pot să-ţi spun: paşii!... Cine i-a auzit o dată cu mine, n-o să-i uite niciodată! Oaspetele de piatră!...

Scudin făcu o nouă pauză, îşi flutură la tîmplă degetul arătător îndoit şi încremeni aşa, trăgînd parcă cu urechea. Gestul îi era atît de convingător, încît Anna Tihonovna îşi încordă şi ea auzul. Bătrînul rîse, tăcut.

— Închipuieşte-ţi: era preşedintele comitetului executiv. Cel care mă primise la gară. Cel cu buchetul de flori. Şi îmi ţinuse şi un discurs. Iar cînd a venit la repetiţie, nu l-am recunoscut... Parcă era alt om... Ce să-ţi mai spun? S-au repezit toţi la radio: nemţii îi dădeau zor cu marşurile lor zgomotoase, acompaniate de tobe şi ţiuitori: tam-tararam, fit-fit-fit! Abia apucam să prindem glasul Moscovei şi iarăşi tam-taramul lor asurzitor. Am dat buzna în stradă. Acolo, maşinile cu evacuaţi îşi şi începuseră goana... Aşa a fost...

Anocika îl asculta fără să-l întrerupă. Pe lîngă tot ce îndurase ea, nenorocirea lui i se părea cel mult o întîmplare neplăcută. Dar bătrînul suferea, și suferința lui o îndurera. Totuși, un singur lucru o preocupa: de ce evită Scudin esențialul, de ce nu-i spune ce trebuie să facă ea mai departe, de ce nu-i spune ce poate să mai spere? Tocmai se pregătea să-l readucă la problemele acestea importante, cînd el o întrebă pe neașteptate:

— Tu, în general, ce părere ai despre toate astea?

Văzînd că nu-l înțelege, Scudin se miră și repetă stăruitor, explicînd parcă:

— Despre război, despre război!

— În general?... Nu m-am gîndit încă. N-am avut timp. M-am gîndit mai mult la ce se petrecea sub ochii mei...

Își trecu mîna peste obrazul zgîriat, fără să-l atingă.

— Vai, vai! se văicări Scudin închizînd ochii. Ridurile i se strînseră a milă, dar își stăpîni emoția și începu să-și pună cu glas tare întrebări, din ce în ce mai crunt:

— Neamțul s-a hotărît să procedeze după vechiul lui obicei, nu-i așa? Doar spune că orașele se cuceresc prin înșelătorie, nu? Vine să-și ia aperitivul la noi? O să se întoarcă gol pușcă! Gol pușcă!

Mînios, sări în picioare, făcu cîțiva pași mărunți și grăbiți, se opri în fața balotului rămas nelegat și-și apăsă mîna pe piept, căutînd să-și domolească bătăile inimii.

— Numai să nu ne dezbrace pe noi mai întîi, pînă la piele, continuă el încet.

— Pe mine m-au și lăsat aproape goală! îi răspunse Anna Tihonovna, cu un rîs amar. Și, întinzîndu-și picioarele, i le arătă.

Prohor Gurievici se întoarse și exclamă uimit:

— N-ai avut nici măcar timp să-ți pui ciorapii?!

— Cu unul din ei i-am legat brațul lui Țvetuhin, iar cu celălalt — nu știu ce s-a întîmplat. L-am scos... l-am pierdut.

Bătrînul se apropie repede de ea, se apleacă și spuse:

— Mîine dimineață autoritățile mi-au făgăduit că mă vor scoate de aici, cu mașina. Dacă nu mă mint, te iau cu mine. Și pe Egor... Ssst! Taci!

Anna Tihonovna își întinse brațele spre el, gata să-l prindă de grumaz.

Dar Scudin se dădu înapoi, arătă cu degetul spre ușă și-i șopti din nou: „ssst!"

În antreu se auzi un zgomot după care răsună glasul administratorului:

— Abia am reușit să-l capăt! Am stat la coadă! M-am rugat!

Înclinîndu-se, Mișa aduse înăuntru, pe o tavă strălucitoare, un ceainic și cîteva pahare.

— I-am rugat în numele dumneavoastră, Prohor Gurici. Ce nume magic! Bufetierul și-a pierdut capul. Unul pentru toți! Dar cînd v-a auzit numele...

— Bine, bine, Mișa, spuse Scudin mirosind ceaiul ca să vadă de care i s-a trimis. Unde ai ascuns lămîia? Scoate-o, repede. Și pesmeți. Au mai rămas cîțiva pesmeți. Servește-i.

Se așeză, își scoase briceagul din buzunar, tăie capătul lămîii, turnă ceaiul, puse grijuliu zahărul și-l amestecă cu lingurița.

— Vino mai aproape, Anocika, mai lîngă masă.

Cît timp durase ritualul acesta domol, Anna Tihonovna simțise că i se învîrtește capul. Dar după primele înghițituri, sîngele începu să-i pulseze mai puternic în vine, învăluind-o în căldura lui. I se părea că toată viața ei nu gustase ceva asemănător nectarului acestuia divin! Și cu cît privea mai mult fața din ce în ce mai radioasă a lui Scudin, cu atît se vedea mai bine pe ea însăși, cu atît își dădea mai mult seama că el o place, că se face tot mai frumoasă și că devine pentru el ceea ce era în realitate.

— Vai, dacă ar putea și Țvetuhin al nostru să bea un pic din ceaiul ăsta!

— Draga mea, se văită Scudin dînd din mîini a neputință, cred că cel mai potrivit lucru ar fi să vă iau pe amîndoi aici, în odaia mea!

— Vai de mine, Prohor Gurici! Mie și lui Egor Pavlîci nu ne trebuie decît nițel ceai pentru esență.

Şi poate... vreo cinci ruble pe deasupra. Eu (Anna Tihonovna se uită în treacăt la administrator) ştiu să stau la coadă şi să mă rog pentru un pic de apă fiartă, la gară.

Fără să lase braţele în jos, Scudin şi le scutură, deznădăjduit.

— N-o să mă crezi, draga mea, dar n-am o leţcaie!... Azi s-a primit de la Minsk dispoziţia să se ridice banii de la bancă pentru angajaţii teatrului. Dar eu nu sînt angajatul lor!... Aşa că o să am cu ce-mi frămînta creierii! Şi-şi dădu un bobîrnac peste frunte, apoi îşi frecă locul unde se lovise, vrînd parcă să-şi adune gîndurile.

— Ştii ce te sfătuiesc? continuă el hotărît. Du-te împreună cu Egor, imediat, la teatru. Actorii sînt oameni primitori, pretutindeni. Au să împartă cu voi tot ce au. La noapte o să dormiţi acolo, iar mîine dimineaţă veniţi la mine...

Scudin rupse o bucăţică de ziar, înfăşură în el lămîia începută şi puse pacheţelul în faţa Anocikăi. Apoi se ridică, scoase din buzunarul pantalonilor nişte bani înghesuiţi, luă o hîrtiuţă albastră şi repetă în şoaptă:

— E tot ce am... şi puse banii lîngă lămîie.

Anna Tihonovna se ridică şi se apropie de el. Scudin se întoarse spre administrator şi-i spuse cu asprime în glas:

— Mişa, cînd te afli într-un oraş străin e întuneric pînă şi ziua în amiaza mare. Iar acum, e beznă afară. Arată-i cum să ajungă la teatru. Şi vezi...

— Nu! îl întrerupse Anna Tihonovna. Găsesc eu singură drumul. Îl ştiu.

Îi strînse mîna lui Scudin, i-o lăsă repede şi porni spre uşă.

— Vai, Anocika, ce faci?! strigă el speriat, luînd lămîia şi banii şi ajungînd-o din urmă, în antreu. Te-ai supărat pe mine, om bătrîn? Ia-i, ia-i! Şi, deodată, îi şopti la ureche: Mişca s-a lipit de mine ca un scai. Ce pot să fac? Doar n-o să-l dau afară... Tu şi Egor veniţi mîine dimineaţă, cît mai devreme. Dacă dă Dumnezeu, vă aranjez pe amîndoi.

Anna Tihonovna îl îmbrățișă. Nu putea să-i spună nimic, ceva i se înțepenise parcă în gît.

Dar elanul forțelor reînnoite o duse ca printr-un miracol pe scara întunecoasă, prin îmbulzeala oamenilor din hol, pe strada cufundată în beznă, pînă cînd se sperie singură: mergea oare încotro trebuie? Un trecător îi arătă drumul spre gară — „uite colo, unde se duce mașina aia, drept înainte". Și dacă n-ar fi fost atît de întuneric, ar fi alergat de-a lungul străzii aceleia drepte. I se părea că acum totul e clar, totul s-a îndreptat, că se poate vedea pînă hăt, departe. Răsuflă ușurată și aproape îi păru rău că nu-și luase rămas bun de la limbutul de administrator. Ce poți să-i ceri omului în zilele acestea de suferință? Și ce-i dacă s-a lipit de Prohor Gurievici? Acum, toată lumea e lăsată în voia soartei și fiecare caută să se lipească de cîte cineva. Fericit cel care găsește mărinimia cu care fusese întîmpinată ea.

În gară, îl regăsi destul de anevoie pe Țvetuhin. Deasupra ușilor și prin culoare ardeau becuri izolate, învelite în cîrpe albastre; în sala de așteptare nu era camuflaj și domnea bezna. Bîjbîind printre trupurile omenești, Anna Tihonovna căuta să-și reamintească locul unde se afla Egor Pavlovici. Îl strigă de cîteva ori pe bătrîn, din ce în ce mai tare, pînă cînd el îi răspunse, și-i zări în întuneric pansamentul alb, cînd Țvetuhin se ridică de pe bancă s-o întîmpine.

— Uite cioara de pe gard! murmură ea, desfăcînd lămîia și apropiindu-i-o de obraz.

— Hm... Ce-i asta? Bunătatea lui Prohor?

— Da, da! Ți-am spus că nu-l cunoști. Nu știi ce suflet are minunatul nostru Prohor Gurici!

Anna Tihonovna îi împărtăși imediat planul promițător care luase ființă în camera hotelului și crescuse în închipuirea ei, luînd proporțiile unui castel aerian. Cuvintele ei îl emoționară pe Țvetuhin care declară solemn că se simte mobilizat. În lipsa ei, bătrînul fusese pansat la punctul sanitar și cînd Anocika îl întrebă dacă l-au pansat bine, el îi răspunse vesel:

— Ciorapul era mai bun.

Țvetuhin se arătă grăbit să ducă la îndeplinire planul Anocikăi alcătuit din trei puncte: băutul ceaiului, expedierea unei telegrame la Tula și dormitul la teatru. Porniră amîndoi, plutind parcă, prin bezna neagră din sala de așteptare, chibzuind din mers ce să scrie în telegrama către Izvekov. Textul provocă o divergență neașteptată. Anna Tihonovna propuse următoarele: „Vie, sănătoasă, mă reîntorc".

— Și despre mine? întrebă imediat Țvetuhin.

Se ciocniră de un om care venea spre ei în întuneric. După ce trecură de el, Anocika răspunse:

— Pe dumneata am să te aduc ca pe-o surpriză.

— Și surpriza n-o să se aleagă cu un pumn după ceafă de la Kirill al tău?

Se loviră de niște copii care plîngeau, apoi de o femeie; abia cînd ajunseră la ușă, Anna Tihonovna spuse:

— O să coste prea mult.

— Ce anume?

— Telegrama. Sînt prea multe cuvinte, dacă mai pomenesc și surpriza.

Deasupra bufetului gării ardea o lumină albastră, moartă, dar suficientă ca să poți vedea marea de capete care se legăna ușor, ascunzînd tejgheaua. Mulțimea se frămînta chinuită, ca un roi de albine prins pe creanga unui copac.

Cînd întrebară ce așteaptă lumea, li se răspunse: „S-a terminat apa fiartă. Acum s-au dus să aducă alta." Socotiră deci că ar fi mai bine să expedieze întîi telegrama.

— Sînt de ajuns două cuvinte: „Sănătoasă. Sosesc", chibzui Anna Tihonovna. Dacă sînt sănătoasă, înseamnă că trăiesc.

Țvetuhin nu-i răspunse. Voia ceai.

— Suge lămîia; o să te învioreze, îl sfătui ea.

Poșta era și mai cufundată în beznă decît gara; la ghișeul telegramelor, o lumină opacă abia cădea peste cîteva chipuri de oameni. Dar în urma acestora forfotea un fel de roi tot atît de chinuit și de nerăbdător ca și cel de la bufet.

— N-ar fi mai bine să ne ducem direct la teatru? întrebă deodată Anna Tihonovna. Poţi să mergi?

— La teatru? repetă Ţvetuhin tare. La teatru ajung şi mort.

Din întregul plan de salvare, punctul acesta părea cel mai important. În gară, le rămăseseră speranţele înşelate: trenul nu fusese format, mulţimea se chinuia aşteptînd. Dar în bezna lugubră a străzilor se simţea o agitaţie plină de promisiuni: luminile dungate ale farurilor lipite cu fîşii de hîrtie, ale fiecărei maşini, chemau grăbite spre zări depărtate.

Anna Tihonovna şi Ţvetuhin ciocăniră zadarnic mai întîi la prima, apoi la a doua uşă a teatrului. În sfîrşit, Anna Tihonovna nimeri o uşă deschisă. Egor Pavlovici o ţinea strîns de mînă. Se opriră. Înăuntru, întuneric deplin. Dar undeva, la o distanţă pe care ochiul nu putea s-o măsoare, licăreau rînd pe rînd ochii de foc ai ţigărilor.

Anna Tihonovna merse cu băgare de seamă împreună cu Ţvetuhin pînă la fumătorii cei tăcuţi pe care îi întrebă dacă se poate vorbi cu directorul sau cu administratorul trupei. I se răspunse că şi unul şi celălalt se aflau în grădina de zarzavat.

— Unde?

— Sînt împreună cu toţi ceilalţi în grădina de zarzavat din dosul teatrului. N-au fost lăsaţi în fumoar, ca să n-o şteargă...

— Astăzi toate sînt pe dos, se amestecă unul. Trăim în stradă şi intrăm să fumăm în casă.

— Pe stradă nu e voie să aprinzi chibrite, spuse altul. Dumneavoastră cine sînteţi?

Ulina îşi spuse numele. Ca la o comandă, ochii de foc ai ţigărilor se săltară, lărgindu-şi pupilele roşii. Lumina crescu şi, în obscuritatea purpurie, se desluşiră patru capete, patru priviri aţintite spre noii-veniţi. Razele purpurii se micşorară imediat, stăruind doar o clipă pe chelia unuia din cei patru, apoi se mistuiră în valuri de fum.

— Anna Ulina? De unde? întrebă neîncrezător chelul.

Cînd ea spuse că e cu un rănit şi rosti cuvîntul Brest, cei patru o înconjurară îndeaproape, scoţînd

exclamații de uimire. Anocika nu mai știu de-al cui braț să se rezeme ca să-i urmeze pe oamenii aceștia deopotrivă de ospitalieri.

— Văd, văd. Nu vă deranjați, văd, repeta ea, deși nu vedea nimic. Vă rog doar să fiți atenți cu brațul lui Egor Pavlovici!

Ieșiră în curte. Unul din cei patru — probabil cel mai tînăr — dădu fuga înainte. Afară era mai multă lumină decît înăuntru, totuși nu de ajuns ca să deslușești fețele oamenilor care parcă se reproduceau una pe alta. Noaptea radia liniște și pace și, cu fiecare pas, mireasma pămîntului umed se apropia de ei, tot mai răcoroasă.

În fața Annei Tihonovna se ivi pe tăcute un bărbat înalt care își scoase pălăria și îi strînse cu venerație mîna, ca și cum ar fi îndeplinit un ritual. „Directorul nostru", îl prezentă cineva. Anocika simți atîta simpatie în strîngerea de mînă a necunoscutului, încît îi povesti acestuia, pe nerăsuflate, toate nenorocirile care se abătuseră asupra ei și a lui Țvetuhin, toate nevoile, toate chinurile și sfîrși prin a descrie întrevederea avută cu Scudin. Apoi se întrerupse, ca să-l întrebe:

— Credeți că au să-i dea mașină?

— Lui Scudin? Cum să nu! îi răspunse fără grabă directorul. Nu știu în ce caleașcă o să iasă colhozul nostru de aici!... Dar, ce să-i faci?... Poftiți, alăturați-vă familiei noastre.

Directorul oftă, plecîndu-se parcă în fața sorții, și-și puse pălăria pe cap.

În întuneric, li se mai alăturară cîțiva oameni și, curînd, un întreg alai îi conduse pe Anna Tihonovna și pe Țvetuhin acolo unde își stabilise cartierul trupa de actori.

6.

Așa începu noaptea aceea, poate cea mai ciudată și mai emoționantă din cîte se întipăriseră vreodată în sufletul Annei Tihonovna.

În locul unde o conduseră însoţitorii ei, nu se putea vedea cîţi arbori îşi înălţau tulpinele. Dedesubtul arborilor domnea o beznă adîncă, iar dincolo de ei, aerul părea mult mai luminos, ca şi cum l-ai fi privit dintr-o încăpere. Pe poiană se ghiceau siluetele oamenilor. Unii zăceau pe jos, alţii stăteau pe boarfe. Mai departe, spaţiul era cufundat într-o negură uniformă şi abia dacă se mai desluşea în ceasurile întunecoase ale scurtei nopţi a solstiţiului de vară. Dintr-acolo venea mireasma brazdelor grădinii de zarzavat stropite cu apă.

Cîţiva dintre actori adormiseră sau moţăiau obosiţi. Imediat se formară două cercuri de curioşi, unul în jurul Annei Tihonovna, altul în jurul lui Ţvetuhin; dar şi cercurile acestea se desfăcură — după ce oamenii îi descusură pe noii-veniţi şi le ascultară necazurile — şi fiecare se retrase la locul ales de cu vreme pentru odihnă. Se vorbea puţin, cu pauze lungi, ca şi cum ar fi fost dinainte stabilit că e mai important să gîndeşti decît să vorbeşti. Cum era şi firesc, femeile vorbiră mai mult cu Ulina, iar bărbaţii cu Egor Pavlovici; dar din cînd în cînd, cei de faţă treceau de la unul la altul, de teamă să nu piardă ceva deosebit de important. Peste puţin, curioşii se răriră. Anna Tihonovna rămase în tovărăşia a două actriţe. Lîngă Ţvetuhin, pe jos, tăcea, sau poate moţăia un singur om.

Şi tocmai cînd sosi clipa care ameninţa să aducă amărăciunea dezamăgirii, celor două actriţe de lîngă Ulina li se alătură o a treia, ivită parcă din frunzişul copacului.

— Nu e sănătos să staţi pe iarbă. Vă rog să vă ridicaţi, spuse o voce joasă, de femeie. E mai bine pe pled... Perne nu avem. V-am făcut un sul din jacheta mea, să vă puneţi capul... Culcaţi-vă. Jacheta e moale. Hai, culcaţi-vă.

Şi într-adevăr, Anna Tihonovna se simţi nespus de bine cînd se întinse în voie, cînd îşi acoperi picioarele cu pledul şi cînd simţi sub ceafă ţesătura moale şi păroasă a jachetei. Încet, încet, la început cu neîncredere, începu să-şi recapete conştiinţa existenţei trupului ei nespus de ostenit, frînt de suferinţi. Dure-

rile se făceau simţite cînd ici, cînd colo, pe rînd, şi de fiecare dată cînd le desluşea mai clar. Anna Tihonovna se revedea în altă parte, prin locurile străbătute în ultimele două zile şi îşi spunea: „Ăsta-i podul" sau „Asta-i Jabinka". Dar reînvierea stăruitoare a durerilor n-o înspăimînta. Le învinsese, trecuse prin ele şi acum reînviau doar pentru că ea trăia. N-aveau decît s-o chinuiască! Să-i frămînte trupul. Viaţa învinsese — îi curgea prin vine — şi cît e de plăcut să stai culcată, ţinîndu-ţi închise pleoapele inflamate! Cît e de plăcut să-ţi simţi tot trupul, din vîrful picioarelor pînă la tîmplele fierbinţi care pulsează în unison cu zvîcnirile inimii!

— Cine m-a aranjat aşa de bine? întrebă Anocika, fără să se mişte.

Cele două vecine i se culcaseră de-o parte şi de alta şi se tot foiau, fără să adoarmă. Cea din dreapta îi răspunse:

— Băbuţa noastră.

— E tare cumsecade, adăugă cea din stînga. Noi am ales-o tutoare.

— Care noi?

— Noi, comsomolistele... Iar secretarul organizaţiei de bază comsomoliste a aprobat. Spunea că aşa, totul o să fie în ordine.

Glasurile sunau domol. Unul profund şi, desigur, puternic. Ghiceai în el o coardă de alto. Celălalt, greu de strunit — tindea de la sine spre rezonanţe melodioase.

— Nu e bătrînă, spuse vocea de alto. Băbuţă îi zicem numai noi, între noi. După rolul pe care îl are.

— Înţeleg, spuse Anna Tihonovna. Apoi, ascultînd atentă liniştea nopţii şi simţindu-şi tot mai limpede lupta stăruitoare a trupului cu durerile, rosti: Am şi eu o fată comsomolistă.

— Cum, aşa de tînără şi aveţi o fată atît de mare? se miră cu glas tare vecina din stînga. Apoi tăcu şi adăugă domol: Eu şi Marina am fost primele care am hotărît să vă luăm sub protecţia noastră. Secretarul comsomolului a zis: bine, muncă voluntară. Dar trebuie să ştiu cui să-i cer socoteala, fiindcă pentru artista poporului răspund eu. Şi a numit-o pe băbuţa.

— Prin urmare, ea e Marina. Şi pe dumneata cum te cheamă?

— Lena.

— Iar tutoarea mea a fost numită, nu aleasă?

— E vreo deosebire... în situaţia dată? se miră Lena şi, hotărînd parcă să încheie discuţia, începu să foşnească o hîrtie, mutînd sau desfăcînd un pachet. După cîteva clipe, se opri. Anna Tihonovna simţi o atingere uşoară, ca şi cum o frunză desprinzîndu-se din copac i-ar fi alunecat pe umăr în drum spre pămînt.

— Vă rog, luaţi, se auzi o şoaptă.

— Ce-i asta?

— E de la mine! Luaţi!

Anna Tihonovna bîjbîi cu mîna prin aer, peste umăr şi degetele ei întîlniră o mînă caldă care, răspunzînd bîjbîielilor ei, îi aşeză în palmă un pacheţel lunguieţ cu miros de brînză. Ulina muşcă din sandviş şi abia după ce înghiţi îmbucătura mestecată ca vai de lume, îi mulţumi fetei. Apoi începu să mestece şi să înghită, să mestece şi să înghită, căutînd să nu se grăbească şi grăbindu-se, totuşi, grozav.

Prin iarbă se auziră paşi prudenţi. Glasul care o sfătuise să nu doarmă pe iarbă şopti iar:

— V-aţi pierdut răbdarea aşteptîndu-mă? Am avut de furcă cu bufetiera... S-a stricat reşoul! Am reparat rezistenţa, am pus ştecherul în priză — pac! iar s-a ars... Luaţi, tovarăşă Ulina. Să nu vă frigeţi... Zahărul e pe fund. Amestecaţi-l.

— Egor Pavlovici! Vino repede! strigă Anna Tihonovna fericită. Am ceai!

— Eu îl şi beau pe-al meu! îi răspunse Ţvetuhin, iar Anna Tihonovna desluşi din nou în glasul lui notele melodioase ale basului de odinioară, frumos şi tineresc.

Tot sporovăind, tutoarea se culcă lîngă Marina. Anna Tihonovna se frigea şi bea, iar în pauzele dintre sorbituri îşi alunga în grabă cîte o lacrimă de pe obraji. Lacrimile îi picurau uniform, fără întrerupere şi ea se simţea tot mai uşurată, iar durerile parcă i se topeau.

Trecuse ora întunericului deplin. Cei adormiţi se desluşeau tot mai clar în poiană. Ceaţa se rărea.

Atunci, în dreapta Ulinei răsună molcom glasul de alto al Marinei:

— Noi ne-am mai întîlnit cu refugiaţi din Brest. Pe stradă. Îmbrăcaţi ca vai de ei. Am văzut un bărbat numai în izmene. Sărise din pat şi fugise aşa cum era. Undeva, după ce ieşise din oraş, l-au cules din drum şi l-au adus aici. Era un muzicant. M-am căznit să-l fac să vorbească dar nu mi-a spus decît că toată noaptea cîntase într-un jazz, că venise acasă şi că se culcase, dar ce se mai întîmplase după aceea — nu-şi mai amintea...

— Dumneavoastră ţineţi minte tot ce vi s-a întîmplat? întrebă Lena.

Tăcură un timp, aşteptînd răspunsul. Ulina tăcea şi ea.

— Mai cunosc un caz, spuse din nou vocea de alto. Venise la noi şeful secţiei regionale pentru probleme de artă. Voia să-l cunoască pe Scudin. Şi asista la repetiţie. Era un bărbat cu părul ca smoala, pomădat. Cînd a auzit comunicatul, a sărit glonţ în maşină şi direcţia Brest. Dar n-a apucat să ajungă pînă acolo: în oraş intraseră nemţii. Ieri seară s-a înapoiat. Avea părul complet alb. Încărunţise... Se legăna mereu şi şoptea: „Ticălosule, ticălosule!“ Despre el însuşi. Avea familia la Brest — nevasta şi copiii. Nevasta, gravidă. O săptămînă i-a tot bătut capul s-o expedieze şi iar s-o expedieze din Brest, împreună cu copiii: ea îi spunea că în piaţă toată lumea vorbeşte că nemţii vor începe războiul de la o zi la alta. El a repezit-o: „Eşti proastă; gîndeşti ca o mic-burgheză“... Cînd s-a reîntors, îşi smulgea părul încărunţit de pe cap. Noi ne strînseserăm în jurul lui şi-l priveam. Iar el se ţinea cu mîinile de păr, se legăna şi iar începea să mormăie: „Ticălos, nemernic ce sînt...“ Nu ştiu, poate că nu e bine, dar nu ne-a fost milă de el.

— De ce să-ţi fie milă? spuse Lena. Dumneavoastră vă e milă de el, tovarăşă Ulina?

— De ce n-o lăsaţi în pace? le dojeni blînd tutoarea. N-a trecut Anna Tihonovna prin destule gro-

zăvii? Lăsați-o odată! Cred că a suferit de-ajuns și fără poveștile voastre.

— De grozăvii nu poți să te ferești, trebuie să fim pregătite, se împotrivi Lena, cu glas hotărît. Dacă nu azi, mîine... Și nu toate lucrurile sînt înfricoșătoare. Există unele, de-a dreptul ridicole. Nu-i așa, Marina? Închipuiți-vă tovarășă Ulina: printre primele camioane cu refugiați, am văzut unul încărcat pînă la refuz cu tot soiul de boarfe. Iar în mijlocul lui o țață cît toate zilele strîngea în brațe o coșcogea oglindă de perete! Se ținea strîns de ea, își holba ochii și avea o față arsă de soare și de vînt, stacojie ca o cărămidă. Iar la spate îi fluturau ca doi șerpi albaștri capetele unei eșarfe de voal!

Lena zîmbi, așteptă puțin, dar povestea ei nu înveseli pe nimeni.

— O țață comandant... o adevărată „dumneaei"! Una ca asta nu s-ar îndura să ajute un copil, dar știe să-și apere ditai oglindă... continuă Lena pe un ton ceva mai aspru, închizîndu-și parcă sufletul.

Nimeni nu se mai clintea. Cu cît se apropiau zorile, cu atît stăpînea mai deplin tăcerea. Palele de ceață, coborînd tot mai jos, luau nuanțe trandafirii. Pămîntul se răcea. Mireasma ierbii și a frunzișului devenea mai grea, mai dulce, mai parfumată, dar se respira ușor.

Deodată, Anna Tihonovna sări din somn și încremeni cu amîndouă mîinile înfipte în pămînt. Cele două vecine tinere se speriară: ce i s-a întîmplat?

— Un avion! șopti ea, privind cerul.

— E de recunoaștere, spuse Lena. Și ieri dimineață a dat mereu tîrcoale pe aici.

— Exact la ora asta, confirmă liniștită Marina.

Anna Tihonovna le privi cu neîncredere și-și ridică din nou ochii spre cer. Motorul zbîrnîia tot mai tare.

— La început, urletul lui ne-a speriat grozav, spuse Marina. Cum îl auzea careva, începea să țipe și noi alergam care încotro sau, dimpotrivă, ne adunam buluc. În prima zi, așa am făcut tot timpul. Dar a doua zi — ne-am obișnuit. Nu mai fugeam nici cînd trecea cîte o formație întreagă. Parcă poți să te

ferești de ele? Sub acoperiș, e și mai rău. Ieri dimineață, ne mai culcam cu fața la pămînt. Nu știu de ce, dar mai întîi îți aperi fața. Acum stăm cu burta în sus. Și ne uităm la ele.

— Și îi blestemăm, îi blestemăm pe... pe... făcu Lena, dar sau nu găsi cuvîntul potrivit, sau se rușină de cel pe care îl găsise și-și strînse buzele.

Anna Tihonovna se culcă din nou, înfășurîndu-se cu pledul pînă la ochi. Abia acum, în clipele din pragul zorilor își putu vedea prietenii dăruiți de soartă. Marina era o fată voinică, cu un obraz strălucitor și cu părul bogat, roșcovan, ciufulit, ca un snop dezlegat. Buzele ei pline se țuguiaseră parcă ofensate. Lena era micuță. Trăsăturile ascuțite și drepte ale obrăjorului ei păreau îngrămădite una într-alta. Bărbia îi era foarte proeminentă, sau doar părea așa fiindcă își ținea capul dat pe spate. O basma îi strîngea fruntea, lăsînd să i se vadă doar linia subțire a sprîncenelor negre. Pe fața ei, totul ar fi arătat o fire încăpățînată, dacă n-ar fi avut gura la fel de cărnoasă ca a Marinei.

Cele două prietene se înfășuraseră în pardesiașele lor și Anna Tihonovna observă fără să vrea că amîndouă își aleseseră cu mult gust stofa, Marina — una de culoare închisă, Lena — una de culoare deschisă, în contrast cu tipul fiecăreia dintre ele. Și își aminti deodată de un material foarte frumos, bej cu carouri abia schițate, pe care îl văzuse în avionul cu care plecase la Brest; hotărîse atunci să ia Nadiei din acest material pentru palton, cînd s-o reîntoarce la Moscova. (Avionul de recunoaștere nu mai zbîrnîia pe deasupra capetelor și ea se gîndi că niciodată n-o să mai accepte să zboare cu avionul.) Se miră că Marina și Lena, deși nu semănau de loc între ele, aveau aceeași expresie naivă a gurii. La fel ca Nadia: marginea de sus a buzei ușor răsfrîntă, conturul vag, neprecis și același aer de copil bosumflat. Ce-i drept, numai pînă la primul zîmbet. Sau pînă la prima emoție. (Oare să nu se fi speriat de loc fetele cînd auziseră avionul? Sigur, își spuse Anna Tihonovna, au vrut doar să mă liniștească.)

Se uită încă o dată la Marina şi la Lena. Ca şi mai înainte, ele stăteau culcate pe spate, cu ochii deschişi. Şi întrebă:

— Marina, dumneata spuneai că nemţii sînt la Brest?

— Da.

— Nu credeţi? se miră Lena.

Anna Tihonovna nu le răspunse numaidecît. În răspunsul scurt al Marinei; în întrebarea mirată a Lenei, răsunase atîta teamă să nu-i tulbure liniştea nestatornicită, încît trebui să se lupte cu lacrimile care-i umpluseră iar ochii.

— Dragele mele fetiţe! Să vă păzească soarta de ce am... să vă ferească de bombardamente!

Se opri ca să-şi înfrîngă emoţia şi, pe neaşteptate, începu să le povestească cum fusese trezită la Brest de huruitul asurzitor, cum venise Ţvetuhin, cum merseseră şi alergaseră împreună prin oraş şi cum văzuseră primul sînge — al fetiţei Saşenka — apoi, cum privise frăţiorul fetiţei, mort. Vorbea încet, povestind parcă un basm; şi cu cît se prelungea basmul, cu atît vorbea mai uşor. O vedea tot timpul pe Nadia şi i se părea că aşa o să-i povestească ei totul, totul, cînd se va reîntoarce acasă. Şi atunci, tot ce i se pare acum nespus de greu, va deveni uşor...

Din cînd în cînd, fetele neputîndu-se abţine, îi puneau cîte o întrebare. Ea le răspundea şi i se părea că tot ce spune le înspăimîntă mai mult pe Lena şi pe Marina decît o sperie pe ea însăşi. Ajunse cu povestirea la grozăviile de la Jabinka şi se opri, ca şi cum realitatea n-ar mai fi vrut să se lase turnată în tiparul basmului. Dar fetele voiau grozav să ştie ce li s-a întîmplat actorilor care îi salvaseră pe Ulina şi pe Ţvetuhin. Născoceau care mai de care tot felul de întrebări ocolite doar, doar or mai scoate de la ea un răspuns, cît de cît. Anna Tihonovna tăcea însă.

— Spuneţi-ne, ce a fost cel mai îngrozitor? o ispitea Lena, cu spaima zugrăvită pe obrăjorul ei încăpăţînat.

Atunci se auzi un glas care le trezi la realitate:

— Nu vă mai astîmpăraţi o dată, fetelor? Nu?

Fetele fuseseră convinse că tutoarea doarme dusă, ghemuită strîns sub broboada ei călduroasă. Dar era greu de crezut că observaţia ei atît de clară să fi fost făcută prin somn; băbuţa, deci, asistase, mută, la discuţia lor (că era curioasă din fire, fetele ştiau prea bine). Şi, dîndu-i ascultare, se întoarseră amîndouă de pe partea amorţită pe cealaltă parte — căci pămîntul abia-abia dacă e ceva mai moale decît scîndura goală.

Zorile se înălţau strălucitoare, făgăduind o arşiţă de iunie. Tabăra scăldată în razele soarelui mai dormea încă şi doar ici, colo, cîte unul îşi întindea mădularele înţepenite sau se mai frămînta, chinuit de insomnie.

Abia apucase Anna Tihonovna să aţipească iar, cînd Lena se furişă uşor de sub paltonaş, se apropie în genunchi şi-i şopti repede:

— Vreau să vă sărut. Se poate?

Fără să stea pe gînduri, Ulina o trase spre ea şi o sărută aşa cum îşi sărută o mamă copilul, sau un tovarăş mai vîrstnic pe unul mai tînăr cînd îi aşteaptă pe amîndoi aceeaşi suferinţă.

— Să dormim, trebuie să dormim! spuse ea cu tonul celui mai vîrstnic, înfăşurîndu-se strîns în pătură. Simţea cu tot trupul şi cu tot sufletul ei, potolit acum, că va adormi de îndată, că va dormi somn dulce la umbra aceea răcoroasă, care încă nu apucase să se destrame. Şi abia acum, văzînd frunzişul, recunoscu arţarii, aidoma celor care îşi răsfiraseră crengile deasupra zidului de la cimitirul unde fusese rănit Egor Pavlovici. Dar hotărî imediat, în gînd: „Nu, nu, nu trebuie să-mi amintesc, nu trebuie să mă gîndesc! Curînd o să fie bine. Bine. Bine." Repeta iar şi iar cuvîntul „bine", ca o doică lîngă leagăn. Şi cuvîntul o legăna pe aripile lui.

7.

Se trezi, împinsă parcă de un gînd: „Am întîrziat, trebuie să alerg!" Din stradă se auzea zgomotul ma-

șinilor. Poienița arsă de soare aproape că se golise de oameni; doar ici colo, risipite prin iarbă, zăceau valizele și bocceluțele. Marina și Lena dormeau. Tutoarea lipsea.

Anna Tihonovna îl privi pe Țvetuhin. Lîngă el nu se mai afla nimeni. Bătrînul dormea, ținîndu-și pe piept brațul bandajat. Capul și-l aplecase pe umăr. Ca să nu-i trezească, Anna Tihonovna se depărtă încet de cei ce dormeau, dar după cîțiva pași nu-și mai putu stăpîni graba. În ușa teatrului dădu din fugă peste o femeie cu capul gol.

— Încotro?

După glas, nu-i fu greu s-o recunoască pe binefăcătoarea din timpul nopții.

— Cît e ceasul?

— De ce te-ai speriat, draga mea? Abia e șase.

— Dacă se scoală Țvetuhin, spune-i că am plecat la Prohor Gurici. Și, dă-i, te rog, ceva să mănînce. N-ai cumva o batistă?

— Vino cu mine, îți fac eu rost. Și-o să te și speli totodată.

— Nu, nu! N-ai una la îndemînă?

— Ce-i cu graba asta, zău așa?! bombăni tutoarea, scoțînd din mînecă o batistă mototolită. Du-te sus, să iei masa cu tovarășii.

Anna Tihonovna luă batista și se repezi spre ieșirea din stradă.

Acolo domnea agitația. Camioanele, înțesate cu oameni, goneau cu toată viteza. Șiruri nesfîrșite de pietoni cu poveri și copii se tîrau cît vedeai cu ochii. Cînd se oprea să mai răsufle puțin și privea mai atentă lumea, pe Anna Tihonovna o înfiora spaima. I se părea că dimineața de la Brest o urmărește pas cu pas și pornea iar, cît putea mai repede.

În holul hotelului era liniște și lumină. La început, Ulina se uită nedumerită în jurul ei: unde nimerise? Nu se putea să fi greșit. La lumină, toate par altfel decît pe întuneric. Recunoscu scara pe care coborîse în ajun. Un bărbat somnoros îi ieși înainte și o întrebă pe cine căuta atît de devreme.

— Regulamentul cere să întrebaţi omul de serviciu, îi spuse el, arătînd cu capul spre paravanul de sticlă al portarului.

Înăuntru, în faţa ghişeului, o femeie cu părul ciufulit şi care stătea cu coatele goale rezemate de masă o întrebă deschizîndu-şi cu greu pleoapele lipite de oboseală:

— Pe cine căutaţi?

— Pe artistul poporului Scudin.

— Aaa... A plecat.

— Mi-a fixat ora; stărui Ulina făcîndu-se că nu-i aude răspunsul.

— Păi dacă vă spun că a plecat.

— Nu mă înţelegi. Mi-a spus să vin la el dimineaţa. La ora asta.

— Ba dumneata nu mă înţelegi. Nu mai e aici, a plecat! Ai priceput?

Pe chipul Annei Tihonovna se ivi un zîmbet.

— N-ai auzit bine numele, insistă ea cu superioritate. E vorba de Scudin, Prohor Gurievici.

— Da, da, de Scudin! se înfurie femeia şi luînd registrul de călători îl răsfoi supărată. Ce oameni... parcă cine ştie ce... Poftim, e trecut aici: Scudin P. G. ...

Îşi ridică ochii spre Anna Tihonovna, tăcu puţin, apoi continuă ceva mai calmă:

— Doar nu era să vorbesc de pomană... Uitaţi-vă aici, astea sînt cheile de la camera lui. Am intrat de serviciu azi-noapte, la douăsprezece. Şi am văzut cu ochii mei cum l-au luat cu maşina pe Scudin.

— Cu maşina? repetă Ulina.

Îşi încruntă sprîncenele ca şi cum s-ar fi căznit să înţeleagă ceva extrem de complicat. Şi mai repetă o dată „cu maşina".

Aşadar, maşina plecase. Maşina care trebuia s-o ducă şi pe ea acasă, la Moscova. Maşina pe care o aşteptase toată seara, toată noaptea, maşina pe care o aşteptase şi în dimineaţa aceea. Maşina pe care o aştepta acum Egor Pavlovici.

— Mulţumesc, rosti ea încet. Scuză-mă...

Făcu un pas înapoi, se depărtă de ghişeu şi, deodată, se întoarse şi porni în goană pe scară. Cînd ajunse în

fața camerei în care locuise Scudin, bătu în ușă, mai întîi cu o mînă, apoi cu amîndouă. Zgomotul umplu coridoarele. Dar în cameră domnea tăcerea. Anna Tihonovna izbi cu picioarele în ușă.

Omul pe care-l întîlnise în hol și-i spusese să se adreseze portarului se apropie gîfîind și-o apucă de mînă, trăgînd-o deoparte.

— De ce faci scandal?

Ulina se dezmetici.

— Îmi dați voie... să mă uit în cameră? bîigui ea.

— Cum adică să te uiți în cameră?

Ulina frămînta și răsucea între degete batista. Tremura, înfiorată din creștet pînă în tălpi, de parcă s-ar fi aflat sub un duș rece.

— Aseară, aici, la Prohor Gurici... continuă ea, neizbutind să-și oprească bîiguitul. Apoi, fie că-i dădu prin gînd să mintă, fie că așa era chiar, își strînse ghem batista și strigă: aseară mi-am uitat rujul pe masă!

— Să-ți fie rușine! Ai și găsit momentul să te gîndești la ruj! Hai, vino, să te duc jos.

Ulina porni, clătinîndu-se. Cînd ajunse la capătul scării, se așeză pe ultima treaptă. Își aminti cum ieri seară, în holul acesta, Prohor Gurici fusese numit cu deosebit respect „dumnealor".

De ce acum, cînd vorbeau despre el nu mai spuneau „dumnealor", ci pur și simplu „Scudin a plecat"? Înseamnă că între „a fi" și „a nu fi" există o prăpastie. Dar ce s-o fi aflînd în prăpastia asta? Timpul. Timpul care înghite tot, fără să facă excepții pentru conștiință sau pentru speranțe.

Își dădu seama că cei doi — bărbatul care o adusese jos și femeia de serviciu, o supraveghează atenți. Se fereau parcă să se apropie de ea și o priveau așa cum îi privesc oamenii sănătoși pe cei cu mintea bolnavă.

— Nu, asta n-o să se întîmple, se gîndi ea adînc jignită. Acum știu cît prețuiesc ocrotitorii. Am să mă lipsesc de ei. O să desfac sîrma cu propriile mele degete. Ca atunci, la Jabinka. Și dacă o fi să plîng iar, n-am să las pe nimeni să-mi șteargă lacrimile. Iar dacă îmi

e sortită prăpastia... numai moartea va putea să mă împingă în ea.

Se ridică. Ieşi în stradă fără să se uite înapoi. Pînă la teatru nu se opri, dar nici nu grăbi pasul. Îşi recăpătase mersul ei de totdeauna, mersul ei caracteristic, cu paşi egali şi repezi. Emoţia prin care trecuse o făcea să nu-şi mai simtă greutatea trupului. Acum, după cele întîmplate la hotel, în drum spre teatru, nu se mai gîndea decît la un lucru — la tăcere! Prea multe vorbe auzise ieri seară, prea se lăsase uşor ademenită ca să mai aibă încredere în ele. Ea însăşi vorbise atîta, încît acum nu-i mai rămînea decît să tacă şi să acţioneze, să facă numai ce era necesar.

Pe trotuarul din faţa teatrului se aflau Ţvetuhin, Lena şi actorul cel gras de la trupa din Brest (Anna Tihonovna îl recunoscu de departe după pantalonii lui cadrilaţi). Cînd se apropie de ei, toţi trei părură miraţi şi o priviră o clipă stăruitor şi fix. Ulina se uită la Egor Pavlovici şi spuse, rostind rar cuvintele:

— A binevoit să plece la miezul nopţii.

— Cu maşina? întrebă Ţvetuhin cu jumătate de glas. Faţa lui, odihnită în timpul nopţii, din bronzată deveni cenuşie.

— Da. A fost luat cu maşina.

Lena îşi acoperi gura cu palma. Actorul cel gras scoase o exclamaţie de uimire şi făcu un pas înainte.

— Cum se poate? Şi eu care credeam că o să mă luaţi şi pe mine, undeva, printre bagaje!... A plecat şi Mişca? strigă el, dezmeticindu-se.

— Nu ştiu. Nu eram acolo, la miezul nopţii... Ce se mai aude cu trenul? A plecat?

— Ah, trenul! Pînă acum n-am putut să aflu cînd o să fie format. Trec numai trenurile militare... După ce v-am pierdut, mi-am zis: unde pot să se ducă? E clar, mi-am zis...

Anna Tihonovna îl întrerupse la jumătatea frazei.

— Să mergem, spuse ea, atingîndu-i mîna lui Egor Pavlovici.

— La gară? se miră actorul cel gras. Dar eu de acolo vin! Egor, dragul meu! Acolo e nenorocire! Nu poţi nici să respiri, nici să te mişti. Aici, de bine de rău,

sînt de-ai noştri. Ce ne mai trebuie în plus nouă — bătrînilor?

Ulina îşi dădu seama că Ţvetuhin şovăie. Cineva îi dăduse o cămaşă curată şi-i pusese pe deasupra un soi de pijama, prinzîndu-i de umăr mîneca goală cu un ac de siguranţă. Îngrijirile primite îl făceau să se simtă obligat. Şi se întoarse nehotărît spre Lena. Atunci Anna Tihonovna, înţelegînd cine îl îngrijise pe bătrîn, întinse braţele spre fată şi o strînse la pieptul ei.

— Îţi mulţumesc. Şi te rog să le mulţumeşti tuturor tovarăşilor din partea mea şi a lui Egor Pavlovici. La revedere.

— Dar de ce, de ce... aşa, în necunoscut! izbucni tînguitor şi totuşi melodios glasul Lenei.

— Necunoscut e pretutindeni. Cum crezi că e mai bine: să rămîi locului sau să încerci să scapi? îi răspunse blînd Anna Tihonovna. Să mergem, Egor Pavlovici.

Şi aşa era: nici cei ce rămîneau pe loc, nici cei care plecau nu ştiau exact de ce rămîneau sau de ce plecau. Voinţa e o forţă spontană şi numai foarte puţini dintre cei care au norocul să salveze un om de la înec ştiu dinainte că vor sări în apă. Unii socoteau că era mai bine să rămînă locului, alţii — că trebuie să plece.

Abia făcuseră Ulina şi Ţvetuhin vreo cincizeci de paşi, cînd Lena îi ajunse din urmă.

— Am să vin... o să vă aducem la gară, o să vă aducem... bîigui ea.

— Draga mea, n-avem nevoie de nimic, o linişti Anna Tihonovna.

— Nu, nu, noi... în orice caz!... Şi nici n-am avut timp să vă spun: am hotărît şi am şi trimis o telegramă ca să fim... ca teatrul nostru să fie socotit teatru de front! Aşa.

În emoţia bruscă şi copilăroasă a fetei era ceva naiv, dar de-o sinceritate fermecătoare, care subjuga. Anna Tihonovna zîmbi trist.

— Ce-i drept, acum douăzeci de ani credeam că n-o să mai avem niciodată teatre de front. Niciodată. Ce să-i faci! Poate că ne luăm rămas bun, pînă cînd ne vom revedea, pe front...

— Vai, ce mult aş vrea! exclamă Lena.

Îşi luară din nou rămas bun, ca nişte rude apropiate.

— Eternul, veşnicul front! Şi actorii noştri! Ce lume minunată! spunea Ţvetuhin în ritmul mersului, căutînd să-şi potrivească paşii după paşii grăbiţi ai Annei Tihonovna. Se vedea cît de colo că bătrînul se supune bucuros unei acţiuni hotărîte şi că lua tonul major potrivit rolului său înălţător. Anna Tihonovna îl privi cu oarecare ironie: cît timp o să se menţină în rolul acesta?

Gara era cu totul alta decît în ajun, cu totul altfel decît o descrisese actorul cel gras, vrînd să-l sperie pe Egor Pavlovici. Ulina se simţi cuprinsă de o nouă spaimă cînd văzu uşile vraişte, culoarele pe jumătate pustii şi sala de aşteptare în care se mai aflau doar cîţiva oameni aciuiaţi pe bănci. Şi ieşi pe peron, ducîndu-l cu ea pe Ţvetuhin.

Pretutindeni, linişte. În faţa peronului se afla un tren nesfîrşit de lung, împestriţat cu toate soiurile de vagoane: de pasageri, de marfă, ruseşti, poloneze. Ulina şi Ţvetuhin n-ar fi avut nevoie să ceară lămuriri ca să înţeleagă ce se întîmplase. Dar primul om întrebat le răspunse în treacăt: s-a terminat îmbarcarea. Ici, colo, în faţa uşilor vagoanelor, striviţi parcă de ele, se înghesuiau cîteva grupuri tăcute de oameni. Uşile erau închise.

— Să mergem, spuse Ulina. Să mergem! repetă ea şi mai stăruitoare. Şi aproape că-l îmbrînci pe Ţvetuhin, care se zăpăcise. Fără dumneata, nu se poate.

În faţa uşii comandantului gării stătea un feroviar impunător, acoperind intrarea cu trupul lui. Un grup compact de oameni îl înconjurau, la fel de neclintiţi ca şi cei din faţa vagoanelor. Din mers, Anna Tihonovna dădu jos de pe umărul lui Ţvetuhin pijamaua care acoperea braţul bandajat, ca să se vadă mai bine.

— Vă rog, faceţi loc unui rănit, spuse ea, alegîndu-şi calea pe unde să se poată apropia mai uşor de uşă.

Dar nu se clinti nimeni. Anna Tihonovna atinse cu degetele spatele unei femei mărunte şi cotul vecinului ei. Dar aceştia rămaseră nemişcaţi. Atunci începu lupta cu glasurile izvorîte din mulţimea pe care cea-

surile de așteptare o transformaseră într-o singură familie unită fără voie. Anna Tihonovna repeta cu tot mai multă îndîrjire că trebuie să i se facă loc rănitului. Din mulțime i se răspunse că la coadă, înaintea ei, se mai află și alți răniți și că rîndul e același pentru toată lumea. Atunci ea rosti ceva mai tare că omul a fost rănit la Brest, dar cuvîntul acesta părea că își pierduse puterea magică: i se răspunse că nu e singura care vine de la Brest. Atunci Ulina strigă: cît mai trebuie să îndure un om care nici nu mai știe numărul bombardamentelor, un om scăpat doar printr-o minune de la Jabinka? Cuvintele ei îi făcură pe ceilalți să tacă o clipă. Oamenii începură să se întoarcă spre ea și Ulina izbuti — tot apărînd brațul rănit al lui Egor Pavlovici — să-l împingă înainte pe bătrîn, prin zidul de oameni a cărui rezistență părea că mai slăbise. Dar se auzi îndată un glas gros și răgușit, poate al unui bădăran, poate al unui om care strigase prea mult:

— La Corbino a fost și mai și decît la Jabinka ta! N-a mai rămas nici urmă din avioanele noastre...

— Și crezi că morții de la Jabinka merită mai puțină cinstire din partea noastră decît cei uciși la Corbino? îl întrebă Anna Tihonovna, cu glas provocator.

Se auziră cîteva glasuri, înțelegătoare. Anna Tihonovna îl împinse pe Țvetuhin ceva mai aproape de ușă. Feroviarul de la intrare îi spuse:

— Nu mai faceți gălăgie. Ordinul este același pentru toți: așteptați trenul următor.

Cineva strigă, indignat:

— Să mai așteptăm o îmbarcare cum a fost astăzi? Oamenii au luat trenul cu asalt! Ca pe front...

— De ce te-au pus la ușă? Nu vezi unde a ajuns?

— Și nici nu e rănită măcar! Se preface!

Cu un gest spasmodic Anna Tihonovna își duse mîna spre obraji, își înfipse unghiile și rupse coaja uscată a zgîrieturilor.

— Anocika, ai înnebunit! strigă Țvetuhin, încercînd s-o oprească.

Dar ea nu se lăsă, își apucă lobul urechii, îl trase în jos o dată, de două ori, pînă cînd smulse crusta

care-l acoperea și urechea începu să-i sîngereze. Își privi mîna și-și întinse sîngele pe față.

Cei care se aflau în preajma ei se dădură înapoi. Feroviarul deschise ușa și chemă pe cineva dinăuntru. În prag se ivi un bărbat voinic, cu pleoapele înroșite, umflate. Bărbatul purta o bluză militărească. Prin gulerul descheiat al bluzei, îi ieșea gîtul, ca un băț.

— Ce s-a întîmplat?

— Aș zice că... începu feroviarul și clătină doar din cap a îndoială.

Bărbatul cel înalt o zări pe Ulina. Privindu-l țintă, cu pupilele nemișcate, Anna Tihonovna rosti ceea ce — așa i se păru, din nou — trebuia să rezolve definitiv situația:

— Sînt artista poporului... poporului...

Mai mult nu izbuti să spună. Țvetuhin arăta cu mîna, zăpăcit, cînd spre ea, cînd spre el. Bărbatul cel înalt îi înțelese imediat.

— Veniți, le spuse el...

În cameră, cineva îi dădu Ulinei un scaun. Ea nu mai putea să vorbească. Sîngele îi picura din ureche, pe rochie. Țvetuhin avea o batistă — primită în dar de la prietenii din Pinsk. I-o apăsă pe față și-i porunci s-o țină așa. Cînd îl rugară să povestească cît mai pe scurt ce li se întîmplase, bătrînul se achită destul de bine de sarcina aceasta.

Peste cîteva minute, pășeau amîndoi pe peron în urma bărbatului cel înalt. După ei alergau femeile cu copiii. La rugămințile și la bocetele lor, comandantul gării răspundea invariabil: „Cu trenul următor". Și numai rareori, neputînd să-și învingă bunătatea sufletească, mai adăuga: „Da, da, curînd", sau „Da, astăzi".

Aproape de locomotivă, lîngă vagonul crucii roșii, se opriră. Comandantul gării spuse conductorului că Anna Tihonovna și Țvetuhin trebuiau îmbarcați.

— Și așa sînt prea mulți! răspunse acesta dînd din mîini, a neputință.

— Trebuie. Spune-i surorii de caritate să-i dea cetățenei... tot ce e necesar...

Conductorul deschise ușa. Bărbatul cel înalt își înclină capul pe bățul subțire al gîtului și plecă înconjurat de femei.

Anna Tihonovna și Țvetuhin rămaseră în capătul vagonului ticsit de lume. Se uitau pe geam și tăceau. Peste puțin, tampoanele se ciocniră unele de altele, vagonul se urni și porni cu o sforțare grea și înceată. În ultima clipă, scoaseră amîndoi cîte un strigăt de uimire: Lena și Marina alergau pe peron, ținînd în mîini cîte o legăturică și se uitau pe ferestrele vagoanelor; în urma lor venea gîfîind actorul cu pantalonii cadrilați. Dar nici unul din ei nu văzu cînd Țvetuhin și Ulina începură să-și agite brațele. Tocmai atunci conductorul deschisese ușa de afară, împingîndu-l spre perete pe Egor Pavlovici. Anna Tihonovna apucă să se dea înapoi și-și ascunse fața în batista plină de pete și de dîre roșii.

Treptat, trenul luă viteză.

Așa își continuară drumul al cărui început rămăsese în urmă și care nu era decît o fugă de moarte. În față, mijea viața. Chemarea ei era incomparabil mai puternică decît oricînd. Și, totodată, spunea clar că numai fuga nu era de ajuns pentru a o apăra. Cum și în ce fel trebuiau s-o apere — nu știau încă nici Ulina, nici Țvetuhin. Ceasurile de suferință trăite laolaltă uniseră destinele lor deosebite. Dar fiecare își vedea în față destinul propriu, despărțit de al celuilalt. Cum o să fie? Deocamdată, știau doar că sînt niște refugiați.

La prima stație mare, aflară că, după plecarea trenului, nemții lansaseră trupe parașutate asupra Pinskului. Cercul de foc de la Brest se lărgea nestăvilit deasupra pămîntului. Toți cei aflați în tren nutreau aceeași spaimă ascunsă și, de aceea, cu atît mai chinuitoare: dacă vîlvătaia focului avea să le-o ia înainte, tăindu-le calea?

Trenul înainta anevoie, lăsînd cale liberă eșaloanelor venite dinspre Moscova sau celor care mergeau în aceeași direcție cu el: își cîștiga, cu staționări nesfîrșit de lungi, dreptul de a înainta de la o stație la alta. Adunătura aceasta de vagoane, formată la întîmplare, fără număr sau literă de ordine, se strecura mai departe

pe un itinerar nescris şi neobişnuit; şi cu cît înainta mai mult, cu atît călătorii istoviţi adunau mai multe ştiri uluitoare despre război. Iar ştirile aflate începuseră să alcătuiască o imagine nouă a evenimentului în care istoria aruncase întreaga ţară.

Pentru Anna Tihonovna războiul însemnase Brest. Acum însă, Brestul devenise doar un capitol printre multe altele scrise uimitor de repede în cartea vieţii, cu sîngele întregului popor sovietic. Prin asta, însă, tragedia Brestului nu-şi micşora de loc dimensiunile; ea deschidea şirul vicisitudinilor dramatice ale războiului.

La un moment dat, Anna Tihonovna rupse tăcerea:

— Ştii, Egor Pavlovici, soarta a fost destul de generoasă cu noi.

Ţvetuhin ridică din sprîncene şi tăcu un timp, de parcă ideea i s-ar fi părut cu totul neaşteptată. Apoi îşi scărpină bărbia nerasă şi zîmbi:

— Ai dreptate; de fapt, noi am scăpat doar cu cîteva scatoalce zdravene.

În ultimii ani, bătrînul se obişnuise să nu se mai încreadă în destinul care i se păruse atît de favorabil în tinereţe. Ajuns aproape de capătul drumului anevoios, nu era sigur dacă hotărîrea pripită de a merge la Tula era cea mai bună. Nu cumva îl aşteptau şi acolo noi lovituri? Nu cumva acceptase planul acesta pentru că-şi pierduse puterea sufletească? N-ar fi fost oare mai inteligent să se îndrepte spre cotlonul lui din Leningrad — singuratec, sărăcăcios, dar al lui — şi să aştepte acolo clipa care îi va pune punct credinţei nestrămutate, muncii şi vieţii însăşi?

În cea de-a cincea zi de drum, glasul Annei Tihonovna îl trezi din amorţire:

— Se zăreşte Moscova!

Emoţia care îi cuprinse pe toţi dură prea mult ca să nu se transforme într-o nelinişte apăsătoare şi să nu lase apoi loc deprimării. Trenul fusese oprit la mare distanţă de capitală. Locomotiva fusese decuplată, vagoanele încuiate; pe ambele părţi ale liniei se instală paza. Spre seară, frînele zăngăniră din nou, tampoanele se ciocniră iar unul de altul, roţile începură să

salte peste macazuri. Dar trenul nu se îndrepta spre gară, ci înconjura orașul. În vagoane se află îndată că trenul fusese trecut pe linia de centură, că se îndreaptă spre răsărit și că nimeni n-avea voie să coboare la Moscova.

Dar capitala, cu drumurile ei deschise spre zeci de puncte diferite, nu însemna numai pentru moscoviți libertatea după care tînjeau cu toții. Prinzînd un moment cînd trenul își încetinise mult viteza, Anna Tihonovna și Țvetuhin se apropiară de ușă. Cum gara nu era departe, conductorul vagonului încercă să-i silească să se reîntoarcă la locurile lor. Ei refuzară însă, spunînd că nu mai pot îndura zăpușeala din vagon. Conductorul îi amenință că va chema paza, ieși pe scară și trînti ușa după el. Trenul tocmai frîna. Conductorul stătea pe scara vagonului, ținîndu-se de bară și închizînd trecerea.

— Sărim? îl întrebă Anna Tihonovna pe Țvetuhin.

— Da. Lasă-mă pe mine întîi.

— Nu!

Ea apucă mînerul, se săltă pe vîrfuri, apăsă cu tot trupul ei ușurel și deschise ușa. Și pînă cînd conductorul să poată întoarce capul și să întindă brațul ca s-o împiedice, sări pe scară, apoi pe peron, și căzu. Obișnuit să sară din mers, conductorul ateriză și el după dînsa, cu un salt lin, se răsuci și strigă către cineva: „Veniți aici!"

Anna Tihonovna îl văzu apoi pe Țvetuhin sărind, căzînd într-un genunchi, dar ridicîndu-se numaidecît. Doi tineri alergară spre bătrîn, gata parcă să-și ajute aproapele aflat în nenorocire, și-l acoperiră cu trupurile lor. Conductorul sări pe scara unui alt vagon. Lîngă Anna Tihonovna se aflau acum alți doi tineri — o fată și un băiat. Fata o luă de braț.

— V-ați lovit?

— Mulțumesc. N-am nimic.

— Atunci să mergem.

Și iată-i pe Anna Tihonovna și pe Egor Pavlovici stînd unul lîngă altul la masa acoperită cu mușama neagră. Prin fereastră se vede trecînd ultimul vagon al trenului cu refugiați. Au ajuns la Moscova sau, dacă

nu chiar la Moscova, măcar în apropierea ei. În fața lor, la masă, se află un bărbat în vîrstă, îmbrăcat în uniformă militară. Bărbatul acesta îi cercetează atent. Și-a aranjat pe masă colile de hîrtie albă și formularele și e gata să-i asculte, fără intenția de-a nota ceva. A și întrebat-o pe Anna Tihonovna dacă și-a păstrat permisul de ședere la Brest.

— Nu m-am păstrat decît pe mine, îi răspunse ea glumind. Dar gluma trece neobservată. Egor Pavlovici prezintă delegația cercului de artiști amatori, cu stampila comitetului sindical al uzinei, rătăcit în buzunarul de la spate al pantalonilor lui de șantung murdari. Hîrtiuța l-a făcut pe militar să zîmbească, dar a rămas alături de formulare.

Acum, cei doi își spun povestea. Militarul pare pătruns de milă pentru biata Ulina. Privirea lui stăruie binevoitoare și pe chipul fetei care a adus-o de pe peron. Fata a rămas lîngă ușă, împreună cu tînărul — amîndoi fac pază voluntară. Obrajii fetei s-au înroșit de mînie, ochii ei clipesc des, cînd aude cum bombardează hitleriștii pe șosele femei și copii. Apoi vorbește Egor Pavlovici. Vorbește nepăsător, de parcă ar vrea să arate că a înfruntat destul de curajos toate grozăviile drumului. La întrebarea de ce a sărit din tren, bătrînul răspunde că vrea să ajungă la Leningrad și nu în Siberia. Anna Tihonovna îi aruncă o privire ciudată, care nu scapă atenției militarului.

— Prin urmare, dumneata ai transbordarea pentru Leningrad, iar dumneata pentru Tula? spune acesta. V-ați ales puncte foarte interesante.

— Nu ne credeți? se miră naiv Anna Tihonovna.

— Despre asta o să mai vorbim noi. Acum trebuie să vă percheziționăm.

Ulina se ridică în picioare, palidă și, dîndu-și capul pe spate, spune cu glas înăbușit:

— După cîte am îndurat... niște oameni ca noi, oameni sovietici cum sînteți și dumneavoastră, cei de-aici... După cîte am...

— Stați jos, o întrerupse militarul.

Dacă ar fi socotit că e necesar să arate tot ce gîndește, pesemne că ar fi spus: „Lăsați autoritățile căilor ferate

să-şi facă datoria. Nici unul, nici altul nu aveţi acte. Aţi venit din zona frontului. Aţi călcat ordinul de-a nu părăsi trenul. Şi nu sînteţi legaţi unul de altul nici prin rudenie, nici prin serviciu. V-aţi întîlnit întîmplător, la graniţă. Aţi nimerit întîmplător în trenul pentru refugiaţi, pe teritoriul ocupat de inamic... Credeţi oare că noi o să-i lăsăm să meargă unde vor pe cei aduşi de un asemenea tren?

Dar omul spuse toate acestea în limbajul laconic al slujbaşului:

— Treceţi dincolo, pe uşa din stînga.

Dar Anna Tihonovna sări ca arsă.

— Asta e o insultă... Cum, nu vă e ruşine?! Telefonaţi-i soţului meu, Izvekov, la Tula. E locţiitorul preşedintelui comitetului executiv. Sînt cunoscută la Moscova. Luaţi legătura cu oricare dintre cele zece persoane pe care vi le voi numi... Egor Pavlovici! (Glasul ei din mînios deveni deodată rugător.) De ce nu spui nimic?

Ţvetuhin ridică din umeri:

— Ce pot să fac? E pentru prima oară în viaţa mea cînd văd o asemenea purtare faţă de nişte actori sovietici. Parcă am fi ciumaţi... Înţeleg — e război. E nevoie de vigilenţă... Dar dacă pînă şi în pansamentul meu bănuiţi că se ascunde un secret!...

— O să verificăm şi pansamentul dumitale, îi spuse militarul, mijindu-şi ochii.

— Asta-i un abuz! E rănit! strigă Anna Tihonovna. Oamenii s-au ajutat unii pe alţii sub focul bombelor, iar dumneavoastră... De ce nu faceţi nimic ca să lămuriţi lucrurile? Identitatea lui vă va fi confirmată. Luaţi telefonul... Daţi-mi legătura cu Okonnikova, cu artista poporului!...

Există nume a căror rostire are efectul unui chibrit aprins aruncat într-o claie de fîn. Fireşte, fînul umed nu se aprinde şi mulţi sînt cei care nu dau nici o atenţie unor nume, oricît ar fi ele de sonore. Glikeria Feodorovna n-ar fi putut pretinde ca o stradă întreagă să se oprească locului dacă cineva ar fi strigat: „Uite-o pe Okonnikova!" aşa cum se oprea odinioară la strigătul: „Uite-l pe Şaleapin!" Dar focul celebri-

tății ei îi însuflețea pe toți iubitorii de teatru din Moscova.

Militarul, pesemne că nu era un iubitor al teatrelor. În schimb, cînd auzi numele Okonnikovei, fata, care nu-și părăsise postul la ușă, întrebă abia stăpînindu-și admirația:

— Cu tanti Lica?

— Da, da, cu tanti Lica! se bucură Anna Tihonovna. Chemați-o! Vă rog!

Prinzînd curaj, fata ceru voie să caute numărul de telefon, dar militarul îi făcu semn să stea la locul ei. Totuși, elanul tinerei amatoare de artă dramatică îl înduioșă, și-l făcu să scoată din sertar o carte de telefon, uzată.

De cum începu discuția telefonică, Anna Tihonovna încercă să ia receptorul din mîna militarului; gestul lui autoritar își făcu însă efectul. Militarul nu se abătu cu o iotă de la forma stabilită pentru astfel de convorbiri. Și abia după ce primi un răspuns satisfăcător, spuse, cu un ton aproape civil: „V-o dau la telefon pe cetățeana Ulina!"

Acum, se petrecea de fapt restabilirea Annei Tihonovna în drepturile ei cetățenești și, ca orice act solemn, momentul acesta nu se putea să nu fie emoționant. Anna Tihonovna strigă în receptor: „Tanti Lica!" și auzi glasul Okonnikovei. Apoi își lăsă încetișor capul pe masă și izbucni în plîns. Grijuliu, militarul îi luă receptorul din mînă și spuse:

— Vă rog să așteptați o clipă; cetățeana trebuie să se mai liniștească puțin.

Și a urmat adevărata liniște, asemănătoare probabil cu liniștea care domnește numai la mari adîncimi, în străfundurile oceanelor. Dar, aparent, neînsemnatul eveniment care se petrecea la ora aceea într-una din gările de pe linia de centură amintea mai degrabă zarva și vuietul valurilor înspumate de bătaia vîntului.

Tanti Lica sosi însoțită de Dorostkova. O strînseră amîndouă în brațe pe Anna Tihonovna și nu-și slăbiră strînsoarea decît după ce își șterseră toate trei primele lacrimi. După aceea, urmară întrebările și răspunsurile fără șir, întrerupte doar de suspinele care alternau

cu izbucnirile de bucurie și cu mîngîierile. Apoi tanti Lica se apropie de urechea Annei Tihonovna:

— Iartă-mă că am greșit, eu, o biată bătrînă!

— Pentru ce să te iert, tanti Lica?

— Doamne, dacă nu te vîram eu în turneul ăsta!... Hai, lasă-mă să-ți mai sărut o dată rănile, draga mea. Îi sărută din nou zgîrieturile uscate iar, de pe obraji, și-i anunță apoi cea mai importantă noutate din Moscova:

— Se zice că Prohor Gurici a nimerit la nemți. Toată lumea nu vorbește decît despre Scudin!

Anna Tihonovna povesti că-l văzuse la Pinsk și o încredință că plecase din oraș în cele mai bune condiții. Dar la Moscova, după plecarea lui Scudin din Pinsk, nu se mai aflase nimic despre el și — după cum spunea tanti Lica — toate teatrele vuiau. Anna Tihonovna nu suflă o vorbă despre felul cum se purtase Scudin față de ea. Îi părea bine că tocmai atunci Egor Pavlovici ieșise din cameră. Afară, înainte de-a se urca în mașină, apucă să-i spună la ureche să nu pomenească nimănui despre Scudin.

— Poate o fi murit, cu adevărat. Și nu se cade să-l învinuim. Omul nu este totdeauna stăpîn pe el.

— Dar luptătorul este stăpîn? întrebă Țvetuhin cu răutate.

— Scudin nu era un luptător... Iar noi doi — ce fel de luptători sîntem?

— La drept vorbind, noi ne-am făcut pregătirea, zîmbi Țvetuhin. Apoi adăugă: nu toți au inimă bună, ca tine.

La plecarea din gară, lucrurile se petrecură cu totul altfel decît la sosire. Slujbașii, care încercaseră în fel și chip să-i vadă pe actori în timpul revederii din biroul militarului, îi priviră toți, prin ferestre, pe cînd se pregăteau să se urce în limuzina neagră a Okonnikovei Ba unii chiar ieșiră în stradă, și pînă și militarul cel serios își duse grav un deget la tîmplă, salutînd-o pe Okonnikova, al cărei nume nu-i spusese prea mare lucru pînă atunci.

În seara și în noaptea aceea, Ulina și Țvetuhin rămaseră oaspeții bătrînei. Cînd se despărțiră ca să meargă

în dormitoarele care le fuseseră rezervate, își doriră reciproc noapte bună. Zîmbiră mai tot timpul. Dar, în ultima clipă, Anna Tihonovna întrebă destul de aspră:

— Ce spuneai la interogatoriul acela din gară? Că vrei să pleci la Leningrad?

— M-am gîndit bine, Anocika. Acum, sînt sănătos... Și, apoi, cine știe cum voi fi primit acasă la tine, eu, un oaspete nepoftit?

— Cît timp nu te însănătoșești de tot, ești pur și simplu în puterea mea, îi răspunse Anna Tihonovna. Mîine dimineață plecăm.

Țvetuhin se înclină. Să te supui, e uneori și plăcut și ușor.

În trenul care-i ducea spre Tula, rămaseră aproape tot timpul în picioare, alături, lîngă fereastră, fără să-și vorbească, odihnindu-se amîndoi și poate — cine știe? — gîndind la fel...

Cerul părea însuflețit. Norișorii fumurii se iveau o clipă, destrămîndu-se apoi și lăsînd să strălucească limpezimea albastră. Pădurile ruse păreau create ca să deschidă inima omului și să i-o umple de duioșie pentru întreaga lume.

Pe podul de peste Oka, Anna Tihonovna spuse că nu știe de ce, dar întotdeauna rîul acesta o emoționa.

— Seamănă cu Volga, îi răspunse Țvetuhin. Și ce poate să ne fie mai drag decît Volga?

Nu rostiră nici un cuvînt despre război, probabil pentru că nu puteau să-l uite nici o clipă. Se priveau rar: aveau în ochi imaginea Brestului. A Brestului în care, într-o dimineață senină, tot ce era omenesc fusese răsturnat. A Brestului de unde izvorîse dragostea nestăvilită pentru om. A Brestului care se apăra de bestialitate.

— Sfîrșitul primei cărți —

Redactor responsabil : Linica Manu
Tehnoredactor : Aurica Ionescu

Dat la cules 28.03.1963. Bun de tipar 12.07.1963. Apărut 1963. Tiraj 12.120 ex. broşate. Hîrtie semivelină satinată de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 25,71. Coli tipar 29,5. A. T. 2378. C.Z. pentru bibliotecile mari 8S. C.Z. pentru bibliotecile mici 8S—32=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 30.330 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — R.P.R.

Lei 12